İslâm âlimleri Ansiklopedis
YEDİNCİ CİLD

Içindekiler Tablosu

KÂDI EBÛ YA’LÂ SAGÎR (Muhammed bin Muhammed)

Hadîs, usûl ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi, kadı. Künyesi Ebû Ya’lâ Sagîr olup ismi, Muhammed bin Muhammed bin Hüseyn bin Halef bin Ahmed bin Ferrâ’dır. İmâdüddîn İbni Kâdı Ebî Hâzim İbni Kâdı el-Kebîr Ebî Ya’lâ ismiyle de tanınır. 494 (m. 1101) yılında Bağdad’da doğdu. Kâdı Ebû Ya’lâ Sagîr diye meşhûr ve ma’rûf oldu. 560 (m. 1165) yılında Bağdad’da vefât etti. Kasr Câmii’nde oğlu Ebû Mensûr’un kıldırdığı cenâze namazından sonra, Bâb-ı Harb kabristanında, babası ve dedesinin yanına defnedildi. Baba ve dedeleri de zamanlarının büyük âlim ve kadılarından olan Ebû Ya’lâ Sagîr, ilim tahsiline aile çevresinden öğrendikleri ile başladı. Babasından başka, amcası Kâdı Ebü’l-Hüseyn, Ebü’l-Hasen bin Allâf, Ebü’l-Berekât Talhâ Âkûlî, Ebü’l-Hasen bin Allâf, Ebü’l-İzz bin Kadiş, Ebü’l-Ganâim Nersî, İbn-i Nebhân, İbn-i Beyân ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. İbn-i Cevâlikî ve Harirî’den icâzet aldı. Babası Ebû Hazm ile, amcası Kâdı Ebü’l-Hüseyn’den Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Genç yaşta âlim olup ders verdi. Hanbelî mezhebine göre fetvâ verirdi. Mezhebler arasındaki ictihâd farklılıklarını çok iyi bilir, mes’eleleri ilmî delîlle açık olarak hallederdi. Üstün zekâsı, parlak hafızası, güzel ahlâkı, üstün hitâbet gücü ile, din düşmanlarına inandırıcı cevaplar, müslümanlara tatlı nasihatler verirdi. İlk önce Bağdad’ın Bâb-ül-Ezc bölgesine, daha sonra Vâsıt şehrine kadı ta’yin edildi. Otuzyedi sene orada kaldı. Basra’ya gitti. Daha sonra Bağdad’a döndü. Ömrünün sonuna kadar talebe yetiştirmek ve kitap yazmakla meşgûl oldu. Zamanında, Hanbelî mezhebi âlimlerinin en önde gelenlerindendi. İlmî şöhreti, her tarafa yayıldı. Hayatta iken, fetvâ veren ve ders okutan talebelerini gördü, ömrü boyunca ilim öğrenmek, öğretmek ve Allahü teâlânın kullarına faydalı olmak için çalıştı. O’nun rızâsını kazanmaya gayret etti. Resûlullahın (aleyhisselâm) güzel ahlâkını çok iyi bilir, O’na harfiyen uymaya çalışırdı. Tatlı dilli, güler yüzlü olup; cömertliği, merhameti, vera’, takvâ ve zühdü çoktu.

Âlimlerden birçoğu ondan fıkıh ve hadîs ilimlerini öğrendi. Ebû İshâk Sakkâl, Ebü’l-Abbâs Kati’î, Ebü’l-Hasen bin Verhâz, Ebü’l-Bekâ el-Ukberî gibi âlimler bunlardandır. Nizamiye Medresesi hocalarından Yahyâ bin er-Rabî eş-Şâfiî ondan Vâsıt’ta hılâf ilmine âit bilgileri görendi.

Birçok âlim de kendisinden hadîs-i şerîf dinledi. Ebü’l-Abbâs el-Katî’î, Ebû İshâk es-Sakkâl, Ebü’l-Mâlî bin Şafiî, Ebû Bekr Muhammed bin Mübârek, Ahmed bin Sırma ve daha birçok âlim kendisinden hadîs-i şerîf dinleyenler arasındaydı.

Pek kıymetli eserleri vardı. Hılâf mes’elelerine dâir, “Et-Ta’lika”sı, “El-Müfredâf’ı ve “Mühezzeb” şerhi, “En-Nüket vel-işârât fî mesâ-il-il-müfredât” adlı eseri bilinen kitapları arasındadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 244

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 190

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 94

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 276

5) El-A’lâm cild-7, sh. 24

KÂDI FADIL (Abdurrahîm bin Ali bin Hasen bin Ahmed)

Fıkıh, tefsîr ve hadîs âlimi. İsmi, Abdurrahîm bin Ali bin Hasen bin Ahmed ellahmî el-Askalânî el-Mısrî olup, künyesi Ebû Ali’dir. Kâdı Fadıl diye tanınmıştır. Lakabı, Muhyiddîn olup, el-Kâdıyy-ül-Eşref diye de bilinir. 529 (m. 1135) senesi Cemâzil-âhır ayı ortalarında Askalân’da doğdu. 596 (m. 1200) senesi Rebî’ül-âhır ayının altıncı gününe rastlayan Salı günü, Kâhire’de vefât etti. Ders verdiği medresesinde yatsı vakti cenâze namazı kılınıp, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin de medfun bulunduğu Kurâfe kabristanına defn olundu.

Kâdı Fadıl hazretleri, naklî ilimlerden başka, edebiyat ve târih ilimlerinde de derin âlim idi. Edîblerin önderi, çok güzel şiir söyleyenlerin bayraktarı idi. Fesahat ve belagatta ileri olup, çok güzel ve te’sîrli konuşurdu. Hitâbeti kuvvetli idi. Bütün edebî ilimleri kendisinde toplamıştı. Şiir okumakta onun gibi bir kimse gelmemiştir. Kitabette de (güzel yazı yazmakta da) çok ileri idi.

Hâfız Ebü’l-Kâsım İbni Asâkir, Ebû Tâhir es-Süefi, Ebû Muhammed el-Osmânî, Ebû Tâhir bin Avf ve başka zâtlardan ilim öğrendi, hadîs-i şerîf dinledi. Kendisi de birçok kimseye ilim öğreterek fâideli oldu.

Edebî ilimlerle uğraştı. Mısır'a gitti, İmâm-ı a'zam ve İmâm-ı Şafiî'nin, fıkıh âlimleri arasındaki yeri nasıl büyük ise, bu zât da edebiyat sahasında öyle idi. Çok yazı yazardı. Yazdıkları toplansa, 100 cildlik eser olurdu. Sâhib olduğu kitapların sayısının ise 100 000 cildden fazla olduğu bildirilmektedir.

Kâdı Fadıl hazretleri, takvâ sahibi sâlih bir zât idi. Dînine çok bağlı olup, çok namaz kılardı ve çok oruç tutardı. Hiç kimseyi incitmezdi. Herkese karşı hoşgörü sahibi idi. Bütün mahlûkâta yumuşak davranırdı. Başkalarının ayıplarını örter, kendisine sıkıntı verenleri affederdi. Her ân Allahü teâlâyı düşünür, O'nu zikrederdi. İmâdüddîn-i Kâtib'in, el-Harîde isimli eserinde, bu zâtın hergün Kur'ân-ı kerîmi hatmettiği, hattâ daha fazla okuduğu bildirilmektedir. Herkese iyilikte bulunabilmek için çırpınırdı. Çok sadaka verirdi. Kendisi çok ihtiyâç ve sıkıntı içinde bulunduğu hâlde, eline geçen şeyleri ihtiyâcı olanlara verirdi.

Çok iyilik ve ihsân sahibi idi. Bilhassa yiyecek ve giyecek husûsunda ihtiyâç sahiplerine çok yardımda bulunurdu. Hasta ziyâretini ve cenâzelerde bulunmayı ve kabirleri ziyâret etmeyi hiç ihmâl etmezdi. Geceleri teheccüd namazı kılmaya devam ederdi ve bunu hiç aksatmazdı. İnce yapılı ve zayıf bedenli olduğu hâlde, bu husûsiyetlerini hiç terketmez ve aksatmazdı. Nafakasını te'min etmek için ticâretle uğraşırdı ve senede 50 bin altın geliri olurdu. Hind ve garb memleketlerinde ticâret yapardı. Esedüddîn sultan olunca, onu kâtip olarak yanına aldı. Daha sonra Kâdı Fadıl (radıyallahü anh), Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yardımcısı, vezîri, müşaviri ve devletlerarası yazışmalarda, dîvân-ı inşâ sahibi (sultânın özel kalem müdürü) oldu. Sultan, bunun i'tikâdının düzgün olduğunu, beyan ettiği fikirlerin çok yerinde ve kıymetli olduğunu görüp kendisine çok iltifât etti ve kendisini yüksek makama getirdi. Selâhaddîn-i Eyyûbî, "Beldeleri askerler ile değil, Kâdı Fadıl hazretlerinin te'sîrli sözleriyle fethettim" dedi. Kâdı Fadıl'ın hürmet ve i'tibâr görmesi, sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî hazretlerinin vefâtından sonra da devam etmiştir.

Kâdı Fadıl hazretleri, hep ibâdet ve tâatla, hayır ve hasenatla meşgûl olup, dünyâ malına ve lezzetlerine kıymet vermezdi. Kıymeti iki dirhemden fazla olmayan beyaz bir elbise giyerdi. Fazilet sahipleri yanında çok kabûl ve i'tibâr görürdü. Garîbleri severdi. Evlerini geçindirmekte güçlük çekenlere ve varlıklı iken muhtaç duruma düşenlere çok iyilik eder, onları kendisine tercih ederdi. Hiçbir zaman yaptığı iyiliği başa kakacak söz ve harekette bulunmazdı. Yine hiçbir zaman düşmanlarından intikam almadı. Bilakis onlara iyilik ederdi.

Kitaplara olan merakı ve sevgisi pek fazla idi. Her ilme âit kitapları te'min ederdi. Şezerât sahibi İbn-ül-İmâd kitabında, İbn-i Sûre el-Ketbî'nin şöyle anlattığını bildiriyor: Kâdı Fadıl, oğlu ve İbn-i Sûre üçü beraberler iken, Kâdı Fadıl'ın oğlu, İbn-i Sûre'den meşhûr Hamâse kitabının bir nüshasını okumak için istedi. O da Kâdı Fadıl'a, "Hizmetçilerden birinden iste de getirsin. Nasıl olsa kütüphânende bu eser vardır" dedi. Hizmetçi o eserin 35 ayrı nüshasını getirip önlerine koydu. Kâdı Fadıl, her nüsha için ayrı ayrı bu falanın hattı (yazması), bu falanın hattıdır diyerek hepsini saydıktan sonra, "Bunların hiç biri çocukların okuyup anlıyabileceği şekilde değildir" dedi ve oğlu için, o kitabın yeni ve anlaşılır bir nüshasını satın aldı.

Selâhaddîn-i Eyyûbî hazretlerinden sonra sultan olan Melik Azîz İmâdeddîn de kendisine çok iltifât etmiştir. Sultan birgün Kâdı Fadıl'a bir haber gönderdi. Haberi getiren kimse, kadı hazretlerini, sakin bir şekilde hareketsiz duruyor gördü. Bu sükût hâli uzun sürünce, gelen kimse şüphelenip, yavaş yavaş geldi, elini üzerine koydu. Vefât etmiş olduğunu anladı.

İbn-i Şehbe'nin târihinde bildirdiğine göre, Kâdı Fadıl hazretlerinin Mısır'da yüksek gelir getiren büyük bir arazisi vardı. Birgün hacca gitmeye niyet etti. Hayvanına binip giderken, bu arazinin yanından geçiyordu. Orada Allahü teâlâya şöyle duâ etti: "Yâ Rabbî! Bana âit olan araziler içinde en çok sevdiğim yerin burası olduğunu sen elbette biliyorsun. Allahım! Sen şâhid ol ki, bu araziyi senin rızâ-i şerîfin için vakfettim." Böylece, Allahü teâlâ için birşey vakfedileceği zaman, kişiye en sevgili olanının vakfedilmesinin efdal olması kaidesine riâyet etmiş oldu. O arazi günümüze kadar vakıf olarak gelmiştir. Ebû Ali Kâdı Fadıl hazretlerinin, Mısır'da Kâhire'de bir de medresesi vardır ki, Mısır'da bina olunan ilk medresedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 166

2) El-Bidâye ven-nihâye cild 13, sh. 24

3) Ravdateyn cild-2, sh. 241

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 324

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 209

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 158

7) Nihâyet-ül-ereb cild-8, sh. 1

KÂDI HÂN (Hasen bin Mensûr el-Fergânî)

Hanefî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Hasen bin Mensûr bin Mahmûd Abdülazîz el-Özcendî el-Fergânî’dir. “Kâdı Hân” ismi ile meşhûr oldu. “Fahrüddîn, Ebü’l-Mefâhır ve Ebü’l-Mehâsin” lakabları ile anılmaktadır. Doğum yeri olan Özcend, İsfehan’da Fergana’ya yakın bir şehirdir. Bu şehirlere nisbetle “Özcendî” ve “Fergânî” denilirdi. Hanefî fıkıh âlimidir. Ebû İshâk İbrâhim bin İsmâil bin Ebî Nasr es-Sıgârî’den ve Zâhireddîn Ebû Hasen Ali bin Abdülazîz el-Mergınânî’den ve daha başka âlimlerden ilim tahsil etmiştir. 592 (m. 1196) senesi Ramazân-ı şerîf ayının onbeşinci gecesi vefât etti.

Allâme Ebü’l-Hasenât Muhammed Abdülhayy el-Lüknevî, “El-Fevâid-ül-behiyye” adındaki eserinde diyor ki, “Hasen bin Mensûr bin Mahmûd Fahrüddîn Kâdı Hân özcendî Fergânî, büyük İmâm, ilimde derin bir deniz, ince ma’nâlar deryasının dalgıcı, keskin görüşlü bir müctehid olup, Zahîrüddîn Hasen bin Ali Mergınânî’den, o da Burhânüddîn-il-kebîr Abdülazîz bin Ömer Mâze’den, o da Kâdı Hân’ın dedesi Mahmûd bin Abdülazîz el-Özcendî’den ilim almıştır. Bu ikisi de İmâm-ı Serahsî’den, o da Hulvânî’den, o da Ebû Ali en-Nesefî’den, o da Ebû Bekr bin Fadl’den, o da üstâd Sebzemûnî’den, o da Ebû. Abdullah’dan ve o da babası İmâm-ı Muhammed Şeybânî’den ilim öğrenmiştir.

Onun meşhûr ve elden düşmeyen fetvâları vardır. “Fetâvâ-i Kâdı Hân” diye bilinir. Bundan başka “Vâki’at”, “Emâlî”, “Mehâdır”, “Şerh-i Ziyâdât”, “Şerh-ül-câmi-is-Sagîr” ve Hassâf’ın kitabına yaptığı şerhlerden meydana gelen “Şerh-i Edeb-il-kazâ” kitapları vardır. Osmanlı Şeyhülislâmlarından Ahmed bin Kemâl Paşa onu, “Mes’elede ictihâd” tabakasına yükselen fakîhler arasında saymıştır. Fıkıh ilmini Cemâlüddîn Ebû Hâmid Mahmûd el-Husayrî, Şemsüleimme Muhammed el-Kerderî, Necmüleimme ve Necmüddîn Yûsuf-i Hâsî ve başka âlimlerden almıştır.

Kâdı Hân’ın başka kitaplara yaptığı şerhleri ve “Hâniyye” isminde bir fetvâ kitabı meşhûrdur. Fetvâ ilmi, fıkıh ilminin dallarından birisidir. Bu ilimde, cüz’î ve kısmî olaylarda, fıkıh âlimlerinden sâdır olan hükümler rivâyet olunur. Böylece kendilerinden sonra gelen insanlara, karşılaşılabilecek çeşitli mes’elelerde uyulacak esaslar bildirilmiş olur. Bu ilimde yazılan kitaplar sayılamayacak kadar çoktur. Hanefî mezhebinde mu’teber olan fetvâ kitaplarının meşhûrlarından biri de “Fetâvâ-i Kâdı Hân”dır.

Fetâvâ-i Kâdı Hân; Hanefî mezhebinde meşhûr ve makbûl olan, kendisiyle amel edilen ve büyük âlimlerin, fakîhlerin yanında elden ele dolaşan güvenilir ve kıymetli bir fetvâ kitabıdır. Hüküm ve fetvâ vermek için dâima göz önünde bulundurulan kaynak bir eserdir. Bu kitapta, sık sık vukû’ bulan ve kendisine ihtiyâç duyulan ve insanlar arasındaki vâkıalarda ortaya çıkan mes’elelerden birçoğunu zikretmiştir. Onun tertîbi, herkes arasında meşhûr olan tertîb üzeredir. Bu kitabın geniş bir fihristi vardır. Çok kıymetli olan bu fetvâ kitabı, hicrî 1310 (m. 1892) senesinde Mısır’da tab edilen “Fetâvâ-i Hindiyye”nin kenarında basılmıştır. 1393 (m. 1971)’de altı cild hâlinde ofset yolu ile yeniden basılmıştır.

Kâdı Hân, “Fetâvâ”sının “Hazar ve İbâha” kısmında diyor ki: “Kelâm ilmi, dîni akidelerin isbâtı için gerekli delîl ve huccetlerin bildirilmesi ve şüphelerin giderilmesini anlatan bir ilimdir, ihtiyâcından çok kelâm ilmini öğrenmek, kelâmda görüş ortaya atmak ve münâzara etmek yasak edilmiştir. Zira İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin oğlu Hammâd’dan rivâyet edilir ki, O: Kelâm mes’eleleri hakkında konuşmaktan, babam beni men ederdi. Bunun üzerine babama: “Babacığım, ben sizi kelâmdan konuşurken gördüm. Acaba siz beni niçin bundan men ediyorsunuz?” diye sordum. Babam cevâbında: “Ey yavrum! Biz gerçi kelâmdan konuşurduk. Ama, sanki başımızın üstünde kuş vardı. (Ya’nî başına kuş konmuş bir kimsenin, onu uçurmamak için gösterdiği dikkat ve uyanıklığı gösterirdik.) Konuştuğumuz arkadaş ve muhatablarımızı hiç rencide etmez, ayıplamazdık. Ama siz, şimdi bir mes’elede ve kelâm konularında konuştuğunuz zaman, herbirinizin maksadı, karşısındakini küçük göstermek ve ayağını kaydırmaktır. Sanki muhatabının küfrüne rızâ gösterirler. Arkadaşının, konuştuğu kimsenin küfrüne rızâ gösteren, arkadaşı kâfir olmadan önce kendisi kâfir olur, îmândan çıkar” buyurdu.

Yine “Fetâvâ-i Kâdı Hân”da diyor ki: “Diş arasında yemek artığı bulunursa, gusül (boy abdesti) tamam olmaz. Bunu çıkarıp altını yıkamak lâzımdır.”

Kâdı Hân buyurdu ki: “Farzdan önce sünnet kılmak, şeytanın ümidini kırmak, onu üzmek için emrolundu. Şeytan, Allahü teâlânın emretmediği sünnetlerde bile, insanı aldatamıyorum, emrettiği farzlarda hiç aldatamam diye üzülür. Böyle olduğu “Eddürr-ül-muhtâr”da ve “Redd-ül-muhtâr”da da yazılıdır.”

Namazı cemâatle kılmak ve “Tumânînet” ile kılmak, rükû’dan sonra “Kavme” yapmak ve iki secde arasında “Celse” yapmak Resûlullah efendimiz tarafından bildirilmiştir. Kavmenin ve celsenin farz olduğunu bildiren âlimler vardır. Hanefî mezhebinin müftîlerinden Kâdı Hân, bu ikisinin vâcib olduğunu, ikisinden birisini unutunca, Secde-i Sehv (yanılma secdesi) yapmak vâcib olduğunu ve bilerek yapmıyanın namazı tekrar kılmasını bildirmiştir.

“Fetâvâ-i Kâdı Hân”da diyor ki: “Birisine herşeyde vekîlimsin dese, yalnız malını korumak için vekîl yapmış olur. Herşeyde vekîlimsin, emrin caizdir dese, bey’ ve şirâ (alış-veriş), hîbe (hediye etmek) ve sadaka gibi bütün alış-verişte vekîl yapmış olur.”

“Necâset bulaşmış hasır (büyük yaygı), üç defa yıkanır. Başka şeye gerek kalmaz.”

“Nemmâm, ya’nî koğuculuk yapanın, şarkı söyleyenin, tegannî edenin, vakfelere riâyet etmiyenin imamlığı mekrûhtur.” Vakfe; Kur’ân-ı kerîm okunurken durulması lâzım gelen yerlerde durmaktır. Vakfe yerlerinde durmayıp, başka yerlerde duran kimse İmâm olursa, buna uymak mekrûhtur. Kâdı Hân’ın (radıyallahü anh) cihâd ile alâkalı olarak yazdığı Tergîb-ül-ıbâd kitabından alınan ba’zı bölümler:

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cennette yüz derece vardır ki, Allahü teâlâ onları Allah yolunda cihâd edenler için hazırlamıştır, iki derece arası, gökle yer arası kadardır. Allahü teâlâdan Firdevs’i isteyiniz. Çünkü Firdevs, Cennetin en ortası, en yükseği ve onun üstünde Rahmânın Arş’ı vardır. Cennetin nehirleri ondan fışkırır.”

“Allah yolunda cihâd eden kimsenin hâli, gündüzleri oruçlu olup gecelerini ibâdetle geçiren, Allahü teâlânın âyetlerine itaat eden, namaz ve oruçtan dolayı hiçbir gevşeklik hissetmeyen kimsenin hâli gibidir ki, yine Allah yolunda cihâd eden üstündür.”

Ebû Saîd-i Hudrî (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek, “İnsanların hangisi daha üstündür?” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Canıyla ve malıyla Allah yolunda cihâd eden mü’mindir” buyurdu. O kimse “Sonra kimdir?” diye sorunca: “Kavminden ayrılıp Rabbine ibâdet eden ve insanların da onun kötülüğünden emîn olduğu kimsedir.”

Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: “Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında idim. Birisi gelip: “Ey Allahın Resûlü! (aleyhisselâm) Allahü teâlânın katında insanların hangisi daha hayırlıdır?” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) “Atının sırtında iken veya onun yularını tutmuş iken, Allahü teâlânın da’veti (ölüm) gelinceye kadar, Allah yolunda canıyla, malıyla cihâd edendir” buyurdu.

Yûsuf bin Ya’kûb’un (radıyallahü anh) hocalarından rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Mücâhidlere eziyet etmekten sakınınız; çünkü Allahü teâlâ, Nebileri ve Resûlleri için gazâb ettiği gibi, mücâhidleri için de gazâb eder. Nebilerine ve Resûllerine icabet ettiği gibi, mücâhidlere de icabet ve duâlarını kabûl eder. Üzerine güneş doğup batan kimseler içinde, Allahü teâlânın en çok sevdiği en kıymet verdiği kimse. Allah yolunda cihâd edendir.”

“Kim cihâddan bir iz olmaksızın Allahü teâlâya kavuşursa, kendisinde eksiklik olduğu hâlde kavuşmuş olur.”

“Kim deve üzerinde Allah yolunda muharebe ederse, Cennet ona vâcib olur.”

Ebû Mûsâ anlattı. “Resûlullah (aleyhisselâm): “Cennetin kapıları kılıçların gölgeleri altındadır.” buyurmuştur dediğimde; bir şahıs kalkıp, “Ey Ebû Mûsâ! Sen Resûlullahın böyle buyurduğunu duydun mu?” diye sorunca, evet dedim. Bunun üzerine soruyu soran harbe katıldı, kılıcıyla düşmana karşı yürüdü, şehîd oluncaya kadar vuruştu.”

“Allah yolunda bir adım atmak veya bir adım koşmak, güneşin üzerine doğup battığı şeylerden daha hayırlıdır.”

“Sizden birinizin Allah yolunda bulunması, evinde kıldığı yetmiş senelik namazından daha üstündür. Allahü teâlânın sizi af ve mağfiret etmesini ve Cennete koymasını isterseniz. Allah yolunda gazâ ediniz! Kim, Allah yolunda deve üstünde muharebe ederse, ona Cennet vâcib olur.”

“Allah yolunda yüzü tozlanan kimsenin yüzünü, Allahü teâlâ kıyâmet gününde Cehennemin dumanından kurtarır (emin kılar). Allah yolunda ayakları tozlanan kimseyi, Allahü teâlâ kıyâmet gününde Cehennemden kurtarır (emin kılar).”

“Allahü teâlâ bir kimsede, Allah yolundaki toz ile Cehennem dumanını bir araya getirmez. Allah yolunda ayağı tozlanan kimseyi, Allahü teâlâ kıyâmet günü, acele giden bir biniciye göre bir senelik mesafe Cehennemden uzaklaştırır. Allah yolunda bir yara alan kimsenin sonu, şehidlerinki gibi olur. Onun için kıyâmet gününde bir nûr olur. Rengi za’ferân rengi gibi, kokusu misk kokusu gibidir. Öncekiler ve sonrakiler, onu o nûr ile tanırlar. Falancanın üzerinde şehidlerin mührü var, derler. Kim bir deve üstünde Allah yolunda muharebe ederse, Cennet ona vâcib olur.”

“Allahü teâlâ katında denizde şehid olanlar, karada şehid olanlardan daha üstündür.”

“Denizde cihâd edenin karadakine üstünlüğü, on gazâ yapmak kadardır.”

“Ümmetimden denizde gazâ yapan bir topluluğu gördüm. Kıyâmet günündeki en büyük korku onları mahzûn etmiyecektir.”

Abdullah İbni Ömer (r.anhüm) şöyle anlatıyor: “Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, her başağa yüz doneli yedi başak bitiren bir tohumun hâli gibidir” ((Bekâra-261) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olduğunda, Resûlullah (aleyhisselâm); “Yâ Rabbî! Ümmetime ziyâde eyle, arttır!” buyurdu. Daha sonra “Kim Allahü teâlâya hâlis niyet ile ödünç verirse (O’nun kullarına, eza etmeden, mal verdiği için övünmeden ve başa kakmadan, ihlâs ile, helâl maldan infâk eder, sadaka verirse), Allahü teâlâ da karşılık olarak ona kat kat (yediyüz misline kadar) mükâfat (sevâb) verir” (Bekâra-245) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil oldu. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz; “Yâ Rabbî! Ümmetime ziyâde eyle, arttır!” diye duâ etti. Bundan sonra “... Sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir” (Zümer-10) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil oldu.

“Kim Allah yolunda bir mal infâk ederse, Allahü teâlânın rızâsı için bir şey verirse, onun için yediyüz kat sevâb yazılır.”

Resûlullah (aleyhisselâm), “Kim Allah yolunda evinde oturduğu hâlde mal infâk ederse, onun her dirheminin karşılığında yediyüz dirhem vardır. Bizzat Allah yolunda gazâya gider ve bu yolda da infâkta bulunursa, onun her dirhemine karşılık yediyüz bin dirhem vardır” buyurdu. Bundan sonra, “Allahü teâlâ (kendi yolunda infâk edenlerden ve kendisine ibâdet edenlerden) dilediği kimselerin sevâblarını (ihlâsları) nisbetinde (bire ondan yetmişe ve yediyüze, hattâ daha ziyâde) kat kat arttırır, (öyle ki, miktarını Allahü teâlâdan başka kimse bilmez).” (Bekâra-261) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

“Allah yolunda cihâd edenlerin en üstünü, onlara hizmet edenidir. Sonra onlara haber getirendir. Allahü teâlânın indinde, mertebeleri en has olan, oruçlu olanlardır. Kim Allah yolunda arkadaşlarına bir kırba (su kabı) su verirse, onlardan yetmiş sene önce Cennete girer.”

“Ameller niyetlere göredir. Herkes için asıl olan, niyet ettiği şeydir.”

“Bir Arabî, Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek: “Ey Allahın Resûlü! Bir kimse ganîmet için muharebe ediyor. Birisi teşekkür için, birisi de Allah yolunda savaşıyor görünmek için” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): “Kim Allahü teâlânın dînini yaymak için muharebe ederse, o Allah yolundadır” buyurdu.

“Allah yolunda bir gece nöbet beklemek, sizden birinin evinde yetmiş sene ibâdetinden daha üstündür.”

“Kıyâmet gününde birçok topluluklar diriltilir. Sırât’ı, rüzgâr gibi geçerler. Onlara hesab ve azâb yoktur.” Eshâb-ı Kirâm, “Onlar kim yâ Resûlallah?” dediler. Resûlullah (aleyhisselâm), “Ölümleri nöbette iken gelen topluluklardır” buyurdu.

“Üç gözü Cehennem ateşi asla yakmaz. Bunlar; Allah korkusundan ağlayan göz, Allahü teâlânın kitabını okumak için uykusuz kalan göz ve Allah yolunda gözcü (bekçi) olan gözdür.”

“Üç göz Cehennemi görmez. Allah yolunda nöbet bekliyen göz, Allah korkusundan ağlıyan göz ve Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden sakınan göz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 153, 278, 282, 601

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 297

3) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 64

4) Keşf-üz-zünûn sh. 1227

5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 126, 243, 696, 759, 1026

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 280

7) Tergîb-ül-İbâd

KÂDI IYÂD

Mâlikî mezhebi fıkıh, tefsîr, hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Iyâd bin Mûsâ es-Sebtî olup, künyesi Ebü’l-Fadl’dır. Kâdı Iyâd diye meşhûr olmuştur. Evliyânın büyüklerindendir. 476 (m. 1083) senesi Şa’bân ayının 15. günü Endülüs’te Sebte şehrinde doğdu. 544 (m. 1150)’de Cemâzil-âhır ayının 7. günü Cum’a gecesi Merrâkûş’te vefât etti. Ramazân-ı şerîfte vefât ettiği de rivâyet edilmiştir. Şehrin içinde bulunan ve Bâb-ı ilân denilen yerde defn olundu. İlim öğrenmek için Endülüs’e gitti.

Kurtuba’da ve diğer ilim merkezlerinde birçok âlimlerle görüşüp sohbet etti. Kendilerinden ilim öğrendi. Ebû Ali el-Gassânî’den icâzet (diploma) aldı. Fıkıh ilmini; Ebû Abdullah Muhammed bin Îsâ et-Temîmî’den öğrendi. İlim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet ettiği âlimlerin sayısı yüzden fazladır. Kendisinden de; Abdullah bin Muhammed el-Eşîrî, Ebû Ca’fer el-Gımatî, Ebû Muhammed el-Hucrî ve başka birçok zâtlar ilim öğrendiler.

Kâdı Iyâd hazretleri, tefsîr, hadîs ve filandan başka; târih, neseb, nahiv, lügat ve diğer ilimlerde de derin âlim olup, aynı zamanda şâir idi. Çok kıymetli şiirleri vardır. Zamanında bulunan âlimlerin İmâmı, önderi idi. Aklı, zekâsı, fehmi (anlayışı), dikkati fevkalâde idi. Hadîs-i şerîfleri toplamakta ve onları kaydetmekte gayret ve ihtimâmı çok fazla idi. Her haliyle, âlimlerin makbûlü olan Kâdı Iyâd (radıyallahü anh), güvenilir bir zât idi. Haram ve şüphelilerden çok sakınır, hattâ şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terkederdi. Dünyâya hiç ehemmiyet ve kıymet vermez, devamlı ibâdete meşgûl olurdu. Doğduğu şehir olan Septe’de ve Gırnata’da uzun zaman kadılık yaptı. Bunun için Kâdı denmekle meşhûr olmuştur. Dînî ve dünyevî bütün işlerinde çok sağlam, i’tikâdı kuvvetli, her türlü bid’atten uzak, ilmiyle amel eden, ilim öğreten, sevilen, sayılan bir âlimdi.

Kâdı Iyâd hazretleri birçok eserler yazmıştır. En meşhûr eseri, “Şifâ-i şerîfdir. Bu eserin çeşitli şerh ve haşiyeleri, açıklamaları yapılmıştır.

Şifâ, dört kısım hâlinde tertîb olunmuştur. Her kısım da kendi arasında bölümlere ayrılmıştır.

Birinci Kısım: Peygamberimizin (aleyhisselâm) medhi, övülmesi hakkında olup, Allahü teâlânın Peygamberimizi medhetmesini, Peygamberimizin her bakımdan bütün varlıklardan her zamanda üstün olduğunu, peygamberlik alâmetlerini ve mu’cizelerini anlatan bölümlere ayrılır.

İkinci Kısım: Peygamberimize (aleyhisselâm) îmân, sünnetine uymak, O’na saygı, sevgi göstermek ve salât-ü selâm getirmenin fazileti gibi bölümlere ayrılır.

Üçüncü Kısım: Peygamberimiz (aleyhisselâm) hakkında caiz olmayan ve caiz olan şeyler, din ve dünyâ işlerine âit hâller anlatılmaktadır.

Dördüncü Kısım: Peygamberimize (aleyhisselâm) dil uzatan kimseler hakkında cezaî hükümler yer almaktadır. Kitap, genel olarak Peygamberimizi (aleyhisselâm) tanımayı ve O’na tâbi olmayı anlatır.

Bundan başka, yazdığı çok kıymetli eserlerden ba’zıları şunlardır: Meşârik-ül-envâr, Tertîb-ül-medârik ve takrîb-ül-mesâlik fî ma’rifeti a’lâm-i mezheb-il-İmâm-ı Mâlik, Şerh-i Sahîh-i Müslim (Kitâb-ül-ikmâl), et-Târîh, İzhâr-ur-riyâd fî ahbâr-il-Kâdı Iyâd, el-Gunyetü.

Kâdı Iyâd hazretlerinin “Şifâ-i şerîf” isimli eserinde, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Habîbullah olarak yaratıldığını, bütün güzelliklerin O’nda toplandığını, insanlara nümûne olan güzel ahlâkını, mu’cizelerini, O’nu sevenlerin Cennetteki derecelerini anlatmaktadır. Kâdı Iyâd bu eserde buyuruyor ki:

“Rabbimiz, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: “Allah, seni insanlardan koruyacaktır” (Mâide-67). “Hani bir zaman o küfredenler, seni tutup bağlamaları, ya öldürmeleri, yahut (yurdundan) zorla çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı kurarlarken, Allah da onun karşılığını yapıyordu. Allah, tuzak kuranlara mukâbele edenlerin en hayırlısıdır.” (Enfâl-30). “Eğer siz O’na (Resûlüme) yardım etmezseniz, Allahü teâlâ vaktiyle O’na yardım ettiği gibi yine eder. Kâfirler O’nu (Mekke’den) çıkardıkları zaman, bizzat Allahü teâlâ O’na yardım etmişti” (Tövbe-40) Bu âyet-i kerîmelerde, Rabbimizin Peygamber efendimize yardımları anlatılmaktadır. O’na karşı bir araya gelip, O’nu öldürmek ve yurdundan çıkarmak istedikleri zaman, O’nu nasıl kurtardığını, mağarada gizlediğini, müşriklerin O’nu nasıl göremediklerini, bununla ilgili mu’cizelerini, hadîs ehlinin bize anlattığı mağaradaki durumunu ve Allahü teâlânın verdiği sükûneti, âyet-i kerîmelerde Hak teâlâ bildirmektedir.

Allahü teâlâ, Kevser sûresinde meâlen buyuruyor ki: “Şüphe yok ki, biz sana Kevser’i verdik. Öyleyse Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Sana buğz eden kişi, Ebter’in tâ kendisidir.” Bu sûrede, Peygamber efendimize verilen ni’metler anlatılmakta ve Allahü teâlâ, O’nun düşmanına, habîbinin nâmına cevap vermiş, asıl ebter (zürriyetsiz) olan kişinin, düşmanı olduğunu bildirmiştir. Senin düşmanın, sana hakaret eden, buğz eden kimse, ebterin zelîl ve hakîrin birisidir. Onda hayır yoktur ve ismi dahî unutulacaktır. Fakat senin şanın ve nâmın ilelebed devam edecektir. Habîbim, bunun için üzülme demek istemiştir.

Peygamber efendimizin kadrini, kıymetini şânını ve büyüklüğünü bildiren âyet-i kerîmelerde Rabbimiz meâlen buyuruyor ki:

“Ey Resûlüm, sana da Kur’ânı indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara anlatasın; olur ki, iyice düşünürler” (Nahl-44). “(Habîbim) de ki: Ey insanlar, şüphesiz ben göklerin ve yerin mülküne (tasarrufuna) mâlik olan, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan, öldüren ve dirilten Allahın size, hepinize gönderdiği Peygamberim.” (A’râf-158). “Peygamber, mü’minlere (her husûsta) nefslerinden evladır” (Ahzâb-6).

“Allahü teâlâ, sevgili Peygamberimizi (aleyhisselâm) her bakımdan en güzel yaratmıştır. Herşeyi O’nun hürmetine yarattığını bildirmiştir. Allahü teâlâ, kalblerimizi nurlandırsın, habîbinin sevgisi ile doldursun. Allahü teâlâ, bütün güzel vasıfları Peygamber efendimizde cem etmiştir. Şimdi O’nun (aleyhisselâm) mübârek hilye-i se’âdetlerini (görünüşlerini) anlatmakla şereflenelim:

Fahr-i kâinatın (aleyhisselâm) mübârek yüzü ve bütün a’zâ-i şerîfesi ve mübârek sesi, bütün insanların yüzlerinden ve a’zâlarından ve seslerinden güzel idi. Mübârek yüzü bir miktar yuvarlak idi. Neş’eli olduğu zamanda, mübârek yüzü ay gibi nurlanırdı. Sevindiği mübârek alnından belli olurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) gündüz nasıl görürse, gece dahî öyle görürdü, önünde olanları gördüğü gibi, arkasında olanları dahî görürdü. Bunu isbât eden yüzlerce hâdise kitaplarda yazılıdır. Gözde görmek halk eden Allahü teâlâ, diğer uzuvda dahî halk etmeğe kâdirdir. Yana ve geriye bakacağı zaman, bütün bedeni ile dönüp bakardı. Yeryüzüne nazarı, semâya bakmasından ziyâde idi. Mübârek gözleri büyük idi. Mübârek kirpikleri uzun idi. Mübârek gözlerinde bir miktar kırmızılık vardı. Mübârek gözlerinin karası gayet siyah idi. Fahr-i âlemin (aleyhisselâm) alnı açık idi. Mübârek kaşları ince idi. Kaşları arası açık idi. İki kaşı arasında olan damar, hiddetlenince kabarır idi. Mübârek burnu gayet güzel olup orta yeri bir miktar yüksek idi. Mübârek başı büyük idi. Mübârek ağzı küçük değildi. Mübârek dişleri beyaz idi. Mübârek ön dişleri seyrek idi. Söz söylediği zamanda, sanki dişleri arasından nûr çıkardı. Allahü teâlânın kulları arasında O’ndan daha fasîh, tatlı sözlü kimse görülmedi. Mübârek sözleri gayet kolay anlaşılır, gönülleri alırdı ve rûhları cezb ederdi. Söz söylediği zaman, kelimeleri inci gibi dizilirdi. Bir kimse saymak isterse, kelimeleri sayılmak mümkün idi. Ba’zan iyi anlaşılması için üç kerre tekrar ederdi.

Cennette Muhammed aleyhisselâm gibi konuşulacaktır. Mübârek sesi, kimsenin yetişemediği yere yetişirdi.

Fahr-i âlem (aleyhisselâm) güler yüzlü idi. Tebessüm ederek gülerdi. Gülerken mübârek ön dişleri görünürdü. Güldüğü

zaman nûru duvarlar üzerine ziya verirdi. Ağlaması da gülmesi gibi hafif idi. Kahkaha ile gülmediği gibi, yüksek sesle de ağlamazdı, amma mübârek gözlerinden yaş akar, mübârek göğsünün sesi işitilirdi. Ümmetinin günahlarını düşünüp ağlardı ve Allahü teâlânın korkusundan ve Kur'ân-ı kerîmi işitince ve ba'zan da namaz kılarken ağlardı.

Fahr-i âlemin (aleyhisselâm) mübârek parmakları iri idi. Mübârek kolları etli idi. Mübârek avuçlarının içi geniş idi. Bütün vücûdunun kokusu, miskten güzel idi. Mübârek bedeni, hem yumuşak, hem de kuvvetli idi. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) diyor ki, "Resûlullaha on sene hizmet ettim. Mübârek elleri ipekten yumuşak idi. Mübârek teni miskten ve çiçekten daha güzel kokuyordu. Mübârek kolları, ayakları ve parmakları uzun idi. Mübârek ayaklarının parmakları iri idi. Mübârek ayaklarının altı çok yüksek olmayıp yumuşak idi. Mübârek karnı geniş olup, göğsü ile karnı beraber idi. Omuz başının kemikleri iri idi. Mübârek göğsü geniş idi. Resûlullahın (aleyhisselâm) kalb-i şerîfi nazargâh-ı ilâhî idi.

Resûlullah (aleyhisselâm) çok uzun boylu olmayıp, kısa dahî değildi. Yanına uzun bir kimse gelse, ondan uzun görünürdü. Oturduğu zaman, mübârek omuzu, oturanların hepsinden yukarı olurdu.

Mübârek saçları ve sakallarının kılı çok kıvırcık ve çok düz değil, yaratılışta ondüle idi. Mübârek saçları uzundu, önceleri kâkül bırakırdı, sonradan ikiye ayınr oldu. Mübârek saçlarını ba'zan uzatır, ba'zan da keser, kısaltırdı. Saç ve sakalını boyamazdı. Vefât ettiği zamanda, saç ve sakalında ak kıl, yirmiden az idi. Mübârek bıyığını kırkardı. Bıyıklarının uzunluğu ve sekli, mübârek kaşları kadar idi. Emrinde husûsî berberleri var idi. Resûlullah (aleyhisselâm) misvakını ve tarağını yanından ayırmazdı. Mübârek saçını ve sakalını tararken aynaya nazar ederdi. Geceleri mübârek gözlerine sürme çekerdi. Fahr-i kâinat (aleyhisselâm) önüne bakarak, sür'atle yürürdü. Bir yerden geçtiği, güzel kokusundan belli olurdu. Resûlullah (aleyhisselâm), kırmızı ile karışık beyaz benizli olup, gayet güzel, nurlu ve sevimli idi.

Güzel huyların hepsi Resûlullahda (aleyhisselâm) toplanmıştı. Güzel huyları, Allahü teâlâ tarafından verilmiş olup, çatışarak, sonradan kazanmış değil idi. Bir müslümanın ismini söyliyerek, hiçbir zaman la'net etmemiş ve asla mübârek eliyle kimseyi döğmemiştir. Kendi için, hiçbir kimseden intikam almamıştır. Allah için intikam alırdı. Akrabasına ve Eshâbına ve hizmetçilerine tevâzu ederek, iyi muâmele eylerdi. Ev içinde çok yumuşak ve güler yüzlü idi. Hastaları ziyârete gider, cenâzelerde bulunurdu. Eshâbının işlerine yardım eder, çocuklarını kucağına alırdı. Fakat kalbi bunlarla meşgûl değildi. Mübârek rûhu, melekler aleminde idi.

Resûlullahı (aleyhisselâm) ansızın gören kimseyi korku kaplardı. Kendisi yumuşak davranmasaydı, peygamberlik hâllerinden, asla kimse yanında oturamaz, sözünü işitmeğe takat getiremezdi. Hâlbuki, kendisi, hayasından, mübârek gözleri ile kimsenin yüzüne bakmazdı. Fahr-i âlem (aleyhisselâm) insanların en cömerdi idi. Birşey istenip de yok dediği görülmemiştir, istenilen şey varsa verir, yoksa cevap vermezdi. O kadar iyilikleri, o kadar ihsânları vardı ki, Rum imperatörleri, İran şahları, o kadar ihsân yapamazlardı. Fakat kendisi sıkıntı ile yaşamağı severdi. Öyle bir hayat yaşıyordu ki, yemek ve içmek habnna bile gelmezdi. Yemek getirin yiyelim veya falanca yemeği pişiriniz demezdi. Yemek getirilirse yer, her ne meyve verseler kabûl ederdi. Ba'zan aylarca az yer, açlığı severdi. Ba'zan da çok yerdi. Yemek sonunda su içmezdi. Suyu otururken içerdi. Başkaları ile yemek yerken, herkesten sonra el çekerdi. Herkesin hediyesini kabûl ederdi. Hediye getirene karşılık olarak, kat kat fazlasını verirdi.

Çeşitli elbise giymek âdeti idi. Yabancı devlet sefirleri gelince süslenirdi. Ya'nî kıymetli ve nefis elbise giyerek, güzel yüzünü gösterirdi. Taşı akikten gümüş yüzük takardı. Yüzüğünü mühür olarak kullanırdı. Yüzüğü üzerinde "Muhammedün Resûlullah" yazılı idi. Yatağı deriden olup, içi hurma ağacı iplikleri ile dolu idi. Ba'zan bu yatak üzerine, ba'zan yere serili deri üzerine, ba'zan da hasır veya kuru toprak üzerine yatardı. Mübârek avucunun içini sağ yanağının altına koyup, sağ yanı üzerine yatardı. Zekât malı almaz, çiğ soğan ve sarımsak gibi şeyleri yemez ve şiir söylemezdi.

Âdem aleyhisselâm rûh ile ceset arasında iken, O peygamber idi. Âdem aleyhisselâm ve herşey O'nun şerefine yaratılmıştır. Arş ve gökler ve Cennetler üzerine, İslâm harfleri ile mübârek ismi yazılmıştır. O'na "Muhammed" adını, dedesi Abdülmuttalib koydu. O'nun adının yer yüzüne yayılacağını, herkesin O'nu medh ve sena edeceğini rü'yâda görmüştü. Muhammed, çok medh olunan demektir. Doğduğu zaman göbeği kesilmiş ve sünnet olmuş görüldü. Yeryüzünü

şereflendirince, şehâdet parmağını kaldırdı ve secde etti. Melekler beşiğini sallardı.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek gözleri uyur, kalb-i şerîfi uyumazdı. Aç yatıp tok kalkardı. Asla esnemezdi. Mübârek vücûdu nûrânî olup, gölgesi yere düşmezdi. Server-i âlem (aleyhisselâm) bizim bilmediğimiz bir hayat ile şimdi hayattadır. Cesed-i şerîfi asla çürümez. Kabrinde bir melek durup, ümmetinin söyledikleri salevât-i şerîfeleri kendisine haber verir. Minberi ile kabr-i şerîfi arasına "Ravda-i mutahhere" denir. Burası Cennet bahçelerindendir. Kabr-i şerîfini ziyâret etmek, tâatlerin en büyüğü ve ibâdetlerin en kıymetlisidir.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) güzelliğini, büyüklerimiz şöyle anlattılar:

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh): "Resûlullahtan (aleyhisselâm) daha güzel hiçbir kimse görmedim, sanki güneş bütün parlaklığı ile yüzünde parlıyordu. Güldüğü zaman, dişleri duvarlara aydınlık saçardı" buyurdu.

İbn-i Ebî Hâle (radıyallahü anh): "Peygamber efendimizin mübârek yüzü, ayın ondördü gibi parıldardı" buyurdu.

Hazreti Ali: "O'nu aniden gören, O'nun heybetinden doğan bir korkuya kapılırdı. O'nunla sohbet edip tanıyan, O'nu hemen severdi" buyurdu.

Câbir bin Semûre (radıyallahü anh): "Resûlullah (aleyhisselâm), mübârek elini yüzüme sürdü. Elinde, sanki attârın (koku satan kimsenin) çantasından yeni çıkarılmış gibi güzel bir koku, serinlik buldum. Resûlullah (aleyhisselâm), elini bir kimsenin eline müsâfeha için değdirmiş olsa, bütün gün o kimsenin elinden, o güzel koku çıkmazdı" buyurdu.

Hazreti Âişe vâlidemiz: "Resûlullah (aleyhisselâm) bir çocuğun başını okşadığı zaman, diğer çocuklar arasında o çocuk, güzel kokusundan hemen belli olurdu" buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) birgün evlerinde uyumuşlardı. Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) annesi Ümm-i Süleym geldi. Peygamber efendimizin mübârek terini toplamaya başladı. Peygamberimiz uyanıp sebebini sorunca, Peygamber efendimizin süt teyzesi olan Ümm-i Süleym, "Onu kokularımıza katıyoruz. Teriniz, kokuların en güzeli en hoş kokanıdır" dedi.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh): "Yürüyüşünde Resûlullahtan (aleyhisselâm) daha sür'atli kimseyi, görmedim. Sanki yer kendisine dürülüyordu. O'nunla yürürken, biz bütün gücümüzü sarf edip kendimizi zorluyorduk. O (aleyhisselâm) hiç aldırmıyordu" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) fevkalâde güzel konuşurdu. Sözün nereden başlatılıp nerede bitirileceğini en mükemmel bir şekilde bilirdi. Sözleri, söyleyiş bakımından berrak, son derece fasîh ve beliğ idi. Söz ve kelimelerinde, ma'nânın doğruluğu her zaman kendini gösterirdi. İfâde etme gücü fevkalâde yüksek olduğundan, konuşurken hiç yorulmaz ve külfet çekmezdi. Mübârek sözlerinden ba'zıları:

"Kişi sevdiği kimse ile beraberdir."

"Senin ona verdiğin önemi, sana vermiyen kimse ile arkadaşlık yapmakta hayır yoktur."

"Hayrı söyleyip kazanan, ya da sükût edip selâmet bulan bir kula Allahü teâlâ merhamet eylesin."

"Müslüman ol ki, selâmet bulasın."

"Kıyâmet günü bana en yakın oturacak ve bana en mahbûb kılınacak kişiler, ahlâken en güzel olan kişilerdir ki, onlar mütevâzi olurlar. Hem severler, hem de sevilirler, saygı görürler."

"Nerede olursan ol, Allahtan kork. Kötülüğün ardından, onu silecek hemen (bir) iyilik yap. İnsanlara güzel ahlâk ile muâmele et."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), kendi nesebi ve asâletiyle ilgili olarak; "Allahü teâlâ, insanları yarattı. Beni insanların en iyi kısmından vücûde getirdi. Sonra bu kısımlarından en iyisini Arabistan'da yetiştirdi. Beni bunlardan vücûde getirdi. Sonra evlerden, ailelerden en iyisini seçip, beni bunlardan meydana getirdi. O hâlde, benim rûhum ve cesedim, mahlûkların en iyisidir. Benim silsilem, ecdadım en iyi insanlardır. Övünmüyorum, hakîkati bildiriyorum. Hakîkati, bildirmek vazîfemdir" buyurdular.

Yemek ile ilgili olarak da; “Âdemoğlu, karnından (mi’desinden) daha kötü bir kap taşımamaktadır. Âdemoğluna, belini ayakta tutacak birkaç lokma yeter. Eğer (bundan) kurtuluş yoksa; üçte birini yemesi, üçte birini içmesi, üçte birini de rûhu için (tahsis) etsin. Çünkü çok uyku, fazla yemek ve içmekten gelir” buyurdu. Dünyâ malının muhabbetini kalbe koymakla, ya’nî dünyâyı çok sevmekle ilgili olarak da; “Uhud dağı kadar altına sahip olsam, ondan bir dinarın yanımda gecelemesinden bile hoşlanmam. Yalnız borcumu kapatacak kadar tek dînâr müstesna” buyurdu. Kendisine eziyet eden müşriklere karşı dahî çok merhametliydi. Uhud gazâsında mübârek dişi şehid edilip, mübârek yüzünden yaralandığı zaman, Eshâb-ı Kirâm çok üzüldüler ve dediler ki: “Yâ Resûlallah!

Onlara bedduâ etmiyecek misiniz?” Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm): “Ben, la’netleyici olarak gönderilmedim. Ben, ancak (Hakka) çağırıcı ve rahmet olarak gönderildim” buyurdular ve “Allahım, kavmime hidâyet eyle. Çünkü onlar bilmiyorlar” buyurarak duâda bulundular. Hattâ bir defasında harpte, Eshâb-ı Kirâmdan ayrılmış, bir ağacın altında istirahat buyuruyorlardı. Gavres İbn-il-Hâris adında bir müşrik, aniden O’nu öldürmek için gelip kılıcını çekti. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) başucunda durup, “Söyle bakalım, şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?” dedi. Resûlullah efendimiz de, “Allahü teâlâ!” buyurdular. O ânda adamın elinden kılıcı düşüverdi. Peygamber efendimiz de kılıcı alarak ona, “Ya seni şimdi elimden kim kurtaracak?” buyurdular. O kimse çok korktu, titredi ve yalvarmaya başladı. “Ne olur beni öldürme! intikamını alsan da, intikam alanların en hayırlısı sen ol!” dedi. Bunun yalvarmasına dayanamıyan Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onu bağışlayıp salıverdi. Adam koşarak kavmine geldi, dedi ki: “Şu ânda, insanların en hayırlısı olan kimsenin yanından size geldim” dedi. Merhametlerinin çokluğuna delîl olan misâllerden birisi de; kendisini zehirleyen yahudi kadını, i’tirâf ettikten sonra affetmesidir. Bilindiği gibi kadın, Peygamberimizi ve Eshâbını da’vet etmiş, kızartılmış zehirli koyunu önlerine koymuş idi. Önce Peygamber efendimiz yemeğe başlamış, et ağzında iken lisâna gelip: “Ben zehirliyim yeme!” diye ikazda bulunmuştu. Peygamber efendimiz de Eshâbına bu durumu anlatmış idi. (Peygamberimizin (aleyhisselâm) vefâtına bu zehirin de sebeb olduğu bildirilmiştir.)

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) cömertliği de dillere destan idi. Bu güzel huyda da Peygamberimize kimse yetişemez. Eshâbından Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Hayâtında, kendisinden istenen birşey için hayır veremem dememiştir.” İbn-i Abbâs (radıyallahü anh); “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), iyilik yapmak bakımından insanların en cömerdi idi. Ramazân-ı şerîfde ve Cebrâil aleyhisselâm ile buluştukları zaman, sabah rüzgârından daha cömert olurdu” demiştir.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı: “Bir kimse Peygamber efendimizden mal istedi. Ona, iki dağ arasını dolduracak kadar koyun verdi. Adam memleketine gittiğinde: “Gidiniz siz de müslüman olunuz. Çünkü Muhammed aleyhisselâm, fakirlikten hiç endişe duymuyor. Elinde olanı herkese bol bol dağıtıyor” dedi.” İbn-i Ömer (radıyallahü anh) bildirdi: “Bir kimse geldi. Peygamberimizden bir dilekte bulununca, Resûlullah efendimiz; “Sana şu ânda verecek bir şeyim yok. Lâkin benim nâmıma satın al. Bize birşey gelince hemen onu öderiz” buyurdular.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şecaat ve necdet (kişinin kendisini ölümün kucağına atacağı zaman, kendine güvenmesi, korkmaması) sahibi idi. Çok güç durumlarda, silâhça, sayıca üstün düşman karşısında kat’iyyen yerinden kıpırdamamış, bir santim bile yerinden geri gitmemiştir. Hazreti Ali, “Biz harp kızıştığı zaman, gözler öfkeden kıpkırmızı olduğu bir ânda, Resûlullah efendimizle (aleyhisselâm) korunurduk. Çünkü düşmana O’ndan daha yakın kimse olmazdı. Bedr gazâsında, hepimizden çok O düşmanla çarpışıyordu. Hepimizden daha cesur ve hızlı hücum ediyordu. İmrân bin Hüseyn (radıyallahü anh); “Büyük düşmanla karşılaştığımız zaman, ilk hücum eden Allahın Resûlü olurdu” buyurdu.

Müşriklerden Ubey bin Halef, Bedr gazâsında fidye ile kurtulduktan sonra Peygamberimize, “Yanımda bir atım var, onu hergün arpa ile besliyorum. Ona binerek birgün seni öldüreceğim!” dedi. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm) “İnşâallah ben seni öldürürüm” buyurdular. Uhud gazâsında Ubey, “Nerede Muhammed! O’nu öldüreceğim diyordu. Peygamberimizi (aleyhisselâm), görünce atını O’na doğru sürdü. Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) hemen araya girdiler. Fakat Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, “Aradan çekiliniz. Onu benimle başbaşa bırakınız” buyurdular. Peygamber efendimiz, Ubey’e doğru yaklaşıp ona öyle bir darbe indirdi ki, adam atından vere düştü, kaburgaları kırıldı.

Zamanının en güçlü pehlivanlarından olan Rukâne, Peygamber efendimize güreş teklif etmiş, yenilirse müslüman olacağına söz vermişti. Arka arkaya üç defa güreştiler. Üçünde de Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) galip gelmişti.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), haya sahibi olmak yönüyle de bütün yaratılmışlardan üstün idi. Uygun olmayan şeylere karşı gözleri adetâ kapalı idi. Hiç kimseye hoşlanmadığı şeyle hitâb etmezdi. Hazreti Âişe vâlidemiz anlattılar ki: "Resûlullah efendimize, bir kimsenin, hoşlanılmayan bir şeyi yaptığı haber verildiğinde, "Falan kimse neden böyle yapıyor?" demez. Umûmî ma'nâda şöyle buyururlardı: "Niçin böyle yapıyorlar?" Bu şekilde o kimseyi, yaptığı veya söylediği kötü işten alıkordu ve adını vermezdi. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı: Birgün Peygamber efendimizin huzûruna, yüzüne sarı renkte bir şey bulaşmış bir kimse girdi. Ona hiçbirşey demedi. Kişiye üzülecek birşey söylemedi. O dışarı çıkınca buyurdu ki: "Söyleseydiniz de, yüzündekini yıkasaydı ya!"

Resûlullah (aleyhisselâm) kavimleri birleştiriciydi. Onları birbirlerine nefret ettirmezdi. Her kavmin büyüğüne ikramlarda bulunur ve onu baş köşeye oturturdu. Kimseyi kendi mübârek cemâlinden mahrûm etmezdi. Eshâb-ı kirâmını arar, gelmiyenleri sorardı. Yanına oturanlara nasihat eder, onların nasîbini verirdi. Öyle ki, birini diğerinden çok seviyor düşüncesi, kimsenin kalbine gelmezdi. Yanına bir şikâyet için gelene karşı tahammül gösterir. Onu dinlerdi. O gelen şahıs yanından ayrılmadıkça, onu yüzüstü terkedip gitmezdi. Bütün insanlara güzel huy ve ahlâkını en iyi şekilde sunardı, öyle güzel tebessüm ederdi ki, sanki onlara adetâ bir baba oluverirdi. Nezdinde hak ve adâlet bakımından herkes bir idi. Kimsenin kimseden bir üstünlüğü, ayrılığı yoktu. Hazreti Âişe vâlidemiz buyurdu ki: "Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz kadar güzel ahlâka sahip hiç kimse görmedim. Ne zaman Eshâbından veya Ehl-i beytinden biri O'nu çağırmışsa, mutlaka "Buyur" diye karşılık vermişlerdir." Enes bin Mâlik (radıyallahü anh); "Bir kimse Resûlullahın (aleyhisselâm) kulağına eğilip birşey söylerse, onu dinlerdi. O başını çekmedikçe, mübârek başını çekmezlerdi. Elini tutan kimse, elini salıvermeden kendileri kat'iyen salmazlar idi" buyurdu. Önünde oturan kimseye karşı ayaklarını uzatmazlardı. Ziyâretine gelenlere çok defa elbiselerini sererler veya kendi altındaki minderi ona verirlerdi. Eshâbını en güzel isimlerle çağırırlar, kimsenin sözünü yarıda kesmezlerdi. Konuştuğu kimse, sözünü bırakmadan veya gitmek için ayağa kalkmadan sözünü kesmezlerdi. O'nun bu hüsra-i muâmelesi, şefkati, merhameti hakkında Allahü teâlâ, Tevbe sûresi, 128. âyetinde meâlen; "Zahmet çekmeniz O'nu incitir ve üzer. Size çok düşkündür; mü'minlere çok merhametlidir, onlara çok hayır diler" buyurdu. Ve Enbiyâ sûresinin 107. âyetinde meâlen; "(Ey Habîbim!) seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" buyurdu. Peygamberimiz (aleyhisselâm), ümmetine karşı ba'zı şeyleri zor gelir endişesiyle kolaylaştırırdı; "Ümmetime zorluk vermemiş olsaydım, her abdestte misvak kullanmalarını emrederdim" buyurdu.

Sözünde durmak yönüyle de insanlar arasında Peygamber efendimizden daha üstün bir kimse gelmedi. Abdullah bin Ebi'l-Hamsa; "Peygamberimiz (aleyhisselâm) ile, henüz kendilerine Peygamberliği bildirilmeden önce alış-veriş yapmıştım. Kendi hesabına bir bâkiye kalmıştı. Ona, falan zamanda filân yerde buluşmak üzere söz verdim ve unuttum. Üç gün sonra verdiğim sözü hatırlayınca hemen o yere koştum. O'nun üç gündür orada beklemekte olduğunu görünce hayretimden dona kaldım. Bana, "Delikanlı beni yordun! Ben seni burada tam üç gündür bekliyorum" buyurdular."

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) tevâzu hasleti, hiçbir kimsede, hattâ hiçbir Peygamberde (aleyhimüsselâm) bulunmayacak kadar büyük ve emsalsizdi. Kibir duygusu, O'nda asla meydana gelmemiştir. Peygamberimize melik bir peygamber olmakla, kul bir peygamber olmak arasında bırakıldığında, O, kul bir peygamber olmayı tercih etti. Bunun üzerine İsrâfil aleyhisselâm, Peygamber efendimize; "Şüphesiz, Allahü teâlâ tevâzu gösterdiğin o hasleti de sana vermiştir. Çünkü kıyâmette sen, Âdemoğullarının en büyüğüsün. Yeryüzünün, kendisine ilk yarılacağı kişisin. İlk şefaat edecek olan da sensin" dedi. Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm), Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) için, "Evinde, ehlinin işine yardım ederdi. Elbisesini (ehlini rahatsız etmemek için) bizzat kendisi yıkardı. Koyununu kendi sağar, elbisesini kendi yamardı. Kendine, kendi hizmet ederdi. Evini kendi süpürür, devesini kendi bağlardı. Süt sağılan devesini kendi otlatırdı. Hizmetçi ile yemek yer, onunla hamur yoğururdu. Pazardan yiyeceğini kendi alırdı" demişlerdir.

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, dünyâya ve menfaatlerine hiç kıymet vermezler, azı ile yetinirlerdi. Âhırete irtihâl edinceye kadar pekçok imkânlara sahip oldu, birçok ülkeler feth etti. Buna rağmen yine de, vefât ettikleri zaman silâhı, ehlinin nafakası için aldığı bir mal karşılığında, bir yahudinin yanında rehin idi. Hazreti Âişe vâlidemiz; "Resûlullah (aleyhisselâm), dünyâya mübârek gözlerini yumuncaya kadar, üç gün ardı ardına ekmekten doymamıştır" buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Âişe vâlidemize buyurdular ki: "Bana Mekke'nin taşı, toprağı altın olması sunuldu. Hayır yâ Rabbî, dedim. Bir gün aç kalayım, bir gün tok. Aç kaldığım gün sana yalvarıp duâ ederim. Tok kaldığım gün, sana hamd-ü senada bulunurum." Cebrâil aleyhisselâm, Peygamber efendimize gelip; "Allahü teâlânın sana selâmı var. İsterse şu dağları O'na altın yapayım. Nereye giderse gitsin, o altın dağları O'nunla beraber olur" buyurdu. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Ey Cebrâil! Dünyâ, evi olmayanın evidir. Ve yine (o) malı olmayan kimsenin malıdır. Bunları aklı olmayan kimse toplar." Bunun üzerine Cebrâil aleyhisselâm, "Yâ Muhammed! Allah seni kavl-i sabit ile dimdik kılmıştır" dedi. Hazreti Âişe vâlidemiz; "Zaman olurdu tam bir ay beklerdik, evimizde (yemek yapmak için) ateş yakmazdık: Sâdece hurma ile su bulunurdu" buyurmuştur. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh); "Resûlullah (aleyhisselâm) ve Ehl-i beyti, birçok geceler akşam yemeği yemeden yatarlardı. Akşam yiyecek birşey bulamazlardı" buyurdu. Hazreti Âişe vâlidemiz buyurdu ki: Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) mübârek karnı, hiçbir zaman yemekten doymamıştır. Bu husûsta, bir kimseye de yakınmamıştır. İhtiyaç, O'nun için zenginlikten daha iyi idi. Bütün gece açlıktan kıvransa bile, O'nun bu durumu, gündüz orucundan alıkoymazdı. İsteseydi, Rabbinden yeryüzünün bütün hazînelerini, yiyeceklerini ve refah hayâtını isterdi. Yemîn ederim ki, O'nun bu hâlini gördüğüm zaman, acırdım ve ağlardım. Elimle mübârek karnını sıvazlardım ve derdim ki, "Canım sana feda olsun! Sana güç verecek şu dünyâdan, ba'zı menfaatlar te'min etsen olmaz mı?" Buyururlardı ki: "Ey Âişe! Ben dünyâyı ne yapayım? Ülül-azmden olan Peygamber kardeşlerim, bundan daha çetin olanına karşı tahammül gösterdiler. Fakat o hâlleri ile yaşayışlarına devam ettiler. Rablerine kavuştular. Bu sebeple Rableri, onların kendisine dönüşlerini çok güzel bir biçimde yaptı, sevâblarını arttırdı. Ben refah bir hayat yaşamaktan haya ediyorum. Çünkü böyle bir hayat, beni onlardan geri bırakır. Benim için en güzel ve sevimli şey, kardeşlerime, dostlarıma kavuşmak ve onlara katılmaktır." Hazreti Âişe vâlidemiz buyurdular ki: "Resûlullah (aleyhisselâm), bu sözlerinden bir ay kadar sonra vefât ettiler."

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan korkması, O'na itaat ve ibâdet etmesi o kadar çoktu ki, O'nun bu hâline hiç kimse takat getiremezdi. Mübârek ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. "Yâ Resûlallah! Sizin gelmiş geçmiş bütün günahlarınız affedildiği hâlde, neden bu kadar kendinize zahmet veriyorsunuz?" denildiğinde, "Ben Allahın en çok şükreden kulu olmayayım mı?" diye cevap buyurdular. Abdullah bin eş-Şıhhîr (radıyallahü anh); "Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) geldim, namaz kılıyordu. Göğsünde tencerenin kaynamasını andıran bir uğultu vardı" dedi. İbn-i Ebî Hâle (radıyallahü anh); "Allahın Resûlü (aleyhisselâm) devamlı hüzünlü ve düşünceli idi. O'nun hiç rahatı yoktu" buyurdu.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), kendisinden önce gelmiş olan yüzyirmidörtbin civarındaki Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) hepsinden de üstün idi, şânı pek büyüktü. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Bana, benden önce hiçbir Peygambere verilmeyen beş şey verilmiştir. 1. Bir aylık yolda (düşmanın kalbine) korku verilerek zafere kavuşturuldum. 2. Yeryüzü bana mescid ve (teyemmüm için) pek temizleyici olarak kılındı. Ümmetimden herhangi bir kimseye namaz (vakti) gelip çatarsa namazını kılsın. 3. Ganîmetler bana helâl kılındı. Hâlbuki, benden önce hiçbir peygambere helâl kılınmamıştı. 4. Bütün insanlığa (peygamber olarak; gönderildim. 5) Bana şefaat etme (yetkisi) verildi." Utbe bin Âmir'in (radıyallahü anh) naklettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm); "Şüphesiz ben, size son derece merhametliyim ve üzerinizde de şahidim. Şüphesiz ben, Allahü teâlâya yemîn olsun ki, şu ânda havzıma bakıyorum. Gerçekten bana, yeryüzündeki hazînelerin anahtarları verilmiştir. Allaha yemîn olsun ki, benden sonra şirk koşacağınızı aklımdan bile geçirmiyorum. Benim sizin nâmınıza korktuğum, (şu aşağılık dünyâ için) birbirinizle yarış hâlinde olmanızdır" buyurdular.

İbn-i Vehb'in (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Allahü teâlâ bana: "İste Ey Muhammed!" buyurdu. Ben de: "Yâ Rabbî, ne isteyeyim? Sen İbrâhim'i (aleyhisselâm) dost edindin! Mûsâ (aleyhisselâm) ile konuştun. Nûh'u

(aleyhisselâm) peygamber olarak, seçtin. Süleymân'a (aleyhisselâm) ondan sonra hiç kimseye vermediğin bir mülk (hükümdârlık) verdin" dedim. Allahü teâlâ buyurdu ki: "Sana bunlardan daha iyisini verdim. Sana Kevser'i verdim... Göğün ortasında ismin. İsmimle anılıyor. Yeryüzünü hem senin için, hem de ümmetin için tahûr, temizleyici kıldım. Gelmiş geçmiş bütün günahlarını bağışladım. İnsanlar arasında bağışlanmış bir hâlde geziyorsun. Oysa ben, bunu senden önce hiç kimseye yapmadım. Ümmetinin kalblerini Mushaf ezberleyicisi yaptım. Şefaat payesini senin için sakladım. Senden başka hiçbir peygambere saklamadım." Huzeyfe'nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Bana müjde verildi. Ümmetimden benimle ilk yetmiş, bin kişi Cennete girecek. Her bin kişiyi yetmiş bin kişi daha ta'kib edecek. Hiçbiri hesap görmeyecek... Yine bana ümmetimin asla (kuraklık ve kıtlık sebebiyle) açlık çekmiyeceği, (İslâmiyetin emirlerini yerine getirdiği müddetçe) hiç yenilmeyeceği (müjde olarak) verildi. (Rabbim) yardıma yetişti. Bana izzet, ümmetime de bir aylık yoldaki düşmanın kalbine korku vererek zafer ihsân etti. Gerek bana ve gerekse ümmetime ganîmetleri helâl kıldı. Bizden öncekilere yasak kıldığı birçok şeyi bize helâl kıldı, bize güçlük kılmadı."

Hâlid bin Ma'dan (radıyallahü anh) anlattı: Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) ba'zıları Peygamber efendimize, "Yâ Resûlallah! Bize kendinizi anlatır mısınız?" diye suâl ettiler. Peygamber efendimiz de buyurdular ki: "Evet ben babam (ceddim) İbrâhim'in (aleyhisselâm) (Ey Rabbimiz! Soyumuzdan gelen müslüman ümmet içinden bir Peygamber gönder duâsında kasdedilen Peygamberim. Îsâ (aleyhisselâm),beni tebşir etmiştir (müjdelemiştir). Annem bana hâmile iken, kendinden bütün Şam topraklarındaki Basra köşklerini aydınlatan bir nûr yükselmiştir. Sonra ben, Benî Sa'd bin Bekr (kabilesine) emzirilmem için gönderildiğim zaman, süt kardeşimle birlikte evimizin arkasında hayvanları otlatırken, üzerinde beyaz elbise bulunan iki kimse bana yaklaştı." Başka bir hadîs-i şerîfte, "İçi kar dolu altın leğenle bana üç kimse geldi. Beni tuttular, karnımı yardılar" Bir hadîs-i şerîfte, "Boğazımdan karnımın başına kadar yardılar. Sonra oradan kalbimi çıkardılar, ikiye yardılar ve ondan simsiyah bir kan pıhtısı çıkarıp attılar. Sonra hem kalbimi, hem karnımı o kar ile tertemiz edene kadar yıkadılar." Başka bir hadîs-i şerîfte, "Sonra biri bir şey aldı. Bir de baktım ki elinde, gören herkesi hayrete düşüren nûrdan bir mühür vardı. Onunla kalbimi mühürledi. Kalbim îmân ve hikmetle doldu. Sonra mühürü yerine iade etti. Diğeri de elini göğsümün, ayırım noktasına sürdü ve iyileşti. Onlardan biri diğerine, "Haydi O'nu, ümmetinden on kişi ile tart" dedi. Tarttığında hepsinden ağır geldim. "Ümmetinden yüz kişi ile tart!" Tarttı, yine ağır geldim. "Ümmetinden bin kişi ile tart!" Tarttı, onları da geçtim. "İyisi mi tartmaktan vazgeç, zîrâ bütün ümmetiyle onu tartacak olsan yine de hepsini geçer" dedi." Başka bir hadîs-i şerîfte, "Sonra beni göğüslerine basıp, hem başımı, hem de gözlerimin arasını öptüler, şöyle dediler: "Ey Sevgili! Korkma, sana murâd edilen iyiliği bir bilsen, sevinçten gözlerin ışıl ışıl olur. Allah katında ne büyük değerin var. Çünkü Allah ve melekleri seninledir."

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm), Allahü teâlânın indinde kıymetini gösteren en açık delîllerden birisi de mi'râc hadîsesidir. O gece Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, büyük derecelere ulaşmış, yüksek mertebe ve mevkiler elde etmiştir. Nitekim bu büyük hâdise için cenâb-ı Hak, İsrâ sûresi ilk âyetinde meâlen buyurdu ki: "Her türlü noksanlıktan münezzeh olan O Allahdır ki, kulunu (Hazreti Muhammed aleyhisselâmı gece Mescid-i Haram'dan (Mekke'den alıp) o etrâfını mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya kadar götürdü. O'na âyetlerimizden (kudretimize delâlet eden acâibliklerden gösterelim diye yaptık. Şüphesiz O, (Allahü teâlâ) Semi'dir (herşeyi işitir). Basîr'dir (herşeyi görür)." Peygamber efendimiz de bu hâdise için şöyle buyurdular: "Evimin tavanı açıldı. Cebrâil aleyhisselâm indi, göğsümü yardı. Sonra onu Zemzem'le yıkadı. Sonra hikmet ve îmân dolu olan altın bir leğenle geldi ve göğsüme boşalttı. Sonra kapayıp, elimden tuttuğu gibi doğru beni semâya çıkardı." Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) rivâyetle, Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "Bana Burak getirildi. O katırdan küçük, merkepten büyük, uzun ve beyaz bir hayvandır. Ayağını gözünün görebildiği yere kadar (rahatça) bırakıyordu. Ona bindim, Beyt-i Makdis'e geldim ve orada iki rek'at namaz kıldım. Sonra çıktım. Cebrâil aleyhisselâm bana bir kap Cennet şarabı, bir kap da süt getirdi. Sütü aldım. Cebrâil (aleyhisselâm) bana, Fıtratı seçtin" dedi. Sonra beraberce göğe yükseldik. Cebrâil aleyhisselâm kapıyı çaldı, "Sen kimsin?" dediler. "Ben Cebrâil'im", "Peki yanındaki kim?" "O da Muhammed aleyhisselâmdır." "O'na Peygamberlik gönderildi mi?" "Evet, O'na peygamberlik gönderildi." Bunun üzerine kapı açıldı ve kendimi Âdem

aleyhisselâmın karşısında buldum. Bana “Merhaba” dedi ve duâ etti. Sonra ikinci kat göğe çıktık. Cebrâil aleyhisselâm yine kapıyı çaldı. Denildi ki, “Sen kimsin?” “Ben Cebrâil’im”, “Peki yanındaki kim?” “O da Muhammed aleyhisselâmdır.” “O’na Peygamberlik gönderildi mi?” “Evet geldi.” Bunun üzerine kapı açıldı. Kendimi teyze çocukları Îsâ aleyhisselâm ile Yahyâ bin Zekeriyyâ aleyhisselâmın yanında buldum. Bana “Merhaba” dediler. Ve duâda bulundular. Sonra üçüncü kat göğe çıktık. Aynı suâl ve cevâptan sonra kapı açıldı ve kendimi Yûsuf’un (aleyhisselâm) yanında buldum. Baktım ki kendisine güzelliğin yarısı verilmiş. Bana “Merhaba” dedi ve duâ etti. Dördüncü kat göğe çıktık, aynı suâl ve cevaptan sonra kendimi, İdrîs’in (aleyhisselâm) yanında buldum. Bana “Merhaba” dedi ve duâda bulundu. Allahü teâlâ, Meryem sûresinde onun hakkında “Onu biz yüksek bir yere ref’ ettik” buyurmuştur. Sonra beşinci kat göğe çıktık, orada Hârûn’la (aleyhisselâm) karşılaştık. Bana “Merhaba” dedi ve hayır duâda bulundu. Sonra altıncı kat göğe çıktık. Orada Mûsâ (aleyhisselâm) ile karşılaştık. Bana “Merhaba” dedi ve hayır duâda bulundu. Sonra yedinci kat göğe yükseldik, aynı soru-cevaptan sonra İbrâhim’i (aleyhisselâm) Beyt-i Ma’mûr’a arkasını dayamış olarak buldum. O Beyt-i Ma’mûr ki, her gün oraya yetmişbin melek giriyor (da bir daha sıraları gelmiyor). Sonra beni Sidret-ül-Müntehâ’ya götürdü. Sanki onun yaprakları fil kulakları gibi idi. Meyveleri de kuleler gibi idi. O, Allahü teâlânın emirlerinden herhangi birisiyle karşılaştığında öylesine değişiyordu ve güzelleşiyordu ki, Allahü teâlânın yaratmış olduğu mahlûkâtından hiç kimse onun güzelliğini anlatamaz. Sonra Allahü teâlâ bana vahyettiğini vahyetti.

Hergün elli vakit namaz kılınmasını bana farz kıldı. Mûsâ aleyhisselâma indim. “Rabbin ümmetine ne farz kıldı?” diye sordu. “Elli vakit namaz” dedim. “Rabbine dön, biraz hafifletmesini dile. Çünkü ümmetin onun altından kalkamaz. Ben İsrâiloğullarını denedim ve yokladım” dedi. Bunun üzerine Rabbime döndüm ve dedim ki, “Yâ Rabbî! Ümmetimden (bu emri) biraz hafif eyle.” Bunun üzerine elli vakitten sâdece beş vakit indirdi. Mûsâ’ya (aleyhisselâm) döndüm ve (Beş vakit indirdi) dedim. Dedi ki, “Rabbine dön! Biraz daha hafifletmesini dile. Çünkü ümmetin bunun allından kalkamaz. Böylece Mûsâ aleyhisselâm ile Rabbimin arasında gidip geldim ve nihâyet Allahü teâlâ şöyle buyurdu: “Bu namazı beş vakte indirdim. Her namaz için on sevâb vardır. Bu bakımdan sonunda yine elli namaz olur. Zîrâ her kim bir sevâbı kasdedip de yapamazsa, onun için bir sevâb yazılır. Fakat yaparsa, bire mukabil tam on sevâb yazılır. Fakat bir günah kasdedip yapmazsa hiçbir şey yazılmaz. Yaparsa, ancak o bir günah olarak kayda geçer. Sonra Mûsâ’ya (aleyhisselâm) inip durumu anlattım. Yine “Dön, biraz daha hafifletmesini dile” dedi. Bunun üzerine ona, “Rabbime çok münâcaatta bulunduğum için artık utanıyorum” dedim.” İbn-i Abbâs’ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte; “Öyle bir yere kadar yükseldim ki, kalemlerin (çıtırtı) seslerini duydum.” Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Cebrâil aleyhisselâm beni Sidret-ül-Müntehâ’ya kadar götürdü. Sidret-ül-Müntehâ’yı öyle bir renkler kapladı ki, bunların ne olduklarını bilmiyorum. Sonra Beni Cennete koydular.” Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; “Bana dediler ki, İşte bu Sidret-ül-Müntehâ’dır. Ümmetinden senin yolunda olanların her biri burada nihâyet bulacaklardır. O; altından, su, süt, Cennet şarabı, süzülmüş bal, bal ırmakları akan bir menba’dır. O öyle bir ağaçtır ki, gölgesinde bir süvari yetmiş sene yürür. Onun bir yaprağı, mahlûkâtı gölgelendirebilir. Onu nûr ve melekler bürümüştür... Allahü teâlâ buyurdu ki: “Haydi iste!” (Ben de) “Şüphe yok ki, sen, İbrâhim’i dost edindin, ona büyük bir mülk ihsân ettin. Mûsâ ile konuştun. Davud’a büyük bir mülk (Hâkimiyet) lütfettin, ona demiri erittin, dağları emrine verdin. Süleymân’a da büyük bir mülk ihsân edip, insanları, cinleri ve rüzgârları emrine verdin. Ondan sonra kimseye vermediğin bir mülk ihsân ettin, Îsâ’ya Tevrat ve İncîl’i öğrettin. Körleri iyileştirme gücünü (kendi izninle) ona verdin. Onu ve annesini Şeytân-ı racîmden korudun. Şeytan her ikisine de birşey yapamadı” (dedim.) (Allahü teâlâ) “Seni de dost ve sevgili edindim. Tevrat’ta (Muhammed Habîburrahmândır) diye yazılmıştır. Seni bütün insanlığa (Peygamber olarak) gönderdim. Ümmetini, hem evvelkilerden, hem sonunculardan kıldım. Ümmetin, benim kulum ve Resûlüm olduğuna şehâdet edinceye kadar (inanıyoruz da deseler) sözleri muteber değildir. Yaratılış bakımından seni Peygamberlerin ilki, gönderiliş cihetinden ise sonuncusu yaptım. Sana Seb-i Mesâni’yi (Fâtiha sûresini) verdim. Senden önce onu hiçbir Peygambere vermedim. Sana Arş’ımın altında bulunan hazîneden Bekâra sûresinin sonlarını ihsân ettim ki, bunu senden önce hiçbir Peygambere vermiş değilim. Seni hem fâtih, hem de hatim (peygamberlerin sonuncusu) yaptım” buyurdu.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) mahşerde de insanların en üstünüdür. Bunu, kendileri şöyle beyân buyurdular: “(Kabirden) kalkılacağı zaman, ilk çıkacak insan benim. Rableri huzûruna geldiklerinde hatîbleri benim. Ümitlerini kestikleri zaman da müjdecileri benim! Livâ-ül-hamd benim elimdedir. Rabbimin katında Âdemoğlunun en kıymetlisiyim. Övünmüyorum, hakîkati bildiriyorum. Hakîkati bildirmek benim vazîfemdir.” Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; “Cennet elbiselerinden bir elbise giydirileceğim. Sonra Arş’ın sağ yanında duracağım.. Mahlûkâttan o makamda benden başka kimse bulunmayacak” buyuruldu. İbn-i Abbâs’ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz buyurdu ki:

“Cennet kapısının halkasını ilk kımıldatacak olan da benim. Bana (Cennet) açılacak ve oraya benimle birlikte mü’minlerin fakirleri girecek...” Enes bin Mâlik’den (radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfte; “Kıyâmet günü Cennetin kapısına gelirim ve açmalarını isterim. Hâzin der ki, “Sen kimsin?” Ben Muhammedim derim. “Ben (Cenneti) sana açmakla emrolundum. Senden önce hiç kimseye açmam” diye karşılık verecek” buyuruldu. Abdullah bin Amr’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz buyurdu ki: “Havzının büyüklüğü bir aylık yürüyüştür. Uzunluğu ve genişliği birdir. Suyu gümüşten daha beyazdır. (Bir rivâyete göre de, sütten daha beyazdır.) Kokusu miskten daha güzeldir. Bardakları gökteki yıldızlar gibidir (çok ve parlaktır). Kim ondan içerse bir daha susamaz.”

Kıyâmet gününde Peygamber efendimize (aleyhisselâm) şefaat etme yetkisi verilecektir. O’na Makâm-ı Mahmûd verilerek de diğer Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) üstün kılınmıştır. Bu mevzûda cenâb-ı Hak, İsrâ sûresi 79. âyetinde meâlen; “Gecenin bir kısmında da uyanıp, sırf sana mahsûs olmak üzere onunla (Kur’ân-ı kerîmle) teheccüd kıl. Tâ ki Rabbin seni kıyâmette Makâm-ı Mahmûd’a (âhıretteki şefaat makamına) göndere...” buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize, Makâm-ı Mahmûd’dan suâl ettiler. “O şefaattir” buyurdu. Ka’b bin Mâlik’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz; “Kıyâmet günü insanlar haşrolunduklarında ben ve ümmetim bir yerde olacağız. Rabbim bana yeşil bir elbise giydirecek. Sonra bana izin verilecek. Allah tarafından ne söylemem isteniyorsa söyleyeceğim, işte Makâm-ı Mahmûd budur” buyurdu. İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) “Makâm-ı Mahmûd, Resûlullahın (aleyhisselâm) Arş’ın sağında durmasıdır. Kimse orada durmayacaktır. Bu sebeple evvelkiler de, sonrakiler de O’na gıbta edecekler” dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki; “Ümmetimin yarısının Cennete girmesiyle şefaat arasında muhayyer kılındım. Ben şefaati tercih ettim. Çünkü o daha şümûllüdür. Onu yalnız takvâya erenler için sanmayın, o aynı zamanda hatâya düşen günahkârlar içindir de.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz; “Şefaatim, kalbi dilini tasdik eder tarzda bir ihlâs içinde “La ilahe illallah” diyerek şehâdet kelimesi getiren kimseyedir.” buyurdu. Huzeyfe (radıyallahü anh) dedi ki, “Allahü teâlâ insanları kıyâmet gününde, yalın ayak, başı açık, dümdüz bir yerde toplayacaktır. Öyle ki, çağırılan kişi onlara sesini rahatça duyurabilecek ve onları zahmet çekmeden görebilecektir, ilk yaratıldıkları zaman konuşmaktan âciz oldukları gibi, o günde O’nun izni olmadan kimse konuşamıyacaktır. Tam bu esnada Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz çağırılacak, O da buyuracak ki; “Buyur, bütün hayır senin yed-i kudretindedir. Şerri de ancak sen önlersin. Senin hidâyete erdirdiğin kimse ancak hidâyete ermiş olabilir, işte (âciz) kulun şimdi huzûrundadır. Sana (yönelmiş) durmaktadır. Yegâne sığınak sensin. Senin azâbından ancak yine senin lütfunla merhametinle kurtulabiliriz. En yüce sensin, en büyük sensin. Ey Beytin Rabbi! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim.”

Ebû Hüreyre’den (radıyallahü anh) rivâyetle, Peygamber efendimiz buyurdular ki: “Allah, evvelkileri ve sonrakileri (bütün insanları) kıyâmet gününde bir araya getirecektir. Onlara “Ah bir, bizim için Rabbimize şefaat dileyen olsa” diye ilham edilecek.” Başka bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Güneş çok yaklaşacak, insanlar gam ve kederden bitkin bir hâle düşecekler. Aralarında, “Size şefaat edecek birine baksanız iyi olur” diyecekler. Bunun üzerine Âdem’e (aleyhisselâm) gelip şöyle diyecekler, “Sen Allahın yed-i kudretiyle yarattığı, rûhundan üfürdüğü, Cennetine yerleştirdiği, melekleri sana secde ettirdiği, herşeyin adını sana öğrettiği insanların babası olan Âdem’sin (aleyhisselâm). Hâlimizi görüyorsun. Ne olur, Rabbine yalvar da bizi rahata kavuştursun!” Âdem (aleyhisselâm) “Rabbim bugün öyle gadab etmiştir ki, ne bundan önce ve ne de bundan sonra hiç böyle gadaba gelmemiştir. Beni ma’hut ağaçtan nehyetti. Biliyorsunuz ki ben, o ağaçtan yedim. Şimdi başımın çâresine bakmakla meşgûlüm, haydi benden başkasına gidin, Nûh’a

(aleyhisselâm) gidin” diyecek. Bunun üzerine Nûh’a (aleyhisselâm) gelip şöyle diyecekler, “Yer ehline elçi olarak gönderilen Peygamberlerin evvelisin. Allahü teâlâ sana Abden Şekûrâ (şükredici kul) diye isim vermiş. Vaziyetimizi görüyorsun, ne olur Rabbine yalvar da bizi bu dunundan kurtarsa.” Nûh (aleyhisselâm), “Şüphesiz, Rabbim bugün öylesine gadaba gelmiştir ki, bundan önce ve sonra hiç böyle bir gadabda bulunmayacaktır. Nefsi, Nefsi!” diyecek.” (Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) rivâyetine göre: Allahü teâlâya karşı olan zellesini zikredecektir.) [Zelle: Birşeyi en güzel şekilde yapmamak.] Ebû Hüreyre’nin rivâyetiyle bildirilen hadîs-i şerîfte, “En iyisi siz, İbrâhim’e (aleyhisselâm) gidin şüphesiz o Halîlullahtır” diyecek. Bunun üzerine İbrâhim’e (aleyhisselâm) gelecekler ve diyecekler ki, “Sen Allahü teâlânın hem nebisi, hem de halilisin (dostusun). Vaziyetimizi görüyorsun. O’na yalvar da bizi bu durumdan kurtarsın” diyecekler. Bunun üzerine İbrâhim (aleyhisselâm), “Rabbim bugün çok gadaba gelmiştir. Kendi canımla meşgûlüm. Şefaat ehli değilim. Kelîmullah olan Mûsâ’ya (aleyhisselâm), gitmelisiniz” diyecek.” Başka bir hadîs-i şerîfte, “O, Allahü teâlânın kendisine Tevrat verdiği bir kuldur. Ona konuşmuştur ve onu kurtarmakla kendine yakın eylemiştir” diyecek. Bunun üzerine Mûsâ’ya (aleyhisselâm) gelirler. Durumlarını anlatırlar. O da, o adam öldürme olayını anlattıktan sonra, “Ben kendi canımla meşgûlüm, Îsâ’ya (aleyhisselâm) giderseniz iyi yaparsınız. Çünkü o, Rûhullah ve kelimetullahdır.” diyecek. Nihâyet Îsâ’ya (aleyhisselâm) gelip, durumu anlatacaklar. O da, “Ben buna ehil değilim, Muhammed aleyhisselâma gitmelisiniz” diyecek. Ondan sonra bana gelecekler. Ben kendilerine, “Evet, ben ona ehilim! (Bu paye bana verilmiştir.) diyeceğim. Gidip Rabbimden izin alacağım. Bana izin verilecek ve ben O’nu gördüğüm zaman secdeye kapanacağım.” Bir rivâyete göre “Arş’ın altına gelir secdeye kapanırım.” Bir hadîs-i şerîfte de, “Huzûrunda durur, bana ilham edeceği öyle bir hamdde bulunurum ki, bu dünyâda böyle bir hamde asla takat getiremem.” Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, “Yâ Muhammed! Kaldır başını! İste ne istersen sana verilecek! Şefaat et, bu paye sana verilmiştir. Kaldır başını!” denilecek. Buna karşılık ben, “Yâ Rabbî! Ümmetim! Yâ Rabbî! Ümmetim!” diyeceğim. “Ümmetinden hesaba çekilmiyecekleri Cennet kapılarının sağ tarafında olan kapısından içeri al. Geride kalanlar diğer kapıdan girmek husûsunda müşterektirler” denilecek.” Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte ise, “Haydi git, kimin kalbinde bir buğday veya arpa tanesi kadar imân varsa, onu çıkar. Bunun üzerine gidip, emrini yerine getireceğim. Sonra Rabbime dönüp bundan dolayı hamd-ü senada bulunacağım.” Huzeyfe’nin (radıyallahü anh) bildirdiğine göre, “Muhammed aleyhisselâma gelecekler. Şefaat edecek ve onlara Sırat köprüsü kurulacak. Üzerinden ilk geçenler, şimşek gibi, sonra geçenler rüzgâr gibi, daha sonra geçenler kuş gibi, daha sonra geçenler atlılar gibi geçecekler. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), köprünün ortasında durup, devamlı olarak, insanların (Müslümanların) hepsi geçinceye kadar “Allahım selâmete erdir! Allahım selâmete erdir!” diyecek, İbn-i Abbâs’ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, “Peygamberlere minberler kurulacak, üzerine oturacaklar. Benim minberim kalacak. Ben üzerine oturmayacağım. Rabbimin huzûrunda ayakta dikileceğim. Bunun üzerine Allahü teâlâ buyuracak ki, “Ümmetine ne yapmamı istiyorsun?” “Yâ Rabbî! Hesaplarını hemen görüver” diyeceğim. Hemen çağrılıp hesapları görülecek. Kimi O’nun rahmetiyle Cennete girecek, kimi de benim şefaatimle. Şefaat etmede öylesine devam edeceğim ki, elime isimleri Cehennemliktir diye yazılı bir liste verilecek ve Cehennem hâzini şöyle diyecek, “Ey Muhammed! (aleyhisselâm) Ümmetin hakkında Rabbimin gazâbı için hiçbir şey bırakmadın.”

Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Ben Cennette yürürken, önüme bir nehir çıktı. Her iki yanı inciden bir kubbe idi. Cebrâil’e (aleyhisselâm) sordum. “Bu nedir?” “Bu Allahın sana verdiği Kevser’dir” diye cevap verdi. Sonra onun çamuruna bir el attı, hemen bir misk çıkardı.”

Hazreti Âişe vâlidemizin bildirdiği hadîs-i şerîfte, “O nehrin mecrası inci ve yakut üzerindeydi. Suyu ise baldan tatlı, kardan beyazdır.” Başka bir rivâyette ise, “Orada hanım ve hizmetçilerden, kendisine lâzım olan bütün şeyler mevcûttur” buyuruldu.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) bir çok isimleri vardır. Kur’ân-ı kerîmde geçen en meşhûr isimleri, “Muhammed, Ahmed, Abdullah, Tâhâ, Yâsîn, el-Müddessir, el-Müzzemmil” diye bildirildi.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm), insan kudretinin dışında kalan pekçok mu’cizeleri vardır. Mu’cize, düşmanları

susturmak, onlara adetâ meydan okumak için, Allahü teâlânın yarattığı işlerdir. Bunların sayesinde düşmanların yalanlamalarını hükümsüz ve benzerini getirmekten âciz bıraktı. Peygamber efendimizin bütün Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) daha çok mu'cizesi vardır. Bunların en büyüğü Kur'ân-ı kerîmdir. Kur'ân-ı kerîmin mu'cizeleri, ne bin, ne iki bin ve daha fazla sayıyla bitmez. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bütün düşmanlara, bir suresiyle meydan okudu. Bütün edebiyatçılar, şâirler benzerini meydana getirmekten âciz kaldılar. Âlimler dediler ki, "Kur'ân-ı kerîmde en kısa sûre "Kevser" suresidir. Onun her âyeti de bir mu'cizedir." Kur'ân-ı kerîmin geldiği zamanlarda Arablar, edebiyatta ve söz söyleme san'atmda çok yüksek bir dereceye varmışlardı. Onlara hiçbir insana ve nesle verilmeyen ifâde gücü verilmişti. Birbirlerine hitâb etmekte, en ileri zekâları bile rahatça mağlûb ederlerdi. Allahü teâlâ onları, bu yönüyle çok kâbiliyetli olarak yaratmıştı. Arablar, her sahada yorulmadan şaşırtıcı sözler söylerlerdi. Çok mühim işlerde, hattâ harbin en şiddetli ânında kılıç sallarken bile, rahatça edebî olarak konuşabilirlerdi. Birbirlerinin sorularına şiirle cevap verirlerdi. Köylerde oturanlar bile ma'nâlı sözler, ifâde gücü olan kelâmlarla, büyük ve susturucu beyanlarda bulunurlardı, işte böyle yüksek vasıflı kimselerin karşısına, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Kur'ân-ı kerîm, ile çıkmış, onlara meydan okumuştu. Konuştukları dilin edebiyat bakımından zirvesinde olan Arablar, Kur'ân-ı kerîmdeki belagat ve fesahati görünce, birçoğu teslim olmuş, îmân ile şereflenmişlerdir. Ba'zıları da inanmamış, Peygamberimiz için, uydurdu demişlerdi. Nitekim Allahü teâlâ böyle söyleyenler için; "Yoksa, Kur'ân-ı kendisi uydurdu mu diyor müşrikler? O hâlde şöyle de: "Haydin, Onun gibi uydurma on sûre getirin ve bunun için, Allahtan başka gücünüzün yettiğini de çağırın. Eğer doğru söylüyorsanız bunu yaparsınız." (Hûd-13) "Eğer kulumuza (Muhammed aleyhisselâma) indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphede iseniz, haydi siz de onun benzerinden (fesahat ve belagatta ona eş) bir sûre getirin ve Allahtan başka şahitlerinizi (putlarınızı, şâir ve âlimlerinizi)**'de** yardıma çağırın. Şayet (bu insan kelâmıdır) sözünde sâdık (doğru söyleyen) kimseler iseniz." Bunu yapamazsanız (bir sûreye eş gevremezseniz ki, hiçbir zaman yapamayacaksınız) artık o ateşten sakının ki, onun tutuşturucu odunu, (kâfir) insanlarla taşlardır. O (ateş) kâfirler için hazırlanmıştır." (Bekâra sûresinin 23 ve 24. âyetlerinin meâli.) "Ey Resûlüm, de ki, yemîn olsun, eğer insanlar ve cinler bu Kur'ânın benzerini getirmek üzere toplansalar, birbirlerine yardımcı da olsalar, yine onun benzerini getiremezler" buyurdu (İsrâ-88). Bu âyet-i kerîmelerde kâfirlere, Kur'ân-ı kerîmin benzerini meydana getirmeleri için meydan okunmuştur. Kâfirlerden bu âyetlere benzeyecek bir söz söylemeleri istenmiştir. Çünkü bir şeyi uydurmak, bâtıl olan boş lafları söylemek kolaydır. Kolaydır, fakat düzgün ifâde ve ma'nâ taşıyan bir söz söylemek güçtür. O edîb olan Arablar, Kur'ân-ı kerîmdeki bir âyet gibi söyleyemediler. Takat getiremediler. Acz içinde kıvranıp durdular. Müseylemet-ül-Kezzâb gibi ba'zı âdi kimseler, buna cür'et ettilerse de büsbütün rezîl oldular. Etrâfta hayret değil, nefret uyandırdılar.

İşte bütün bu sebeplerden dolayıdır ki, müşriklerden Velid bin Mugîre, Peygamberimizden (aleyhisselâm) meâlen "Şüphesiz ki Allah adâleti, iyiliği, akrabaya vermeği emreder. Taşkın kötülüklerden, münkerden, zulüm ve tecebbürden (haksızlıktan) nehy eder. Size (böyle) öğüt verir ki, iyice dinleyip ve anlayıp tutasınız" (Nahl-90) âyetini dinlediği zaman, şöyle söylemekten kendini alamadı: "Vallahi, bunda bambaşka bir halâvet ve göz kamaştırıcı güzellik vardır. Anlamı pek fazla, ifâdece çok güçlüdür. Bu, insan sözü olamaz." Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm anlattı ki: Bir köylü, bir kimsenin Hicr sûresinin 94. âyet-i kerîmesini okuduğunu duyunca hemen secdeye kapandı. Dedi ki, "Sırf onun fesahatinden dolayı secdeye kapandım." Bir başkası, Yûsuf sûresi 80. âyet-i kerîmesini işitince, "Şehâdet ederim ki, hiçbir mahlûk bunun gibisini söyleyemez" demiştir. Hazreti Ömer, birgün mescidde uyuyordu. Bir ara başucunda bir kimsenin şehâdet getirdiğini duyunca uyandı, söyleyene; "Sen kimsin?" diye sordu, o da, "Ben Rum patriklerindenim. Çok iyi Arabca bilirim. Başka lisanları da konuşurum. Müslüman esîrlerinden birinin, kitabınız Kur'ân-ı kerîmden bir âyet okuduğunu duydum. Dünyâ ve âhıret hâllerini anlatan en iyi bir kitap olduğunu anladım. Bu kitap, Îsâ aleyhisselâma inen kitabın muhtevâsını da içine alıyor. Dinlediğim âyet-i kerîmenin meâli şudur: "Kim Allaha ve Resûlüne itaat ederse, yaptığı günahlardan ötürü Allahtan korkar ve geri kalan ömründe de ondan sakınırsa, işte bunlar ebedî saadete kavuşanlardır" (Nûr-52).

Müşriklerden Velîd bin Mugîre'nin Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kendisine okuduğu Kur'ân-ı kerîmden kalbi yumuşadı. Kardeşinin oğlu olan Ebû Cehil, bunu duyunca yanına gelip Velîd'e kızdı. Bunun üzerine Velîd bin Mugîre,

“Yemîn ederim ki, içinizde hiç biriniz benim kadar şiir bilmez. Onun okuduğu, hiçbir şiir türüne benzemiyor. Şimdi her taraftan gelen insanlar burada (Mekke’de, toplanacaklar. O’nun hakkında öyle bir fikir ortaya atın ki, kimse kimseyi yalanlamasın. Kararlaştıracağımız fikrin etrâfında birleşelim” dedi. Müşriklerin yaptıkları bu toplantıda; Peygamber efendimiz için neler söyleyebileceklerini konuştular. Ba’zıları, “O’na kâhin diyelim” dediler. Başkası, “Olmaz. O kâhin değildir. Çünkü O’nun okuduğu Kur’ân hiç bir kâhinin sözüne benzemiyor” dedi. “Mecnûn diyelim” dediler. Ona da, “Olmaz. Çünkü O deli değildir. O’nda delîlik hâlleri yok” dediler. Ba’zıları, “Şâir mi desek?” dediler. Onlara da “Hayır. O bir şâir değildir. Çünkü biz şiirin her çeşidini biliriz. Onun okuduğu kelâm çok ayrı birşey! Hiç birine benzemiyor. Eğer ona şâir dersek, bütün Arab kabileleri bize gülerler” dediler. “Sihirbazdır diyelim” diyenlere de, “Bu da olmaz. Çünkü O, büyücü değildir. Çünkü sihirbazın yaptığı hareketler onda yok” dediler. “Peki, ya ne diyelim?...” Velîd’in tavsiyesi ile sonunda şu karara vardılar, “Olsa olsa, O bir sihirbazdır. Çünkü O, kardeşi kardeşten, babayı oğuldan, kocasını hanımından ayırıyor, birbirlerinden uzaklaştırıyor.” Bu sözü hepsi beğendiler. Her biri bir tarafa gittiler. Arab kabilelerinin geleceği yolların üstüne oturup, gelenlere Peygamberimizi (aleyhisselâm) kötülemeye çalıştılar. Bunun üzerine Allahü teâlâ Velîd’in hakkında Müddessir sûresi onbirinci âyetinde meâlen; “(Mal ve evlâtsız olarak) tek başına yarattığım o kâfiri (Velîd bin Mugîre’yi) bana bırak.”

Kâfirler, Kur’ân-ı kerîmin yükselişini önlemeye, nûrunu söndürmeye bütün güçleri ile çalıştılar. Fakat ona gölge yapacak en küçük bir söz söylemediler. Bu kadar zaman geçmesine rağmen, bir kusur bulamadılar. Toplantılar yaptılar, bir araya gelip el ele verdiler, yardımlaştılar, fakat başaramadılar. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) en büyük mu’cizesi olan Kur’ân-ı kerîm dünyâ durdukça duracaktır. O, bütün ilim dallarını içine almıştır. Nitekim Allahü teâlâ buyurdu ki, meâlen; “Biz o kitabta hiç bir şey eksik bırakmadık” (En’âm-38). Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmi emredici, nehyedici, uyulan başlı başına nurlu bir yol, dillerden düşmeyen bir örnek olarak göndermiştir, içinde sizin, sizden öncekilerin ve sizden sonra geleceklerin de haberi vardır. O, aralarınızda meydana gelecek olayların da hâkimidir. Çok okumak onu eskitmez. Garaibi bitmez. O hakîkatdır, şaka değildir. Onunla söyleyen doğru söyler. Onunla hükmeden adâletle hükmetmiş olur. Onunla savunan dâima muzaffer olur. Onun ışığında taksim eden herkese hakkını tam vermiş olur. Onunla amel eden me’cur olur (sevâb kazanır). Ona sarılan dosdoğru bir yola kavuşmuş olur. Ondan başkasından hidâyeti isteyeni Allahü teâlâ saptırır. Ondan başkasıyla hükmedenin de Allahü teâlâ belini kırar. O, hüküm ve hikmetleri içine alan bir zikirdir. Apaçık nûrdur. Dosdoğru bir yoldur. Allahü teâlânın sapasağlam bir ipidir. Her derde fayda veren bir şifâdır. Kendisine sarılanı korur. Kendisine tâbi olanı kurtarır. Eğri büğrü olmaz ki, düzeltilmeye muhtaç olsun. (Doğrudan) meyl etmez ki kınansın...”

Peygamber efendimizin, Kur’ân-ı kerîmden başka pekçok mu’cizeleri vardır. Bunlardan birisi de, Ay’ın ikiye ayrılmasıdır. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı: “Mekkeli müşrikler, Resûlullahtan (aleyhisselâm) kendilerine mu’cize göstermesini istediler. Bunun üzerine Ay’ın iki kısma bölünüşünü (mu’cize olarak) onlara gösterdi. Nihâyet Hira (dağını), bölünen o iki kısım arasında gördüler. Müşrikler, “Muhammed sizi büyüledi!...” dediler. Müşriklerden bir tanesi, “Şayet Muhammed Ay’ı büyüledi ise, yaptığı büyü bütün yeryüzünü saramaz ki, öyle ise diğer memleketlerden gelenlere soralım bakalım, onlar da bunu görmüşler mi?” dediler. Sonra diğer ülkelerden gelenlere sordular. Onlar da, “Evet, biz de Ay’ın ikiye bölündüğünü gördük” deyince, Mekkeli müşrikler, “Anlaşılan bu müstemir, arkası kesilmeyen devamlı bir büyüdür” dediler. Allahü teâlâ, Kamer sûresi 1 ve 2. âyetlerinde meâlen; Saat yaklaştı. Ay (ikiye) ayrıldı. Onlar, bir mu’cize görseler yüz çevirirler ve “Müstemir bir büyüdür” derler” buyurdu.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mu’cizelerinden birisi de, güneş batmışken, tekrar geriye çevrilmesi hadîsesidir. Esma binti Umeys (radıyallahü anha) anlattı: “Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) mübârek başı Hazreti Ali’nin kucağında yken, kendisine vahiy geldi. Ali (radıyallahü anh) ikindiyi, güneş batıncaya kadar kılamamıştı. Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) vahiy hâli geçtikten sonra buyurdu ki: “Yâ Ali, ikindiyi kıldın mı?” Hazreti Ali, “Hayır kılamadım yâ Resûlallah!” dedi. Bunun üzerine Pegamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle duâ buyurdular: “Yâ Rabbî! O, şüphesiz senin ve Resûlünün tâatindeydi. Güneşi ona geri çevir!” Esma (radıyallahü anha) dedi ki: “Onu gördüm,

battıktan sonra tekrar doğdu. Dağların ve yerin üzerinde durdu. Bu, Hayber'in es-Sahbâ semtinde idi."

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) rivâyet etti ki: "Biz Resûlullah efendimizle (aleyhisselâm) beraberdik. Suyumuz yoktu. Resûlullah (aleyhisselâm), "Yanında fazla suyu olandan isteyin" buyurdular. Bunun üzerine Peygamber efendimize (aleyhisselâm) su getirildi. Onu bir kaba döktü. Sonra mübârek avucunu onun içine koydu. Baktık ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek parmakları arasından su fışkırmaya başladı." Câbir (radıyallahü anh) anlattı: "Hudeybiye günü Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) susamıştı. Resûlullah efendimizin önünde deriden bir su kırbası vardı.

Ondan abdest aldı. Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) O'na doğru geldiler, "Yâ Resûlallah! Yanımızda bulunan şu önünüzdeki kırbadan başka hiçbir suyumuz yoktur" dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz elini su kırbasına koydu. O ânda mübârek parmakları arasından su, pınarlar gibi ekmaya başladı. Binbeşyüz kişi idik. Eğer yüzbin kişi dahi olsaydık, o su hepimize yeterdi." İmrân bin Hüseyn (radıyallahü anh) anlattı: "Peygamber efendimizle (aleyhisselâm) bir seferde idik. Eshâb-ı Kirâm susamışlardı. Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) iki kimseye, "Falan yere gidiniz. Orada bir kadın bulacaksınız! Onda, sırtında iki damacana su yüklü bir deve vardır" buyurdular. Onlar gittiler, kadını buldular. O kadını Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûr-i şerîflerine getirdiler. O iki damacanadan bir kaba su kondu. O kabı alıp düâ buyurdular. O kaptaki suyu damacanaya tekrar döktürüp ağzını kapattılar. Biraz sonra damacanaların ağzı açıldı. Eshâb-ı Kirâma, yanlarında hiçbir kab boş kalmayacak şekilde doldurulmasını emir buyurdular. Kaplar dolduğunda, damacanalarda hiç su eksilmediği gibi, eskisinden daha dolu olduğunu gördüm. Sonra kadına, torbası doluncaya kadar yiyecek topladı. Kadına buyurdular ki: "Haydi git, senin suyundan hiçbir şey almadık. Lâkin Allahü teâlâ bizi ondan suladı."

Amr bin Şuayb (radıyallahü anh) anlattı: "Zil-Mecaz'da Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ile Ebû Tâlib, bir deveye binmiş gidiyorlardı. Bir ara Ebû Tâlib, "Çok susadım" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) hemen deveden indi. Mübârek ayağı ile yere vurdu ve yerden su çıktı. Ebû Tâlib'e dönerek "Haydi içiniz" buyurdular." Câbir (radıyallahü anh) anlattı: "Hendek günü, Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) yemeğe da'vet ettik. Az bir hamur ve bir oğlak pişirmiştik. Allahü teâlânın Resûlü (aleyhisselâm) bereketli olması için hamura ve tencereye okuyup duâ ettiler. Onun duâsı bereketiyle, bir ölçek arpa ve bir oğlakla tam bin kişi doydu. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Eshâb-ı Kirâmın hepsi yediler, gittiler. Bizim tenceremiz hâlâ olduğu gibi kaynıyordu. Hamurumuz olduğu gibi ekmek yapılmak için hazır duruyordu. Ebû Eyyûb-i Ensârî (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) ve Ebû Bekr'e (radıyallahü anh) yetecek kadar yemek yaptık. Da'vette Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Haydi, Ensâr eşrafından otuz kişi çağırınız." Çağırdım; geldiler, yediler ve doydular. Peygamber efendimiz tekrar "Haydi, altmış kişi çağır" buyurdular. Altmış kişiyi de çağırdım. "Yetmiş kişi daha çağır" buyurdular. Onları da çağırdım. Geldiler, yediler, içtiler. O yemeği hâlâ bitiremediler. Çağırdıklarımdan hiç biri, müslüman olup bî'at etmeden çıkmadılar. O gün yemeğimden tam yüzseksen kişi yedi." Abdurrahmân bin Ebû Bekr (radıyallahü anh) anlattı: "Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber yüzotuz kişiydik. Bir ölçek undan hamur yoğuruldu, bir koyun kesildi, içindeki ciğer ve benzeri kısımları kızartıldı, kavruldu. Allaha yemîn ederim ki, yüz otuz kişinin hepsine ondan bir parça verildi ve yediler. Sonra o koyundan iki büyük tabak yemek yapıldı. Hepimiz doyasıya yedik. Sonra o iki tabakta hâlâ yemek kalmıştı. Onu da deveme yükledim." Hazreti Ömer anlattı: "Resûlullahın (aleyhisselâm) seferlerinden birinde, Eshâb-ı Kirâm çok acıkmıştı. Durumu Peygamber efendimize anlattık. Peygamberimiz; "Herkes yanındaki azık artıklarından getirsin" buyurdular. Eshâbdan birisi, bir avuç dolusu buğday getirdi. Ba'zıları bundan biraz daha çok getirdiler ki, en fazla getireninki bir ölçek hurma idi. Onların hepsini deriden bir yaygı üzerine topladı. Seleme-tübnü-Ekvâ dedi ki: "Hepsi, bir dişi keçinin cüssesi kadar idi. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, herkese kaplarını getirmesini emir buyurdular. Hepsi geldi ve orduda kabını doldurmadık tek bir insan kalmadı. Buna rağmen yine de bitmemişti." Hazreti Ali bin Ebî Tâlib anlattı: "Resûlullah efendimiz, Abdülmuttaliboğullarını da'vet etti. Kırk kişi geldiler. Onların içinde bir küçük deveyi yiyebilecek ve büyük bir kap suyu içebilecek kabiliyette kimseler vardı. Peygamber efendimiz, onlara iki avuç kadar bir yemek yaptı. Yediler ve doydular. Yemekten hiç eksiimemişti. Sonra büyük bir maşraba su getirttiler. Onu da herkes kana kana içtiler. O dahi sanki içilmemiş gibi duruyordu."

Hazreti Enes bin Mâlik anlattı: “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ile Zeyneb (r.arihâ; vâlidemiz evlendiklerinde, bana; “Falan, falan kimseleri ve yolda kimi görürsen çağır gelsinler” buyurdular. Ben hemen çıktım, yolda kimi gördüysem hepsim çağırdım. Geldiler. Evin bütün odaları dolmuştu. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), içinde iki avuç kadar hurma bulunan bir tabağı kendi önüne koyup, içine mübârek üç parmağını batırdı. Sonra o tabağı oradakilere ikram etti. Herkes yemeğe başladı. Doyan kalkıyordu. Da’vetliler yetmişbir veya yetmişiki kişi idiler. Herkes doyduktan sonra, tabaktaki hurmaların olduğu gibi durduğunu gördüm.” Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlattı: “İnsanlar açlık içinde kıvranıyorlardı. Resûlullah (aleyhisselâm) bana buyurdular ki: “Birşey var mı?” Ben de, “Azık torbamda biraz hurma var!” dedim. Buyurdular ki; “Onu getiriniz.” Getirdim, içinden bir avuç hurma çıkarıp yaydı ve bereketli olması için duâ buyurdular. Sonra “On kişi çağırınız!” buyurdular. Çağırdım. Gelenler doyuncaya kadar yediler. Sonra bir on daha, bir on daha, derken bütün asker yedi ve doydu. Sonra bana; “Getirdiğini al, elini içine sok, ondan bir avuç çıkar, kımıldatma” buyurdular. Getirdiğimden fazlasını aldım ve ondan yedim. Hattâ Hazreti Osman şehîd edilinceye kadar (Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer’in hayâtı boyunca azık torbamdan yedirdim, hiç bitmedi. Sonra o kayboldu.” Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlattı: “Çok acıkmıştım. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana, kendilerini ta’kib etmemi buyurdular. Daha önce kendilerine hediye olarak bir bardak süt getirdiler. Bana da, Eshâb-ı Sûffe’yi (r.anhüm) çağırmamı buyurdular. Ben de, “Yâ Resûlallah! Bu süt onlara ne yapar, biraz içip onunla güçlenmiye hepsinden çok ben lâyıkım” dedim. Fakat Resûlullah efendimiz, Eshâb-ı Sûffe’nin gelmesini ısrarla istediler. Çağırdım, geldiler.

Sıra ile içip, iyice doydular, içmedik bir tek kimse kalmadı. Ondan sonra Resûlullah (aleyhisselâm) bardağı aldı ve “Sen ile ben kaldık. Otur ve iç” buyurdular, içtim. “Yine iç” buyurdular, içtim. Devamlı olarak “İç” buyuruyorlardı. Ben de içiyordum. Nihâyet dedim ki, “Yâ Resûlallah! Sizi gönderene yemîn ederim ki, artık içecek yerim kalmadı.” Bunun üzerine bardağı aldılar. Allahü teâlâya hamd ederek Besmele çektiler ve kalan sütü içtiler.”

Büreyde (radıyallahü anh) anlattı: “Bir köylü Resûlullahtan (aleyhisselâm) mu’cize istedi. Peygamber efendimiz de, “Şu ağaca, Allahın Resûlü seni çağırıyor de!” buyurdular. (Köylü ağaca öyle söyleyince) ağaç sağına-soluna, önüne-arkasına meyl etti. Kökünü bağlayan damarlar kesildi. Sonra yeri yararak, kökünü sürükleye sürükleye Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına tozlu bir hâlde geldi. Huzûrunda durup fasîh, bir lisan ile, “Esselâmü aleyke yâ Resûlallah” dedi. Bunu gören köylü hayretle, “Emretseniz geri gider mi?” dedi. Peygamber efendimiz, emrettiler. Ağaç yerine döndü, damarları yerlerini buldu. Dimdik durup eski hâlini aldı. Buna iyice şaşıran köylü Peygamber efendimize, “İzin ver de sana secde edeyim!” dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Ben bir kimsenin bir kimseye secde etmesini emretseydim, mutlaka kadının kocasına secde etmesini emrederdim” buyurdular. Köylü, “Madem ki öyle, müsâade buyurunuz da, mübârek ellerinizi ve ayaklarınızı öpeyim” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz de ellerini öptürdüler.” Üsâme bin Zeyd (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz seferlerinden birinde bana buyurdular ki: “Allahın Resûlüne hacetini kaza etmesi için bir yer bulamaz mısın?” Ben de araştırdım ve “Yâ Resûlallah! Sizi insanlardan gizleyecek bir yer bulamadım” dedim. “Bir hurma ağacı veya taş da mı yok?” buyurdular. Ben de, “İleride birbirlerine yakın hurma ağaçları görüyorum” deyince, buyurdular ki: “Haydi gidin, Allahın Resûlü, kendisini örtmeniz için huzûruna gelmenizi emr ediyor de! Taşlara da aynısını söyle!” Ben hemen gittim. Resûlullahin emri şerîflerini kendilerine tebliğ ettim. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, hurma ağaçlarının birbirlerine yaklaşıp bir araya geldiklerini, taşların da bir araya geldiklerini ve ağaçların arkasında kümeler hâlinde toplandıklarını gördüm. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, hacetini kaza ettikten sonra benim yanıma geldiler ve “Haydi git, söyle de eski yerlerine dönsünler!” buyurdu. Rabbime yemîn ederim ki, onların ve taşların ayrılıp yerlerine gittiklerini gördüm.”

Pekçok Sahâbe-i Kirâmla birlikte Câbir bin Abdullah’ın (radıyallahü anh) rivâyetine göre: “Mescid-i Nebî, hurma kütükleri üzerine kurulmuştu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hutbe irâd edecekleri zaman, o kütüklerden birinin üzerine çıkar idi. Daha sonra minber yapıldı. Peygamberimiz ona çıkmaya başladı. Bunun üzerine o hurma kütüğü, deve sesine benzeyen bir sesle, Peygamberimizin hasretinden inlemeye başladı. Hazreti Enes, “Mescid bile onun sesinden sarsıldı” dedi. İbn-i Ebî Vada’a (radıyallahü

anh), “Hurma kütüğü, çatlayıp yerinden oynadı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) gelip mübârek elini üzerine koydu da ondan sonra sustu” demiştir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, eğer onu okşamasaydım, Resûlullaha karşı hasret ve hüznünden dolayı kıyâmete kadar böyle ağlayacaktı.” Büreyde (radıyallahü anh) rivâyet etti: “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ona; “İstersen seni bulunduğun bahçeye vereyim, tekrar dal budak sal ve eski hâline gel. İstersen seni Cennete dikeyim de Allah dostları meyvenden yesin” buyurduktan sonra, Resûlullah efendimiz ona kulak verdiler ve şöyle dediğini duydular. “Beni Cennete dik ve benden Allah dostları yesin ve eskiyip çürümeyeceğim bir yerde olayım.” Ağacın bu konuşmasını, Peygamber efendimizin yanında bulunan da duydu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) ona şu mukâbelede bulundular: “İstediğini yapacağım.” Sonra “Dâr-ı bekâyı, dâr-ı fenâya (bu dünyâya) tercih etti” buyurdular.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı: “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir avuç taş aldı. Taşlar, Resûlullahın elinde tesbih etmeye başladılar. Sonra onları Hazreti Ebû Bekr’in eline döktüler. Taşlar yine tesbih ettiler. Sonra bizim elimize verildi, fakat tesbih etmediler.” Bir rivâyete göre, Kureyşli müşrikler, Peygamber efendimizin hicreti esnasında aramaya, iz ta’kibine başlamışlardı. Sebir dağının üzerindelerken, Sebir dağı dile gelerek, “Yâ Resûlallah! Benim üzerimde iken sizi öldüreceklerinden ve bu yüzden de Allahü teâlânın beni azâblandırmasından korkuyorum” dedi. Bunu işiten Hira dağı dile gelip, “Yâ Resûlallah! Bana gelir misin?” diye da’vette bulundu.

Hazreti Ömer anlattı: Birgün Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Eshâb-ı kirâmıyle (r.anhüm) oturuyordu. Bir köylü yakaladığı bir kertenkeleyi elinde tutarak, Resûlullahın huzûr-i şerîflerine geldi. Orada oturanlara, Peygamberimizi göstererek, “Bu zât kimdir?” diye sordu. Oradakiler “Allahın Resûlüdür” dediler. Köylü Peygamber efendimize yönelerek, “Lat ve Uzza (putlar) hakkı için, bu kertenkele seni doğrulamadıkça sana îmân etmem” dedi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz, kertenkeleye, “Ey kertenkele!” diye hitâb ettiler. Kertenkele herkesin duyacağı bir ses ile, “Buyurunuz, buyurunuz ey gelenlerin süsü!” dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Söyle bakalım, sen kime kulluk edersin?” buyurdular. “Ben, semâda Arş’ı, yerde saltanatı, denizde yolu, Cennette rahmeti, Cehennemde azâbı bulunan Allahü teâlâya ibâdet ederim” dedi. Peygamber efendimizin “Ben kimim?” sorusuna da, “Siz, âlemlerin Rabbinin Resûlü, Peygamberlerin hâtemisiniz (sonuncususunuz). Seni doğrulayan felaha kavuşmuştur. Seni yalanlayan da perişan olmuştur” dedi. Bunlara şahit olan köylü şaşkına döndü ve müslüman olmakla şereflendi.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlattı: Bir çoban kırda koyunlarını otlatıyordu. Bir kurt gelip koyunlardan birini kapıverdi. Çoban koşarak kurda yetişti ve koyunu tutup kurtardı. Bunun üzerine kurt, lisâna gelip çobana; “Rızkıma niçin mâni oluyorsun? Allahü teâlâdan korkmuyor musun?” dedi. Buna şaşıran çoban, “Hayret! Bir kurt, tıpkı insan gibi konuşabiliyor” dedi. Kurt, çobana; “Asıl hayret edilecek kişi sensin! Çünkü koyunlarının başında duruyorsun da Allahü teâlânın gönderdiği peygamberden haberin yok. Hem O öyle bir peygamberdir ki, Allah O’ndan daha büyük ve şerefli bir peygamber göndermemiştir. Nezdinde makamı pek büyüktür. Cennet kapıları O’na açılmıştır. Cennet ehli, Eshâbına bakıp seyrediyor. Nasıl (Allah rızâsı için) savaştıklarına ibretle bakıyor. Seninle O’nun arasında sâdece bir vâdi var. Haydi git. Sen de Allahın askerleri arasına katıl!” (Çoban) “Peki benim koyunlarımı kim bekleyecek?” (diye sorunca kurt) “Ben beklerim. Sen dönünceye kadar onları gözetlerim!”

Bunun üzerine çoban koyunlarını ona teslim edip (orduya katılmak üzere) yürüdü. Çoban hemen Peygamber efendimizin yanına geldi. Durumu anlattı. Peygamber efendimiz, Çobana, “Haydi kalk anlat” buyurdular. Çoban kalktı, orada bulunanlara hâdiseyi anlattı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Doğru söylemiştir” buyurdular. Çobana dönerek, “Haydi git. Koyunlarını olduğu gibi göreceksin” buyurdular. Çoban gidince koyunlarını eksiksiz buldu. Buna sevindi ve kurda bir koyun kesip verdi. (Bu hâdiseyi anlatanın ve çoban olanın Uhban bin Evs (radıyallahü anh) olduğu rivâyet edildi.)

Abdullah bin Ebî Evfâ (radıyallahü anh) rivâyet etti: Kimse kimsenin bostanına giremezdi. Çünkü bostanlarda yabancı kimselere saldıracak bir deve bulundurulurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) birgün, bostanlardan birine girince, deveyi çağırdı. Deve, Resûlullahın huzûruna geldi, burnunu yere koyup önünde diz çöktü. Peygamberimiz devenin yularını tekrar başına koyarak buyurdu ki, “Gök ile yer arasında hiçbir

şey yoktur ki, benim Allahü teâlânın elçisi olduğumu bilmesin! Yalnız cinlerden ve insanlardan âsî olanlar müstesna." Peygamber efendimiz, orada bulunanlara, "Bu deve çok çalıştırıldığından, kendisine az alaf (ot) verildiğinden yakınıyor" buyurdular. (Başka bir rivâyete göre ise) "Bu deve, küçüklüğünden beri, güç işlerde çalıştırıldıktan sonra, şimdi kendisini kesmek istediğinizden bana yakınıyor" buyurdular. Orada olanlar da, "Evet, doğrudur" dediler.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir seferinde namaza durmadan önce atına: "Biz namazdan fariğ oluncaya (bitirinceye) kadar yerinde dur, sakın ayrılma!" buyurup namaza durdular. Peygamber efendimiz namazlarını bitirinceye kadar at, bir a'zâsını dahi kımıldatmadı.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti: Ensârdan (Medîneli) bir genç vefât etti. Geride, iki gözü de a'mâ olan bir anası kalmıştı. Onu ta'ziye için evine gittik, ihtiyâr a'mâ kadın, "Gördüğünüz gibi oğlum vefât etti" dedi. Biz de "Evet" deyince, kadın ellerini açarak Allahü teâlâya şöyle niyaz etti: "Ey Allahım! Biliyorsun ki, ben sana ve Resûlüne, tehlike anlarında bana yardımcı olasın diye yöneldim. Beni bu musibete düçâr etme!" Cenâzesi orada bulunan genç, birden dirildi. Bizimle yemek yedi. Ondan sonra bir müddet daha yaşadı.

Osman bin Huneyf (radıyallahü anh) rivâyet etti: "Bir a'mâ dedi ki: "Yâ Resûlallah! Allahü teâlâya duâ et de, gözümü açsın!" Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Haydi git. Abdest al, iki rek'at namaz kıl ve sonra şöyle duâ et: Allahım, ben senden, rahmet peygamberi olan Muhammed'in hatırı için diliyorum ve sana yöneliyorum. Ey Muhammed! Seninle Rabbine gözümü açması için varıyorum (yalvarıyorum)! Allahım, O'nu bana şefaatçi kıl!" buyurdular. Adam gözleri açılmış bir hâlde döndü."

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) yaptığı duâları cenâb-ı Hak kabûl ederdi. Huzeyfe (radıyallahü anh) rivâyet etti: "Resûlullah (aleyhisselâm) bir adama duâ buyurduğu zaman, o duâdan sâdece o değil, çocuğu ve torunu bile faydalanırdı." Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı: "Annem beni, Resûlullahın huzûr-i şerîflerine götürüp, "Yâ Resûlallah! Enes'i senin hizmetine verdim. Allahü teâlâya onun için duâ buyurur musunuz?" dedi. Peygamber efendimiz de; "Allahım, onun malını ve evlâdını çoğalt, her verdiğin şeyde ona bereket ihsân et!" diye duâ buyurdular. Sonra, Enes bin Mâlik hazretleri şöyle anlattılar. Vallahi, malım pek çoktur. Çocuğum ve torunum yüz civarında sayılmaktadır." Başka bir zaman da, "Benim kadar, kimsenin rahat yaşadığını bilmiyorum. Yemîn ederim ki, şu elimle yüz çocuğumu gömdüm. Düşük çocuklarımı ve torunlarımı demiyorum" dediler. Abdurrahmân bin Avf hazretlerine de Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) duâda bulundular. Abdurrahmân bin Avf (radıyallahü anh), "Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin duâsı bereketiyle yerden bir taş kaldırsam, mutlaka altında altın bulacağımı ümid ederdim. Allahü teâlâ bana bereket kapısını açtı" dedi. Abdurrahmân bin Avf (radıyallahü anh) vefât ettiğinde, kalan mirasından dört hanımından her birine seksen bin altın düştü. Büyük iyilikleri olan zât idi. Bir günde otuz köle azâd etti. Yediyüz devesini, üzerindeki yükleri ile beraber Allah yolunda sadaka vermiştir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ali'ye soğuktan ve sıcaktan etkilenmemesi için duâ buyurdu. Hazreti Ali ondan sonra ne sıcaktan, ne de soğuktan hiç etkilenmedi. Yazın kışlık elbisesini, kışın da yazlık elbisesini giyerdi. Tufeyl bin Âmir (radıyallahü anh), Peygamber efendimize; "Yâ Resûlallah! Bana duâ buyur da kavmime karşı bir alâmetim olsun" diye arzusunu bildirdi. Peygamber efendimiz de "Ey Allahım! Onun için bir âyet, alâmet yarat!" diye duâ buyurdular. Tufeyl bin Âmir'in (radıyallahü anh) iki gözünün arasında bir nûr parlayıverdi. Tufeyl bin Âmir (radıyallahü anh) "Yâ Rabbî! Bak, iki gözü arasına işkence yapılmış, demelerinden korkuyorum" dedi. Ondan sonra bu nûr alnından değneğinin ucuna geçti. Karanlık gecelerde onu ve etrâfını aydınlatırdı. Kendisine "Nûr sahibi" dediler. Birgün Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) oturuyorlardı. Bir ara Hakem bin Ebi'l-Âs gelip arkasına oturdu ve yüzü, dili ve gözü ile işâretler yaparak alay etmeye, eylenmeye başladı. Peygamber efendimiz arkalarına dönüp de onu o hâlde görünce, "Öyle ol!" buyurdular. Çok geçmeden ağzı burnu yamuldu. Ölünceye kadar öyle kaldı.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) birşeye mübârek ellerini sürseler, onda pekçok bereketler, harikulade hâller meydana gelirdi. Birgün Câbir'in (radıyallahü anh) yorgun devesine, mübârek elleriyle dokundular. Deve öylesine canlandı ve hızlandı ki, neredeyse Hazreti Câbir yularını elinden kaçıracaktı. Sa'd bin Ubâde'nin (radıyallahü anh) tenbel eşeğine bindi. Tenbel olan merkeb, son derece hızlı yürüyen bir hayvan oluverdi. Hâlid bin Velîd (radıyallahü anh

), Peygamber efendimizin mübârek sakal-ı şerîflerinden bir tanesini sarığının içine koydu. Onun bereketiyle, hangi harbe katıldıysa mutlaka muzaffer oldu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) birgün yatsı namazından çıktıktan sonra, Katâde bin Nu'mân'a (radıyallahü anh) bir hurma dalı verip, "Haydi bununla git. Önünden ve arkandan tam onar arşın seni aydınlatacaktır. Evine girdiğinde siyah birşey göreceksin, çıkıncaya kadar ona vur. Çünkü o şeytandır" buyurdular. Katâde (radıyallahü anh) gitti. Elindeki hurma dalı ışık verdi. Evine girdiğinde tarif buyurulan siyah şeyi gördü. O çıkıncaya kadar, ona vurdu. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), müşriklerin elinde köle idi. Müşrik olan efendisi kendisine, "Meyve veren üçyüz hurma ile kırk ûkiyye (1282 gr.) altın vermek şartıyla seni serbest bırakırım" dedi. Hazreti Selmân, durumu Peygamber efendimize anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm) mübârek elleriyle üçyüz hurma fidanı diktiler. Dikilen hurma fidanı hemen ağaç oldu. O sene meyve verdi. Küçük bir altını da mübârek dillerine değdirdiler ve efendisine götürmesini buyurdular. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), o altın parçasından kırk ûkiyye tartıp efendisine verdi ve hürriyete kavuştu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Katâde bin Melhan'ın (radıyallahü anh) yüzüne mübârek elini sürdüler. Yüzünde öyle bir parlaklık meydana geldi ki, herkes ona aynaya bakar gibi bakıyordu. Hanzala bin Huzeym'in (radıyallahü anh) başına mübârek ellerini sürdüler. Herhangi bir hasta, Hanzala bin Huzeym'in (radıyallahü anh) yanına getirilip, yüzünü Peygamberimizin mübârek elini sürdüğü yere sürse derhal iyileşirdi.

Huzeyfe (radıyallahü anh) anlattı: "Arkadaşlarım unuttular mı, yoksa unuttular gibi mi gözüktüler, bilmiyorum. Vallahi, Allahın Resûlü (aleyhisselâm) dünyânın sonu gelinceye kadar fitneye önderlik edecek üçyüz kadar insanın adını söylemeden geçmemiştir. Hemen hepsinin ismini, babasının ve kabilesinin ismini söylemiştir." Ebû Zer Gıfâri (radıyallahü anh), "Gökten kanadını kımıldatan kuş hakkında bile bilgi vermeden, Resûlullah bizden ayrılmamıştır" dedi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbına haber verdiği hâdiseler ve va'd ettiklerinin hepsi meydana gelmiştir. Düşmanlara galip gelmeleri, Mekke, Mescid-i Aksa, Yemen, Şam, Irak'ın alınması, güvenliğin sağlanması. Öyle ki, bir kadının Allahü teâlâdan başka hiç kimseden korkmadan, Hîre'den Mekke'ye kadar yolculuk yapması mümkün olmuştur. Hayber gazâsında, "Yarın Allahın sevdiği kullardan birinin elinde Hayber fethedilecektir inşâallah" buyurdular. Hayber Hazreti Ali'nin elinde feth olunmuştur. Kisrâ ve Kayser'in memleketlerinin fethini önceden ümmetine müjdelemiştir. Müjdeye kavuşulmuş, Kisrâ ve Kayser'in memleketleri fethedilmiş, mülkleri müslümanların eline geçmiştir. Ümmetinin 73 fırkaya ayınlacağını, içlerinde sâdece Ehl-i sünnet fırkasının kurtulacağını haber verdi. Müşriklerden Ubey bin Halefin öldürüleceğini, Utbe bin Ebî Leheb'in bir arslan tarafından parçalanacağını, müşriklerden Bedr gazâsında kimlerin öleceğini önceden bildirmiş ve hep buyurdukları meydana çıkmıştır. Bir aylık mesafede bulunan Mûte gazâsında şehîd olanları ve gazânın seyrini bildirmişlerdir. Kisrâ'dan gelen elçi Firûz'a, Kisrâ'nın öldüğünü bildirmiş ve hangi gün olduğunu da söylemişdir. Firûz daha sonra memleketine dönüp haberin doğruluğunu görünce, hemen gelip müslüman olmakla şereflenmiştir. Birgün Sürâka'ya (radıyallahü anh); "Şu Kisrâ'nın bileziklerini giydiğin zaman hâlin nice olur?" buyurmuşlardır. Hazreti Ömer, Kisrâ'nın ülkesi fethedilip, getirilen ganîmetler arasındaki bilezikleri Hazreti Sürâka'ya giydirmiş ve "Bunları Kisrâ'dan alıp da Sürâka'ya giydiren Rabbime hamd-ü sena ederim" buyurmuştur. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) bu ve buna benzer önceden haber verdiği hâdiseler hep meydana çıkmış ve çıkmaktadır. Hattâ yanlarında oturanların kalblerinden geçirdikleri şeyleri onlara söylerlerdi. Onlar da, doğru söylediniz yâ Resûlallah derlerdi. Münâfıkların bütün gizli hâllerini ve haklarında çevirecekleri entrikaları ve yaptıkları konuşmaları, aldıkları kararları bilirdi. Münâfıklar dahî Peygamberimizin (aleyhisselâm), bu konuşmalarını bildiğini bilirler, onun için birbirlerine, "Sus, konuşma! Kendisine aleyhinde söylediğimizi kimse söylemese bile, Bethâ'nın bütün taşları da O'na haber verir" derlerdi.

Allahü teâlâ, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm), düşmanların şerlerinden korumuştur. Rabbimizin himâyesinde olup, O'na kimse dokunamamıştır. Nitekim Allahü teâlâ, "Allah, seni insanlardan (şerrinden) korur" buyurmuştur (Mâide-67). Dusûr bin el-Haris adında biri, kavminin en cesur kimsesiydi. Gatafan gazâsında, Peygamber efendimiz bir ağacın altında istirahata çekildiğinde, öldürmek için saldırdı, fakat başaramadı. Bu sebeple de müslüman oldu. Kavminin yanına döndüğünde dediler ki: "Hani fırsat eline geçmişken, niçin öldürmedin?" Onlara, "Uzun boylu, beyaz tenli bir kimseyle karşılaştım. Bana dokununca düştüm. Sırtüstü

düştüğümde kılıcım da elimden fırlamıştı. O zaman anladım ki, o bir melek idi. Sırf bu yüzden müslüman oldum” dedi. Bu hâdiseden sonra âyet-i kerîme geldi. Meâlen buyuruluyor ki: “Ey îmân edenler! Allahın üzerinizdeki ni’metini hatırlayın. Hani bir kavim (Kureyş) size ellerini uzatmayı (sizi öldürmeyi) kurmuştu da, Allahü teâlâ, bunların ellerini sizden men etmişti” (Mâide-11). Abd bin Humeyd anlattı: “Peygamber efendimize (aleyhisselâm) çok düşmanlığı olan Ebû Leheb ve hanımı, Resûlullahın kapısı önüne dikenli odunlar ve geçeceği yollara ateş koyuyordu. Peygamber efendimiz sanki bir kum yığınına basıyormuş gibi basardı ve birşey olmazdı. İbn-i İshâk (radıyallahü anh) anlattı: “Kendisi ve kocası için, Tebbet sûresi geldiğini Ebû Leheb’in hanımına anlattılar. Bunu hazmedemiyen Ebû Leheb’in hanımı hiddet ile bir taş alıp, Hazreti Ebû Bekr ile oturmakta olan Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize doğru hücum ediyor. Fakat yanlarına geldiğinde Hazreti Ebû Bekr’i görüyor, Resûlullahı göremiyordu. Merak edip Hazreti Ebû Bekr’den sordu. “Hani arkadaşın nerede! Beni kınadığını duydum. Bulursam bu taşı O’na vuracağım” dedi ve orada bulunan Peygamber efendimizi göremedi.” Hakem bin Ebi’l-Âsî anlattı: “Bir grup arkadaş kendi aramızda ittifâk edip, Peygamberi gördüğümüz yerde öldürecektik. Bu karar üzerine harekete geçtik. O’nu bir yerde namaz kılarken gördük. Bu ânda arkamızda öyle kuvvetli bir ses işittik ki, Mekke’de bu sesin te’sîrinden herkesin öldüğünü sandık. Biz de olduğumuz yere yığılıp kalmıştık. Ayıldığımızda O’nun oradan çoktan ayrılıp gittiğini gördük. Aradan zaman geçti yine sû-i kasd için hazırlandık. Birbirimize kuvvetli söz vererek harekete geçtik. Kendisine yaklaştığımız bir ân, Safa ile Merve tepeleri aramıza giriverdi. O’nu görmemizi engelledi.”

Hazreti Ömer anlattı: “Müslüman olmadan önce bir gece Ebû Cehm İbni Huzeyfe ile anlaşıp Resûlullahı (aleyhisselâm) öldürmeğe gittik. Evine geldik, içeride “Hakka” sûresinin şu meâldeki 8 ve 9. “Şimdi onlardan görüyor musun bir geri kalan? Fir’avn da, ondan öncekiler de, Lût kavminin kasabalar halkı da hep o hatâyı (şirk ve isyanı) işlediler.” âyetlerine gelince, bizde bir korku hâsıl oldu. Ebû Cehm adaleme vurarak, “Yâ Ömer! Haydi bundan kurtul!” dedi, hızla oradan kaçıp uzaklaştık.” Bu hâdise, Hazreti Ömer’in İslâma gelmesini hazırlayan hâdiselerden birisiydi. Müşriklerin, hicret akşamı Peygamber efendimizi öldürmek için evini sardıklarında, Resûlullah (aleyhisselâm) onların gözleri önünde evden çıktı. Bir avuç toprak alıp üzerlerine serpince, Allahü teâlâ onların gözlerine bir perde çekti. Peygamber efendimizin oradan çıkıp uzaklaştığını göremediler. Yine mağaranın kapısına örümcek ağ yaptığı için göremediler. Örümcek öylesine bir ağ örmüştü ki, Umeyye bin Halef bile ağı görünce, iz sürücüsüne kızmış, “Görmüyor musunuz şu ağı? Bu ağ, O doğmadan buraya örülmüş!” demekten kendini alamamıştı. Kureyşli müşrikler, Resûlullahı (aleyhisselâm) yakalayana mükâfatlar koymuşlardı. Bunu kazanmak isteyenlerden hiri de Sürâka bin Mâlik idi. Atına binmiş, iz süre süre ta’kibe başlamıştı. Peygamber efendimiz, (aleyhisselâm) ile Hazreti Ebû Bekr’i görünce, hızla onlara yaklaşmaya başladı. Peygamber efendimiz onun geldiğini öğrenince, onun için duâ etti. Onun atının ayakları yere battı, kendisi attan düştü. Bunun üzerine âdetlerine uyarak fala baktı. Bâtıl inancına göre hakkında hayırlı olmadığını anladı. Fala aldırış etmeyip, atına bindi, tekrar peşlerine düştü. Biraz sonra iyice yaklaşmıştı. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz ona hiç bakmıyor, devamlı okuyordu. Hazreti Ebû Bekr, Sürâka’nın çok yaklaştığını görünce, Resûlullaha bir zarar verecek diye çok korktu. Peygamber efendimiz, “Korkma, Allah bizimledir” buyurdu. Sürâka, vurmaya hazırlandığı bir ânda atının ayakları dizlerine kadar yere battı, kendisi de hızla yere düştü. Atının ayaklarından bir duman yükselmeye başladı. Sürâka çok korktu ve “İmdât” diye bağırmaya, yalvarmağa başladı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ona eman verdiler. Sürâka, Kureyşlilerin onlar hakkında mükâfatlar koyduğunu anlattı. O zaman Resûlullah efendimiz, Sürâka’ya “Arkamızdan gelenleri bırakma, bir şeyler söyle de geri dönsünler” buyurdu. Sürâka yanlarından ayrıldı, arkadan gelenlere, “Buralarda kimseleri göremedim, haydi dönün buradan” dedi. İbn-i İshâk (radıyallahü anh) anlattı: “Ebû Cehl, büyük bir kaya parçası alarak, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) namaz kılarken mübârek başına atmak istedi. Müşrikler de geriden onu seyrediyorlardı. Bir an evvel atsın da görelim, diye sabırsızlanıyorlardı. Fakat kaya Ebû Cehlin eline yapışmıştı. Gördüklerinin korkusundan belinden üst tarafı da hareket edemez hâle gelivermişti. Ebû Cehl şaşkına döndü, fikrinden vazgeçip Peygamber efendimizden özür diledi. Durumunun düzelmesi ve eski hâline gelmesi için duâ istedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) de merhamet edip duâ buyurunca iyileşti. Ebû Cehl, sür’atle oradan uzaklaşıp, müşriklerin yanına geldi. Müşriklerin suâllerine, “Önümde öyle büyük bir deve gördüm ki, beni neredeyse parçalıyacaktı. Hayâtımda onun kadar büyük bir deve görmedim” dedi.

Peygamber efendimiz buyurdu ki: “İşte onun gördüğü Cebrâil’di. Eğer yaklaşsaydı hemen onu kapıverecekti.”

Hazreti Hamza, Şeybe bin Osman’ın babasını ve amcasını öldürmüştü. Huneyn gazâsında Şeybe bin Osman, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) öldürüp, intikamını almak için hücuma geçti, kılıcını kaldırdı, fakat birden vazgeçti. Sebebini sorduklarında, “Ona vurmak için yaklaşınca, şimşekten daha sür’atli bir ateş kıvılcımını karşımda gördüm. Kurtuluşu kaçmakta buldum. Kaçarken Resûlullah beni yanına çağırdı. Gittim. Mübârek elini, göğsüme koydu. O âna kadar en nefret ettiğim kişi olduğu hâlde, elini göğsümden kaldırdığında en çok sevdiğim insan olacak şekilde muhabbeti kalbime yerleşti. Bana buyurdu ki: “Haydi yaklaş, safımızda düşmana karşı savaş.” Kılıcımı çektim, O’nu korumak için düşmana karşı amansız bir mücâdeleye başladım. O ânda eğer, önüme babam bile geçseydi, onu dahî gözümü kırpmadan öldürürdüm” dedi.

Allahü teâlâ, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) çok ilim vermiştir. Din ve dünyâ husûsunda ne kadar ilim varsa, hepsini O’na öğretmiştir. Dînin esaslarını ve ümmetinin ihtiyâçlarını O’na bildirmiştir, önce gelen kavimlerin hâllerini, Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) kıssalarını, zâlimlerin hayat hikâyelerini, kısacası Âdem aleyhisselâmdan kendi zamanına kadar gelen bütün dinler ve kitaplar hakkında O’na (aleyhisselâm) bilgi vermiştir. Ehl-i kitabın birbirleri ile olan münâzara ve münâkaşalarını, kitaplarından neleri gizlediklerini, insanlara neleri açıklamadıklarını, Arabî dilin bütün lehçelerini, fesahat ve belagatlarını, Arabların târihlerini, darb-ı mesellerini, hikmetli sözlerini, şiirlerinin ma’nâlarını, son derece cazibeli sözleri ve bunun gibi bütün özellikleri O’na öğretmiştir. Allahü teâlâ, Peygamberimize öyle bir kitap göndermiştir ki, onda asla tenakuza rastlananmaz. En iyi ahlâk sistemleri onun içinde vardır. Haramları ve helâl olanları anlatması; insanların mallarını, ırzlarını korumak için dünyâda cezalar koyması, âhırette ise ateşle korkutması, Kur’ân-ı kerîmin mu’cizelerindendir. Tıb, hesab, neseb ve ferâiz gibi ilimleri anlatması ve bununla ilgili ihtisas yapmak isteyenlere en güzel nümûne olması da, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) ayrı bir husûsiyet kazandırmıştır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) insanların sağlığıyla, ya’nî tıb ilmiyle ilgili olarak buyurdular ki:

“Bütün hastalığın başı fazla yemektir.”

“Bedenin havzı mi’dedir, damarlar ona doğru uzanmıştır.”

“En iyi kan aldırma zamanı, (her Arabî ayın) onyedisi, ondokuzu ve yirmibirinde yapılanıdır.”

“Hind baharat otunda yedi şifâ vardır. Birisi de Zât-ül-Cenbte görülen şifâsıdır.”

“Âdemoğlu için, dolu karından daha kötü bir kap yoktur. Mutlaka yemesi gerekiyorsa, (mi’denin) üçte birini yemeğe, üçte birini suya, üçte birini de rahatça nefes, almaya ayırmalıdır.”

Peygamber efendimize (aleyhisselâm) îmân edip getirdiklerini tasdik etmek, O’nu sevip itaat etmek, nasihatlerini kabûl etmek, kendisine hürmet ve ta’zim etmek farzdır. Bu husûsta Allahü teâlâ meâlen; “O hâlde Allaha ve O’nun ümmî Nebisi olan Resûlüne îmân edin, O’na tâbi olun ki, doğru yolu bulmuş olasınız.” (A’râf-158) “Kim Allaha ve Peygamberine îmân etmezse, muhakkak (bilsin) ki, biz o kâfirler için çılgın bir ateş hazırlamışızdır.” (Fetih-13) Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahtan başka ilâh olmadığına şehâdet edip, bana ve benim getirdiklerime îmân edinceye kadar insanlarla (kâfirlerle) savaşmam bana emrolundu. Onlar bunları yapınca, müslümanlık hakkının muktezası (cefâları) müstesna, mallarını ve canlarını benden kurtarırlar, (içlerindeki gizli husûsların) hesaplarını ise, Allah görür.”

Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize Cebrâil aleyhisselâm gelmişti. Eshâb-ı Kirâma, îmânı ve İslâmı daha iyi öğretmek için “İslâm nedir?” diye suâl etti. Peygamber efendimiz de; “İslâm; Allahtan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in Allahın elçisi olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılınan, farz olan zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve gidip ziyâret etmeye gücün yettiğinde Beyt-i şerîfi ziyâret etmendir” buyurdular, “Îmân nedir?” suâline de; “Allaha, Allahın meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, öldükten sonra tekrar dirilmeğe, âhıret gününe, hayrın ve şerrin Allahın takdîri ile, dilemesi ile olduklarına îmân etmektir” buyurdular. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), bu hadîs-i şerîfte, kalb ile de tasdik etmek lâzım olduğunu ve îmân edilen husûslara boyun eğip riâyet etmek için dil ile de ikrâr etmenin lâzım olduğunu beyan buyurdular. Bu durum, tam ma’nâsıyla istenilen bir hâldir. Yermek lâzım olan hâl ise, şehâdeti dil ile söylediği hâlde, kalb ile tasdik etmemesidir ki, buna münâfıklık

denir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: "(Ey Resûlüm) münâfıklar sana geldiği zaman şöyle dediler: "Şehâdet ederiz (kalbimizdeki inancı beyân ederiz) ki, doğrusu sen, muhakkak Allahın peygamberisin." Allah da biliyor ki, gerçekten sen, O'nun şübhe götürmez peygamberisin. Bununla beraber Allah şehâdet ediyor ki, münâfıklar tamamen yalancıdırlar (sözleri inaçlarına uymamaktadır, yalan yere yemîn ediyorlar.)" (Münâfikûn-1) Ya'nî, onlar bu sözlerinde yalancılardır. Çünkü onlar, söylediklerini ne tasdik ediyorlar, ne de ona inanıyorlar. Onlar inanmadıkları hâlde böyle söylüyorlar. Onlar şehâdetlerinde kalbleriyle tasdik etmedikleri için, kalblerinde bulunmayanı, dilleriyle söylemeleri kendilerine hiç bir fayda sağlamaz. Bunun için onlar müslüman sayılmazlar. Âhırette dahî onlara müslüman muâmelesi yapılmaz. Kendilerinde, İslâmdan hiçbir şey yoktur. Onun için onlar kâfirlere katılarak. Cehennemin en aşağı tabakasına atılırlar. Bir kimse, kalbindeki tasdik ile, dili ile olan ikrân birleşmedikçe mü'min olamaz. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Bana kim itaat ederse, Allaha itaat etmiş olur. Kim bana isyan ederse, Allaha isyan etmiş olur. Benim emrime itaat eden, bana itaat etmiş, emirlerime isyan eden de bana isyan etmiş olur" buyurdular. Yine buyurdular ki: "Bana itaat eden ve benim getirdiklerime uyan kimsenin hâli ile, bana isyan eden ve benim getirdiklerimi yalanlayan kimsenin hâli, şu adamın hâline benzer ki, (o adam) bir ev yaptırmış, (insanlara mükemmel bir ziyâfet vermek için) güzel, çeşitli yemekler hazırlamış, insanları yemeğe da'vet etmek için birini vazîfelendirmiştir. Da'vete icabet eden kimse, eve giren ve hazırlanan yemeklerden istediği kadar yer. Fakat da'vete icabet etmiyen ise, eve giremez ve hazırlanan yemeklerden yiyemez. Ev (Resûlullahın da'vetine icabet eden müttekiler için hazırlanan) Cennettir. (Allaha ve O'nun ni'metleri ile dolu olan Cennete) da'vet eden ise, Muhammed aleyhisselâmdır. Kim ki Muhammed aleyhisselâma itaat ederse, Allaha itaat etmiş olur. Kim ki Muhammed aleyhisselâma isyan ederse, Allaha isyan etmiş olur. Muhammed aleyhisselâm, kendisini tasdik eden mü'minler ve kendisini yalanlıyan kâfirler olmak üzere insanların arasını ayırd edicidir."

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde İmrân sûresi, otuzbirinci âyetinde meâlen buyurdu ki: "Ey sevgili Peygamberim! Onlara de ki, eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da, sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz! Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Benim sünnetime ve benden sonra Hulefâ-i râşidînin sünnetlerine yapışınız. Ona olanca gücünüzle ve titizlikle sarılınız. (Dinde) sonradan ihdas edilen (Kur'ân-ı kerîmde. Sünnette, İcmâ-i ümmette ve Kıyâs-ı fukahâda bulunmayan) şeylerden kaçınınız. Çünkü (dinde) her sonradan ihdas edilen bid'attir. Her bid'at ise sapıklıktır."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim benim sünnetimi ihyâ ederse (onunla amel ederek yayarsa), beni ihyâ etmiştir (şânımı yüceltmiş, emrimi izhâr etmiştir.) Beni ihyâ eden de, Cennette benimle beraberdir."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Bilâl bin Hâris'e (radıyallahü anh) buyurdular ki: "Bir kimse, İslâmda sünnet-i hasene yaparsa, bunun sevâbına ve bunu yapanların sevâblarına kavuşur. Bir kimse İslâmda bir sünnet-i seyyie çığrı açarsa, bunun günâhı ve bunu yapanların günâhları kendisine verilir."

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) güzel bir yol açtı. Ondan sonra da halîfeleri yollar açtılar. Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetiyle ve kendisinden sonraki halîfelerinin sünnetleriyle amel etmek, Allahın kitabına uygun olarak hareket etmektir. Allahü teâlâya ve Peygamber efendimize itaat etmek, Allahü teâlânın dînini kuvvetlendirmektir. İslâmiyeti, hiç kimsenin bozmağa ve değiştirmeye hakkı yoktur. Sünnete muhalefet eden kimselerin sözleriyle de amel etmek caiz değildir. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) sünnetlerine uyanlar, hidâyete kavuşmuşlardır. Bunlardan her kim yardım isterse, yardım görmüştür. Her kim sünnet-i şerîflere muhalefet eder ve onlarla amel etmezse, müslümanların gittiği yoldan başka bir yol tutmuştur. Allahü teâlâ o kimseyi kötü işler yaptırarak Cehenneme atar. Gidilecek yer olarak Cehennem en kötü yerdir."

Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Birgün bir grup kimseyle bulunuyordum. Onlar iyice soyundular ve suya girdiler. Ben ise Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfine uyarak soyunmadım: "Kim Allaha ve âhıret gününe îmân ediyorsa, hamama (avret yerlerini örtmeden) girmesin." O gece rüyamda bir kimse bana; "Ey Ahmed! Sana müjdeler olsun! Zîrâ Allahü teâlâ, Resûlullahın (aleyhisselâm

) sünnetine uyduğun için seni bağışladı. Seni İmâm kildi, insanlar sana tâbi olurlar” dedi” “Siz kimsiniz?” dedim. O da, “Cebrâil’im” diye cevap verdi.

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiğine göre; Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz birgün Medine’deki mezarlığa gittiler. Orada Ümmetinin sıfatları hakkında buyurdular ki: “Yemîn ederim ki, birçok insanlar, başı boş olan hayvanın sudan uzaklaştığı gibi (âhirette) benim Havz-ı Kevser’imden uzaklaşırlar. Onları (Eshâbımdan sanarak) çağırırım ve şöyle derim: “Uyanın (buraya) gelin! Uyanın gelin! Uyanın gelin!” (Melekler) derler ki: “Onlar senden sonra dinlerini değiştirdiler.” Bunun üzerine derim ki: “Kahrolsun Cehennemlikler! Kahrolsun Cehennemlikler! Kahrolsun Cehennemlikler!”

Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) her mü’minin canından daha çok sevmesi lâzımdır. Bu husûsta cenâb-ı Hak, Tevbe sûresi 24. âyetinde meâlen buyuruyor ki: “Ey Habîbim, o hicreti terk edenlere de ki; “Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, zevceleriniz, soylarınız, kazandığınız mallar, geçersiz olmasından korktuğunuz bir ticâret, hoşunuza giden meskenler, size Allah ve Resûlünden ve O’nun yolunda cihâddan daha sevgili ise, artık Allahın emri (azâbı) gelinceye kadar bekleyin. Allah, fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.” Allahü teâlânın bu kadar tehdid etmesi, Resûlullahı (aleyhisselâm) sevmenin lâzım olduğunu, farz olmasında kesinliği, kıymetinin büyüklüğünü gösterir. Enes bin Mâlik’den (radıyallahü anh) rivâyetle, hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Hiçbiriniz, ben ona, evlâdından da, pederinden de ve bütün halktan daha sevgili olmadıkça îmân etmiş olmaz.”

Ebû Hüreyre’den (radıyallahü anh) rivâyetle bildirilen hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Üç şey vardır ki, bunlar kimde bulunursa o kimse îmânın tadını bulur. Birincisi; bir kimseye Allah ve Resûlü, başkalarından daha sevgili olmak, ikincisi; bir kimse, sevdiğini Allah için sevmek. Üçüncüsü; bir kimseyi Allah küfürden kurtardıktan sonra tekrar küfre dönmekten, ateşe atılmaktan tiksindiği gibi tiksinmek.”

Birgün Hazreti Ömer, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) “Yâ Resûlallah! Allahü teâlâya yemîn ederim ki, canım hâriç, bana herşeyden sevgilisin” dedi. Resûlullah efendimiz ise, “Ben, kendisine canından daha sevgili olmadıkça, sizden biriniz asla îmân etmiş olmaz” buyurdular. Bunun üzerine Hazreti Ömer, “Yâ Resûlallah! Sana Kur’ân-ı kerîmi gönderen Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sen bana canımdan daha sevgilisin.” Resûlullah (aleyhisselâm) de, “Ey Ömer, şimdi (tamam) oldu” buyurdular.

Bir kimse Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize gelip dedi ki, “Ey Allahın Resûlü! Kıyâmet ne zaman kopacaktır?” Peygamber efendimiz “Kıyâmet için ne hazırladın?” buyurdular. O kimse, “Evet, çok namaz kılarak, oruç tutarak, sadaka vererek kıyâmet için hazırlanmadım. Lâkin ben, Allahü teâlâyı ve O’nun Resûlünü seviyorum” dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz buyurdular ki: “Sen, sevdiğin kimse ile berabersin.”

Bir kimse Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize gelip, “Yâ Resûlallah! Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sen bana eilemden ve malımdan daha sevgilisin. Ben sizi hatırladığım zaman, huzûr-i şerîflerinize gelip size bakmadan sabredip duramam. Yâ Resûlallah, siz Cennete girdiğiniz vakit Peygamberlerle beraber olursunuz. İnşâallah ben de Cennete girersem, seni nasıl görürüm?” diye sordu. Bunun üzerine Allahü teâlâ, Nisa sûresinin 69. âyetini gönderdi. Meâlen şöyle buyuruldu: “Allaha ve Peygambere itaat edenler, işte bunlar, Allahın kendilerine ni’met verdiği Peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle beraberdirler. Bunlarsa ne güzel birer arkadaş.” Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), o kimseye bu âyet-i kerîmeyi okudular.

Abde binti Hâlid bin Ma’dan (radıyallahü anha) anlattı: “Babam Hâlid, yatağına girmeden önce, Resûlullahın (aleyhisselâm), Ensâr ve Muhacirinden olan Eshâbının sevgi ve hasretini anlatır, onların isimlerini söylerdi. Derdi ki, “Onlar benim aslım ve neslimdir. Onlara muhabbetim ve onlara kavuşma iştiyâkım çoğaldı. Yâ Rabbî, ben onlara kavuşmak istiyorum.” Bu sözleri uyuyuncaya kadar tekrar ederdi.”

“İbn-i İshâk’dan (radıyallahü anh) rivâyet edildi ki: Ensârdan bir kadına, Uhud gazâsında; babası, kardeşi ve kocasının, Peygamber efendimizle (aleyhisselâm) birlikte şehid düştükleri haberi geldi. Münâfıkların bu haberi yaymaları üzerine, o hanım sür’atle Uhud’a gitti. “Resûlullaha ne oldu, O nasıldır?” diye rastladıklarına sordu. Orada bulunanlar da, “Allahü teâlâya hamdolsun, Resûlullah (aleyhisselâm) hayattadır, iyidir, sıhhat ve afiyettedir” diye cevap verince, o mübârek hâtun, “Onu bana gösterin, tâ ki O’nu görmekle

şereflenmeden rahat edemem” dedi. Peygamber efendimizi görünce, “Yâ Resûlallah! Anam, babam sana feda olsun. Sen sağ ve selâmette olunca; baba, kardeş, koca ve başkalarının ölümü gibi her musibet hafiftir” dedi.

Zeyd bin Eslem (radıyallahü anh) anlattı: Hazreti Ömer, bir gece etrâfı kontrol için dışarı çıkmıştı. Bir evde ışık yandığını görünce, eve doğru gitti. Pencereden yaşlı bir kadının şöyle söylediğini işitti:

“Muhammed’in üzerine olsun iyilerin selâmı.
Temiz ve seçilmiş kimseler O’na eyledi selâmı.

Sen, seher vaktinde çok ağlar, çok ibâdet ederdin.
Ölüm beni Cennette sana kavuşturur mu bilseydim.”

diyerek, Resûlullaha (aleyhisselâm) olan muhabbetini tazeliyordu. Hazreti Ömer de, Peygamber efendimizi hatırlamış, O’na olan sevgisi ve O’na kavuşma iştiyâkıyla ağlamaya başlamıştı.

Mekkeli müşrikler, Zeyd bin Desinne’yi (radıyallahü anh) öldürmek için Mekke’den dışarı çıkardılar. Müşriklerin reîsi ona, “Ey Zeyd! Söyle bakalım, boynunun vurulması için senin yerinde Muhammed’in bulunmasını, kendinin de evinde olmanı istermiydin?” dedi. Bunun üzerine Hazreti Zeyd, “Yemîn ederim ki, Resûlullah efendimizin mübârek ayağına, bir dikenin bile batmasını istemem. O sıhhat ve afiyet üzere bulunduğu yerde olsun, ben ölüme çoktan râzıyım. O’na canım feda olsun!” dedi.

“Şüphesiz ki fiilen yapılmadıkça, yahut söylemedikçe, Allahü teâlâ, ümmetimin gönüllerinden geçen şeyleri onlara bağışlamıştır” meâlindeki hadîs-i şerîfi şerhederken. Kâdı İyâd hazretleri buyuruyor ki: “Kalbden geçen şey, orada yer edip karar kılmadan gelip geçerse, buna “Hemm” denir. Şayet devam eder de kalbe yerleşirse, “azîm” olur. Azîm sebebi ile ise, insan yâ muaheze olunur (azarlanır), yahut sevâb kazanır.”

Resûlullah (aleyhisselâm): “Size Allahü teâlânın, günahları ne ile imha ettiğini ve dereceleri ne ile yükselttiğini göstereyim mi?” buyurdu. Eshâb-ı Kirâm (radıyallahü anh) “Evet, yâ Resûlallah” dediler. “Güçlüklereragmen abdesti yerli yerince almak, mescidlere doğru adımı çok atmak ve namazdan sonra (diğer) namazı beklemektir. İşte sizin ribatınız (cihâdını) budur” buyurdular. Kâdı Iyâd hazretleri bu hadîs-i şerîfi şerhederken buyuruyor ki: “Günahları imha etmek, onları af ve mağfiret buyurmaktan kinâyedir. Bununla beraber, onları hafaza meleklerinin defterinden silmek de kasdedilmiş olabilir. Bu da günahların affına, Cennetteki derecelerin yükseltilmesine delîldir. Güçlükler, soğuğun şiddetinden, vücûdun hastalık sebebiyle elem ve kederinden ve buna benzer şeylerden doğar. Mescidlere doğru adımı çok atmak, evin onlara uzaklığı ve onlara çok gidip gelme sebebiyle olur.”

Ebû Sa’îd-i Hudrî (radıyallahü anh), birgün Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna girdi. Daha sonra buyurdu ki: “O’nu bir hasır üzerinde namaz kılarken gördüm...” Kâdı Iyâd (radıyallahü anh) bunu şerhederken buyuruyor ki: “Yerden yetişen nebatattan yapma seccade üzerinde namaz kılmakta hiçbir kerahet yoktur. Nebatî olmayan yaygı, keçe v.s. üzerinde kılmak da sahihtir. Lâkin, sıcak ve soğuk gibi ihtiyâçlar müstesna; yer hepsinden efdaldir. Çünkü namazın sırrı, Allahü teâlâya tevâzu ve hudû’dur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 138

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 183

3) Miftâh-üs-Se’âde cild-2, sh. 19

4) El-A’lam cild-5, sh. 99

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 1304

6) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 168

7) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 409, 1027

8) Kıyâmet ve Ahıret sh. 268, 269

9) Herkese Lâzım Olan Îmân sh. 34

KÂSÂNÎ

Hanefî âlimlerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Mes’ûd bin Ahmed Alâüddîn-i Şâşî’dir. “Alâüddîn” ve “Melîk-ül-ulemâ” lakabları ve

"Kâşânî" nisbetiyle meşhûr oldu. Kâşân, Türkistan'da Seyhun nehrinin kuzeyindeki Fergana bölgesinde bulunan Şâş'ın arkasında, sağlam bir kalenin de bulunduğu büyük ve güzel bir beldedir.

Çeşitli harbler, bu şehri harabeye çevirmiştir. Alâüddîn-i Kâşânî, bu beldede doğup yetiştiği için oraya nisbetle Kâşânî denildi. "Kâsânî" de denilmektedir. "Tuhfet-ül-fukahâ" ve "Usûl" kitablarının sahibi Alâüddîn Muhammed bin Ahmed es-Semerkandî'den fıkıh ilmini öğrendi. Oda, Sadr-ül-İslâm Ebü'l-Yüsr Pezdevî'den ilim öğrendi. Pezdevî'nin hocası da, Ebü'l-Maîn Meymûn el-Mekhûlî idi. O da, Mecd-ül-eimme Serahkî'den fıkıh öğrenmişti. Hocasının "Tuhfe" kitabını şerh ederek, "Bedâyi'-üs-sanâyı' fî tertîb-iş-şerâyi" adını vermiştir. Hocasının kızı Fâtıma-i fakîhe ile evlenip, onun dâmâdı oldu. Çok yer dolaştı. Bir ara Konya'da bulundu. Sonra Haleb'e gidip yerleşti. Orada Halâviyye Medresesi'ne müderris ta'yin edilip ders okuttu. Hanımı, kendisinden önce vefât etti. Kâşânî de, 587 (m. 1191) senesi Receb ayının onunda, İbrâhim sûresini okumakta iken, yirrniyedinci âyet-i kerîmeye gelince, rûhunu teslim edip rahmet-i ilâhiyyeye kavuştu.

Halîl İbrâhim (aleyhisselâm) makamında bulunan hanımının kabri yanına defnedildi. Haleb'in dışında bulunan kabirleri çok güzel ve latîf bir ziyâretgâhtır. Kâşârirnin hanımı Fâtıma-i fakîhe, büyük fıkıh âlimi Alâüddîn-i Semer'kândî'nin kızıdır, İlminin, ahlâkının vie cemâlinin güzelliği her yere yayılmış, babasının yazdığı "Tuhfet-ül-fukahâ" kitabını ezberlemişti. Onunla evlenmek için, çok fakîhler talip olmuşlardı. Hattâ Türk sultanlarından da teklif gelmişti. Hiçbirine vermedi. O sırada Kâşânî, Alâüddîn-i Semerkândî'ye gelip fıkıh öğrenmeye başladı. O da, onunla meşgûl oldu. Bütün eserlerini okutup ezberletti. Usûl ve füru' ilimlerinde emsalleri arasında çok yükseldi. Hocasının "Tuhfe" kitabını şerh ederek ona takdim etti. Hocası tarafından çok beğenildi. Hocası bundan ziyadesiyle memnun kalmıştr. Bunun mükâfatı olarak, kızı Fâtıma-i fakîhe ile onu evlendirdi. Hanımı; nikâhının mehri olarak bu şerhini kabûl etti. Başka bir şey istemedi. Bundan dolayı asrındaki büyük fıkıh âlimleri, onun için; "Tuhfe'sini şerh etti, kızını aldı" dediler.

Kasanı, hanımı Fâtıma-i fakîhe ve babâsi Alâüddîn-i Semerkândî, üçü de aynı zamanda fetvâ verirlerdi. Bir evde üç müftî olup, herbirinin fetvâsı çok yere yayılmıştı. İbn-ül-Adîm, onun hakkında diyor ki, "Benim babam, Fâtıma-i fakîhe'nin Hanefî mezhebinin mes'elelerine vâkıf olduğunu ve mezhehi "çok iyi naklettiğini, çok defa o, kocası, Alâüddîn-i Kâşânî'nin fetvâlarındaki noksanlıkları gösterdiğini ve kocasının da, onun re'yine rücû ettiğini bildirdi. Kocası, ona çok hürmet ederdi. İlk defa, babası ve kendisi tarafından imza edilen fetvâlar çıkardı. Evlenince de, her üçünün imzası ve elyazısı bulunan müşterek fetvâlar çıkardılar."

Haleb şehrindeki Halâviyye Medresesinin fakîhlerinden birisi olan Dâvûd bin Ali diyor ki, "Ramazân-ı şerîfte, fakîhler için iftar yemeği vermeği ilk olarak âdet hâline getiren Fâtıma-i fakîhe'dir. Kolundaki iki bileziği çıkarıp sattığını öğrendik. Aldığı paralarla yiyecek satın alıp, her gece fukahâya (fıkıh âlimlerine) yemek verdi. O zamandan bugüne kadar, o hâl ve âdet devam edip gelmekedir."

Hanefî fıkhında büyük bir âlim olan Alâüddîn-i Kâşânî, çok yeri dolaşmış ve geniş ilmî faaliyetlerde bulunmuştur. Güzel yüzlü idi. Müslümanlara hizmet etmeyi çok severdi. Cesâreti çoktu. Ehl-i sünnet i'tikâdının temsilcilerinden olan bu büyük âlim zamanındaki mu'tezile i'tikâdındaki bid'at ehli ile sık sık mücâdele eder, onların bozuk, yanlış fikirlerini kuvvetli delîllerle çürütürdü. Bir defasında; "Bir mes'elede iki müctehidin ictihâdları ayrı ayrı olunca, onların ikisi de isâbet etmiş midir? Yoksa, onlardan birisi hatâ etmiş sayılır mı?" mes'elesi konu edilmişti. Orada bulunanlardan birisi İmâm-ı a'zam hazretlerinden naklen, onun; "Her müctehid, ictihâdında isâbet etmiş sayılır" dediğini bildirdi. Alâüddîn-i Kâşânî, hemen ona: "Hayır! Bilâkis o, iki müctehidden birisi isâbet etmiştir. Diğeri ise ictihâ dında hatâ etmiş olur, buyurdu. Çünkü hak, ya'nî doğru, bir tanedir. Sizin dediğiniz, mu'tezilenin görüşüdür" diye cevap verdi.

Alâüddîn-i Kâşânî, bir ara Konya'da Selçuklu sultânı birinci Mes'ûd'un sarayında bulunmuştu. Orada bulunan âlimlerle aralarında geçen ilmî münâzaralar, kendisinin hükümdârla arasının açılmasına sebeb oldu. Hattâ bir ara onu saraydan uzaklaştırmak istedi. Kâşânî'nin kıymetini bilen vezîri araya girip: "Bu büyük ve muhterem bir âlimdir. Onu buradan göndermiyelim" diye sultâna ricada bulundu. Bunun üzerine, Haleb Atâbeki Sultan Nûreddîn Zengî'nin yanına gönderildi. Haleb'de çok iyi karşılanan Kâşânî, ilminin büyüklüğü sebebiyle kısa zamanda meşhûr oldu. Herkes, kendisinin ilmine hayran olmuştu. Oradaki âlimlerin isteği üzerine, bizzat Sultan Nûreddîn Zengî tarafından 543 (m. 1148) târihinde inşâ

edilen Halâviyye Medresesi'ne müderris olarak ta'yin edildi. Kendisinden evvel orada, Radıyüddîn es-Serahsî ders okutmakta idi. Kâşânî'nin Halâviyye Medresesi'nde okuttuğu derslere birçok talebe devam etmiş ve hepsi de derslerinden çok istifâde ederek, aralarında yüksek âlimler yetişmiştir. Oğlu Mahmûd ve "Mukaddimet-ül-Gazneviyye" kitabının sahibi Ahmed bin Mahmûd, ondan fıkıh ilmini öğrenerek yetişen âlimlerdendir.

Bir aralık Şam'a gelen bu büyük Hanefî âliminin meclisinde, orada bulunan Şafiî fakîhleri toplanıp, Şafiî ve Hanefî mezhebleri arasındaki farklı bir mes'elede onun konuşmasını istediler. Daha sonra da birçok mes'ele ortaya koydular. Kâşânî de, ta'yin edilen her mes'ele hakkında konuşmaya başladı. Her birisi için, "Buna bizim mezhebimizin âlimlerinden filân filân kimseler şöyle dediler" diye cevaplar verdi. Her mes'elede, İmâm-ı a'zam Ebû Kanîfe'nin mezhebindeki âlimlerden birisinin, bir ictihâdı bulunduğunu bildirdi. Onun her mes'eledeki derin ilmine hayran kaldılar. O şekilde meclis tamamlanmış oldu.

İbn-i Adîm anlatıyor: Hanefî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden Ahmed bin Yûsuf bin Muhammed el-Ensârî bana bildirdi ki, Kâşânî, Haleb'den memleketine dönmek istemişti. Hanımı da istekli olduğundan, gitme arzusu fazlalaştı. Âdil bir sultân olup, âlimleri de çok seven Nûreddîn Mahmûd-i Şehîd, durumu öğrenince, Kâşânî'ye hemen bir haberci gönderip yanına çağırdı. Haleb'de kalmasını te'mine çalıştı. O da, "Yolculuğa hazırlandık, aynı zamanda hanımım da hocamın kızı olur. Bu yüzden memleketimize dönmemiz gerekiyor" deyip, kalmalarının mümkün olmayacağını beyân etti. Sultan, mektûp ile birlikte haberci bir kadın gönderdi. Kadın gidip, Kâşânî'nin hanımına, sultanın ricasını bildirdi. Haleb'de kalmalarını çok arzu ettiğini söyledi. O da emre uyup, Haleb'de kaldı. Vefât, edinceye kadar başka bir yere gitmedi. O vefât edince, Haleb'in dışında bulunan Halîl İbrâhim (aleyhisselâm) makamına defnedildi. Burası çok mübârek bir yer olup, kocası Kâşânî, ölünceye kadar her Cum'a gecesi gelip hanımını ziyâret etmeyi terk etmedi. Hanımının kabri yanında yaptığı duâsı kabûl olurdu. Bu hâl, Haleb'de meşhûr olmuştu. Onların kabirleri, bütün ziyâretçilerin yanında "Karı-koca kabri" diye bilinmektedir.

Hanefî âlimlerinden Muhammed bin Hamîs diyor ki: "Kâşânî'nin ölümü zamanında yanında idim. Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgûldü, İbrâhim sûresinin yirmiyedinci; "Allahü teâlâ mü'minleri, dünyâda ve kabirde, kavl-i sabit olan Kelime-i şehâdet üzere tesbit ve tahkim etti." meâlindeki âyet-i kerîmeye geldi. "Ve fil-âhıreti" kelâmını söyleyince, rûhu bedeninden ayrılıp, bir ânda Cennet-i a'lâya gitti."

Başlıca eserleri şunlardır:

1. Bedâyı'-üs-sanâyı' fî tertîb-iş-Şerâyı': En mühim eseri, bu kitabıdır. El yazması üç cild olan bu eser, yedi cild hâlinde basılmıştır. Bu kitap hakkında, Hanefî fıkhına dâir yazılmış tertîb bakımından ilk sistemli eserdir, denilmiştir. Hocasının "Tuhfet-ül-fukahâ" kitabının şerhi olmakla beraber, değişik bir tarzda hazırlanmıştır. Şerh olduğu hiç belli değildir. Sanki metnin taklididir. Meselâ metin, husûsî işâretlerle şerhten ayrılmamıştır. Ayrıca bu eserde, "Tuhfe"nin tertîb ve sistemi ta'kib edilmemiş, bilakis yepyeni bir tertîb ortaya konmuştur. Yalnız şu kadar var ki, Kâşânî bu eserinde, hocasının kitabının ifâdelerini değişik bir tertîble aynen muhafaza etmiş, "Tuhfe"ye sâdık kalmıştır.

Kâşânî, bu kitabını, eski ve yeni birçok eserlerden toplayarak hazırladığını, ifâde ederek, "Ben hocama uydum ve doğru yolu buldum" demektedir.

2. Sultân-ül-mübîn: Dînin usûl, akâid (îmân esasları) bilgilerini içine elan bir eserdir. Fakat yazma veya matbû' olarak mevcût değildir.

3- Kitâb-ül-Cehl.

Kâşânî (radıyallahü anh) "Bedâyı-üs-Sanâyı" kitabının mukaddimesinde buyuruyor ki:

"Hakîkat şudur ki, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ilimleri öğrendikten sonra, "Helâl ve haram veya ahkâm ilmi" diye isimlendirilen fıkıh ilmini öğrenmekten daha şerefli, üstün bir ilim yoktur. Bunun için, Allahü teâlâ peygamberler gönderdi, kitaplar indirdi. Çünkü, O'nun bildirmesi olmadan, sırf akıl ile bunları bilmek mümkün değildir. Nitekim Allahü teâlâ Bekâra sûresi 269. âyet-i kerîmede meâlen: "Hak teâlâ, dilediği kuluna faydalı ilim verir ve onun icâbları ile amel ettirir. Hattâ bunun sebebiyle, onu rızâsına erdirir. Kime hikmet verilmiş ise, ona çok hayır verilmiştir ki, o hayır âhırettendir" buyurmaktadır. Birçok tefsîr âlimleri, bu âyet-i kerîmedeki "Hikmet'ten muradın, fıkıh ilmi olduğunu bildirdiler.

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz de buyurdu ki: “Dinde, Allahü teâlâya fıkıhtan daha faziletli bir şeyle ibâdet edilmedi. Şeytana karşı birfakîh, bin âbidden (ibâdeti çok yapandan) daha kuvvetlidir.”

Birgün Hazreti Ömer’in yanına Şam’dan bir adam gelip, “Sana gelmemin sebebi şudur ki, namazımı doğru olarak kılabilmek için, teşehhüdü (Ettehiyyâtü... duâsını) öğrenmeye geldim” dedi. Hazreti Ömer (radıyallahü anh) onun ilim için olan bu gayretine bakıp çok ağladı. Hattâ ağlamaktan sakalları ıslanmıştı. Sonra buyurdu ki: “Yemîn ederek söylüyorum. Muhakkak ki ben, Allahü teâlânın sana sonsuz olarak azâb etmeyeceğini ümid ederim”. Bu şekilde ilim öğrenmek için gösterilen gayretleri bildiren haberler ve eserler, sayılamıyacak kadar çoktur.

Kâşânî (radıyallahü anh) aynı kitapta buyurdu ki:

“Abdest; yıkamak ve mesh için kullanılan bir isim olup, Allahü teâlâ, Maide sûresi 6. âyet-i kerîmede meâlen: “Ey îmân edenler! Namaza kalkacağınız zaman, yüzünüzü ve ellerinizi dirseklerinizle beraber yıkayın, başınızı (ıslak el ile) mesh edin ve ayaklarınızı da (topuklarınızla beraber) yıkayın!” buyurdu.

“Rükû’ ve secdesi olan namazlarda kahkaha, yanî sesli gülmek, hem ahdesti bozar ve hem de namazı bozar.”

“Cum’a namazının farzından sonra, İmâm-ı a’zama göre dört rek’at, İmâmeyn’e göre altı rek’at sünnet kılınır. Cum’a yalnız bir mescidde kılınır diyen âlimlere göre, dört rek’at daha (Âhır zuhur) kılmak lâzımdır.”

“Cum’a ve bayram namazlarında, hutbenin bir kısmını Arabca, bir kısmını da başka bir dil ile okumak, Arabî nazmı bozar. Bu ise mekrûhtur.”

“Keffâret için ibâha, ya’nî kendisini doyurması için fakire, Fülûs (kâğıt para) da verilebilir.”

“Mekke’deki evleri, hac zamanında hacılara kira ile vermek mekrûhtur.”

“Abdullah bin Abbâs (r.anhümâ) buyurdu ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyorduk. Bir köylü, tavşan kebabı hediyye getirdi. Bize “Yiyiniz!” buyurdu. Muhammed bin Saffân (radıyallahü anh) dedi ki, iki tavşan yakaladım, kestim. Resûlullaha sordum, ikisini de yememi buyurdu.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tuhfet-ül-fukahâ (Taşköprü zâde) sh. 95, 102

2) Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 53

3) Miftâh-ül-se’âde (Taşköprü-zâde) cild-2, sh. 273, 274, 285

4) Keşf-üz-zünûn sh. 230

5) Tam İlmihal Se’âdet-i Ebediyye sh. 1028

KÂŞÂNÎ (Ebû Bekr bin Mes’ûd)

Hanefî âlimlerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Mes’ûd bin Ahmed Alâüddîn-i Şâşî’dir. “Alâüddîn” ve “Melîk-ül-ulemâ” lakabları ve “Kâşânî” nisbetiyle meşhûr oldu. Kâşân, Türkistan’da Seyhun nehrinin kuzeyindeki Fergana bölgesinde bulunan Şâş’ın arkasında, sağlam bir kalenin de bulunduğu büyük ve güzel bir beldedir.

Çeşitli harbler, bu şehri harabeye çevirmiştir. Alâüddîn-i Kâşânî, bu beldede doğup yetiştiği için oraya nisbetle Kâşânî denildi. “Kâsânî” de denilmektedir. “Tuhfet-ül-fukahâ” ve “Usûl” kitablarının sahibi Alâüddîn Muhammed bin Ahmed es-Semerkandî’den fıkıh ilmini öğrendi. Oda, Sadr-ül-İslâm Ebü’l-Yüsr Pezdevî’den ilim öğrendi. Pezdevî’nin hocası da, Ebü’l-Maîn Meymûn el-Mekhûlî idi. O da, Mecd-ül-eimme Serahkî’den fıkıh öğrenmişti. Hocasının “Tuhfe” kitabını şerh ederek, “Bedâyi’-üs-sanâyı’ fî tertîb-iş-şerâyi” adını vermiştir. Hocasının kızı Fâtıma-i fakîhe ile evlenip, onun dâmâdı oldu. Çok yer dolaştı. Bir ara Konya’da bulundu. Sonra Haleb’e gidip yerleşti. Orada Halâviyye Medresesi’ne müderris ta’yin edilip ders okuttu. Hanımı, kendisinden önce vefât etti. Kâşânî de, 587 (m. 1191) senesi Receb ayının onunda, İbrâhim sûresini okumakta iken, yirrniyedinci âyet-i kerîmeye gelince, rûhunu teslim edip rahmet-i ilâhiyyeye kavuştu.

Halîl İbrâhim (aleyhisselâm) makamında bulunan hanımının kabri yanına defnedildi. Haleb’in dışında bulunan kabirleri çok

güzel ve latîf bir ziyâretgâhtır. Kâşârirnin hanımı Fâtıma-i fakîhe, büyük fıkıh âlimi Alâüddîn-i Semer'kândî'nin kızıdır, İlminin, ahlâkının vie cemâlinin güzelliği her yere yayılmış, babasının yazdığı "Tuhfet-ül-fukahâ" kitabını ezberlemişti. Onunla evlenmek için, çok fakîhler talip olmuşlardı. Hattâ Türk sultanlarından da teklif gelmişti. Hiçbirine vermedi. O sırada Kâşânî, Alâüddîn-i Semerkândî'ye gelip fıkıh öğrenmeye başladı. O da, onunla meşgûl oldu. Bütün eserlerini okutup ezberletti. Usûl ve füru' ilimlerinde emsalleri arasında çok yükseldi. Hocasının "Tuhfe" kitabını şerh ederek ona takdim etti. Hocası tarafından çok beğenildi. Hocası bundan ziyadesiyle memnun kalmıştr. Bunun mükâfatı olarak, kızı Fâtıma-i fakîhe ile onu evlendirdi. Hanımı; nikâhının mehri olarak bu şerhini kabûl etti. Başka bir şey istemedi. Bundan dolayı asrındaki büyük fıkıh âlimleri, onun için; "Tuhfe'sini şerh etti, kızını aldı" dediler.

Kasanı, hanımı Fâtıma-i fakîhe ve babâsi Alâüddîn-i Semerkândî, üçü de aynı zamanda fetvâ verirlerdi. Bir evde üç müftî olup, herbirinin fetvâsı çok yere yayılmıştı. İbn-ül-Adîm, onun hakkında diyor ki, "Benim babam, Fâtıma-i fakîhe'nin Hanefî mezhebinin mes'elelerine vâkıf olduğunu ve mezhehi "çok iyi naklettiğini, çok defa o, kocası, Alâüddîn-i Kâşânî'nin fetvâlarındaki noksanlıkları gösterdiğini ve kocasının da, onun re'yine rücû ettiğini bildirdi. Kocası, ona çok hürmet ederdi. İlk defa, babası ve kendisi tarafından imza edilen fetvâlar çıkardı. Evlenince de, her üçünün imzası ve elyazısı bulunan müşterek fetvâlar çıkardılar."

Haleb şehrindeki Halâviyye Medresesinin fakîhlerinden birisi olan Dâvûd bin Ali diyor ki, "Ramazân-ı şerîfte, fakîhler için iftar yemeği vermeği ilk olarak âdet hâline getiren Fâtıma-i fakîhe'dir. Kolundaki iki bileziği çıkarıp sattığını öğrendik. Aldığı paralarla yiyecek satın alıp, her gece fukahâya (fıkıh âlimlerine) yemek verdi. O zamandan bugüne kadar, o hâl ve âdet devam edip gelmekedir."

Hanefî fıkhında büyük bir âlim olan Alâüddîn-i Kâşânî, çok yeri dolaşmış ve geniş ilmî faaliyetlerde bulunmuştur. Güzel yüzlü idi. Müslümanlara hizmet etmeyi çok severdi. Cesâreti çoktu. Ehl-i sünnet i'tikâdının temsilcilerinden olan bu büyük âlim zamanındaki mu'tezile i'tikâdındaki bid'at ehli ile sık sık mücâdele eder, onların bozuk, yanlış fikirlerini kuvvetli delîllerle çürütürdü. Bir defasında; "Bir mes'elede iki müctehidin ictihâdları ayrı ayrı olunca, onların ikisi de isâbet etmiş midir? Yoksa, onlardan birisi hatâ etmiş sayılır mı?" mes'elesi konu edilmişti. Orada bulunanlardan birisi İmâm-ı a'zam hazretlerinden naklen, onun; "Her müctehid, ictihâdında isâbet etmiş sayılır" dediğini bildirdi. Alâüddîn-i Kâşânî, hemen ona: "Hayır! Bilâkis o, iki müctehidden birisi isâbet etmiştir. Diğeri ise ictihâ dında hatâ etmiş olur, buyurdu. Çünkü hak, ya'nî doğru, bir tanedir. Sizin dediğiniz, mu'tezilenin görüşüdür" diye cevap verdi.

Alâüddîn-i Kâşânî, bir ara Konya'da Selçuklu sultânı birinci Mes'ûd'un sarayında bulunmuştu. Orada bulunan âlimlerle aralarında geçen ilmî münâzaralar, kendisinin hükümdârla arasının açılmasına sebeb oldu. Hattâ bir ara onu saraydan uzaklaştırmak istedi. Kâşânî'nin kıymetini bilen vezîri araya girip: "Bu büyük ve muhterem bir âlimdir. Onu buradan göndermiyelim" diye sultâna ricada bulundu. Bunun üzerine, Haleb Atâbeki Sultan Nûreddîn Zengî'nin yanına gönderildi. Haleb'de çok iyi karşılanan Kâşânî, ilminin büyüklüğü sebebiyle kısa zamanda meşhûr oldu. Herkes, kendisinin ilmine hayran olmuştu. Oradaki âlimlerin isteği üzerine, bizzat Sultan Nûreddîn Zengî tarafından 543 (m. 1148) târihinde inşâ edilen Halâviyye Medresesi'ne müderris olarak ta'yin edildi. Kendisinden evvel orada, Radıyüddîn es-Serahsî ders okutmakta idi. Kâşânî'nin Halâviyye Medresesi'nde okuttuğu derslere birçok talebe devam etmiş ve hepsi de derslerinden çok istifâde ederek, aralarında yüksek âlimler yetişmiştir. Oğlu Mahmûd ve "Mukaddimet-ül-Gazneviyye" kitabının sahibi Ahmed bin Mahmûd, ondan fıkıh ilmini öğrenerek yetişen âlimlerdendir.

Bir aralık Şam'a gelen bu büyük Hanefî âliminin meclisinde, orada bulunan Şafiî fakîhleri toplanıp, Şafiî ve Hanefî mezhebleri arasındaki farklı bir mes'elede onun konuşmasını istediler. Daha sonra da birçok mes'ele ortaya koydular. Kâşânî de, ta'yin edilen her mes'ele hakkında konuşmaya başladı. Her birisi için, "Buna bizim mezhebimizin âlimlerinden filân filân kimseler şöyle dediler" diye cevaplar verdi. Her mes'elede, İmâm-ı a'zam Ebû Kanîfe'nin mezhebindeki âlimlerden birisinin, bir ictihâdı bulunduğunu bildirdi. Onun her mes'eledeki derin ilmine hayran kaldılar. O şekilde meclis tamamlanmış oldu.

İbn-i Adîm anlatıyor: Hanefî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden Ahmed bin Yûsuf bin Muhammed el-Ensârî bana bildirdi ki, Kâşânî, Haleb'den memleketine dönmek istemişti.

Hanımı da istekli olduğundan, gitme arzusu fazlalaştı. Âdil bir sultân olup, âlimleri de çok seven Nûreddîn Mahmûd-i Şehîd, durumu öğrenince, Kâşânî'ye hemen bir haberci gönderip yanına çağırdı. Haleb'de kalmasını te'mine çalıştı. O da, "Yolculuğa hazırlandık, aynı zamanda hanımım da hocamın kızı olur. Bu yüzden memleketimize dönmemiz gerekiyor" deyip, kalmalarının mümkün olmayacağını beyân etti. Sultan, mektûp ile birlikte haberci bir kadın gönderdi. Kadın gidip, Kâşânî'nin hanımına, sultanın ricasını bildirdi. Haleb'de kalmalarını çok arzu ettiğini söyledi. O da emre uyup, Haleb'de kaldı. Vefât, edinceye kadar başka bir yere gitmedi. O vefât edince, Haleb'in dışında bulunan Halîl İbrâhim (aleyhisselâm) makamına defnedildi. Burası çok mübârek bir yer olup, kocası Kâşânî, ölünceye kadar her Cum'a gecesi gelip hanımını ziyâret etmeyi terk etmedi. Hanımının kabri yanında yaptığı duâsı kabûl olurdu. Bu hâl, Haleb'de meşhûr olmuştu. Onların kabirleri, bütün ziyâretçilerin yanında "Karı-koca kabri" diye bilinmektedir.

Hanefî âlimlerinden Muhammed bin Hamîs diyor ki: "Kâşânî'nin ölümü zamanında yanında idim. Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgûldü, İbrâhim sûresinin yirmiyedinci; "Allahü teâlâ mü'minleri, dünyâda ve kabirde, kavl-i sabit olan Kelime-i şehâdet üzere tesbit ve tahkim etti." meâlindeki âyet-i kerîmeye geldi. "Ve fil-âhıreti" kelâmını söyleyince, rûhu bedeninden ayrılıp, bir ânda Cennet-i a'lâya gitti."

Başlıca eserleri şunlardır:

1. Bedâyı'-üs-sanâyı' fî tertîb-iş-Şerâyı': En mühim eseri, bu kitabıdır. El yazması üç cild olan bu eser, yedi cild hâlinde basılmıştır. Bu kitap hakkında, Hanefî fıkhına dâir yazılmış tertîb bakımından ilk sistemli eserdir, denilmiştir. Hocasının "Tuhfet-ül-fukahâ" kitabının şerhi olmakla beraber, değişik bir tarzda hazırlanmıştır. Şerh olduğu hiç belli değildir. Sanki metnin taklididir. Meselâ metin, husûsî işâretlerle şerhten ayrılmamıştır. Ayrıca bu eserde, "Tuhfe"nin tertîb ve sistemi ta'kib edilmemiş, bilakis yepyeni bir tertîb ortaya konmuştur. Yalnız şu kadar var ki, Kâşânî bu eserinde, hocasının kitabının ifâdelerini değişik bir tertîble aynen muhafaza etmiş, "Tuhfe"ye sâdık kalmıştır.

Kâşânî, bu kitabını, eski ve yeni birçok eserlerden toplayarak hazırladığını, ifâde ederek, "Ben hocama uydum ve doğru yolu buldum" demektedir.

2. Sultân-ül-mübîn: Dînin usûl, akâid (îmân esasları) bilgilerini içine elan bir eserdir. Fakat yazma veya matbû' olarak mevcût değildir.

3- Kitâb-ül-Cehl.

Kâşânî (radıyallahü anh) "Bedâyı-üs-Sanâyı" kitabının mukaddimesinde buyuruyor ki:

"Hakîkat şudur ki, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ilimleri öğrendikten sonra, "Helâl ve haram veya ahkâm ilmi" diye isimlendirilen fıkıh ilmini öğrenmekten daha şerefli, üstün bir ilim yoktur. Bunun için, Allahü teâlâ peygamberler gönderdi, kitaplar indirdi. Çünkü, O'nun bildirmesi olmadan, sırf akıl ile bunları bilmek mümkün değildir. Nitekim Allahü teâlâ Bekâra sûresi 269. âyet-i kerîmede meâlen: "Hak teâlâ, dilediği kuluna faydalı ilim verir ve onun icâbları ile amel ettirir. Hattâ bunun sebebiyle, onu rızâsına erdirir. Kime hikmet verilmiş ise, ona çok hayır verilmiştir ki, o hayır âhırettendir" buyurmaktadır. Birçok tefsîr âlimleri, bu âyet-i kerîmedeki "Hikmet'ten muradın, fıkıh ilmi olduğunu bildirdiler. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz de buyurdu ki: "Dinde, Allahü teâlâya fıkıhtan daha faziletli bir şeyle ibâdet edilmedi. Şeytana karşı birfakîh, bin âbidden (ibâdeti çok yapandan) daha kuvvetlidir."

Birgün Hazreti Ömer'in yanına Şam'dan bir adam gelip, "Sana gelmemin sebebi şudur ki, namazımı doğru olarak kılabilmek için, teşehhüdü (Ettehiyyâtü... duâsını) öğrenmeye geldim" dedi. Hazreti Ömer (radıyallahü anh) onun ilim için olan bu gayretine bakıp çok ağladı. Hattâ ağlamaktan sakalları ıslanmıştı. Sonra buyurdu ki: "Yemîn ederek söylüyorum. Muhakkak ki ben, Allahü teâlânın sana sonsuz olarak azâb etmeyeceğini ümid ederim". Bu şekilde ilim öğrenmek için gösterilen gayretleri bildiren haberler ve eserler, sayılamıyacak kadar çoktur.

Kâşânî (radıyallahü anh) aynı kitapta buyurdu ki:

"Abdest; yıkamak ve mesh için kullanılan bir isim olup, Allahü teâlâ, Maide sûresi 6. âyet-i kerîmede meâlen: "Ey îmân edenler! Namaza kalkacağınız zaman, yüzünüzü ve ellerinizi dirseklerinizle beraber yıkayın, başınızı (ıslak el ile) mesh edin ve ayaklarınızı da (topuklarınızla beraber) yıkayın!" buyurdu.

"Rükû' ve secdesi olan namazlarda kahkaha, yanî sesli gülmek, hem ahdesti bozar ve hem de namazı bozar."

"Cum'a namazının farzından sonra, İmâm-ı a'zama göre dört rek'at, İmâmeyn'e göre altı rek'at sünnet kılınır. Cum'a yalnız bir mescidde kılınır diyen âlimlere göre, dört rek'at daha (Âhır zuhur) kılmak lâzımdır."

"Cum'a ve bayram namazlarında, hutbenin bir kısmını Arabca, bir kısmını da başka bir dil ile okumak, Arabî nazmı bozar. Bu ise mekrûhtur."

"Keffâret için ibâha, ya'nî kendisini doyurması için fakire, Fülûs (kâğıt para) da verilebilir."

"Mekke'deki evleri, hac zamanında hacılara kira ile vermek mekrûhtur."

"Abdullah bin Abbâs (r.anhümâ) buyurdu ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyorduk. Bir köylü, tavşan kebabı hediyye getirdi. Bize "Yiyiniz!" buyurdu. Muhammed bin Saffân (radıyallahü anh) dedi ki, iki tavşan yakaladım, kestim. Resûlullaha sordum, ikisini de yememi buyurdu."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tuhfet-ül-fukahâ (Taşköprü zâde) sh. 95, 102

2) Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 53

3) Miftâh-ül-se'âde (Taşköprü-zâde) cild-2, sh. 273, 274, 285

4) Keşf-üz-zünûn sh. 230

5) Tam İlmihal Se'âdet-i Ebediyye sh. 1028

KÂSIM BİN ALİ (Ebû Muhammed İbni Asâkir)

Şafiî fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Kâsım bin Ali bin Hasen bin Hibetullah ed-Dımeşkî'dir. Künyesi Ebû Muhammed olup, Şam'da yetişen meşhûr hadîs âlimlerinden İbn-i Asâkir'in oğludur. Lakabı "Behâüddîn"dir. 527 (m. 1133) senesi Cemâzil-evvel ayında Şam'da doğdu. Kâsım bin Ali; Şam'da Ebü'l-Hüseyn es-Sülemî, Nasrullah el-Masîsî, Kâdı Ebü'l-Meâlî Muhammed bin Yahyâ el-Kureşî, amcası, dedeleri Kâdı Zekî Yahyâ bin Ali el-Kureşî ile Cemâl-ül-İslâm bin Müslim es-Sülemî'den ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. Hadîs âlimlerinden Ebû Abdullah-i Ferâvî ile Hâristan kadısı Hasen bin Abdülmelik el-Hellâl ve ikisinin tabakasından olanlar ona icâzet vermişlerdir. Hadîs ilminde yüksek bir ilme sahip oldu. Şam'da Sultan Nûreddîn Zengî tarafından yaptırılan Dâr-ül-hadîs-in-Nûriyye Medresesi meşihat makamına ta'yini yapıldı. Vera' sahibi bir zât olup, haramlara düşme korkusundan mübahların çoğunu terkederdi. Bid'atları yok etmede çok gayretliydi. Latife yapması çoktu. Bir ara Mısır'ı ziyâret etti. Oradakiler kendisinden çok hadîs-i şerîf öğrendiler. 600 (m. 1203) senesi Safer ayının dokuzuncu günü Şam'da vefât etti. Bâb-üs-sagîr kabristanının avlusunun dışında babasının yanına defnedildi. Orada Sahâbe-i Kirâmdan Hazreti Mu'âviye'nin ve başkalarının da kabirleri vardır.

Büyük bir muhaddis olan Kâsım bin Ali hafız olup, yüzbinden çok hadîs-i şerîfi senet ve metinleriyle birlikte ezberlemişti. Sadûk (güvenilir) sağlam bir râvî idi. Nâsır-üs-sünnet diye anılırdı. Hâfız Münzirî diyor ki; "Onunla Medine'de karşılaştım. Bildiği bütün hadîs-i şerîfleri, bana ezberinden yazdırıyordu. Sonra beni, onları aldığı asıl kaynaklarına gönderdi. Ben de kabûl ettim. Onların hepsinin, öğrendiklerimin aynısı olduğunu gördüm. İbn-i Nakata dedi ki: "O, güvenilir bir râvîdir."

Cihâdın faziletleri hakkında iki cildlik bir eser yazdı. Bundan başka "Fedâil-ül-medîne" ve "Fadâil-ül-Mescid-il-Aksâ" adında iki eseri vardır. Babasının vefâtından sonra Dâr-ül-hadîs-in-Nûriyye reîsliğine ta'yin edilmişti. Bu vazîfesinin karşılığı olarak hiçbir şey almadı. Hattâ onun suyundan içmedi ve abdest almadı denilmiştir. Zühd ve vera' sahibiydi.

Çok kitabı tekrar yazardı. Hattâ babasının Târih-i Dımeşk'ını çoğaltmak için iki kere yazdı. Ayrıca ona bir de "Zeyl" yazmaya başlamış, fakat tamamlayamamıştır. Fedâil-ül-Kuds isminde ayrıca kıymetli bir eseri daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 106

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 352

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 368

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 828

5) Şezeret-üz-zeheb cild-4, sh. 347

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 311

7) Zeyl-i Kitâb-ir-ravdateyn sh. 47

KAZVÎNÎ (Ahmed bin İsmâil)

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin İsmâil bin Yûsuf et-Tâlkânî el-Kazvînî olup, künyesi, Ebü'l-Hayr ve Ebü'l-Hüseyn'dir. Lakabı Radıyyüddîn'dir. 512 (m. 1118)'de, başka bir rivâyette 511 senesinde Kazvin'de doğdu. 590 (m. 1194)'de, başka bir rivâyette 589 da Muharrem ayının 19. Cum'a günü vefât etti. Şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerindendir. Hadîs, fıkıh, kırâat ve diğer ilimlerde derin bir ilme sahipti.

İlim öğrenmeye küçük yaşta başladı. Kazvin, Nişâbûr, Bağdad ve başka yerlere gitti. Babasından, Ebû Abdullah Muhammed bin Fadl'dan, Abdülgâfir-i Fârisî'den, Vecîh bin Tâhir'den ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebû Abdullah Muhammed bin Sa'îd, Muvaffak Abdüllatîf İbni Yûsuf, İmâm-ür-Râfi'î ve başka birçok zât ilim öğrenip rivâyette bulundu.

Ahmed bin İsmâil hazretlerinin ana dili Fârisî olmakla beraber, Arabîyi çok iyi bilirdi. Şu hâdise ondan nakledilmiştir: ilk zamanlarda zihni ve hafızası zayıf idi. İmâm-ı Muhammed bin Yahyâ hazretlerinin medresesinde bulunuyordu. İbn-i Yahyâ hazretleri âdet olarak her Cum'a günü talebelerinin ezberledikleri fıkıh bilgilerinden onları imtihan eder, kimin ne derecede olduğunu anlardı. Normal olarak imtihanı kazananları bırakır. Kazanamıyanları ise medreseden çıkarırdı. Ahmed bin İsmâil et-Tâlkânî (radıyallahü anh) bu imtihanı kazanamadı ve dolayısı ile medreseden çıkarıldı. Gece vakti medreseden çıktı. Nereye gideceğini bilemiyordu. Bir hamamın külhanında uyudu. Rü'yâsında Resûlullahı (aleyhisselâm) gördü. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), mübârek ağız sularından onun ağzına iki defa sürdüler ve medreseye dönmesini emir buyurdular. Tâlkânî (radıyallahü anh) Peygamberimizden aldığı bu emir üzerine tekrar medreseye döndü. Medreseye girdiğinde, geçmiş derslerin hepsinin ve daha birçok ilimlerin hafızasında bulunduğunu hissetti. Bundan sonra da hafızası, hakîkaten çok keskin ve kuvvetli oldu. Cum'a günü geldi. İmâm-ı Muhammed bin Yahyâ (radıyallahü anh) âdet olarak Cum'a namazlarını talebeleri ile beraber, zühdü ile tanınmış olan Abdurrahmân el-Ekkâfın (radıyallahü anh) İmâm olduğu câmide kılarlardı. Hep beraber câmiye gittiler. Abdurrahmân-ı Ekkâf, müctehid din imamlarımızın ba'zı mes'elelerde farklı ictihâd etmelerinin sebeblerini ve hikmetlerini anlatan hılâf ilminden ba'zı mes'eleleri anlatıyor, cemâat ise edeble dinliyordu. Tâlkânî (radıyallahü anh) diyor ki, "Bir ara, Ekkâf hazretlerinin birşeyi yanlış söylediğini farkedip i'tirâz ettim. Orada bulunan diğer ilim sahipleri bu sözün sehven söylendiğini, edebe riâyet ederek susmamı işâret ettiler ise de, ben, yaşım küçük olduğu hâlde ve hocamın yanında çok az ders gördüğüm hâlde, diğer ilim sahiplerinin işâretlerine iltifât etmeyip i'tirâzda bulundum. Abdurrahmân-ı Ekkâf (radıyallahü anh), zâten sehven söylenmiş olan o cümleyi düzeltti ve benim i'tirâzıma mâni olmak isteyenlere de, "Onu birakınız. Onun söylediği bu söz, kendisinden değil, ona öğretendendir (ya'nî Resûlullah efendimizdendir)." buyurdu. Orada bulunan cemâat, Ekkâf hazretlerinin bu sözünden birşey anlayamadılar. Fakat ben, onun bu sözünden kastetdiği ma'nâyı iyi anladım ve onun keşif ve kerâmet sahibi olduğunu vakînen anlamış oldum."

Devamlı ibâdet ve tâat ile meşgûl idi. Bir an Allahü teâlâdan gâfil değildi. Diğer büyük zâtlar gibi, az yemek, az uyumak ve az konuşmak, çok ibâdet etmek onun başlıca husûsiyetlerinden idi. Oruç tutmaya devam eder, bunu ihmâl etmezdi. Sâdece bir ekmek ile iftar eder, başka birşey yemezdi.

İbn-ün-Neccâr hazretleri tercümelerinde, onun derecesinin ve ilminin yüksekliğini anlatır, kendisinden medh ve sena ile bahsederdi. Diyor ki; "Ebü'l-Hayr Ahmed bin İsmâil, zamanında bulunan Şafiî mezhebi âlimlerinin reîsi idi. Bu mezhebin hılâf ve usûl bilgilerinde, tefsîr ilminde ve va'z ederek İslâmiyeti anlatmakta çok yüksek idi. Haramlardan ve şüphelilerden, hattâ şüphelilere düşmek korkusu ile mübahların çoğundan sakınırdı. Dünyâya kıymet ve ehemmiyet vermez, iltifât etmezdi."

İmâm-ı Râfi'î hazretleri Emâlî isimli eserinde, Ebü'l-Hayr'dan (radıyallahü anh) rivâyetlerde bulunmuştur. Bu eserde diyor ki:

“Ebü’l-Hayr (radıyallahü anh), çok hayırlı bir zât idi. Dînî ilimleri bilmekte, hıfz. Etmekte, onları toplamakta, bu ilimleri neşretmekte, insanlara hatırlatmakta, öğretmekte ve o ilimleri tasnif etmekte çok yüksek dereceye sâhib idi. Bütün konuşmaları âhıret ile ilgili olur, dünyalık şeylerden bahsetmezdi. Ba’zan o bir iş ile meşgûl iken, diğer tarafta başka kimseler hadîs-i şerîf okurlardı. İşini bitirdikten sonra, hadîs-i şerîf okuyanın bir yanlışı oldu ise, filân hadîs-i şerîfin filân yerini yanlış okudunuz buyurur, doğru şeklini söylerdi.”

Ebü’l-Hayr (radıyallahü anh), bir müddet kendi memleketi olan Kazvîn’de, sonra Bağdad’da ders verdi. Memleketine döndükten bir müddet sonra tekrar Bağdad’a gitti. Nizamiye Medresesi’nde ders vermeye başladı. Târih-ül-Hâkim, Sünen-i Beyhekî, Sahîh-i Müslim, Müsned-i Ebî İshâk ve bunlardan başka büyük hadîs kitaplarını ve bu kitaplarda bulunan hadîs-i şerîfleri rivâyet etti.

Rivâyet edilir ki: Ahmed bin İsmâil hazretleri müderris olarak Nizamiye Medresesi’ne ta’yin edilince, müderrislik hil’ati (elbisesi) ile geldi. Yanında fıkıh âlimleri vardı. Orada kendisini diğer müderrisler, ileri gelenler, yüksek şahsiyetler karşıladılar. Tedris kürsüsüne oturunca duâ edildi. Tefsîr ilminden anlatacaktı. Derse başlamadan önce cemâate iltifât edip, “Tefsîr kitaplarının hangisinden anlatmamı istersiniz?” diye sordu. Cemâat, tefsîr kitaplarından birini ta’yin ettiler. Sonra, “Hangi sûreden anlatmamı istiyorsunuz?” diye sordu. Onu da ta’yin ettiler. Onların istediği yerden anlattı. Fıkıh, usûl, hılâf ve diğer ilimlerde ders vereceği zaman, hep bu şekilde dinliyenlerin hangi mes’eleyi arzu ettiklerini sorar, neyi istiyorlarsa onu anlatırdı. Derslerinde bulunanlar onun ilminin çokluğuna hayret ederlerdi.

İbn-Un-Neccâr diyor ki: “Ben hocam Ebü’l-Kâsım’dan işittim. O şöyle anlattı: Ebü’l-Hayr Kazvînî (radıyallahü anh), Ramazân-ı şerîfte teravih namazı kıldırırdı. İnsanlardan bir çoğu, cemâat olarak onun câmisine gelir, sohbetini dinlerdi. Ramazân-ı şerîfin son gecelerinden birinde, teravih namazından sonra, Kur’ân-ı kerîmi sûre sûre tefsîr etti. Bu, sabah namazı vakti girinceye kadar devam etti. Fecir doğduktan sonra, yatsının abdesti ile sabah namazını kıldırdı. Sonra Nizamiye Medresesi’ne gitti. O gün ders vermek sırası onda idi. Minbere çıkıp, âdeti üzere o gün insanlara va’z etti. Dinliyenler onun kıymetli sözlerinden istifâde ettiler. Bağdad vâlisi Kutbüddîn Kaymaz, o gün Ebü’l-Hayr’ın sohbetlerine geldiğinde, kendisine, Ebü’l-Hayr hazretlerinin, dün gece hiç yerinden ayrılmadan, bir oturuşta Kur’ân-ı kerîmin pekçok yerini tefsîr ettiğini söylediler. Kutbüddîn hayretle baktı ve “Bu zor işi ancak bu zât yapabilir” dedi. Vâlinin bu sözünü işiten Ebü’l-Hayr hazretleri iltifât edip; “Allahü teâlânın izniyle, biz bu işi yaparız. Fakat sizler dinlemeye takat getiremezsiniz” buyurdu. Onlar da, “Siz anlatın. Biz usanmadan dinleriz. Bizim için meşakkat olmaz. Bilakis, biz bundan memnun oluruz, seviniriz” dediler. Bunun üzerine, Kur’ân-ı kerîmi başından sonuna kadar tefsîr etti. Fakat önceki geceki anlattıklarından söylemedi. Bu sefer başka türlü tefsîr etmiş idi. Öncekini ve bugünkünü dinleyen âlimler, Ebü’l-Hayr hazretlerinin hafızasının kuvveti ve ilminin çokluğu karşısında susup kaldılar. Hiç birşey söyleyemediler. Hepsi hayret ve teaccüb içinde kaldılar.

Tâc-üs-Sübkî (radıyallahü anh) Tabakât-ül-kübrâ isimli eserinde, “Kerâmetlerin yirmibeş nev’i vardır” buyurdu. Bunlardan dokuzuncu nev’inin “Tayy-i zaman, onuncusunun da “Neşr-i zaman” olduğunu bildirdi. Bunları anlamanın güç olduğunu buyurdu. Bunu, Yûsuf-i Nebhânî de Câmi’u kerâmât-il-evliyâ isimli eserinin başında anlattı. Bu kerâmetler, kısa zamanda çok iş yapma ma’nâsını ifâde ederler. Allahü teâlâ, her şeyi bir emirle, sâdece “Ol!” buyurmakla yaratmaktadır. Cenâb-ı Hak için zaman mefhumu mevzûbahis değildir. Sevdiği kullarına da, çok kısa zamanda, pek uzun zamanda yapılacak işleri yaptırmaktadır.

Ebû Ahmed bin Sûkeync (radıyallahü anh) diyor ki: “Bağdad’da Eshâb-ı Kirâma dil uzatanlar zuhur edince, Ebü’l-Hayr Kazvînî (radıyallahü anh) bir gece bana geldi. Benimle vedâlaşıp, helâllaştı. Memleketine (Kazvîn’e) gideceğini söyledi. Ben, “Burası sizin için güzel değil mi? İnsanlara fâideli oluyorsunuz” dedim. “Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbına (r.anhüm) açıkça dil uzatıldığı, hakaret edildiği bir beldede kalmaktan Allahü teâlâya sığınırım” buyurdu ve Bağdad’dan çıkıp Kazvîn’e gitti. Orada kendisine çok hürmet ve ta’zimde bulundular. İnsanlara fâideli olmaya orada da devam etti. Ömrünün sonuna kadar Kazvîn’de kaldı.”

İmâm-ı Râfi’î’nin, Emâli isimli eserinde buyuruluyor ki: “Ebü’l-Hayr Kazvînî (radıyallahü anh) her hafta üç defa umûmî sohbet toplantısı yapar, avam ve havâsdan birçok kimse bu sohbete iştirâk ederdi. Bu toplantılardan birisi Cum’a günü olurdu. 590 (m. 1194) senesi Muharrem ayının 12. Cum’a

günü, yine mu'tâd olan o toplantı yapılmıştı. Bu toplantıda, Muhammed aleyhisselâma en son nâzil olan âyet-i kerîmeleri okuyup, herbirini tefsîr etti. En son, "Öyle bir günden (kıyâmet gününden) korkun ve sakının ki, o gün hepiniz Allahü teâlâya döndürülüp götürüleceksiniz" (Bekâra-281) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup tefsîr etti ve "Bu âyet-i kerîme nâzil olduktan sonra, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz yedi günden fazla yaşamadı" buyurdu ve minberden aşağıya indi ve hastalandı. Ertesi Cum'a günü vefât etti. Ya'nî yukarıdaki sözü söyledikten sonra yedi günden fazla yaşamadı. Bu çok nâdir görülen hâdiselerdendir. Âhırete irtihâl etme vakti kendisine bildirilmişti.

Ahmed bin İsmâil-i Kazvînî (radıyallahü anh) birçok eserler te'lîf etmiştir. Hulûliyye ve Cehmiyye bid'at fırkalarını red için yazdığı Kitâb-ül-beyân fî mesâil-il-Kur'ân Hasâis-üs-suâl ve Hatâir-ül-kuds kitabı bunlardandır.

Bunlardan başka; 1- Kitâb-üs-Serdi vel-Ferd fî sahâif-il-ahbâr ve nüsehihâ el-Menkûl an-Seyyid-il-mürselîn, 2-Kitâbü-Muhtâr-ü ehâdîs-is-sâdık-is-sadûk fî fedâil-is-Sıddîk vel-Fârûk. 3-Hediyyetü zülelbâb fî fedâil-i Ömer bin Hattâb, 4- Kitâbü Kurbet-üd-dâreyn fî menâkıb-i zin-Nûreyn, 5-Kitâb-ül-erbâ'în-il-müntekâ min menâkıb-il-Mürtedâ isimli kitapları da mevcût olup, son altı kitap, Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı, 539 numarada kayıtlıdır. Aşağıdaki yazı, bu son altı kitaptan bölümler hâlinde alınmıştır.

Muhammed bin Ahdünnasr bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Her kime îmânı arzettiysem, yüzünü buruşturur, terüddütle bakardı. Ancak Ebû Rekr-i Sıddîk îmânı kabûl etmekte hiç tereddüt ve duraklama etmedi."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) "Kim, namaz kılanlardan ise. Namaz kapısından çağrılır. Mücahidlerden olan, cihâd kapısından çağırılır. Oruç tutanlar reyyân kapısından çağrılır" buyurunca; Hz Ebû Bekr, "Yâ Resûlallah! Bu kapıların hepsinden birden çağrılacak olan kimse olmıyacak mı?" deyince, "Evet (çağırılacak) ümid ederim ki sen onlardan olacaksın" buyurdu.

Yine Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Benden sonra ümmetimin en hayırlısı Ebû Bekr-i Sıddîk'tır." Enes'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "(Mi'râc gecesi) Beni semâya isrâ ettiği (çıkardığı) vakit Cebrâil'e, "Ey Cebrâil! Ümmetime hesap var mıdır?" dedim. Cebrâil aleyhisselâm, "Ümmetine hesap var, fakat Ebû Bekr bundan müstesnadır."

Hazreti Ali'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "(Mirac gecesi) Yedinci kat semâya götürüldüğüm zaman, Cebrâil aleyhisselâma; "Ey Cebrâil! Rabbimi ziyâret ettiğimi Kureyş'e haber ver! dedim. O da, "Evet haber vereceğim" dedi. Sonra ben, "Kureyş beni yalanlıyor" deyince, Cebrâil, "Yâ Muhammed! Onlar arasında Ebû Bekr vardır. O Allahü teâlâ indinde "Sıddîk" diye yazılıdır. O seni tasdik eder. Yâ Muhammed! Ömer'e de benden selâm söyle!" dedi."

Hazreti Ebû Bekr ile Ebüdderdâ (radıyallahü anh) beraber bir yolda giderken, dar bir yere geldiler. Hazreti Ebüdderdâ önde. Hazreti Ebû Bekr arkada yürürlerdi. O sırada, karşıdan Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) parlak ay gibi göründü. Hazreti Ebüdderdâ'ya hitaben: "Ey Ebüdderdâ! Senden daha hayırlı olanın önünden yürüme! Ebû Bekr, Resûller ve nebiler müstesna, üzerine güneş doğup batan kimselerin hepsinden daha hayırlıdır" buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûl-i ekrem hirgün; "Bugün içinizde oruçlu olan var mıdır?" buyurunca; Hazreti Ebû Bekr, ben oruçluyum dedi. "İçinizde kim, bugün cenâzede bulundu?" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ben bulundum dedi. Yine: "İçinizden kim, bugün bir fakire yemek ilerdi?" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ben verdim cevâbını verdi.

Sonra: "İçinizden kim, bugün hasta yokladı?" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ben yokladım dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): "Bu kadar hasletlerin bulunduğu kimse, muhakkak Cennete girer" buyurdu. Cennete girmekten maksat; hesapsız Cennete girmektir, denilmiştir.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Rize her ni'met verene, iyilik edene mükâfatını verdik. Fakat, Ebû Bekr'in iyiliğinin, ikramının karşılığını veremedik. O'na, Hak teâlâ hazretleri, kıyâmette ikramda bulunacak, mükâfatını verecektir. Bana Ebû Bekr'in malının verdiği fayda gibi hiç kimsenin malının faydası olmadı. Dost

edinseydim, Ebû Bekr'i edinirdim. Fakat ben, Hak teâlânın dostuyum."

Hz Âişe şöyle rivâyet ediyor: "Resûlullah (aleyhisselâm) rahatsız iken bana, "Ebû Bekr'e gidiniz! Namazı o kıldırsın!" buyurunca, "Yâ Resûlallah! Ebû Bekr, (insanlara İmâm olmak için) sizin yerinize geçince çok ağlar. Ağlamasından dolayı insanlar onun kırâatini (okumasını) anlıyamaz. Ömer çağırılsın, o insanlara namaz kıldırsın" dedim. "Ebû Bekr'e gidiniz! Namazı o kıldırsın" buyurdu." Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah (aleyhisselâm); "Dün akşam Cebrâil aleyhisselâm bana, Cennetin sekiz kapısını, benim ve ümmetimin gireceği kapıyı gösterdi" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr "Yâ Resûlallah! Keşke ben de sizinle olsaydım da, o kapıyı görseydim" diye arzedince, Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekr'in omuzuna doğru yaklaşıp, "Sen, ümmetimden bu kapıdan ilk giren olacaksın" buyurdu.

Abdullah İbni Abbâs hazretleri şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cennete birisi girer ki, Cennette bulunanların hepsi kalkıp onu karşılar: "Merhaben ileynâ, merhaben ileynâ (Hoşgeldin, hoşgeldin. Başımız üzre yerin var) derler." Hazreti Ebû Bekr, "Yâ Resûlallah! Bu kimsenin ameli nedir?" diye suâl edince, "Yâ Ebâ Bekr! O kimse sensin" buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Her peygamberin bir refîki vardır. Benim Cennetteki refîkim Ebû Bekr'dir."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) birgün Cebrâil aleyhisselâm ile beraber otururlarken, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk geldi. Resûlullah (aleyhisselâm) "Bu, Ebû Kuhâfe'nin oğlu Ebû Bekr'dir. Ey Cebrâil! Sen onu tanıyor musun?" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm: "O, gökte yerden daha meşhûrdur. Melekler onu Kureys'in halimi, olarak bilirler. Ondan, senin hayâtında vezirin, vefâtından sonra da halîfen olarak bahsediyorlar" dedi.

Bilâl'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:' "Allahü teâlâ hakkı Ömer'in dili ve kalbi üzerine koymuştur."

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Allahü teâlânın rızâsı, Ömer'in rızâsı, Ömer'in rızâsı, Allahü teâlânın rızâsıdır."

Hazreti Ali'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ömerin gadabından, hışmından korkunuz. Çünkü o gadab edince, Allahü teâlâ da gadab eder."

Hazreti Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ömer, Cennet ehlinin ışığı ve İslâmın nûrudur."

Ukbe bin Âmir'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ben, peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra peygamber gelmeyecektir. Eğer benden sonra peygamber gelseydi, Ömer peygamber olurdu."

Hazreti Âişe'nin bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ömer, Cennettedir. Onun refîki Nûh aleyhisselâmdır."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında idim. Bu sırada Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer geldiler. Resûlullah (aleyhisselâm); "Beni ikinizle kuvvetlendiren Allahü teâlâya hamdolsun" buyurdu.

Abdullah İbni Ömer'in (r.anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; "Bütün insanlar, âhırette kurtuluşu umarlar. Lâkin, Eshâbıma dil uzatanlar müstesna. Âhırette ehl-i mevkîf (mahşer yerinde toplananlar) onlara la'net eder."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

"Şeyhayne (Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer'e) dil uzatmayınız."

Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah (aleyhisselâm), "Şimdi size Cennet ehlinden birisi geliyor" buyurdu. O sırada Hazreti Ebû Bekr çıkageldi. Resûlullah efendimiz daha sonra, "Cennet ehlinden birisi yanınıza geliyor" buyurdu. Bunun üzerine Ömer (radıyallahü anh) çıkageldi.

Ebû Sa'îd-i Hudrî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer'e, "Ey Ebû Bekr ve Ömer! Vallahi ben sizin ikinizi de seviyorum. Benim

sizi sevmem sebebiyle, vallahi Allahü teâlâ da sizi seviyor. Allahü teâlâ sizi sevdiği için, vallahi melekler de sizi seviyor. Sizi sevenleri Allahü teâlâ da sever. Size vâsıl olana, Allahü teâlâ da vâsıl olur. Size buğz edene, Allahü teâlâ da buğz eder” buyurdu.”

Abdullah bin Hatab (radıyallahü anh) rivâyet ediyor: “Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında idik. Ebû Bekr ile Ömer’e (r.anhüm) baktılar. “Bu ikisi, benim için kulak ve göz mesabesindedir” buyurdular.”

Ebû İmrân Hânî’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz buyurdu ki: “İslâmda ilk sevâba kavuşan, Ebû Bekr ile Ömer’dir. Onların sevâblarını anlatmakla bitiremem.”

Abdullah bin Ebû Safvân’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Benim Eshâbımdan iki kişi vardır ki; biri yumuşaklıkla, diğeri de sertlikle emreder. Her ikisi de isâbet edicidir. Bunlar, Ebû Bekr ile Ömer’dir.”

İbn-i Ömer’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Her peygamberin iki emîn veziri vardır. Benim semâ ehlinden iki vezirim Cebrâil ile Mikâil aleyhisselâm ve yerdeki iki emînim ve vezirim ise, Ebû Bekr ile Ömer’dir.”

Rıdvân-ı Semmân (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Benim bir komşum vardı. Hem evde, hem de işyerinde komşum olurdu. Bu kimse, Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer’e çok dil uzatıyordu. Bu düşüncesinin çok bozuk olduğunu anlatmak için, kaç defa gayret ettiysem de fâideli olamadım. Bozuk inancından vazgeçmiyordu. Bu yüzden, ben kendisini hiç sevmezdim. Birgün, bu iki büyük zâta yine dil uzattı. Ben de orada idim. Mâni olmak istedim. Hakaretinden vaz geçmediği gibi, bana hücum etti. Oradan ayrılıp, mahzûn ve gamlı olarak eve gittim. Yatsı namazından sonra, bu hüzün ve gam ile uyudum. Rü’yâmda Resûlullah efendimizi gördüm. “Yâ Resûlallah! Filân kimse, hem ev, hem de dükkân komşum oluyor. Fakat sizin Eshâbınıza dil uzatıyor” dedim. “Eshâbımdan kime dil uzatıyor?” buyurdu. “Ebû Bekr ile Ömer’e (r.anhüm) dedim. “Şu büyük bıçağı al! O kimsenin boynunu kes!” buyurdu. “Peki efendim” deyip bıçağı aldım. O kimseyi yakalayıp yere yatırdım ve o bıçakla boynunu kestim. Bıçağı toprak ile sildim. Elime o kimsenin kanı sürülmüştü. O sırada uyandım. Bir de ne duyayım. O komşumuzun evinden feryâd sesi geliyordu. Hizmetçiye, “Git bak bakalım! Bu ses nedir?” dedim. Hizmetçi dönünce, “Komşumuz olan filân kimse gece aniden ölmüş” dedi. Sabah olduğunda evine gittim. Hakîkaten ölmüş idi ve boynunda da kesik izi vardı.”

Ebû Sa’îd-i Hudrî’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Eshâbımın hiçbirine dil uzatmayınız. Onların şanlarına yakışmayan birşey söylemeyiniz! Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizin biriniz Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımdan birinin bir müd arpası kadar sevâb alamaz.”

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Cehenneme girmesi lâzım gelen yetmiş bin günahkâr müslüman, Osman’ın şefaati ile, sualsiz, hesapsız Cennete girecektir.”

Resûl aleyhisselâmın yanına Hazreti Osman gelince, Resûl aleyhisselâm, etekleri ile mübârek ayaklarını örttü. Hazreti Âişe bunun sebebini sorduğunda; “Ondan melekler haya ediyor. “Ben haya etmezmiyim?” buyurdu.

Zeyd bin Erkam şöyle anlatıyor: “Resûlullah (aleyhisselâm) birgün beni, kendilerini Cennet ile müjdelemem için Ebû Bekr, Ömer ve Osman’a (r.anhüm) gönderdi.”

Abdullah İbni Abbâs hazretlerinin bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır.”

Abdullah İbni Ömer (r.anhümâ) şöyle anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ali’ye buyurdu ki: “Ey Ali! Sen Cennettesin. Ey Ali! Sen Cennettesin. Ey Ali! Sen Cennettesin.”

Ebû Hamra’nın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Âdem aleyhisselâmın ilmini, Nûh aleyhisselâmın anlayışını, İbrâhim aleyhisselâmın hilmini, Yahyâ bin Zekeriyyâ aleyhisselâmın zühdünü görmek isteyen, Ali bin Ebî Tâlib’e baksın.”

Hazreti Huzeyfe’nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, İbrâhim aleyhisselâmı dost edindiği gibi, beni de dost edindi. Cennette benim köşküm ile İbrâhim aleyhisselâmın köşkü karşı karşıyadır, ikisinin arasında Ali bin Ebî Tâlib’in köşkü vardır.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Eğer siz, benim bildiğimi bilmiş olsaydınız, az güler, çok ağlardınız.”

“Sizden birisi namaz kıldığı zaman, konuşmadığı ve namaz kıldığı yerden ayrılmadığı müddetçe, melekler o kimse için; “Allahım! Onu af ve mağfiret eyle! Ona merhamet eyle” diye duâ ederler.”

“Muhammed’in nefsi kudret elinde bulunan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allahü teâlâ indinde misk kokusundan daha hoştur. Allahü teâlâ, “Kulum, oruç için vereceğim mükâfattan dolayı, yemesini, içmesini ve şehvetini terkediyor. Orucun karşılığını ben veririm” buyurur.”

“Bana itaat eden, Allahü teâlâya itaat etmiş olur. Bana karşı gelen, Allahü teâlâya karşı gelmiş olur.”

“Sizden birisi İmâm olduğu zaman, namazı hafif kıldırsın. Çünkü onlar arasında, zaîf, yaşlı ve hasta olabilir. Sizden birisi yalnız kıldığı zaman, istediği kadar uzatsın.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Beş vakit namaz ve Cum’a namazı, büyük günahlardan sakınan kimse için, aralarında işlenen küçük günahlara keffârettir.”

“Muhammed’in nefsi kudret elinde bulunan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, îmân etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe, kâmil bir îmân ile îmân etmiş olamazsınız. Size, riâyet ettiğiniz takdîrde birbirinizi çok seveceğiniz bir şeyi bildireyim mi?” Eshâb-ı Kirâm, “O şey nedir, yâ Resûlallah?” dediler. “Aranızda selâmı yayınız” buyurdu.

“La ilahe illallah diyen ve iyiliği emredip kötülükten alıkoyan bir kimse bulunduğu müddetçe, kıyâmet kopmaz.”

“Bir kimse farz olan namazı kılar, fakat namazın rükû’unu, secdesini, tekbîrini ve onda tazarrûyu (yalvarmayı) tam yapmazsa, o kimse sermâyesini bitiren tüccâra benzer.”

Peygamberimiz (aleyhisselâm); “En büyük hırsız, kendi namazından çalan kimsedir” buyurdu. “Yâ Resûlallah! Bir kimse kendi namazından nasıl çalar?” diye sordular. “Namazın rükû’unu ve secdelerini tamam yapmamakla” buyurdu.

“Safları, doğru ve düzgün yapmak, namazın güzelliğindendir.”

“Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm), “En faziletli amel hangisidir?” diye suâl etti. “Allahü teâlâya îmândır” buyurdu. “Sonra hangisidir?” dedi. “Allah yolunda cihâddır” buyurdu. Soran kimse, “Sonra hangisidir?” diye suâl edince, “Hacc-ı mebrûrdur (kabûl olunmuş hacdır).” buyurdu.

“Müslümanın, müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevap vermek, hastasını yoklamak, cenâzesinde bulunmak, da’vetine gitmek ve aksırıp elhamdülillah diyene, yerhamükellah demek.”

1) Tabakat-üş-Şâfiiye cild-6, sh. 7

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 300

3) Keşf-üz-zünûn sh. 341, 705

4) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 88

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 167

KERÂBÎSÎ (Es’ad bin Muhammed en-Nişâbûrî)

Hanefî fıkıh âlimlerinden. İsmi, Es’ad bin Muhammed bin Hüseyn el-Kerâbîsî en-Nişâbûrî’dir. Künyesi Ebü’l-Muzaffer olup, lakabı Cemâlüddîn veya Cemâl-ül-İslâm idi. “Kerâbîsî” nisbetiyle meşhûr oldu. “Nişâbûrî” nisbetiyle de anıldı. Nişâbûr, Horasan bölgesinde büyük bir şehirdir. Kerâbîs, Farsça bir kelime olup “Kirbâs” kelimesinin çoğuludur. Onun lügat ma’nâsı, kalın veya sert elbise demek olup, Arabcada pamuk ma’nâsına kullanılır. “Kerâbîsî” nisbeti ile meşhûr olan başka âlimler de vardır. Bunlardan başlıcaları, 522 (m. 934) yılında vefât eden ve “Fürûk” isminde bir de eseri bulunan Muhammed bin Sâlih el-Kerâbîsî, 245 (m. 859) yılında vefât eden büyük Şafiî âlimi Hüseyn bin Ali bin Yezîd el-Kerâbîsî el-Bağdâdî ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden olup. “Müstedrek” kitabının sahibi Ebû Ahmed el-Hâkim el-Kerâbîsî en-Nişâbûrî’dir. Cemâlüddîn Kerâbîsî, beşinci hicri asrın sonlarında doğdu. Arab dili ve edebiyatı ile, fıkıh ve usûl

ilimlerinde büyük bir âlimdir. Fıkıh ilmine dâir yazdığı “El-Fürûk” kitabı meşhûrdur. 570 (m. 1174) senesinde Bağdad’da vefât etti. Verdiyye kabristanına defnedildi.

Cemâlüddîn Kerâbîsî, devrinin meşhûr âlimlerinin bir çoğundan ilim tahsil etti. Bunlardan Kâdı Ebü’l-Alâ Sa’îd bin Muhammed el-Buhârî (İbn-i Râsımendî) diye de meşhûrdur. “Mugarleb” kitabının sahibi Ebû Mensûr Mevlûd bin Ahmed Cevâlikî el-Lügavî ve “Manzûme-i Nesefî”yi şerh eden Alâüddîn Muhammed bin Abdülhamîd el-Esmendî en meşhûrlarındandır. Bilhassa fıkıh ilmini Alâüddîn-i Semerkandî’den, Arab dili ve edebiyatını da Ebû Mensûr Cevâlikî’den öğrenmişti. Kendisinden de, bizzat yanına gelerek ve kitabından yazarak ilim öğrenenler çok oldu.

Kerâbîsî, büyük ve faziletli bir fakîh, edebiyatta büyük bir âlim, güzel bir yolda bulunan, emsalleri arasında yüksek bir yeri olan, vera’ ve zühd sahibi, dînine son derece bağlı, sâlih bir zât idi. Fıkıh ve usûl ilimlerinde tam bir ilme sahipti. Bahs ve münâzaralarda ileri görüşlü ve fasîh (açık) bir lisân ile konuşan bir kimse olup, her ilimde derin bilgiye sahipti. Eşine az rastlanan bir âlimdi. Yüksek bir zekâsı olup, ince ve derin ma’nâlara nüfuz ederdi. İlimde apaçık ve büyük bir kudrete sahipti. “Şeyh-ül-İmâm Celâlüddîn” lakabı ile meşhûr olup, bu, onun yaşadığı asırdaki ilminin üstünlüğüne delâlet eden lakablardandır. Bu lakab, bilhassa Horasan mıntıkasında yüksek âlimler için kullanılır, ilimde husûsî bir mevkiyi kazanmıyanlara verilmezdi. O, uzun olan hayâtında ilmî tetkikleri ve münâzaraları ile ve her ilimdeki derin bilgisi ile meşhûr olmuştu. Te’lîf ve tasnif ettiği kitapları ve bilhassa “Kitâb-ül-fürûk” ismindeki eseri, bu husûsa en büyük delîldir. Arab dili ve edebiyatındaki üstünlüğünü hocası da i’tirâf ve nakletmektedir.

Başlıca eserleri şunlardır:

1. Kitâb-ül-fürûk: Hanefî fıkhını anlatan en güzel eserlerdendir. Bu kitap, 779 konuyu içine almaktadır. Çok kerre her bahis, iki mes’eleyi şâmildir. Ba’zan da daha çok olabilmektedir. Kitabın mes’elelerini kısımlara ayırarak, fıkıh kitaplarındaki gibi aynı konuları bir arada topladı: “Taharet ve Namaz kitabı, Nikâh kitabı... gibi.” Bu eserin adı, Esmâ-ül-müellifîn kitabında “Telkîh-ül-ukûd fil-fürûk” olarak zikredilmektedir.

2. Kitâb-ül-mu’ciz: Bağdad’da bulunan Mustansıriyye Medresesi müderrislerinden Ebû Hafs Ömer’in “Muhtasar” kitabına yaptığı şerhidir. Bu da, Hanefî fıkhına dâir bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 45

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 247

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 204

4) Keş-üz-zünûn sh. 1257, 1898

KERDERÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdülgafûr bin Lokman bin Muhammed el-Kerderî el-Harezmî’ olup, künyesi Ebü’l-Mefâhir’dir. İsminin Abdülgaffâr olduğu da bildirilmiştir. Lakabı Şeref-ül-Kudât, Tâcüddîn ve Şems-ül-eimme’dir. Harezm köylerinden Kerder’e mensûb olduğundan Kerderî ve Harezmî denilmiştir. 562 (m. 1167) senesinde Haleb’de vefât etti.

Ebü’l-Fadl Abdurrahmân bin Muhammed el-Kirmânî’den fıkıh ilmini öğrendi. Nûreddîn Mahmûd bin Zengî zamanında Haleb kadılığında bulundu. Vefâtına kadar orada kaldı.

Kerderî (radıyallahü anh), son derece zâhid bir âlim olup, devamlı ibâdet eder, dünyâya kıymet vermezdi. Fıkıh ilminin usûl ve fürû’unun inceliklerine vâkıf idi. Fıkıh ilmine dâir birçok eser tasnif etmiştir. Şerh-i câmi-üs-sagîr liş-Şeybânî, Şerh-i câmi-ül-kebîr iş-Şeybânî, Şerh-i âlet-tecrîd lil-Kirmânî (El-Müfîd vel-mezîd) Kitâbü fî usûl-il-fıkh, Hayret-ül-fükahâ, Kitâbü fî beyân-ı elfâz-il-küfr, el-İntisâr li Ebî Hanîfe fî ahbârihî ve akvâlihî onun yazdığı kıymetli eserlerdendir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 269

2) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 322

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 587

4) El-A'lâm cild-4, sh. 32

5) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 98

6) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 114, 345, 562

7) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 425

KETTÂNÎ (Muhammed bin Ahmed bin Ahmed)

Büyük âlimlerden. Pek çok faziletleri üzerinde toplamış bir zât idi. İnsanların doğru yola gelmesi ve ebedi saadete kavuşmaları için çırpınırdı. Hasta kalblere şifâ olan sözlerini dinlemek için, uzak yerlerden sohbetine gelirlerdi. Allahü teâlâyı, Resûlullahı (aleyhisselâm) ve Allahü teâlânın, sevdiklerini sevmeyi anlatan, "Menâzil-ül-muhabbet" isimli eseri kıymetlidir, imânın temeli, "Allahü teâlânın dostlarına dost olmak, düşmanlarına da düşman olmaktır." buyururdu. 554 (m. 1159) senesinde vefât etti.

Muhammed Kettânî, "Menâzil-ül-muhabbet" adlı eserinde, muhabbetin yüz mertebesini sayıp izah etmiştir. Bunlardan ba'zıları şunlardır:

Muhabbetin mertebeleri:

1. Tövbe ve tezellüldür (kendini küçük görmek, alçak tutmak). Bunlar ilk makamlardır. Bir kimse dünyâyı terkedip Rabbine dönerse ve nefsî arzulardan vaz geçerse, hatâ ve günahlarını i'tirâf edip af dilerse, o zaman muhabbete müstehak olur. Çünkü Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin 222. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Şüphesiz ki Allah, tövbe edenleri sever" buyurdu.

2. Taharet (temizlik) mertebesi: Bu da zâhir ve bâtın temizliği olmak üzere iki kısma ayrılır. Zâhir temizliği su ile yapıldığı gibi, bâtın (kalb) temizliği, yakîn elde etmek iledir. Ya'nî kalbin Allahü teâlâyı görüyor gibi inanması ve kalb hastalıklarından kurtulması iledir.

3. Resûlullahın (aleyhisselâm) sevgisi, ya'nî O'na olan muhabbettir.

4. Nafile olan amelleri de sevip yapmak. Allahü teâlâ bir hadîs-i kudsîde "Kulum bana (farzlardan sonra) nafileler ile yaklaştığı kadar hiçbir şeyle yaklaşamaz" buyurdu.

5. Allahü teâlâdan gelen herşeye, ni'metlere de, belâlara da ayırım yapmadan boyun eğmektir. Dert ve belâlardan lezzet almak; daha var mı diyebilmektir.

6. Allahü teâlâya itaattir, isyan ederek muhabbet olmaz.

7. Allahü teâlânın kitabını, ondaki latîf hitâbları ve tatlı azarlamaları severek ona yaklaşmak. Bu da bildirilen emirleri lâyıkıyla yapmak, yasaklardan şiddetle kaçınmak iledir.

8. Allahü teâlâya yaklaştıran mertebelerden biri de, O'nun dostlarını ve sevdiklerini sevmektir.

9. Cihâd mertebesi olup, iki kısma ayrılır. Biri din düşmanları ile yapılan cihâddır. İkincisi büyük cihâd olup, itaat edinceye, boyun eğinceye kadar nefs ile yapılan cihâddır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Tebük gazvesinden dönünce, Eshâb-ı Kirâma; "Küçük cihâddan döndük, büyük cihâda başlayacağız" buyurunca Eshâb-ı Kirâm, "Büyük cihâd nedir?" diye sordu. "Büyük cihâdınız nefsiniz iledir" buyurdu.

10. İhsân sahibi olmaktır. Allahü teâlâya zannımzı güzel yapınız. Çünkü Allahü teâlâ, kendisine iyi zanda bulunanı sever. Bir şiirde şöyle denilmiştir:

Hüsn-i zan sahibi, sû-i zan sahibi gibi değildir.
Kimin bâtını (kalbi) temiz olursa zâhiri de güzeldir.

11. Düşmanla cihâd ederken, karşı karşıya gelip çarpışırken sabır göstermektir. Sabır sevenlerin sığınağı, âşıkların dayanağıdır.

12. Muhabbetin mertebelerinden biri de Îsâr etmektir (kendine zarurî lâzım olan şeyi müslüman kardeşine vermek, onu kendine tercih etmektir). Mü'min, Rabbini tanıyıp ma'rifete kavuşunca, O'na hakkıyla kulluk eder. Rabbini, anasından, babasından kardeşlerinden ve yakınlarından çok sever. Rabbinin rızâsına kavuşmak için ve O'nun sevgisinden dolayı dünyâya bağlılığı bırakır. Rabbine döner.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan korkmak ile ilgili olarak buyurdu ki: "Ben, sizin Allahü teâlâyı

en iyi tanıyanınız ve O'ndan en çok korkanınızım. Ancak, ârifin muhabbeti doğrudur ve Allahü teâlâdan korkan kimsenin ma'rifeti sahihtir. Kalbdeki en büyük korku, sevenin, sevilen hakkındaki korkusudur. Çünkü kim Rabbini tanırsa O'nu sever. Kim O'nu severse, O'nu ister. Kim O'nu isterse, O'ndan korkar. Kim O'ndan korkarsa, O'nu murâkabe eder. Kim O'nu murâkabe ederse, O'nun gadabından korkar." Allahü teâlâdan başkasından birşey beklememeli, O'ndan başkasından korkmamalıdır. O zaman insan, devamlı Allahü teâlâ ile beraber olur. O'nu hiç unutmaz.

Âlimler buyurdular ki: "Kişi, sevdiğinin kölesidir. Kölenin, sevdiğine karşı boynu büküktür, işte ibâdet de; korku, huşû', hudû' ve tezellüldür. Seven, sevdiğine boyun eğer. Seven bu boyun eğmeyi, izzet, şeref, fahr (övünme), yükseklik ve yaklaşma olarak görür. Bunun için kişi, Allahü teâlâya, "Yâ Rabbî! İzzetinden, büyüklüğünden dolayı sana boyun eğmem, benim için yükseklik ve şereftir. Senden başkasıyla meşgûliyetim ise, çirkin bir şeydir" der.

Peygamber efendimiz buyurdu ki; "Rabbim, beni iki şey arasında muhayyer bıraktı: 1. Kul ve Resûl, 2. Melik ve Nebi. Hangisini seçeceğimi bilemedim. Yanımda Cebrâil vardı. Başımı kaldırınca bana, "Rabbine tevâzu et" dedi. Ben de, "Kul ve Resûl olmayı tercih ederim" dedim."

Kişi, sevdiğinden başkasını düşünmemeli, sabah akşam hep O'nun düşüncesi ile olmalıdır. Kalbinde O'nun ümidi ve korkusu bulunmalıdır. Allahü teâlâ, Îsâ aleyhisselâma; "Kalbinde sâdece ben olayım" buyurdu. Büyüklerden biri münâcaatında, "Yâ Rabbî! Senden başka hiçbir şeyi düşünmemeye, herşeyde seni takdim etmeye azmettim. Sen, beni, yasakladığın hiçbir yerde ve işte görmiyeceksin. Çünkü sen, kalbimde en büyük ve en yücesin" dedi. Sevgili, sevenin tek düşüncesidir. Onun herşeyidir. Gizlide ve açıkta, seven, sevdiğini zikretmeye ya'nî hatırlamaya düşkün olmalıdır. Sevgilinin ismi, sevenin kalbinde ve dilindedir. Bu durum ona, sevdiğinden başka herşeyi ve her ismi unutturur. Muhammed Kesîr (radıyallahü anh), Bâyezîd-i Bistâmî'nin (radıyallahü anh) talebesi idi. Her zaman beraberdi. Yirmi senedir hizmetini görürdü. Buna rağmen ona hergün ismini sorardı. Muhammed Kesîr, hocasının hergün ismini sormasına üzülür, "Acaba bir hatâ mı işledim?" korkusu içinde birşey soramazdı. Bu durum, yirmi yıl böyle devam etti. Birgün dayanamayıp, "Efendim! Yirmi senedir, her gün ismimi soruyorsunuz. Acaba hikmetini öğrenebilir miyim?" diye suâl etti. Bunun üzerine Bâyezîd-i Bistâmî, "Evlâdım! Bir ve kadîm olan Allahü teâlâ, bana kendi isminden başka bütün varlıkların ismini unutturdu. Onun için her defasında ismini sormak mecbûriyetinde kalıyorum. Kusura bakma" buyurdu. İşte, sevgilinin ismi, seven için yalnızlıkta, gurbette ve korkulu zamanlarda arkadaşı, hastalıkta ilâcıdır. Âlimlerden biri der ki: "Kalbim şikâyette bulununca, onu Rabbimin ismiyle tedâvi ederim." Allahü teâlâ, sevenlerin kalblerini kendi muhabbeti için yarattı. O kalblere, kendi ma'rifet nûrları ile yardım etti. Allahü teâlâya isyan edip O'nun yasak ettiklerini yapanlar, muhabbetin tadını alamaz. Bir zât şöyle duâ etti: "Yâ Rabbî! Beni muhabbetin tadı ilenzıklandır." Ona, "Seni rızıklandırırım. Fakat muhabbetimin tadıyla rızıklandırmam. Çünkü sen, bana isyan ettin. Bana isyan eden, muhabbetin tadını alamaz" diye cevap verildi.

Sehl bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Mü'minin bu dünyâda malı ve nefsi yoktur. Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki: "Şüphesiz ki Allahü teâlâ, hak yolunda (muharebe ederek düşmanları öldürmekte, kendileri de öldürülmekte olan mü'minlerin canlarını ve mallarını, kendilerine Cenneti vermek mukabilinde satın almıştır" (Tevbe-11). Mü'min, malını Allahü teâlânın beğendiği şeylere harcar. Canını da, Allahü teâlânın sevgisi uğrunda feda eder. Gerçek ma'nâda Allahü teâlâyı seven, dünyâya kıymet vermez. Dünyânın süsüne, parlaklığına i'tibâr etmez.

Birisi, "Yâ Resûlallah! Bana öyle bir amel bildir ki, onu yaptığım zaman, beni hem Allahü teâlâ ve Resûlü sevsin, hem de diğer insanlar sevsinler." Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ ve Resûlünün seni sevmesini istiyorsan, dünyâya rağbet etme. İnsanların seni sevmesini istiyorsan, elindeki dünyâ malını onlara dağıt."

Rivâyet edilir ki; Allahü teâlâ, İbrâhim aleyhisselâma, "Seni niçin Halîl edindiğimi biliyor musun?" diye vahyetti. O da, "Hayır bilmiyorum yâ Rabbî!" dedi. Allahü teâlâ, "Çünkü sen vermeyi seviyorsun, fakat almıyorsun" buyurdu. Onun için cömert kimseye ziyâretler yapılır, herkes ona gelir. Cömert kimse, çok iyilik yapar, muhtaçlara yardım kanadını gerer.

Allahü teâlâya kavuşmayı istemek, O'nun velî kullarına hastır. Allahü teâlâ meâlen: "Ey Resûlüm de ki: Ey yahudiler! Eğer siz, diğer insanlardan başka olarak Allahü teâlânın dostları

bulunduğunuzu zannediyorsanız, haydin ölmeyi isteyin, şayet da'vânızda sâdık kimselerseniz." (Cum'a-6) buyurmaktadır. Âlimler, bu âyet-i kerîmeyi; niçin Allahü teâlâya kavuşmayı istemiyorsunuz? Halbuki siz Allahü teâlânın evliyâsı ve sevdikleri olduğunuzu iddia ediyorsunuz. "Hiç, dost dosta kavuşmayı istemez mi?" diye tefsîr ettiler.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim Allahü teâlâya kavuşmayı isterse, Allahü teâlâ da ona kavuşmayı ister. Kim Allahü teâlâya kavuşmayı istemezse, Allahü teâlâ da ona kavuşmayı istemez." Âlimler, bu hadîs-i şerîfte; ölüm zamanı kastedilmektedir, dediler. Bu sırada mü'mine, Rabbi yanındaki durumu, Allahü teâlânın kendisinden râzı olduğu, kendisini sevdiği bildirilir. O zaman mü'min, Rabbine kavuşmak ister. Bu durumlardan dolayı kalbinden endişe gider, rahatlar ve kalbi düzelir. Kâfire gelince, ölüm ânında ona, Allahü teâlânın kendisine gazâbı, kendisinden hoşnut olmadığı ma'lûm edilir. Bu yüzden, düşeceği azâbların korkusundan dolayı, Allahü teâlâya kavuşmak istemez. Anlatılır ki, Hazreti Bilâl-i Habeşî, ölüm yaklaşınca; "Yarın, sevgiliye, Resûlullaha ve O'nun dostlarına kavuşuyorum" dedi. İbrâhim bin Edhem de (radıyallahü anh), vefât edeceği gün; "Bugün bana, ölümün getireceği sevinç geldi" dedi ve o gün vefât etti.

Allahü teâlânın sevgisiyle dolup taşan bir kimseye, O'na kavuşmaktan başka lezzet ve şifâ verecek birşey yoktur. Allahü teâlânın ni'metleri kişi üzerine arttıkça, kişinin Allahü teâlâya olan sevgisinin artması gerekir. Haberde şöyle geldi: Resûlullah (aleyhisselâm) buyuruyor ki: "Allahü teâlâ size ni'metlerini artırdığı zaman O'nu seviniz."

Allahü teâlânın ni'metlerine kavuşan kimsenin, Allahü teâlâyı sevmesi, O'nun ni'metlerine bir şükür borcu olarak O'nun beğendiği şeylere koşup, yasak ettiklerinden sakınması lâzımdır. Çünkü iyilik, hür insanları bile köle yapar. Nice hür kimseler vardır ki, yapılan iyilikler, onları köle etmiştir.

Allahü teâlâ, insana ni'metler vermek sûretiyle sevgisini izhâr ediyor. Hâlbuki, Allahü teâlânın böyle yapmaya ihtiyâcı yoktur, İnsan ise, Allahü teâlânın yasak ettiği günahları işlemek sûretiyle, Allahü teâlâyı sevmediğini ortaya koyuyor. Hâlbuki insan, Allahü teâlâya ne kadar da muhtaçtır.

Allahü teâlâyı seven kimse, O'nu anmayı çoğaltır. O'nun kudreti ve büyüklüğü üzerinde tefekküre devam ederse, Allahü teâlâya olan sevgisini kalb gözüyle görür.

Anlatılır ki, Harise (radıyallahü anh), Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına gelmişti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ona, "Nasıl sabahladın yâ Harise?" buyurdu. O da, "Gerçek bir mü'min olarak sabahladım yâ Resûlallah" cevâbını verdi. Resûlullah efendimiz, "Her hakkın bir hakîkati vardır. Senin îmânının hakîkati nedir?" diye sorunca, "Nefsimi dünyâdan vazgeçirdim. Şimdi benim yanımda, dünyânın taşı, kerpici, gümüşü ve altını müsavîdir. Sanki Rabbimin huzûrundayım. Buna, kalb gözümle ve kalbimin yakîni ile şâhid oldum. Sanki ben Cennet ehlindenim. Ben bunu, yakîn ve kalb gözü ile gördüm" dedi.

Sırrı gizlemek lâzımdır. Resûlullah (aleyhisselâm); "İşlerinizi gizli tutunuz" buyurdu. Enes bin Mâlik buyurdu: "Ben çocuklarla beraber oynarken, Resûlullah (aleyhisselâm) geldi. Bana selâm verdi. Sonra elimi tutup, beni bir ihtiyâçları için gönderdi. Kendileri de, ben gelinceye kadar duvarın gölgesinde oturdu. Ben, istediği şeyi getirip verdim. Sonra ben, Ümm-i Süleym'in yanına gittim. "Nerede idin?" diye sordu. "Resûlullah (aleyhisselâm) beni bir ihtiyâç için gönderdi" dedim. "O ne idi?" diye sorunca: "Onu söylemem, o bir sırdır" dedim. Bunun üzerine o da, "Sırrını muhafaza et" dedi.

Allahü teâlânın sevgisi ile dolu olan kimse, kanaatkar olur. Kendisine ulaşan az şeye kanâat eder, onunla sevinir. Çok olduğu zaman sevindiği gibi, az olana da sevinir. Böyle bir kimse, sevgiliden gelen ni'mete hürmet eder.

İsrailoğulları Îsâ aleyhisselâmdan bir sofra isteyince, gökten istenen sofra geldi. Îsâ aleyhisselâm bunu görünce, hem ni'mete ve hem de onun sahibi olan Allahü teâlâya şükür olarak secdeye vardı.

Kişi, son nefesinden korkmalı, Allahü teâlâdan son nefesi için selâmet istemelidir. Yûsuf aleyhisselâm şöyle duâ etmişti. "Yâ Rabbî! Beni müslüman olarak öldür. Sâlih kullarının arasına kat." Seven, sevgilinin muhabbetinin kalbinden gitmesinden korkar.

Allahü teâlânın sevdiği bir kulu, insanlar da sever. Herkes ona sevgi ve hürmetle bakar. Halbuki o onlara, ne bir iyilik yapmış, ne de birşey vermiştir. Kalbler ona yakınlık duyar. Sanki onu daha önceden tanıyorlarmış gibidirler. Dilleri onu över. Nefsler ona meyleder. Hazreti Ömer, Sa'd'a (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Yâ Sa'd! Allahü teâlâ bir kulu sevdiği zaman, onu mahlûkâtına da sevdirir, öyleyse, Allahü teâlâ katındaki yerinin ne olduğunu, insanlar yanındaki yerine göre anla. Sen bil ki, senin Allahü teâlâ yanındaki kıymetin, benim yanımdaki gibidir."

Allahü teâlâ bir kulunu kendi sevgisine mazhar kılınca, onun bu dünyâdaki hüznünü, gammını, korkusunu çoğaltır. Onu dünyâda insanlardan gizler. O, ortada bulunmayınca aranmaz. Ortaya çıkınca hesaba katılmaz. Hasta olunca ziyâret edilmez. O, yeryüzünde dolaşır ve kendi hâline ağlar.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 21

2) Brockelmann Sup cild-1, sh. 721

KINÂVÎ (Abdurrahîm bin Ahmed Magribî)

Evliyânın meşhûrlarından. İsmi, Abdurrahîm bin Ahmed Kınâvî, Magribî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Hem Seyyid, hem şerîf (Hz Hüseyn'in ve Hazreti Hasen'in soyundan) olup, 592 (m. 1196) senesinde vefât etti. Aslen Sebeteli olup, Magrib'e gelmeştir. Mekke'de yedi sene kaldıktan sonra Kınâ'ya gidip yerleşti ve vefâtına kadar orada ikâmet etti. Ebû Midyen Şuayb Tilmisânî'nin ve Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed Sabbag'ın talebesidir. Bu zâtların derslerinde ve sohbetlerinde kemâle ermiştir. Mâlikî mezhebinde olup, zâhir ve bâtın ilmine sahip idi. Hâfız Münzirî onun hakkında şöyle demiştir: "Zâhidlerin meşhûrlarından, çok ibâdet eden bir zât idi. Sohbetinde bulunanlar çok istifâde etmiş, berekete kavuşmuşlardır. Pek-çok sâlih kimse onun sohbetlerinde yetişip, kemâle ulaşmıştır." Kerâmetleri ve sözleri meşhûrdur. Çok kuvvetli tasarrufa sâhib idi. Câhil bir kimseye, ey filân şu âlime karşı konuş dediği zaman, o câhil kimse ilmî mes'elelerden öylesine bahsederdi ki, âlimlerin dili tutulurdu. Bir müddet konuşmasından sonra, "Yeter" buyurup sustururdu. O kimse de eski hâline dönerdi. Kabri başında yapılan duâların kabûl olduğu çok görülmüştür. Çarşamba günü öğle vakti, yalın ayak, baş açık bir hâlde kabrini ziyâret edip rûhuna okuyan, kabri yanında iki rek'at namaz kılan ve onu vesile ederek Allahü teâlâya duâ edip bir hacetini isteyen kimsenin duâsının kabûl olunduğu tecrübe ile bildirilmiştir. Kemâleddîn bin Abduzzâhir şöyle anlatmıştır: "Abdurrahîm Kınâvî'nin kabrini ziyârete gitmiştim. Kabrinin başına oturduğumda, kabirden elini uzatıp benimle müsâfeha yaptı ve buyurdu ki: "Ey evlâdım, sakın bir göz açıp kapayacak kadar zaman bile olsa Allahü teâlâya âsî olma! Şüphesiz ki ben, İlliyyînde, Cennetin yüksek derecelerindeyim."

Buyurdu ki: "Allahü teâlânın azameti, büyüklüğü karşısında kalbde hâsıl olan heybet, basireti ve gözü başka şeylerden çevirir. Artık Rabbinden başkasına bakmaz, başkasını görmez. Bundan sonra Celâl nûruyla görür ve Cemâl şimşekleriyle işitir." Biri gelip ondan nasihat isteyince, "Koyun gibi ol, koyun sahibine teslim olur. Sen de Rabbine teslim ol" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ (İbn-i Mulakkin) sh. 443

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 67

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 515

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 156

KİRMÂNÎ (Abdurrahmân bin Muhammed)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdurrahmân bin Muhammed bin Emîrveyh bin Muhammed bin İbrâhim el-Kirmânî olup, künyesi Ebü'l-Fadl'dır. Lakabı Rüknüddîn ve Rükn-ül-İslâm'dır. İbn-i Emîrveyh diye de tanınmıştır. 457 (m. 1065) senesi Şevval ayında Kirmân'da doğdu. 543 (m. 1149) senesi Zilka'de ayının 20'sine rastlayan Cum'a günü Merv şehrinde vefât etti.

İlim tahsili için Merv ve başka yerlere gitti, ilk tahsilini babasının yanında tamamladıktan sonra, ilim öğrenmek için

Merv’e gitti. Orada Fahr-ül-kudât Muhammed bin Hüseyn el-Ersâbendî’den fıkıh ilmini öğrendi. Başka âlimlerin ilim meclislerinde de bulunup istifâde etti.

Kirmânî hazretlerinin ilim öğrenmekteki gayreti çok fazla idi. Büyük bir gayret ve edeble hocasının derslerine devam ediyordu. İlmi her an artıyor, derecesi yükseliyordu. Bir taraftan ilim öğreniyor, diğer taraftan da yazıyor ve bunları yayıyordu. Fıkıhdan başka, tefsîr, hadîs ve diğer ilimlerde çok derin âlim oldu.

Kirmânî (radıyallahü anh), zamanında Horasan’da bulunan Hanefî mezhebi âlimlerinin en büyüklerinden olup, eşi yok idi. Âlimlerin reîsi, en üstünü idi. Ondan sonra Horasan’da böyle büyük bir âlim yetişmemişti. Her taraftan talebeler, ilim âşıkları etrâfında toplanmaya başladı.

Ebü’l-Feth Muhammed bin Yûsuf el-Kantârî es-Semerkandî, Abdülgafûr bin Lokman el-Kerderî, Bedrüddîn Ömer bin Abdülkerîm el-Buhârî, Ebû Bekr Muhammed bin Abdürreşîd el-Kirmânî ve başka yüzlerce âlim kendisinden ilim öğrenip istifâde etmişlerdir. Ondan aldıkları ilmi ve onun eserlerini çeşitli memleketlere, çok uzak yerlere kadar yaydılar. Kendisi ve talebeleri her tarafta tanındı. Herkes tarafından sevilir, kendisine hürmet edilirdi. Birçok kimsenin saadetine vesile olmuştur.

Kirmânî hazretleri ba’zı eserler te’lîf etmiştir. Fıkıh ilmine dâir Tecrîd isimli eserini yazıp bitirdikten sonra, buna şerh olarak üç cildlik bir eser daha yazdı. Ona da “İzâh” adını verdi. Ayrıca, “Şerhu Câmi-ül-kebîr”, “İşârât-ül-esrâr”, “Fetâvâ” ve başka eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 172, cild-6, sh. 111

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 281

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 18

4) El-A’lâm cild-3, sh. 327

5) Fevâid-ül-behiyye sh. 91

6) Rehber Ansiklopedisi cild-10, sh. 157

KİYÂ’L HERRÂSÎ (Ali bin Muhammed)

Fıkıh ve kelâm âlimi. Künyesi Ebü’l-Hasen olup ismi, Ali bin Muhammed bin Ali el-Kiyâ’l Herrâsî et-Taberistânî’dir. Lakabı İmâdüddîn olup, el-İmâm, Şems-ül-İslâm da denir. Ali Kiyâ’l Herrâsî hazretleri 405 (m. 1058) senesi Zilka’de ayının beşinde doğdu. Fıkıh ilmini Taberistan’da öğrendi. Büyük âlim İmâm-ül-Harameyn’den ilim tahsil etmek için onsekiz yaşında iken Nişâbûr’a gitti. Orada İmâm-ül-Harameyn hazretlerinden ilim öğrendi. Onun en seçkin talebelerinden oldu. Fıkıhda, usûlde ve diğer ilimlerde söz sahibi oldu. Hocasının derslerinde, onun başyardımcılığına erişti ve onun eserlerinde bulunan hadîs-i şerîflerin hangi kaynaklarda bulunduğunu bildirdi. Hocasından başka Ebû Ali el-Hasen bin Muhammed es-Saffâr’dan hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de es-Silefî Sa’d-ül-Hayr bin Muhammed el-Ensârî ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Ali Kiyâ’l Herrâsî hazretleri daha sonra Beyhek’e giderek orada ilim tahsiline devam etti. Oradan da Bağdad’a gitti. O zaman Bağdad ilim merkezi idi. 493 (m. 1099) senesi Zilhicce ayında Nizamiye Medresesi’nde ders vermeye başladı ve vefât edinceye kadar bu görevini sürdürdü. 504 (m. 1110) senesi Muharrem ayının başında Bağdad’da vefât etti. Cenâzesinde eş-Şerîf Ebû Talib ez-Zeynî ve Kâdı’l-kudât Ebü’l-Hasen İbn-i Dâmegânî de hazır bulundu. Onlardan biri kabrinin baş ucunda, diğeri ayak ucunda durdu ve İbn-i Dâmegânî şu meâlde bir şiir söyledi: “Ölen kimsenin arkasından, onun iyiliklerini sayarak ağlamak fa’yda vermez, ölüm her insanın başına gelecektir.” eş-Şerîf ise, “Analar onun gibisini doğurmadılar. Onun benzerini dünyâya getirme imkânına sahip de değillerdir” dedi.

Ali Kiyâ’l-Herrâsî hazretleri hakkında Abdülgâfir; “O, ilmin zirvesine çıktı. Gençliğinde Nişâbûr’da okudu. Fıkıh ilmini öğrendi. Güleryüzlü ve tatlı dilli idi. İmâm-ül-Haremeyn hazretlerinin, İmâm-ı Gazâlî’den sonra en üstün talebesi oldu.” Tâcüddîn es-Sübkî; “O, âlimlerin önde geleni idi. Ahkâm hadîslerini ezbere bilmekte, cedel, usûl ve fıkıh ilminde âlimlerin reîsi idi.” Esnevî ise; “O, görüşü kuvvetli, zekî, konuşması düzgün, gür sesli, güler yüzlü bir zât idi. Münâzarada delîli kuvvetli ve açık idi” demektedir.

İbn-i Hılligân, kendisine niçin “El-Kiyâ” denildiğini bilmediğinden bahisle, Arabca olmayan bu kelimenin; kadri ve kıymeti büyük, insanlar arasında i’tibârlı ma’nâlara geldiğini kaydeder, öyle anlaşılıyor ki, bu kelime, bu büyük zâtın kadrim bildirmek için kendisine izafe edilmiş bir güzel lakabdır.

Ali Kiyâ’l-Herrâsî, ilim tahsilindeki muvaffakiyetinin sırrını şöyle anlatıyor: “Okuduğumuz medresenin yanında bir kanal vardı. Oraya yetmiş basamak ile inilirdi. Medresede dersi okuyup ezberleyince o kanala inerdim. Herbir basamaktan inerken ve çıkarken dersi tekrar ederdim. Her ders için böyle yaptım. Derslerimdeki başarımın sırrı budur.”

Ebû Tâhir es-Silefî şöyle anlatır: “Bağdad’da iken, 495 (m. 1102) senesinde hocamız Ali Kiyâ’l-Herrâsî hazretlerinden bir mes’ele hakkında fetvâ istedim. Fetvâ istediğim mes’elenin aslı; “Bir kimse malının üçte birinin fıkıh âlimleripe verilmesini vasıyyet etse, hadîs kâtibleri (hadîs-i şerîf yazanlar, bu vasıyyete dâhil olur mu olmaz mı?” idi. Ali Kiyâ’l-Herrâsî hazretleri, sorduğum suâlin altına cevap olarak şöyle yazdı: “Evet dâhildir. Nasıl olmaz. Kesin olarak Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Ümmetimden kim dînin emirlerini bildiren kırk hadîs-i şerîf ezberlerse, Allahü teâlâ onu fakîh olarak haşreder (diriltir).”

Ali Kiyâ’l Herrâsî birçok eser yazmıştır. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1- Levâmi-üd-delâil, 2- Şifâ-ül-müsterşidîn fî mebâhis-il-müctehidîn,

3- Nakdü müfredâd-il-İmâm-ı Ahmed,

4- Kitâbün fî usûl-il-fıkh, 5- Ahkâm-ül-Kur’ân.

Tefsîr ilmi sahasında, bilhassa “Ahkâm-ül-Kur’ân” isimli eseriyle şöhret yaptı. Kendisinden sonra gelen büyük müfessirler, bu konuda ondan önemli ölçüde istifâde ettiler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 220

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 8

3) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 423: cild-2, sh. 1056, 1569

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 694

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 286

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 231

MÂCİD-ÜL-KÜRDÎ

Irak’ta yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Mâcid el-Kürdî olup, künyesi Ebû Muhammed’dir. Zamanında Irak’ta bulunan evliyânın öncüsü, muhakkik olan âlimlerin İmâmı idi. O zamanda orada bulunan evliyâ, ona bağlanmakta, ona hürmet ve ta’zimde hep beraber idiler. Evliyânın baştâcı olan Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri bu zâtı överdi. Mâcid-ül-Kürdî (radıyallahü anh), Irak’ta Cebel-i hamrîn denilen yerde yerleşip orayı vatan edindi. Vefâtına kadar orada kaldı. 561 (m. 1166) senesinde orada vefât etti. Kabri orada bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

Mâcid-ül-Kürdî (radıyallahü anh), hârikalar ve kerâmetler sahibi, çok yüksek bir zât idi. Birgün vedalaşmak üzere kendisine bir kimse gelip, “Yaya olarak, yalnız başıma hacca gitmeye azmettim (niyet ettim) dedi. Tek başına gidecekti. Yiyecek bir şeyi de yoktu. Mâcid-ül-Kürdî hazretleri, rakûtesini (deriden yapılmış bir çeşit su kabını) kırbasınız çıkarıp o kimseye vererek, “Bunu al! Abdest alacağın zaman bunda su bulursun. Susadığın zaman, bunda su ve süt bulursun. Acıktığın zaman, bunda çorba bulursun” dedi. O kimse, Irak’ta bulunan Cebel-i hamrîn’den Mekke-i mükerremeye doğru yola çıktı. Oraya vardı. Hac vazîfesini îfâ etti. Orada bir müddet ikâmet etti. Sonra Irak’a döndü. Bu çok uzun yolculuğu müddetince, o rakûte (su kabı, kendisine yetti. Abdest almak istediği zaman o kapdan güzel su çıkar, onunla abdest alırdı. Su içmek istediği zaman ondan tatlı su çıkar, onu içerdi. Gıda olarak birşey içmek istese, süt, bal şerbeti ve çorba içerdi. Bunların da lezzeti o kadar ki, şekerden daha tatlı idi.

Mâcid-ül-Kürdî hazretlerinin oğlu Süleymân (veya Selmân) şöyle anlatıyor: “Bir ara babamın husûsî odasında, yanında bulunuyordum. Orada yiyecek ve içecek asla birşey bulunmazdı. Birgün kendisine 20 tane fakir geldi. Babam bana, “Şu odaya gir, bize yemek getir” dedi. Ben, içeride yiyecek ve içecek hiçbir şey bulunmadığını bildiğim hâlde i’tirâz edemedim, iki hizmetçi ile beraber odaya girdik. Bir de

ne görelim! Oda, çeşit çeşit lezzetli yemeklerle dolu idi. O yemekleri çıkardık. Gelen kimseler yediler, doydular. Yemekler de tamamen bitti. Biraz sonra 30 fakir daha geldi. Babam, yine önceki gibi emredip içeriden yemek getirmemizi emretti. Peki deyip içeri girdiğimizde, öncekilerden daha değişik ve daha çok yemeklerin dolu olduğunu gördük. O yemekleri de getirip ikram ettik. Sonra babam, bu iki hizmetçiye birden nazar etti. İkisi de orada bayılarak düştüler. Evlerine kaldırıldılar ve her ikisi de uzun müddet baygın hâlde kaldı. Nihâyet ayılıp istiğfar ederek ve ağlıyarak, babamın yanına geldiler. Çok özür dileyip, affedilmelerini istediler. Babam da, özürlerini kabûl edip onları affetti. O iki hizmetçi bu hâle düşmelerine sebeb olan hatâlarını izah edip, "İçeride hiç yemek bulunmadığını bildiğimiz bir odada, iki defada da, çeşit çeşit ve bol yiyecekleri görünce, "Bu sihirdir" düşüncesi aklımıza geldi. Bu yanlış düşüncemiz sebebiyle bu duruma düştük" dediler.

Yine oğlu anlatıyor: "Birgün babam bana dedi ki; "Süleymân! Şu dağa doğru git. Orada ricâl-i gayb'dan üç kişi bulursun. Onlara de ki, "Babam size selâm ediyor, iştahınız neyi çekiyorsa söyleyin!" Ben onların bulundukları yere geldim ve babamın sözlerini kendilerine bildirdim. Onlardan birisi nar, diğeri elma, üçüncüsü de üzüm istedi. Babamın yanına dönüp istediklerini arzettim. Bana, "Filân yerdeki ağaca git. İstedikleri meyveleri o ağaçtan topla!" buyurdu. Ben peki deyip gittim. Hâlbuki o ağaç kuru bir ağaçtı. Babamın emri üzerine ağacın yanına gittiğimde, dediği meyvaların (Nar, elma ve üzümün) o ağaçta bulunduğunu gördüm. Meyveleri alıp, babamın yanına geldim. Bana "Bunları o kimselere götür!" buyurdu. Onların bulunduğu yere vardım, istediklerini kendilerine verdim. Üzümü ve narı istiyenler meyvalarını yediler ve kuş misâli uçup gittiler. Elma sahibi ise yemedi ve "Ben seni kendime tercih ediyorum. Benim yerime sen ye!" dedi ve diğerleri gibi uçup gitmek istedi. Fakat uçmaya muvaffak olamadı. Bu hâlini babama haber verdim. Babam onun yanına gelip onun için istiğfar etti ve elmadan yemesini emretti. Elmayı yedirdi ve kendisine iltifât edip, eliyle onun omuzuna vurdu ve ona duâ etti. O da diğerleri gibi uçup gitti ve öbürlerine yetişti."

Mâcid-ül-Kürdî hazretleri buyurdu ki:

"Zâhid, sabır ilâcını, müştak, şükür ilâcını ve Allahü teâlâya kavuşmakla şereflenmiş olan vâsıl da, velâyet (dostluk) ilâcını kullanır."

"Allahü teâlâya âşık olanların kalbleri, azîz ve celîl olan Allahü teâlânın nûru ile nûrlanmış, aydınlanmıştır. O kalbte iştiyâk hâli hareket edince, onun nûru yer ile gök arasını aydınlatır. Allahü teâlâ, meleklere onları över ve "Şâhid olunuz ki, ben onlara daha müştakım" buyurur.

"Allahü teâlânın muhabbeti ile kalbi dolup taşan bir kimseyi, Allahü teâlâ çok yükseltir. Öyle yükselir ki, Allahü teâlâya yakın olur ve bu yakınlıkla gözü aydın olur."

"Şevk, Allahü teâlâya âşık olanların kalblerinde yanan bir ateştir ki, o ateşi ancak, Allahü teâlâya kavuşmak ve O'nun cemâline nazar etmek (bakmak) teskin eder, dindirir."

"Susmak, yorulmadan, güçlük çekmeden yapılan bir ibâdettir. Zâhirî bir süs ile süslenmeden kazanılan bir zînettir. İnsanı özür dilemek zilletine düşmekten koruyan bir zenginliktir, kirâmen kâtibîn meleklerine rahatlıktır."

"Kişiye, ilim olarak Allahü teâlâdan korkması yetişir. Kişiye, cehâlet olarak da kendi nefsini beğenmesi, ucb sahibi olması kâfidir. Ucb artınca, ahmaklık hâlini alır. Kişinin kendi ayıblarını görmesine mâni olur."

"Allahü teâlâ, yarattığı şeylerin herbirisinin bir sûretini insanoğluna kattı, nakşetti. Sırlardan açıklamadığı, beyân etmediği her sırra âit ilmin bir anahtarını ona yerleştirdi. Hülâsa, insan, âlemin (âlemde olan şeylerin) muhtasar bir sûreti, nümûnesidir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 239

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 148

3) Kalâid-ül-cevâhir sh. 107

MAHFUZ EL-KELVEZÂNÎ

Fıkıh ve kelâm âlimi. İsmi, Mahfûz bin Ahmed bin Hasen el-Kelvezânî el-Bağdâdî el-Eczî olup, künyesi Ebü'l-Hattâb'dır. Kelvez, Bağdad'ın kasabalarındandır. 432 (m. 1041) senesi Şevval ayında doğdu.

Cevherî, Uşârî, Ebû Ali el-Câzerî, el-Mübârekî, Ebü'l-Fadl bin el-Kûfi, Kâdı Ebû Ya'lâ, Ebû Ca'fer bin el-Mesleme, Ebü'l-Hüseyn bin el-Mühtedî ve bunlardan başka âlimlerden hadîs-i şerîf öğrendi. Öğrendiklerini kitaplarına kaydederdi.

Kâdı Ebû Ya'lâ'dan fıkıh ilmi tahsil etti. Mezhebine âit bilgilerde ve hılâf ilminde geniş bilgilere sahip oluncaya kadar Ebû Ya'lâ'nın derslerine devam etti. Yazdığı ba'zı eserlerini ona okudu. Ebû Abdullah'dan ferâiz ilmini öğrendi. Bu ilimde de âlim oldu. Fıkıh ilminde vaktinin İmâmı, asrının en büyüklerinden oldu. İnsanlara ilim öğretti. Fetvâ verdi. Her taraftan talebeler kendisinden ilim öğrenmeye geldiler. Kâdı'l-Kudât Ebû Abdullah bin ed-Dâmegânî'nin yanında bulundu. Ondan öğrendiklerini başkalarına öğretti. Kendisinden İbn-i Nasır, Ebü'n-Nizâm el-Ensârî, Ebû Tâlib bin Hudayr, Sa'dullah bin ed-Decâcî, Vefâ bin Es'ad et-Türkî, Ebü'l-Feth bin Şâteyl ve başka âlimler rivâyette bulundular.

Mezhebindeki âlimlerden bir topluluk, kendisinden fıkıh ilmi okudular. Abdülvehhâb bin Hamza, Ebû Bekr ed-dîneverî, Şeyh Abdülkâdir el-Ceylî ez-Zâhid bunlardandır.

Silefî der ki; "Ebü'l-Hattâb", İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in mezhebindeki âlimlerdendir. Onun mezhebine göre fetvâ verirdi. "23 Rebî'ül-âhır Çarşamba günü, akşam üstü 510 (m. 1116)'da vefât etti. Ertesi gün Kasr Câmii'nde cenâze namazı kılındı. Ahmed bin Hanbel'in kabri yakınına defnedildi.

Perşembe günü vefât edip, Cum'a günü defnedildi diyenler de vardır.

İbn-i Şafi der ki: "Ebü'l-Hasen bin Fâ'ûs ez-Zâhid cenâze namazını kıldırdı. Cenâze namazına büyük bir cemâat ve çok sayıda asker de katıldı."

Ahlâkı güzel, çok zarif olup, hazırcevap bir kimse idi. Hâfızası kuvvetli, dînine çok bağlı, çok akıllı, sûreti çok güzel idi. Âdil, güvenilir bir âlim idi.

Üstâdları silsilesi yoluyla, Ebû Sa'îd-i Hudrî'den şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti: "Bir kimse, "Yâ Resûlallah! Seni görene ve sana îmân edene Tûbâ vardır öyle mi?" Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Beni gören ve bana îmân edene Tûbâ vardır, Tûbâ vardır, Tûbâ vardır. Beni görmeden îmân edene Tûbâ vardır, Tûbâ vardır" buyurdu. O kimse, "Yâ Resûlallah! Tûbâ nedir?" dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdular: "Cennette bir ağaç olup, bir ucundan bir ucuna yüz yılda gidilir."

Mezhebindeki bilgilerle, usûl ve hilafa âit güzel eserler yazdı. **Eserleri:** "Et-Temhîd fî usûl-il-fıkh", "Ruûs-ül-mesâil", "El-İntisâr fil-Mesâil-il-kibâr", "El-ibâdât-ül-hams", "Menâsik-ül-hac", "El-Hidâye fî fürû'-il-fıkh-il-Hanbelî", "Et-Tehzîb fil ferâiz"dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 188

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 116

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 180

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-5, sh. 1261

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 27-28

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 6

7) Keşf-üz-zünûn sh. 2031

MAHMÛD ABBÂSÎ HAREZMÎ

Hadîs, târih, tasavvuf ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Mahmûd bin Muhammed bin Abbâs bin Arslan'dır. 492 (m. 1099) yılında Harezm'de doğdu. Harezmî ve Abbasî nisbet edildi. Dîn-i İslâmı insanlara açıklayıp öğrettiği için Müzhirüddîn lakabı verildi. 568 (m. 1173) yılında Harezm'de vefât etti.

Küçük yaşta babası ve dedesinden aldığı derslerle ilim tahsiline başlayan Ebû Muhammed Abbasî, Harezm'de, babası Muhammed bin Abbâs'tan ve dedesi Abbâs bin Arslan'dan ve İsmâil bin Ahmed Beyhekî'den ilim öğrendi. Daha sonra Merv'e gitti. Muhammed bin Abdullah Hafsâvî'den, Semerkand'da Ahmed bin Abdülvâhid'den, Buhârâ'da Muhammed bin Ali Mutahhirî'den, Bağdad'da İbn-i Tulleyye Ahmed bin Ebî Gâlib bin Ahmed'den, hadîs-i şerîf öğrenip ilim tahsil etti. Hasen bin Mes'ûd Begavî'den fıkıh ilimlerini öğrendi. Hadîs ilminde âlim oldu. Peygamber

efendimizin (aleyhisselâm) yolunu, Eshâb-ı Kirâm ve Selef-i sâlihînin hayatlarını iyi bilirdi. Târih ilminde mahirdi. Tasavvufta yüksek makamlara erişti. Şafiî mezhebine göre fetvâ verirdi. Dört mezhebin fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıf oldu.

Bağdad'a gitti. Orada yerleşti. Nizamiye Medresesi'nde hadîs ilmi öğretti. Câmilerde va'z ve nasihatlerde bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmeye gayret ederdi. Harezm'e dönüp, orada yerleşti. Birçok talebe yetiştirdi. Kıymetli eserler yazdı. Allahü teâlânın rızâsı için çalışır, vaktini O'nun rızâsına muhalif hiçbir işe harcetmezdi. Selef-i sâlihînin hâl ve hareketlerini aynen yapmaya çalışır, onların insanlara yaptığı muâmelelerinin aynısını uygulardı. Güler yüzlü, tatlı dilli, çok merhametli idi. Kendi evini ilim meclisi yaptı. Harezm'de herkes ondan birşeyler öğrendi. Yûsuf bin Mukallid ve Ahmed bin Târûk onun talebelerindendi.

Pek kıymetli kitaplar yazdı. Bunlardan "Târih-i Harezm"i ile Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini ihtivâ eden "El-Kâfî"si meşhûrdur.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 289

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 352

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 172

MAHMÛD BİN MÜBÂREK

Hadîs, fıkıh ve kelâm âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Mahmûd bin Mübârek bin Ali bin Mübârek bin Hasen bin Bahîre'dir. Aslen Vâsıtlı olan bu âlim, 517 (m. 1123) yılında doğdu, İlmî faaliyetlerini bilhassa Bağdad'da sürdürdü. İlim öğrenmek için, Şam'a ve Horasan taraflarına da giden Mahmûd bin Mübârek, Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin önde gelenlerinden oldu. Hayâtının sonlarına doğru Bağdad'dan Hemedân'a gitti ve orada 592 (m. 1196) yılında vefât etti.

Mahmûd bin Mübârek, fıkıh bilgisini Ebû Bekr el-Emevî, el-Kâsım bin Ebi'l-Feth el-Irâkî, el-Mucî el-Bağdâdî ve Ebû Mensûr er-Rezâz'dan; kelâm ilmini ise, Ebü'l-Fütûh el-İsferâînî Abdüsseyyid bin Ali ez-Zeytinî'den öğrendi. Aynı zamanda hadîs ilmiyle de meşgûl olan Mahmûd bin Mübârek, zamanının büyük âlimlerinden Ebü'l-Kâsım Hibetullah bin el-Hasîn, Ebû Bekr Muhammed bin Abdülbâkî, Âbdülvehhâb bin el-Enmâtî, İsmâil İbni es-Semerkandî'den ve Ali bin Abdüsseyyid bin Sabbâg'dan hadîs-i şerîf dinledi.

İbn-i Neccâr, onun hakkında; "Mahmûd bin Mübârek, usûl, fürû', cedel, ilm-i kelâm, ilm-i mantıkta zamanının en önde gelenlerindendi. Öyle ki, onun büyüklüğü çok uzak memleketlere kadar yayıldı." demektedir.

Mahmûd bin Mübârek, 587 yılının sonunda Vâsıt'a geldi ve dört yıl ders okuttu. Sonra Bağdad'a döndü ve devrin en tanınmış medresesi olan Nizamiye Medresesi'nde birçok talebeye ilim öğretti.

Mahmûd bin Mübârek birçok eserler yazdı. "Maktel-ül-Îmân el-Hüseyn İbni Ali" yazmış olduğu eserlerden biridir.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 304

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 311

3) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 540

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 192

MAHMÛD BİN MUHAMMED (İbn-i Ahmed bin Mâşâde)

İsfehan'da yetişen fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Mahmûd bin Muhammed bin Abdülvâhid bin Mensûr bin Ahmed bin Ali olup, künyesi Ebü'l-Kâsım'dır. İbn-i Ahmed bin Mâşâde ve İbn-ül-Müşerref diye tanınmıştır. Şafiî mezhebi âlimlerinden idi. Doğum târihi bilinmemektedir. 571 (m. 1175) senesinden sonra vefât etti.

Mahmûd bin Muhammed (radıyallahü anh), zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok derin âlim idi. Zâhir bin Tâhir, Ebû Gâlib Ahmed bin Hasen, Ebü'l-Kâsım İsmâil bin Ahmed es-Semerkandî, Ebü'l-Kâsım İbn-üs-Sebbâg, Ebü'l-Fadl Muhammed bin Ömer ve başka birçok âlimin sohbetlerinde bulunup, onlardan ilim

öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise; Kâdı Ebü'l-Mehâsin Ömer bin Ali el-Kureşî, Muhammed bin Bekâ es-Sersenî ve başka zâtlar ilim öğrenmişlerdir. Ayrıcakalabalık bir cemâat, 571 senesinde kendisinden, kendi yazdığı Fıkh-ül-kulûb isimli eserini dinlemişlerdir.

İbn-i Ahmed bin Mâşâde hazretleri rivâyetlerinde ve tasnif ettiği eserlerinde az hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İbn-ün-Neccâr şöyle anlatıyor: "Mahmûd bin Muhammed (radıyallahü anh), zamanındaki tasavvuf büyükleri arasında en ileri gelenlerden idi. Zühd, ibâdet, ilim ve diğer güzel sıfatlarla vasıflanmış idi. Haramlardan ve şüpheli olanlardan çok sakınır, dünyâya hiç kıymet vermezdi. Devamlı ibâdet ve tâatle meşgûl olurdu. Fazilet ve yüksek ilim sahibi idi. Hâl ve hareketlerinde, bütün işlerinde vekar üzere bulunur, İslâmın şerefini korur, bunda hiç gevşeklik göstermezdi. İnsanlarla iyi geçinip onlara iyilik etmesi ve bunun gibi hasletlerle, yaşayışı çok güzel olan ve her haliyle örnek alınacak çok yüksek bir zât idi."

Yine İbn-ün-Neccâr anlatıyor: "Evliyâlık yolunda üstün mertebeleri, hakîkat ehli âlimlerin yolları üzere çok kıymetli ve güzel sözleri vardır. Tasavvufa dâir çok kıymetli eserler tasnif etmiştir.

Şafiî mezhebi âlimlerinden Tâcüddîn-i Sübkî hazretleri, Tabakât-üş-Şâfiiyye isimli kıymetli kitabında, Mahmûd bin Muhammed hazretlerini anlatırken şöyle yazmaktadır: "İbn-i Ahmed bin Mâşâde'nin (radıyallahü anh) nesebini, Fıkh-ül-kulûb isimli kitabında kendi el yazısı ile okudum. Bu kitap musannifinin kendi el yazısı ile bende mevcûttur. Tasnifindeki usûl ile eşine ender rastlanan bu kitap, fıkıh bâblarına göre tasnif edilmiştir. Her bâb, fıkha âit çeşitli mes'eleleri bildirerek başlamakta, ondan sonra da tasavvuf büyüklerinin sözleri zikredilmektedir. Diğer bâblar da aynen bu usûl ile devam etmektedir. İbn-i Ahmed bin Mâşâde (radıyallahü anh) bir konuşmasında; "Bana bu kitabı yazmak için icâzet ve emir verildi. Şayet emir olmasaydı, bu kitabı yazamazdım. Yolumuzun büyüklerinden Ebû Tâlib-i Mekkî hazretleri, tasavvuf hakkında Kût-ül-kulûb isimli eseri, Ebü'l Kâsım Kuşeyrî hazretleri de usûl hakkında Nahv-ül-kulûb isimli eseri tasnif ettikleri gibi, bu da, fıkıh ilminde Fıkh-ül-kulûb olacak inşâallah" şeklinde anlatmıştır."

Yine Tâcüddîn-i Sübkî hazretleri buyuruyor ki: "Fıkh-ül-kulûb, fıkıh ilminde tasnif edilen eserler arasında çok sağlam, sahih, pek kıymetli güzel bir eserdir."

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 292

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 197

MA'MER BİN ALİ BAKKÂL BAĞDÂDÎ

Vâ'iz ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Sa'd olup ismi, Ma'mer bin Ali bin Ma'mer bin Ebî Ammâre'dir. 429 (m. 1038) yılında Bağdad'da doğdu. Memleketine nisbetle Bağdadî denildi. Bakkâl lakabı verildi. 506 (m. 1112) yılında Bağdad'da vefât etti. Bâb-ül-Harb kabristanında Ahmed bin Hanbel hazretlerinin kabri yanına defnedildi.

Keskin zekâsı ve üstün hafızası ile küçük yaşta dikkatleri üzerinde topladı. Zamanının ileri gelen âlimlerinden ders aldı. İbn-i Ceylân, Ebû Muhammed Hallâl, Cevherî ve Ebü'l-Kâsım Ezcî gibi âlimlerin derslerinde bulundu. Fıkıh ve diğer ilimlerde çok kitap okudu. Dört mezhebin fıkıh bilgilerini ve Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerinin inceliklerini öğrendi. Peygamberlerin ve Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hayâtını, Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) ve Selef-i sâlihînin hayât ve hâllerini öğrendi. Onların Allah yolunda nasıl çalıştıklarını, nasıl cihâd ettiklerini, başlarından geçen harikulade hâlleri kitaplardan okudu. Hocalarından dinledi. Onların güzel hâllerine âşinâ ve âşık oldu. O büyüklerin halleriyle hâllendi. İlimde yüksek, ahlâkta üstün oldu. Hanbelî mezhebine göre fetvâ verdi. Herkesin hürmet ve sevgisini kazandı. Va'zlarını kaçırmamak için büyük-küçük herkes yarışırdı. Va'zlarında, halîfe, sultan, vezîr ve diğer devlet erkânı da hazır bulunur, çok istifâde ederlerdi. Bağdad'da Câmi-i Mehdî'de va'z ederdi. Belâgatte (güzel konuşmadaz, hazır cevaplılıkta, güzel ahlâkta, insanlara te'sîr etmede, zühd ve takvâda üstüne yoktu. Selef-i sâlihînden hikâyeler anlatıp, insanları irşâd ederdi. Va'zları hemen te'sîrini gösterirdi. Her va'zında birçok günahkâr tövbe ederdi. En katı kalbler, onun bir va'zında yumuşardı. Ehl-i sünnet âlimlerine muhalefet edip, Esbâba Kirâmın yolundan ayrılmış olan Mu'tezile fırkasının, zamanında en önde gelen âlimi olan

Ebû Ali bin Velîd, onun bir defa va'zını dinledi. Kapıdan çıkarken bütün bozuk fikirlerinden tövbe ettiğini söylemeye başladı. Birçok sapık kimsenin de tövbe etmesine vesile oldu. Pekçok talebe yetiştirdi. Birçok risale yazdı.

Sık sık halîfe ve devlet adamlarına husûsî nasihatlerde bulunurdu. Bunlardan birinde, halîfe Müstezhir'e; "Dikkat et! Allahü teâlâ, senin bütün mülkünü bir ânda târumâr edebilir" dedi.

Bir defasında Mehdî Câmii'nde, Nizamiye medreselerini inşâ ederek Ehl-i sünnet âlimlerini koruyan, Selçuklu veziri Nizâm-ül-mülk'ün de dinleyiciler arasında bulunduğu bir va'zında, ona şöyle nasihatte bulundu:

"İhsân sahibi olan Allahü teâlâya hamd olsun, Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed aleyhisselâma ve O'nun karanlıkları aydınlatan Ehl-i beytine ve O'nun Eshâb-ı kirâmına salâtü selâm ve duâlar olsun. Allahü teâlâ Sadr-ı İslama (vezîr-i a'zama) selâmet versin. Ondan devlet başkanını râzı etsin. Onu takvâ ile süslesin, hüsn-i hatime (son nefeste îmânla gitmek) nasîb eylesin. Onun için dünyâ ile âhıreti cem eylesin.

Ey Vezîr-i a'zam, ma'lûmdur ki: Eşraftan olan kimselerden her biri, ihsânda veya adâlette bulunmakta muhayyerdir. Dilerse ihsânda bulunur veya adâletle davranır. Ancak velâyet elbisesini (sultanlık, vezirlik veya insanların idâreciliği elbisesini) giyen kimse, ihsânda ve adâlette muhayyer değil, mecbûrdur. Zîrâ bu işle vazîfelidir. Zamanını satmış, parasını almıştır. Artık onun gündüz irâdesini kullanacağı bir zamanı kalmamıştır. Onun, artık gündüzleri nafile namaz kılacak vakti yoktur. Tedbir sadedi. (devlet işlerinin plân ve programını yapmak) hâriç, i'tikâfa giremez (evine kapanamaz). Artık o insanların işine bakmaktadır. Bu iş de fazilettir, farzdır, lâzımdır.

Ey Vezîr-i a'zam, sen bu devlete vezîr oldun. Bu ümmetin ecîrî (ücretle tutulan adamı, görevlisi) oldun. Seni Celâl-üd-devle Sultan Melikşah, bol şerefle vezîr eyledi. Dünyâda ve âhırette kendisine ortak kıldı. Dünyâda, müslümanların işlerini sana havale etti. O, âhırette, âlemlerin Rabbine bu makamdan dolayı hesab verecektir. Allahü teâlâ onu huzûrunda durduracak ve buyuracak ki: "Seni beldelere hâkim kıldım. Müslümanların müşkillerini sana havale ettim. Sen, adâletin yerine gelmesi, ihsânın yapılması için ne yaptın?" Sultan da, herhalde şöyle diyecek: "Yâ Rabbi, devletimden, cesur, akıllı, faziletli ve ehil bir şahsı seçtim. Ona, "Kıvâmüddîn ve Nizâm-ül-mülk" lakablarını verdim. Bütün vilâyetlerimi, kumandanlarımı, askerlerimi ve emniyet teşkilâtını onun emrine verdim. Âlimlerle onu takviye ettim. Onu her türlü mâlî imkânlarla destekledim. Yâ Rabbî! Kulların ve beldelerin hakkında ne yaptığını ona sor."

Senin diyeceğin en güzel cevâb: "Evet, müslümanların ve beldelerin idâresini üzerime aldım, insanlara ihsânlarda, ikramlarda bulundum. Sana kavuşma vakti yaklaştığı zaman, sana kavuşmaya yaklaştım. Kapılara kapıcılar ve yardımcılar koydum ki, benden adâlet isteyenler ve bana ihtiyâç için gelenler geri dönmesin."

Ey Vezîr! Sarayını ma'mûr ettiğin gibi, kabrini de ma'mûr et! Hayatın devam ettikçe, fırsatı ganîmet bil! Zîrâ, şu ânda ne yaparsan kabûl edilir. Yarın, özür kabûl edilmez. Sana şu kıssaları anlatayım da, onlardan hisse alasın:

Puta ibâdet eden Hind hükümdârının işitme duygusu yok olmuş, kulağı işitmez olmuştu. Halkı huzûruna gelip ona ta'ziyede bulunuyorlardı. Dedi ki: "Bu organımın duymamasına üzülmüyorum. Ancak mazlûmun sesini duyamadığıma, yardım edemediğime üzülüyorum." Daha sonra Hükümdâr şöyle ilâve etti: "İşitme duygum gittiyse, gözüm hâlâ görmektedir. Zulme uğrayanlara söyleyin, kırmızı elbiseler giyip huzûruma gelsinler, böylece onları tanıyayım ve onların dertlerine çâre bulayım" dedi.

Düşmanının bile dertlerini dinlediğini gören Rum kralının elçisi, Nûşirvân-ı Âdil'e: "Düşmanının sana ulaşmasına niçin yardım ediyorsun?" dedi. Nûşirvân: "Ben burada, zulmü kaldırmak, hacetleri gidermek için oturuyorum" diye cevap verdi.

Ey Vezîr-i a'zam! Bu vasıflara sen daha müstehaksın ve daha lâyıksın. Zîrâ Allahü teâlâ, Meryem sûresinin 90. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: "Az kalsın, bunların edebsizce söyledikleri çirkin sözlerden yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacak." Bu makamda lâzım olan, Allahü teâlâdan korkmak, O'na boyun eğmek, kalbden O'nun sevgisinden başka herşeyi çıkarmak ve oraya Allahü teâlânın hükmünü yerleştirmek lâzımdır. O günde, sıkıntılar büyük olur. Küçüklerin saçları ağarır ve melikler, vezirler azledilir. Fecr

sûresi 23. âyetinde meâlen buyuruldu ki: “O günde insan (kâfir), günâhını hatırlar ve pişman olur. Lâkin o günde pişman olmanın faydası ne olur!” Yine Âl-i İmrân sûresi 30. âyetinde meâlen buyuruldu ki: “Kıyâmet günü her nefs dünyâda hayırdan ve şerden işlediği şeyi hazır bulur ve temenni eder ki: “Keşke kendisiyle kötü amelin arasında uzak bir mesafe bulunsaydı.”

Ey Vezîr! Senin için duâyı çoğalttım, senayı artardım. Elhamdülillah! Yer yüzünde kaybedecek hiçbir arazîm veya köyüm yok. Benimle başka biri arasında husûmet yok. Babam için de fakirlikten başka üstünlük yoktur.”

Nizâm-ül-mülk, bu va’zı dinleyince, şiddetli bir şekilde ağlamaya başladı. Ona 100 dînâr verilmesini emretti. Fakat o bunu almak istemedi ve buyurdu ki: “Ben, Emîr-ül-mü’minînin ziyâfetindeyim. Birinin, Emîr-ül-mü’minînin ziyâfetinde bulunup da, bir başkasının hediyesini alması çok çirkin bir şeydir.” Nizâm-ül-mülk ona dedi ki: “Al! Fakirlere dağıt.” Ma’mer dedi ki: “Fakirler, senin kapında benim kapımdakinden daha çoktur.” Nizâm-ül-mülk, ona hiçbirşey veremeden geri döndü.

İbn-i Cevzî buyurdu ki: “Ebü’l-Mekârim bin Rumeydâ anlatır: Ebû Sa’d bin Ebî Ammâre’yi, Abbasî halîfesi Müsterşid ile Irak Selçukluları sultânı Sultan Mahmûd’un bozuştukları sırada rü’yâda gördüm. Üzerinde beyaz bir elbise vardı. Ona selâm verdim ve “Nereden geliyorsun?” dedim. Buyurdu ki: “Ahmed bin Hanbel’in yanından geliyorum. “O da geriden şimdi geliyor” dedi. Baktığımda, Ahmed bin Hanbel’in talebeleri ile beraber geldiğini gördüm. Dedim ki: “Nereye gidiyorsunuz?” Buyurdu ki: “Müsterşid-billah için mescidde duâ etmeye gidiyoruz.” Ben de onlara arkadaş oldum. Nihâyet Harbiye’de İbn-i Kazvîn mescidine vardık. Ahmed bin Hanbel, “Haydi girelim” dedi. Biz de onunla beraber içeri girdik. Ahmed bin Hanbel içeri girince, “Esselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühû” dedi. Birden mescidin ortasında bir ses “Ve aleykesselâm” dedi ve sonra, “Ey Ebû Abdullah! Halîfeye yardım edildi” dedi. Korkarak uyandım. O zâtın dediği gibi, halîfe Müsterşid kısa zamanda anlaşmazlığı bertaraf etti. Muzaffer oldu.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 107

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 14

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 175

MA’MER BİN FÂHİR KURÂŞÎ

Hadîs, târih, Arabî ilimler ve lügat âlimi, vâ’iz. Künyesi Ebû Ahmed olup ismi, Ma’mer bin Abdülvâhid bin Muhammed bin Fahir bin Ahmed’dir. 494 (m. 1101) yılında doğdu. Abşimî, Semerkandî, İsfehânî ve Kurâşî nisbet edildi. 564 (m. 1169) yılında hacca giderken, çölde vefât etti.

Küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Temel din bilgilerini ve Arabî ilimleri öğrendi. Ebü’l-Feth Ahmed bin Muhammed Hıza, Ebü’l-Mehâsin Rûyânî, Gânimen Bercî ve Ebû Ali Haddâd’dan ders aldı. Bağdad’a gitti. Ebü’l-Kâsım bin Husayn, Ebü’l-İzz bin Kâdiş ve Kâdi-i Mâristânî’den hadîs-i şerîf dinledi. Bağdad’a yedi defa ilim öğrenmek için gitti. Çocukları da babalarıyla beraber, Bağdad’da aynı hocalardan hadîs-i şerîf dinledi. Hocalarından duyduğu hadîs-i şerîfleri yazıp ezberledi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberden bilirdi. Târih, siyer, ahbâr ve râvîlerin hayatları ile ilgili ilimlerde çok ilerledi. Durup dinlenmeden ilim öğrenmek için çalıştı. Öğrendiği bilgileri, Allahü teâlânın dîninin yayılması için insanlara öğretti. Sabrı, cömertliği, kimseyle münâkaşa etmemesi, güler yüzü ve tatlı dili, insanlara merhameti, Resûlullahın sünnetine uyması, hâl ve hareketlerini Selef-i sâlihîne uydurmak için çalışması, devamlı emr-i ma’rûf yapıp insanlara doğru yolu göstermeye gayret etmesi ile tanındı. Haram ve şüpheli şeyleri terk eder, mübahları da zarûret miktarı kullanırdı. Talebe yetiştirmekten ve ilimden arta kalan zamanında ibâdetle meşgûl olurdu. Sık sık va’z ve nasihatlerde bulunurdu. Va’zlarında, insanlara Allahü teâlânın dînini anlatır, O’nun emir ve yasaklarını öğrenip tatbik etmeyenin Cehennem ateşinden kurtulamayacağını bildirirdi. Çeşitli yerleri dolaşıp ilim öğretti. İsfehan’a yerleşip, orada ders verdi.

Kendisinden; Ebû Sa’d Sem’ânî, İbn-i Cevzî, Hâfız Abdülganî, İbn-i Kudâme, Sühreverdî, Ömer bin Câbir, İbn-ül-Ahdâr, Ebü’l-Hasen bin Mukîr ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etti. Reşîd bin Mesleme de, Ma’mer bin el-Fâhir’den icâzet alanlardandı.

Onun için İbn-i Cevzî; “Ma’mer, hafız ve vâ’izlerindendir. Hadîs-i şerîfleri çok iyi bilirdi. Hadîs-i şerîfleri tahric edip yazdırıyordu. Ben kendisinden Medîne-i münevverede hadîs-i şerîf dinledim” derken, İbn-i Neccâr da: “O, çabuk yazardı. Hıfz, ma’rifet, salâh, hadîs ilminde güvenilir olmak, vera’ ve iyilik severliği ile sıfatlanmış idi” demektedir.

Hadîs, târih ve Arabî ilimlerde birçok eser yazdı.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden birinde Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Allahü teâlâ, kulun tövbesi sebebiyle, sizden birinin geniş bir çölde kaybettiği devesini ansızın bulmasından doğan sevincinden daha fazla sevinir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1319

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 309

MATAR-ÜL-BÂZERÂYÎ

Irak’ta yetişen evliyânın büyüklerinden ve âriflerin önderlerinden. Irak’da, Bağdad’a 150 km. mesafede bulunan Necef şehrinin köylerinden Bâzerây’a mensûb olduğu için Bâzerâyî denilmiştir. Doğum târihi kat’î olarak bilinmemektedir. 550 (m. 1155) senesinden evvel vefât etti. Kabri belli olup, ziyâret edilmektedir.

Tâc-ül-ârifîn Seyyîd Ebü’l-Vefâ hazretlerinin talebelerinden ve ona hizmet edenlerin önde gelenlerinden idi. Ebü’l-Vefâ (radıyallahü anh), bu talebesini çok överdi. Ona Cebel-ür-râsih lakabını verdi ve sık sık “Matar (radıyallahü anh), benim hâlimin ve mâlimin vârisidir” buyururdu. Matar-ül-Bâzerâyî (radıyallahü anh), zamanında bulunan evliyânın en büyüklerinden ve âriflerin gözbebeği olup, duâsı makbûl olan çok yüksek bir zât idi. Kendisini çok severlerdi. Bunun yanısıra çok da celalli idi. Büyüklük ve üstünlüğü herkes tarafından bilinirdi. Kendisini görenlerde, muhabbetten hâsıl olan bir korku meydana gelirdi. Zühd sahibi idi. Dünyâya meyl etmezdi. Hep kendi hâlinde yaşar, kimseye karışmazdı. Allahü teâlânın aşkıyla kendinden geçmiş bir hâlde bulunurdu. Matar-ül-Bâzerâyî hazretlerinin bu saydığımız üstünlüklere sâhib olduğunu, âlimler sözbirliği ile bildirmektedir. Kerâmetlefi meşhûrdur.

Evliyâdan Ahmed el-Herevî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Matar-ül-Bâzerâyî (radıyallahü anh), âsî olan birisine teveccüh edip baksa nasîbi varsa o kimse itaatkâr olurdu. Gâfil bir kimseye nazar etse, o kimse gafletten uyanırdı. Huzûruna hıristiyan, yahudi ve başka bâtıl dinlerden olan birisi gelip bir müddet kalsa, Matar-ül-Bâzerâyî hazretlerinin bereketi ile müslüman olurdu. Kurak bir yerden geçse, orası yeşerirdi. Bir şeye bereketle veya başka bir şekilde duâ etse, duâsının hemen kabûl olduğu görülürdü. Bir defasında ben, maiyetimde beş kişi ile beraber yanına geldim. “Merhaba! Hoşgeldiniz” diyerek bizi karşıladı ve yer gösterdi. Bizim için bir miktar (3 rıtl, takriben 1,3 litre kadar; süt çıkardı ve bize ikram etti. Biz kanıncaya kadar içtik. Süt bîtmedi. O sırada yedi kişi daha geldi. Onlar da kanıncaya kadar içtiler. Süt hiç eksilmiyordu. Sonra on kişi daha geldi. Onlar da kanıncaya kadar içtiler. Süt hiç eksilmiyordu. Sonra on kişi geldi. Onlar da kanıncaya (doyuncaya) kadar içtiler. Bundan sonra süte baktım. Vallahi, süt azalmamış, bilakis ilk geldiği zamankinden daha fazla olmuştu.”

Matar-ül-Bâzerâyî hazretleri bir gece rü’yâsında, çok büyük bir ağaç gördü ki, o ağacın dalları Bâzeray köyünü kaplıyordu. Sabah olup hocası Tâc-ül-ârifîn hazretlerinin hizmetinde bulunmak üzere yanına gelince, hocası kendisine “Ey Matar! Dün gece rü’yâda gördüğün o büyük ağaç benim, Bâzerây’a git ve orada yerleş!” buyurdu. Matar hazretleri “Peki efendim” deyip, Bâzerây’a gitti ve orada yerleşti. Kerâmetleri pekçok olup en büyüğü, insanlara İslâmiyyet yolunu doğru olarak anlatması ve çok kimsenin Cehennemden kurtulmasına vesîle olmasıdır.

Evliyâdan Halîl bin Ahmed hazretleri, babasından naklen şöyle anlatıyor: “Bâzeray’da bir gece seher vaktinde, lezzeti rûhları cezbeden çok güzel bir koku kokladım. Sonra, ziyası her tarafa yayılıp ufku kaplayan lir nûr peyda oldu. Kimin söylediğini anlıyamadığım bir sesle bana denildi ki: “Matar hazretleri bu gece, talebelerinden birinin kalbine tecellî etti. Sonra bu tecellî kayboldu. Fakat o kimse görmüş olduğu bu hâlin devamını istiyerek, hasret ve iştiyâkla derin bir nefes aldı. Bunun üzerine o hâl tekrar vâki oldu. Senin gördüğün o nûr, Matar-ül-Bâzerâyî hazretlerinin bakışının nûru idi. Duyduğun o koku da, yine onun güzel kokusudur.” Ben bu

sözleri duyunca, görmüş olduğum o hâlin hakîkatini anlamış oldum.”

Yine aynı zât anlatıyor: “Birgün Matar-ül-Bâzerâyî’nin hânegâhının dış kapısına yakın bir yerde, yemyeşil otlar gördüm. İyi biliyorum ki, dün (bir gün önce) orası kupkuru idi. Sonra iki kişi gördüm ki, onlar da sapasağlam idiler. Hâlbuki ben onları dün gördüğümde, birisi a’mâ, diğeri de çok ağır hasta idi. Bu durumu çok merak ediyorken, Matar-ül-Bâzerâyî’nin (radıyallahü anh) talebelerinden ba’zıları şöyle anlattılar: “Hocamız dün teşrîf edip, o kuru otların ortasında bir miktar istirahat etmişti. Biz de, hocamızın oturduğu yere o ağır hastayı yatırdık. A’mâ da onun yanında olarak bu gece orada sabahladılar. Sabahleyin gördüğümüzde, her ikisi de şifâ bulmuş, afiyete kavuşmuşlardı. O iki kişinin ve o kuru yerin hâli işte gördüğün gibidir.” Ben bunları dinleyince, o yerin yeşermesinin, ağır hastanın şifâ bulmasının ve a’mânın gözlerinin açılmasının, hep Matar-ül-Bâzerâyî hazretlerinin bereketi ile olduğunu anladım.”

Birgün Bâzerây’a, ufku kaplayan kalabalık bir çekirge sürüsü uğradı. Çekirge sürüsünün önünde, bir çekirgeye binmiş bir adam vardı ve “La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah, her ni’met Allahü teâlâdandır” diye olanca sesiyle bağırıyordu. Diğer çekirgeler de kendisine tâbi oluyordu. Bu sırada Matar-ül-Bâzerâyî (radıyallahü anh) zaviyesinin kapısından dışarı çıkıp, “Ey Allahın askerleri! Geldiğiniz yere dönün!” buyurdu. Çekirge sürüsü geri dönüp gittiler. Büyük bir çekirgenin üzerinde bulunan o kimse de, havadan düşer gibi yere, Matar-ül-Bâzerâyî’nin huzûruna (önüne) düştü. O kimseye: “Ey kişi! Benim iznim olmadan, benim beldeme (şehrime) gelmene sebeb nedir?” diye sordu. O kimse ağlayarak ayaklarına kapanıp öpmeye, istiğfar etmeye, özür dilemeye başladı. Biraz önce kendisinde bulunan, fakat şimdi kaybolmuş olan ma’nevî hâllerin kendisine tekrar verilmesi için yalvarıyordu. Matar (radıyallahü anh) ona, “Kalk ve git!” buyurdu. O kimse kalktı, havada ok gibi gitti. Çekirge sürüsü oradan ayrıldıktan sonra başka bir beldeye gitti. Bundan sonra Matar-ül-Bâzerâyî (radıyallahü anh), “Bunlar bitkileri ve zirâati helak edeceklerdi. Buna manî olmak için Rabbimden izin istedim. Rabbim de bana izin verdi” buyurdu.

Ömrü, insanlara İslâmiyeti anlatmakla geçti. Bekâ bin Batû hazretlerinden önce vefât etmiştir. Oğlu Ebü’l-Hayr (radıyallahü anh), şöyle anlatıyor: “Babam vefât edeceği sırada yanında bulunuyordum. Kendisine dedim ki: “Babacığım! Sizden sonra, evliyâdan hangi zâta tâbi olacağımız husûsunda bana vasıyyette bulunur musunuz?” “Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine” buyurdu. Ölüm hâlinde bulunduğundan, ben bu sözü, şuuru yerinde olarak söyleyip söylemediğim anlamak için sözümü tekrar ettim. “Ey evlâdım. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin bulunduğu bir zamanda, ancak ona tâbi olunur” buyurdu ve Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî’yi (radıyallahü anh) çok medheyledi.”

Matar-ül-Bâzerâyî buyurdu ki: “Zâtı ve sıfatları bakımından her türlü ayıp ve kusurdan münezzeh, akıl ve hayâl ile düşünmek ve tasavvur olunmaktan beri (uzak; olan Allahü teâlâ ile üns, ülfet ve O’na münâcaat etmekten, kalbler ve rûhlar lezzet alırlar. Bunlara, dostların ağırlandığı temcid bahçelerinde kurulan yüksek köşklerde, ma’nevî şekilde muhabbet şerbetleri ikram olunur. Bunun tadı ve zevki ile öyle coşarlar ve bu yolda ilerlemeleri öyle olur ki, bu ilerlemeleri Allahü teâlâya kavuşuncaya kadar devam eder.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 107

2) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 265

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 148

MEKKÎ (Muvaffak bin Ahmed)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi, edîb. Künyesi, Ebü’l-Müeyyid veya Ebü’l-Velîd olup ismi, Muvaffak bin Ahmed bin Muhammed’dir. Aslen Mekkelidir. Harezm’de yerleşti. Mekkî ve Harezmî nisbet edildi. Arabî ilimleri, meşhûr nahiv âlimi Zemahşerî’den öğrendi.

Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerinde ve hitâbette meşhûr oldu. Harezm Câmii’nde hatîblik yaptı. Birçok talebe yetiştirdi. Nasır bin Abdüsseyyid Matrizî, ondan lügat ilimlerini öğrendi. Kıymetli eserler yazdı. İmâm-ı a’zam hazretlerinin üstünlüklerini anlatan “Menâkıb-ül-İmâm-il-a’zam Ebî Hanîfe” ve Hazreti Ali’nin menkıbelerini anlatan “Menâkıb-ı Emîr-ül-

mü'minîn Ali bin Ebî Tâlib" adlı eserleri meşhûrdur. Her ikisi de basılmıştır. 568 (m. 1172) yılında Harezm'de vefât etti.

"Menâkıb-ül-İmâm-il-a'zam Ebî Hanîfe" adlı eserin, Süleymâniye Kütüphânesi Dâmâd İbrâhim Paşa kısmı 665 numarada kayıtlı nüshasının çeşitli sayfalarında şöyle buyurulmaktadır:

Ebû Hanîfe'nin (radıyallahü anh) uzun ömürlü, çok yaşamış ba'zı Eshâb-ı Kirâm ile görüştüğünde ihtilâf yoktur. Kendilerine yetişip gördüğü Eshâbm (radıyallahü anh) isimlerini bildirirken; 93 hicri) yılında vefât eden Enes bin Mâlik'i, 87 senesinde vefât eden Abdullah bin Evfâ'yı, 85 senesinde vefât eden Vasile bin Eska'yı, 88 senesinde vefât eden Sehl bin Sâide'yi ve 102 senesinde Mekke'de en son vefât eden sahâbî, Ebü't-Tufeyl Âmir bin Vâsile'yi zikretmektedirler.

İmâm-ı a'zam hazretlerinin ileri gelen talebelerinden İmâm-ı Ebû Yûsuf (radıyallahü anh), hocasının şöyle dediğini nakletmektedir: "Onaltı yaşında iken, babamla beraber hacca gittim. Orada halkın etrâfına toplanarak birşeyler sorup öğrendiği mübârek bir zât gördüm. Babama onun kim olduğunu sordum. Babam, "Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbından (r.anhüm) Abdullah bin Haris Zebidî'dir. Resûlullahtan (aleyhisselâm) işittiği hadîs-i şerîfleri rivâyet ediyor" dedi. Beraberce yanına gittik. O, Resûlullahın (aleyhisselâm): "Bir kimse fakîh olursa, Allahü teâlâ, onun özlediği şeyleri ve rızkını ummadığı yerlerden gönderir" buyurduğunu söylüyordu."

İmâm-ı a'zam hazretleri, ilim tahsiline nasıl başladığını şöyle anlatır:

Birgün Şa'bî'nin yanından geçiyordum. Beni çağırdı. "Nereye devam ediyorsun?" dedi. Ben de: "Çarşı-pazara" dedim. "Ne iş yapıyorsun demiyorum. Kimin dersine devam ettiğini soruyorum" dedi. "Hiçbir âlimin dersine tam olarak devam edemiyorum deyince; "İlmi ve ulemâ ile görüşmeyi sakın ihmâl etme! Ben senin uyanık ve canlı bir genç olduğunu görüyorum" buyurdu. Onun bu güzel nasihatleri, bende büyük te'sîr yaptı. Çarşı-pazar işlerini bıraktım, ilim yolunu tuttum. Allahü teâlânın inâyetiyle Şa'bî hazretlerinin sözünün bana çok faydası oldu."

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), fıkıh ilmini ilk tedvin edendir. Ondan önce kimse bunu yapmamıştır. Çünkü Eshâb ve Tabiîn, fıkıh ilmini bâblara ayırmadılar ve kitaplar tertîb etmediler. Onlar anlayış kudretlerine güvenirlerdi. İlmi, kalblerinde ve hafızalarında muhafaza edip insanlara yayarlardı. Onlardan sonra Ebû Hanîfe yetişti. İlmi yayılmış gördü. Sonra gelen kötü neslin onu zayi etmesinden korktu. Nitekim Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Allahü teâlâ insanların elinden çekip almak sûretiyle ilmi ortadan kaldırmaz; ilim, ulemânın ölümü sebebiyle ortadan kalkar. Câhil rüesâ kalır. İlimleri olmadığı hâlde fetvâ verirler. Hem saparlar, hem sapıtırlar" buyurmuştur. Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), bunun için fıkhı tedvin etti. Onu bâblara ayırdı. Kitap hâlinde kısım kısım tertîb etti. Kitâb-ı Tahâret'le başladı. Sonra namaz, sonra diğer ibâdetleri yazdı. Arkasından muamelât kısımları geldi, sonra mirasla bitirdi. Evvelâ taharetle başlayıp ve arkasından namaz kısmına geçti, çünkü mükellef olan insan, îmân edip i'tikâdını düzelttikten sonra ilk olarak namazla muhatab olur. Namaz, ibâdetlerin başıdır.

Emevîler zamanında İbn-i Hübeyre Kûfe vâlisi idi. Irak'ta kaynaşmalar başgösterdi. Irak fukahâsını kendi yanında topladı. Aralarında İbn-i Ebî Leylâ, İbn-i Şübrime, Dâvûd bin Ebî Hind gibi müctehid âlimler vardı. Her birini, mühim devlet vazîfeleri başına geçirdi. Ebû Hanîfe'yi de da'vet etti. Mührü onun eline vermek istedi. Ebû Hanîfe'nin elinden geçmeyince hiçbir emir ve fermanın hükmü olmıyacak, Beyt-ül-malden çıkan her mal Ebû Hanîfe'nin elinden çıkmış olacaktı. Ebû Hanîfe bunu kabûl etmedi. İbn-i Hübeyre: "Eğer kabûl etmezse onu döveceğim" diye yemîn etti. Diğer âlimler Ebû Hanîfe'ye (radıyallahü anh): "Allah aşkına, kendini tehlikeye atma, şu işi kabûl et. Biz senin kardeşleriniz, hepimiz bu işlerden nefret ediyoruz, fakat kabûlden başka çâre bulamadık, ister istemez vazîfe aldık" dediler. Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), "Vâsıt mescidinin kapılarını saymak gibi basit bir vazîfeyi bile teklif etse, onu da yapmam. Nasıl olur da, bu eğır işi kabûl ederim. O, boynunu vuracağı bir adamın ölüm fermanını yazacak, ben de ona mührü basacağım ha! Vallahi böyle bir işe kat'iyen girmem!" buyurdu.

İbn-i Ebî Leylâ (radıyallahü anh), "Arkadaşımızı bırakalım, o haklıdır, hatâ başkasının" dedi. Ebû Hanîfe'yi (radıyallahü anh) hapse attılar. Ona hergün dayak attırıyorlardı. Cellâd, İbn-i Hübeyre'ye gelerek: "Bu adam kırbaçtan ölecek" dedi. İbn-i

Hübeyre, “Söyle ona, bizi yemînimizden kurtarsın” dedi. O da Ebû Hanîfe’ye (radıyallahü anh) bunu söyleyince: “Câminin kapılarını saymamı iştese yine yapmam” dedi. Sonra o cellâd, İbn-i Hübeyre ile görüştü: “Bu mahpusa bir nasîhatçı yok mu? Mühlet istesin ki vereyim” dedi. Ebû Hanîfe’ye (radıyallahü anh) haber gönderdiler. O da: “Arkadaşlarımla istişâre edip, düşüneyim” dedi. İbn-i Hübeyre tahliyesini emretti. Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), hapisten çıkınca atına bindi, Mekke’ye kaçtı. Bu hâdise 130 (m. 747) senesinde idi. Mekke’de yerleşti. Hilâfet Abbâsîlere geçinceye kadar orada kaldı. Ebû Ca’fer Mensûr zamanında Kûfe’ye döndü.

İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) Bağdad’a çağrılıp getirilmesinden bahsederken buyurdu ki:

“Halîfe, beni kadılık için da’vet etti. Ben de ona bu işe lâyık olmadığımı bildirdim. Ben: “Beyyine’nin (Delîl göstermenin) da’vâcıya, yemîn’in de da’vâlıya düştüğünü bilirim. Fakat kadılık için bu kadarı yetmez. Kâdılığa lâyık olacak kimse, senin aleyhine, oğlunun aleyhine ve senin kumandanlarının aleyhine hüküm verecek cesârette bir adam olmalıdır. Bu ise bende yok. Sen, beni öyle bir şeye da’vet ediyorsun ki, gönlüm ona asla râzı değil” dedim. Bunun üzerine Halîfe Mensûr: “Sen benim hediyelerimi neden kabûl etmiyorsun?” dedi. Ben de şu cevâbı verdim:

“Emîr-ül-mü’minîn, bana sırf kendi malından birşey yollamadı ki, ben onu reddetmiş olayım. Eğer kendi malından birşey gönderse idi, onu kabûl ederdim. Emîr-ül-mü’minînin bana gönderdiği hediyeler, müslümanların malından, Beyt-ül-mâl’dendir. Hâlbuki müslümanların Beyt-ül-mâl’ında benim hiçbir sûretle hakkım yok. Ben cepheye gidip savaşanlardan değilim ki, serhadlerdeki mücâhidler gibi Beyt-ül-mâl’den hisse alayım. Mücâhidlerin çocuklarından da değilim ki, kimsesiz yavrular gibi Beyt-ül-mâl’den bir pay alayım. Fakir de değilim ki, yoksullar gibi hisse alayım!” diye cevap verdim. Bunun üzerine Halîfe: “Öyle ise makamda dur, kadılar sana gelsinler, muhtaç oldukları zaman sana sorsunlar” dedi.

İmâm-ı a’zam hazretlerinin devrindeki Dehrîlerle, bu kâinatın bir yaratıcısı bulunduğuna, îmânın zarurî olduğuna dâir yaptığı münâzara meşhûrdur. Dehrîlere şunu sorarak münâzaraya başladı:

“Bir adam size gelse ve şöyle birşey anlatsa: “Denizin ortasında bir fırtına koptu, dalgalar ve rüzgâr çarpışırken birdenbire içi çeşitli mallarla dolu bir gemi meydkna geliverdi. Kuvvetli fırtınaya rağmen bu gemi kaptansız ve tayfasız kendi kendine istikâmetini bulup hareket ediyordu” dese buna ne dersiniz. Akıl bunu kabûl eder mi?” buyurdu. “Hayır, böyle şey olmaz. Bu aklın kabûl etmeyeceği ve havsalanın almayacağı birşeydir” dediler.

“Mademki öyledir. Denizde bir geminin kendi kendine oluvereceğini ve kaptansız yüzeceğini kabûl etmiyorsunuz. Şu sonsuz âlemler, en ince nizâm üzere kurulmuş bu dünyâ, içindeki akıllara hayret verici varlıkları ve olaylarıyla kendi kendisine nasıl oluverir, bunların bir yaratıcısı, bir sahibi yok mudur?” buyurunca, Dehrîler cevap vermeyip sustular ve orayı terkettiler.

Ömer bin Hammâd bin Ebû Hanîfe anlatır: Medine’de İmâm-ı Mâlik bin Enes’le (radıyallahü anh) görüştüm, onun yanına oturdum, onun ilmini dinledim, ondan ayrılacağım zaman ona; “Düşmanlık yapan hasedcilerin, sana Ebû Hanîfe’yi olduğundan başka türlü tanıtmağa çalışacaklarından korkarım. Ben sana onu olduğu gibi tanıtmak isterim. Onun fikirlerini beğenirsen ne a’lâ, yoksa ondan daha iyisi varsa, onu da senden öğrenmiş olurum” dedim. O da; “Söyle dinleyeyim” dedi. Şöyle konuştuk: “Ebû Hanîfe, günahından dolayı mü’minlerden kimseye kâfir oldu demez” dedim. “Ne güzel söylemiş” dedi. “O bundan daha büyüğünü söyledi: “Kötü günahlar işlese de tekfir etmem” dedi. “İsabet etmiş ve güzel söylemiş” dedi. “Bundan daha büyüğünü söylerdi” dedim. “Nedir o?” dedi. “Bir adam taammüden, kasden günah işlese, yine tekfir etmem derdi” dedim. “Doğru söylemiş” dedi. “İşte onun dedikleri bunlardır, her kim ki sana onun sözlerinin bunlardan başka türlü olduğunu haber verirse ona kanma” dedim.

Bozuk Kaderiyye fırkası âlimlerinden Cehm bin Safvan, Ebû Hanîfe’yle konuşmak arzusiyle onun yanına geldi ve: “Yâ Ebâ Hanîfe, hazırladığım ba’zı mes’eleler üzerinde konuşmak üzere sana geldim” dedi. Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), “Seninle konuşmak abestir, seninle münâkaşaya dalmak ateşe girmektir” dedi. “Sözümü dinlemeden benim hakkımda bu ağır hükmü nasıl veriyorsun?” “Bana senin öyle sözlerini ulaştırdılar ki, onları Ehl-i Kıble olan bir müslüman söylemez.” “Benim hakkımda gayba göre mi hüküm veriyorsun?” “Bunlar

senin hakkında öyle meşhûr olmuş şeyler ki, avamı da, havvâsı da bunları duydu, herkes biliyor. Ben de ona göre söyledim." "Yâ Ebâ Hanîfe, ben sana başka birşey sormıyacağım, yalnız îmânı soracağım." "Bu vakte kadar îmânın ne olduğunu öğrenmedin mi ki bana soracaksın?" "Evet öğrendim, fakat bir şeyde şüphem var." "Îmânda şüphe küfürdür." "Küfrün bana hangi cihetten geldiğini beyân etmelisin." "Sor, söyliyeyim" buyurdu. "Bana söyle bakalım, bir kimse kalbiyle Allahı tanıyor, O'nun bir olduğunu, şeriki ve dengi olmadığını biliyor, sıfatlarını tanıyor. Lisanıyla bunları söylemeden önce ölüyor. Bu kimse, mü'min olarak mı öldü, yoksa kâfir midir?" "Kâfirdir, kalbiyle bildiğini lisâniyle söylemedikçe Cehennem ehlindendir" buyurdu. "Allahı sıfatiyle bildiği hâlde neden mü'min olmuyor?" "Eğer Kur'âna inanıyor ve onu delîl olarak kabûl ediyorsan, sana onunla cevap vereyim. Eğer Kur'âna inanmıyor ve onu delîl tutmuyorsan, yine söyle, İslâm milletine muhalif olanların konuştukları tarzda konuşup sana cevap vereyim" buyurdu. "Kur'âna îmânım var, onu delîl olarak kabûl ediyorum." "Öyleyse dinle; Allahü teâlâ, kitabında îmânı, kalb ve lisana ya'nî bu iki a'zâya bağlıyarak zikreder. Nitekim Mâide sûresi 83 ve 85. âyet-i kerîmelerde meâlen şöyle buyurulmaktadır:

"Resûle indirileni dinledikleri zaman, onların gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün. Zira onlar, Hakkı tanırlar ve derler ki: Ey Rabbimiz, Muhammed aleyhisselâma ve Kur'âna, îmân ettik, bizi O'nun nübüvvetine ve Kur'ânın Hak teâlânın kelâmı olduğuna şehâdet edenlerle beraber yaz."

"Rabbimizin bizi sâlihlerle Cennete koymasını ümid ederken, biz niçin Allaha ve bize gönderilen Peygambere ve Kur'âna imân etmiyelim."

"İşte Allah da onları, bu söylediklerinden dolayı ebediyyen içinde kalmak üzere, altından ırmaklar akan Cennetlerle mükâfatlandırdı. İyi işler işleyenlerin mükâfatı budur."

Cenâb-ı Hak, onları, Allahı tanıdıkları ve bunu dilleriyle söyledikleri için Cennete koymaktadır. Ve onları, kalbiyle tasdik ve lisânla ikrârları yüzünden mü'minlerden saymaktadır.

Yine Allahü teâlâ meâlen buyuruyor ki: "Deyin ki: Biz Allaha inandık, bize inen kitaba (Kur'âna), İbrâhim, İsmâil, İshâk, Ya'kûb ve oğullarına indirilene, Mûsâ'ya verilen (Tevrat'a) ve Îsâ'ya verilene (İncîl'e) ve bütün Peygamberlere verilen mu'cize ve kitapların hepsine îmân ettik. Onlardan hiç birini diğerlerinden ayırmayız. Biz Allahü teâlâya tâat ve teslim üzereyiz."

"Eğer onlar da sizin îmân ettiğiniz gibi îmân ederlerse, dalâletten hidâyete ererler." (Bekâra sûresi 136-137)

Yine cenâb-ı Hak meâlen buyuruyor: "Allahü teâlâ, mü'minleri, dünyâda da, âhırette de sabit söz ile (Kelime-i tevhîde) tesbit eder." (İbrâhim-27)

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurur: "La ilahe illallah deyin, felah bulursunuz." Felah bulmayı Kelime-i şehâdeti söylemeden yalnız ma'rifete bağlamıyor. Yine Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurur: "Kim ki "Allahtan başka ilâh yoktur" derse ve kalbinde de bu böyle ise, o Cehennemden çıkar."

Allahı tanıyan Cehennemden çıkar demedi, diliyle söylemeğe bağladı.

Eğer sözle söylemek lâzım olmasa ve yalnız ma'rifet kâfi gelseydi, lisâniyle Allahı red ve inkâr eden kimse, kalbiyle Allahı bildiği vakit mü'min sayılırdı."

Bunları dinleyince Cehm: "Benim aklıma birçok şeyler koydun. Yine gelip sana başvuracağım" dedi.

Yezîd bin Hârûn'a, fetvâ verecek kimsenin nasıl olması gerektiği soruldu, O da: "Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) gibi olması lâzımdır. Ebû Hanîfe'den daha âlim ve vera' sahibi (şüphelilerden sakınan) görmedim. Birgün onu, birisinin kapısının hizasında güneş altında otururken gördüm. "Ey Ebû Hanîfe! Şu evin gölgesine gelseydiniz" dedim. "Gölgesi olan o evin sahibinde birkaç dirhem alacağım vardır. Alacaklımdan menfaat te'min etmiş olacağımdan, onun evinin gölgesine gitmedim; zîrâ hadîs-i şerîfte; "Bir kimse borç verir ve bundan bir faide beklerse, faiz olur" buyuruldu" dedi.

Fakîh Muhammed bin İbrâhim anlatan Birgün İmâm-ı a'zam hazretleri talebeleriyle otururken yanlarından bir kimse geçti, İmâm, "Şu kimse garîbdir, muallimdir ve koynunda tatlı vardır" buyurdu. İmâmın yanında olanlar o kimseye, bunları sordular, İmâmın dediği gibi çıkınca İmâma: "Bunu nasıl anladınız?" diye sordular; "Onu sağına soluna bakar, hâlinde değişmeler olduğunu gördüm. Anladım ki, bu memleketin yabancısıdır.

Yine gördüm ki, yanına çocuklar gelse, onlara dikkatlice bakar, bundan muallim olduğunu anladım. Ve yine gördüm ki, koynuna sinekler giriyor, buradan, koynunda tatlı olduğunu anladım" buyurdu.

Birgün İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretleri hasta oldu. İmâm'a, "Ebû Yûsuf öldü" dediler. İmâm-ı a'zam haberi duyunca, "Hayır ölmedi" buyurdu. "Ölmediğini nereden bildiniz?" diye sordular. Cevâbında, "İlme çok hizmet eylemiştir, meyvelerini toplamayınca ona ölüm gelmez" buyurdu. Hakîkaten ölüm haberinin yanlış olduğu anlaşıldı. Ve ilmin meyvelerinden o kadar pay aldı ki, çok fazla zengin oldu. Hârûn Reşîd'in başkadılığını yaptı.

Ebû Ca'fer Belhî anlatır: İmâm-ı a'zam hazretleri bir mes'elenin hâllinde güçlük çekince yanındakilere, "Herhalde bir günâhım vardır" buyurur, istiğfar eder, yeniden abdest alır, iki rek'at namaz kılar, tekrar derse oturunca da, mes'eleyi hallederdi. Onun bu hâli Fudayl bin Iyad hazretlerine bildirilince, "Allahü teâlâ, Ebû Hanîfe'ye rahmet eylesin. (Herhalde bir günâhım vardır) sözünü günâhının azlığından söylemiştir" buyurdu.

Süfyân bin Ziyâd Bağdadî anlatır: İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe şüphelilerden kaçınmada (vera'da) çok ileri idi. Ticâretle uğraşır, manifaturacılık yapardı. Alış-verişte bir yanlışlık olmamasına dikkat ederdi. Medîne-i münevvereli bir zât Kûfe'ye gelmişti. Bir elbise satın almak istedi. Ona istediği tipteki elbiseyi Ebû Hanîfe'nin dükkânında bulabileceğini söylediler. O şahıs Ebû Hanîfe'nin dükkânına gitti. Dükkânda "İmâm-ı a'zamın ortağı vardı. Arzu ettiği elbiseyi bin dirheme satın aldı. Daha sonra işini bitirip Medine'ye gitti. İmâm-ı a'zam, ortağına o elbiseyi sordu. O da, bin dirheme Medîneli bir kimseye sattığını söyledi. Hâlbuki o elbisenin fiatı dörtyüz dirhem idi. İmâm-ı a'zam hazretleri, ortağına; "Sen benim dükkânımda insanları aldatıyorsun" deyip ondan ayrıldı. Kendisi hazırlığını yapıp Medine'ye gitti. O şahsı üstündeki elbiseden tanıyıp buldu. Câmide namaz kılmaktaydı. Ebû Hanîfe de onunla beraber namaz kıldı. Namazdan sonra o şahsa yaklaşıp: "Üzerindeki elbiseyi nereden aldın?" dedi. "Onu, Kûfe'de'Ebû Hanîfe'nin dükkânından aldım" dedi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh): "Ben Ebû Hanîfe'yim, sen bunu bendenmi aldın?" deyince o şahıs, "Hayır, senden almadım" dedi. Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), "Elbisenin fiatı dörtyüz dirhem idi. Sana alüyüz dirhemini geri vereyim" dedi. Fakat o şahıs, "Ben bin dirheme bu elbiz şeyi kabûl ettim. Senin paranı alamam'? dedi. İmâm-ı a'zam hazretleri adamı ikna edip, altıyüz dirhemi geri verdi. Şüpheli bir alış-verişte malına haram karışması tehlikesinden kurtuldu.

İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretleri anlatır: İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), tanıdığı herkese iyilik yapardı. İhtiyâcı olan herkese elli veya yüz dînâr verirdi. İnsanlar kendisine teşekkür edince çok üzülür, "Ben size birşey vermiş değilim. Sizi birşeyden faydalandırmış da değilim. Ben sâdece bana verilen şeyi emrolunan yere koyan bir bekçiyim" buyururdu. Âlimler, onun için; "Allahü teâlâ Ebû Hanîfe'yi ilim, amel, cömertlik ile donatıp, Kur'ân-ı kerîm ahlâkı ile süslemiştir" derlerdi.

Ahmet bin Muhammed Hemedânî anlatır: İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, "Hocam Hammâd bin Süleymân vefât ettiğinden beri her namazımda, babamla birlikte ona, Allahü teâlâdan af ve mağfiret diliyorum. Ben kendinden ilim öğrendiğim ve ilim öğrettiğim kimse için af ve mağfiret dilerim" buyurdu.

Bekr bin Ma'rûf anlatır: Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kimseye kötülük ile karşılık vermedim. Kimsenin kötülüğünden bahsetmedim. Kimseyi kötülemedim."

İbn-i Dâvûd buyurdu ki: "Ebû Hanîfe hakkında iki kişiden başkası konuşmaz: Biri, onun ilmini çekemeyip haset eden, diğeri de, ilimden haberi olmayan câhildir."

Abdullah bin Mübârek'e Ebû Hanîfe'den soruldu: "Onun gibisi yoktur. Dünyalık ile imtihan olundu, sabretti. Kamçılar vurulmak sûretiyle imtihan olundu, yine sabretti. Öyleyse, onun gibi kim olabilir."

Atâ bin Cebele buyurdu ki: "Âlimler arasında Ebû Hanîfe'den daha fazla kendisine gidip-gelinen bir âlim görmedim, o, kavminin en fakîhi, en çok şüpheli şeylerden sakınanı, namaz ve ibâdeti en çok olanı idi."

Hasen bin Sâlih buyurdu ki: "Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), hâlis bir vera'ya sahipti. Haramdan çok korkar, şüpheye düşmek korkusu ile mübahların birçoğunu terk ederdi."

Ya'kûb bin Maîn buyurdu ki: "İmâm-ı a'zamın (radıyallahü anh) Ramazân-ı şerîf ayında altmış defa Kur'ân-ı kerîmi hatmettiği olurdu."

İmâm-ı Züfer buyurdu ki: "İmâm-ı a'zamın vera'sının ve gıybeti terketmesinin derecesine ulaşmaktan insanlar âcizdir. Sabrı da son derece fazlaydı."

İmâm-ı a'zam hazretleri buyurdu ki: "İlmin yere düşmesinden dolayı Allahü teâlânın hesap soracağından korkmasaydım, kimseye fetvâ vermezdim."

Mensûr bin Haşîm anlatır: Biz Kadsiye'de, Abdullah bin Mübârek ile beraber idik. Bu sırada Kûfeli bir kimse geldi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe aleyhinde konuştu. Abdullah bin Mübârek hazretleri ona şöyle cevap verip susturdu: "Yazıklar olsun sana! Kırkbeş sene beş vakit namazı tek bir abdestle kılan, bir gecede iki rek'at namazda Kur'ân-ı kerîmi hatmeden bir zât hakkında konuşuyorsun. Ben bütün fıkıh bilgimi Ebû Hanîfe'den öğrendim" buyurdu.

İbn-i Sâlim anlatır: "Kûfe'nin ileri gelenlerinden olan bir zât'dan duydum: "Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) dokuz sene yanımda kaldı, geceleyin onun hiç uyuduğunu görmedim" dedi."

Yahyâ bin Nasr bin Hacib Kureşî buyurdu ki: "Babam, Ebû Hanîfe'nin (radıyallahü anh) arkadaşı idi. Ba'zan Ebû Hanîfe'nin yanında sabahlardım. Ebû Hanîfe'nin gece namaz kıldığını, gözyaşlarının hasır üzerine yağmur gibi boşandığını görürdüm."

Ebû Mütevekkil buyurdu ki: "Ebû Hanîfe'ye uzun zaman komşuluk yaptım. Hiçbir gece Kur'ân-ı kerîm okumaktan geri kalmazdı. Onun her gece sabaha kadar sesini duyardım."

İmâm-ı a'zamın oğlu Hammâd anlatır: Birgün babam mescidde oturuyordu. Mescidin tavanından büyük bir yılan düştü. Yemîn ederek söylüyorum, babam yerini değiştirmediği gibi, yerinden bile kımıldamadı. Yüzünde hiçbir değişiklik olmadı. Sonra; "Allahü teâlâ dilerse bize zarar vermez" deyip, sol eliyle yılanı aldı ve dışarı attı.

İmâm-ı a'zam hazretleri buyurdu ki:

"Bir kimsenin ilmi, onu Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden men etmezse, o kimse hüsrana uğrayanlardandır".

"Eğer âlimler, dünyâda ve âhırette Allahü teâlânın dostu değilse, Allahü teâlânın hiçbir velî kulu yoktur."

"Tâatlerin en büyüğü Allahü teâlâya îmândır. En büyük günah küfürdür (kâfirliktir). Kim tâatlerin en büyüğü ile Allahü teâlâya itaat eder ve en büyük günahtan sakınırsa, onun af ve mağfirete kavuşacağını umarız."

"Kim âhırette Allahü teâlânın azâbından kurtulmak isterse, dünyâya gönül bağlamasın."

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin, görmekle şereflendiği Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

"Seni şüpheye düşüren şeyi bırak, gönlünü tırmalamıyan şeyi al?"

"Allahü teâlâ, bîçârelerin imdâdına koşmayı sever."

"İlim öğrenmek her müslümana farzdır."

"Bir hayra delâlet eden, onu yapan gibidir."

"Kardeşinin başına gelene sevinme, zîrâ Allahü teâlâ onu kurtarır, seni o belâya düçâr ediverir."

İmâm-ı a'zam hazretlerine Sümtî isminde bir kimse geldi. Basra'ya gitmek istediğini söyleyerek nasihat istedi. Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) ona şöyle buyurdu: "Şunu iyi bil ki, insanlara kötü muâmelede bulunursan sana düşman olurlar, isterse kötülük yaptığın kimse annen ve baban olsun. Eğer insanlara iyi muâmele edersen, seninle akraba olmasalarda, sana annen ve baban gibi olurlar. Basra'ya girdiğin zaman, insanlar seni karşılar ve ziyâretine gelirler. Senin hakkını gözetirler. Herkesi kendi derecesinde tut. Şeref sahiplerine ikram et. İlim ehline hürmet et. Yaşlılara hürmet et. Gençlere iyi davran, insanlara yakınlık göster, tüccâra müdâra et. İyi kimselerle beraber ol. Hiç kimseyi hor görme. Sırrını kimseye söyleme. Sabırlı, tahammüllü ve güzel ahlâk sahibi ol. Göğsün geniş olsun. Namazlarına eksiksiz devam eyle. Başkasına yedir. Seni ziyâret edenin ve etmeyenin ziyâretine git. İyilik yapana da, kötülük yapana da iyilikle mukâbele et. Affa yapış, iyiliği emret. Sana, dünyâ ve âhırette faydası olmayan şeyi terk et. Kendine sıkıntı verecek herşeyi bırak. Hak ve hukuka riâyet etmekte çok dikkatli ol. Hastalanan mü'min kardeşini ziyâret et. Senin ile alâkayı kesenden alâkanı kesme, sen ona git. Sana gelene ikram et. Sana kötülük yapanı affet. Senin hakkında kötü konuşanın hakkında sen iyilik ile konuş.

Onlardan vefât eden olursa, hakkını yerine getir, öde. Başına belâ ve musibet gelene ta'ziyede bulun. Senden yardım isteyene, yardım et. Mümkün olduğu kadar, insanlara olan sevginde samîmi ol. Bir mecliste bir mes'ele üzerinde konuşlurken, senin bildiğinin aksini söyleyecek olurlarsa, onlara muhalefet etme. Eğer sana bu mes'ele hakkında ne düşündüğünü soracak olurlarsa, onların söylediklerini reddetmeden, "Sizin söylediğiniz bu mes'elede, başka bir kavil daha vardır ki, o da şöyle şöyle ve delîli de şudur" dersin. Eğer onlar seni can kulağı ile dinlerlerse, hem mes'eleyi, hem de senin dereceni anlarlar. Böylece de, sana gereken kıymeti verirler ve hürmette kusur etmezler.

Sana ilim öğrenmek için gelenlere, anlayabilecekleri şeyleri öğret. Onlara nasihat et. Ba'zan onlara latife yap. Onlara zaman zaman yemek yedir. İhtiyâçları varsa, ihtiyâçlarını gider. Herbirinin ne derece ve mertebede olduklarını bil. Onların kusurlarına ve sürçmelerine bakma. Onlara yumuşak davran. Müsamaha göster. Hiçbirisine, canının sıkıldığını belli etme. Onlardan birisi gibi ol. İnsanlara kendi nefsine yaptığın muâmeleyi yap. Nefsini ve ahvâlini gözetip korumak sûretiyle hayırlı isteklerinde nefsine yardımcı ol. Sana karşı bıkkınlık ve sıkılma göstermiyen kimseye bıkkınlık ve usanç gösterme, iyi niyet sahibi ol. Doğrulukla hareket et. Kibri üzerinden at. Ahdini bozmaktan sakın. Emâneti yerine ver. Vera' ve takvâya sarıl. Bu nasîhatıma yapışırsan kötülüklerden korunacağını umarım. Senden ayrılmak beni mahzûn ediyor. Fakat seni tanımam beni rahatlatıyor. Bizimle alâkayı kesme. Mektûp yaz. İhtiyâçlarını bana bildir." Sonra ona harçlık verdi. Azık hazırlattı. Eşyalarını yükletti. Talebeleri ile beraber, onu Fırat kıyısına kadar uğurladılar.

İmâm-ı a'zam hazretleri, talebesi İmâm-ı Ebû Yûsuf diye bilinen Ya'kûb bin İbrâhim'e şöyle nasihat buyurdu: "Ey Ya'kûb! Sultâna hürmetli ol. Onun mertebesini gözet. Yanında yalan konuşmaktan pek sakın, ihtiyâç olmadan, olur olmaz zamanda yanına girme. Yanına çok gidip gelme, sonra yanında kıymetin düşer, seni küçük ve hafif görür. Sultâna yaklaşma. Ondan dâima uzak dur. Yoksa seni, ateş gibi yakar. Çünkü sultan, kendisi için istediğini, başkası için istemez. Sultânın yanında çok konuşma, ilim ehlinden tanımadığın birisi varken, sultânın yanına girme. Belki senin durumun ondan aşağı olur da, sen ona üstünlüğünü göstermek istersin. Bu ise sana zarar verir. Eğer sen ondan üstün isen, ilmini göstermen sebebiyle belki sana kızılabilir. Böylece insanların nazarında kıymetin düşer. Sultan sana bir işini arzederse, o işin bilgine muvafık olduğunu bilmeden kabûl etme.

İnsanların yanında, sâdece sana sorulan mes'ele üzerinde konuş. Ticâret ve dünyâ işinden, ilimle alâkalı ise konuş, yoksa, insanları dünyâya ve mala teşvik etmiş gibi olursun. Bu ise, insanların senin hakkında sû-i zan etmelerine ve kendilerinden birşey istediğini zannetmelerine sebeb olur.

Halkın arasında gülme. Fazla çarşıya çıkma. Çocuklar ile konuşup, onların başlarını okşamakta bir mahzur yoktur. Yolun ortasında halktan yaşlılarla yürüme. Eğer onlardan geride yürürsen ilmin şerefini ihmâl etmiş olursun. Yaşlılardan önde yürürsen, onlara hürmetsizlik etmiş olursun. Hâlbuki Resûlullah (aleyhisselâm); "Büyüğümüze hürmet, küçüğümüze merhamet etmeyen bizden değildir" buyurdu. Yol ortasında oturma. Oturmak istersen, mescidde otur. Mağazalarda oturma. Çarşıda ve mescidde birşey yeme. Su satıcılarından su içme. İpek elbise giyme.

Ailenin bütün ihtiyâçlarını yerine getirmeye gücün yeteceğini iyice bilmeden evlenme. Önce ilim öğren. Sonra helâlinden mal kazan, ilim öğrenme zamanında mal kazanmak için uğraşırsan, ilim elde etmekten mahrûm kalırsın, ilimden önce evlenirsen, çoluk çocuğun olur, onların ihtiyâçlarını te'min etmek zorunda kalırsın. İlim elde etmeye ve helâlinden mal kazanmaya fırsat bulamazsın. İşinin azlığında, kalbin boş, zihnin meşgûl değilken, ilimle meşgûl ol.

Allahü teâlâdan çok kork, takvâya sarıl. Emânete riâyet et. Herkese nasihat eyle. İnsanları aşağı görme. Hem kendine, hem de başkalarına hürmetkar ol. Onların seninle olan işlerinin dışında, insanlarla fazla beraber olma. Sana bir mes'ele sormak istiyenlerin suâllerinin dışında, başka mes'elelere girme. Sonra, suâlinin cevâbında zihinleri karışabilir.

İşlerinde acele etme. İnsanların yanında Allahü teâlâyı çok an. Çünkü insanlar, bunu senden görerek, onlar da yaparlar. Namazlardan sonra kendine âdet edin. Meselâ, Kur'ân-ı kerîm okursun. Allahü teâlâyı anarsın. Sana verdiği sabır ve çeşitli ni'metler için O'na şükredersin. Her ayın belirli günlerinde oruç tut ki, insanlar senden görerek öyle yapsınlar. Fakat nefsini iyi murâkabe et ki, ibâdetlerde insanların mâsını gözetmeyesin. Nefsine güvenme, nefsine uyma. Dünyâya meyletme."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 308

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 371

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 218

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 52

5) El-A’lâm cild-7, sh. 333

6) Menâkıb-ı İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe,

7) Süleymâniye Kütüphânesi. D. İbrâhim Paşa kısmı. Numara: 665

MELEKDÂD BİN ALİ

Fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Bekr’dir. Kendine çok kere Abdullah (Allahın kulu) derdi.

Şafiî mezhebinin fıkıh âlimlerinden olup, doğum târihi bilinmemektedir. 535 (m. 1140)’de vefât etti. Fıkıh ilmini Muhy-is-Sünne el-Begavî’den öğrendi. Nişâbûr’da Ebû Bekr bin Halef’den, Herat’ta Ebû Atâ el-Melihiyyî’den, İsfehan’da Ali Haddâd’dan, Bağdad’da el-Bâniyâsî’den ilim aldı. Vera’ sahibi, hüsn-i sîret sahibi idi. Kendisinden bir fetvâ sorulunca istihâre yapar, Kur’ân-ı kerîm okur, isâbetli fetvâ vermek için duâ ederdi.

İmâm-ı Râfiî “Emâli” kitabında, babasının ondan rivâyet isnadım anlatırken onu şöyle methetmiştir: “Selefi sâlihînin (Eshâb-ı Kirâmın ve Tabiînin) yolunda olan bir âlim idi. Gazvin’de senelerce fetvâ verdi. Faziletli, doğruyu bildiren, heybetli bir âlim idi. Hergün âdeti üzere erkenden câmiye ders vermeye giderdi. Oğlu Muhammed, daha gençliğinin ilk yıllarında vefât etti. Ders verdiği bir sırada oğlunun vefât haberini aldı. Defn için hazırlıkların yapılmasını söyledi. O anda, durumu dersinde bulunanlara söylemedi. Dersi bitirdi. Sonra şöyle dedi: “Oğlum Muhammed çağırıldı, o da gitti (vefât etti). Arzu eden cenâze namazına gelsin.”

Ömrü boyunca ilme hizmet etmiş, bereketli, çok fâideli bir âlim idi. Kendi memleketinden ve diğer memleketlerden pekçok kimse ondan ilim öğrenip icâzet (diploma) almıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 302

MENSÛR EL-BETÂİHÎ

Evliyânın büyüklerinden. El-Betâih topraklarında bir nehir kenarında ikâmet ederdi. Orada vefât etti. Hicrî altıncı asırda yaşamış olup, Rıfâî tarikatının şeyhi olan Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin dayısı ve hocasıdır. Daha o doğmadan annesi, akrabası olan meşhûr evliyâ Muhammed Şenbekî’nin sohbetine giderdi. Muhammed Şenbekî, onun annesi içeri girince ayağa kalkardı. Sebebi sorulunca, “Ben ona hürmeten değil, karnındaki çocuğa hürmeten kalkıyorum. O doğunca, yüce bir şan sahibi olacaktır” diye onun geleceğini müjdelemiştir. Mensûr el-Betâihî hazretleri, zamanının âlim ve velîlerinden istifâde ederek yetişmiş, büyük bir velî olmuştur.

Ondan istifâde etmek üzere pekçok kimse sohbetine katılmıştır.

Güzel, sözlerinden bir kısmı şunlardır:

“Dünyâyı tanıyan (fânî olduğunu anlayan), ona düşkün olmaz. Allahü teâlâyı tanıyan herşeyi bırakıp, O’nun rızâsını kazanmaya bakar. Nefsini tanımayan, bilmeyen büyük aldanış içindedir.”

“İnsanın müptelâ kılındığı en çetin şey gaflettir. Allahü teâlâ bir kulunu severse, onu gafletten korur.”

“Kalbin dereceleri yükseldikçe sıkıntılar artar. Sabır, darda kalmış olanlarının azığıdır. Rızâ ise, âriflerin derecesidir. Bir kimse sabrında sebat gösterirse, o sabredenlerin en iyisidir.”

Rızkından endişe eden kimsenin hâlini ise şöyle anlatmıştır: “Dîni ile Allah yolundadır. Fakat rızkı husûsunda Allaha tevekkül etmemektedir. Böyle olan kimse bu haliyle Allaha yönelmemiş, O’ndan kaçıyor demektir.”

“Dünyalık olan her şey, senin dünyâyı terketmen husûsunda aleyhindedir. Sana yardımcı olmaz. Şu üç sıfat evliyânın sıfatmdandır. Sen bunlara iyi yapış.

1. Her husûsda Allahü teâlâya dayanmak, tevekkül etmek.

2. Allaha dayanıp, hiçbir şeye düşkün olmamak.

3. Her halükârda Allahü teâlâya yönelmek.”

“Tevekkül, bütün işleri Allahü teâlâya havale etmektir.”

Ahmed Rıfâî şöyle demiştir: “Dayım Mensûr’dan işittim. Buyurdu ki: “Seven dâima kendinde değildir. Bu sarhoşluk hâlinden çıkamaz. Çıkarsa hayret hâline girer. Hayretten kurtulursa, sarhoşluğa (kendinden geçmeye) döner.”

Muhabbet nedir? diye sorduklarında şöyle cevap vermiştir: “Muhabbet sahibi, seven, hayranlık şarâbı ile sarhoştur. Sarhoşluktan çıksa hayrete, hayretten çıksa sarhoşluğa döner” buyurdu ve şu ma’nâda bir şiir okudu:

“Sevgi (aşk) bir sarhoşluktur ki, ona düşen kendini kaybeder... Sevgi ölüm gibidir ki, her aşk sahibini yok eder. Kim onu tadarsa, aşkı onu telef eder. Aşklarında samîmi olanlar (Rabbini gerçekten sevenler), bu sevgileri uğrunda öldüler. Eğer onlar sevgilerinde samimî olmasalardı, ne ölürlerdi, ne de telef olurlardı.” Bu şiiri söyledikten sonra kalkıp yeşil bir ağaç altına oturup, ağaca yaslandı, bir nefes aldı. Ağaç birden kuruyup, yaprakları dökülmeye başladı. Bu hâli görünce şu ma’nâda bir şiir söyledi:

“Memleketler ve onlarda bulunan ağaçlar, aşk sebebiyle kurursa, onlara artık yağmur fayda vermez.”

“Yeryüzü Allah aşkını tatsaydı, bu aşk ve muhabbet sebebiyle bir ateş parçası hâline gelen meyveleriyle, yeryüzündeki ağaçlar alev alev tutuşur, dalları yapraksız kupkuru bir çubuk hâline gelirdi. Bu aşk ateşine, ne demir, ne de sarp kayalar, insandan daha dayanıklı ve tahammüllü değildir.”

Mensûr el-Betâihî hazretlerinin vefâtı yaklaşınca hanımı, “Oğluna vasıyyet et, onu yerine vekîl bırak” dedi. “Hayır, kızkardeşimin oğlu Ahmed’i (Ahmed Rıfâî’yi) vekîl bırakacağım” buyurdu. Hanımı bu husûsta ısrar edince, oğlunu ve kızkardeşinin oğlu Ahmed’i yanına çağırıp, “Gidin bana biraz çiçek toplayıp getirin” dedi. Her ikisi de gitti, sonra oğlu elinde bir demet çiçek getirdi. Kızkardeşinin oğlu ise eli boş döndü. “Neden toplamadın?” diye sorunca, “Elimi uzattığım her çiçek Allahü teâlâyı tesbih ediyordu. Koparmaya kıyâmadım” dedi. Hanımı bu hâli görünce, onun kerâmetini ve Ahmed Rıfâî’nin üstünlüğünü anladı. Israrından vazgeçti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 83

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 134

3) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 268

MES’ÛD BİN MUHAMMED TURAYSÎSÎ NİŞÂBÛRÎ

Fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü’l-Meâlî, lakabı Allâme Ebü’l-Meâlî’dir. 505 (m. 1111) senesinde Nişâbûr’da doğdu. 578 (m. 1182) senesinde Şam’da vefât etti. Şafiî mezhebi fıkıh âlimidir. Fıkıh ilmini, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin talebelerinden olan Muhammed bin Yahyâ’dan, babasından, Ömer es-Sultan’dan, İbrâhim el-Merverrûzî’den öğrendi. Ebû Nasr bin Üstâd Ebû Kâsım el-Kuşeyrî’den rivâyette bulundu. Hibetullah es-Seyyidî’den, Abdülcebbâr Beyhekî’den ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi.

Daha küçük yaşta iken ilimde çok ilerledi. Tahsilini tamamladıktan sonra, Nişâbûr’da Nizamiye Medresesi’nde bir müddet ders verdi. Sonra Bağdad’a gitti. Bağdad’da büyük bir alâka gördü. Bağdad’dan Şam’a geçip bir müddet de orada ikâmet edip, Mucâhidiyye Medresesi’nde ders verdi. Ebü’l-Feth Nasrullah el-Missîsî’nin vefâtından sonra, Gazâliyye zaviyesinde ders verdi. Bundan sonra Haleb’e gitti. Orada Nûreddîn ve Esedüddîn tarafından yaptırılan iki medresede ders verdi. Sonra Bağdad’a gitti. Bağdad’dan da Hemedân’a gidip, bir müddet orada ders verdi. Burdan da Şam’a gitti. Şam’da yerleşip, Gazâliyye ve Carûhiyye medreselerinde ders verdi. Orada Şafiî mezhebinin en başta gelen âlimi oldu. Bu vasfından dolayı, hilâfet merkezi Bağdad’a elçi olarak gidip döndü. Kendisinden Ebü’l-Mevâhib bin Sasrî, Ebü’l-Kâsım bin Sasrî, Tâcüddîn Abdullah İbni Hammureyh ve diğer birçok zât ilim alıp, rivâyette bulunmuş ve pekçok kimse ondan icâzet

almıştır. Bir mescid yaptırdı ve kitaplarını Şam'da Adîliyye Medresesi kütüphânesine vakfetti, bağışladı. Kabri, Sufiyye kabristanının batısında bir türbededir. Edîb, vâ'iz ve sâlih bir zât idi. Fıkıh ilmine dâir "El-Hâdis" adında bir eseri vardır. Muhtasar (kısa) ve son derece faydalı bir eserdir. Bu eseri Behâ el-Kaftî şerh etmiştir. Bundan başka Selâhaddîn-i Eyyûbî için hazırladığı ve bir müslümana lâzım olan i'tikâd bilgilerini anlatan bir eseri daha vardır. Selâhaddîn-i Eyyûbî, onun yazdığı bu bilgileri çocuklarına küçük yaşta öğretip, ezberletmiştir.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 230

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 297

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 96

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 312

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 263

6) Tabakât-üş-Şafiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 498

7) Keşf-üz-zünûn sh. 2026

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 429

9) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 319

10) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1341

MEVDÛD ÇEŞTÎ BİN EBÎ YÛSUF ÇEŞTÎ

Evliyânın büyüklerinden. Çeşt'de dünyâya geldi. Zamanının en büyük evliyâsından olup, lakabları Kutbüddîn, Şems-i Sûfîyân, Çenâg-ı Çeştîyân, Yegâne-i Rüzgâr, Mahbûb-i Perverdigâr, Sâhib-ül-esrâr ve Mahzen-ül-envâr'dır. 527 (m. 1133) senesinde doksanyedi (97) yaşında iken vefât etti. Mevdûd Çeştî, daha yedi yaşında iken Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Onaltı yaşında iken zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsil etti. Yirmidört yaşında iken babasını kaybetti. Babasının vefâtından sonra onun yerine geçerek talebe yetiştirmeye başladı.

Mevdûd Çeştî hazretleri, babası Ebû Yûsuf, Ahmed-i Nâmıkî ve Necmüddîn Ömer'den ilim öğrendi. Ayncâ ilim tahsil etmek için; Kudüs, Buhârâ, Belh ve daha birçok yere gitti. İlm-i zâhir ve ilm-i bâtında yetişmiş bir âlim ve büyük bir evliyâ idi. Binlerce talebe yetiştiren Mevdûd Çeştî'nin meşhûr talebeleri şunlardır: Oğlu Hâce Ebû Ahmed, Hacı Şerîf Zendenî, Şeyh Şencan, Ebû Nasır, Şekîban Zâhid Hüseyn Tibetî, Ahmed Bedrin, Serpuş Azerbeycânî, Osman Rûmî, Ebü'l-Hasen Bânî.

Talebelerinden birisi, nerede olursa olsun bir güçlükle karşılaşıp Mevdûd Çeştî hazretlerinden yardım isteyince, Mevdûd Çeştî'nin ma'nevî yardımları ile müşkilleri çözülürdü. Vefâtından sonra kabrine gidip inanarak duâ edenin ne dileği varsa ekseriya yerine gelirdi.

Şöyle anlatılır: "Mevdûd Çeştî, babasının sağlığında mektebe gidiyordu. Henüz daha çocuk yaşta idi. Bir bahar günü halk, şiddetle gürleyip akan bir seli uzaktan seyrediyorlardı. Gürleyerek akan bu şiddetli sel, taşları kaldırıp sürüklüyordu. Herkes bu duruma hayretle bakıyor, baktıkça hayretleri arttırıyordu. Selin şiddetinden hiç kimse karşıya geçemiyor, kendinde karşıya geçecek gücü bulamıyordu. Mevdûd Çeştî ortaya çıkıp, "Ben bu selden geçerim" dedi. Orada bulunanlar şaşırdılar. Mevdûd Çeştî şiddetle kükreyip akan suya birden daldı. Bir ânda şimşek gibi karşıya geçti. Sonra tekrar sel üzerinde yürüyerek geri döndü. Bu hâlini ve kerâmetini görenler, onun mübârek ve büyük bir insan olduğunu anladılar."

Şöyle anlatılır: "Mevdûd Çeştî hazretleri daha mekteb çağlarında idi. O sırada bulunduğu belde de bir kıtlık oldu. Birçok kimseler toplanarak, gelip Mevdûd Çeştî'den yardım istediler. Mevdûd Çeştî elini yere koydu. O ânda, elini koyduğu yerden meyveler, çeşit çeşit şekerler ve bitkiler çıkıyordu. Orada bulunanlar toplamakla bitiremiyorlardı. Hâce Mevdûd, elini fitne korkusuyla yerden çekti. Bu haber muhterem babalarına ulaşınca, onu huzûruna çağırdı. Böyle hâllerden şiddetle onu men ettiler. Ve "Bizim hocalarımız kerâmetlerini göstermekten çok utanırlardı. Sana ne oluyor ki, kerâmet izhâr ediyorsun. Onlara muhalif olmaktan korkmuyor musun? Onlar yardım etmezse, kıyâmette huzûr-i ilâhide ne cevap vereceksin?" buyurdu. Çocuk yaşta olmasına rağmen Hâce

Mevdûd'un bu kerâmeti her tarafa yayıldı ve Kutb-ül-Aktâb olarak anıldı."

Şöyle nakledilir: "Hâce Mevdûd, birgün arkadaşları ile beraber şehir dışına çıkmıştı. Arkadaşları avlanmaya gittiler. O da, Hâce Ebû Ahmed denilen zâttan kalma dergâha gitti. Orada Allahü teâlâya ibâdet etmeye başladı. Hâce Ebû Ahmed'in daha önce talebelerinden olan binlerce cin oraya gelerek ona hizmete ve onunla birlikte ibâdete başladı. O kadar kalabalıktı ki, adım atacak yer yoktu. Bu sırada arkadaşları avlanma işini bitirmiş, onu arıyorlardı. Dergâha geldiler. Mevdûd Çeştî'ye, tanımadıkları birçok kimsenin hizmet ettiğini gördüler. Hâce Mevdûd, arkadaşlarının yakalamış olduğu süt veren hayvanların sütlerinin sağılmasını istedi. Onlar da süt sağmaya başladılar. O kadar çok süt sağdılar ki, orada koyacak kap kalmadı. Oradakilere sütü içmelerini buyurdu. Onlar da sütü içtiler. Hiç böyle lezzetli bir süt içtiklerini hatırlamıyorlardı. Bu kerâmeti görenlerin hepsi, Mevdûd Çeştî'ye talebe oldular."

Mevdûd Çeştî, herkese tevâzu ve hürmet gösterirdi. Büyük ve küçük herkes istifâde etmek için onu ziyâret ederlerdi. O da gelenlerle, büyük, küçük, hizmetçi demeden ilgilenir, dertlerini dinlerdi. Huzûruna gelenlere önce selâm verir, ayağa kalkardı. Kendisine: "Yâ Hâce! Büyük ve küçükten ilk defa selâm verecek kimdir?" diye suâl edildi. Buyurdu ki: "Büyük, küçüğe selâm verir. Allahü teâlâ da, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) mi'râcda önce selâm verdi ve "Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü" buyurdu. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), karşılaştığı kimseye önce kendisi selâm verirdi. Peygamber efendimiz böyle yaparken, biz, nasıl olurda O'na muhalefet ederiz. Sonra Resûlullaha uymak, bize farz-ı ayndır."

Şöyle nakledilir: "Hâce Mevdûd Çeştî'nin dergâhında, kaside okuma, dinleme meclisleri olurdu. Hâce Mevdûd bu meclislerden çok zevk alırdı. Bu meclislere ulemâ, meşâyıh, büyük-küçük herkes gelirdi. Her çeşit nefis yemekler hazırlanır ve orada bulunanlara ikram edilirdi. Meclise Kur'ân-ı kerîm okuyarak başlanır, Kur'ân-ı kerîm okuyarak bitirilirdi. Okunan kasidelerde, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) Eshâbının çektiği acılar ve âhıretle ilgili husûslar geçince, Hâce Mevdûd Çeştî ağlardı. Kaside okunurken Hâce Mevdûd bir ara gözden kaybolurdu. Kendisine, "Bunun sırrı nedir?" diye sorulunca, "Ey Azîz! Bu fakir, mahbûbunun nûruna bürünmüştür. O'nunla olup, O'nun muhabbetinin cezbesine kapılmış, başkasından alâkayı kesmiştir. Eğer size o ânda kavuşulan şeylerin hepsini anlatsam, Ayn-ül-kudât gibi beni yakarlardı. Bunun için hocalarımız, o ânda kavuşulan şeyleri, hafsalası almıyacak olan kimselere anlatmamışlardır" buyurdu."

Şöyle anlatılır: "Hâce Mevdûd Çeştî, pederi vefât ettiğinde yirmidört yaşında idi. Pederinin yerine geçerek, talebe yetiştirmeye başladı. Babasının talebeleri, onu hoca kabûl ettiler. Hâce Mevdûd'un babasının vefât heberi, Şeyh-ül-İslâm Ahmed-i Nâmıkî Câmî'ye ulaşınca, Ahmed-i Nâmıkî: "Hâce Mevdûd, büyüklerin yetiştiği bir ailedendir ve daha çok gençtir. Bunun için, onun yanına gidip onun yetişmesini, terbiyesini tamamlıyayım. Onun vilâyetinde bir payım bulunsun. Eğer böyle yapmazsam, onun mübârek ailesine karşı vazîfemi yapmamış ve onlara ihânet etmiş olurum" buyurdu. Ahmed-i Nâmıkî Câmî, yanında talebelerinden kalabalık bir grup ile Cam'dan Çeşt'e doğru yola çıktı. Herat'a vardığında ba'zı münâfıklar, Hâce Mevdûd'a gittiler ve "Şeyh-ül-İslâm Ahmed-i Nâmıkî Câmî babanızın vefâtını işitmiş. Sizin için ise, o daha çok gençtir, gidip onun vilâyetine müdâhale edeyim demektedir" dediler. Münâfıkların bu sözleri üzerine, Hâce Mevdûd bir müddet murâkabe etti. Sonra başını kaldırarak onlara: "Sizin söylediklerinizin hepsi yanlıştır ve işitilmemiş şeylerdir. Ahmed-i Nâmıkî Câmî, muhabbet ve ihlâsla bizi kuvvetlendirmeye geliyor" buyurdu. Bu sırada Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretlerinin yakına geldiğini haber verdiler. Bunun üzerine Hâce Mevdûd Çeştî onu karşılamaya çıktı. Orada bulunan ard niyetli münâfıklar, şayet Şeyh onu ister istemez karşılayacak ise, çok kalabalık bir grup ile karşılamamalıdır" dediler. Hâce Mevdûd, bunların sözlerine hiç i'tibâr etmedi. Dörtbin talebesi ile yola çıktı. Yolda Herat'a kadar kiminle karşılaştı ise, hepsi ona talebe oldu. O kadar çok kalabalık idi ki, o kadar kalabalık görülmemiş idi. Her iki büyük âlim Tunük nehrinin kenarında durdular. Ahmed-i Nâmıkî Câmî bir arslan üzerinde duruyordu. Hâce Mevdûd Çeştî ise, nehir kenarındaki duvarın üstünde idi. Hâce Mevdûd, "Siz uzak yerden geldiniz. Bizim, sizin yanınıza gelmemiz uygundur" dedi. Besmele çekerek havada uçtu ve Ahmed-i Nâmıkî Câmî'nin yanına geldi. Ahmed-i Nâmıkî Câmî dostlarına, "Hâce Mevdûd hakkında korktuğumuza uğramadık. Hâce Mevdûd, veliy-yi kâmillerdendir. Onu görmekle şereflendik" dedi. Sonra Hâce Mevdûd ile beraber oturdular ve uzun uzun konuştular. Hâce Mevdûd ona, "Garîbhânemizi

şereflendirirseniz bizi memnun edersiniz" dedi. Ahmed-i Nâmıkî Câmî, "Bizim maksadımız sizinle görüşmek idi. Bu da elhamdülillah en güzel şekilde hâsıl oldu" dedi. Hâce Mevdûd ile Ahmed-i Nâmıkî Câmî bir müddet daha sohbet ettikten sonra, Hâce Mevdûd'un talebelerinden Ali Hakîm isimli bir zâtın evine gittiler. Orada üç gün sohbet ve Allahü teâlâyı zikr ettiler. Birgün bu iki zât, Allahü teâlâyı zikr ederek kendilerinden geçmiş bir hâlde iken, ellerinde hançer olan iki münâfık içeri girdi. Maksadları her ikisini de hançer ile öldürmek idi. O sırada Hâce Mevdûd'un nazarları onlara isâbet etti. Onlar derhal düşüp bayıldılar. Bir müddet sonra onlar ayrılınca, Ahmed-i Nâmıkî Câmî: "Yâ Hâce Mevdûd! Bu ne hâldir? Bunlar kimlerdir?" diye sorunca, Hâce Mevdûd olanları ona anlattı. Bunun üzerine Ahmed-i Nâmıkî Câmî, "Ben onları affettim. Fakat kurtulmaları için senin de affetmen lâzımdır" buyurdu. Bunun üzerine Hâce Mevdûd, "Ben de onları affettim" dedi. Onun bu sözünden sonra adamların titremeleri geçti ve tövbe edip sâlih talebelerden oldular.

Bundan sonra Hâce Mevdûd Çeşt'e, Ahmed-i Nâmıkî Câmî de, Câm'a dönme hazırlığına başladılar. Ahmed-i Nâmıkî Câmî, Hâce Mevdûd'a ilim tahsilini kuvvetle tavsiye ettikten sonra: "İlimsiz evliyâlık bir hiçtir. Her ne kadar ma'rifet ilimlerini kemâl derecesinde biliyorsan da, zâhir ve batının bir olması için, ilm-i zâhirde de kemâl derecesinde olman lâzımdır" dedi. Hâce Mevdûd bundan sonra onun nasîhatına göre hareket etti. Daha sonra Mevdûd Çeştî oradan ayrılıp evine dönerken, yolun kenarından bir şahsın, "Yâ Mevdûd! Yâ Mevdûd!" diye bağırdığını duydu. O şahsın yanına giderek hâlini ve neden böyle seslendiğini sordu. O kişi de uzun zamandan beri gözlerim görmüyor, iyileşmem için Allahü teâlâya duâ ediyorum. Hafiften bir ses duydum. "Mevdûd Çeştî bizim sevgili kulumuzdur. Onu vesîle ederek duâ etmen gerekir. Onun buraya gelmesiyle gözlerin açılacaktır" diye bir nidâ geldi" dedi. Onun bu sözlerinden sonra Mevdûd-i Çeştî, elini o kişinin gözlerine sürdü. O kişinin gözleri derhal açıldı.

Aynı sene zâhirî ilimlere devam etmek için Belh'e gitti. Hâce Mevdûd, Belh şehrine geldiğinde, herkes onu karşılamağa çıktılar. Ona hürmette ve ta'zimde çok ileri gittiler. Onun sohbetleri ile bereketlendiler. İşleri güçleri hased etmek olan ba'zı kimseler, onu kıskandılar. Onu imtihan etmek, zâhirî ve bâtınî ilimlerdeki derecesini anlamak istediler. Aralarından dörtyüz kişi topladılar. Bir Cum'a günü Belh Câmii'nde namazdan sonra, Mevdûd Çeştî'ye bu dörtyüz kişiden herbiri, zâhir ilimlerin en zor mes'elelerinden çeşitli sorular sordular. Hâce Mevdûd herbirine öyle cevaplar verdi ki, hiçbirinin konuşacak hâli kalmadı. Bunun üzerine onlar, "Siz bu kadar ilim sahibi olduğunuz hâlde kasîde dinliyorsunuz?" diye sordular. O da, "Bizim hocalarımız, zâhirî ve bâtınî ilimlerin hepsini kendilerinde toplamışlardı. Onlar dîne muhalif hiçbir şey yapmadılar ve yapmazlar, Kasideyi onlar da dinlediler. Sonra Evliyânın büyüklerinden İbrâhim bin Edhem de kasîde dinler ve böyle yapanlara da mâni olmazdı, İbrâhim bin Edhem, müctehid, mürşid-i kâmil idi. Aynı zamanda sizin İmâmınızdir. Size ne oluyor ki, kasîde dinlemeye; karşı çıkıyorsunuz?" buyurdu. Bunun üzerine oradaki âlimler, "İbrâhim bin Edhem, aynı zamanda havada uçardı. Eğer siz de havada uçarsanız, ona ittibâ ettiğinize inanacağız" dediler. Daha sözlerini bitirmeden, Hâce Mevdûd duvarın üzerine sıçrıyarak uçmaya başladı, sonra gözden kayboldu. Bir müddet sonra geri geldi. Orada bulunanlar, "Bu yaptığını Cûkî denilen Hind Brehmenleri de yapıyor. Senin bu yaptığının Rahmânî mi, şeytanî mi olduğunu nasıl anlarız?" diye sordular. Sonra, "Eğer şu mescidin kenarındaki taş senin isteğinle gelir, sana şâhidlik ederse kabûl ederiz" dediler. Bunun üzerine Hâce Mevdûd, Allahü teâlâya duâ ederek taşa işâret etti. Taş yuvarlana yuvarlana yaklaştı ve taştan şöyle bir ses işitildi: "Ey müslümanlar' Hâce Mevdûd, vilâyet ve kerâmet sahibidir. Onun fiilleri dîne uygundur. Onun hâllerinin hepsi Rahmânî'dir." Bu taş, üç defa aynı sözleri tekrar etti. Orada bulunanların hepsi Hâce Mevdûd Çeştî'nin büyüklüğünü anladılar ve tövbe ettiler."

Şöyle anlatılır: "Hâce Mevdûd, Belh'den talebeleriyle Buhârâ'ya doğru yola çıktı. Bir nehir kenarına geldiler. Bu nehirde bir kayık çalışıyor, yolcuları ücretle karşıya geçiriyordu. Hâce Mevdûd ve talebelerinin yanında hiç para yoktu. Kayık sahibi onlara, "Para almadan sizi karşıya geçirmem" dedi. Bunun üzerine kayık ile geçilmeyeceğini anlayan Hâce Mevdûd, Besmele çekerek nehre yürüdü ve talebelerinin de kendisini ta'kib etmelerini istedi. Onlar da Hâce Mevdûd'un peşini ta'kib ettiler. Göz açıp kapayıncaya kadar selâmetle karşı kıyıya geçtiler. Daha sonra onları karşı kıyıda gören kayık sahibi pişman olup, özür diledi ve talebelerinden oldu. Buhârâ'ya varan Hâce Mevdûd, orada ilim tahsili ile meşgûl olmaya devam etti. Daha çok Necmeddîn Ömer'in derslerine devam etti. Ondan fıkıh ilmini öğrendi. Necmeddîn Ömer de ona şefkat ve merhamet gösterdi. Bu

dersleri dinlemeye binlerce cin de gelirdi. Bu esnada cinlerle aralarında dostluk peyda oldu. Cinler, Hâce Mevdûd soyundan gelenlere bu dostlukdan dolayı kötülük yapmamaktadır.”

Şöyle anlatılır: “Hâce Mevdûd, bir Aşure günü Hâce Abdülhâlık Goncdüvânî ile sohbet ederken, zâhid kılıklı, ya’nî arkasında hırka, omuzunda seccade olan bir adam kapıdan girip meclise oturdu. O zât Hâce Abdülhâlık’a, “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Mü’minin firâsetinden korkunuz. Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar” buyurmuştur. Bu hadîs-i şerîfin sırrı nedir?” diye sordu. Hâce Abdülhâlık da ona, “Sırrı; zünnârını kesip müslüman olmandır” buyurdu. O zât, “Allah korusun! Bende zünnâr mı var?” diye sorunca, Hâce Abdülhâlık hizmetçilerden birine, bu kişinin hırkasını çıkarmasını işâret etti. Hırkayı çıkardıklarında, orada bulunanlar onun belindeki zünnârı gördüler. O zât hemen tövbe edip İslâm dînini kabûl etti.

Şöyle anlatılır: “Mevdûd Çeştî, ölüm döşeğinde hastalığı iyice artınca, sık sık yatağından başını kaldırıp kapıya doğru bakıyordu. O esnada nûrânî yüzlü, temiz elbiseli bir zât içeriye girdi. Selâm vererek, üzerinde birkaç satır yeşil yazı bulunan bir ipek parçasını Mevdûd Çeştî’ye verdi. O da yazıya biraz baktıktan sonra, onu gözlerinin üzerine koyarak vefât etti. Cenâzesi yıkanıp, kefenlenip, musalla taşına kondu. Tam cenâze namazı kılınacağı zaman, müthiş bir ses duyuldu. O sesi duyanların büyük bir kısmı oradan kaçtı. Bunun üzerine, birçok evliyânın rûhları ve binlerce cinnî onun namazını kıldılar. Bunlar her ne kadar görülmüyor idiler ise de, duâ ve sesleri orada bulunanlar tarafından duyuldu. Daha sonra talebeleri ve halk, cenâze namazını kıldılar. Namazdan sonra tabut, Allahü teâlânın izni ile kendi kendine hareket ederek kabre kadar gitti. Bu kerâmeti gören binlerce gayrî müslimden birçoğu müslüman olmakla şereflendiler.”

Mevdûd Çeştî, “Minhâc-ül-ârifîn” ve “Hülâsa-i şeriat” isimli iki eser yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hadîkat-ül-evliyâ kısım-2, sh. 146

2) Nefehat-ül-üns sh. 364

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 33

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 477

5) Siyer-ül-aktâb sh. 77

MEVHÛB BİN AHMED EL-CEVÂLİKÎ

Hanbelî âlimlerinin büyüklerinden ve muhaddis. İsmi, Mevhûb bin Ahmed bin Muhammed bin Hadr bin Hasen bin Muhammed el-Cevâlikî, künyesi Ebû Mensûr’dur. İbn-i Cevâlikî diye de tanınır. 466 (m. 1073) senesi Zilhicce ayında Bağdad’da doğdu. Küçük yaşında ilim tahsiline başladı. Edebiyat ve lügat ilimlerini çok iyi öğrendi. Çeşitli ilimlerde de söz sahibi oldu. Zamanının en meşhûr medresesi olan Nizamiye Medresesi’nde müderrislik yaptı. Abbasî halîfesi Müktefî bin Müstazhir’in sevgisini kazanıp, ona yakın kimselerden oldu. Beş vakit namazda halîfeye İmâm olurdu.

540 (m. 1145) senesi Muharrem ayının onbeşinde, Bağdad’da vefât etti. Bâb-ı Harb kabristanına, babasının yanına defnedildi. Cenâzesi, çok kalabalık bir cemâat tarafından kaldırıldı. Âlimler ve devlet adamları cenâzesinde hazır bulundu.

Ebû Mensûr Cevâlikî, zamanının en büyük lügat ve edebiyat âlimi Hatîb Ebû Zekeriyyâ et-Tebrîzî’ye talebe oldu. Arab edebiyatı ve lügatını ondan öğrendi. İlim öğrenmek için onun yanında onyedi sene kaldı. Onun yetiştirdiği en büyük talebesi oldu. Vefâtından sonra da hocasının yerine Nizamiye Medresesi’nde hocalık yaptı. Ebû Kâsım el-Buşrî, Ebû Tâhir bin Ebi’s-Sakr, Ebû Hasen Ali bin Muhammed, Tırâd-üz-Zeynî, Nasr bin Batr, Ebû Hüseyn bin Tuyûrî, Ca’fer es-Sirâc, Ebû Tâhir bin Sevvâr ve pekçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. İbn-i Nasır, İbn-i Sem’anî, İbn-i Cevzî, Ebü’l-Yemen ve pekçok âlim de Ebû Mensûr Cevâlikî’den ilim öğrendiler.

İbn-i Sem’ânî onun için şöyle demiştir: “Edebiyat ve lügatte İmâm, Bağdadlıların kendisi ile övündükleri, mütedeyyin, güvenilir, şüpheli şeylerden sakınan, fazilet sahibi, aklı üstün, ince ve keskin görüşlü, zabtı kuvvetli, çeşitli kitaplar yazmış, bu kitapları her yere yayılıp meşhûr olmuş. İsmi her yerde zikredilen bir zât idi.”

İbn-i Cevzî ise; “Lügat ilmi onunla son bulmuştur. Ya’nî en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Aklı kuvvetli, gayet mütevâzi elbise giyen, az konuşan, çok susan, uzun uzun düşünmeden ve incelemeden söz söylemiyen bir zât idi. Kendisine birşey sorulunca çoğu zaman, “Bilmiyorum” derdi. Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünnetine sıkıca yapışırdı” buyurmuştur.

Münzirî de; “İmâm Ebû Mensûr’un nahiv ve lügatte yüksek bir derecesi vardı. Bağdadlıların iftihar vesilesi idi. Yazdığı meşhûr kitabları vardır” buyurmuştur.

Halîfe Müktefî bin Müstazhir huzûruna ilk girdiği zaman, halîfenin hekimi İbn-i Tilmiz ile aralarında şöyle bir hâdise cereyan etti: Ebû Mensûr Cevâlikî, halîfenin yanına girince, “Esselâmü alâ Emîr-il-mü’minîn ve rahmetullahi teâlâ” diye selâm verdi. İbn-i Tilmiz de orada ayakta hazır bulunuyordu. Sohbeti bozarak, “Emîr-ül-mü’minîne böyle selâm verilmez ey şeyh!” dedi. Ebû Mensûr Cevâlikî, bu sözlere hiç ehemmiyet vermedi ve halîfe Müktefî’ye: “Yâ Emîr-el-mü’minîn! Vermiş olduğum selâm, Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünnetine uygundur” buyurdu. Sonra sözünü te’yîd eden, selâmın verilme şeklini bildiren bir hadîs-i şerîf okudu. Sonra şöyle buyurdu: “Yâ Emîr-el-mü’minîn, eğer bir kimse yahûdî olayım, hıristiyan olayım diye yemîn etse, bu kimsenin kalbine Allahü teâlânın râzı olduğu ilimlerin hiç birisi girmez. Böyle kimseye yemîn bozmak keffâreti de gerekmez. Çünkü Allahü teâlâ, böyle kimselerin kalblerini mühürlemiştir. Allahü teâlânın bu mührü, îmândan başka hiçbir şeyle bozulmaz.” Müktefî bin Müstazhir: “Doğru söyledin ve iyi yaptın” dedi. Ebû Mensûr, böylece bir âlime yakışır şekilde İbn-i Tilmiz’e cevap vermiş oldu.

Ebû Mensûr’un (radıyallahü anh); Şerhü Edeb-ül-kitâb ve el-Mu’reb min-el-kelâm il-el-a’cemî, el-Urûz ve Esmâ-ü hayl-ül-Arab ve fürsânihâ gibi meşhûr kitapları vardır.

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Sefer (yolculuk), azâbdan bir parçadır. Kişiyi uykusundan, yemesinden, içmesinden men eder. Sizden biriniz bir yere gidince, işi bitince ehline (ailesine) dönmekte acele etsin” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 204

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 342

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 53

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 127

5) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 308

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 483

7) Keşf-üz-zünûn sh. 48, 741, 1577, 1586, 1738

MÜBÂREK BİN ALİ MUHARRİMÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Sa’d’dır. 446 (m. 1054) senesinde doğdu. 513 (m. 1119)’de vefât etti. Fıkıh ilmini bir miktar Kâdı Ebû Ya’lâ’dan, sonra Ebû Ca’fer’den, sonra Kâdı Ya’kûb el-Berzebînî’den öğrendi.

Ayrıca Kâdı Ebû Ya’lâ’dan, Ebû Hüseyn bin Mühtedî’den, Ebû Ca’fer bin Mesleme’den, Câbir bin Yâsîn’den, Sarifînî’den, İbn-i Me’mûn’dan, İbn-i Nekûr’dan hadîs-i şerîf işitmiştir.

İlimde yetiştikten sonra, fetvâ ve ders vermiş, ilmî mütâlâalar yapmıştır. Pekçok kitap toplamıştır. Ebû Hasen ed-Dâmigânî’nin yanında bulundu. Sonra onun yerine kadılık yaptı. İlmiyle âmil bir âlim idi. Bâb-ı Ezc’de bir medrese yaptırdı. Kâdılıktan ayrılıp, toprak vakıflarının hesabını tutmak üzere dîvânda vazîfelendirildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 166

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 40

MÜBÂREK BİN KÂMİL HAFFÂF

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi, Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Mübârek bin Kâmil bin Muhammed bin Hüseyn’dir. 495 (m. 1101) yılında Bağdad’da Zaferiyye mahallesinde doğdu.

Doğum yerine nisbetle Bağdadî ve Zaferî denildi. Haffâf lakabı verildi. 543 (m. 1148) yılında vefât etti. Şünûziyye kabristanına defnedildi.

Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberleyen Ebû Bekr Haffâf, çeşitli kırâatlere âit rivâyetleri okudu. 506 (m. 1112) yılında, ya'nî onbir yaşında hadîs-i şerîf öğrenmeye başladı. Çok hadîs-i şerîf dinledi. Ebü'l-Kâsım bin Beyân, Ebû Ali bin Şihâb, Ebû Tâlib bin Yûsuf, Ebû Sa'd bin Tuyûrî, İbn-i Şücâ, Zühlî, Ebü'l-Ganâim Nûrsî, Ebü'l-Vefâ bin Akîl ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi. Üçbin âlimden hadîs-i şerîf dinlediği rivâyet edilmektedir. Dâima hadîs-i şerîf âlimi olan hafızlarla beraber bulunur, hadîs âlimlerinin hâllerini ve hayatlarını araştırırdı. Hadîs âlimlerinin hayatları hakkında çalışan âlimler silsilesinin son halkası oldu. Hocalarının hayat ve hâllerini yazdı. Onlardan duyduğu hadîs-i şerîfleri kitaplara geçirdi. Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıf oldu. Talebelere ve garîblere yardımcı olurdu. Çok cömert idi. Ahlâkı güzel, hâl ve hareketleri nümûne idi. Allahü teâlânın emirlerine uyup yasaklarından sakındığı gibi, öğrenmiş olduğu Peygamber efendimizin (aleyhisselâm), ahlâkına ve hâllerine de aynen uymaya çalışırdı. İnsanlara Selef-i sâlihînin hâl ve hareketlerini anlatır, sözlerini naklederdi. Haram ve şüpheli şeylerden kaçınır, mübahların birçoğunu da terk ederdi. Vakitlerini Allahü teâlânın râzı olduğu işler için harcar, ilim öğrenmek ve öğretmek için uğraşırdı.

Birçok talebe yetiştirdi. Bunlardan bir kısmı kendi çocuklarıydı. Kendi el yazısı ile, hocalarının eserlerini yazardı. Kendi te'lîfi ve tasnifi olarak da pekçok eser yazdı. Bunlardan "Silvet-ül-ahzân" üçyüz cüzden fazla idi. "Nesîm-ür-rûh" ve "Mu'cem-üş-şuyûh" da eserleri arasındadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 214

2) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 11

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1297

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 173

MÜCELLÂ BİN CÜMEY MAHZÛMÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, kadı. Künyesi Ebü'l-Meâlî olup ismi, Mücellâ bin Cümey bin Necâ'dır. Suriye'de deniz sahilinde bir köy olan Urşuf'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Kureşi, Mısrî, Mahzûmî, Urşufî nisbet edildi. 550 (m. 1155) yılında Mısır'da vefât etti.

Küçük yaşta ilim erbâbının meclislerine devam eden Ebü'l-Meâli Kureşî, yakın çevresindeki âlimlerden istifâde ettikten sonra, uzak yerlere seyahate çıktı. Fıkıh ilmini Sultan Makdisî'den öğrendi. Hâfızası ve zekâsı çok kuvvetli idi. Az zamanda yüksek derecelere erişti. Fıkıh ilminde zamanının imamlarından oldu. Mısır'a kadı ta'yin edildi. O devirde Mısır, Fatımî devletinin merkezi idi. Devletin içinde, idârenin kötülüğünden hoşnutsuzluklar çoğalmıştı. Fatımî halîfesi işin içinden çıkamayınca, Ehl-i sünnet vezîr ta'yin etmek mecbûriyetinde kaldı. Bu şekilde ta'yin edilen doğru yoldaki vezirler, daha önce büyük eziyet ve sıkıntı içindeki müslümanların rahata kavuşmaları için çok çalıştılar. Eshâb-ı Kirâm yolunda olan bu müslümanların ve diğer insanların, din ve dünyâ saadetine kavuşmaları için Ehl-i sünnet kadılar ta'yin ettiler. Ayrıca insanlara huzûr ve saadet yollarını gösterecek âlimlerin yetişmeleri için medreseler açtılar. Eshâb-ı Kirâmın yolunun anlatıldığı bu yeni medreselerin birinde de Kâdı Urşufî ders verirdi.

Aynı zamanda kadılık da yapan Urşufî, bir taraftan müslümanların huzûrunu te'min ediyor, diğer taraftan taliblerin ilimde ilerlemelerine yardımcı oluyordu. Bir müddet bu vazîfeleri yerine getirdikten sonra ayrıldı. Kendisini tamamen ilim öğrenmeye ve öğretmeye verdi. İlimden arta kalan zamanında ibâdet ederdi. Birçok âlim kendisinden ilim öğrendi. Ondan ilim öğrenenlerin en meşhûru "Mühezzeb" kitabını şerheden Ebû İshâk İbrâhim bin Mensûr Irâkî idi.

Ebü'l-Meâlî Urşufî, pek kıymetli eserler de yazdı. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinden birçok konuları ve başka kitaplarda bulunmayan değişik bilgileri ihtivâ eden "Ez-Zehâir", "El-Umde fî edeb-il-kadâ", "İsâbet-ül-cehr bil-Besmele", "El-Kelâm alâ mes'elet-it-devr" gibi eserler, onun yazmış olduğu kitaplardan ba'zılarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 37, 277

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 233

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 154

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 405

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 189

MUHAMMED BİN ABDÜLBÂKÎ EL-ENSÂRÎ

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Muhammed bin Abdülbâkî bin Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin Abdurrahmân bin Rebî bin Sabit bin Vehb bin Meşcea bin Haris bin Abdullah bin Ka'b bin Mâlik el-Ensârî el-Ka'bî el-Bağdâdî el-Basrî el-Bezzâz el-Faradî el-Kâdî'dir.

Ebû Bekr el-Ensârî, hadîs ve fıkıh ilmi yanında, hesap ilimlerinde de (cebir, hendese, ferâiz) söz sahibi idi. Babası Ebû Tâhir Abdülbâkî de, Bağdad'da yetişen âlimlerin büyüklerinden idi. Babası, Kâdı Ebû Ya'lâ'nın ders ve sohbetlerinde yetişti ve ondan hadîs-i şerîf dinleyip rivâyette bulundu. Ebû Bekr el-Ensârî, 442 (m. 1050) senesi Safer ayında doğdu. 535 (m. 1141) senesi Receb ayında Bağdad'da Kur'ân-ı kerîm okurken vefât etti. Câmi-i Mensûr'da cenâze namazı kılındı. Kâdı'l-kudât ez-Zeynebî cenâzesinde hazır bulundu. Cenâzesi büyük bir kalabalık ile, Bâb-ı Harb kabristanındaki babasının mezarının yanına defn edildi. Kabri Bişr-i Hafî hazretlerinin kabrine yakındır.

Ebû Bekr el-Ensârî, daha yedi yaşında iken Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Ebû İshâk el-Bermekî'nin derslerine devam etti. Ebü'l-Hasen Ali, Kâdı Ebü't-Tayyib et-Taberî, Ebû Tâlib el-Uşarî, Ebü'l-Hasen el-Bâkıllânî, Ebû Muhammed el-Cevherî, Ebü'l-Kâsım Ömer bin Hüseyn el-Hafâf, Ebü'l-Hüseyn bin Hasnûn, Ebû Ali bin Gâlib, Ebü'l-Hüseyn bin el-Ebnûsî, Ebü'l-Hasen bin Ebî Tâlib el-Mekkî, Ebü'l-Fadl bin Me'mûn ve birçok zâttan hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Ayrıca Mekke-i mükerremede Ebû Ma'şer ve başkalarından, Mısır'da Ebû İshâk el-Hibâl'den hadîs-i şerîf dinledi. Ebü'lkâsım et-Tenûhî, İbn-i Şifâ'dan icâzet (diploma) aldı ve rivâyette bulundu.

Ebû Bekr el-Ensârî, daha çocuk iken fıkıh ilmini Kâdı Ebû Ya'lâ'dan öğrendi. Bunun yanında, mîrâs taksimini öğreten ferâiz ilmini, hesap, hendese ve cebiri de öğrenip bu alanlarda yüksek derecelere kavuştu. Kâdı'l-kudât (Baş kadı) Ebü'l-Hasen İbn-üd-Demegânî'den de ilim tahsil etti.

İbn-i Cevzî onun hakkında: "Ebû Bekr el-Ensârî, güzel sûretli, konuşması tatlı, âdâb ve muaşeret sahibi idi. Ba'zı günler ben minberde va'z ederken, gelir bana selâm verir, mecliste bulunanların en arkasına oturur dinlerdi. O, hıfzı kuvvetli, anlayışı yüksek, birçok ilimde söz sahibi ve ferâiz ilminde de tek idi" demektedir.

İbn-i Sem'anî ise onun hakkında: "Ebû Bekr el-Ensârî, fen ilimlerinde mütehassıs, konuşması güzel ve tatil olan bir zât idi. Fen ilimlerinin hepsine vâkıf böylesine bir zât görmedim. Onun, "Ömrümden az bir zamanı bile boş yere harcamadım" dediğini işittim" demektedir.

Kendisi şöyle demektedir: "Kur'ân-ı kerîmi yedi yaşımda iken öğrenip ezberledim. Bunun yanında, ilim olarak her gördüğümü ve duyduğumu öğrendim. İlimden elden kaçırdığımı hatırlamıyorum, ömrümden az bir vakti boşa geçirdiğimi de hatırlamıyorum."

İbn-i Nasır onun hakkında: "Hesap ve ferâizde İmâm idi. El-Bermekî'den en son hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunandır. Hadîs-i şerîf rivâyetinde titiz davranırdı. Allahü teâlâ ona, aklıyla, işitmesiyle, görmesiyle, bütün a'zâlarıyla, vefâtına kadar İslâmiyete hizmet etmekle geçirmesi için uzun bir ömür verdi. Vefâtından sonra ilimdeki yeri doldurulamadı" demektedir.

İbn-ül-Haşâb ise onun hakkında: "Ebû Bekr el-Ensârî, hesab ve ferâiz ilminde bir tek idi. Birçok ilimlerde söz sahibi, rivâyetleri sağlam ve güvenilir olup, araştırıcı bir zât idi" demektedir.

Ebû Bekr el-Ensârî, çok hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Âlimler, imamlar, hafızlar, uzak yerlerden gelerek kendisinden hadîs-i şerîf dinlediler ve kendisini medh-ü sena ettiler. Ebû Bekr el-Ensârî hazretleri doksanüç yaşında iken, aklı ve sıhhati yerinde, vücûdu sapasağlam ve zinde idi. Uzaktan, küçük olarak yazılmış olan yazıları rahatlıkla okurdu. Vefâtı

yaklaştığında Kur'ân-ı kerîm okumağa başladı ve bu hâl üzere vefât etti.

Kendisi şöyle anlatır: Mekke-i mükerremede mücavir idim. Bir zaman aç kaldım. Açlığımı giderecek bir şey de bulamadım. Nihâyet yerde ibrişim bir kese görüp aldım. Doğruca evime gittim ve o ibrişim keseyi açtım. İçinde pırıl pırıl, benzeri bulunmayan, inciden bir gerdanlık çıktığını gördüm. Bir ara bir ses duyup dışarı çıktım. İhtiyâr bir kişi bağırarak şöyle diyordu: "İçinde inci olan kaybolmuş keseyi bulup getirene, şu elbise ile beşyüz dînâr vereceğim." Ben onun yanına giderek, benimle gelmesini söyledim ve onu evime götürdüm. O ihtiyâr kaybolan kesenin ve içindekilerin vasıflarını söyleyince, keseyi çıkarıp ona verdim. O da va'd ettiği elbiseyi ve beşyüz dînârı verdi. Ben onun verdiklerini almak istemedim ve: "Benim onu size geri vermem uygundur. Bunun için bir karşılık istemem" dedim. O, "Mutlaka alman lâzım" diyerek çok ısrar ettiyse de kabûl etmedim. O ihtiyâr, nihâyet yanımdan ayrılıp gitti.

Bir süre sonra, ben Mekke-i mükerremeden ayrıldım. Bir sahilden gemiye bindim. Gemi yola çıktıktan bir zaman sonra fırtına çıktı ve dalgalar gemiyi parçaladı. Gemide bulun anların çoğu boğuldu. Malları telef oldu. Ben büyükçe bir tahta parçasına tutunup bir müddet denizde kaldım. Daha sonra bayılmışım, dalgalar beni, bilmediğim bir yere sürükleyip atmış. Sonra orasının bir ada olduğunu öğrendim. Oradaki insanlarla tanıştım. Mescidlerinden birinde Kur'ân-ı kerîm okudum. Oranın halkının büyük bir kısmı dinlemek için mescide koştu. Benden, kendilerine ve çocuklarına Kur'ân-ı kerîmi öğretmemi istediler. Ben de onlara Kur'ân-ı kerîm öğrettim. Daha sonra bana: "Aramızda yetim bir kızcağız var. Onunla evlenmenizi isteriz" diyerek ısrar ettiler. Ben de ısrarlarına dayanamayarak kızla evlendim. Akrabaları kızı, boynunda pırıl pırıl parlayan gerdanlık olduğu hâlde evime getirdiler. Bu gerdanlık, yolda bulduğum kesenin içindeki gerdanlığın aynısı idi. Ona dikkatle bakmaya başladım. Gerdanlığa dikkatle bakmam, kızın akrabalarının dikkatini çekti ve bana sebebini sordular. Onlara, Mekke-i mükerremede başımdan geçen gerdanlık hâdisesini anlattım. O zaman onlar, tehlîl ve tekbir getirmeye başladılar. Onlara, "Siz niye böyle yapıyorsunuz?" diye sorduğumda: "Anlattığın hikâyedeki, o gerdanlığın sahibi olan ihtiyâr, bu kızın babasıdır. O duâ eder ve senin için derdi ki: "Ben, onun gibi müslüman görmedim. Ey Allahım! Onunla benim aramı birleştir. Kızımı da ona nikâh edeyim." İşte şimdi o durum hâsıl oldu. Siz onun kızıyla evlendiniz" dediler. Bu evlilikten iki çocuğum oldu. Daha sonra zevcem vefât etti. Gerdanlık, çocuklarımla bana kaldı. Sonra iki çocuğumun vefâtıyla, o gerdanlık bana intikâl etmiş ve elimde kalmış oldu. Ben de onu sattım ve elimdeki şu mal, mülk ondandır."

Ebû Bekr el-Ensârî'nin söylediği bir şiirin tercümesi şöyledir: "Benim için bir ecel zamanı vardır. O zamana muhakkak ulaşacağım. Ecel geldiğinde, onun keskin kılıcı ile ömrüm biter, dünyâ hayatım son bulur. Et arayan aslanlar, yemek için üzerime gelseler, ecel vaktim gelmediği müddetçe bana zarar vermezler. Sözde, ben doğduğum zaman müneccimler, ömrümün elliiki sene olacağında söz birliği etmişler. Allahü teâlânın izniyle işte ben, doksan yaşımı geçmiş olduğum hâlde dimdik ayaktayım."

Ebû Bekr el-Ensârî'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bir kimse kasdî olarak bana izafeten yalan söylerse, Cehennemdeki yerine hazırlansın."

Ebû Bekr el-Ensârî buyurdu ki: "Hocanın, talebeyi azarlamaması, talebenin de, hocasına çekinmeden sorması lâzımdır."

Ebû Bekr el-Ensârî'nin yazmış olduğu eserlerden biri de, Şerh-i Euklides fî usûl-il-hendese vel-hisâb'dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 192

2) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 241

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 108

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 123

5) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 138

MUHAMMED BİN ABDÜLHAMÎD

Kelâm ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi, Muhammed bin Abdülhamîd bin Hasen bin Hüseyn bin

Hamza el-Üsmendî'dir. 488 (m. 1095) yılında Semerkand'da doğdu. Zamanının büyük âlimlerinden okuyan ve değerli bir âlim olan Muhammed bin Abdülhamîd, 563 (m. 1167) yılında vefât etti.

Ebü'l-Feth, es-Seyyid el-İmâm el-Eşref hazretlerinden fıkıh ilmini öğrendi. Daha sonra ilim öğrenmek için Bağdad'a gidip, orada Ömer bin Abdülazîz bin Medâ el-Buhârî'den hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden ise Ebü'l-Muzaffer Es'ad bin Muhammed el-Karâbisî ve Ebü'l-Berekât Muhammed bin Ali bin Muhammed el-Ensârî ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Muhammed bin Abdülhamîd hakkında İbn-i Sem'ânî; "O, faziletli ve hakîkatleri anlatan bir fıkıh âlimidir." İbn-i Cevzî ise, "Muhammed bin Abdülhamîd, dînî vecîbelere sıkı sıkı sarılmış, münâzarayı bırakmış ve ömrünün sonuna kadar hayır ve hasenatla uğraşmıştır" demektedir.

İbn-i Sem'ânî, Merv'e gelen Muhammed bin Abdülhamîd'den ilim öğrendiğini söylemektedir, İbn-ün-Neccâr, Muhammed bin Abdülhamîd'in şöyle dediğini nakleder: "Dünyâda rahat yoktur. Ancak kitap mütâlâa ederek rahat etme imkânı vardır."

Muhammed bin Abdülhamîd, fıkıh, usûl-i fıkıh ve kelâm ilmine dâir birçok eser yazmıştır. Şerh-ül-Câmi-ül-Kebîr liş-Şeybânî, el-Hidâye fil-kelâm, et-Ta'lika fil-hılâf, Şerhu uyûn-ül-mesâil, Bezl-ün-nazar fil-usûl, el-Fevâid-ül-Alâ'iyya, el-Mu'tariz vel-muhtelif bunlardan ba'zılarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Lisân-ül-Mîzân cild-5, sh. 243

2) El-Muntazam cild-1, sh. 226

3) El-Vâfî fil-vefeyât cild-3, sh. 218

4) Nücûm-üz-zâhire cild-5, sh. 379

5) Tabakât-ül-müfessirîn sh. 35

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 92

7) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 569, cild-2, sh. 1639, 1868, 2040

8) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 175

9) Brockelmann Gal 1, sh. 375, Sup 1, sh. 642

MUHAMMED BİN ABDULLAH BİN MEYMÛN

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Abdullah bin Meymûn bin İdrîs bin Muhammed bin Abdullah el-İbderî el-Kurtubî olup, künyesi Ebû Bekr'dir. Doğum târihi kat'î olarak bilinmemektedir. 567 (m. 1172) senesi Cemâzil-âhır ayının 18. gününe rastlayan Salı günü Merrâkeş şehrinde vefât etti. Vefâtında 70 yaşlarına yaklaşmış olduğu rivâyet edildi.

Muhammed bin Meymûn hazretleri, Kâdı Ebû Bekr İbn-ül-Arabî, Ebü'l-Hasen Süreyh Abdurrahmân bin Bakî, Ebü'l-Hasen bin Bâzeş, Yûnus bin Mugîs, Ebû Abdullah bin el-Hâc, Ebû Muhammed bin el-Attâb, Ebû Bahr el-Esedî ve bunlardan başka âlimlerin sohbetlerinde bulunup onlardan ilim öğrendi.

Kendisinden; Ebü'l-Bekâ Ya'îş bin el-Kadîm, Ebû Zekeriyyâ el-Mercikî ve başka âlimler rivâyetlerde bulunmuşlardır.

Merrâkeş'te yaşardı. Orayı vatan edinmişti. Tefsîr, kırâat, fıkıh ve diğer naklî ilimlerde derin âlim olmakla beraber, bunun yanında; lügat, edebiyat, nahiv, şiir, belagat gibi edebî ilimlerde de derin bilgi sahibiydi. Fıkıh, lügat ve edebiyatta birçok mes'eleyi hıfzetmiş idi. Kırâat ve tefsîr ilimlerinde de zikre şayan bir âlim idi. Çok güzel yazı yazar, çok fasîh konuşur ve gayet hoş şiir söylerdi. Güzel ahlâk sahibi, mütevâzi bir zât idi. Herkes ile güzel geçinirdi. Tatlı latifeler yapardı. Gırnata'ya da gelmiştir. Nazm (şiir) ve nesir olarak sözleri çoktur. Bunların bir kısmı tertîb edilip kitap hâline getirilmiştir.

Ebû Bekr Muhammed bin Abdullah (radıyallahü anh), çeşitli ilimlere dâir pekçok kitap tasnif etmiş olup, ba'zıları şunlardır: "Şerhu alel-cümel-liz-Zücâcî es-sagîr", "Şerhu alel-cümel liz-Zücâcî el-kebîr", "Şerhu ebyât-ül-İzâh lis-Safdî" "Şerhu makâmât-il-Harîri".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 147

2) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 172

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 250

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 302

MUHAMMED BİN ABDULLAH EL-ERGIYÂNÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Nasr olup ismi, Muhammed bin Abdullah bin Ahmed bin Muhammed bin Abdullah el-Ergıyânî’dir. Ebû Nasr el-Ergıyânî, 454 (m. 1062) senesinde Nişâbûr civârında Ergıyân’da doğdu. 528 (m. 1134) senesi Zilka’de ayında Nişâbûr’da vefât etti. Yol üzerinde Hîre denilen yere defnedildi.

Ebû Nasr el-Ergıyânî, Nişâbûr’a gidip orada bulunan İmâm-ül-Haremeyn Ebü’l-Meâli el-Cüveynî’den ilim tahsil etti. Fıkıh ilminde üstün derecelere kavuştu. İlimde mütehassıs, çok ibâdet eden, vera’ sahibi bir zât idi. Tefsîr sahibi Ebü’l-Hasen Ali bin Ahmed el-Vâhidî, Ebû Bekr Ahmed bin Ali bin Halef eş-Şîrâzî, Ebû Ali bin Nebhân-ül-Kâtib ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Kendisinden de, icâzet (diploma) verdiği Ebû Sa’d bin es-Sem’ânî ve birçok âlim rivâyette bulundular.

İbn-üs-Sem’ânî onun hakkında: “Ebû Nasr el-Ergıyânî, fıkıhta engin bir deniz gibi idi. İmamlık derecesine yükseldi. Çok ibâdet ederdi. Hâli güzel ve dâima nefsini hesaba çekerdi” demektedir.

“Vaktâ ki kâfile, Mısır’dan ayrıldı. Ya’kûb aleyhisselâm (yanında bulunanlara) “Bana bunadı demezseniz, emîn olun ki ben Yûsuf’un kokusunu duyuyorum dedi” meâlindeki Yûsuf sûresi doksandördüncü âyet-i kerîmesinin tefsîrinde, Ebû Nasr el-Ergıyânî buyurdu ki: “Bir müjdecinin Yûsuf’un (aleyhisselâm) gömleğini getirmesinden önce, Ya’kûb (aleyhisselâm), Allahü teâlâdan sabah rüzgârının Yûsuf’un (aleyhisselâm) kokusunu getirmesini istedi. O rüzgâr izn-i ilâhî ile onun kokusunu getirdi. Bu sebeble hor mahzûn (üzüntülü), sabah rüzgâ-rıyla sükûnet ve rahatlık bulur. O rüzgâr, doğudan esen bir rüzgârdır. O estiğinde, bedenlere neş’e ve sevinç verir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 197

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 108

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 221

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 89

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 67

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 87

7) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 122

MUHAMMED BİN ABDULLAH EŞ-ŞEHREZÛRÎ

Fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Abdullah bin Kâsım eş-Şehrezûrî el-Mûsulî olup, künyesi Ebü’l-Fadl (veya Ebü’l-Fedâil, dir. Lakabı Kemâleddîn, ünvanı Kâdı’l-kudât’tır. 461 (m. 1068) senesinde Musul’da doğdu. 572 (m. 1176) senesi Muharrem ayının altıncı Perşembe günü, Şam’da vefât etti. Şafiî mezhebi âlimlerinin en büyüklerindendir. Küçük yaşta ilim tahsiline başladı, İlim öğrenmek için çeşitli yerlere gitti. Fıkıh ilmini Bağdad’da Es’ad el-Mihenî’den öğrendi. Ebü’l-Berekât Muhammed bin Muhammed el-Mûsulî’den hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etti. Ayrıca Ebû Tâlib ez-Zeynebî, anne tarafından dedesi olan İbn-i Ahmed bin Tavk ve başka birçok âlimler ile görüşüp, sohbetlerinde bulundu. Kendilerinden ilim öğrendi. Kendisinden de, Ebü’l-Mevâhib bin Sasrâ, onun kardeşi Ebü’l-Kâsım bin Sasrâ, Muvaffak İbni Kudâme ve diğer başka zâtlar ilim öğrenip rivâyette bulundular.

Ebü’l-Fadl bin Muhammed (radıyallahü anh), fıkıh, hadîs ve diğer naklî ilimlerden başka, edebiyat ve diğer ilimlerde de yüksek bilgi sahibiydi. Şâir olup, kıymetli şiirleri vardır. Kerâmetler ve faziletler sahibi, emîn, güvenilir, zarîf, güleryüzlü bir zât idi. Yiğitliği, cesâreti, sıdkı, doğruluğu ile tanınırdı. Sohbeti, sözleri çok kıymetli ve te’sîrli olup, meclislerin devamlı aranan âlimlerindendi.

Musul'da, Ebü'l-Fadl Kâdı Kemâleddîn (radıyallahü anh), kendisi için bir medrese bina ettirdi. Orada Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini öğretirdi. Kendisine verilen bu medreseyi ve birçok malını vakfetti. Bir müddet Musul kadılığında bulundu. Bir elçi vâsıtasıyle, devamlı sûrette Bağdad'daki halîfe ile haberleşirlerdi. Sonra Dımeşk'e (Şam'a) geldi. Vâli Nûreddîn ile görüştü. Nûreddîn, kendisine çok ikramlarda bulundu ve onu Dımeşk kadılığına ta'yin etti. Aynı zamanda evkaf işlerine bakma vazîfesini de verdi. Bunların yanında vâli bütün mallarının idâresinin nezâretini de ona verdi. Oğlu Ebû Hâmid, Haleb kadısı, diğer oğlu veya kardeşinin oğlu Ebü'l-Kâsım, Hama kadısı, diğer kardeşinin oğlu da Hıms (veya Hums) kadısı idi.

Selâhaddîn-i Eyyûbî (radıyallahü anh), otuziki yaşında Suriye'de en yüksek devlet me'muru ve ordu kumandanı olarak Selçuklu atabeki Nûreddîn Mahmûd Zengî tarafından tebriknâme ile taltif edildikten sonra Şam'a, Kâdı Kemâleddîn eş-Şehrezûrî'nin yanına geldi. Kendisiyle konuşup görüşmek, sohbetinde bulunmak, duâsını almak ve yapacağı ba'zı işlerde kendisi ile istişârede bulunmak istiyordu. Kâdı Kemâleddîn eş-Şehrezûrî, Selâhaddîn-i Eyyûbî'yi karşıladı. Beraber oturdular. Selâhaddîn-i Eyyûbî, yapmak iste diklerini teferruatla anlattı. Kâdı, kendisine çok alâka gösterdi ve buyurdu ki: "Gönlün hoş, gözün aydınlık olsun. İş senin işindir. Fetihler seni bekliyor." Bu alâka ve sözler Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin çok hoşuna gidip, kendisine 1000 dînâr, hattâ daha fazla hediye etti. O da bu parayı ihtiyâcı olanlar için sarfetti. Bu hâdise, Kâdı Kemâleddîn eş-Şehrezûrî'nin kıymetinin yüksekliğine ve kerâmet sahibi olduğuna delîl olan işâretlerdendir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 117

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 96

3) Şezırât-üz-zeheb cild-4, sh. 243

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 241

5) El-A'lâm cild-6, sh. 231

6) Mir'ât-üz-zamân cild-8, sh. 340

7) El-Vâfi bil vefeyât cild-3, sh. 331

MUHAMMED BİN ABDÜLMELÎK

Fıkıh ve hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen el-Kerecî'dir. 458 (m. 1066)'de doğdu. 532 (m. 1137)'de vefât etti. Mekkî bin Alan el-Kerecî, Ebü'l-Kâsım Ali bin Ahmed İbni Rezâr, Ebû Ali Muhammed bin Sa'îd bin Nebhân el-Kâtib, Ebü'l-Hasen bin Allâf ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Şafiî mezhebinin fıkıh bilgilerinde âlim olup, fıkıh ilmini Ebû Mensûr Muhammed bin Ahmed İbni Muhammed el-İsfehânî'den, İmâm-ı Ebû Bekr Ubeydullah bin Ahmed ez-Zâzekânî'den ve Ebû Hamîd İsferâînî'den öğrendi. Ömrünü, ilim öğrenmek ve ilmi yaymakla geçirdi.

Tefsîr ve fıkıh ilminde çok kitap yazmıştır. "Tefsîr-ül-Kur'ân", "Ez-Zerâî fî ilm-iş-Şerâî", "El-Fusûl fî eimmet-il-fuhûl" adlı eserleri meşhûrdur. Ayrıca şiirleri vardır. İbn-i Sem'anî, onun hakkında şöyle demiştir: "O, âlim, fakîh, müftî, muhaddis, edîb, şâir olup, şüphelilerden çok sakınırdı. Ehl-i sünnet i'tikâdını anlatan, "Kasîde-i baiyye" adlı bir kasidesi vardır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 137

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 258

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 213

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 100

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 187

MUHAMMED BİN ABDURRAHMÂN EL-MES'ÛDÎ

Fıkıh, hadîs ve tasavvuf âlimi. Künyesi Ebû Sa'îd olup ismi, Muhammed bin Abdurrahmân bin Muhammed bin Mes'ûd el-Mes'ûdî el-Horasânî el-Mervezî el-Bendehî'dir. Lakabı ise Tâcüddîn'dir. Muhammed bin Abdurrahmân, 522 (m. 1128)

senesi Rebî'ül-evvel ayının başında doğdu. 584 (m. 1188) senesinde Şam'da vefât etti.

Muhammed bin Abdurrahmân, Horasan'da Ebû Şücâ el-Bistâmî ve diğer âlimlerden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ayrıca ilim öğrenmek ve hadîs-i şerîf dinlemek için; Bağdâd, Diyarbakır, Merv, Hirât, Sicistân, Belh ve İskenderiyye'ye gitti.

Kendisinden ise; Hâfız Ebü'l-Hasen el-Makdisî, Hâfız Ebû Ahmed Ma'mer bin et-Tâcir, Ebû Ahmed bin Sekine, oğlu Muhammed ve birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin Abdurrahmân, fazilet, edeb ve vera' sahibi bir zât idi. Bağdad'dan sonra Şam'a gitti. Orada çok i'tibâr gördü. Herkesten çok kitabı vardı. Bu kitaplarını, bulunduğu yerdeki es-Sümeysâtî dergâhına vakfetti. İbn-i Hilligân onun hakkında "El-Mes'ûdî, fıkıh âlimi, Şafiî mezhebine mensûp, tasavvuf erbâbı, edib, fazilet sahibi, beş büyük cild hâlinde "Makâmât"ı şerh eden bir zât idi" demektedir.

Yazdığı eserlerden bilinenleri;

Şerh-ül-makâmât ve el-İ'tibâr fin-nâsih vel-mensûh-il-hadîs'dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 155

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 458

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 390

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 158

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 280

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 101

7) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1790

8) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 256

9) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 628

10) Brockelmann Sup-1, sh. 356, Gal-1 sh. 487

MUHAMMED BİN AHMED EL-EBYURDÎ

Fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi Ebü'l-Muzaffer olup ismi, Muhammed bin Ebi'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed bin İshâk İbni Ebi'l-Abbâs el-İmâm Muhammed bin İshâk Ebü'l-Fityân bin Ebi'l-Hasen İbni Ubey bin Mensûr bin Mu'âviye el-Esgar bin Muhammed bin Ebi'l-Abbâs bin Anbese el-Esgar bin Utbe bin Eşref bin Osman bin Anbese bin Ebî Stifyân Sahr bin Harb bin Umeyye bin Abdi-şems bin Abdimenâf el-Emevî el-Anbesî el-Mu'âvî el-Ebyurdî'dir. Ebü'l-Muzaffer el-Ebyurdî hazretleri, aynı zamanda edîb, şâir, neseb (soy) ilmini iyi bilen, lügat âlimi ve târih ilminde mütehassıs bir zât idi. Ebü'l-Muzaffer el-Ebyurdî, Horasan'ın Ebyurd nahiyesinde doğdu. 507 (m. 1113) senesi Rebî'ül-evvel ayında İsfehan'da vefât etti. Câmi-i Atîk'de cenâze namazı kılınıp defn edildi.

Ebü'l-Muzaffer el-Ebyurdî; İsmâil bin Mes'ad el-İsmâilî, Ebû Bekr bin Halef eş-Şîrâzî, Mâlik bin Ahmed el-Bâniyâsî, Abdülkâhir el-Cürcânî en-Nahvî'den hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Fıkıh ilmini İmâm-ül-Harameyn'den tahsil etti. Kendisinden ise es-Silefî, Ebû Bekr bin el-Hâdıne, Ebû Âmir el-Abderi ve birçokları hadîs-i şerîf dinlediler ve rivâyette bulundular.

Ebü'l-Muzaffer el-Ebyurdî'yi, birçok âlim güzel ahlâkı sebebiyle ve faziletiyle medh ettiler. Birçok ilim kollarında mütehassıs, kuvvetli zekâ ve irâde sahibi idi.

Es-Silefî onun hakkında: "Vallahi, Ebü'l-Muzaffer el-Ebyurdî, Allahü teâlânın dînine sımsıkı bağlı, sâlih ve fakîh bir zât idi. Birgün bana, "Ben Allahü teâlânın kitabının ve O'nun Peygamberi Muhammed aleyhisselâmın hadîs-i şeritlerinin bulunduğu şu evde, onlara hürmeten uyuduğumu hatırlamıyorum" dedi" demektedir.

Abdülgâfir de onun hakkında: "Ebü'l-Muzaffer el-Ebyurdî, zamanının en faziletlisi, neseb (soy) ilminde asrının kendisiyle iftiharı ve edîb bir zât idi" demektedir.

İbn-i Sem'ânî ise: "Ebü'l-Muzaffer, lügat, neseb ilminde ve diğer ilim dallarında bir tane idi" demektedir.

Ebü'l-Muzaffer el-Ebyurdî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Sizden biriniz kentlisine gelen bir zarar, üzüntü, sıkıntı sebebiyle ölümü istemesin. Şayet isterse, şöyle desin: Ey Allahım! Yaşamam hakkımda hayırlı ise yaşat, vefâtım hayırlı ise rûhumu al" buyurdu.

Ebü'l-Muzaffer Ebyurdî, birçok eserler yazmıştır. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1- Târih-i Ebyurd ve Nesâ, 2-El-Muhtelifü vel-mü'telifü (Neseb ilmine dâirdir.), 3- Tabakât-ül-ilm, 4-Dîvânü şi'r, 5- Kevbeb-ül-müteemmil.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 314

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 81

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 176

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 40

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1241

6) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 18

7) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 444

MUHAMMED BİN AHMED KURTUBÎ

Mâlikî fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ahmed bin Rüşd el-Mâlikî olup, künyesi Ebü'l-Velîd Kurtubî'dir. 450 (m. 1058) senesi Şevval ayında doğdu. Kıymetli âlimlerden ilim öğrendi. Endülüs'de Kurtuba şehrinde uzun zaman kadılık yaptı. 520 (m. 1126) senesi Zilka'de ayının onbirinci gününün gecesinde vefât etti ve Kurtuba'da Abbâs kabristanına defn olundu. Cenâze namazını oğlu Kâsım kıldırdı. Cenâzesinde pekçok kimseler bulundu.

Ebü'l-Velîd Kurtubî (radıyallahü anh), Ebû Ca'fer Ahmed bin Rızk'dan ilim öğrenip, fıkıh ve usûl-i fıkıhda büyük âlim oldu. Ayrıca Muhammed bin Hayyire, Ebû Abdullah Muhammed bin Ferec el-Ceyânî, Ebû Mervân bin Sirâc, İbn-i Ebü'l-Âfiyet-il-Cevherî ve pekçok âlimden ilim öğrendi. Hocalarının içinde en çok Ahmed bin Rızk'ı sever ve fıkıhda onun fetvâlarına güvenirdi. Kâdı Celîl Ebü'l-Fadl Iyâd gibi pekçok âlim de Ebü'l-Velîd Kurtubî'den ilim öğrendiler.

Zamanında Endülüs ve Magrib'in (Libya, Fas, Tunus, Cezayir'in) en büyük ve önde gelen fıkıh âlimi olan Ebü'l-Velîd Kurtubî (radıyallahü anh), çok ince düşünceli, fıkhî mes'eleleri gayet etrâflı mütâlâa eden ve kıymetli kitaplar te'lîf etmiş bir zât idi. Zamanında müşkil ve zor mes'eleler için kendisine müracaat edilirdi. Usûl-i fıkıh, fürû'i fıkıh, ferâiz ve her ilimde söz sahibi idi.

İslâmiyeti yaşamakta çok gayretli olan Ebü'l-Velîd Kurtubî, çok haya sahibi idi. Evinde ve câmide çok namaz kılar ve az konuşurdu. Sefere çıktığı hâlde bile, evinde devamlı kıldığı namazları terk etmezdi. Zamanındaki müslümanlar ve devlet reîsi tarafından çok sevilirdi. 511 senesinde Kurtuba kadısı oldu. 515 (m. 1121) senesinde, kendisine karşı yapılan iftiralar ve çeşitli fitneler sebebi ile kadılıktan istifâ etti. Bu hareketi, halkı kendisine daha çok yaklaştırmış ve onların kendisine olan hüsn-i zanlarını artırmıştır.

Hayatı boyunca, Endülüs ve civarında bulunan beldelerdeki insanların fıkıh öğrenmek için müracaat ettikleri kaynak olmuştur.

Kıymetli kitaplar te'lîf eden Ebü'l-Velîd Kurtubî'nin, kitablarının hepsi basılmıştır. Bunlar: El-Beyân vet-tahsîl limâ fil-müstahrece min-et-tevcîh vet-ta'lîl büyük bir kitap olup, yirmi cildden çoktur. El-Mukaddemât lievâili Kütüb-ül-müdevvene (çeşitli kıymetli kitaplara yazdığı mukaddimelerdir). Ayrıca Yahyâ bin İshâk bin Yahyâ'nın Mebsût kitabını ve Tahâvî'nin Müşkil-ül-âsâr kitabını ihtisar etmiş, kısaltmıştır. Bu kitap da matbû'dur. Ayrıca, çeşitli ilimlerde de risaleler yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 278

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 228

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 62

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 85

5) Keşf-üz-zünûn sh. 361-1412

MUHAMMED BİN ALİ MÂZERÎ

Hadîs, kelâm, edebiyat ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi, tabîb. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Ali bin Ömer'dir. 453 (m. 1061) yılında Sicilya adasındaki Mâzera şehrinde doğdu. Doğum yerine nisbetle Mâzerî, mensûp olduğu kabileye nisbetle de Temîmî denildi. İmâm lakabı verildi ve bu lakab ile meşhûr oldu. 536 (m. 1141) yılında Tunus'da Mehdiyye'de vefât etti. Manastır kasabasında defnedildi. Kabri, bugün bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

Afrikiyye'deki (Tunus) âlimlerinin ilminden istifâde eden İmâm Mâzerî, Ebü'l-Hasen Lahmî, Ebû Muhammed bin Abdulhamîd Sûsî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Zamanında Afrikiyye'nin İmâmı oldu. Mâlikî mezhebine göre fetvâ verdi. Kelâm ve hadîs ilminde, doktorlukta çok ilerledi. Edebiyat, matematik, mühendislik ve diğer ilimlerde de söz sahibi oldu. Zamanındaki en meşhûr âlimler kendisinden ilim öğrendi. Talebeleri arasında Kâdı Iyâd Yahsûbî Endülüsî ve İbn-i Atiyye Endülüsî gibi büyük âlimler de vardı.

Birçok kıymetli eser yazdı. Çok güzel konuşurdu. Konuşur gibi de kitap yazardı. Eserleri daha çok fıkıh ve usûl ilmine dâirdir. Hadîs ve tıb ilmine dâir kitabları da vardır. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: Hadîs ilminde, "El-Mu'lim bi-fevâid-i Müslim". Fıkıh ilminde, "Ta'lîk alel-müdevvene". Usûl ilmine dâir, "İzâh-ül-mahsûl fî Burhân-il-usûl li-Ebi'l-Meâlî el-Cüveynî". Kâdı Ebû Muhammed Abdülvehhâb'ın kitabının şerhi, "Şerh-üt-telkîn", Kelâm ilminde, "Nazm-ül-ferâid fil-ilm-il-akâid"dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 279

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 285

3) El-Gunye fihrist-i şuyûh-il-Kâdı Iyâd, Beyrut 1982, sh. 65

4) Fihrist-i İbn-i Atiyye, Beyrut-1983, sh. 138

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 32

6) El-A'lâm cild-6, sh. 277

MUHAMMED BİN EBİ'L-KÂSIM BÂCÛK EL-BAKKÂLÎ

Hanefî mezhebi fıkıh ve tefsîr âlimi. Künyesi Ebü'l-Fadl olup ismi, Muhammed bin Ebi'l-Kâsım Bâcûk el-Bakkâlî el-Harezmî en-Nahvî'dir. Lakabı Zeyn-ül-Meşâyih'dir. El-Bakkâlî diye tanınır. Ticâretle meşgûl olduğu için el-Bakkâlî dendi. El-Bakkâlî, 523 (m. 1129) senesi Cemâzil-âhır ayında Harezm'de vefât etti.

El-Bakkâlî, fazüet sahibi, münâzara ilminde mahir, mes'eleleri iyi çözen, yüksek derecelere ulaşmış bir zât idi. Lügat ilmini ve Arab edebiyatını Cârullah Mahmûd ez-Zemahşerî'den öğrendi. Ez-Zemahşerî vefât edince, el-Bakkâlî onun yerine geçti.

İmâm-ı Süyûtî onun hakkında: "Muhammed bin Ebi'l-Kâsım el-Bakkâlî el-Harezmî en-Nahvî, Arab dilinin inceliklerini bilmede senet, edebiyatta üstâd idi. Fâideli ne varsa kendinde topladı. Güzel i'tikâd sahibi, güzel ahlâklı, ağırbaşlı idi" demektedir.

El-Bakkâlî, birçok eserler yazmıştır. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1. El-Fetâvâ, 2. Kitâb-üt-tefsîr, 3. Kitâb-üt-terâcim bi lisân-il-eâcim, 4. Şerh-ül-esmâ-il-hüsnâ, 5. Miftâh-üt-tenzîl, 6. Kitâb-üt-tergîb fil-ilm, 7. Kitâbü Ezkâr-is-salât, 8. Kitâbü afât-ilkizb, 9. El-Bidâyeti fil-meânî, 10. El-Beyân, 11. Et-Tenbîh alâ i'câz-il-Kur'ân.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 137

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 215

3) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 230

4) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 40

5) Fevâid-ül-behiyye sh. 161

6) Cevâhir-ül-mudiyye cild-2, sh. 372

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 98

8) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 51, 84, 91, 120, 132, 400, 469

MUHAMMED BİN ES’AD HAFEDE

Fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Mensûr’dur. Lakabı Hafede’dir. Fıkıh ilminde Şafiî mezhebi âlimlerinden olup, 476 (m. 1083)’de Tûs’da doğdu. 573 (m. 1177) senesinde Tebrîz’de vefât etti. Aslen Faslı olup Nişâbûr’da meşhûr oldu. İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin talebesi olup, fıkıh ilmini Tûs’da ondan öğrendi. Ayrıca Merv şehrinde Ebû Bekr Muhammed bin Mensûr bin Sem’ânî’den ve Hüseyn bin Mes’ûd Ferrâ el-Begavî’den de fıkıh ilmi öğrendi. Fıkıh âlimlerinin meşhûrlarından, aynı zamanda vâ’iz idi. Begavî’den çok hadîs-i şerîf işitip, ondan “Şerh-üs-sünen” ve “Meâlim-it-tenzîl” adlı eserleri rivâyet etmiştir. Bundan başka, Ebû Fityan Ömer bin Ebi’l-Hasen ed-Dihistânî’den ve Nasır bin Ahmed bin Muhammed el-Iyâdî, Abdülgaffâr bin Muhammed ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitmiştir. Kendisinden ise, Ebü’l-Mevâhib bin Sasrâ (Sarsarî), Ebû Ahmed bin Sükeyne, Abdülazîz bin Ahdar, Ebü’l-Mecd Muhammed bin Hüseyn el-Kazvinî, Kâdı Ebü’l-Mehâsin Yûsuf bin Râfi’ İbni Şeddâd ve diğer zâtlar rivâyette bulunmuştur.

İbn-i Neccâr, Muhammed bin Es’ad Hafede hakkında şöyle demiştir: “Bir müddet Merv’de ikâmet edip, insanlara va’z ve nasîhatta bulundu. Sonra Nişâbûr’a gitti. Bir müddet sonra da Irak’a gitti. Oradan Azarbeycan’a geçti. Cezire beldelerini dolaştı. Gittiği yerlerde, halk etrâfında toplanıp va’zlarını dinledi. Gittiği her beldede, ilim ehli ondan ilim alıp rivâyette bulundu. En son Tebrîz’e yerleşip, vefâtına kadar orada ikâmet etti.” “Ecvibetü mesâil” adlı eseri olup, fıkıh ve tasavvufla ilgilidir.

Bir şiirinde, İmâm-ı Şafiî hazretlerini şöyle methetmiştir: “Âlimler arasında İmâm-ı Şafiî gökdeki yıldızlar arasında güneş gibidir. Onu başkasıyla kıyâs edene de ki, karanlıkla aydınlığı mı kıyâs ediyorsun?”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 50

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 92

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 299

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1333

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 240

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 238

7) El-A’lâm cild-6, sh. 31

MUHAMMED BİN FADL EL-FÜRÂVÎ

Hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Fadl bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Ebi’l-Abbâs es-Sâ’idî el-Fürâvî en-Nişâbûrî’dir. Lakabı Kemâlüddîn’dir. 441 (m. 1050) senesinde Nişâbûr’da doğdu. 530 (m. 1136) senesi Şevval ayında, Perşembe günü Dahve vaktinde vefât etti. İbn-i Huzeyme’nin kabrinin yanına defnedildi.

Muhammed bin el-Fürâvî; Abdülgâfir el-Fârisî’den Sahîh-i Müslim’i, Sa’îd bin Ebî Sa’îd’den de Sahîh-i Buhârî’yi dinledi. Ömer bin Mesrûr ve Şeyh-ül-İslâm Ebû Osman es-Sâbûnî’den icâzet (diploma) aldı ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ayrıca, Ebû Sa’d el-Gencerûzî, Ebû Bekr el-Beyhekî, Sa’îd-ül-Ayyâr, Ebü’l-Kâsım el-Kuşeyrî, Ebû Sehl el-Hafsî Ebû Osman Sa’îd bin Muhammed Bahîrî, Ebû Ya’lâ İshâk, Şeyh Ebû İshâk eş-Şîrâzî, İmâm-ül-Haremeyn Ebü’l-Meâlî el-Cüveynî’den, Bağdad’da Ebû Nasr ez-Zeynebî, Âsım bin Hasen’den hadîs-i şerîf dinledi ve ilim öğrendi.

Kendisinden ise, Hâfız Ebü’l-Kâsım bin Asâkir, Ebü’l-Alâ el-Hemedânî, Ebü’l-Hasen el-Murâdî, Muhammed bin Ali bin Yâser el-Ceyyânî, Muhammed bin Ali Sadaka el-Harrânî, Ahmed bin İsmâil el-Kazvînî, Ebû Sa’d Abdullah bin Ömer es-Saffâr, Abdurrahîm bin Abdurrahmân eş-Şa’riyyî, Mensûr bin Abdülmün’îm el-Fürâvî, Ebû Sa’d es-Semâ’nî ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet edip, ilim öğrendiler.

Ebû Abdullah el-Fürâvî, misâfirlerine izzet ve ikram eder, ilerlemiş yaşına rağmen onlara yemek esnasında hizmet

ederdi. Hac için yolculuğa çıktı. Bu yolculuk sırasında Bağdad'da ve diğer şehirlerde insanlara va'z ve nasihatte bulundu. Hac farizasını yerine getirdikten sonra, Nişâbûr'a geri döndü. Oradaki Nasihiyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Bu medresede insanlara ilim öğretirken, Mescid-i Mutarrız'da imamlık vazîfesini sürdürdü. Ebû Abdullah el-Fürâvî, "Fakîh-ül-Harem" diye de isimlendirildi.

Abdürrezzâk bin Ebî Nasr et-Taberî onun hakkında: "Vefâtı yaklaştığında, Ebû Abdullah el-Fürâvî; "Vefât ettiğimde sana vasıyyetimdir ki, benim gaslimde bulunursun. Cenâze namazımı kıldırırsın. Çünkü sen, benden Resûlullahın (aleyhisselâm) pekçok hadîs-i şerîfini dinledin" dedi" demektedir.

Abdülgâfir, "Siyak" adlı kitabında; "O, Fakîh-ül-Harem, fıkhın ince mes'elelerine vâkıf, kelâm ilminde de söz sahibi idi. Ebû Abdullah el-Fürâvî, tasavvuf büyükleriyle beraber bulundu ve onların teveccühlerini kazandı" demektedir.

Kendisinden rivâyette bulunan Ebû Sa'd es-Sem'ânî; "Ebû Abdullah el-Fürâvî, müftî, vâ'iz güzel ahlâk sahibi, güler yüzlü ve tatlı dilli, fakir ve garip kimselere ikram eden bir zât idi. Haramlardan kaçan onun gibisini görmedim" demektedir.

Ebû Abdullah el-Fürâvî, hadîs ve fıkıh alanında birçok eser yazmıştır. El-Mecâlisü fil-va'zi vet-tezkîr, Erbe-ûne hadîsen, Kitâbün fî fürû'-il-fıkıh-iş-Şâfiî eserlerinden birkaçıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 127

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 87

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 166

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 290

MUHAMMED BİN FADL İSFERÂÎNÎ

Kelâm ve tasavvuf âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Feth olup, İbn-i Mu'temed ismiyle de tanınmıştır. 474 (m. 1081)'de doğdu. 538 (m. 1143) senesinde Bistam'da vefât etti. Nişâbûr'da Ebü'l-Hasen el-Medînî'den, Hemedân'da Şîruveyh bin Şehredâr ve diğer âlimlerden ilim öğrendi. Kendisinden ise İbn-i Asâkir, İbn-i Sem'ânî ve diğerleri ilim almıştır. İbn-i Asâkir onun için şöyle demiştir: "O, hitâbeti güzel, konuşması hoş ve suâllere çabuk cevap veren zâtlardan son gördüğüm âlimdir. İnsanları irşâd etmek için, hakkı anlatmak husûsunda son derece fedakâr ve gayretli idi. Müttekî, çok ibâdet eden, sâlih ve kerem sahibi bir zât idi."

İbn-i Sem'ânî de şöyle demiştir: "O, âlim, vâ'iz, tatlı sözlü, güzel va'z eden, ifâdeleri düzgün ve sözleri hoş bir zât idi."

İbn-i Neccâr ise; "Zamanının meşhûr âlimi idi. Onun sözleri açık, misâlleri güzel, anlatış tarzı ve üslûbu çok hoş idi" demiştir. 515 (m. 1121) senesinde Bağdad'a gitti. Herkes tarafından büyük bir sevgi ve alâka gördü. Bir müddet kaldı. Sonra Bağdad'dan ayrıldı. Tasavvufda derin bir âlim idi. Keşf-ül-esrâr, Beyân-üt-tekallüb, Bess-ül-esrâr, Nesâr-ül-kalb ve Usûl adlı eserleri vardır. Bağdad'dan Horasan'a giderken hastalandı. Dizanteri hastalığından, garîb ve şehîd olarak Bistam'da vefât etti. Bistam'da, Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kabri yanına defn edildi. Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin mescidinde vazîfeli olan zât, rü'yâsında Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerini görmüş, yarın bir kardeşim gelecek, o benim misâfirim olacak buyurmuş. Ertesi gün Muhammed bin Fadl hazretleri hasta olduğu hâlde Bistam'a geldi. Üç gün hasta olarak orada kaldı ve vefât etti. Yine aynı zât şöyle anlatmıştır: "Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerini rü'yâmda gördüm. "Yarın benim yanıma sâlih bir zât defn edilecek, onun için bir kabir kaz" buyurdu. O zât bu rü'yâ üzerine, sabahleyin kalkıp söylenilen yerde bir kabir kazdı. Bir de işitti ki, o gün Muhammed bin Fadl vefât etmiş. Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kabrinin yanında kazılmış olan kabre defn edildi. Yine Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin tekkesindeki hizmetçi, rü'yâsında Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kablara su doldurduğunu görüp, efendim müsâade edin ben doldururum deyince, yarın bir misâfir gelecek, ona ben hizmet etmeyi severim, buyurduğunu söylemiştir. Hizmetçi, sabahleyin kalkıp baktım ki, kablar su dolmuştu, sonra Muhammed bin Fadl'ın cenâzesi getirildi, demiştir. Bistam hatîbi şöyle anlatmıştır: "Muhammed bin Fadl'ı kabre koymak için kabrine indim. Göğsüm ile kabrin duvarı arasında dört parmak kadar bir mesafe vardı. Kabrin dar olmasına hayret etmiştim. Sonra kabir birden bire genişledi ve cenâze elimden alınır gibi oldu. Ben kendimden geçtim. Sonra kabirden dışarı çıktım, aklım başımdan gitmişti."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 129

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 170

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 118

4) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 220, cild 2, sh. 1926

MUHAMMED BİN HİBETULLAH EL-BERMEKÎ

Şafiî mezhebi fıkıh ve kelâm âlimi. İsmi, Muhammed bin Hibetullah el-Bermekî el-Hamevî olup, lakabı Tâcüddîn’dir. Tâcüddîn el-Hamevî, hattı güzel, anlayışı, kuvvetli bir zât idi. 577 (m. 1181) senesinde vefât etti. Vefât ettiğinde, geriye mülk olarak dokuz mürekkep hokkası kaldı. Bunların ağırlıkları sekiz rıtl (3,5 kg,) ile onbir rıtl (4,8 kg) arasında değişiyordu. Ayrıca hutbelerini ihtivâ eden, elli kadar dîvânı kaldı.

Tâcüddîn el-Hamevî, birçok ilimde ihtisas sahibi idi. Özellikle fıkıh, kelâm ve nahiv ilminde İmâm idi. Şafiî mezhebinden olup, Mısır diyârı kendisinin fetvâları ile amel etti.

İbn-ül-Kalyûnî, “El-İlm-üz-zâhir” adlı eserinde onun hakkında: “Tâcüddîn el-Hamevî, Selâhiyye Medresesi’nde müderrislik yaptı. Kâhire’de hatîb idi. Devamlı ilimle meşgûl oldu ve ilmi elde etmeye çalıştı” demektedir.

Hâfız Zekiyyüddîn Abdülazîm şöyle anlatır: “Birgün onun yanına gittim. Çok sıcak olması sebebiyle, yer altında bir mahzende oturmuş ilimle meşgûl oluyordu. Ona, “Bu hâl ve bu durum nedir?” diye sorduğumda, “İlimle meşgûl olmayayım da ne yapayım?” buyurdu.”

Tâcüddîn el-Hamevî’nin yazdığı şiirler pekçoktur. Bu husûstaki eseri, “Ercüze’“dir. Bu eserin içindeki şiirlerin bütün mısraları aynı kâfiye ile biten veya her beyit kendi arasında kafiyeli bir tarzda yazılmıştır. Bu eseri, Sultan Selâhaddîn için yazmıştır. Diğer eserleri ise Dîvân-ı Şiir, Ravdât-ül-Mirtâd ve Nüzhet-ül-Fürrâd’dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakat-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 23

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 89

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 99

MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-MERVEZÎ (Ebû Abdullah-ı Zâgûlî)

Şafiî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyn bin Muhammed bin Hüseyn bin Ali İbni Ya’kûb el-Mervezî el-Ezri'dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, Zâgûlî nisbetiyle meşhûr oldu. “Hâfız-ül-bereket” lakabı ile de anılırdı. Zâgûl, Horasan bölgesinde, Merv şehrinin Bencediyye kasabasına bağlı bir köyün veya mahallenin adıdır. 472 (m. 1079) senesinde Zâgûl’da doğup sonra Merv’e yerleşti ve orada meşhûr oldu. Tefsîr, hadîs, fıkıh, lügat ve edebiyat ilimlerinde büyük bir âlim olarak yetişti. Kıymetli eserleri vardır. 559 (m. 1164) senesi Cemâzil-âhır ayının onikinci günü vefât etti.

İlim öğrenmeye karşı büyük bir arzusu olan Ebû Abdullah-ı Zâgûlî, fıkıh ilmini Merv şehrinde iken, büyük âlim Ebû Bekr Muhammed bin Ebî Muzaffer es-Sem’ânî’den ve Muvaffak bin Abdülkerîm el-Hirevî’den öğrendi. O, ilim için birçok seyahatler yapıp, Herât ve Nişâbûr şehirlerine de gitti. Her iki şehirde, çok hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi. Herât’ta; Ebü’l-Feth Nasr bin Ahmed bin İbrâhim el-Hanefî, Ebû Abdullah Îsâ bin Şuayb bin İshâk es-Siczî ve Ebû Sa’d Muhammed bin Ebû Rebî’ el-Cîlî’den ve Merverrûz’da; Muhyissünne Hüseyn bin Mes’ûd el-Begavî el-Ferrâ’dan ve Ebû Muhammed Abdullah bin Hasen et-Tabesî’den ve Merv’de de; İmâm-ı Sübkî’nin babasından ve Ebû Sa’îd Muhammed bin Ali ed-Dehhân’dan ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. Hadîs ilminde de büyük bir âlim olarak tanındı. Hâfız olup, yüzbinden ziyâde hadîs-i şerîfi senet ve metinleri ile birlikte ezberlemişti. Kendisinden fıkıh ilmini öğrendiği Ebû Sa’d es-Sem’anî ve onun oğlu Ebü’l-Muzaffer, ondan hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Ebû Sa’d onun hakkında diyor ki: “O, sâlih bir kimse olup, fazilet ve ilim sahibiydi. Ahlâkı çok güzeldi. İyi huylarla bezenmişti. Fakir olup, az şeye kanâat ederdi. Hadîs-i şerîfleri

ve onların rivâyet yollarını çok iyi bilirdi. Uzun olan hayâtını, ilim öğrenmek ve bunları toplayıp yazmakla geçirdi.”

O, edebiyat ve lügat ilimlerini çok iyi bilirdi. Çok kitapları, bizzat yazarak onları bir araya getirmişti. Onların sayısının, dörtyüz cildi geçtiği bildirilmektedir. Bunlara “Kayd-ül-evâbid” adını verdi ve birçok ilmi toplayıp tertîb etti. Bunlar; tefsîr, hadîs, fıkıh ve lügat ilimlerini ihtivâ ediyordu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 254

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 99

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 136

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1337

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 187

MUHAMMED BİN HÜSEYN EŞ-ŞEYBÂNÎ

Kırâat ve ferâiz âlimi. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Muhammed bin Hüseyn bin Ali bin İbrâhim bin Ubeydullah eş-Şeybânî el-Mezrufî el-Yemenî’dir. 439 (m. 1047) senesinde Selh’de doğdu. 527 (m. 1133) senesinde Bağdad’da vefât etti. Bâb-ı Harb denilen yere defnedildi.

Ebû Bekr eş-Şeybânî, İbn-ül-Mesleme, İbn-ül-Me’mûn, es-Sarîfinî, İbn-ül-Mühtedî, İbn-ün-Nakır, En-Nehrevânî, Ebü’l-Hüseyn el-Âsımî, İbn-ül-Berâ, Ebü’l-Ganâim bin ed-Dücâcî’den hadîs-i şerîf dinledi, yazdı ve rivâyette bulundu. Ebû Bekr eş-Şeybânî, Kur’ân-ı kerîmi çeşitli kırâatlara göre okurdu.

Kendisinden de; İbn-ün-Nâsır, İbn-i Asâkir, el-Yünârâtî, Ebû Sa’d bin Ebî Asrûn, İbn-ül-Cevzî, Ebû Mûsâ el-Medînî el-Hâfız, Ali bin Asâkir ve birçok âlim rivâyette bulundular. Ayrıca birçok kimse, kendisinden ferâiz ve hesap ilmini öğrendiler.

İbn-ün-Nasr onun hakkında: “Ebû Bekr eş-Şeybânî, zamanının Kur’ân-ı kerîmi en güzel okuyanı idi. Çok kimseler kendisinden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular” demektedir.

İbn-i Cevzî ise: “Ebû Bekr eş-Şeybânî, sağlam, güvenilir, i’tikâdı düzgün, Hanbelî mezhebine mensûb bir zât olup, namazda secdede iken vefât etti. Bâb-ı Harb denilen yere defnedildi” demektedir.

İbn-i Katî’î şöyle demektedir: “İbn-ül-Ahdâr’ın şöyle dediğini işittim: Ebû Bekr eş-Şeybânî’nin hadîs-i şerîf rivâyetinden çok haz duyardım.”

Ebû Nasr el-Yûnârâtî, Mu’cem’inde; “Ebû Bekr eş-Şeybânî, asrının teki idi. Kur’ân-ı kerîmi çok güzel okurdu” demektedir.

Ebû Bekr eş-Şeybânî’hin Ebû Hüreyre’den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Münâfıklık alâmeti üçtür: Yalan söylemek, va’dini yerine getirmemek, emânete hıyânet etmek.”

Ebû Bekr eş-Şeybânî’nin yazdığı eserlerden biri de, Kitâb-ül-ferâiz’dir. Ayrıca ferâiz ilmi hakkında daha birçok kitaplar yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 178

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 245

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 81

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 87

MUHAMMED BİN HÜSEYN (Fahr-ül-Kudât)

Hanefî fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyn bin Muhammed el-Arsâbendî’dir. Künyesi Ebû Bekr olup, “Fahr-ül-Kudât” lakabı ile meşhûr oldu. Arsâbend, Merv şehrinin köylerinden büyük bir köydür. Hanefî fakîhlerinden Fahrüddîn Muhammed bin Ali el-Mervezî de aynı memlekettendir. Bu köyden olduğu için “Arsâbendî” nisbetiyle anıldı. Doğum târihi kesin olarak belli değildir. Hacca gitmek üzere memleketinden ayrıldı. 480 (m. 1087) senesinden sonra, hacı olarak Bağdad’a geldi. 511 (m. 1117) senesi Rebî’ül-evvel ayında vefât etti.

Hanefî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden olan Fahr-ül-Kudât, fıkıh ilmini Ebû Zeyd-i Debbûsî'nin arkadaşı Alâüddîn-i Mervezî'den öğrendi. İlim ve fazilet sahibi olup, çok münâzaralarda bulundu. Merv'de Hanefî âlimlerinin reîsliği onunla sona erdi. O, her bakımdan ahlâkı güzel, cömert ve mütevâzi bir zât idi. Hadîs-i şerîfleri yazardı. Merv'de Ebü'l-Fadl Abdurrahmân bin Muhammed el-Kirmânî, kendisinden çok hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Onun, "Muhtasâr-ı takvîm-il-edille" isminde kıymetli bir eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 258

2) Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 164,. 165, 166

MUHAMMED BİN ÎSÂ ET-TEMÎMÎ

Fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Îsâ bin Hüseyn et-Temîmî el-Bestî olup, künyesi Ebû Adullah'dır. 428 (m. 1036) senesinde Fas'da doğdu. 505 (m. 1111) senesi Cemâzil-evvel ayının son Cumartesi günü sabahı vefât etti. 503'de ve 504'de vefât ettiği de rivâyet olunmuştur. Cenâze namazına çok kalabalık bir cemâat katıldı. İnsanlar, bereketlenmek için tabutuna ellerini sürerlerdi.

Muhammed bin Îsâ hazretleri, aslen Tâhert kasabasından olup, dedesi Fas'a intikâl etmişti. Bu zât da orada doğdu. Genç yaşında babası ile beraber, doğum yeri olan Fas'dan Sebte'ye gitti, ilim öğrenmek için çeşitli memleketleri gezdi. Sebte'de Ebû Muhammed el-Mesîlî'den, Meriyye'de Ebû Abdullah bin el-Mürâbıt'tan, Ebû Merüvân İbni Sirâc'dan ve başka âlimlerden ilim öğrendi. İlim tahsili için sâdece Endülüs'e üç defa gitti. Birinci seferi gençliğinde İşbîliyye'ye olup, orada Ebû Bekr İbn-ül-Kasîre (veya İbn-üs-Sayde)'den edebî ilimleri öğrendi. İkinci seferi, 480 (m. 1087) senesinde Meriyye'ye olup, orada ed-Delâî'den icâzet aldı. Üçüncü seferi ise, 488 senesinde Kurtuba'ya olup, Ceyyânî, İbn-üt-Tallâ', Ebü'l-Hasen Ali bin Half ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Meşhûr âlim Kâdı Iyâd hazretleri, ondan icâzet almıştır. Kâdı Iyâd'a icâzet vermeden önce ona, İmâm-ı Mâlik'in Muvatta'ını, İmâm-ı Buhârî'nin Sahîh'inin muhtasarını, İmâm-ı Müslim'in Sahîh'inin muhtasarını, Ebû Davud'un "Musannef'ini, Ebû Abdülkâsım'ın "Kitâb-ül-Islâh-il-Galat"ını, Ebû Süleymân'ın "Kitâb-ü garîb-ül-hadîs"ini, Ebû Abdullah'ın "Kitâb-ü ulûm-ül-hadîs"ini ve başka kitapları okuttu.

Ebû Abdullah Muhammed bin Îsâ hazretleri, bilhassa fıkıh ilminde çok bilgi sahibi olup, konuşması ve yazması da çok güzel ve gönüllere te'sîr edici idi. Zamanındaki âlimlerin en akıllısı, en fakîhi (fıkıh âlimi), en efdali, dînin emirlerine en fazla bağlı olanı idi. Bütün faziletleri kendisinde toplamıştı. Âlim olanlar ve diğer insanlar arasında da hatırı sayılır, çok yüksek bir zât idi. Son derece cömert idi. Bununla beraber, tanınmayı istemez, şöhretten uzak durur, meşhûr olmaktan çok sakınırdı.

Sebte'de kadı oldu. Bu vazîfeye altı sene devam ettikten sonra, mes'ûliyetinin ağırlığından korkup, bu vazîfeden mu'af tutulmasını istedi. Bu arzusu kabûl edilip, bu vazîfeden affedildi. Daha sonra Fas kadılığına ta'yin edildi ise de, istemeyip ayrıldı. Bu vazîfeyi yapması için zorladılar ise de, kabûl etmedi. Daha sonra oradan kalkıp, Sebte'ye geldi. Böylece kendisine bir kötülük yapılmasından kurtulmuş oldu. Kâdılık vazîfesinden bu kadar sakınmasıyla beraber; hüküm vermekte, verilen hükümleri en güzel şekilde tatbik etmekte, zamanındaki kadıların en emîni, en dikkatlisi idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kitâb-üs-sile cild-2, sh.572

2) Gunye sh. 27

MUHAMMED BİN İSMÂİL

Fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin İsmâil bin Ubeydullah bin Vud'a el-Gaffâl el-Bakkâl'dır. Aslen Bağdadlı olan Muhammed bin İsmâil'in doğum târihi kesin belli değildir. Onun hakkında en geniş bilgi veren İbn-i Neccâr'ın ifâdesine göre, o, Bağdad'daki Nizamiye Medresesi'nde görev yapmıştır. Daha sonra Bağdad'dan Şam'a giden Muhammed bin İsmâil, bir müddet sonra hastalandı ve Şam'da vefât etti.

Muhammed bin İsmâil, 588 (m. 1192) yılında vefât ettiğinde, babası yaşıyordu.

Şafiî mezhebini çok iyi bilen Muhammed bin İsmâil, münâzara ve Cedel ilminde mahirdi. Nitekim Bağdad'dan Şam'a giderken, girdiği şehirlerin fıkıh âlimleriyle, fıkhî mes'eleler üzerine münâzara yapar ve onlara, sorulan husûsları çok güzel izah ederdi.

Bilhassa çok güzel hitâbetiyle tanınan Muhammed bin İsmâil, fıkha dâir eserler de yazmıştır. Kitâbü fil-lâ'b bil-bındık bunlardan bir tanesidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-6, sh. 94

2) El-Vâfî bil-vefeyât cild-2, sh. 217

3) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 325

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 58

MUHAMMED BİN MAHMÛD EN-NİŞÂBÛRÎ

Tefsîr âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi, eş-Şihâb et-Tûsî Muhammed bin Mahmûd bin Muhammed bin Şihâbüddîn en-Nişâbûrî'dir. Ebü'l-Feth en-Nişâbûrî, 522 (m. 1128) senesinde doğdu. 599 (m. 1203) senesinin Zilka'de ayında, Mısır'da vefât etti. Cenâzesi çok kalabalık oldu. Vefâtı sebebiyle halk çok üzüldü.

Ebü'l-Feth en-Nişâbûrî, Nişâbûr'dan Mısır'a giderek oraya yerleşti. Orada fetvâlar verdi. Takıyyüddîn Şehinşâh bin Eyyûb'un yaptırdığı medresede müderrislik yaptı. Mısır'da insanlara va'z etti. Birçok kimse kendisinden istifâde etti ve ilim öğrendi. Mısır sultanları, kendisine çok hürmet ve saygı gösterdiler.

Ebü'l-Feth en-Nişâbûrî, İmâm-ı Gazâlî'nin talebesi olan Muhammed bin Yahyâ ve başka âlimlerden fıkıh ilmini öğrendi. Ebü'l-Vakt ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip rivâyette bulundu. Kendisinden de, İbn-i Cümeyzî ve birçok âlim rivâyette bulundu.

Ebü'l-Feth en-Nişâbûrî, ilimde yüksek derecelere ulaştı. Mısır'a gidip, orada ilim yaydı. Kadri yüce bir âlim idi. Zâhid, vera' sahibi, şefkatli idi. Kendisinden önce gelen âlimlerin gösterdiği yolda yürüdü. Devlet adamları ve halkın nezdinde yüksek i'tibâr sahibi olmasına rağmen, sünneti seniyyeden kıl ucu kadar ayrılmadı. Mısır'da fetvâlarına güvenilen, sözleri arzu ve muhabbetle dinlenen, yüksek ahlâk sahibi bir zât idi. İyiliği emretti ve kötülükten sakındırdı.

Ebü'l-Feth en-Nişâbûrî'yi yolda giderken gören herkes, bu, âlimlerin en üstünü derdi. Sultan Ömer bin Şehinşâh, onun için Menâzil-ül-İzzî diye bilinen medreseyi yaptırdı. Burada çok kimseler kendisinden ilim ve edeb öğrendiler. Ebü'l-Feth, din bilgilerinin yanında, fen bilgilerinde de mütehassıs idi. "El-Basâiru fî tefsîr-il-Kur'ân" yazdığı eserlerdendir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 7

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 105

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-6, sh. 396

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 24

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 325

MUHAMMED BİN MENSÛR ES-SEM'ÂNÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Hâfız el-Kebir, lakabı Tâc-ül-İslâm'dır. 466 (m. 1073) senesinde doğdu. 510 (m. 1116)'da vefât etti. Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden olup; fıkıh, hadîs ve edebiyat ilimlerinde meşhûr, hâfız, vâ'iz ve hatîb bir âlimdir. İlim öğrendiği âlimler şu zâtlardır: Babası Ebû Muzaffer Mensûr bin Muhammed, Abdurrahmân bin Ebî Kâsım Kuşeyrî, Nasrullah bin Ahmed Huşnâmî, Es'ad bin Mes'ûd Utbî, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed Allaf, Muhammed bin Abdülkerîm Huşeyş el-Hâfız, Ebü'l-Ganâim en-Nersî (ez-Zeynî) ve Merv, Nişâbûr, Rey, Hemedan, Bağdad, Kûfe, İsfehan, Mekke ve diğer yerlerde bulunan âlimlerdir. Küçüklüğünden i'tibâren iyi bir terbiye görmüş, ibâdet ederek büyümüş, küçük yaşta tahsile başlamıştır.

Babası ona hat (yazı) öğretip; Arabca, nahiv, şiir ve nesir okutup, edebiyatta çok iyi yetiştirmiştir. Çok güzel yazı yazardı. İfâdeleri, tertîbi çok güzel olup, kelimeleri inci gibi dizerdi. Edebî ilimleri öğrendikten sonra, fıkıh ve hadîs ilimlerini öğrenmeye yöneldi. Bu ilimleri de tahsil edip, zamanının büyük âlimleri arasında yer aldı. Hadîs ilminde; râvî ve senetlerde, cerh ve ta'dil bilgilerinde, tahrif, tebdil, zabt-ül-metn, ensâb husûsunda mütebahhir (çok derin) bir âlim idi.

İlim tahsilini tamamladıktan sonra, babasının yerine ders ve va'z vermeye başladı. O kadar te'sîrli ve fâideli oldu ki, hem avam (halk) tarafından, hem de havvâs (âlimler) tarafından çok sevildi. Kendisine hased edip muhalefet gösterenlere karşı, dâima sabırla muâmele etti.

Oğlu Ebû Sa'îd şöyle demiştir: "Babam binlerce defa meclis kurup, ilim imlâ ettirdi, yazdırdı. Hiç kimse onu bu husûsta geçemedi. Hadîs ilmine dâir pekçok kitap yazdı. Çoğunu vakfettim. Bu, onun; hadîs, fıkıh ve lügat ilmindeki yüksek derecesini gösterir."

Muhammed bin Mensûr'un babasına, edebiyat ve lügat ilmiyle ilgili birşey sordukları zaman, "Muhammed'e (oğluma) sorunuz, çünkü o, lügat ilmini benden daha iyi biliyor" derdi.

"Kâfi" kitabının müellifi şöyle yazmıştır: İmâm Ebû Muzaffer bin Sem'ânî'nin talebelerinden olan Ebû Abdullah bin Hasen el-Merdâhânî'den işittim. Şöyle anlattı: "Ebû Bekr Muhammed ile beraber derse devam ederdik. Ebû Abdullah en-Nişâbûrî de bize dersimizi müzâkere ettiriyordu. Bir defasında, hocamız Muhammed bin Mensûr derse geç geldi. Ağlamaktan gözleri kızarmıştı. Ebû Abdullah, "Neden geç kaldınız? Birşey mi oldu?" diye sorunca, buyurdu ki: "Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Bana su dolu bir bardak uzatıp, iç buyurdu. Ben de alıp hepsini içtim. Uyandığımda bütün bedenimde te'sîrini gördüm." Ebû Abdullah bunu işitince, hemen İmâm Ebû Muzaffer'in bulunduğu yere koştu. Müjde, müjde diyerek rü'yâyı anlattı. Bunun üzerine Ebû Muzaffer şöyle dedi: "Elhamdülillah ben de aynen böyle gördüm. Fakat ben suyun hepsini içmedim. Ancak bir kısmını içtim. O ise hepsini içmiş. O, Resûlullahtan (aleyhisselâm) rivâyet edilen hadîs-i şerîflerin pekçoğunu biliyor."

Hâfız Ebû Sa'd şöyle demiştir: "Vefât etmeden önce son dersini verirken, Resûlullahın (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfi ile başladı: "Önünüzde aşılması zor bir eşik vardır. Oradan yükü ağır olanlar geçemez. İşte ben bu engeli (eşiği) geçebilmek için yükümü hafifletmek istiyorum". Tefsîr dersinde ise meâlen; "Bugün sizin dîninizi tamamladım." buyurulan Mâide sûresi 6. âyet-i kerîmenin tefsîrini yaptı. Sonra, kırküç yaşında iken Cum'a günü vefât etti. Pekçok eseri olup, "Emâlî" adlı üç cildlik eseri meşhûrdur.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 5

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 257

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 30

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 52

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 180

MUHAMMED BİN MÜBÂREK EL-BAĞDÂDÎ (İbn-ül-Hall)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi Muhammed bin Mübârek bin Muhammed bin Abdullah bin Muhammed el-Bağdâdî'dir. Ebü'l-Hasen,İbn-i Ebi'l Bekâ ve İbn-ül-Hall künyelerine sahiptir. 475 (m. 1082) senesinde doğdu. Şafiî mezhebinde büyük bir fıkıh âlimidir. Fıkıh ilmini, Ebû Bekr-i Şâşî'den öğrendi. Hadîs, hılâf ve münâzara ilimlerinde çok büyük bir mevki'i vardı. Vera' ve zühd sahibiydi. Bağdad'ın doğusunda, açık bir sahrada bulunan mescidinde oturur, ancak zarurî bir ihtiyâcı olursa oradan ayrılırdı. Hep ders okutur ve dînî suâllere fetvâ verirdi. "Tevcîh-üt-tenbîh" adında kıymetli bir eseri vardır.

Fetvâları da meşhûrdur. Kardeşi Ahmed bin Mübârek de, büyük bir fıkıh âlimi olup, şiirleri meşhûrdur. 552 (m. 1157) senesinin Muharrem ayında, Bağdad'da vefât etti. Sonra Kûfe'ye nakledilip oraya defnedildi.

Hadîs, fıkıh, usûl, münâzara ve hılâf ilimlerinde, zamanındaki âlimler arasında yüksek bir yeri bulunan Muhammed bin Mübârek, Ebû Abdullah en-Ni'âlî'den, Ebü'l-Hattâb Nasr bin Betır'dan, Sabit bin Bündâr'dan, Ebû Abdullah bin el-

Büsrî'den, Ca'fer es-Serrâc'dan, Ebû Bekr et-Tûsî'den, Ebû Gâlib el-Bâkıllânî'den, Ebü'l-Hüseyn bin et-Tuyûrî'den ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de; Abdülhâlık bin Esed, Ebû Sa'd bin es-Sem'ânî, Ahmed bin Târik el-Kerkî, Feth bin Abdüsselâm ve daha birçok âlim, hadîs-i şerîf öğrenip rivâyet ettiler. Onlardan vefât edenlerin en sonuncusu, Ebü'l-Hasen el-Katî'î'dir.

Çok güzel yazı yazardı. Kendisine sorulan fetvâları, güzel bir hat ile yazıp verirdi. İnsanlar, fetvâ husûsunda ihtiyâcı olmadığı hâlde, güzel yazısını almak için koşup gelirlerdi. Böyle fetvâ yazmasını isteyenler o kadar çoğaldı ki, bunları yazmaktan hemen hemen hiç vakti kalmıyordu.

İbn-i Sem'ânî diyor ki; "O, Bağdad'da yetişen Şafiî âlimlerinin en büyüklerinden birisidir. O, hocası Fahr-ül-İslâm Ebû Bekr-i Şâşî'den öğrendiği fıkhî meselelerde fetvâ vermekte, zamanının bir tanesiydi." O da fıkıh ilmini, hocası Ebû İshâk-ı Şîrâzî'den, o da kendi hocası Kâdı Ebû Tayyib'den almıştır.

İbn-i Neccâr diyor ki: "O, mezhebi bilmekte ve İmâm-ı Şafiî'nin delîllerini (nasslarını) ve onun mezhebindeki âlimlerin vecihlerini nakletmekte büyük bir imamdı."

Birçok ilimlerde yükselmiş olup, fetvâlarında hep isâbetli hükmü bildirirdi. Ahlâkı güzeldi. Davranışlarında ve gidişatında en güzel yolu ta'kib ederdi. Fakirliği tercih eder, Selef-i sâlihînin yolundan ayrılmazdı. Tekellüfü terk eder, külfetli ve debdebeli hayattan hoşlanmazdı. Devamlı mescidinde otururdu. Vera' ve zühdden ayrılmazdı.

Onun, Şafiî mezhebinin fıkıh ve usûlüne dâir iki eseri vardır. Fıkha dâir olanı, Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin "Tenbîh" kitabının şerhi olup, ona "Tevcîh-üt-tenbîh" ismini vermiştir. Usûl-i fıkha dâir bir kitabı daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 170

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 176

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 164, 165

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 227

5) El-Bidâye ven-nihâye cild- 12, sh. 237

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 93

MUHAMMED BİN MUHAMMED ES-SECÂVENDÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Tâhir olup ismi, Muhammed bin Muhammed bin Abdürreşîd bin Tayfun Sirâcüddîn es-Secâvendî el-Hanefî'dir. 596 (m. 1200) senesinden sonra vefât etti.

Muhammed es-Secâvendî hazretleri, müfessir, fakîh ve miras taksiminden bahseden ferâiz ilminde mütehassıs idi. Muhammed es-Secâvendî, birçok eser yazmıştır. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1. Es-Sirâciyye fil-ferâiz, 2. Et-Tecnisü fil-hesâb, 3. Risâletün fil-cebrî vel-mukâbeleti, 4. Ayn-ül-meânî fî tefsîr es-Sebe-ül-mesânî, 5. El-Vakfü vel-ibtidâ, 6. Zehâir-un-nesâr fî ahbâr-is-Seyyid-il-Muhtâr'dır.

Es-Sirâciyye fil-ferâiz adlı eserinden ba'zı bölümler:

"Âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâya, şükredenlerin hamdi gibi hamd ederim. İnsanların en hayırlısı en üstünü olan Muhammed aleyhisselâma salât-ü selâm ve O'nun Ehl-i beytine, Eshâb-ı kirâmına iyi duâlar olsun.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ferâiz ilmini öğreniniz ve onu insanlara öğretiniz. Muhakkak ki, o ilmin yarısıdır."

Âlimlerimiz buyurdu ki: "Ölen bir kişinin geriye bıraktığı mala, sırayla dört hak tealluk eder. Önce, o maldan isrâf ve cimrilik yapılmadan; ölenin yıkama, kefenleme, defn masrafları verilir. İkinci olarak, kul borçları ayrılıp ödenir. Üçüncüsü, geriye kalan mal ve mülk, piyasaya göre değerlendirilip üçe bölünür. Bir kısmı ile, dînin emirlerine uygun olan vasıyyetleri yerine getirilir. Dördüncüsü, diğer iki kısım, eşyanın değerlerine göre kendileri veya satılıp paraları vârislere, Kur'ân-ı kerîmde, hadîs-i şerîflerde ve icmâ-i ümmette bildirildiği şekilde dağıtılır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 233

2) Cevâhir-ül-mudiyye

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 106

4) Es-Sirâciyye fil ferâiz

MUHAMMED BİN MUHAMMED ET-TÂÎ

Hadîs âlimi. Künyesi Ebü’l-Fütûh olup ismi, Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Muhammed’dir. Tâî kabilesine mensûptur. 475 (m. 1082) yılında Hemedan’da doğdu. Çeşitli memleketlerde ilim tahsil eden Ebü’l-Fütûh, 555 (m. 1160) yılında Hemedan’da vefât etmiştir.

Mısır, Irak ve Horasan’da ilim tahsili yapan Muhammed bin Muhammed, Ferd bin Abdurrahmân eş-Şa’rânî, Abdurrahmân bin Hamd ed-Dûnî, Tarif bin Muhammed, Abdülgaffâr en-Nahrirî, er-Rûyânî, Tâc-ül-İslâm Ebû Bekr bin es-Sem’ânî, Sirviyye ed-Deylemî, İbn-i Tâhir el-Makdisî, Ebü’l-Kâsım bin Beyân er-Rezzâz’dan ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf işitmiştir.

Muhammed bin Muhammed’in kendisinden ise; Muhammed bin Abdullah bin el-Bennâ es-Sûfî, Husayn bin ez-Zeydî ve pekçok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

İbn-i Sem’ânî, onun hakkında; “Muhammed bin Muhammed, Mısır’a gidip, fıkıh, hadîs ve ahlâk ilmini öğrendi. Babamdan da fıkıh okuyan Muhammed bin Muhammed’den istifâde ettim ve ondan, Hemedan’a dönüşünde kıymetli bilgiler kaydettim” demektedir.

“Kitâb-ül-erbeîn fî irşâd-is-sâirîn ilâ menâzil-ıl-müttekîn” adlı eser, Muhammed bin Muhammed hazretlerinin yazmış olduğu bir eserdir. Bundan başka eserleri de vardır.

Ebü’l-Fütûh Muhammed’in yazmış olduğu Kitâb-ül-erbeîn fî irşâd-is-sâirîn ilâ menâzil-il-müttekîn’den ba’zı bölümler:

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: “Kim ümmetimin din işlerinde fayda verecek kırk hadîs-i şerîf ezberlerse, kıyâmet günü ona şefaatçi olurum.” Diğer bir rivâyette ise, “Kim delîl olarak kullanacağı kırk hadîs-i şerîfi ezberlerse, onu Allahü teâlâ fakîh ve âlim olarak yazar” buyuruldu. Hâl böyle olunca, Allahü teâlâdan, beni böyle kimselerden kılmasını, onlarla beraber haşretmesini ümîd ederek, duymuş olduğum hadîslerden kırk adedini, kırk ayrı hadîs âliminden ve herbir hadîs-i şerîfi de ayrı Sahâbîden olmak üzere yazdım. Herbir Sahâbînin künyesine, nesebine. İsmine, ömrüne, vefât târihine, ba’zı faziletlerine ve her hadîs-i şerîfin akabinde de ba’zı fâideli bilgilere işâret ettim. Hadîs-i şerîflerde geçen Arabca yönünden ba’zı müşkil yerleri açıkladım. Hadîs-i şerîfe uygun hikâyeler ve burada zikredilmesi uygun âyet-i kerîmeler zikrettim. Böylece okuyanlara bir nasihat, kalblere bir ferahlık olarak yazdım. Kitabın ismini Kitâb-ül-erbeîn koydum. Kitabıma, “Ameller, niyete göredir.” hadîs-i şerîfi ile başlamak, böylece geçmiş ulemâya ittibâ etmek istedim. Fakat, kitab ve sünnete uyarak, Hazreti Ebû Bekr’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfle başlamak arzusu buna mâni oldu. Allahü teâlâ yardımcımızdır. O her şeye kâdirdir.

Hazreti Âişe buyuruyor ki: “İlmin hazînelerini, Resûlullahın (aleyhisselâm) (mübârek) sözlerinin altında arayınız.”

Birinci hadîs-i şerîf: Müslim, Hazreti Ebû Bekr’den rivâyet etmiştir. Hazreti Ebû Bekr birgün Resûl-i ekreme (aleyhisselâm): “Yâ Resûlallah! Bana bir duâ öğretin de, (evimde) o duâyı namazdan sonra okuyayım” dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: “(Ey Ebû Bekr!) De ki: Ey Rabbim, nefsime çok zulm ettim. Günahları ancak sen mağfiret edersin. Katından olan mağfiretinle beni mağfiret et. Bana merhamet et. Sen Gafûr’sun. Rahîm’sin.” Bu hadîs-i şerîf sahîh olup, hadîs imamlarının doğruluğunda ittifâk ettikleri hadîs-i şerîflerdendir. Çeşitli rivâyetleri bildirilmiştir.

Sahabenin en üstünü, hilâfete en lâyık olanı ve en önde geleni Allahü teâlânın seçtiği vekar menbaı, Muhammed aleyhisselâmın mağaradaki arkadaşı, Muhacirinin ve Ensârın efendisi, Sıddîk lakablı Hazreti Ebû Bekr’dir. Cehenneme hiç girmeyeceği bildirildiği için Atîk lakabı ile de tanınır. Fil vak’asından iki sene dört ay sonra doğdu. Erkeklerin ilk müslüman olanı, hakkı en önce kabûl edenidir. Canını bu uğurda vakfetmiş, malını bu yolda harcamış, izzet ve makamı terketmiştir. Zîrâ İslâmdan önce Mekke’de, mevki, makam ve mal sahibi, hesap ve neseb ilimlerinde âlim, rü’yâ ta’bîr eden, sözü makbûl bir zât idi. Müslüman olunca, bütün bu mevki ve makamları terk etti. Anne ve babası, kendisinden sonra

müslüman olarak Eshâb-ı Kirâmdan oldular. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekr hakkında buyurdu ki: "Hiç kimsenin malı, Ebû Bekr'in malı gibi bana fayda vermedi."

Hazreti Ebû Bekr, hicretin onbirinci senesinin Rebî'ül-evvel ayında halîfe oldu. Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) vefâtından iki sene dört ay sonra, altmışüç yaşında vefât etti. Cenâze namazını Hazreti Ömer kıldırdı. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanına defn edildi. Yüzünün güzelliğinden veya Resûlullahın (aleyhisselâm); "Sen, Allahü teâlânın Cehennemden atîkisin (azâdlısısın)" hadîs-i şerîfinden dolayı, Atîk ismi verildi.

Hazreti Ebû Bekr'in bildirdiği bu birinci hadîs-i şerîf, duânın faziletine delâlet etmekte ve duânın çok yapılmasına işâret etmekte, sâdece namazda değil, hâriçte de duâ edilmesini bildirmektedir. Âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: "Rabbinize yalvararak ve gizlice duâ edin. Muhakkak ki Allah, bağırıp çağırarak haddi aşanları sevmez" (A'râf-55). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdular ki: "Duâ ibâdettir." "Allahü teâlâya duâdan daha sevgili birşey yoktur." Duâ, Ma'bûd'un zikrini, O'na senayı (övmeyi), kulun O'na yöneldiğinde günahını (ve aczini) i'tirâfını ihtivâ etmelidir. Böylece, taleb edilen ve va'd edilen elde edilmiş olur. Kur'ân-ı kerîmde, Gâfir sûresi altmışıncı âyet-i kerîmede meâlen; "Rabbiniz buyurdu ki: Bana duâ edin, size karşılığını vereyim. Bana ibâdet etmekten büyüklenip yüz çevirenler, muhakkak ki küçülmüş kimseler olarak Cehenneme gireceklerdir" buyuruluyor. Zikirde kalbin itminanı, duâda da Rabbe teslimiyet vardır. Hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlâ, kendisine ellerini kaldırarak duâ eden kulunun ellerini boş çevirmekten haya eder" buyurdu.

Duânın şartlarından ba'zıları şunlardır: Kalbin huzûr ve sükûn içinde olması, ellerin kaldırılması, avuç içlerinin semâya döndürülmesi, din ve dünyâ salâhı için duâ edilmesi, günah ve sıla-i rahmi terk ettirici şeylerle duâ edilmemesi... gibi. Bir hadîs-i kudsîde; "Allahü teâlâ buyuruyor ki: Sabır senden (kulumdan), sevâb vermek benden, duâ senden, duâyı kabûl etmek bendendir."

İkinci hadîs-i şerîf: Buhârî'nin Hazreti Ömer'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Ameller(in kıymeti), ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Artık, nail olacağı bir dünyâ veya nikâh edeceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimse varsa, hicreti (Allahın ve Resûlünün rızâsı için değil) hicret etmiş olduğu şey içindir" buyurdu. İmâm-ı Şafiî hazretleri buyurdu ki: "Bu hadîs-i şerîf, ilmin üçte biridir." Ebû Dâvûd Sicistânî ise: "İlim, şu dört hadîs-i şerîf üzerinedir:

"Helâl bellidir. Haram bellidir."

"Ameller niyete göredir."

"Sizi neden nehy etmişsem, ondan sakınınız. Neyi emr etmişsem, onu gücünüzün yettiği kadar yapınız."

"İslâmda zarar vermek ve zarara zarar ile mukâbelede bulunmak yoktur."

Bu hadîs-i şerîfin râvîsi, Eshâb-ı Kirâmın en üstünlerinden ve hak ile bâtılı ayırıcı (Fârûk) olan Hazreti Ömer'in annesi, Hantebe binti Hişâm bin Mugîre'dir. Hazreti Ömer'in babası, Hattâb bin Tufeyl bin Abdüluzzâ'dır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ömer'i Cennetle müjdelemiş ve buyurmuştur ki: "Allahü teâlâ doğruyu, Ömer'in dili ve kalbi üzerine koymuştur." Onun rızâsı izzet, kızması adâlet idi. Şeytan ondan kaçardı. Allahü teâlâ, onunla İslâmiyeti kuvvetlendirdi. Semâdaki melekler, onun müslüman olduğunu birbirlerine müjdelediler. Hadîs-i şerîfte: "Benden sonra peygamber gelseydi, Ömer peygamber olurdu" buyuruldu. Hazreti Ömer, Cemâzil-âhır ayının yirmiyedisinde, hicretten onüç sene.sonra halîfe oldu. Mugîre bin Şu'be'nin kölesi Ebü'l-Lü'lü tarafından, Zilhicce'nin yirmiikisinde Çarşamba günü, hicretin yirmiüçüncü senesinde şehîd edildi. Namazını Süheyb-i Rûmî (radıyallahü anh) kıldırdı. Resûlullah (aleyhisselâm) ile Hazreti Ebû Bekr'in yanına defn edildi. Hilâfeti, on sene yedi ay beş gündür. Hazreti Ali buyurdu ki: "Ayıbı az, tek olan Ömer vefât etti. Ömer, muhkem bir kale idi. O, müslüman olmasından i'tibâren bizleri kuvvetlendirdi."

Bu hadîs-i şerîf, şer'î amellerin; farz olan, nafile olan amellerin hepsinin niyetle sahîh olduğunu göstermektedir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Mü'minin niyeti, amelinden hayırlıdır" buyurdu. Çünkü amele riya karışır. Niyete ise riya girmez. Böylece ameli düzeltir ve âmelleri daha hayırlı olur. Niyet, lügatta mutlak kasd'den ibârettir. Ba'zı âlimler ise "Niyetin aslı taleb'dir" buyurdular.

Dünyâ kelimesi ise, ilk hayat için kullanılan bir kelimedir. Dünyâ, ednâ kelimesinin müennesidir. Ya'nî ismi tafdîldir. Masdan, dünüv veya denâettir. Birinci masdara gelince çok yakın demektir. "Biz en yakın olan gökü, çırağlarla süsledik" (Mülk-5) meâlindeki âyet-i kerîmede dünyâ kelimesi böyledir. Ba'zı yerlerde de ikinci ma'nâ ile kullanılmıştır. Meselâ, "Denî, alçak şeyler mel'ûndur" hadîs-i şerîfinde böyledir. Ya'nî (Dünyâ mel'ûndur) demektir. Alçak şeyler, cenâb-ı Hakkın nehy-i iktizâî ve nehy-i gayr-i iktizâisidir. Ya'nî haram ile mekrûhlardır. Şu hâlde Kur'ân-ı kerîmde zem edilen, kötü denilen dünyâ, haramlar ve mekrûhlardır. Mal kötülenmemiştir. Çünkü cenâb-ı Hak, mala hayr adını vermektedir. Bu sözümüzü isbât eden vesîka, varlığın ve insanlığın üstünlükte ikincisi olan İbrâhîm Halîl-ür-Rahmân'ın malıdır. Yalnız yarım milyonu sığır olmak üzere, davarları ova ve vadileri dolduruyordu.

Ca'fer-i Sâdık hazretleri buyurdu ki: "Mihnete şükr etmeyen, ni'mete şükr etmez."

Üçüncü hadîs-i şerîf: Buhârî'nin, Talhâ bin Ubeydullah'dan rivâyeti şöyledir: "Necd ehlinden, saçı darmadağın olmuş fakir birisi, Resûlullahın huzûruna geldi. Uzaktan sesini işitiyor, fakat ne söylediğini anlamıyorduk. Nihâyet yaklaştı. Meğer İslâmın ne olduğunu soruyormuş. (Bu sorusuna karşılık) Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "(Îmân ettikten sonra) bir gün bir gece içinde beş vakit namazdır" buyurdu. O kişi, "Üzerimde bu namazlardan başkası da olacak mı?" diye sorunca, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Hayır! Ancak tatavvu' edersin (nafile namaz kılarsın)" buyurdu. Bundan sonra Resûlullah (aleyhisselâm); "Bir de Ramazan orucudur" buyurdu. O kişi yine, "Üzerime bundan başkası da olacak mı?" diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm); "Hayır! Ancak nafile oruç tutarsın" buyurdu. Talhâ (radıyallahü anh) der ki, Resûlullah (aleyhisselâm) ona zekâtı da söyledi. O kişi yine, "Üzerimde bundan başkası da olacak mı?" diye sorunca, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), "Hayır! Ancak nafile olarak sadaka verirsin" buyurdu. Bunun üzerine o kişi, "Vallahi bundan ne fazla, ne de eksik birşey yapacak değilim" diyerek ve arkasını dönerek gitti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Eğer doğru söylüyorsa, felah buldu" buyurdu.

Hazreti Talhâ, Cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Hazreti Osman'ı halîfe seçen şûradaki altı kişiden biri idi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ona, "Talhât-ül-hayr (Hayırlı Talhâ), Talhât-ül-cüd (Cömerd Talhâ), Talhât-ül-feyyâz (Feyizli Talhâ)" isimlerini vermişti. O muhacirlerin ilklerinden idi. Uhud savaşında, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanından ayrılmadı. Resûlullaha gelen darbeyi eliyle karşıladı. Eli yaralandı. Uhud savaşının sonunda, üzerinde doksandan fazla kılıç yarası vardı. Resûlullah (aleyhisselâm) onu Sa'd bin Ebî Vakkâs ile kardeş yapmış idi. Hicrî otuz senesine rastlayan Cemel vak'asında, boğazına bir ok geldi. Bismillah diyerek vefât etti. Vefât ettiğinde altmışdört yaşında idi. Elli dört yaşında vefât etti de denilmiştir. Basra'ya defn edildi.

Bu hadîs-i, şerîf, İslâm isminin amellere de şâmil olduğunu; zîrâ soranın İslâmı sorduğunu, Resûlullahın da amellerle cevap verdiğini göstermektedir. Ameller îmândandır, ya'nî îmânı kuvvetlendirir. Îmân, kalb ile tasdik, dil ile ikrâr, a'zâlarla da amel etmektir. Eğer, Resûlullah burada niçin haccı zikretmedi? denilirse, mümkündür ki, bu soru henüz hac farz olmadan önce sorulmuştur. Burada Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), o zâta i'tikâd edileceğini bilmediği dînî hükümleri açıklamaktadır. Hac ise, Arablar tarafından bilinmekte ve İbrâhim aleyhisselâmdan beri devamlı yapılmakta idi. Yine bu hadîs-i şerîfte anlaşılmaktadır ki, farz olan şeyleri Allahü teâlâ bildirir. Kul, kendi kendine bir şeyi farz kılamaz. Yine bu hadîs-i şerîften anlaşılmaktadır ki, bir kimse farzları şartlarına uygun olarak yaparsa ve bunun üzerine başka (nafile) bir ibâdet yapmazsa, kurtulacağı umulur. Nafileler; muhabbetin, derecelerin artmasına ve farzlarda meydana gelen noksanlıkların tamamlanmasına sebep olur.

Dokuzuncu hadîs-i şerîf: Abdurrahmân bin Avf şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Mescidden çıktılar. Ben de arkasından O'na tâbi oldum. O yürüyor, ben de yürüyordum. Sonra bir hurmalığa girdiler. Kıbleye yöneldiler ve secdeye kapandılar. Secdeleri o kadar uzadı ki, Resûlullahın mübârek rûhunun kabz edildiğinden korktum. Bakmak için yaklaştım ve oturdum. Mübârek başlarını secdeden kaldırdılar ve "Kim o ?" diye sordular. Ben de, "Abdurrahmân bin Avf dedim. "Ne oldu?" diye sorduklarında "Yâ Resûlallah! Secdeniz o kadar çok uzadı ki, Allahü teâlânın rûhunuzu kabz ettiğini zannettim" dedim. O zaman Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Cebrâil geldi ve beni müjdeledi ve Allahü teâlânın şöyle buyurduğunu bildirdi: "Kim, sana salât getirirse, ben de ona rahmet ederim. Kim sana selâm getirirse, ben de ona eman veririm." Bunun için şükür secdesi yaptım" buyurdu.

Bu hadîs-i şerîfi rivâyet eden Abdurrahmân bin Avf, Fil vak'asından on sene sonra doğdu. Hicretin otuzikinci senesinde, Hazreti Osman'ın hilâfeti zamanında, yetmişbeş yaşında iken vefât etti. Hazreti Osman onu, Bakî' kabristanına defn etti. Abdurrahmân bin Avf, sağlığında bir günde otuz köle birden azâd ederdi. Aşere-i mübeşşereden ve Hazreti Osman'ı halîfe seçen altı kişiden biri idi.

Bu hadîs-i şerîften anlaşıldığına göre, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salât ve selâm getirmek, en efdal amellerden ve en üstün zikirlerdendir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim bana bir defa salât ve selâm getirirse, Allahü teâlâ ona on rahmet eder." Diğer bir rivâyette ise, "Duâ, semâ ile yer arasında mevkuf kalır. Ancak bana salât ve selâm getirilirse tekrar yükselir" buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Dört şey kötülüktür (Cefâdır). Ayakta bevl etmek, namazdan ayrılmadan alnını silmek, müezzinle beraber ezan okumamak, yanında ismim zikredildiğinde, bana salât ve selâm getirmemek." Salât; Allahtan rahmet, meleklerden istiğfar, insanlardan duâdır.

Mâlik bin Enes (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İslâmiyet ağacı, Muhammed aleyhisselâm ile Mekke'de yetişti. Eshâb-ı Kirâm ile Medine'de dallarını verdi. Tabiîn ile Irak'ta yapraklarını, Horasan'da Horasan zâhidleri ile meyvelerini verdi."

Onikinci hadîs-i şerîf: Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) rivâyet etti: Birgün Resûlullah efendimize (aleyhisselâm); "Yâ Resûlallah! Allaha en sevgili gelen amel hangisidir?" diye sordum. O da buyurdu ki: "Vaktinde kılınan namaz." "Sonra hangisi?" diye sordum. "Ana-babaya iyilik" buyurdu. "Sonra hangisi?" dedim. "Allah yolunda cihâddır" buyurdu.

Bu hadîs-i şerîfi rivâyet eden Abdullah bin Mes'ûd, Eshâb-ı Kirâmın ileri gelenlerinden idi. Bedr gazâsında ve Bî'at-ı Rıdvan'da bulundu. Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) mübârek eşyâlarını taşırdı. Çok zayıf idi. Hazreti Ömer'in halifeliği devrinde Kûfe kadılığı yaptı. Hazreti Osman devrinde Medine'ye geldi. Hicretin otuzikinci yılında vefât etti. Vefât ettiğinde altmışiki yaşında idi. Cenâze namazını Zübeyr bin Avvâm kıldırdı. Cenâzesi Bakî' kabristanına defn edildi.

Bu hadîs-i şerîf, beş vakit namazı ilk vaktinde kılmanın faziletine delâlet etmektedir. Hazreti Ebû Bekr şöyle buyurdu: "Namazın ilk vakti Allahü teâlânın rızâsı, son vakti ise Allahü teâlânın affıdır."

İmâm-ı Şafiî buyurdu ki: "Rızâya kavuşan ile affedilen bir değildir. Zîrâ affedilen bir kusurdan affedilmiştir. Rızâya kavuşan ise, bir faziletten rızâya kavuşmuştur." İbrâhim bin Edhem şöyle anlatır: "Âbidlerden biri hastalanmıştı. Ba'zı dostlarla onu ziyârete gittik. Âbid üzüntülü ve kederli idi. "Allahü teâlâ sana merhamet etsin, niye üzülüyorsun" diye sorduğumda, "Bu dünyâdan ayrılıp, kaybettiğim fırsatlardan dolayı âhırette gam, keder, üzüntü çekeceğime üzülüyorum. Üzüntüm, bu dünyâda gafletle uyuduğum gecelerime, oruç tutmadığım günlerime ve Allahü teâlânın zikrinden gâfil olduğum saatleredir" dedi."

Onbeşinci hadîs-i şerîf: Tirmizî'nin Irbâz bin Sâriye'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Irbâz bin Sâriye diyor ki: "Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) birgün namazdan sonra bize va'z da bulundu (hutbe okudu). Öyle beliğ bir va'zda bulundular ki, gözler yaşlarla doldu, kalbler inceldi (ürperdi). (Bu bir veda va'zı idi.) Bir kişi, "Bize ne tavsiye edersin yâ Resûlallah?" dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahtan korkmayı, başınızdaki bir köle bile olsa onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Zîrâ benden sonra yaşayacaklar çok ihtilâflar görecekler. Benden sonra ortaya çıkan bid'atlerden sakınınız. Zira bid'atlerin hepsi dalâlettir. Sizden her kim buna (bu ihtilâflara) yetişirse, sünnetime ve benden sonra râşid halîfe olan halîfelerimin sünnetine sımsıkı sarılsın." Bu hadîs-i şerîfi, Ebû Dâvûd ve Ahmed bin Hanbel de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîsin râvîsi Irbâz bin Sâriye, Benî Süleym kabîlesindendir. İbn-i Zübeyr vak'ası esnasında, hicretin yetmişbeşinci senesinde vefât etti. Eshâb-ı Sûffa'dan sayılırdı. Haklarında âyet-i kerîme inen ve çok ağlayanlardan idi. "Bir de, kendilerini bindirip sevk etmen için ne zaman sana geldiklerinde: "Sizi bindirecek birşey bulamıyorum" dediğin vakit, cihâd uğruna harcedecek bir şey bulamadıkları için, kederlerinden göz yaşı döke döke dönenlere de hiçbir günah yoktur" meâlindeki Ahzâb sûresi doksanikinci âyet-i kerîmesi, Irbâz bin Sâriye (radıyallahü anh) ve onun gibiler için inmiştir. Irbâz bin Sâriye, Allahü teâlâya kavuşmaya müştak, rûhunun kabz edilmesine her ân hazır idi. Yaşlandığında, "Ey Allahım! Yaşım ilerledi. Kemiklerim inceldi. Beni sana kavuştur" diye duâ ederdi.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bu hadîs-i şerîfte takvâyı emretmektedir. Takvâ da ancak ilimle olur. Başımıza geçen kimse Habeşli siyahı bir köle bile olsa, ona itaati emretmektedir. Yine bu hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), ileride insanlar arasında birçok ihtilâf olacağını, böyle bir ihtilâf ile karşılaşan kimselere sünnetine ve Eshâbının sünnetine uymalarını (ya'nî Ehl-i sünnet ve cemâate uymalarını) emretmekte ve sünnete sımsıkı sarılmayı, ondan ayrılmamayı tavsiye etmektedir. Yine bu hadîs-i şerîfin ma'nâsında, Allah yolunda gelen sıkıntılara, yaranın acısına sabredildiği gibi sabredilmelidir ma'nâsı vardır. Yine bu hadîs-i şerîfte, bıd'atlerden kaçınılmasını, zîrâ bid'atlerin hepsinin sapıklık olduğu açıklanmaktadır. Allahü teâlânın kitabına, Resûlullahın ve Eshâbının sünnetine uymayan her amel, her iş bid'attir, sapıklıktır menedilmiştir.

Irbâz bin Sâriye (radıyallahü anh), "Resûlullah (aleyhisselâm) bize va'z ettiğinde gözlerimizden yaşlar aktı, kalblerimiz inceldi, ürperdi" diyor. Burada da bir ölçü bildirilmektedir. Zamanımızda va'z dinleyen câhillerin yaptığı gibi, saçlarımızı yolduk, göğüslerimize vurduk, bağırıp feryâd ettik dememiştir. Böyle yapmak, şeytandandır. Bunun delîli şudur ki: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), insanların en doğru konuşanı, ümmetine en çok nasihat edeni, kalbi en rikkatli olanı idi. Eğer böyle bağırmak, saç yolmak caiz olsa idi, Resûlullahın sohbetinde bulunan Eshâb-ı Kirâm böyle yapardı. Hâlbuki böyle yapmak kötüdür ve bâtıldır.

Yine bu hadîs-i şerîf, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm), kendisinden sonra ümmetinden ihtilâflar çıkacağını bildirmesi yönüyle bir mu'cizesidir. Ayrıca dört halîfenin üstünlüğüne delâlet etmektedir. Zîrâ bu hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), onların rüşd ve hidâyet yolunda olduklarını bildirmiştir.

Onyedinci hadîs-i şerîf: Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Bir kimse Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları affolur" buyuruyor.

Bu hadîs-i şerîfi, Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm), Eshâbın en çok hadîs-i şerîf rivâyet edeni ve bu husûsta en çok gayret göstereni olan Ebû Hüreyre Abdurrahmân bin Sahr ed-Devsî rivâyet etti. Eshâb-ı Sûffa'dan olup gece ve gündüz devamlı Peygamber efendimizle (aleyhisselâm) beraber bulunurdu. Onu bu işten, ne mal, ne de şiddetli fakirlik alıkoyuyordu. Birgün Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), Peygamberimize (aleyhisselâm) şöyle demiştir: "Yâ Resûlallah! Senden işittiklerimi hafızamda fazla tutamıyorum". Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm); "Örtünü uzat" buyurdu. O da ridâsını uzattı. Resûlullah (aleyhisselâm) ona duâ etti. İki mübârek eliyle üç defa ona doğru nûr saçtı ve "Örtünü göğsüne sür" buyurdu. O da sürdü. Böylece, Allahü teâlâ ona öyle bir hafıza ihsân etti ki, işittiği hiçbir şeyi unutmadı. Ömrü de uzun oldu. Böylece çok hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ahmed bin Hanbel, bir gece Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâsında gördü. "Yâ Resûlallah! Ebû Hüreyre'nin sizden rivâyet ettikleri doğru mudur?" diye sordu. Resûlullah da (aleyhisselâm) "Evet doğrudur" buyurdu.

Ebû Büreyde el-Medînî şöyle anlatıyor: "Birgün Ebû Hüreyre, Mescid-i Nebevî'de minbere çıktı ve "Ebû Hüreyre'ye doğru yolu gösteren, ona Kur'ân-ı kerîmi öğreten ve ona Muhammed aleyhisselâmın yanında bulunma ni'metini ihsân eden Allahü teâlâya hamd olsun..." buyurdu.

Bu hadîs-i şerîfte, Ramazan ayının faziletine ve bu ayda oruç tutanların geçmiş günahlarının bağışlandığına delîl olmaktadır. Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Allahü teâlâ, Ramazan'ın son gecesinde kullarını bağışlar."

"Allahü teâlâ, bu ayda (Ramazân-ı şerîfte) meleklere, ümmet-i Muhammed'e istiğfarda bulunmalarını emreder." Hadîs-i kudsîde de; "Allahü teâlâ buyurdu ki: Oruç benim içindir. Onun karşılığını ben veririm." Bu hadîs-i kudsî de delîldir ki, oruç sevâbı, Allahü teâlânın ilmine âittir. Bunun nasıl olduğu insan aklına sığmaz.

Yine bu hadîs-i şerîf, îmânın tasdik olduğuna delîldir. Zîrâ inanmak, sevâba kavuşmanın birinci şartıdır. Ramazan'da orucu hâlis bir niyetle tutmalı, Allahü teâlânın emirlerine uymalı ve yasaklarından sakınmalı, O'nun va'dine teslim olmalı, açlıktan, susuzluktan gelen eziyetlere sabretmelidir. Orucu lezzet bilmeli, bir ân önce iftar edeyim dememelidir. Böyle yapmazsa, şu hadîs-i şerîfte bildirildiği gibi olur: "Nice oruç tutanlar vardır ki, tuttukları oruç, aç ve susuz kalmaktan başka birşey değildir.

Nice gece kâim olanlar vardır ki, onun gece kâim olması (kalkması), uykusuzluktan başka birşey değildir.”

Muâze el-Adevî gece olunca, “Bu gece benim öleceğim gece” der. Sabaha kadar uyumaz, gündüz ise “Bugün öleceğim gündür” deyip, akşama kadar ibâdet ederdi. Tekrar gece olunca, böyle devam ederdi.

İbn-i Şübrime buyurdu ki: “Hastalık korkusuyla yemekten perhiz edip de, Cehennem korkusuyla günahtan perhiz etmeyen kimseye çok şaşarım.”

Yirmidördüncü hadîs-i şerîf: “Bir kimse müslüman kardeşine arkasından duâ ederse, melekler âmin derler ve aynısı sana da diye ilâve ederler.”

Bu hadîs-i şerîfi, Sahabenin âlimi, faziletler ve hikmetler sahibi Ebüdderdâ (radıyallahü anh) rivâyet etmiştir. Ebüdderdâ (radıyallahü anh), Şam’da ikâmet etti ve hicretin otuzikinci yılında Hazreti Osman’in hilâfeti zamanında vefât etti. İslâmdan önce ticâret yapardı. Ebüdderdâ (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Bir saatlik tefekkür, bütün geceyi kâim olarak geçirmekten hayırlıdır.” Ebüdderdâ (radıyallahü anh) çok tefekkürde bulunurdu. Yine buyurdu ki: “İyi kimseleri sevdiğiniz müddetçe hayırda bulunursunuz.”

Bu hadîs-i şerîf, müslümanın, müslüman kardeşinin arkasından ancak hayırla yâd edeceğine delîl olmaktadır. Aynı zamanda, gıybetin yasak olduğunu bildirmektedir. Zîrâ birşeyin yapılmasını emr, aksinin de yapılmasını nehydir. Burada duâ edilmesini emr, aksi olan gıybet edilmesini yasaklamaktadır. Bu hadîs-i şerîfte dillerin doğru ve güzel konuşması, kadın-erkek her müslümana duâ etmesi, böylece onların isteklerine kavuşmalarında vesile olunması emredilmektedir.

Yirmiyedinci hadîs-i şerîf: “Yâ Ebâ Zer! Yemek pişirdiğinde suyunu çoğalt. Böylece komşularına da dağıt.”

Bu hadîs-i şerîfi, Resûlullahın (aleyhisselâm) dostu, dünyâdan yüz çevirmiş, âhırete yönelmiş, Ebû Zer Cündeb bin Cünâde rivâyet etmiştir. Kınâne oğullarının Gıfar kabilesinden idi. Mekke’de müslüman oldu. Bedr, Uhud ve Hendek gazâlarında bulunmamıştır. Çünkü, müslüman olunca Resûlullahın (aleyhisselâm) emri ile kabilesine dönmüş, bu savaşlardan sonra Medine’ye gelmiştir. Hazreti Osman zamanında Rebeze’ye gitti. Orada, 32 (m. 652) senesinde vefât etti.

Bu hadîs-i şerîf, dostlara iyiliğin, ihsânının güzel olduğuna delîldir. Aynı zamanda, komşu hakkının ehemmiyetini göstermektedir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cebrâil bana komşudan o kadar çok bahsetti ki, komşuyu komşuya vâris kılacak zannettim.”

Yine bu hadîs-i şerîf, yemek yedirmenin faziletine delîl olmaktadır. Bu konu hakkında Kur’ân-ı kerîmde âyet-i kerîmeler ve Peygamberimizin (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfleri vardır. Âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: “(Cennetlik olan iyi insanlar, o kimselerdir ki, dünyâda) adakları yerine getirirler ve azâbı salgın olan bir günden korkarlar. Yoksula, yetime, esîre seve seve yemek yedirirler. (Sonra onlara şöyle derler): Size ancak Allah rızâsı için yediriyoruz. Sizden ne bir hediye isteriz ne de bir teşekkür” (İnsan-7, 8, 9). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Yanı başındaki komşusu aç iken doyan kimse (kâmil) mü’min değildir.” Yemek yedirmek Peygamberlerin sünnetlerindendir. Bunun için ziyâfet vermek, misâfirlere, komşulara, ikramda bulunmak müstehabdır. Ba’zı âlimler buyurmuşlardır ki: “Müslümanların en güzel siyeri (cihâdı) üçtür: Misâfire ikram, yazın oruç tutmak ve Allah yolunda harb etmek.”

Yirmisekizinci hadîs-i şerîf: “Allahü teâlâ, ilmi âlimlerden çekip almaz. Ancak âlimi, ilmiyle beraber çekip alır. Yeryüzünde âlim kalmayınca insanlar câhilleri önder edinirler. Onlara sorarlar onlar da ilimsiz olarak fetvâ verirler. Dalâlete düşerler ve başkalarını da saptırırlar.”

Bu hadîs-i şerîfi, çok oruç tutan, geceleri ibâdetle geçiren, fakirlere yemek yediren, tevâzu sahibi Ebû Muhammed Abdullah bin Amr bin As (radıyallahü anh) rivâyet etmiştir. Abdullah (radıyallahü anh), babası Amr bin Âs’dan (radıyallahü anh) önce müslüman olmuştur. Babası ile beraber Sıffin Vak’asında bulunmuş, iki kılıçla savaşmıştır. Mekke’de oturdu. Sonra Şam’a giderek, Yezîd bin Mu’âviye vefât edene kadar orada kaldı. Sonra tekrar Mekke’ye döndü ve burada, 65 (m. 684) senesinde yetmişiki yaşında iken vefât etti. Abdullah bin Amr (radıyallahü anh), bir gece rü’yâsında, bir parmağını balda, bir parmağını da yağda görür. Ertesi gün Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) bu rü’yâsını sordu.

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), “Bal, Kur’ân-ı kerîm, yağ ise Tevrat’tır. Sen her ikisini de okuyacaksın” buyurdu.

Bu hadîs-i şerîf, onu ilim talebine teşvik etmiştir. Hazreti Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Her kim kavmini ilme, fıkha yöneltirse, onlara hayat kazandırır. Kim onları fıkhın dışına götürürse, onların helâkına sebep olur.”

Ziyâd bin Cübeyr’e “İslâmı yıkan birşey biliyor musun?” dendiğinde, “Hayır” dedi. Soran şahıs dedi ki: “Âlimin zellesi (yanılması) münâfıkların Kur’ân-ı kerîmin hükümlerine karşı gelmesi, sapık din adamlarının hüküm vermesidir.”

Otuzdokuzuncu hadîs-i şerîf: “Allahü teâlâ size annelere isyanı, kız çocuklarını diri diri gömmeyi, verilecek borcun verilmemesini, verilmeyen birşeyin alınmasını haram kıldı. Yine Allah sizin için çok suâl sormayı, çok konuşmayı, malı sebebsiz ve lüzumsuz yere harcamayı kerih gördü.”

Bu hadîs-i şerîfi, Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) Mugîre bin Şu’be, Bî’at-ı Rıdvan’da, Yemâme gazâsında, Şam’ın fethinde, Yermük’te, Kadsiye’de hazır bulundu. Hazreti Ömer zamanında Basra vâliliği yaptı. 50 (m. 670) yılında Kûfe’de vefât etti.

Bu hadîs-i şerîfte anne-baba hakkına riâyetten bahsedilmekte ve onların hakkına riâyet etmemenin büyük günahlardan olduğu bildirilmektedir. Hadîs-i şerîfte sâdece annelerin hakkı zikredilmesi, anne hakkı daha büyük olduğu içindir. Anneler zikr edilerek, babalar da kasdedilmiştir.

Yine câhiliye devrinde, erkek çocuğu olan onu kabûl ediyor, kız çocuğu olan ise, onu diri diri toprağa gömüyordu. Kız çocuğunu bir ayıp olarak görüyorlardı, İslâmiyet, bu kötü âdeti ortadan kaldırdı. Yine bu hadîs-i şerîfte, kendine lâzım olmayan şeyleri sormayı, onlarla meşgûl olmayı yasaklamaktadır. Yine bu hadîs-i şerîf, malı günah olan yerlere sarf etmeyi de yasaklamaktadır. Denildi ki, “Bu hadîs-i şerîf, fayda gelmeyecek yerlere harc etmeyi yasaklamaktadır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-6, sh. 188

2) El-İber cild-1, sh. 159

3) Nücûm-üz-zâhire cild-5, sh. 333

4) Mirat-ül-cinân cild-3, sh. 310

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 175

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 251

7) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 56

MUHAMMED BİN MUHAMMED MERVEZÎ (Fâşânî veya Kâşânî)

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, edîb. Künyesi Ebû Nasr olup ismi, Muhammed bin Muhammed bin Yûsuf bin Muhammed bin Halîl’dir. 454 (m. 1062) yılında Merv’in Fâşân (veya Kâşan) köyünde doğdu. Doğduğu yere nisbetle Fâşânî (veya Kâşânî) ve Mervî denildi. 529 (m. 1135) yılında, yetmişbeş yaşlarında vefât etti.

Din ve âlet ilimlerine temel olan bilgileri Merv’de öğrenen Ebû Nasr Fâşânî, Merv’deki Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden olan, Muhammed bin Abdürrezzâk Mâhuvânî’den fıkıh ilmini öğrendi. Ebü’l-Muzaffer Sem’ânî, Muhammed bin Abdürrezzâk Mâhuvâni, Mus’ab bin Abdürrezzâk, Muhammed bin Ebî’l Hasen Mihrebendakşânî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf ve diğer ilimleri öğrendi. Şafiî mezhebi imamlarının ileri gelenlerinden oldu. Arabî ilimlerde, edebiyat, hadîs ve fıkıh ilimlerinde âlim idi. Allahü teâlânın kullarına merhametinden dolayı, onları Cehennem ateşinden kurtarmak için durmadan çalışır, öğrendiklerini öğretmeye gayret ederdi. Gündüzlerini ilim öğrenmek ve öğretmeye ayırır, gecelerini de üçe bölerdi. Gecenin bir kısmında eser yazmakla meşgûl olur, ikinci kısmında namaz kılar, Kur’ân-ı kerîm okur, üçüncü kısmında uyuyup istirahat ederdi. Ömrünü, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için harcardı. Onun rızâsına uygun olmayan hâl ve hareketlerden sakınır, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Selef-i salibihin bildirdikleri din bilgilerini yaymak için çalışırdı.

Güzel ahlâkı, ömek yaşayışı, üstün ilmi, cömertliği, ona karşı insanların sevgi ve saygısının artmasına vesile olurdu. O da bu i’tibârından istifâdeyle, insanlara dinlerini öğretip, Allahü

teâlânın emir ve yasaklarını bildirirdi. Haram ve şüpheli şeylerden şiddetle kaçar, mübahların birçoğunu da terk ederdi. Hep Allahü teâlâyı ve verdiği ni'metlerini düşünür, ilimden arta kalan zamanını ibâdetle geçirirdi.

Birçok talebe yetiştirdi. Hâfız Ebû Sa'îd Sem'ânî bunlardan idi. Yetiştirdiği talebelerin yanında, pekçok kitap da yazdı. Kendi zamanındakiler ve daha sonra gelenler, bu kıymetli eserlerden istifâde etti. Bu kitaplardan "Ahbâr-ül-ülemâ", bilinen eserleri arasındadır.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 391

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 87

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 312

4) Keşf-üz-zünûn sh. 27

MUHAMMED BİN MÛSÂ HÂZİMÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Bekr, lakabı Zeynüddîn Hemedânî'dir. 548 (m. 1153)'de doğdu. 584 (m. 1188) senesinde vefât etti. Hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle ezbere bilen) derecesinde âlimdir. Hemedan'da Ebü'l-Vakt Abdülevvel bin Îsâ Siczî'den, Şehrdât bin Şiruveyh'den, Ebû Zır'a Tâhir'den, Ebû Âlâ el-Attâr'dan, Ma'mer bin Fâhir'den ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitmiştir. İlim öğrenmek için Bağdad'a, Mûsul'a, Vâsıt'a, Basra'ya, İsfehan'a, Cezîre'ye ve Hicaz'a gitti. Buralarda pekçok âlimden ilim aldı. Musul hatîbi Ebü'l-Fadl Ebû Mûsâ Medînî gibi âlimler bunlardandır. Es-Silefî'den, İbn-i Sem'ânî'den, Ebû Abdullah Rüstümî'den de icâzet almıştır. Kendisinden ise; Ebû Abdullah ed-Dübeysî, İbn-i Ebî Ca'fer, Ali bin Mâsuveyh ve diğerleri rivâyette bulunmuştur.

İbn-i Dübeysî onun hakkında şöyle demiştir: "Gençliğinde Bağdad'a gelip yerleşti. Zamanın âlimlerinden Şafiî mezhebinin fıkıh bilgilerini öğrendi. Hadîs ilminde de yetişip meşhûr oldu. Zühd sahibiydi ve çok ibâdet ederdi. Hadîs ilmine dâir çok eser yazdı." İbn-i Neccâr da; "Hadîs âlimlerinin meşhûru idi. Hadîs-i şerîflerle bildirilen fıkıh bilgilerini, hadîs-i şerîflerin ma'nâlarını ve rivâyet eden râvîlerin hâllerini gayet iyi bilirdi" demiştir.

"En-Nâsih vel-mensûh", "İcâlet-ül-mübtedî", "El-Mü'telif vel-muhtelif", "Silsilet-üz-zeheb", "Şürût-ül-eimme" adlı eserleri vardır.

İbn-i Neccâr şöyle demiştir: "Komşum Ebü'l-Kâsım Mukrî bana şöyle anlattı: Muhammed bin Mûsâ, Bedi' denilen bir zâtın medresesinde kalırdı. Geceleri, sabaha kadar kitap okumak ve yazmakla vaktini geçirirdi. Bu hâlini gören Bedi', onun istirahat etmesini istediği için, hizmetçiye; "Lâmbasına koymak için beziryağı verme ki, gece uyuyup dinlensin" diye tenbîh etti. Lâmbasının yağı bitince, hizmetçiden istemişti. Hizmetçi özür dileyerek veremeyeceğini söyledi. Bunun üzerine odasına girip, sabaha kadar namaz kıldı. Sabaha doğru odasına varıp baktılar, namaz kılıyor gördüler." Çok ibâdet eden, vera' ve takvâ sahibi kıymetli bir âlim idi.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 64

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 294

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 13

4) Tehzîb-ül-esmâ vel-lüga cild-2, sh. 192

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1363

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 332

7) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 282

8) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 261

9) Er-Ravdateyn fî Ahberid-devleteyn cild-2, sh. 137

10) Keşf-üz-zünûn sh. 996, 1047 1125, 1261, 1429

11) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 101

MUHAMMED BİN NÂSIR ES-SELÂMÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Fadl'dır. Aslen Fârisli olup, sonradan Bağdad'a yerleşmiştir. 467 (m. 1074) senesinde doğdu. 550 (m. 1155)'de vefât etti. Babası aslen Türk olup, hadîs âlimi idi. Muhammed bin Nâsır küçük yaşta iken, babası vefât etti. Onun yetişmesiyle dedesi (annesinin babası) Ebû Hakîm el-Hayrî el-Farazî ilgilendi. Önce ona hadîs ilminden bir miktar öğretti. Sonra Kur'ân-ı kerîmi ezberlemekle ve fıkıh ilmiyle meşgûl olmasını sağladı. Sonra lügat âlimi Ebû Zekeriyyâ Tebrîzî'den edebiyat ve lügat ilmini öğrendi. Bu husûsta mehâret kazandı. Sonra hadîs ilmi öğrenmeye yöneldi. Ebû Mensûr bin Cevâlîkî'den hadîs-i şerîf dinledi. O zaman insanlar onun için Bağdad'ın lügat (edebiyat) âlimi, Ebû Mensûr bin Cevâlîkî için ise hadîs âlimi diyorlardı. İlk sıralar hâsıl olan bu kanâatin tam tersine, o hadîs âlimi, Ebû Mensûr Cevâlîkî de lügat âlimi oldu. Ayrıca İbn-i Nâsır, Ebü'l-Hasen bin Tuyûrî'den de çok hadîs-i şerîf dinleyip, ilim aldı. Bundan başka, Ebû Kâsım bin Busrî'den, Ebû Tâhir bin Ebî Sakr'dan, Ebü'l-Hasen Âsımî'den, Mâlik el-Bâniyâsî'den, Ebû Ganâim bin Ebî Osman'dan, Ebû Muhammed Temîmî'den ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf dinlemiş, ilim almıştır.

Ebû Hasen en-Nekûr'dan, Sarîfînî'den, Ebü'l-Kâsım bin Aliyek'den, Ebû Sâlih el-Müezzin'den, Hâfız İbn-i Mâkûlâ'dan ve diğer âlimlerden icâzet (diploma) almıştır, önce Şafiî mezhebinde idi. Peygamberimizi (aleyhisselâm) rü'yâda görüp, Hanbelî mezhebine geçmesi işâret buyurulması üzerine sonradan Hanbelî mezhebine girip, o mezhebin fıkıh bilgilerini öğrenip, bu husûsta âlim olmuştur. Böylece, bu mezhebin yayılmasına hizmet etmiş, unutulmasını önleyen âlimlerden olmuştur.

Ebû Mûsâ el-Medînî onun için; "O, zamanında Bağdad'ın en başta gelen hadîs âlimlerinden idi" demiştir. İbn-i Cevzî'de; "O, hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle bilen), sağlam, güvenilir bir zât olup, Ehl-i sünnet âlimi idi. Hadîs ilminden bildiklerimi hep ondan öğrendim." demiştir. Yine İbn-i Cevzî şöyle demiştir: "Ondan otuz sene ilim okudum. Ondan istifâde ettiğim gibi kimseden istifâde etmedim." İbn-i Neccâr da onun hakkında şöyle demiştir: "Nakli sağlam, zabtı kuvvetli, nahiv ve lügat ilminde derin âlim idi. Sağlam bir usûlü olup, güvenilir bir âlim idi. Temiz bir yaşayışa ve üstün hâllere sâhib idi. Hadîs ilmiyle meşgûl olanlara pekçok kitap bağışlayıp, vakfetmiştir."

Vefât ettiğinde geride hiç mal bırakmamıştır. Vasıyyetine, elbisesinin cenâzesini yıkayanlara verilmesini yazmıştır.

İbn-i Sem'ânî de onun hakkında şunları söylemiştir: "Hâfız, sağlam bir âlim idi. Hadîs senetlerinde ve metinlerinde kuvvetli ilme sâhib idi. Çok namaz kılar ve Kur'ân-ı kerîm okurdu."

Muhammed bin Nâsır'dan; Silefî, İbn-i Asâkir, Ebû Mûsâ, İbn-i Sem'ânî, İbn-i Cevzî, İbn-i Ahdar, İbn-i Sekine, Abdürrezzâk bin Abdülkâdir, Nizâmiyye Medresesi müderrislerinden Yahyâ bin Rebi', Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden, Ebû Bekr İbni Ganîme bin Nalavî, Ebü'l-Yemen el-Kindî ve daha pekçok kimse hadîs-i şerîf işitip rivâyet etmiştir. Ebü'l-Hasen bin Mukîr ise, ondan icâzetle rivâyette bulunmuştur.

Vefât ettiğinde, cenâze namazını kılmak için pekçok âlim toplanmıştır. Meşhûr bir âlim olması ve çok sevilmesi sebebiyle, cenâze namazı birkaç defa kıldırıldı. Cenâze namazı, vasıyyeti üzerine önce Sultan Câmii'nde Ebü'l-Fadl bin Şafiî tarafından kıldırıldı. Sonra Şeyh Abdülkâdir ve sonra İbn-i Kavarîrî tarafından Mensûr Câmii'nde kıldırıldı. Bundan sonra da Harbiye'de, Ömer el-Harbî kıldırdı. Öğle vakti Bâb-ı Harb kabristanına, Ebû Mensûr bin Enbârî'nin yanına defn edildi. Cenâzesinde büyük bir cemâat toplanmıştır.

İbn-i Cevzî, fıkıh âlimi Ebû Bekr bin Hudarî'nin şöyle anlattığını nakletmiştir: Rü'yâmda Muhammed bin Nâsır'ı gördüm. "Efendim, Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti?" dedim. "Beni bağışladı ve bana, "Hadîs âlimlerinden on kişiyi daha affettim. Çünkü sen, onların reîsisin ve seyyidisin" buyurdu."

Hadîs ilmiyle ilgili "Emâlî" ve Hanbelî mezhebinin İmâmı, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin hayâtını anlatan "Menâkıb-i İmâm-ı Ahmed bin Hanbel" adlı eserleri vardır.

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 225

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild 12, sh. 72

3) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 163

4) İzâh-ül-meknûn (Keşf-üz-zünûn zeyli) cild-2, sh. 560

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 92

6) El-A'lâm cild-7, sh. 121

7) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 293

8) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1289

9) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 55

MUHAMMED BİN ÖMER EL-İSFEHÂNÎ (Ebû Mûsâ el-Medînî)

Şafiî hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ömer bin Ahmed bin Ömer bin Muhammed İbni Îsâ el-İsfehânî el-Medînî'dir. Meşhûr hafızlardandır. Hadîs-i şerîfleri ezberlemekte ve bilmekte, asrının en büyük âlimi idi. Künyesi Ebû Mûsâ olup, "Şeyh-ül-İslâm" lakabı ile tanınırdı. Hadîs ilmine dâir kıymetli eserleri vardır. 501 (m. 1108) senesi Zilka'de ayında İsfehan'da doğdu. Önce babasının huzûrunda hadîs-i şerîf öğrendi. Başkalarından da hadîs öğrenmek için çok yer dolaştı. Hadîs ilminde şöhreti çok yükseldi. Birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledikten sonra, tekrar memleketine döndü ve oraya yerleşti. 581 (m. 1185) senesinin Cemâzil-evvel ayında İsfehan'da vefât etti.

Ebû Mûsâ el-Medînî, önce babasının hocası Ebû Sa'd Muhammed bin Muhammed el-Mutarrız'ın huzûrunda, daha yaşı çok küçük iken hadîs-i şerîf öğrenmeye başladı. O sırada üç veya beş yaşında olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bundan başka Ebû Mensûr Muhammed bin Abdullah bin Mendereyh eş-Şürûtî, Gânim el-Bürsî, Ebû Ali el-Haddâd, Hâfız Ebü'l-Fadl Muhammed bin Tâhir, Ebü'l-Kâsım İsmâil bin Muhammed bin Fadl, Hibetullah bin el-Husayn, Fâtıma el-Cüzdâniyye, Ebü'l-İzz İbni Kâdeş ve memleketinde, Bağdad'da ve Hemedan'da bulunan daha birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi.

Kendisinden de; Hâfız Ebû Bekr Muhammed bin Mûsâ el-Hâzimî, Hâfız Abdülganî, Hâfız Abdülkâdir er-Rühâvî, Hâfız Muhammed bin Mekkî, Hasen bin Ebî Ma'şer el-İsfehânî, Nâsıh bin Hanbelî ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ondan ayrıca Abdullah bin Berekât el-Huşû'î ve daha başkaları icâzet alıp hadîs-i şerîf rivâyet etti.

O, Hâkim'in "Ulûm-ül-hadîs" kitabını tamamen ezberledi ve Hâfız İsmâil'e hepsini arz etti. İbn-i Dübeysî diyor ki: "Ebû Mûsâ, isnâd ve ezberleme bakımından asrının bir tanesi ve zamanının üstadı oluncaya kadar yaşadı."

İbn-i Neccâr da dedi ki: "Onun ezberledikleri ve ilmi, her yere yayılmıştı. Hâfızlardan birçokları, ondan çok hadîs-i şerîf yazdılar. Hâfızasının kuvvetliliği, ilminin çokluğu, rivâyetlerindeki güvenilirliği ve sağlamlığı, din ve salâh sahibi oluşu, yolunun doğruluğu ve ahlâkının güzelliği, zabıtlarının ve nakillerinin sıhhatli oluşu, eserlerinin güzelliği gibi birçok hasletler kendisinde toplanmıştı. Bunların hepsinin toplandığı kimseler çok az yetişmiştir."

Yine İbn-i Neccâr diyor ki: "O, fıkıh ilmini Ebû Abdullah Hasen bin Abbâs er-Rüştümî'den öğrenmiş, nahiv ve lügat ilimlerinde de mehâret kazanıp yükselmişti."

Sem'ânî diyor ki: "Ondan hadîs-i şerîf dinledim. O da benden hadîs-i şerîf yazdı. O, güvenilir, sağlam' bir râvîdir."

Hâfız Abdülkâdir er-Ruhâvî de şöyle anlatır: "O, özellikle İsfehan'da yaşayan âlimlerden işitilen bilgi ve haberlerden, zamanında kimsenin tahsil edemediği şeyleri öğrendi. Bunların çoğunu ezberleyip sağlam olarak muhafaza etti. O ayrıca, zamammızdaki hadîs hafızlarından kimsede görmediğimiz temiz bir yaşayışa sahipti. Onun bilgilerinden ve güzel huylarından herkes faydalanmıştır. O, insanlardan hiçbir şey kabûl etmezdi. Bir kimse, kendisine bir miktar mal vasıyyet etmişti. Onu da red etti. Kendisine: "Onu, uygun gördüğünüz kimselere dağıtınız!" denildiğinde, bunu da istemedi. Çok tevâzu sahibi idi. Küçüklere de, büyüklere de Kur'ân-ı kerîm okuturdu. Yeni başlayanlarla çok alâkadar olur, ona titizlikle öğretmeye çalışırdı. Onu, geniş ve düz tahtalarda, küçük çocuklara Kur'ân-ı kerîmi yazarak ezberlettiğini gördüm. Tevâzu' undan, kimsenin, kendisiyle beraber yürümesini istemezdi. Hattâ bir kerresinde, ben de böyle yapmıştım. Beni bundan alıkoydu. Birbuçuk seneye yakın ona gidip geldim. Onun kimseyle beraber yürüdüğünü görmedim. Ondan, kendisini ayıplamaya sebeb olacak birşey işitmedim." Ebû Mes'ûd Kûtâh diyor ki: "Ebû Mûsâ gizli bir hazîne idi."

Hüseyn bin Bevhân bin Nu’man el-Baverî diyor ki: “İlhân şehrinde bulunuyordum. Bana biri geldi ve rü’yâsında, sanki Resûlullahın vefât etmiş olduğunu anlattı. Ben de: “Bu, büyük bir rü’yâdır. Şayet senin rü’yân doğru ise, zamanında eşi bulunmayan büyük bir âlim ölecektir. Muhakkak ki, bu rü’yâ, İmâm-ı Şafiî’nin, Süfyân-ı Sevrî’nin ve Ahmed bin Hanbel’in vefâtı hâlinde de rivâyet edilmişti” dedim. Daha gece bitmemişti ki, Hâfız Ebû Mûsâ’nın vefât ettiği haberi bize geldi.”

Abdullah bin Muhammed el-Hûcendî şöyle anlatır: “Ebû Mûsâ defnedildiği zaman, cemâat daha kabristandan ayrılmamıştı ki, gökyüzü bulutsuz ve hava çok sıcak olduğu hâlde, aniden bulut görünüp bardaktan boşalırcasına yağmur yağmaya başladı. O sırada, İsfehan’da çok az su bulunuyordu ve uzun zamandır yağmur yağmıyordu.” Yine dedi ki: “Hâfız Ebû Mûsâ, son yazdığı eserinde şöyle demişti: Her ümmetin içinde, Allahü teâlânın katında yüksek bir derecesi bulunan bir zât vefât ederse, onun ölümü gününde Allahü teâlâ rahmet bulutları gönderir. Bu, onun ve namazını kılan kimselerin mağfiret olunduğunun alâmetidir. Nitekim, vefât ettiği günde, hayâtında iken söylediği gibi, onun için de böyle vâki olmuştur.”

Şeyh-ül-İslâm Ebû Mûsâ Medînî’nin “Kitâb-ül-letâif min dekâik-il-me’arif adlı eserindeki hadîs-i şerîflerden ba’zıları şöyledir:

Abdullah bin Amr’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu:

“Allahü teâlâ insanların gönüllerinden ilmi silmek sûretiyle değil, ulemâyı kabz ederek ilmi ortadan kaldırır.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Köpek ve canlı resmi bulunan eve rahmet melekleri girmez.”

“Kim bir müslümanın dünyâ sıkıntılarından birini giderirse, Allahü teâlâ da onun âhıret sıkıntılarından birini giderir.”

Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) “Allahü teâlâ refîkdir. Yumuşaklığı sever” buyurdu.

Eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1. Tetimmetü Ma’rifet-is-Sahâbe: Hâfız Ebû Na’im’in aynı isimde yazdığı eserinin eksik kalan kısmını tamamlamıştır.

2. Et-Tıvâlât veya “El-Ahbâr-üt-tivâl”: Zayıf ve mevzû hadîsleri bildiren bir eser olup, bir benzeri yazılmamıştır.

3. Tetimmet-ül-garîbîn (Garîb-ül-Kur’ân vel-Hadîs): Arab dili ve edebiyatındaki üstünlüğüne delâlet eden kıymetli bir eserdir. Hirevî’nin “El-Garîbîn” kitabı bununla tamamlanmıştır. Çok faydalı bir eserdir. Bunu “El-Mugîs” diye isimlendirmiştir.

4. Avâl-it-tâbiîn: Ezberinde bulunan birçok mes’eleleri ve çeşitli ilimleri içine alan bir eserdir.

5. Ulûm-ül-hadîs, 6. El-Letâif: Hâfızların, en meşhûr âlimlerin ince bilgilerinden bahseden bir eserdir. 7. Hasâis-ül-Müsned-i İbn-i Hanbel, 8. El-Vazâif, 9. Ez-Ziyâdât: Hocası Ebü’l-Fadl Muhammed bin Tâhir el-Makdîsî’nin “El-Ensâb” kitabına yaptığı zeylidir. “Ensâb-ül-muhaddisîn” de denir. 10. El-Esmâ-ül-müştereke beyn-er-ricâli ven-nisâi, 11. Et-Tergîb vet-terhîb, 12. Tadyî-ül-umr vel-eyyâm, 13. Düstûr-ül-müzekkirîn, 14. Ez-Zahîre vel-idde: Ebû Abdullah bin Çünde’nin menkıbelerini anlatan bir eserdir. 15. Zeyl-i esmâ-is-Sahâbe: İbn-i Mende’nin eserinin zeylidir. 16. Sibâ’ıyyât: Hadîs ilmine dâirdir. 17. Eş-Şerh-ül-mükemmel fî neseb-il-Hasen-il-mühemmel, 18. Kitâb-ül-hıfz ven-nisyân, 19. Nüzhet-ül-huffâz.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 76

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 160

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1334

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 286

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 273

6) El-Bidâye ven-nihâye cild 12, sh. 318

7) El-A’lâm cild-6, sh. 313

8) Er-Ravdateyn cild-2, sh. 68

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 100, 101

10) Kitâb-ül-letâif min dekâik-il-meârif. Süleymâniye Kütüphânesi Cârullah Efendi kısmı No: 402

MUHAMMED BİN TÂHİR MAKDİSÎ (İbn-i Kayserânî)

Hadîs ve târih âlimi. Künyesi Ebû Fadl olup ismi, Muhammed bin Ali bin Ahmed'dir. 448 (m. 1056) yılında Filistin'de doğdu. Bundan dolayı Makdisî, Şeybânî nisbet edildi. İbn-i Kayserânî diye meşhûr oldu. 507 (m. 1113) yılında Bağdad'da vefât etti.

Küçük yaşta, doğduğu bölgenin âlimlerinden ilim öğrenmeye başlayan İbn-i Kayserânî, fıkıh âlimi Nasr ve Ebû Osman bin Varaka'dan ilim tahsil etti. Bağdad'da; Ebû Muhammed Sayreyfinî, Ebü'l-Hüseyn bin Nekûr'dan, Mekke'de; Hasen bin Abdurrahmân Şafiî ve Sa'd bin Ali Zencânî'den, Mısır'da; Ebû İshâk Abbâl'dan, Tunus'ta; Ali bin Hüseyn bin Haddâd'dan, Şam'da; Ebü'l-Kâsım bin Ebî Alâ'dan, Haleb'te; Hasen bin Mekkî'den, Cizre'de; Abdülvehhâb bin Muhammed Temîmî'den, İsfehân'da; Abdülvehhâb bin Mende'den, Nişâbûr'da; Fadl bin Muhib'den, Herat'ta; Muhammed bin Ebî Mes'ûd Fârisî'den, Cürcan'da; İsmâil bin Mes'a'den, Amid'de; Kâsım bin Ahmed İsfehânî'den, Esterâbâd'da; Ali bin Abdülmelik Hafsî'den, Buşenc'de; Adurrahmân bin Muhammed bin Afif'den, Basra'da; Abdülmelik bin Şu'be'den, Dînever'de; İbn-i Abbâd'dan hadîs-i şerîf ilmi öğrendi. Rey, Serahs, Şîrâz, Kazvîn, Kûfe, Musul, Merv, Rahbe, Rûz, Nukân, Haremeyn, Nihâvend, Hemedan, Vâsıt, Sâve, Esedâbâd, Enbâr, İsferâîn, Âmil, Ehvâz, Bistam, Hüsrevcerd ve daha birçok ilim merkezine seyahat edip, oraların âlimlerinden ilim öğrendi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberledi. Hadîs râvîlerinin hayat ve hâllerini öğrendi. Tasavvuf âlimlerinin, evliyânın hâllerini ve sözlerini kitaplara geçirdi. Kıymetli eserler yazdı. Birçok talebe yetiştirdi. Şîreveyh bin Şahridâr, Ebû Ca'fer bin Ali, Ebû Nasr Gazi, Abdülvehhâb Enmâtî, İbn-i Nasır, Ebû Tâhir Silefî, kendi oğlu Ebû Zûr'a, Muhammed bin İsmâil Tarsûsî ve daha birçok âlim onun talebeleri arasındaydı.

Yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır:

"Târih-i ehl-iş-Şâm ve ma'rifet-il-eimme minhüm vel-a'lâm", "Mu'cem-ül-bilâd", "Tezkiret-ül-mevdûât", "El-Ensâb-ül-müttefeka fil-hatt-il-mütemâsile fin-nakd vez-zabt", "Cem'u beyn kitâbeyy-el-Kelâbâdî vel-İsfehânî fî ricâl-is-Sahîhayn", Etrâf-ül-garâib vel-efrâd", "Etrâf-ül-kütûb-is-sitte", "İzâh-ül-İşkâl", "Safvet-üt-tasavvuf".

Ebû Fadl İbni Kayserânî'nin, Fâtih Kütüphânesi 2718 numarada kayıtlı "Safvet-üt-tasavvuf" adlı kitabının başında, eseri ne için yazdığı şöyle açıklanmaktadır:

"Tasavvuf ehlinin yolunu inkâr edenlerin hâlini uzun uzun düşündüm ve anladım ki; sûfîlerin yolunu inkâr edenler, iki grupta toplanmaktadırlar. Birinci gruptakiler, câhillerdir. Câhile verilecek cevap, duâdan başka birşey değildir. Diğer grup ise, ilim ehli olup da, dînin sünnetleri ve âdabları hakkında bilgileri az olanlar ve bu bilgilerin asıllarını araştırmaya, usûllerini öğrenmeye ihtiyâç duymayanlardır. Bu gibi yarım âlimler, din ilimlerinden fıkıh ve kelâma, rey, kıyâs ve tefekküre âit bilgileri öğrenmeye ihtiyâç duymama cahilliğini gösterenlerdir. Selef-i sâlihîn, bu ilimleri öğrendiler ve kendilerinden sonrakilere bildirdiler. Onlardan da bizden öncekiler aldılar. Bunların bütün maksadı; "Ehl-i Suffa"ya, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünneti, ahlâkı, efâli (işleri) ve âdabı (edebleri) ile benzemek idi. Şayet tasavvuf ehlini inkâr edenler bunları bilselerdi, onların maksadının Selef-i sâlihînin maksadı olduğunu anlarlardı. Böylece de, o mübârek insanlara dil uzatmaktan sakınırlardı.

Ehl-i tasavvufa dil uzatanların uygunsuz hâl ve sözlerini gördükten sonra, sûfîlerin hâl, hareket ve edeblerine hadîs-i şerîflerden delîl getirerek bu kitabıma yazdım. Bugüne kadar ehl-i tasavvuf üzerine Abdurrahmân Sülemî'nin "Hilyet-ül-evliyâ"sı gibi kitaplar yazılmışsa da, bizim yazdığımız "Safvet-üt-tasavvuf', mevzûsunda tektir."

İbn-i Kayserânî'nin "Safvet-üt-tasavvuf'unda yazdığı hadîs-i şerîflerden ba'zısı şunlardır:

Temîm-i Dârî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; "Din nasihattir, din nasihattir, din nasihattir" buyuruldu. Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm), "Kimin için yâ Resûlallah?" diye sordular. Resûlullah (aleyhisselâm): "Allah için, Kitabı için, Resûlü için, ümerâ için ve bütün müslümanlar için" buyurdu.

Cerîr bin Abdullah (radıyallahü anh): "Biz, Resûlullaha (aleyhisselâm), O'nu dinleyip itaat etmek, namazı dosdoğru

kılmak, zekâtı vermek ve her müslümana nasihat etmek husûsunda bî'at ettik" buyurdu.

Resûlullahın (aleyhisselâm) azâdlı kölelerinden Sevbân (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: "Akrabanı, Allahın azâbı ile korkut" meâlindeki Şuârâ sûresi 214. âyet-i kerîmesi nâzil olunca, Resûlullah (aleyhisselâm), Safa dağına çıkıp:

"Ey Kureyş halkı, gelin saadete yetişin!" diye nidâ etti. Kureyşliler toplandılar ve "Da'vete sebep nedir?" dediler. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ey benim kavmim, eğer size haber versem ki, bu dağın arkasında düşman vardır. Size saldırmak için fırsat beklerler ve malınızı alıp, sizi öldürmek isterler. Bana inanır mısınız?" Hepsi birden, "İnanırız! Sen bizim aramızda yalancılıkla tanınmış değilsin ve biz senden hiç yalan söz işitmedik" dediler. Resûlullah (aleyhisselâm): "Ey Abdülmuttalib oğulları ve ey Abdi-menaf evlâdı ve Benî Zühre torunları! (ve bütün kabileleri tek tek saydı) Bana Hak teâlâ, "Akrabanı, Allahın azâbı ile korkut" buyurdu. Bilin ki, siz "Lâ ilahe illallah" kelimesini demedikçe ve benim peygamberliğimi kabûl etmedikçe, âhırette ben size fâide etmem" buyurdu. Onların aralarında bulunan Ebû Leheb, "Bizi bunun için mi da'vet ettin?" dedi. Sonra Hak teâlâ, "Tebbet" sûresini gönderdi.

Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Sizden biri, sakın Allahü teâlâya hüsn-i zan ediyor olmaktan başka türlü olmasın."

Abdullah bin Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Selâmı yayınız, (fakirlere) yemek yediriniz, Allahü teâlânın emrettiği gibi (birbirinizle) kardeş olunuz."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, îmân etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe, (kâmil) îmân etmiş olmazsınız. Size birşey bildireyim mi? Onu yaptığınız zaman birbirinizi seversiniz, aranızda selâmı yayınız."

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Resûlullah (aleyhisselâm) Medine'ye geldiğinde, Ensârın çocuklarına selâm verir, başlarını okşardı."

Abdullah bin Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Üç şey iyiliğin hazinesidir: Hastalığı gizlemek, musibeti gizlemek, sadakayı gizlemek. Allahü teâlâ buyurur ki: (Kulumu bir belâ ve hastalığa düçâr ettiğimde, sabreder ve ziyâretçilerine şikâyet etmezse, ona, iyileştiğinde etinden iyi et, kanından iyi kan veririm. Böylece ya onu hastalık kaydından azâd eder, günahsız kılarım, veya ölürse, rahmetime sahip ederim)."

Süfyân bin Abdullah (radıyallahü anh), birgün Resûlullah efendimize (aleyhisselâm): "Yâ Resûlallah! Bana İslâmdan öyle bir kelime söyleyiniz ki, sizden sonra onu kimseye sormayayım" dedi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Allahü teâlâya inandım de! Sonra dosdoğru ol!" buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ben sizi terkedersem, beni terkediniz. Ancak, sizden öncekilerin helak olmalarının sebebi, çok soru sormaları ve peygamberlerine muhalefet etmeleri idi. Sizi hangi şeyden nehyetmiş isem, o şeyden uzaklaşınız. Hangi şeyi yapmanızı emretmişsem, onu gücünüz yettiği kadar yapınız."

Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm); "Duânın en efdali elhamdülillah, zikrin en efdali Lâ ilahe illallah'tır." buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: "Ben, kulumun beni zannettiği gibiyim ve kulum beni andığında, onunla beraberim. Kulum beni zikrederse, ben de onu zikrederim. Eğer beni bir toplulukta zikrederse, bende onu, o topluluktan hayırlı bir toplulukta zikrederim. Bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir zir'a (bir kulaç) yaklaşırım. Bana yürüyerek gelirse, ben de ona koşarak gelirim."

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) buyurdu ki: Medine'de, mescidde dikili bir odun vardı. Resûlullah (aleyhisselâm) hutbe okurken, bu direğe dayanırdı. Minber yapılınca, direğin yanına gitmedi. Odundan ağlama seslerini, bütün cemâat işittiler. Minberden inip, direğe sarıldı. Sesi kesildi. "Eğer sarılmasaydım, benim ayrılığımdan kıyâmete kadar ağlayacaktı" buyurdu.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), çok kerre süt teyzesi olan Hazreti Ümmü Süleym'in (radıyallahü anha) evine teşrîf

eder ve orada istirahat ederlerdi. Birgün, istirahat için uyudukları bir sırada, mübârek alınları terlemişti. Ümmü Süleym (radıyallahü anha), mübârek alınlarının terini silmeye başladıkları zaman uyandılar ve ona sordular: “Yâ Ümmü Süleym! Ne yapıyorsun?” Cevâbında: “Yâ Resûlallah, bereket için alnınızın terini mendille alıyorum, bunu saklıyacağım.” Hazreti Ümmü Süleym (radıyallahü anha), Resûlullahın mübârek terini, böyle mendil ile toplar ve bunu bir şişe içinde saklardı.

Enes bin Mâlik buyurdu ki: Resûlullah (aleyhisselâm) Medine’ye hicret ettiğinde, Ensâr ile Muhacirini kardeş yaptı. Hazreti Ali’ye de, “Sen benim, ben de senin kardeşinim” buyurdu. Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer’i de aralarında kardeş yaptı.

Sa’d (radıyallahü anh), Resûlullahtan (aleyhisselâm) kapısını çalarak izin istediğinde, Resûlullah (aleyhisselâm) ona: “(Kapıyı çalıp) izin istediğinde kapıya karşı durma! (Kapının sağ veya sol tarafında dur.)” buyurdu.

Ebû Mûsâ buyurdu ki: Bir gece Medine’de bir ev yandı. Bu durum Resûlullaha (aleyhisselâm) haber verilince, “Ateş size düşmandır. Nerede uyursanız uyuyunuz, (yanan) ateşi söndürünüz” buyurdu.

Sâlim’in (radıyallahü anh) babasından rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Uyuyacağınız zaman, evinizde (yanar hâlde) ateş bırakmayınız.”

Câbir bin Sem’a (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Resûlullah (aleyhisselâm) sabah namazını kılınca, güneş doğuncaya kadar otururdu.”

Enes bin Mâlik buyurdu ki: “Resûlullah (aleyhisselâm) bir kimse ile müsâfeha edince, o kimse elini çekmedikçe, mübârek elini ondan ayırmazdı. O kimse yüzünü çevirmedikçe, mübârek yüzünü ondan çevirmezdi. Bir kimsenin yanında otururken, iki diz üzerinde oturur, ona hürmet için mübârek bacağını dikip oturmazdı.”

Hazreti Âişe’nin (radıyallahü anha) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“Mekârim-ül-ahlâk (güzel ahlâk) ondur. Bu güzel ahlâk babada bulunur, oğlunda bulunmayabilir. Oğlunda bulunur, babasında bulunmayabilir. Kölede olur, efendisinde olmayabilir. Allahü teâlâ bu güzel ahlâkı, saadetini dilediği kimselere vermiştir. Doğru sözlü insan, komşusu ve arkadaşı aç iken kendisi doymayan, ihtiyâcı olanın ihtiyâcını gören, emâneti muhafaza eden, kaybedenlerin kayıplarını telâfi eden, akrabayı ziyâret eden, dostunu himâye eden, misâfirine ikram eden kimsedir. Bunların hepsinin başı da cömertliktir..”

Hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: “Kim benim velî kuluma düşmanlık yaparsa ona harp ilân ederim.”

Ebû Şüreyh Hınâî’nin bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allaha ve âhıret gününe inanan kimse, komşusuna iyilik etsin. Allaha ve âhıret gününe inanan kimse misâfirine ikramda bulunsun. Allaha ve âhıret gününe inanan kimse, ya hayır söylesin veya sussun.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Zenginlik, çok mal toplamak değildir. Esas zenginlik, nefsinden ganî (gönlü zengin) olmak ve kanâat sahibi olmaktır.”

Abdurrahmân bin Sa’d’ın (radıyallahü anh) babasından rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Yetip de az olan, çok olup da atılandan daha hayırlıdır.”

Ebû Sa’îd’in bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“Peygamberlerin (aleyhisselâm) sonuncusuyum, öğünmüyorum. Ben Abdullahın oğlu Muhammed’im (aleyhisselâm). Allahü teâlâ insanları yarattı. Beni insanların en iyisinde yarattı. Allahü teâlâ, insanları fırkalara (kavimlere, ırklara) ayırdı. Beni, en iyisinde bulundurdu. Sonra bu en iyi fırkayı kabilelere (cemâatlere) ayırdı. Beni, en iyisinde bulundurdu. Sonra, bu cemâati evlere ayırdı. Beni, en iyi evden (ya’nî aileden) dünyâya getirdi. İnsanların en iyisiyim. En iyi ailedenim. Kıyâmette, herkes sustuğu zaman, ben söyliyeceğim. Kimsenin kımıldıyâmadığı vakitte, onlara şefaat ediciyim. Kimsede ümîd kalmadığı bir zamanda, onlara müjde vericiyim. O gün her iyilik, her türlü yardım, her kapının anahtarı bendedir. Livâ-i hamd benim elimdedir. İnsanların en hayırlısı, en cömerdi, en iyisiyim. O gün emrimde binlerce hizmetçi vardır. Kıyâmet günü, Peygamberlerin İmâmı, hatîbi ve hepsine şefaat edici benim. Bunları, öğünmek için

söylemiyorum.” (Hakîkati bildiriyorum. Hakîkati bildirmek vazîfemdir. Bunları söylemezsem, vazîfemi yapmamış olurum) buyurdu.

Ebû Hüreyre’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

“Sû-i zan etmeyiniz. Sû-i zan, yanlış karar vermeğe sebeb olur. İnsanların gizli şeylerini araştırmayınız, kusurlarını görmeyiniz, münâkaşa etmeyiniz, hased etmeyiniz, birbirinize düşmanlık etmeyiniz, birbirinizi çekiştirmeyiniz, kardeş gibi sevişiniz. Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez, yardım eder. Onu, kendinden aşağı görmez.”

“İslâmiyet garîb, kimsesiz olarak başladı. Son zamanlarda, başladığı gibi, garîb olarak geri döner. Garîb olan müslümanlara müjdeler olsun!”

“Kişi, sevdiği ile beraber olur.”

Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Benim ümmetim beş tabakadır: Her tabaka kırk senedir. Benim ve Eshâbımın tabakası, ilim ve îmân ehlinin tabakasıdır. Bunlardan sonra seksen yılına kadar gelen tabaka, takvâ ve iyilik ehlinin tabakasıdır. Bunlardan sonra yüzyirmi yılına kadar gelen tabaka, birbirlerine acıyan ve birbirlerine gidip gelenlerin tabakasıdır. Bunlardan sonra yüzaltmış yılına kadar gelen tabaka ise, birbirlerine sırt çeviren ve alâkayı kesenlerin tabakasıdır. Bunlardan sonra ikiyüz yılına kadar gelenlerin tabakası ise, harp ve karışıklık ehlinin bulunduğu tabakadır.”

Mücâhid bin Cebr (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Doğruluklarını ve dürüstlüklerini gördüğümüz kimseleri severiz. Bozukluklarını, fesatlıklarını gördüğümüz kimselere buğzederiz. Bunların hesapları Allahü teâlâya âittir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 316

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 287

3) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 587

4) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 207

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1242

6) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 18

7) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 98

8) El-A’lâm cild-6, sh. 171

9) Safvet-üt-tasavvuf (Süleymâniye Kütüphânesi, Fâtih kısmı, 2718 numarada kayıtlı yazma nüshası.)

MUHAMMED BİN YAHYÂ EN-NİŞÂBÛRÎ

Şafiî fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Yahyâ bin Mensûr’dur. Künyesi Ebû Sa’îd olup, Muhyiddîn lakabı ile tanınırdı. 476 (m. 1083) senesinde Horasan’ın Turaysîs kasabasında doğdu, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinden ve başka âlimlerden fıkıh öğrendi. Kıymetli eserler yazdı. Nişâbûr şehrinin istilâsı sırasında birçok âlimle beraber, 548 (m. 1153) senesi Ramazan ayında şehîd edildi.

İlim ve zühd bakımından yüksek bir zât olan Muhammed bin Yahyâ, Şafiî mezhebinde büyük bir fıkıh âlimi idi. Huccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî’den ve Ebü’l-Muzaffer Ahmed bin Muhammed el-Havâfî’den fıkıh ilmini öğrendi. Ebû Hâmid Ahmed bin Ali bin Abdûs’den ve Nasrullah el-Hûşnâmî’den ve daha birçok kimseden hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etti. Onun “Hadîs-i erbe’în” kitabı meşhûrdur.

Ondan ilim öğrenmek için, birçok yerlerden gelirlerdi. Çok kimse ilminden, hâlinden istifâde etti. Bunların çoğu büyük âlimler ve hılâf ilminde yüksek kimselerdi. Onun fıkıh ilmine dâir, “El-Muhît fî şerh-il-vasît”, “El-İnsâf fî mesâil-il-hılâf’ ve “Ta’lîka” adındaki eserleri kıymetlidir.

Abdulgâfir el-Fârisî, “Sıyâku târih-i Nişâbûr” adındaki eserinde ondan bahsetmekte ve onu övmektedir. O, va’z ve nasihat yapmaktan büyük bir haz duyardı. Çok ilim tahsil etti. Nişâbûr’da ve sonra Herat’ta Nizâmiyye medreselerinde ders verdi. Onun derslerinde, asrının fazilet ve ilim sahiplerinden birçoğu da bulundu. Derslerinden çok faydalandılar. Ders vermesi çok güzeldi. Ayrıca kıymetli şiirleri de vardır. Oğuzlar, Sultan Sencer’e isyan edip Nişâbûr’u istilâ etmeleri sırasında, Ebü’l-Hasen Ali bin Ebi’l-Kâsım el-Beyhekî ve daha birçok âlim ile beraber şehîd edildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 111

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 25

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 223

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 151

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 91

6) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-1, sh. 95

7) Keşf-üz-zünûn sh. 174, 182, 2008

MUHAMMED BİN YÛSUF EŞ-ŞATİBÎ

Hadîs, tefsîr ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Yûsuf bin Se’âdet eş-Şatibî’dir. Ebû Abdullah eş-Şatibî, 496 (m. 1103) senesinde Mürsiye’de doğdu. 565 (m. 1170) senesinde Şatibe’de vefât etti.

Büyük âlimlerden okuyan Ebû Abdullah eş-Şatibî, hadîs, tefsîr, fıkıh, lügat, nahiv, kelâm ve tasavvuf alanında derin ilimlere sâhibdi. Mürsiye’de ve Şatibe’de kadılık yaptı. Ayrıca Mürsiye Câmii’nde va’z verirdi. Ebû Abdullah eş-Şatibî, züht ve takvâ sahibi bir zât idi.

Ebû Abdullah eş-Şatibî, Ebü’l-Haccâc bin Ziyâd el-Miyurkî’den fıkıh ve kelâm ilmini öğrendi. Ayrıca Ebû Muhammed bin İtâb, Ebû Bekr el-Esedî, Ebü’l-Velîd bin Reşîd, Ebû Bekr bin el-Arabî, Ebû Adullah bin el-Hacce’den ve Ebû Abdullah elmazerî’den hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden ise, Ebû Bekr et-Tarsûsî ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi.

İbn-i Abbâd onun hakkında: “Ebû Abdullah eş-Şatibî, fıkıh, hadîs ve edebiyat alanında söz sahibi idi. Ahkâm-ı Şer’ıyye’yi çok iyi bilen, güzel ahlâklı ve insanlarla çok iyi geçinen bir âlimdi. Onun eserlerinin benzerini, diğer hocalarımız yazmamış idi” demektedir.

Çok büyük âlimlerin kendisinden nakilde bulunduğu, Ebû Abdullah eş-Şatibî’nin yazmış olduğu bir eser de, “Şeceret-ül-vehm-il-merkiyye ilâ zirvet-il-vehmi”dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 126

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 218

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 277

4) Ed-Dîbâc sh. 287

5) El-A’lâm cild-7, sh. 149

MUHAMMED BİN ZAFER (İbn-i Zafer Saklî)

Tefsîr, lügat, nahiv, ferâiz ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi, edîb ve şâir. Künyeleri Ebû Ca’fer, Ebû Abdullah ve Ebû Hâşim olup ismi, Muhammed bin Muhammed bin Abdullah bin Zafer’dir. 497 (m. 1104) yılında Mekke’de doğdu. Hucceddîn lakabı verildi. İbn-i Zafer diye tanındı. Mekkî ve Saklî (Sicilyalı) nisbet edildi. 565 (m. 1170) yılında Hama’da vefât etti.

Vahyin ilk indiği yer olan Mekke-i mükerreme’de doğan İbn-i Zafer, genç yaşta aklî ve naklî ilimlere vâkıf oldu. İslâm âleminin çeşitli bölgelerinden akın akın Mekke’ye gelen ve orada Allahü teâlânın rızâsı için hac ettikten sonra, hem o mübârek beldede bir müddet kalıp ibâdet etmek, hem de arzu edenlere ilim öğretmek ve âlimlerden ilim öğrenmek arzusuyla mücavir olarak kalan âlimlerden ilim öğrendi. Mekke’nin yerli âlimlerinin ilimlerinden istifâde etti. Sonra Mısır’a gitti, İskenderiyye’de Ebû Bekr Tartûşî ile karşılaşıp, ondan ilim öğrendi. Ebû Tâhir Silefî’den ders aldı. Endülüs’e gitti. Ebû Bekr İbni Arabî, Ebû Mervân Bâcî, Ebü’l-Velîd Debbâğ, İbn-i Mesre ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Afrikıyye’ye (Tunus’a) gitti. Mehdiyye şehrine yerleşti. Orada ilim öğretmekle meşgûl oldu. Avrupa’dan gelen zâlim Norman askerlerinin 543 (m. 1148) yılında Mehdiyye’yi ele geçirmeleri üzerine, o zaman müslümanların elinde bulunan Sicilya’ya gitti. Sicilya’da tâliblerine ilim öğretip, güzel eserler yazdı. Daha sonra Mısır’a gitti. Sonra Haleb’e geçti. Haleb’de İbn-i

Ebî Asrûn Medresesi'nde ders verdi. "Tefsîr-i kebîr" adlı eserini yazdı. Eshâb-ı Kirâm düşmanlarının çıkardığı fitne neticesinde, sahibi bulunduğu birçok kitabı zayi oldu. Daha sonra Hama'ya gitti. Hama'da halk ve devlet adamları tarafından büyük ilgi ile karşılanıp, çok iltifât edildi. Orada birçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Ölünceye kadar Hama'da kalıp, Allahü teâlânın dînini öğretmek için çalışdı. Arabî ilimlerde, Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde ve tefsîr ilminde âlim idi. Çok güzel hitâbeti vardı. Güzel şiir yazardı. Nesirde de üstâd idi. Üstün hafızası, keskin zekâsı, yüksek ilmi, güzel ahlâkı ve tatlı dili ile insanlara Allahü teâlânın dînini öğretti. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmekte çok gayretliydi. Allahü teâlânın kullarına merhameti çok fazlaydı. Onların dünyâsından çok âhıretlerini düşünür, Cehennem ateşinden kurtulmaları için Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uygun yaşamalarını nasihat ederdi. Bilhassa, helâl kazanmak ve helâl yemek üzerinde çok dururdu. Ferâiz ilmi üzerinde çok çalıştı. Resûlullahın (aleyhisselâm), "Ferâiz ilmini öğrenmeğe çalışınız! Bu ilmi gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilim olacaktır." buyurduğunu sık sık hatırlatırdı. İnsanların ferâiz ilmini öğrenmelerini arzu eder, böylece Resûlullahın (aleyhisselâm) bildirdiğine uygun şekilde mîrâs taksimi yapılmasını teşvik ederdi. Devamlı güler yüzlü ve tatlı dilli idi. Her hâl ve hareketiyle uymaya çalıştığı Resûlullahın (aleyhisselâm) güzel ahlâkını insanlar ondan öğrenirdi. Haram ve şüpheli şeylerden şiddetle kaçar, mübahların birçoğunu terk ederdi. Çok ibâdet ederdi. Cömertlikte zamanının en ileri gelenlerindendi.

Kara Halîl-zâde tarafından Türkçeye çevrilen "Sülvân-ül-mutâ' fî rıdvân-il-etbâ" adlı eserinde, "Tevfîz ve Sabır"la ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

Tevfîz (Allahü teâlânın irâdesine teslim olmak): Allahü teâlâ, Nisa sûresi 17. âyetinde meâlen; "Eğer zevcelerinizin ba'zı sohbetinden hoşlanmazsanız, sabrediniz. Olabilir ki, bir şey hoşunuza gitmez de, Allahü teâlâ ondan size çok hayır ihsân eder" buyuruyor. Yine Bekâra sûresi 216. âyetinde meâlen; "Olur ki, bir şey hoşunuza gitmezken, sizin için o hayırlı olur ve bir şeyi sevdiğiniz hâlde o, hakkınızda şer olur. Allahü teâlâ bilir, siz bilmezsiniz" buyurulmuştur.

Rabbinden râzı olan, ya'nî mutmeinne olan nefs, Rabbinin emirlerine boyun eğer. Aklı, şehevî arzularına gâlib gelir. Melek sıfatı ile bezenir. İbâdet ve tâatten başka birşey düşünmez olur. Melekler gibi gece-gündüz Rabbini tesbih eder ve hiçbir zaman kendisine gevşeklik gelmez. Nûr sûresi 19. âyet-i kerîmede Allahü teâlâ meâlen; "Sizin için hayırlı olanı Allahü teâlâ bilir" buyurdu. Bu âyet-i kerîmelerde kasdedilen şey, herkesin arzu ederek istediği şeyin meydana gelmesini düşünmeden, Allahü teâlâya teslim olmasının lüzumudur. Çünkü selâmet ve saadet, işini Allahü teâlânın irâdesine teslim etmektedir. İşlerini Allahü teâlânın irâde-i külliyesine teslim etmeyen kimse zarar görür. Basiret sahibi kimse, zarar ve faydadan emîn olmadığı gibi, kendisine gelen fayda veya zarardan dolayı üzüntü de duymaz. Çünkü o, işlerini Allahü teâlâya ısmarlamıştır. Belâya uğradığında O'nun keremini, nefsinin zararına neticelenen bir işte Rabbinin lütfunu istemelidir. Buna benzer bir vak'a, Fir'avn'ın yakınlarından bir mü'minin başından geçmiştir. Tafsilâtı şöyledir:

Fir'avn'ın akrabasından biri, Mûsâ aleyhisselâma inanmıştı. Fir'avn'a inanan avânesi ve vezirleri, o kimsenin îmânını ve Mûsâ aleyhisselâma yakınlığını farkedip, Fir'avn'ı durumdan haberdâr ettiler. Fir'avn da, yakınlığı sebebiyle onun böyle birşeye cür'et edemeyeceğini söyleyip, vezirlerine inanmadı. O mü'min kimse de îmânını sakladı. Mûsâ aleyhisselâm mu'cizeler gösterip, peygamberliğini açıkça ilân edince, Fir'avn, vezirlerini ve diğer devlet erkânını toplayıp istişâre etti. Mûsâ'ya (aleyhisselâm) karşı nasıl tedbir alınması gerektiğini görüştüler. Mûsâ'ya (aleyhisselâm) îmân eden o mü'min kimse de, Fir'avn'a yakınlığı sebebiyle o toplantılara iştirâk etti. Fir'avn'ın avânesi, Mûsâ'yı (aleyhisselâm) susturmak için etrâftan sihirbazlar toplanmasında ve ona galip gelmek için öldürülmesinin te'hirinde ittifâk ettiler. Nitekim A'râf sûresi 112. âyet-i kerîmede, bu husûsta meâlen; "Ne kadar âlim (bilgin), sihirbazlar varsa, hepsini sana getirsinler dediler" buyuruldu. Fir'avn'ın niyeti ve çekindiği nokta ise, başkaydı. Onun niyeti, Mü'min sûresi 26. âyet-i kerîmede meâlen şöyle bildirilmektedir: "Fir'avn dedi ki: Bırakın beni, Mûsâ'yı (aleyhisselâm) öldüreyim de, o (varsın) Rabbine duâ etsin. Çünkü ben, onun dîninizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde bir fesad çıkarmasından korkuyorum." Ancak avânesi, Fir'avn'ın, Mûsâ'yı (aleyhisselâm) öldürmesine mâni oldular. Fir'avn'a da; "Senin için bunda korkulacak birşey yok. Bu bir sihirdir. Eğer onu öldürürsen. "Ona cevap verecek delîl bulamayıp, karşılaşmaktan âciz kaldığı için öldürttü" derler"

dedilerse de, Fir'avn'dan korktukları için daha fazla birşey söylemeye cesâret edemediler. Hâlbuki Fir'avn'ın fikrinde ısrar ettiğini bilmekteydiler. Bu defa Fir'avn'ın avânesi arasında bulunup da, önceden îmân edip îmânını gizleyen mü'min kimse, onu bu düşüncesinden vaz geçirmeye çalıştı. Nitekim Mü'min sûresi 28. âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyuruldu: "Fir'avn ailesinden olup, îmânını gizlemekte olan bir mü'min (şöyle) dedi: "Siz bir adamı, Rabbim Allahtır demesiyle öldürür müsünüz? Hâlbuki o, size Rabbinizden apaçık mu'cizeler de getirmiştir. Bununla beraber eğer o, bir yalancı ise yalanı kendisine, eğer doğru söylüyorsa, sizi tehdit ettiği azâbın bir kısmı olsun (gelir) size çarpar. Şüphesiz Allahü teâlâ, haddi aşan, (iddiasında) çok yalancı olan kimseyi muvaffak etmez." Fir'avn, mü'minin bu sözünü anlayınca çok kızdı ve mü'mini habsettirdi. Sonra avânesini ve vezirlerini toplayarak bu mü'mine ne ceza vereceği husûsunda görüştü. Vüzerâ onun işkence ve eziyet edildikten sonra öldürülmesini ve bu cezanın onun gibilere ibret olup, korku vermesi fikrinde idiler. Ancak Fir'avn, yakınlık bağları ile buna râzı olmayıp, onların fikirlerini kabûl etmedi. Vüzerâsına, o mü'mine nasihat edip, korkutmalarını ve onu Mûsâ'nın (aleyhisselâm) dîninden döndürmelerini emretti. Bunun üzerine vezirler, zindana gönderilen gence nasihat edip hak dîni terk etmesini istediklerinde, genç,îmânında ısrar etti. Hattâ onları îmâna da'vet etti. Mûsâ'dan (aleyhisselâm) sâdır olan mu'cizeleri anlatıp, onlardan sâdır olan küfrü hatırlattı. Ayrıca onları Cehennem ateşi ile korkuttu. Mü'min sûresi 30. âyetinde buyurulduğu gibi meâlen, îmân etmiş olan bu genç şöyle dedi: "Ey kavmim! Mûsâ aleyhisselâmı yalanlamanız ve ondan yüz çevirmeniz sebebiyle, geçmiş kâfir ümmetlerin günleri gibi azâba düçâr olacağınız bir günden korkuyorum. Nûh kavminin, Ad kavminin, Semûd kavminin ve daha sonrakilerin çektikleri azâb gibi... Allahü teâlâ günahsız kullarına azâb etmez" (Mü'min-31).

"Ey kavmim! Gerçekten ben, başınıza gelecek çağrışma gününden (imdâd için birbirinizi yardıma çağıracağınız kıyâmet gününden) korkuyorum" (Mü'min-32).

"O gün hesab yerinden Cehenneme döndüğünüzde, Allahü teâlânın azâbından sizi kurtaracak yoktur. Allahü teâlâ kimi sapıklığa düşürürse, artık ona bir hidâyet edecek yoktur" (Mü'min-33).

"Doğrusu Mûsâ'dan önce Yûsuf da size mu'cizelerle gelmişti. O vakit de onun size getirdiği şeyler hakkında şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet (Yûsuf aleyhisselâm) vefât ettiğinde de; "Bundan sonra Allah asla peygamber göndermez" dediniz. (Böylece sonra gelecek peygamberleri de inkâr ettiniz.) İşte, Allahü teâlâ, (dîninde) haddi aşanları ve (mu'cizelerinde) şüphe edenleri böyle saptırır" (Mü'min-34). Mûsâ aleyhisselâma îmân eden genç, Fir'avn'ın avânesine böyle nasihat ettikten sonra, sözünü şöyle bitirdi: "Siz benim söylediklerimi yakında (kıyâmette) anlayacaksınız. Ben işimi Allahü teâlâya havale ettim. O beni korur. Muhakkak ki Allahü teâlâ, kulların bütün yaptıklarını görendir."

Fir'avn'ın avânesi, gençten ümid keserek Fir'avn'ın yanına döndüler. Fir'avn'a, gencin îmânında sebatını ve kendi nasihatlerinin, gencin îmânını kuvvetlendirmekten başka bir işe yaramadığını bildirdiler. Bunu işiten Fir'avn iyice ümitsiz oldu. Avânesi ile bu gence ne yapabiliriz diye düşünürlerken, Fir'avn'ın kızı yanlarına geldi. Durumu sordu. Fir'avn, kızına durumu anlattı. Kız, babasını teselli ederek dedi ki: "Ey babacığım! O mü'minin sözlerinin senin hilâfına ve aleyhine olduğuna üzülüp, onu cezalandırmakta acele etme. Zîrâ sana yakın olan kimseye gadr ve zulm etmiş olursun. Zîrâ hakîkatte, onun sözleri sana muhalefetten değildir. Belki Mûsâ'nın âsâsıyla galip gelmesinden, onun gücünü görmesinden, onun sürülmesinin ve katlinin mümkün olmadığını zannetmesinden kasıtlı olarak sana muhalif görünmektedir. Böylece Mûsâ'ya (aleyhisselâm) itaat eder görünüp, hîle ve aldatma yolu ile onun öldürülmesini te'min edip, sana hizmet etmek istemektedir, Vezîrlerin, onun bu niyetini bildiklerinde şüphe yok. Ancak onlar, koğucu ve hasedci oldukları için, onun sana yaptığı muâmeleyi kötülemektedirler" deyince, Fir'avn ferahladı. Allahü teâlâ, Fir'avn'ın kalbine kızının sözünü kabûl etmeyi ilham eyledi. Bundan sonra Fir'avn, mü'mini huzûruna getirtti. Ve dedi ki: "Senin maksadının bana hizmet olduğunu tetkik ettim. Şimdi Mûsâ (aleyhisselâm) hakkında ne düşünüyorsan onu yap. Benden sana bir zarar gelmez. Müsterih ol" dedi. Mü'min, işini Allahü teâlâya havale etmesi sebebi ile, Allahü teâlâ onu Fir'avn'ın kötülüğünden ve kavmin şerrinden muhafaza buyurdu. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyuruldu. "Allahü teâlâ onu (îmân eden mü'mini), Fir'avn'ın taraftarlarının hilesinden korudu. Fir'avn'ın kavmini ise,

(dünyâda boğulma, âhırette ise Cehennem) azâbı ile kuşatıverdi" (Mü'min-45).

Sabır: Allahü teâlâ, Resûlü Muhammed aleyhisselâma Nahl sûresi 127. âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurdu; "Ey Resûlüm! Sabret; senin, sabrın da ancak Allahın yardımı iledir. Kâfirlerin yüz çevirmesinden mahzûn olma ve yaptıkları hileden de telâş edip sıkıntıya düşme." Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmeyi göndererek, Resûlüne (aleyhisselâm) sabretmesini emir buyurdu. Zîrâ Resûlullahın (aleyhisselâm), Allahü teâlâya ilmi ve i'timâdı herkesten daha fazla idi. Sabretmeye en lâyık ve evlâ olan da O'dur.

Müslümanlar, Resûlullahın (aleyhisselâm) müsaadesiyle, Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ali hâriç, Resûlullah (aleyhisselâm) hicret etmeden önce Mekke'yi terk ettiler. Bir kısmı Mekke yakınlarında bir yerde yurt tuttu. Mekkeli müşrikler, müslümanların kendilerine zarar vereceklerinden korktular. Muhammed aleyhisselâmın da onların arasına katılmasından çekinmekteydiler. Birgün Dârünnedve dedikleri evde toplanıp, Resûlullah (aleyhisselâm) hakkında görüştüler. Şeytan da, Arabistan'ın Necd kabilesine mahsûs elbiseler giymiş bir ihtiyâr kıyâfetinde Dârünnedve'nin kapısına geldi. Kâfirler, ona kim olduğunu sordular. Şeytan, "Ben Necd kabîlesindenim, hâlinizi bilirim. Size yardım etmeye, müşkülünüzü çözmeye geldim. Ben böyle hâdiseleri çok görüp geçirdim" dedi. Mekkeli müşrikler de onu, Mekke ehlinden olmadığı için aralarına almaya karar verdiler. Herbiri ona fikrini söyledi. Ebü'l-Bühterî, "Benim fikrim, Muhammed'i kendi evinde hapsedip, kapısını kilitleyelim. Yiyeceğini içeceğini verelim, ölünceye kadar orada kalsın" dedi. İhtiyâr kılığındaki şeytan i'tirâz etti. "Bu fikir uygun değildir. Zîrâ şimdi Muhammed'in Eshâbı dağılmıştır. Böyle birşey yapıldığını haber alırlarsa, toplanırlar ve Hâşimoğullarıyla beraber olup sizinle savaşırlar" dedi. Hişâm bin Ömer de, "Buradan ihraç edelim, nereye giderse gitsin. Bizden de zararı uzak olur" dedi. Şeytan bu fikri de reddedip, "Bu fikir de boştur. Zîrâ Muhammed güzel yüzlü ve tatlı sözlüdür. Bir kavmin arasına girip, gittiği yerdeki halkın sevgi ve saygısını kazanır, daha sonra da kendisine tâbi olanlarla gelip sizinle cenk edebilir" dedi. Kâfirler şeytanın sözünü tasdîk ettiler. Ebû Cehl bin Hişâm, "En doğru fikir şudur ki, her kabileden bir kuvvetli kimse seçelim. Herbiri ellerindeki kılıçlarıyla Muhammed'e saldırsınlar. Kılıç vurup kanını döksünler. Abd-i Menâfoğulları, Arab kabilelerinin hepsi ile başa çıkamazlar ve diyete râzı olurlar. Biz de diyetini öder kurtuluruz" dedi. İhtiyâr, bu fikri beğendi. Bu fikir ittifâkla kabûl edilip oradan ayrıldılar. Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâma Cebrâil aleyhisselâmı gönderip, kâfirlerin meclislerinde konuşulanları, onların tuzaklarını haber verdi. Medîne-i münevvereye de hicreti emreyledi. Peygamberimiz (aleyhisselâm), Ali'ye (radıyallahü anh): "Yâ Ali! Bana hicrete izin verildi. Medine'ye gideceğim. Bende olan emânetleri sana teslim edeyim. Sahiplerine verirsin. Benim yeşil örtümü örtün. Yerimde yat ve hatırını kavi tut, korkma. (Kureyş kâfirlerinden) Sana hiçbir zarar erişmez. Ondan sonra Medine'de benimle buluş" buyurup, evlerinden şerefli mağaraya doğru yola çıktı. O (aleyhisselâm) çıkarken, mübârek evlerinin kapısında kâfirler toplanmışlar O'nu bekliyorlardı. Yâsîn sûresinin başındaki âyet-i kerîmelerden okuyup, yerden bir avuç toprak alarak üzerlerine attı. Onların hepsi, o anda gaflete dalıp, Resûlullahın (aleyhisselâm) çıktığını göremediler. (Rivâyet edilir ki, bu esnada başlarına toprak değen kâfirlerin hepsi Bedr harbinde öldürüldüler.) Kâfirler uyanınca, herbiri başında bir miktar toprak buldular. İçeriye baktıklarında, Resûlullahın (aleyhisselâm) örtüsüne sarınıp yatan Hazreti Ali'yi gördüler, "İşte Muhammed yerindedir" dedilerse de, içeri girmeye cesâret edemediler. Sabaha kadar evin etrâfında beklediler. Sabah olup, Hazreti Ali uyanınca, huzûruna gelip Resûlullahın (aleyhisselâm) ne olduğunu sordular. Ali (radıyallahü anh) da, "Siz O'nun (aleyhisselâm) Mekke'den gitmesini istiyordunuz, O da gitti. Hangi tarafa gittiğini bilmiyorum" dedi. Kureyş kâfirleri, Resûlullahı (aleyhisselâm) ellerinden kaçırmış olmalarının telaşıyla Hazreti Ali'yi dışarı salmayıp hapsetmeye kalkıştılarsa da, daha sonra vazgeçip perişan oldular. Resûlullah, Kureyş kâfirlerinin yapmış oldukları bu gibi eza ve cefâdan sonra, Resûlullahın (aleyhisselâm) onların elinden kurtarılıp, şehirlerini istilâ ve galibiyet ni'metine gark edilmesinin hatırlanıp şükredilmesi için, Allahü teâlâ, bu husûsta Enfâl sûresi 30. âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurdu: "Hani kâfirler, seni hapsetmek (elini kolunu bağlamak) veya katletmek, yahut Mekke'den çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar, tuzak kurarlar, Allahü teâlâ da onlara (Kendi tuzakları ile) mukâbele eder. (Nitekim gizlice senin hicretini te'min etti. Sonra yine onlara ümit verip Bedr'e çıkardı ve müslümanları kendilerine pek az gösterdi. Hücum edip hezimete uğradılar) Allahü teâlâ, tuzak kuranlara mukâbele edenlerin en hayırlısıdır."

Sabır hakkında Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“İlim mü’minin dostu, hilm veziri, akıl delîli, amel hayra götürücüsü, yumuşaklık babası, incelik kardeşi, sabır askerlerinin komutanıdır.”

“İlim mü’minin dostudur.” Çünkü, zafer ve kurtuluş ilim ile hâsıl olurken, ilim mü’min ile dostluk eder. Mü’min, ölümü esnasında bile ilmi ister, işlerinde onun yardımını görür. Bilmediği şeyleri de nûru ile aydınlatır. “Hilm, (mü’minin) veziridir.” Çünkü vezîr, zor işleri yüklenmekle vazîfelendirilmiştir. Mü’min ilme tâbi olmada hilmden yardım görür, dünyâ sıkıntılarını hilme yükletir. “Akıl, (mü’minin) delîlidir.” Çünkü akıl, mü’minin acele ve cehâlet ile bir işe girişmesine engel olur. O işin terk edilmesini sağlayıp, doğru yolu ve akıbeti gösterir. Kötü işten koruyup, hatâdan muhafaza yolunu açar. İlim ve akıl ni’metine şükretmekte cimri olmamak için, ilmin ve aklın icâbı olan “Amel, (mü’mini her hayra) götürücüdür.” “Rıfk, (mü’minin) babasıdır.” Çünkü yumuşaklık, yardım ve muvafakatta mü’mine babası gibidir. Bir işe girişirken, rıfka müracaat ve itaat etse, işi kolaylıkla hâsıl olur. Yumuşaklık ve incelik, mü’mine bitişik veya ayrı olmayıp, mü’minin sıfatıdır. “Sabır, (mü’minin) askerinin komutanıdır.” Bütün bu hasletler asker, sabır da onların komutanı durumundadır. Herbiri yapmaları gereken işleri sabır olmadan yapamazlar. Çünkü sabra tâbi olunmadıkça, nefsin aceleciliği ve vesvesesi bütün güzel huyları bozar. Bütün bu hasletlere hükümrân olan sabır, mü’mine işlerinde yeterlidir.

Sabrın ehemmiyetinin böyle tafsilatlı anlatılmasından maksad, sabrı diğer hasletlerden daha faziletli göstermek değildir. Asıl maksad, bu hasletlere sahip olan kimsenin sebat ve devamlılığının sabır ile mümkün olabileceğini bildirmektir.

Sabır, kişinin haramdan sakınıp, nefsinin kötü isteklerini yapmamasıdır. Böylece, sonu pişmanlık olan lezzetlerden yüz çevirir. Sabır ikiye ayrılır. Biri, günah işlememek için sabr etmektir. Şeytan ve insanın kendi nefsi ve kötü arkadaşlar, insana günah işletmek isterler. Bunları dinlemeyip sabretmek çok sevâbdır. İkincisi, derdlerin, belâların acılarına sabredip, bağırıp çağırmamaktar. Çok kimse sabır deyince, yalnız bu sabrı anlarlar. Bu sabır da sevâbdır. Ya’nî sabrın ikisi de farzdır. Sabır ve kanâat etmiyen kimse, Allahü teâlânın kaza ve kaderine râzı olmaz. Fakir olunca, az verdin diye i’tirâz eder. Zengin olursa, doymaz, daha ister. Kazandığını haramlara sarf eder. Zenginliği de, fakirliği de, dünyâda ve âhıretde felâketine sebep olur. Kim ki, ilim, hilm, akıl, amel, rıfk ve incelik sıfatlarına sahip olur da, onlara sabırla sebat ve devamlılık kazandırmazsa, o hasletlerin hepsi kaybolup, hiç yokmuş gibi olur. Komutan, askerini disiplin altında tuttuğu gibi, sabır da, o hasletleri emri altında muhafaza eder, vazîfeli oldukları işlerde devam üzere olmalarını te’mîn eder.

Pekçok kıymetli eserin müellifi olan İbn-i Zafer’in kitablarının mevzûları çeşitlidir. Bu eserlerinden bir kısmı basılmıştır. Onun kitaplarından ba’zılarının isimleri şöyledir:

“Kitâb-ül-iştirâk-il-lugavî”, “Kitâb-ül-istinbât-il-ma’nevî”, “Enbâu necebâ-il-ebnâ”, “Sülvân-ül-mütâ’ fî udvân-il-etbâ”, “El-Kavâid vel-beyân fin-nahv”, “Yenbû’ül-hayâ” (Oniki cildlik tefsîr), “Hayr-ül-beşer bi-hayr-il-beşer”, “Er-Reddü alel-Harirî fî dürret-il-gavvâs”, “El-Mutavvel fî Makâmât-il-Harirî”, “Müleh-ül-luga”.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 167

2) Lisân-ül-mizân cild-5, sh. 371

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 142

4) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 233

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 241

6) Sülvân-ül-mutâ’fi udvân-il-etbâ tercümesi.

MUHAMMED EL-CÜZZÂMÎ

Endülüs’te yetişen İslâm âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hakem (veya Hakîm) bin Muhammed bin Ahmed el-Cüzzâmî es-Serkastî olup, künyesi Ebû Ca’fer’dir. Önceleri Gırnata’da daha sonra Fes şehrinde (veya Tilmisân’da) yerleşti. 538 (m. 1143) senesinde Fes’de vefât etti. Tilmisân’da vefât ettiği de rivâyet edilmiştir.

Ebü’l-Velîd el-Bâcî’den icâzet aldı. Ayrıca, Ebü’l-Esbag bin Sehl, Ebü’l-Hasen el-Hadramî, Ebû Abdullah el-Bekrî, Ebü’l-Fevâris Muhammed bin Âsım ve başka âlimlerden ilim öğrenip

rivâyetlerde bulunmuştur. Ebû İshâk bin Kurkûl, Ebü'l-Hasen Sâlih bin Half ve birçok zât kendisinden ilim öğrendi. Muhammed el-Cüzzâmî (radıyallahü anh), fıkıh, usûl, kelâm, kırâat, cedel ve diğer naklî ilimlerde yüksek âlim idi. Bunlardan başka, Arabî ilimlerde, lügat ve nahivde de yüksek ilim sahibiydi. Nahiv ilminin öncülerindendir. Fes şehrinde ders ve fetvâ verirdi. Oranın kadılığında bulundu. Bu ilimlerde ve mütehassıs olduğu diğer ilimlerde sorulan bir şeye ânında, çok güzel ve doğru cevap verirdi. Hazır cevaplı idi. İlim ehlinin bu ilimler hakkında söyledikleri sözler, hatırında ve hafızasında idi. Parlak zekâ, üstün anlayış, fasîh lisan, çok güzel konuşma gibi birçok güzel husûsiyeti kendisinde toplamıştı. Şerh-ül-İzâh li-Ebî Alî el-Fârisî, Mûsânnifîn (Kebîr ve Sagîr) isimli eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 96

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 266

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 300

MUHAMMED EL-KAZVÎNÎ

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Abdülkerîm bin Fadl bin Hasen bin Hüseyn el-Kazvinî'dir. 580 (m. 1184) senesi Ramazân-ı şerîf ayında vefât etti.

Muhammed el-Kazvînî hazretleri, tefsîr, hadîs, fıkıh ve diğer ilimlerde yüksek âlim idi. Fıkıh ilmini, Kazvîn'de Melikdâr (veya Melikdâd) el-Umrekî'den, Nişâbûr'da Muhammed bin Yahyâ'dan, Bağdad'da Ebû Mensûr bin er-Rezzâz'dan öğrendi. Ayrıca Ebü'l-Berekât el-Fürâvî, Abdülhâlık eş-Şehhâmî, Sa'd-ül-hayr Muhammed bin Tırâd ez-Zeynebî ve başka âlimlerden ilim öğrendi, rivâyetlerde bulundu. Kendisinden ise, birçok kimse ilim öğrenip istifâde etti.

Fazilet sahibi, çok yüksek bir zât idi. Şafiî mezhebinin büyük âlimlerinden İmâm-ı Râfiî (Abdülkerîm bin Muhammed) hazretlerinin babasıdır. İmâm-ı Râfiî hazretleri, Emâlî isimli eserinde, babasını (Muhammed el-Kazvînî hazretlerini) zikredip, kitabın çok yerinde ondan yaptığı rivâyetleri yazmıştır. Bu rivâyetlerden başka, babasının hâl tercümesini de ayrıca zikretmiştir. İmâm-ı Râfiî hazretleri, babasından her nakîl yaptığında, onun mühim husûsiyetlerini de zikrederdi. Muhammed el-Kazvînî hazretleri, son derece iffetli, güzel ahlâk sahibi tatlı dilli idi. Çok güzel konuşurdu. Bütün a'zâları sağlam ve kuvvetli idi. Dînin emirlerine sımsıkı bağlı idi. İnsanlar arasında iken heybetli görünürdü. İlminin yüksekliği, hafızasının kuvveti, anlayışı, aklı, fehmi, çabuk kavraması, anladıklarını hafızasında muhafaza etmesi, bunları açıklaması, rivâyet etmesi çok güzel ve fevkalâde idi. Kazvîn'de, fıkıh öğrenmek isteyenler kendisine gelirlerdi. Orada ders okuttu, insanlara çok fâideli oldu. Hadîs, fıkıh ve tefsîrde çok eser tasnif etti. Ezberleme kabiliyeti pek fazla idi. Hâfızasında, şiirlerden binlerce beyit ve kıt'a vardı.

Sâlih bir zât olan Müezzin Hüseyn bin Abdurrahîm şöyle anlatır: "Çok karanlık bir geceydi. Muhamed el-Kazvînî hazretlerinin evinden yatsı vakti çıkan birini gördüm. Bu kimse aydınlıkta yürüdüğünden, yanında lâmba var zannettim. O kimse yanıma geldiğinde, gelen zâtın Muhammed el-Kazvînî hazretleri olduğunu gördüm. Yanında ise lâmba falan yoktu. Bu acâib hâli kendisine zikrettim. Onun bu hâline (kerâmetine) vâkıf olmama, kerâmetinin açığa çıkıp izhâr olmasına mahcûb oldu, üzüldü. Bu hâli beğenmedi. Bana da, "Sen işine bak, böyle şeylerle meşgûl olma" buyurdu. Burada da görüldüğü gibi, hakîkî âlimler kerâmet göstermekten çekinirler, Allahü teâlâdan kerâmet istemekten haya ederler.

Tâcüddîn-i Sübkî hazretleri buyuruyor ki: "İmâm-ı Râfiî (radıyallahü anh), ondan (Muhammed el-Kazvînî hazretlerinden), teyemmüm, cenâzeler, alış-veriş, şâhidlik gibi birçok bahislerde çok rivâyette bulunmuştur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakat-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-6, sh. 131

2) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 185

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 190

MUHAMMED ZÂHİD ALÂÎ BUHÂRÎ

Tefsîr, kelâm, usûl ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi, vâ'iz. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Abdurrahmân bin Ahmed'dir. Buhârâ'da ikâmet ettiği için Buhârî denildi. Dîn-i İslama yaptığı hizmetlerden dolayı Alâüddîn ve Alâî, âhırete yaramayan işlerle uğraşmadığı için Zâhid lakabları verildi. 546 (m. 1151) yılında vefât etti.

Zamanın ilim merkezlerinden olan Buhârâ'da din ve âlet ilimlerine temel olan bilgileri öğrenen Alâî, el-Cemâl Ebû Nasr Ahmed bin Abdurrahmân Rigudmûnî, Kâdı Ebû Zeyd Debbûsî ve daha birçok âlimin ilminden istifâde etti. Tefsîr, kelâm, usûl ve Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmek için çok çalıştı. Hanefî mezhebine göre fetvâ verip, müslümanların işlerini kolaylaştırdı. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara bildirir, Resûlullahın (aleyhisselâm) bildirdiklerini öğrenip O'na tâbi olmayanın, Cehennem ateşinden kurtulamayacağını anlatırdı. Zühd ve takvâ ehli idi. Haram ve şüphelilerden sakınır, mübahları da zarûret miktarı kullanırdı. Zihnini, yalnız, Allahü teâlânın rızâsını nasıl kazanacağım düşüncesi meşgûl ederdi. Sanki yüzlerce sene yaşasa, aklına dünyâ ile ilgili bir düşünce gelmezdi. Güler yüzü, tatlı dili, cömertliği, insanlara merhameti, sabrı, Allahü teâlânın dînini yaymakta ve öğretmekteki gayreti pek fazla idi. Çok iyi bildiği Resûlullahın (aleyhisselâm) güzel ahlâkını, eşsiz hâl ve hareketlerini, aynen taklîd ve tatbik etmek için çalışırdı. Onu gören, "Müslüman böyle olur, âlim buna denir" demekten kendisini alamazdı. Dost, düşman, herkes kendisini sever, işlerinde onunla istişâre ederlerdi.

Birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinin en meşhûru, 593 (m. 1196) yılında zâlim Cengiz, askerleri tarafından Buhârâ'da şehîd edilen "Hidâye" kitabının yazarı Burhâneddîn Mergınânî ve Şerefüddîn Ömer bin Muhammed Ukaylî idi.

Yetiştirmiş olduğu yüksek ilim sahibi talebelerinin yanında, pek kıymetli eserler de yazan Alâüddîn Zâhid Buhârî'nin, bin cüzlük "Tefsîr-ül-Kur'ân"ı ve "Mahâsin-ül-İslâm"ı bilinen kitaplarındandır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 176

2) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 177

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 91

4) Keşf-üz-zünûn sh. 454, 458

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 133

6) El-A'lâm cild-6, sh. 191

MÛSÂ BİN MÂHÎN EL-MARDÎNÎ EZ-ZÛLÎ

Evliyânın büyüklerinden. Hicrî altıncı asırda yaşamış olup, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin talebelerindendir. Hocası, onun yetişip, büyük bir evliyâ olacağını daha önceden müjdelemiş, "Ey Bağdad halkı, yakında öyle biri gelecek, öyle bir güneş doğacak ki, öyle birisi daha size gelmedi" demiştir. "O zât kimdir?" denilince, Mûsâ bin Mâhin olduğunu işâret etmiştir. Hocalarının huzûruna geleceği zaman, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin karşılamak için gönderdikleri tarafından, çok uzaklarda karşılanmıştır. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin huzûruna girince, kalkıp onu kucaklamıştır. Allahü teâlâ ona çok ihsânda bulunmuş, gayblar âleminin sırlarına kavuşturmuştur. Çok kerâmeti görülmüştür. Herkes heybetine ve faziletine hayran olmuş, onu sevmiştir. Âlimler ve evliyâ zâtlar onun sohbetlerine devam etmiştir. Irak'ta pekçok kimse ondan icâzet almıştır. O, duâsı kabûl edilen büyük bir evliyâ idi. Gözleri kör olan bir kimseye duâ etse, Allahü teâlânın izniyle körün gözleri açılırdı. Fakire duâ etse, zengin olur, bir kimseye bereket için duâ etse, berekete kavuşurdu. Hastaya duâ etse, sıhhate kavuşurdu.

Oğlu Amed Mardînî, babasından naklen onun hakkında şöyle anlatmıştır: "O, Peygamberimizi (aleyhisselâm) çok görür, hâllerinde hep Resûlullaha uyardı. Bir kadın, dört aylık çocuğunu ona getirdi. Çocuğa duâ edince, çocuk yürümeye başladı, İhlâs sûresini çocuğa okuyup ona da oku deyince, çocuk gayet açık bir şekilde İhlâs sûresini okudu. Bu telkinden dolayı, gayet güzel bir fesahate (ifâde güzelliğine) kavuşmuştur. Bu hâli uzun müddet devam etti. Mûsâ bin Mâhîn hazretleri vefât ettiğinde, o çocuk otuz yaşına girmiş olduğu hâlde, aynı fesahatle konuşuyordu. Mûsâ bin Mâhîn hazretleri, Mardin'de yerleşmiş ve orada vefât etmiştir. Kabri Mardin'de olup, ziyâret edilmektedir. Cenâzesi kabre konulduğunda, kabirde kalkıp, namaz kılmıştır. Kabri birden

genişlemiştir. Defn etmek için kabre inenler, bu hâli görünce bayılmışlardır.

1) Kalaid-ül-cevâhir sh. 96

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 270

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 139

MU'TEMİN BİN AHMED SÂCÎ

Hadîs âlimlerinin meşhûrlarından. Künyesi Ebû Nasr Bağdadî, es-Sâcî'dir. 445 (m. 1053) senesinde doğdu. 507 (m. 1113)'de vefât etti. Ebü'l-Hasen İbni Nekûr'dan, Abdülazîz bin Ali Enmâtî'den, Ebü'l-Kâsım İbni Büsrâ'dan, Abdullah bin Hasen Hilâl'den, Ebû Nasr Zeynebî'den, İsmâil İbni Mes'ade'den ve Bağdad'da bunun tabakasından hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Bekr el-Hatîb'den ilk hadîs-i şerîf işitendir. Bu âlimlerden başka, Beyt-ül-mukaddes'de; (Kudüs'de) Ebû Osman İbni Verkâ'dan, Haleb'de; Hasen bin Mekkî Şîrâzî'den, İsfehan'da; Ebû Amr bin Mende ve tabakasından, Nişâbûr'da; Ebû Bekr bin Halef ve tabakasından, Hirat'ta; Şeyh-ül-İslâm Ebû İsmâil'den ve tabakasından, Basra'da; Ebû Ali Tüsterî'den ve tabakasından hadîs-i şerîf işitip öğrendi. Bağdad'da bir müddet hadîs ilmi öğrenmek için çalıştı. Sonra zâhid bir zât oldu. Kendisinden rivâyette bulunan zâtlar ise; Sa'd-ül-Hayr el-Endülüsî, İbn-i Nasır, Ebü'l-Ma'mer el-Ensârî, Muhammed İbni Ebî Bekr Şeyhî, Ebû Tâhir Silefî, Ebû Sa'd Bağdadî, Muhammed bin Fulâd ve diğerleri. Ebü'l-Vakt şöyle demiştir: "Şeyh-ül-İslâm, Mu'temin bin Ahmed'i gördükçe, onun hadîs ilmindeki yüksek derecesini dile getirir, bu hayatta olduğu müddetçe, hiç kimse Resûlullah söyledi diyerek yalan uyduramaz" derdi. Ziya İbni Hibetullah şöyle demiştir. Silefî'den Mu'temin'i sordum; "Hâfız, sağlam, ondan daha güzel hadîs-i şerîf bileni görmedim" dedi. Fıkıh ilmini de daha küçük yaşlarda iken Şeyh Ebû İshâk'dan öğrenmiştir. Şafiî mezhebinin fıkıh bilgilerinde âlimdir. İbn-i Sabbâğ'dan "Şâmil" adlı eseri bizzat yazdı. Sonra Şam'a gitti. Kudüs'de bir müddet kaldı. Ebû Nasır Fâhî şöyle demiştir: "Mu'temin Herat'ta yirmi sene kadar kaldı. Çok şeyler okudu. Tirmizî'nin Sünen'ini altı defa yazdı. Çalışkan, edebli ve boş şeylerden uzak duran bir zât idi." Sem'ânî'de şöyle demiştir: "Hadîs-i şerîfleri iyi bilen ve anlayan iki kişi gördüm. Biri Bağdad'da Mu'temin, diğeri de İsfehan'da İsmâil Temîmî'dir." Yahyâ bin Mende de şöyle demiştir: "Mu'temin bin Ahmed Sâcî, babamın yanına gelip ondan hadîs-i şerîf dinledi. "Ma'rifet-üs-Sahâbe", "Et-Tevhîd", "El-Emâlî" kitaplarını ve İbn-i Uyeyne'nin rivâyetlerini okudu. "Garâib-i Şu'be" adlı eseri de okumaya başlayıp, Hazreti Ömer'in ipek giyme husûsunda rivâyet ettiği hadîs-i şerîfi okumaya başladıklarında babam vefât etmişti. Sonra İbn-i Tâhir'e gidip, ondan da bir miktar okudu..." Vera' sahibi (şüphelilerden sakınan), zâhid (dünyâya düşkün olmayan), sabırlı bir âlim idi.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 308

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 178

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1246

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 20

MUZAFFER BİN ERDEŞİR

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Mensûr olup ismi, Muzaffer bin Erdeşir bin Ebî Mensûr el-Emîr el-Abbâd'dır. 491 (m. 1098) senesinde Merv'de doğdu. Lakabı Kutbüddîn'dir. İlim öğrenip ders vermeye başlayan Muzaffer bin Erdeşir, Bağdad'a gitti ve orada üç sene kadar kaldı. Bu arada halkın rağbet ettiği va'zlar verdi. Halîfe Müktefî bin Müstazhir'in elçisi olarak Sencer bin Melikşâh el-Selçûkî'ye gönderildi. Bu arada Horasan ve Huzistan bölgelerini de dolaşan Muzaffer bin Erdeşir, 547 (m. 1152) yılında Selh'de vefât etti. Daha sonra tabutu Bağdad'a nakledildi.

Muzaffer bin Erdeşir, Nasrullah İbni Ahmed el-Huşamî, İsmâil bin Abdülgafûr el-Fârisî, Abdülgaffâr eş-Şirevî, Zâhir bin Tâhir, Abdülmün'îm bin el-Kuşeyrî'den ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi.

Muzaffer bin Erdeşir'den ise, Ebû Muhammed el-Akdâr hadîs-i şerîf işitmiştir.

Ebû Sa'd, Muzaffer bin Erdeşir hakkında; "O, güzel va'z eden, ibâresi ve lehçesi fevkalâde bir zâttı. Ayrıca, o edebî san'atlara önem verirdi" demektedir.

Muzaffer bin Erdeşir buyurdu ki: "Kabre, yılanlar dışardan gelir sanma. Sizin kötü amelleriniz, sizin için engerek yılanıdır. Dünyâda iken yediğiniz diğer haramlar da kabre yılan olarak gelirler."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 212

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 299

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 230

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 297

NASR BİN ALİ EŞ-ŞÎRÂZÎ (İbn-i Ebî Meryem)

Tefsîr, kırâat, lügat ve nahiv âlimlerinden. İsmi, Nasr bin Ali bin Muhammed eş-Şîrâzî, el-Fesevî el-Fârisî'dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, İbn-i Ebî Meryem diye meşhûr oldu. Fahrüddîn ve Sadr-ül-İslâm lakabları ile anılırdı. Doğum târihi belli değildir. Büyük bir nahiv âlimidir. Tefsîr ve kırâat ilimlerine âit kıymetli eseri vardır. Şîrâz şehrinin hatîbliğini yapardı. 565 (m. 1169) senesinde hayatta idi. Vefât târihi kesin olarak bilinememektedir.

İbn-i Ebî Meryem, Şîrâz şehrinde yetişen hatîblerin, âlimlerin ve edîblerin büyüklerindendir. Dînî mes'elelerde ve edebiyat ilimlerine âit mes'elelerde kendisine müracaat edilirdi. O, Muhammed bin Hamza el-Kirmânî'den ilim öğrendi.

Onun Farsça olarak yazdığı tefsîri ve daha başka kıymetli eserleri vardır. 565 (m. 1169) senesinde, kendisinden Kur'ân-ı kerîmin kırâatini dinleyenler olmuştur. Eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1. Keşf ve Beyân: Farsça olarak yazdığı sekiz cildlik Kur'ân-ı kerîm tefsîridir.

2. El-Mûdıh: Kırâat ilmine dâir kıymetli bir eserdir.

3. Şerh-ül-İzâh: Nahiv ilmine dâir yazdığı bu eseri, Ebû Ali el-Fârisî'nin "El-İzâh" kitabını şerh ederek, buna "El-Efsâh fî şerh-il-İzâh" adını vermiştir.

4. Uyûn-üt-tasrîf.

5. El-Müntekâ: Şaz olan kırâatları bildiren bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 90

2) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 314

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 344

4) Keşf-üz-zünûn sh. 212, 437

NASRULLAH BİN MUHAMMED

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth Missîsî, Lazikî, Dımeşkî'dir. 448 (m. 1056) senesinde doğdu. 542 (m. 1147) senesinde vefât etti. Ebû Bekr el-Hatîb'den, Ömer bin Ahmed Attâr Âmidî'den hadîs-i şerîf işitti. Fıkıh ilmini Nasr-ül-makdisî'den öğrendi. Dımeşk'da Ebü'l-Kâsım ve diğer âlimlerden, Bağdad'da Âsım bin Hasen'den, Rızkullah bin Abdülvehhâb'dan, İsfahan'da Vezîr Nizâm-ül-mülk'den ve diğer âlimlerden ilim almıştır. Ebû Bekr Muhammed bin Atîk Kayrevânî'den de kelâm ilmini öğrendi. Kendisinden ise; oğlu Kâsım bin Asâkir, İbn-i Sem'ânî, Mekkî İbni Ali Irâkî, Hatîb Ebü'l-Kâsım Devleî, Hızır bin Kâmil el-Muabbir, Ebü'l-Kâsım Abdussamed bin Harestânî, Hibetullah bin Hazdar bin Tâvûs ve diğerleri ilim almıştır. Dımeşk'a yerleşip orada hocası Nasr-ül-makdisî'nin vefâtından sonra Gazâlîye zaviyesinde ders verdi. Zamanında Dımeşk'ın en meşhûr âlimi idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 320

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 131

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1294

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 123

NESEFÎ (Meymûn bin Muhammed bin Muhammed)

Hanefî mezhebi fıkıh ve kelâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Meymûn bin Muhammed bin Muhammed bin Mu'temid bin Mekhûl el-Mekhûlî en-Nesefî olup, künyesi Ebü'l-Mu'în'dir.

418 (m. 1027) yılında doğdu. 508 (m. 1114) yılında vefât etti. Önceleri Semerkand'da ikâmet ederdi. Kendisinden Alâüddîn bin Ebû Bekr Muhammed es-Semerkandî fıkıh öğrendi. Sonra Buhârâ'da yerleşti. Kelâm, fıkıh, usûl ve başka ilimlerde, o zamanda bulunan Hanefî mezhebi âlimlerinin en büyüklerinden idi. Et-Temhîd li-kavâ-id-it-tevhîd, Bahr-ül-kelâm, Tebşiret-ül-edille, Şerhu Câmi-ül-kebîr liş-Şeybânî, Menâhic-ül-eimme isimli eserleri meşhûr ve çok kıymetlidir.

Ebü'l-Mu'în Meymûn bin Muhammed en-Nesefî (radıyallahü anh), Ehl-i sünnet i'tikâdını anlatan, "Bahr-ül-kelâm fî akâid-i ehl-il-İslâm" isimli kıymetli kitabında buyuruyor ki:

"Biliniz ki, Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmın neslinden kıyâmete kadar gelecek olanların hepsini yarattı. Onlar, o zaman mü'min veya kâfir değillerdi. Sonra Allahü teâlâ onlara imânı ve küfrü arzetti. İmân eden herkes mü'min oldu. İmânı kabûl etmiyen kâfir oldu. Söz ile kabûl edip (kabûl etmiş görünüp), kalbi ile tasdik etmeyenler de münâfık oldu. A'râf sûresinin 172. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki; "Hani Rabbin, Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı ve onları nefsleri üzerine şâhid tutup, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" buyurdu. Onlar, "Evet Rabbimizsin ve nefslerimiz üzere şâhid olduk" dediler. Bu şâhid tutma şunun içindir ki, kıyâmet günü; "Biz bu ikrârdan gâfiller idik (haberimiz yoktu) demesinler." Bu âyet-i kerîmedeki hitâb ve soru, rûhlarla beraber cesedleredir. Allahü teâlâ, sonra onları babalarının sulblerine gönderdi. Âdem aleyhisselâmdan çocuklarını, onlardan torunlarını çıkardı ve bu hâl (çoğalma) kıyâmete kadar böyle devam eder."

Rızk bahsinde buyuruyor ki: "Ehl-i sünnet ve cemâat mezhebine göre rızklar, ezelde Allahü teâlâ tarafından taksim ve ta'yin edilmiştir. Takvâ sahiblerinin takvâları sebebiyle ve günahı çok olanların taşkınlıkları sebebiyle rızklar artmaz veya eksilmez. Allahü teâlânın kefil olduğu rızk, gıda olan herşeydir. Haram yoldan elde edilen rızk, mukadder rızktır. Fakat kul, onu haram yoldan te'min ettiği için cezaya müstehak olur.

[Kesb (kazanmak), malı arttırır. Fakat, rızkı arttırmaz. Rızk, mukadderdir. İnsanlar (Müsevveş-üz-zihn) yaratıldığı için, kesb etmek emr olundu. Rızk, ma'âşa, mala, çalışmağa bağlı değildir. Böyle olmakla beraber, çalışmak lâzımdır. Çünkü, ef'âl-i ilâhiyye, sebebler altında tecellî eder. Âdet-i ilâhiyye böyledir. Fakat, ba'zan, denenilen sebeb elde edilir de, fiil hâsıl olmıyabilir. Yahut, sebebsiz de, hâsıl olabilir].

İlâç kullanmak, deva, şifâ için sebebtir. İlâçta devayı halkeden (yaratan) Allahü teâlâdır. Devayı ilâçtan veya tabibden bilmek, öyle i'tikâd etmek küfürdür. Bunun gibi, elbise giymek, sıcağa ve soğuğa karşı korunmak için sebeb ise de, sıcaktan ve soğuktan asıl koruyan Allahü teâlâdır. Sebeblere yapışmalı, neticeyi Allahü teâlâdan beklemelidir. Sebebe yapışması, neticenin o sebebe bağlı olarak meydana geleceği için değil, Allahü teâlâ emrettiği için olmalıdır.

Çalışma ve tevekkül bahsinde buyuruyor ki: "Ehl-i sünnet i'tikâdında, kul, ihtiyâç ve sıkıntı içerisinde ise, çalışması farz olunur.

Allahü teâlâya tevekkül etmek elbette farzdır. Fakat, çalışmakla insan tevekkülü terk etmiş olmaz. Tevekkül, sebeblere yapışdıktan sonra neticeyi Allahü teâlâdan beklemek, O'na güvenmek, rızkın O'ndan olduğunu bilmektir."

Şeytanın insana te'sîri babında buyuruyor ki: "Şeytanın insana te'sîri iki türlü olur. Birincisi, insanlara bâtını yönden zarar ve vesvese verir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Muhakkak ki şeytan, insan vücûdunda kan gibi deveran eder, dolaşır. Ben, sizin kalbinize onun birşey (kötü düşünce) atmasından korkarım."

Şeytanın insana te'sîrinin ikinci şekli de şöyledir ki, isyan ve günah olan fiilleri insanlara güzel göstermeye çalışır. En'âm sûresinin 43. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Hiç olmazsa azâbımız onlara geldiği zaman (kibri terkedip, tevâzu ile) yalvarsalardı! Fakat, kalbleri katılaşmış ve şeytan da, yapmış oldukları amelleri (ma'siyetleri) onlara süslü göstermişti."

Şeytanların bizi görüp, bizim onları görememememizin hikmeti şudur ki, şeytanlar çok çirkin mahlûklardır. İnsanlar onları görebilselerdi, çok iğrenirler, yemekten ve içmekten kesilirlerdi. Allahü teâlâ, rahmet olarak şeytanları insanların gözlerinden setreyledi, gizledi."

Hesâb ve mîzân hakkında buyuruyor ki: "Mîzân, hesâb, sırat, havz, şefaat haktır, olacaktır. Allahü teâlâ A'râf sûresinin 8. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: "Kıyâmet gününde amellerin vezn olunması (tartılması) hakdır. Kimin hasenatı (iyilikleri), seyyiâtından (kötülüklerinden) ağır gelirse, işte o kimse felah bulup kurtuluşa erenlerdendir."

(Mîzân, iyiliklerin ve günahların oraya mahsûs bir terazide tartılması olup, orada sevâbı ağır gelen Cehennemden kurtulacak, az gelen ziyan edecektir. Oradaki terazi, bilinmiyen bir terazi olup, ağır ve hafif gelmesi dünyâ terazisinin aksinedir. Yukarı çıkan kefe ağırdır, aşağı inen hafiftir.)

Herkesin yaptığı iyilik ve kötülük, Allahü teâlâ tarafından bilindiğine göre, mîzân kurulup, iyilik ve kötülüklerin tartılmasındaki hikmet nedir? diye sorulursa, cevâb olarak deriz ki, Allahü teâlâ, kullarının yaptıklarını elbette bilir, fakat kul, yaptığı fiillerin hepsini bilmez. Cennetlik veya Cehennemlik olduğunu, ona amellerinin hepsini göstermekle bildirirler.

Mîzân ve hesâb, sırat köprüsü üzerinde yapılacak, sevâbları fazla olanlar Cennete, günahları fazla olanlar ise Cehenneme gideceklerdir.

Sırat köprüsü, Cehennem üzerinde kurulacaktır. Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

"Cenâb-ı Hak, Cehennem üzerinde, kıldan ince, kılıçtan keskin, geceden karanlık, yedi geçitli bir köprü yaratmıştır. Her geçit, bini çıkış, bini iniş, bini de düz olmak üzere, yaya yürüyüşüyle üçbin yıllık yoldur. Her geçitte kul hesaba çekilir. Birinci geçitte îmândan, ikinci geçitte namazdan, üçüncü geçitte zekattan, dördüncü geçitte oruçtan, beşinci de hacdan, altıncıda abdest ve gusülden, yedincide ana-baba hakkından ve kul hakkından sorulur. Bunlara cevap verirse, şimşekten hızlı geçer ve Cennete girer. Cevap veremezse, Cehenneme düşer."

"Ümmetimden bir kısmı, Cehenneme yağmur gibi düşer."

Kabir azâbı ve Münker-Nekir bahsinde buyuruyor ki: "Kabir azâbı, kabrin ölüyü sıkması, kabirde Münker ve Nekir denilen iki meleğin suâl sorması haktır, gerçektir. Kâfirlere ve mü'minlerden günahı çok olanlara kabir azâbı vardır. Cum'a günü kabir azâbları kaldırılır. Ba'zı âlimlere göre Mü'minin azâbı artık başlamaz. Kâfire kabir azâbı, Cum'a ve Ramazan'da yapılmamak üzere, kıyâmete kadar devam eder. Cum'a günü ve gecesinde ölen mü'minler kabir azâbı hiç görmez.

Kabirdeki meyyitte his bulunduğunu bildiren çok hadîs-i şerîf vardır. Kabirde rûh ile birlikte cesed de azâb duyar.

Mü'min olanlar, kabirde iki hâlde bulunurlar. Mü'minlerden itaatkâr olanları kabir sıkar. (Bu sıkması, kabir azâbı cinsinden olmayıp, uzun zaman göremeyip, nihâyet kavuşunca annesinin evlâdına sarılması ve hasretle onu çok sıkması gibidir.)

Günahkâr olan mü'minler için, kabir azâbı ve kabrin ölüyü sıkması vardır. Öyle ki, kemikleri birbirine geçer. Kabir azâbında, rûh ile birlikte cesed de elem duyar. Hattâ cesed, çürüyüp toprak olsa, o cesedden hâsıl olan toprak acı duyar.

Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Âişe'ye buyurdu ki: "Kabrin sıkıştırması ve Münker-Nekir'in suâli ânında hâlin nasıl olacak? Yâ Hümeyrâ! Kabrin sıkıştırması mü'min için, annenin çocuğunun ayağını eliyle çekmesi gibidir. Münker ve Nekîrin sorusu da mü'min için, ağrıdığı zaman göz için göz taşı gibidir."

Yine Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ömer'e; "Münker ve Nekir sana geldiği zaman hâlin nasıl olacak?" buyurdu. Hazreti Ömer, "Orada, şimdiki gibi aklım ve şuurum yerinde olur mu?" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) "Evet" buyurunca, "O hâlde hiç korkmam" dedi.

Kabir azâbı, rü'yâ gören kimsenin, rü'yâsında sıkıntı veya rahat görmesine benzer. Şu kadar var ki, kabir azâbını cesed de duyar ve bu azâb âhıret azâbları cinsindendir.

Abdullah İbni Abbâs'ın (r.anhümâ) rivâyet ettiğine göre, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) iki kabrin yanından geçiyordu. "Bu iki kabirde bulunan ölüler azap görüyorlar. Onlar, (kendisinden sakınılması mümkün olmayan) büyük bir şeyden dolayı azap görmüyorlar. Birisi idrardan sakınmadığı

için, diğeri de, insanlar arasında söz taşımak için dolaştığından azap görüyor” buyurdu.

Rûhlar bahsinde buyuruyor ki: “Rûhlar; Peygamberlerin rûhları, şehidlerin rûhları, itaatkâr mü’minlerin rûhları, isyankâr mü’minlerin rûhları ve kâfirlerin rûhları olmak üzere beş kısımdır.

Peygamberlerin rûhları cesedlerinden ayrılınca, çok güzel bir sûrette Cennete gider. Kendisi için hazırlanmış olan ni’metlere kavuşur.

Şehidlerin rûhları hakkında Peygamber efendimize (aleyhisselâm) suâl edildiğinde buyurdu ki: “Şehidlerin rûhları, yeşil kuş kursaklarında olarak Cennet ağaçlarına asılı dururlar.” Orada Cennet ni’metleri ile ni’metlenir, rızıklanırlar. Âl-i İmrân sûresinin 169 ve 170. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruldu ki: “Allah yolunda öldürülenleri siz ölüler zannetmeyiniz. Bilakis onlar, Rableri katında diridirler ve (Cennet ni’metleriyle) **rızık**lanırlar. Onlar, Allahü teâlânın (lütfundan ve) fadlından kendilerine ihsân ettiği şeref ve ni’metlerden, sevinç ve ferah içindedirler. Kendilerinden sonraya kalanlara (henüz şehid olmamış kardeşlerine, kavuştukları saadette) kat’iyyen korku ve hüzün olmadığını müjdelemek (ve ta’rîf etmek) isterler.”

Abdullah İbni Mes’ûd (r.anhümâ) bildiriyor ki, “Biz, Âl-i İmrân sûresinin 169. âyet-i kerîmesinden Resûlullah efendimize suâl etmiştik. Cevâbında buyurdular ki: “Onların (şehidlerin) rûhları, bir takım yeşil kuşların kursaklarındadır. Arş’ın altında onlar için asılmış olan çok kandiller vardır. Onlar, Cennette diledikleri yerlere uçarlar. Sonra bu kandillere gelip girerler. Rableri onlara nazar eder ve “Arzu ettiğiniz birşey var mı?” diye sorar. Onlar da, “Neyi arzu ederiz ki, biz Cennette dilediğimiz yerlere gidebiliyoruz” derler. Rableri bunu (suâli) onlara üç defa tekrar eder. Bu defa onlar, bir cevap vermeleri icâbettiğini anlayıp, “Ey Rabbimiz! Bizim rûhlarımızı, cesedlerimize iade et! Senin yolunda tekrar şehîd olalım” derler. (Bu mümkün olmadığı için ve başka) bir hacetleri olmadığı görülünce terk olunurlar (Artık bu suâl kendilerine sorulmaz).” itaatkâr olan mü’minlerin rûhları Cennet bahçelerinde bulunur. Bunlar ordaki ni’metlerden yemezler ve içmezler; lâkin kendileri için hazırlanmış olan ni’metlere ve mükâfatlara bakarlar.

İsyankâr olan mü’minlerin rûhları, semâ ile dünyâ arasında muallâkta bulunur.

Kâfirlerin rûhları, yedi kat yerin altında, Siccîn denilen vadide olup, habis cesedleri ile beraber, rûhları da azâb görür.

Mü’minlerin rûhu İlliyyîn’de olup, nûru cesedine bitişiktir. Güneşin semâda, ziyasının ise yeryüzünde olması gibi.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-7 sh. 341

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 66

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 487

4) Keşf-üz-zünûn sh. 225, 337, 484, 570, 1845

5) Fevâid-ül-behiyye sh. 26

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1053

NESEFÎ ÖMER

Hadîs ve kelâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Necmüddîn Ebû Hafs Ömer bin Muhammed’dir. 461 (m. 1069)’de İran’ın Fâris vilâyetindeki Nesef kasabasında doğdu. Hanefî mezhebinde İmâm idi. Kelâm, tefsîr, hadîs, fıkıh, nahiv âlimi olup hafız idi. Fıkıh ilmini, Sadr-ül-İslâm Ebû Yüsr Muhammed Pezdevî’den aldı. O da Ya’kûb Yûsuf-i Seyyârî’den, o da İbn-i Sema’a ile İmâm-ı Ebû Yûsuf’a ulaşır. Diğer ilimleri de pekçok âlimlerden öğrendi. İlminin çokluğu ve cinlere de fetvâ vermesinden dolayı, kendisine “Müftî-yüs-sekaleyn” ünvanı verildi. Zekâsı ve hafızası çok kuvvetli idi. Kendisinden, oğlu Mecd-i Nesefî, Ebü’l-Leys Ahmed fıkıh ilmini öğrendi. Ebû Bekr Ahmed Belhî, Burhâneddîn Mergınânî de Ömer Nesefî’den ilim tahsil edenlerdendir. İnsanların kurtuluşa, saadete kavuşması için çok uğraşmış, yüze yakın eser yazmıştır. Bunların en meşhûrları “Akâid-i Nesefî”, “Zâhire” “Tefsîr-i Teysir”, “Erba’în-i Selmânî”, “Târih-i Buhârâ”, “Kitâb-ül-meşârî”, “Kitâb-ül-Kand fî ulemâ-i Semerkand”dır. 537 (m. 1142)’de Semerkand’da vefât etti.

Ömer Nesefî, alış-veriş ilminin ehemmiyetini kitaplarında şöyle bildirmektedir: Dînini iyi öğrenen bir müslüman, haram işlemeden ve faiz felâketine düşmeden, her çeşit ticâreti yaparak helâl mal kazanır. Helâl ve bereketli kazancı ile millete ve memlekete çok faydalı olur. İmâm-ı a'zamın (radıyallahü anh) talebesi İmâm-ı Muhammed Şeybânî'ye sordular, "Efendim! Mütehassıs olduğunuz tasavvuf bilgisinde bir kitap yazdınız mı?" Cevap olarak buyurdu ki: "Zühd ve takvâ, dünyâya meyl etmemek, haram ve şüphelilerden kaçmak; ancak bütün işlerde dînin emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınmakla, doğru bir alış-veriş, bâtıl, fâsid ve mekrûh sözleşmelerden sakınmakla elde edilebilir. Bunlar da, fıkıh kitaplarından öğrenilir. Alış-veriş ve başka sözleşmeler yapacak kimsenin, bunların sahîh ve helâl olması şartlarını öğrenmesi lâzımdır. Bunun için, bu işlerin ilmihâlini öğrenmek, her mükellefe farz-ı ayndır. Bu farzın yerine getirilmesi için, bey' ve şirâ kitabını yazdım" buyurdu.

Satışdaki ve ödünç vermedeki faizi iyi anlamak için, Ömer Nesefî'nin (Erba'în-i Selmânî) adındaki kitabında bulunan otuzüç misâl çok önemli olup, şunlardır:

1- Kile ile satılan birşey, kendi cinsine [meselâ buğdayı buğdaya] peşin satılırken, birinin hacmi ziyâde olursa, faiz olur.

2- Hacimleri müsavî, fakat biri veresiye [ya'nî söz kesilen yerden ayrılıncaya kadar te'ayyün etmez] ise, yine faiz olur.

3- Tartarak satılan birşey, kendi cinsine [meselâ beşibiryerdeyi, altın liralar karşılığı] peşin satılırken, verilen ile alınanın ağırlığı müsâvî olmazsa, faiz olur.

4- Veznleri (ağırlıkları) müsâvî, fakat biri veresiye ise, faiz olur. Vezn veya hacimleri müsâvî olmıyan peşin satışda, faizden kurtulmak için, vezni veya hacmi az olan malın yanına, aynı cinsten olmıyan, başka az birşey de ilâve edip, iki şey bir arada iken, pazarlık etmelidir. Böylece faizden kurtulunur ise de, ilâve edilen şeyin kıymeti az ise, harama yakın mekrûh olur. O şeyi, pazarlıktan sonra ilâve ederse caiz olmaz.

5- Kile ile satılan şeylerden, aynı cinsten olmıyanlar, birbiri ile [meselâ arpayı buğdaya] satılırken, hacimleri aynı olsa da, veresiye satmak, ribâ [ya'nî faiz] olup, hacimleri farklı olsa da, her ikisi peşin caizdir.

6- Tartılarak satılan şeylerden aynı cinsden olmıyanlar, birbiri ile [altın, gümüş ile] satılırken, ağırlıkları eşit olsa da, biri veresiye olunca faiz olur. Ağırlıkları farklı olsa da, ikisi peşin [eline teslim etmek] caiz olur. Altınlı ve gümüşlü eşyayı, birbiri karşılığı veresiye satmak faiz olur.

7-Vezn ile ve kile ile ölçülen ve ölçülmeyen herşey, kendi cinsi ile, veresiye satılınca, mikdârı aynı olsa da, faiz olur.

8-Kile ile veya vezn ile ölçülen birşeyi, kendi cinsi karşılığı, ölçmeden topdan satmak faiz olur. Mikdârları müsâvî ise de, faiz olur. Çünkü, böyle şeylerin satışında, söz kesilirken, ölçülerek, mikdârlarının aynı olduğunu bilmek, bey'in sahîh olması için, şarttır.

9-Birkaç kimse arasında müşterek olan, kile veya vezn ile ölçülen bir malı, ölçmeden paylaşmak faiz olur. Herbiri, kendi payında bulunan diğerinin mülkünü, diğerinde kalan kendi mülkü ile değiştirmiş olur. Ya'nî bunları birbirlerine ölçmeden satmış olurlar. Biri diğerlerine bir defter, ikincisi bir mendil gibi şeyler de verip helâllaşmalıdırlar.

10- Hacim ile veya vezn ile ölçülen bir malı, ölçmeden ödünç vermek ve almak faiz olur.

11- Başaktaki buğdayı, buğday ile, müsâvî mikdârda dahî satmak faiz olur.

12- Başaktaki buğdayı, başaktaki buğdaya aynı mikdârda dahî satmak faiz olur. Çünkü, buğdayları başaksız ölçmek lâzımdır.

13- Ağaçdaki meyveyi, kopmuş aynı meyveye satmak faiz olur.

14- Ağaçdaki meyveyi, ağaçtaki aynı meyve ile satmak faiz olur.

15- Buğdayı, buğday ununa ve kavrulmuş buğdaya, aynı hacimde dahî satmak faiz olur. Çünkü, buğdaydan, aynı hacimde un hâsıl olmaz.

16- Unu ve buğdayı, ekmeğe satmak faiz olmaz. Çünkü ekmek, başka cinsten olmuştur ve sayı ile ölçülür.

17- Menşe'leri veya kullanış yerleri aynı olmıyan veya insanlar tarafından sıfatları değiştirilen şeyler, aynı cinsden değildir. Meselâ hurma sirkesi ile üzüm sirkesi ve koyun eti ile sığır eti ve sütleri ve koyun yünü ile keçi kılı ve buğday ile ekmek aynı cinsten değildirler. Keçi ve koyun eti ve sütleri, faiz bakımından aynı cinstendir.

18- İmâm-ı Muhammed'e göre, ekmeği adet ile ve vezn ile ödünç vermek faiz olmaz, İmâm-ı Ebû Yûsuf'a göre yalnız tartı ile faiz olmaz.

19- Susam, zeytin, ceviz, gibi, yağ çıkarılan cisimler, kendi yağları ile satıldığı zaman, yağ, cisimdeki yağ mikdârından ziyâde ise caizdir ve yağın aynı mikdârı yağ karşılığı olup, ziyâdesi posa karşılığı olur. Ziyâde değilse, az veya müsâvî ise veya belli değilse faiz olur.

20- Üzümü, şırası karşılığı ve koyunu yünü karşılığı ve meyveli ağacı aynı meyve karşılığı ve ekilmiş toprağı, çıplak toprak karşılığı ve başakta yetişmiş buğdayı, yetişmemiş buğday karşılığı, taşlı küpeyi taşsız küpe karşılığı, altınlı kılıncı veya kemeri altınsız aynı kılınç ve kemer karşılığı ve kabuklu pirinci kabuksuz pirinç ile satmak da, müsâvî veya az ise faiz olur.

21- Bir malı, kendisi veya vekîli, meselâ on liraya satıp, müşteriye teslîm ettikden sonra, parayı teslim almadan, malı müşteriden, meselâ dokuz liraya geri satın almak faiz olur. Parayı tamam alınca, satın alabilir.

Bir malı sattıktan sonra, parasının hepsini tamam teslim almadan, o mal ile birlikte başka birşeyi, aynı fiyatla geri satın almak faiz olur. Çünkü, aynı fiyatın bir kısmı, o başka şey için olup, o malı daha ucuza almış olur ve faiz olur. O başka şeyi alması ise caizdir.

22- Bir malı, meselâ iki ay sonra teslîm etmek üzere sattıktan sonra, noksan olarak, daha önce vermeği kararlaştırmak faiz olur.

23- İki kişi, birer çuval buğdayı, hacmini ölçmeden, karıştırıp un yaptırdıkdan sonra, unu ikiye taksim etmeği kararlaştırmak faiz olur.

24- Unları karıştırıp, ekmek yaparak ekmeği ikiye bölmek de faiz olur. Unların hacmini önceden ölçmek lâzım idi.

25- Cevizleri veya bademleri yahut zeytinleri ölçmeden karıştırıp, yağ çıkardıktan sonra yağı taksim etmek de faiz olur.

26- İki kişinin müşterek bir ineği olsa, sütü birgün senin, birgün benim diye taksim etseler, faiz olur.

27- İki kişi, meselâ bir öküz veya bir at veya bir otomobil veya bir dükkân veya tarlalarını veya tezgâhlarını, herbiri kullanmak üzere, mu'ayyen bir zaman için değişseler faiz olur.

28- İçinde oturmak şartı ile bir evi, ekmek şartı ile tarlayı, kendi kullanmak şartı ile bir otomobili borçludan rehin istemek faiz olur. Çünkü, rehin alınırken, bunu kullanmağı şart etmek, rehinde faiz olur.

29- Birşeyi ucuz satın almak veya ona pahalı satmak şartı ile ödünç vermek faizdir.

30- Mahsûlün yarıdan fazlasına ortak olmak şartı ile, köylüye para veya tohum veya toprak verip onu çalıştırmak veya ona ödünç vererek tarlasını alıp işletip, mahsûlün yarıdan azını ona bırakmak faiz olur. Çünkü, kira mikdârının belli olması ve ödünç verilen malın aynı mikdârda benzerinin ödenmesi lâzımdır.

31- Az ücretle çalıştırmak, ondan hediye almak, ziyâfet istemek üzere ödünç vermek faiz olur.

32- Birşeyi, aldatarak pahalı satmak veya ucuz almak da faiz olur.

33- Satılan şeyin ayıbını ve satın alınan şeyin kıymetini gizlemek faiz olur.

İmâm-ı Nesefî, Kur'ân-ı kerîmi tefsîr edenlerle ilgili olarak da "Akâid" isimli kitabında buyurdu ki: "Kendi aklı ve görüşleri ile bozuk tefsîrler yapanlar beş türlüdür:

1- Tefsîr için lâzım olan bilgileri bilmiyen câhillerdir.

2- Müteşâbih âyetleri tefsîr edenlerdir.

3- Sapık fırkalardakilerin ve Dinde reformcuların, bozuk düşünce ve isteklerine uygun tefsîr yapanlardır.

4- Delîl ve sened ile iyi anlamadan tefsîr yapanlardır.

5- Nefse ve şeytana uyarak yanlış tefsîr yapanlardır."

Necmüddîn Ömer Nesefî, "Mecma'ul-ulûm" kitabında Ehl-i sünnet ve cemâat mezhebini anlatırken buyuruyor ki:

Allahü teâlânın bütün sıfatlarının ezelî ve ebedî olduğuna inanmalıdır. Nasıl olduğunu araştırmamalı, düşünmemelidir. İşleri Allahü teâlânın irâde ve takdîri ile bilmeli, kulluk vazîfelerinden el çekmemelidir. Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbının (r.anhüm) hepsini sevmeli ve Ehl-i beytine dil uzatmamalıdır. Ne kadar iyi olunursa olunsun, Allahü teâlâdan korkmalı, ne kadar günahkâr olunursa olunsun, Allahü teâlâdan ümid kesmemelidir. Bunların yanı sıra şu on şeye inanmak, Ehl-i sünnet olmanın şartlandır: 1. Kur'ân-ı kerîmin Allahü teâlânın kelâmı olduğuna inanmalıdır. 2. Kendi imânında şüphe etmemelidir. 3. Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbından hiç birine dil uzatmamalı ve kötülememelidir. Peygamber efendimizden sonra Ebû Bekr-i Sıddîk'i (radıyallahü anh) hak halîfe bilmelidir. Ondan sonra Ömer-ül-Fârûk'u (radıyallahü anh), sonra Osmân-ı Zinnûreyn'i (radıyallahü anh), sonra Ali bin Ebî Tâlib'i (radıyallahü anh) sırası ile hak halîfe bilmelidir. Eshâb-ı Kirâmdan hiçbirine düşman olmamalı ve saygısızlıkta bulunmamalıdır. Çünkü onlara düşmanlık edenin îmânlarının gitme tehlikesi vardır. Nitekim Ebû Ali Dekkak (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Her insanın üçyüzaltmış damarı vardır. Eğer üçyüzellidokuz damarı Peygamber efendimizin, Eshâb-ı kirâmına (r.anhüm) muhabbet, bir tanesi Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbından birine düşmanlık, sevgisizlik üzere bulunsa, ölüm zamanında emir gelir ve canını o bir damardan alırlar. Bunun bozukluğu sebebiyle dünyâdan imansız gider." Allahü teâlâ bizi bundan korusun. O hâlde Eshâb-ı Kirâma düşman olmaktan çok sakınmak lâzımdır. 4. Mü'minlerin âhirette Allahü teâlâyı göreceklerine inanmalıdır. 5. Devlet reîsine isyan etmemeli, onun veya ta'yin ettiği kimsenin arkasında Cum'a namazı kılmanın hak olduğunu bilmeli ve devlet başkanına duâ etmelidir. 6. Her müslümanın arkasında namaz kılmalıdır. (Ancak Ehl-i sünnet i'tikâdında olmayan, haramlardan sakınmayan, reformcu, bozuk i'tikâdlı, istincâ ve istibrâya dikkat etmiyen, bunun gibi îmâna, gusle, abdeste âit husûslarda akâid ve fıkıh âlimlerine uymayan birisine, namazda uymak doğru değildir.) 7. Müslümanın cenâze namazının kılınacağını hak bilmelidir. 8. Bir müslümana günah işlemekle kâfir oldu dememelidir. 9. Mest üzerine meshin dinden olduğunu kabûl etmelidir. 10. İyilik ve kötülüğün, Allahü teâlânın takdîri ile olduğuna inanmalıdır.

Bu sayılan on şeye uyulursa, Ehl-i sünnet ve cemâat, ya'nî kurtuluş fırkasından olunmuş olur.

Ömer Nesefî, "Akâid" isimli kitabında buyuruyor ki: Kulların ihtiyârî fiilleri (kendi isteğiyle yaptığı hareketleri) vardır. Bununla sevâb ve günah edinirler, iyiliklerden Allahü teâlâ râzıdır. Kula bu irâde ve ihtiyâr, ya'nî yapma isteği ve seçim hakkı verilmiş iken, "Kul hiçbir şey yapmıyor, yapılan işte kulun hiçbir kesbi yoktur, hepsini Allahü teâlâ yapıyor demek" Cebriyye bozuk fırkasının i'tikâdıdır. "İşin hepsini kul yapıyor deyip, işi ve yaratmayı Allahü teâlâdan görmemek" Mu'tezilî bozuk fırkasının i'tikâdı, inanışıdır. İş ve teşebbüs kuldan, takdîr ve yaratmak Allahü teâlâdandır.

Haram da rızıktır. Fakat Allahü teâlâ, helâlden istemek, kazanmak ve helâlden yemekden râzıdır. Herkes, helâl veya haram olan kendi rızkını yer. "Bir kimse kendi rızkını yiyemez, yahut başkasının rızkını yiyebilir" demek yanlıştır.

Âlemlerin yaratıcısı Allahü teâlâdır. O birdir. "Hay" diri, "Alîm" bilici, "Kâdir" gücü yetici, "Mürîd" dileyici, "Semî'" işitici, "Basîr" görücü ve "Mütekellim" söyleyici, "Hâlık" yaratıcıdır. Dünyâ âleminde ve âhıret âleminde bulunan herşeyi, maddesiz, zamansız ve benzersiz olarak yoktan var eden, ancak Allahü teâlâdır diye kesin inanmaktır. Her varlığın yaratanı, sahibi, hâkimi O'dur. O'nun hâkimi, âmiri, üstünü yoktur, diyerek inanmak lâzımdır. Her üstünlük, her kemâl sıfat O'nundur. O'nda, hiçbir kusur, hiçbir noksan sıfat yoktur. Dilediğini

yapabilir. Yaptıkları, kendine veya başkasına faydalı olmak için değildir. Bir karşılık için yapmaz. Bununla beraber, her işinde, hikmetler, faydalar, lütuflar, ihsânlar vardır. Hiçbir şey onun ilminden ve kudretinden dışarı çıkamaz. Allahü teâlâ üzerinden, gece, gündüz ve zaman geçmesi düşünülemez. Allahü teâlâda, hiçbir bakımdan, hiçbir değişiklik olmıyacağı için, geçmişte, gelecekte şöyledir, böyledir denemez. Allahü teâlâ hiçbir şeye hulul etmez. Hiçbir şeyle birleşmez. Allahü teâlâ, zâtında ve sıfatlarında birdir. O'nda hiçbir değişiklik, başkalaşmak olmaz. Allahü teâlâyı dünyâda baş gözü ile görmek caizdir. Fakat kimse görmemiştir. Kıyâmet gününde, mahşer yerinde, kâfirlere ve günahı olan mü'minlere, kahr ve celâl ile, sâlih olan mü'minlere ise lütuf ve cemâl ile görünecektir. Mü'minler, Cennette, cemâl sıfatı ile görecektir. Kâfirler, bundan mahrûm kalacaklardır. Allahü teâlânın görüleceğine inanmalı, nasıl görüleceği düşünülmemelidir. Allahü teâlânın ciheti, karşıda bulunması yoktur. Allahü teâlâ madde değildir. Cisim değildir. (Element değildir. Karışım, bileşik değildir.) Sayılı değildir, ölçülmez. Hesâb edilmez. O'nda değişiklik olmaz. Mekânlı değildir, öncesi, sonrası, önü, arkası, altı, üstü, sağı, solu yoktur. Bunun için insan düşüncesi, insan bilgisi, insan aklı, O'nun hiçbir şeyini anlayamaz. O'nun nasıl görüleceğini de kavrıyamaz. El, ayak, cihet, yer ve bunlar gibi, Allahü teâlâya lâyık olmıyan kelimelerin âyet-i kerîmelerde ve hadîs-i şerîflerde bulunması, bizim anladığımız ve öğrendiğimiz, bugün kullanılan ma'nâda değildir.

Îmân, Allahü teâlânın Peygamber efendimize bildirdiği bütün bilgileri öğrenip, kalb ile inanmak ve dil ile ikrâr etmektir. Ameller çoğalabilir, îmân azalmaz ve çoğalmaz. İmân ve İslâm birdir. Bir müslüman "Ben, mü'minim" demelidir, "İnşâallah mü'minim" demek doğru olmaz.

Peygamberlerin gönderilmesinde hikmetler vardır. Allahü teâlâ, peygamberleri, insanları beğendiği yola kavuşturmak, doğru yolu göstermek için gönderdi. Peygamberler, insanların ihtiyâcı olan dînî ve dünyevî bilgileri onlara öğretirler. Allahü teâlâ, Peygamberleri "aleyhimüsselâm" mu'cizelerle kuvvetlendirdi. Peygamberlerin evveli Âdem aleyhisselâm, sonuncusu Muhammed aleyhisselâmdır. Peygamberlerin en efdali (faziletlisi) Muhammed aleyhisselâmdır. Melekler, Allahın kullarıdır. Emredilen şeyi yaparlar. Onların erkeklik ve dişilikleri yoktur.

Mü'minlerden âsî olanlar Cehenneme girse de, orada sonsuz kalmazlar.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mi'râcı uyanık iken, kalb, rûh ve beden ile birlikte olmuştur, haktır.

Her ümmetteki evliyânın kerâmeti, kendi peygamberinin mu'cizesidir.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Cennetle müjdelediği Aşere-i mübeşşere ismi verilen on Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) Cennetlik olduklarına şehâdet etmek haktır. Bunlar Peygamberlerden sonra Cennete gireceklerdir. Bu müjdeye kavuşmuş, mes'ûd on kişi şu zâtlardır: Ebû Bekr-i Sıddîk, Ömer-ül-Fârûk, Osmân-ı Zinnûreyn, Aliyyül Mürtezâ, Talhâ, Zübeyr, Abdurrahmân bin Avf, Ebû Ubeyde bin Cerrah, Sa'd bin Ebî Vakkâs, Saîd bin Zeyd'dir (r.anhüm)."

Hiçbir velî, bir peygamber derecesine erişemez.

Kul, namaz ve orucun, kendisinden muaf tutulacağı bir dereceye ulaşamaz. (Böyle bir derece yoktur.)

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Kur'ân-ı kerîmin zâhir, açık ma'nâsını bildirdi. Zâhir ma'nâyı bırakıp, bâtın (iç, öz) ma'nâ uydurmak küfürdür. Zındıklık olur.

Günahları önemsememek, haramlara değer vermemek, dînin emirleriyle alay etmek de küfürdür.

Allahü teâlâdan ümidini kesmek, yahut herhalde ondan emîn olmak da küfürdür.

Kâhini, gaybden verdiği haber üzerine tasdik küfürdür.

Sağ olanların ölülere duâsında, ölüler için faydalar vardır.

Allahü teâlâ duâları kabûl eder. İstenileni verir.

Resûlullahın (aleyhisselâm) bildirdiği kıyâmet alâmetlerinden; Deccâl, Dâbbet-ül-ard, Ye'cûc ve me'cûc, Îsâ aleyhisselâmın gökten inmesi, güneşin batıdan doğması ve benzeri şeylerden haber verdikleri haktır, olacaktır.

Müctehid, ictihâdında doğruyu bulur veya bulamaz.

İnsanlardan olan resûller, meleklerin resûllerinden üstündür. Meleklerin resûlleri, ya'nî Peygamberleri, müslümanların avamından üstündür. Müslümanların avamı ise, meleklerin avamından üstündür. Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

Ömer Nesefî (radıyallahü anh), "Erba'în-i Selmânî" kitabında, büyük günahların kırk olduğunu bildirmekte ve herbiri için kitâb ve sünnetten delîl getirmektedir. Buyuruyor ki:

1. Bütün büyük günahların başı şirktir, Allahü teâlâya ortak koşmaktır. 2. Allahü teâlânın rahmetinden ümidini kesmektir. 3. Allahü teâlânın azâbından emîn olmak, korkmamaktır. 4. Ana ve babasını incitmek, onlara itaat etmemek. 5. Haksız yere müslümanı öldürmek. 6. Muhsan, temiz kimselere zinâ isnâd etmek, sövmek. 7. Haksız yere yetim malını yemek. 8. Düşmanla harb ederken harbden kaçmak. (Ancak yenilip esîr düşeceğini anlayınca kaçması caizdir.) 9. Faiz yemek. 10. Sihir, ya'nî büyü yapmak. 11. Zinâ etmek. 12. Livâta etmek. 13. Yalan yere yemîn etmek. 14. Ganîmet malına hıyânet etmek. 15. Hak, ya'nî doğru şahidlikten kaçınmak. 16. Şarab ve alkollü içkiler içmek. 17. Beş vakit namazı terk etmek. 18. Sözünde durmamak. 19. Sıla-i rahmi, akraba ve yakınlarından alâkayı kesmek. 20. Hırsızlık yapmak. 21. Rüşvet almak. 22. Vakfedenin yemesini şart etmediği vakıf malını yemek. 23. Gıybet etmek. (Bir kimsenin yüzüne karşı söylediği zaman kırılacağı sözü arkasından söylemek.) 24. Nemmamlık (koğuculuk, söz taşıyıcılık) etmek. 25. Müslümanlarla alay etmek. 26. Yalan söylemek. 27. Birşeye tama' ederek (meselâ para için), ba'zı kimse için dînin hükmünü değiştirmek. 28. Uzunluk (metre) ile satılan mallarda az ölçmek. 29. Ağırlık (kilogram) ile satılan mallarda eksik tartıp vermek. 30. Zulüm etmek (gasb etmek, hak yemek). 31. Müslümanlar hakkında doğru davranmamak, adâletsizlik yapmak. 32. Hased etmek. (Bir ni'metin başkasında bulunmasını kıskanmak. 33. Ka'be ve Beyt-ül-harama hürmetsizlik etmek. 34. Bir müslümanı incitmek. 35. Müslümanları kötülükle anmak. 36. İki namazı bir zamanda kılmak. (Bir namazı geciktirip sonraki ile kılmak.) 37. Anne ve babasına bağırmak, kaba ve uygunsuz sözler söylemek. 38. Bir kimseye, "Allahtan kork!" dendiği zaman, sen işine bak, ben ne yapılacağını bilirim demek. Abdullah bin Abbâs (r.anhümâ), "Bu hepsinden kötüdür" buyurdu. Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin altıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ona, Allahtan kork dendiği zaman, câhiliyyet duygusu, izzeti, onu günah işlemeye götürür. İşte ona Cehennem kâfidir. Ve o Cehennem ne kötü bir yataktır" buyuruldu. 39. Günahını az ve önemsiz görüp, kendini üstün tutmak. 40. Küçük günaha ısrar, ya'nî devam etmek. Peygamber efendimiz, "Küçük günaha devam edilirse, büyük günah olur. İstiğfar edince, büyük günah da kalmaz" buyurdu.

Ömer Nesefî (radıyallahü anh), "Tefsîr-i Teysir" de ve "Erba'în-i Selmânî" isimli kitabında, Allahü teâlânın meâlen; "Ey mü'minler! Şarab (içki) içmek, kumar oynamak, ibâdet için dikilen putlar, fal okları, hep şeytanın işinden pis birer şeydir. Onun için bunlardan sakınınız. Muhakkak şeytan, şarabda ve kumarda aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allahı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık böyle olunca, siz bunlardan sakınmaz mısınız?" (Mâide-90, 91) buyurduğu âyet-i kerîmelerde, şarabın ve alkollü içkilerin haram olduğunu on şekilde izah etmektedir. Bunlar: 1. İçkiyi kumarla bildirmektedir. Kumar ise haramdır. O hâlde içki de haramdır. 2. İçki içmeyi puta tapmakla bildirdi. Puta tapmak haramdır, yasaktır. O hâlde içki içmek de haramdır. 3. İçki içmeyi fala yakın bildirdi. Fal haramdır. O hâlde içki içmek de haramdır. 4. İçkiye pelîd, ya'nî murdar, necis (pis) buyurmaktadır. 5. İçkiye ve diğerlerine şeytanın işi buyurulmaktadır. 6. Bu beyândan sonra, o hâlde bundan sakınınız, kaçınınız buyurdu. 7. Ondan sakınmayı kurtuluş sözü olarak bildirdi. Kurtuluş ancak haramlardan sakınmakla olabilir. 8. Düşmanlık ve kin sebebi olur buyurdu. Elbette haram olmuş olur. 9. Allahü teâlâyı anmaktan ve namazdan insanı alıkoyar, buyurdu. Allahü teâlâyı anmaktan ve namazı kılmaktan insanı alıkoyan şey, elbette haramdır. 10. İçki içmekten sakınmağı emretti. Bir şeyi işlemeği terk etmenin emrolunması, o şeyin haram olduğunu gösterir.

Erba'în-i Selmânî isimli kitabında koğuculuğu anlatırken buyurdu ki: "Koğuculuk yapana on şey yapmalıdır. Altısı adl, dördü fadldır. 1. Sözünü kabûl etme, çünkü o fâsıktır ve fâsıkın sözü kabûl edilmez. 2. O işten onu men et. Çünkü yaptığı iş münkerdir ve nehy-i münker yapmak lâzımdır. 3. Koğuculuk yapanı sevme. Çünkü o âsîdir, günah işlemiştir. Allahü teâlâya ve Resûlüne âsî olan sevilmez. 4. Müslümana sû-i zan etrne. Çünkü müslümana sû-i zan edilmez. 5. Sözünün doğru olup olmadığını araştırma. Çünkü günahtır.

Günahları araştırmamak lâzımdır. 6. O sözü başkasına söyleme. Çünkü bu başkasının ar perdesini yırtmak demektir. Müslümanın ar perdesini yırtmamak lâzımdır. Diğer dördü de şu hikâyede vardır:

Hasen-i Basrî'ye (radıyallahü anh) bir kimse, "Filanca senin hakkında kötü söylüyor" deyince, "Sen onu nerede gördün?" buyurdu. O da, "Evinde gördüm" deyince, "Orada ne yapıyordun?" diye sordu. O kimse, "Orada misâfirdim" diye cevap verdi. "Misâfirlikte ne yediniz?" O kimse yediklerini söyledi. Bunun üzerine Hasen-i Basrî (radıyallahü anh), "Ey nâmerd! Bu kadar yemeği karnında sakladın da, bir sözü saklıyamadın. Doğru söylüyorsan, benim onunla dört işim vardır. 1. Dilimle ondan şikâyet etmem. 2. Kalbimden ona kin tutmam. 3. Dünyâ ile ona mükâfat vermem. 4. Kıyâmette ona hasım olmam, hak taleb etmem. Belki onsuz Cennete girmem. Kalk ey fâsık, getirdiğini geri götür. Çünkü getiren, götürücü olur, ya'nî söz getiren, söz götürücü olur" buyurdu.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7 sh. 305

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 5

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 7

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 115

5) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 108, 109

6) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 149, 150

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 783

8) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 47, 779, 1053

NÛREDDÎN ES-SÂBÛNÎ

Buhârâ'nın Hanefî mezhebi fıkıh ve kelâm âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Mahmûd bin Ebî Bekr'dir, "El-İmâmî" ve "Nûreddîn" lakablarıyla meşhûrdur. Sabun imâl edip satmak anlamına gelen "Sâbûnî" denmesinin sebebi bilinmemektedir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Buhârâ'da yaşadığı için "El-Buhârî" de denilmektedir. Buhârâ'da hürmet gören, i'tibârlı ve zengin bir aileye mensûp idi. Doğum târihi kesin olarak bilinmemekle beraber, vefâtı, 580 (m. 1184) senesi Safer ayının onaltısı olan Çarşamba gününe rastlamaktadır. Buhârâ'nın Kudât-üs-seb'a kabristanında medfûndur.

Nûreddîn es-Sâbûnî, kelâm ilminde söz sahibi bir âlimdir. Kelâm ilmindeki anlaşılması zor ba'zı mes'eleleri, kolay anlaşılır bir lisân ile ifâde etti. Hazırlamış olduğu "Kifâye" isimli kitabının muhtasarı (kısaltılmış hâli) olan "El-Bidâye" kitabı, Ehl-i sünnet i'tikâdını, İmâm-ı Muhammed Mâtürîdî hazretlerinin bildirdiği gibi izah etmektedir. Allahü teâlânın sıfatlarını anlatırken buyuruyor ki:

Ehl-i sünnet i'tikâdına göre: Her varlığın yaratanı, sahibi, hâkimi Allahü teâlâdır. O'nun hâkimi, âmiri, üstünü yoktur. Her üstünlük, her kemâl sıfat O'nundur. O'nda hiçbir kusur, hiçbir noksan sıfat yoktur. Dilediğini yapabilir. Yaptıkları, kendine veya başkasına faydalı olmak için değildir. Bir karşılık için yapmaz. Bununla beraber, her işinde, hikmetler, fâideler, lütuflar, ihsânlar vardır. Allahü teâlânın sıfât-ı zâtıyyesi ve sübûtiyyesi ezelîdir, ebedîdir. Ya'nî sonsuz olarak vardırlar. Mukaddesdirler. Mahlûkların sıfatları gibi değildirler. Akıl ile, zan ile ve dünyâdakilere benzetilerek anlaşılamazlar. Allahü teâlâyı insan anlıyamaz, anlamağa kalkışmak da caiz değildir. Allahü teâlânın sekiz sıfât-ı sübûtiyyesi, zâtının aynı da değildir, gayrı da değildir. Ya'nî sıfatları, kendisi değildir. Kendisinden başka da değildir. Allahü teâlâ, "Hay" diri, "Alîm" bilici, "Kadir" gücü yetici, "Mürîd" dileyici, "Semî" işitici, "Basîr" görücü, "Mütekellim" söyleyici, "Hâlik" yaratıcı olması gibi sonsuz kemâl sıfatlarına sahiptir. (Allahü teâlânın sıfât-ı zâtıyyeleri: Vücûd, Kıdem, Bekâ, Vahdâniyyet, Muhâlefet-ü lil-havâdis ve Kıyâmü bi-nefsihî'dir. Sıfât-ı sübûtiyyeleri: Hayat, ilim, Sem', Basar, irâde, Kudret, Kelâm ve Tekvîn'dir.)

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek halîfelerini ve onların üstünlüklerini anlatırken buyuruyor ki:

Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) görmekle şereflenen ve Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) en üstünleri olan halîfelerin birincisi, Hazreti Ebû Bekr'dir. Halifeliğin bütün şartlarını kendinde toplamıştı ve peygamberlerden "aleyhimüsselâm" sonra en üstün insan idi. Bunda bütün Eshâb-ı Kirâm sözbirliği etmişlerdir. Bu iltifât kesin bir delîl teşkil eder. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Benim ümmetim

dalâlet üzere ittifâk etmez” buyurdu. Hazreti Ebû Bekr’in hizmet ile geçen halifeliği sırasında, Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) akıllarına hayret veren nice hâdiseler meydana geldi ve onun isâbetli kararları sayesinde müslümanlar arasındaki ihtilâflar ortadan kalktı. Hazreti Ebû Bekr, vefâtından önce Hazreti Ömer’in yerine halîfe seçilmesini istedi. Hazreti Ebû Bekr, son günlerinde Hazreti Osman’ı çağırttı ve Hazreti Ömer’in kendisinden sonra yerine halîfe olmasını bildiren mektûbu yazdırdı. Mektûbun yazılması bitince altını mühürledi. Medine’de oturan Eshâb-ı Kirâmı toplatarak mektûbu okuttu. Mektûpta bildirilen Hazreti Ömer’e, kendisinden sonra bî’at etmelerini emretti. Hazreti Ali dâhil olmak üzere, bütün Eshâb bî’at ettiler. Hazreti Ömer’in halifeliğinde ittifâk ettiler. Hazreti Ömer de, Hazreti Ebû Bekr’in yolunda yürüdü. (O zamanın iki büyük devleti olan Bizans ve Sâ’sânî İmparatorluklarının hâkimiyeti altında bulunan Suriye, Filistin, Mısır, Irak, İran’ı İslâm devletinin sınırları içine aldı. Zamanında 1036 büyük şehir zabtedildi. Dört bin kilise harâb oldu. Kuzey Afrika’dan Türkistan’a, Azerbeycan’dan Yemen’e kadar uzanan ve iki milyon kilometrekareden büyük olan İslâm devletini, kurduğu mükemmel müesseselerle gayet muntazam bir şekilde idâre etti. Yemen Necran’ındaki yahudileri, Irak Necran’ına yerleştirdi ve onlara eman verdi. Devleti, idâri bölgelere ayırdı. Bu bölgelerin başlarına vâliler ta’yin etti. Görevlilerin seçiminde ve kontrolunda son derece titiz davranırdı. Da’vâlara bakması için mahkemeler, adlî teşkilâtlar, suç ve zabıta işlerine bakan, satıcıları kontrol eden, halkın birbiriyle olan günlük münâsebetlerini düzenleyen teşkilâtlar kurdu. İlk defa para bastırdı. İslâmın adâletini bütün dünyâya tanıtan Hazreti Ömer, ilmin yayılmasına ve insanların eğitilmesine büyük önem verir ve fethedilen yerlerde İslâmiyetin yayılması, yeni kitlelere anlatılması için çok gayret sarfederdi.) Hazreti Ömer nihâyet Allahü teâlânın izniyle küfür ile fesadı kökünden kazıdı. On yıl kadar halifelik yaptıktan sonra şehîd edildi. Vefâtından önce halife olması için istişâre neticesinde, altı Eshâbın isimlerini söyledi Bu altı ismin başında olan Hazreti Osman, bütün Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) oy birliğiyle halife seçildi. Herkes ona bî’at etti. (Peygamber efendimizin dâmâdı olmakla şereflenen, sağlığında Cennetle müjdelenen, kıyâmette hesap dahi sorulmayacak olan Hazreti Osman, İslâmiyete pek büyük hizmetler yaptı. Halifeliği zamanında; Horasan, Hindistan, Mâverâünnehr, Kafkasya, Kıbrıs Adası ve Kuzey Afrika’nın birçok yerleri İslâm topraklarına katıldı. Yine onun halifeliği sırasında Şam’da vâlilik yapan Hazreti Mu’âviye komutasındaki ordu, Kıbrıs Adasını alarak Akdeniz’de önemli bir mevki elde etti. Hazreti Osman herkese lâyık olduğu vazîfeyi verdi. Onun ta’yin ettiği vâlileri, emirleri, onu sevmekte ve severek emirlerini yapmakta, askerlikte ve memleketleri feth etmekte, çalışkanlıkta en seçme kimselerdi. Onun zamanında İslâm devleti, batıda İspanya’ya, doğuda Kabil ve Belh’e kadar genişletildi, İslâm orduları, denizde ve karada büyük zaferlere ulaştı. Hazreti Osman, Hazreti Ebû Bekr’in bir araya toplattığı Kur’ân-ı kerîm nüshasından, altı nüsha daha yazdırıp, büyük İslâm merkezlerine gönderdi. Onun kadar haya sahibi kimse görülmedi.) Bu kadar meziyetleri ile Eshâbın en üstünlerinden olan Hazreti Osman’a, münâfıklar ve yahudîler pekçok iftiralar ettiler. Nihâyet onu da Kur’ân-ı kerîm okurken şehîd ettiler.

Bundan sonra Muhacirin ve Ensârın ileri gelenleri toplandılar. Hazreti Ali’yi halîfe seçtiler ve ona bî’at ettiler. Hazreti Ali’ye muhalefet eden ba’zı Eshâb, kendi ictihâdlarına göre hareket ettiler. (Hazreti Ali, halifeliği devrinde zuhur eden fitneci ve fesatçılarla mücâdelede bulunduğundan, beş sene süren hilâfet zamanında fetih için vakit bulamadı. Hükümet idâresinde Hazreti Ömer’in yolunu tutmuştur. Me’mûrlan teftiş eder, her işin emniyet ve istikâmet dâiresinde yapılmasını ister, halka karşı şefkat gösterirdi. Yoksulları Beyt-ül-mâl’dan geçindirirdi. Her tarafta birer askerî merkez vücûda getirdi. Beyt-ül-mâlı muhafaza yolunda gerekli teşkilâtı kurdu. Hazreti Ali’nin İslâmiyetin yayılmasındaki hizmeti çok büyüktür.) Allahü teâlânın arslanı lakabıyla meşhûr olan Hazreti Ali’yi de, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) vefâtından otuz yıl sonra şehîd ettiler. Peygamber efendimiz buyurdular ki: “Hilâfet, benden sonra otuz yıldır.”

İşte Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali’nin (r.anhüm) hilâfet müddetleri tam otuz yıl sürmüştür. Halîfelerin fazilet sıraları da hilâfet sıralarına göredir.

Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) hiçbirine kötü söz söylememeli, bir ferdine dahî dil uzatmamalıdır. Onları çok sevip, her zaman hayırla yâd etmelidir. Her birinin, kendilerinden sonra gelen bütün âlimlerden daha üstün olduklarını kabûl etmeli, öyle i’tikâd etmelidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Eshâbıma dil uzatmakda Allahü teâlâdan korkunuz! Benden sonra onları kötü niyetlerinize hedef tutmayınız! Nefsinize

uyup, kin bağlamayınız! Onları sevenler, beni sevdikleri için severler. Onları sevmiyenler, beni sevmedikleri için sevmezler. Onlara el ile, dil ile eziyet edenler, gücendirenler, Allahü teâlâya eziyet etmiş olurlar ki, bunun da muâhazesi, ibret cezası gecikmez, verilir" buyurdular. Çünkü Eshâb-ı Kirâm, Allahü teâlânın dînine canlarıyla, mallarıyla yardım ettiler. Onlar, Resûlullah efendimizi görmek, sohbetleriyle şereflenmek ve O'na hizmet etmek bahtiyarlığına kavuşmuşlardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 171

2) Keşf-üz-zünûn sh. 1499, 1500

3) Cevâhir-ül-mudıyye cild-1, sh. 124

4) Tabakât-üs-seniyye cild-2, sh. 102

5) Fevâid-ül-behiyye sh. 42

ÖMER BİN MUHAMMED BİN ABDULLAH

Şafiî mezhebi fıkıh, tefsîr ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Ömer bin Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin Abdullah bin Nasr olup, künyesi Ebû Şücâ' el-Bistâmî'dir. 485 (m. 1092)'de Bistam'da doğdu. Daha sonra Belh'e yerleştiği için Belhî denilmişdir. Çeşitli âlimlerden ilim öğrendi. 562 (m. 1167) senesi Rebî'ül-âhır ayının sonlarında, orada vefât etti.

Ebû Şücâ' (radıyallahü anh), babasından, Ebü'l-Kâsım bin Muhammed el-Halîlî, İbrâhim bin Muhammed el-İsfehânî, Ebû Hâmid Ahmed bin Muhammed eş-Şücâî, Ebû Nasr Muhammed bin Muhammed el-Mâhânî ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Ebû Ca'fer Muhammed bin Hüseyn es-Simincânî'den Şafiî fıkhını öğrendi.

Ebû Sa'd bin es-Sem'ânî ve onun oğlu Abdurrahîm, İbn-i Cevzî, Abdülmuttalib el-Hâşimî, Şeyh Tâcüddîn el-Kindî, Ebû Ahmed bin Sükeyne, Ebü'l-Feth el-Mendâî, Ebû Ravh Abdülmu'ız el-Heravî ve pekçok âlim de Ebû Şücâ' el-Bistâmî'den ilim öğrenip rivâyette bulundular.

İbn-i Neccâr onun için şöyle buyurdu: "Ebû Şücâ' Ömer bin Muhammed; tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerinde zamanının İmâmı idi."

İbn-i Sem'anî ise, "O, bütün iyilikleri kendisinde toplayan, güzel huyları cem etmiş, ince görüşlü bir müftî, muhaddis, müfessir, vâ'iz, edîb ve şâir olan bir zâttır" buyurmuştur.

Yine İbn-i Sem'ânî buyurdu ki: "O, bütün bu faziletlerle beraber, ahlâkı ve kendisi güzel, sohbeti arzu edilen, zâhirî ve bâtınî (içi ve dışı) temiz, sözleri ve yazıları fasîh, fâideli nükteleri çok, ihtiyâr olduğu hâlde hadîs-i şerîf aramada ve ilim öğrenmede hırslı bir zât idi. Ondan; Merv, Herat, Buhârâ ve Semerkand'da çok şeyler yazdım."

Başka bir defasında da; "Tam bir vera" ile beraber, faziletleri kendisinde toplayan, onun gibi bir kimse (bu zamanda) bilmiyoruz" buyurmuştur.

Ebû Şücâ' el-Bistâmî (radıyallahü anh): Şemail (Peygamberimizin (aleyhisselâm) mübârek vücut şekilleri), İbn-i Heysem ve İbn-i Küleyb'in müsnedlerini rivâyette zamanının bir tanesi idi. Belh şehrinde şeyhlik onunla son buldu. Onun gibisi bir daha görülmedi.

Lukatât-ül-ukûl ve Mezâlik-ül-uzle, Edeb-ül-marîz vel-âid, Kitâbü min elf-il-uzle gibi, te'lîf etmiş olduğu kıymetli kitapları vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 248

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 313

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 206

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1318

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 784

6) Keşf-üz-zünûn sh. 48, 1464, 1659

ÖMER BİN MUHAMMED EL-CEZERÎ (İbn-ül-Bezrî)

Şafiî fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ömer bin Muhammed bin Ahmed bin İkrime el-Cezerî'dir. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup, "İbn-ül-Bezrî" diye meşhûr oldu. Zeynüddîn ve Cemâl-ül-İslâm lakabları ile tanınırdı. 471 (m. 1078) senesinde doğdu. Cezire şehrinin en büyük âlimi, fakîhi ve müftîsi idi. Önce, Cezîre'de, Şeyh Ebü'l-Ganâim Muhammed bin Ferec bin İbrâhim bin Hasen es-Sülemî el-Fârikî'den fıkıh ilmini öğrendi. Sonra Bağdad'a gelip İmâm-ı Gazâlî, Kıya el-Herâsî ve Ebû Bekr eş-Şâşî'den de ilim öğrendi. Ebü'l-Ganâim'in sohbetlerinde çok bulundu. Bunlardan ve kardeşi Ahmed'den hadîs-i şerîf dinledi. O, daha birçok âlime yetişip, onlardan istifâde etti. Bir müddet sonra Cezîre'ye dönüp, orada ders verdi. Çeşitli beldelerden kimseler gelip, onun derslerine katıldı. Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin "Müzehheb" isimli kitabında bulunan müşkil mes'eleleri, garîb lafızları, eserde zikredilen şahısların isimlerini şerh edip, "El-Esâmî vel-ılel min kitâb-il-müzehheb" adını verdi. Bu, muhtasar bir eserdir. 560 (m. 1165) senesi Rebî'ül-evvel ayında Cezîre'de vefât etti.

İbn-ül-Bezrî, Şafiî mezhebinin en meşhûr âlimlerinden ve hâfızlarından idi. Dînine çok bağlı ve vera' sahibi idi. Hattâ, yaşadığı asırda kendisine "Şafiî mezhebinin mes'elelerini, yeryüzündeki insanların en çok ezberleyenidir denildi. "Kitâb-ı Şerh-il-müzehheb" adındaki kitabından başka, "Fetâvâ"sı da meşhûrdur. Kendisinden ilim öğrenip yetişen çok talebesi vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 306

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 251

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 444

4) Keşf-üz-zünûn sh. 1913

ÖMER BİN MUHAMMED EŞ-ŞÎRÂZÎ

Fıkıh ve kırâat âlimi. Künyesi Ebû Hafs olup ismi, Ömer bin Muhammed bin Ali bin Ebî Nasr eş-Şîrâzî'dir. Ömer bin Muhammed, 449 (m. 1057) senesinde Serahsın Şîrâz bölgesinde doğdu. 529 (m. 1135) senesinde Merv'de vefât etti.

Birçok büyük âlimden ders okuyan Ömer bin Muhammed, Şafiî mezhebinin önde gelen fıkıh âlimlerinden oldu. Ömer bin Muhammed, gününün büyük bir kısmını Kur'ân-ı kerîm okuyarak geçirirdi. İlmî araştırmaya çok önem veren Ebû Hafs, çok kıymetli eserler yazmıştır.

Ömer bin Muhammed; el-İmâm Ebü'l-Muzâffer bin es-Sem'ânî, Eş-Şeyh Ebû Hâmid eş-Şücâî'den fıkıh ilmini öğrendi. Bunların yanısıra, Serahs'da; Ebü'l-Hasen Muhammed bin Muhammed bin Zeyd el-Alevî'den, Belh'de; Ebû Ali el-Vahşî'den ve İsfehan'da; ba'zı âlimlerden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. Ömer bin Muhammed'den ise, İbn-i Sem'ânî ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi.

Eş-Şihâb el-Vezîr onun hakkında: "Ömer eş-Şîrâzî'nin eğer damarları yarılsaydı, kan yerine fıkıh bilgisi akardı. Ölünceye kadar Merv'de ikâmet etti."

Ömer bin Muhammed'in yazmış olduğu eserlerin ba'zıları şunlardır: 1. El-İ'tisâm, 2. El-İ'tisâr, 3. El-Esile fil-hılâf ven-Nazar.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 250

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 315

3) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 119

OSMAN BİN MERZÛK EL-KUREŞÎ

Mısır'da yaşayan evliyânın en büyüklerinden. Tanınmış âlimlerin önde gelenlerinden olup, Mâlikî mezhebinde müftî idi. Künyesi Ebû Amr olup, babası Merzûk bin Hamîd Mısrî el-Kureşî'dir. Kerâmetleri o kadar çoktu ki, gizlemesi mümkün olmadı. Alıp-verdiği her nefesin hesabını verecek şekilde, sadâkat ve doğruluk üzere Allahü teâlâyı bir ân olsun unutmazdı. Eser yazan âlimlerden olup, üzerinde bütün faziletleri toplayan müftîlerin en önde gelenlerinden idi.

Talebelerine ders okutur, kitap yazar, insanlara emr-i ma'rûf, nehy-i münker yapar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirir, hiç boşa zaman geçirmezdi. Mısır'da yetişen velîlerin, velî olduklarını Osman bin Merzûk hazretleri haber verirdi. Başkalarının yetiştirdiği kimselere Osman bin Merzûk (radıyallahü anh), bir defa teveccüh edip duâ ederse, o kimseler ma'nevî ilimlerle dolar, başkasına ihtiyâç kalmazdı. Mısır'da, 564 (m. 1069) senesinde yetmiş yaşlarında vefât etti. Kurâfe kabristanında İmâm-ı Şafiî hazretlerinin kabrinin doğusunda bir yere defnedildi. Kabri ziyâret edilmektedir.

Ebû Amr Osman bin Merzûk (radıyallahü anh), fıkıh ilmi ile tasavvuf ilmini birleştirenlerden biridir. Zamanında yaşayan evliyâ ve âlimler kendisine çok hürmet eder, onun büyüklüğünü kabûl ederlerdi, içinden çıkamadıkları bir mes'eleyi ona sorarlardı. Verdiği cevaplara hiç bir evliyâ veya âlim i'tirâz etmezdi. Osman bin Merzûk, âriflerin süsü olup, çok heybetli idi. Görüldüğünde korku hâsıl eden bir muhabbet meydana gelirdi. Allahü teâlâdan çok korkar, gelen dert ve belâlardan lezzet alırdı. Buyururdu ki: "Allahü teâlâdan gelen herşeye râzı olmak lâzım gelir. Bir kimse Allahü teâlâdan râzı, Allahü teâlâ da ondan râzı ise, en büyük makama kavuşmuştur."

Keşfi, kerâmeti kesintisiz devam ederdi. Birgün Nil nehri taştı. Her tarafı su bastı. Şehir deniz gibi oldu. Tarlalardaki mahsûller telef olmak üzereydi. Halk, Ebû Amr Osman hazretlerine koştu. Duâ istediler. Kalktı, Nil nehrinin kenarına gitti. Oradan abdest aldı. Nil nehrinin suları Allahü teâlânın izniyle hemen çekildi. Arazideki sular nehrin yatağına doldu. Halk da bu sıkıntıdan kurtuldu ve zirâatlarını, rahatça yapmaya başladılar.

Bir sene, yağmurlar yeterince yağmamıştı. Topraklar susuzluktan çatlamış, zirâat yapılamaz hâle gelmişti. Nil nehrinin suları da azalmış, istifâde edilmez bir durumda akmaya başlamıştı. Ekilen ekinler kurumak üzere idi. Herkes kıtlık korkusundan mahzûn olmuşlardı. Ebû Amr Osman bin Merzûk hazretlerine başvurdular. Durumu anlattılar. Hemen bir ibrik su alıp, Nil nehrinin kenarına gitti. Getirdiği su ile abdest aldı. Abdestden sonra, Nil nehrinin suları birden kabarmaya başladı. Öyle ki, etrâfına taştı. Tarlalar suyla doldu. Sonra tekrar eski hâline geldi. O sene Allahü teâlâ bereketler ihsân etti. Halk, ekinlerden bol miktarda mahsûle kavuştular.

Ebû Amr Osman (radıyallahü anh), birgün yatsı namazını evinde kıldıktan sonra, hizmetini gören Ebü'l-Abbâs Mekarrî ile yürüye yürüye Mekke'ye gitti. Kâ'be-i muazzamada altın oluğun altında uzun süre namaz kıldılar. Ondan sonra Medîne-i münevvereye, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûr u şerîflerine gelip ziyâretlerini yaptılar. Oradan Kudüs'e gelip, Mescid-i Aksa'da bir müddet namaz kıldıktan sonra fecr doğmadan Mısır'a geldiler. Bunların hepsi de bir gece içinde oldu. Ebü'l-Abbâs, "O gece hiç yorgunluk hissetmedim" dedi.

Bir Arab, yabancı lisân ile konuşmak istese, veya Arab olmayan bir kimse Arabî olarak konuşmak istese, ağzını açtırır, duâ ederdi. Sonra o kimse hemen arzu ettiği lisânı, ana dili gibi konuşmaya başlardı.

Osman bin Merzûk hazretleri buyurdu ki:

"Nefsini bilene, insanların övmesi zarar vermez. Kendini bilmeyip de insanların medh etmesine kapılanların vay hâline!.."

Mevlâsı ile sohbete devam edemiyene, Allahü teâlâ kullarla sohbet etme belâsını verir. Bu, yüksek bir yerden düşmek gibidir. Ayak nerede yere değer ve insan kaç parça olur bilinmez."

"Tasavvuf, halk içinde Hak ile olmaktır, insan, sahibini bir ân unutmamalıdır. Allahü teâlâyı bir ân kalbden çıkarmak (unutmak), büyük bir felâkettir. Yüksek bir yerden düşmektir."

"Hakîkî kul, mevlâsı hâriç, herşeyden ümidini kesendir."

"İşi karışık olan kimselerle düşüp kalkanın, hâli de karışık olur." Talebelerine buyururdu ki:

"Bu yola girenin, her şeyden önce bu yolun edebini öğrenmesi lâzımdır. Hiçbir bî-edeb vâsılı ilallah olamamıştır. Ya'nî hiçbir edebsiz, Allahü teâlâya kavuşamamıştır."

"Allahü teâlânın zâtında ve sıfatlarında ma'rifet sahibi olmak isteyenin, basiret sahibi olması lâzımdır. Zerreden Arş'a kadar bütün mahlûkât, Allahü teâlânın ezelî varlığının bir delîlidir. İbret nazarıyla bakanlar, O'nun varlığını, birliğini, kudretini ve azametini ancak basireti kadar görebilirler."

“Hiç kimsenin elinde birşey yoktur. Allahü teâlâ dilerse olur, insanın güç yetirip yetirmemesi önemli değildir. Bize düşen, çalışıp neticeyi beklemektir, ölmeden önce ölmek lâzımdır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 113

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 150

3) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 142

4) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 306

RADIYYÜDDÎN SERAHSÎ (Radıyyüddîn Muhammed bin Muhammed)

Hanefî fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Muhammed es-Serahsî’dir. Kendisinin, babasının ve dedelerinin isimleri hep “Muhammed” idi. “Radıyyüddîn” ve “Burhân-ül-İslâm” lakabları ile meşhûr oldu. Doğumu hakkında, kaynaklarda bir târih zikredilmemektedir. Fıkıh ve fıkıh usûlü ilimlerinde büyük âlimdir. Bir müddet Haleb’de kaldı. Bu şehrin emîri Sultan Nûreddîn Zengî tarafından Halâviyye Medresesi’nde ders vermek üzere ta’yini yapıldı. “Muhît” adında yazdığı eserleri meşhûrdur. Bir müddet Haleb’de kaldıktan sonra Şam’a gitti. 571 (m. 1175) senesi Receb ayının son Cum’a günü Şam’da vefât etti.

Aklî ve naklî ilimleri kendinde toplayan büyük fıkıh âlimi Radıyyüddîn Serahsî; Sadr-üş-şehîd Husâmüddîn Ömer ve onun babası Burhânüddîn-ül-kebîr Abdülazîz’den, Halvânî’den, Ebû Ali Nesefî’den, Muhammed bin Fadl’den ve daha birçok âlimden ilim öğrendi.

İbn-i Adîm onun hakkında diyor ki: “Haleb’e gelip, Mahmûd-i Gaznevî’den sonra Nûriyye ve Halâviyye medreselerinde ders verdi. Ba’zı kimseler, kendisine kusur isnâd ettiler. Teassublarından, onun fıkıh ilminde kusuru olduğunu, eseri “Muhîf’in hocasına âit olduğu hâlde kendisinin olduğunu iddia ettiğini söylediler. Bunların başında, İftihârüddîn Ebû Hâşim Abdülmuttalib bin Fadl el-Belhî, sonra Halebî el-Haşimî gibi kimseler geliyordu. Onun hakkında Haleb atabeki Nûreddîn Mahmûd bin Zengî’ye mektûplar yazarak, eseri üzerine çok tenkidler yaptılar. Bunun üzerine ders vermekten azledildi. Sonra Şam’a gitti. Bu sırada, “Bedâyı” kitabının sahibi İmâm-ı Kâşânî, Haleb’e elçi olarak gelmişti. Nûreddîn Zengî, durumu ona yazarak, Halâviyye Medresesi’nde bundan böyle kendisinin ders vermesi için ta’yininin yapıldığını bildirdi. Radıyyüddîn, Şam’da vefât etti. Hastalandığı zaman 600 dînâr çıkarıp, fukahâya infâk edilmesini, dağıtılmasını vasıyyet etmişti.”

Eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1. El-Muhît: Hanefî fıkhına dâir olup, dört tane “Muhît” adında eser yazmıştır. En büyükleri 40 cilddir. Diğerleri 10, 4 ve 2 cild olarak çeşitli kütüphânelerde mevcûttur. Hanefî mezhebindeki Nevadir haberleri (İmâm-ı Muhammed’in meşhûr altı kitabında bulunmayan haberleri) bildirmektedir. Fetâvâ-i Hindiyye’de bu eserden çok nakil yapılmaktadır.

2. Fevâid-ül-Câmi’is-sagîr: İmâm-ı Muhammed Şeybânî’nin “Câmi’us-sagîr” adındaki eserine “Fâide” ismini vererek yaptığı açıklamalardır.

3. Uyûn-ül-mesâil.

4. Vecîzün fil-fetâvâ.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 278

2) Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 188, 189

3) Cevâhir-ül-mudiyye cild 2, sh. 128

4) Tabakât -ül-fukaha (Taşköprü-zâde) sh. 104

5) El-A’lâm cild-7, sh. 24

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 91

7) Keşf-üz-zünûn sh. 1620, 2002

RÂGIB-İ İSFEHÂNÎ

Meşhûr tefsîr ve nahiv âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Hüseyn bin Muhammed bin Mufaddal er-Râgıb el-İsfehânî'dir. Râgıb-i İsfehânî ismiyle meşhûr oldu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. Aslen İsfehanlı olup, Bağdad'da oturdu. İmâm-ı Gazâlî ile aynı asırda yaşamıştır. 502 (m. 1108) senesinde vefât ettiği kabûl edilmektedir. Hayâtı ve hocaları hakkında elde fazla bir ma'lûmat yoktur.

Ba'zıları Râgıb İsfehânî'nin mu'tezilî olduğunu iddia etmişler, fakat Fahreddîn-i Râzî, "Te'sîs-üt-takdîs" adlı eserinde onun Ehl-i sünnet i'tikâdının imamlarından olduğunu bildirmiştir. Bunun için mu'tezilî olduğu rivâyeti yanlıştır. Fıkıhta Hanefî mezhebinde idi.

Râgıb İsfehanî, birçok eserler te'lîf etmiştir. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1. Tefsîr-ül-Kur'ân: Tamamlayamadığı bir eserdir. Bu tefsîr çok kıymetli olup, Kâdı Beydâvî, tefsîrini yazarken, onun bu tefsîrinden istifâde etmiştir. Süleymâniye Kütüphânesi Lâleli kısmı, 171 numarada bir nüshası vardır. Bu nüsha, usûl-i tefsîre dâir bir mukaddime, Fâtiha sûresi ve Bekâra sûresinin baş tarafını ihtivâ eder. 2. Müfredât-ül-elfâz-il-Kur'ân: Bu eser, Kur'ân-ı kerîmin kelimelerinin iştikakını, lügat ma'nâlarını, kelimelerin birbirleri ile irtibâtını ihtivâ eder. Bu eser, Kâdı Beydâvî'nin ve sonraki müfessirlerin el kitabı olup, birkaç defa basılmıştır. 3. Muhâdarât-ül-udebâ: Matbû' olup, iki cildlik bir eserdir. 4. Ahlâk-ı Râgıb, 5. Hallü müteşâbihât-il-Kur'ân, 6. Tahkîk-ül-beyân, 7. Kitâb fil-i'tikâd, 8. Efânîn-ül-belâga, 9. Eş-Şu'arâ vel-bülegâ: Matbû olup, iki cildlik bir eserdir. 10. Dürret-üt-te'vil fî müteşâbih-it-tenzîl, 11 Risâletün fî fevâid-il-Kur'ân, 12. Ez-Zerîa ilâ mekârim-iş-şerîa: Matbû' olan bu eseri, İmâm-ı Gazâlî'nin yanından hiç ayırmadığı rivâyet edilir.

Râgıb-i İsfehânî'nin yazdığı ez-Zeria ilâ mekârim-iş-şerîa'dan ba'zı bölümler:

Nefsin ıslâhı: Nefsin temizlenmesi, kuvvetli üç ıslâh ile mümkün olmaktadır. Bu üç ıslâhın ilki, düşüncenin ıslâhı olup, bu da; i'tikâdda hak ile bâtılı, konuşmada doğru ile yalanı, amelde güzel ile çirkini ayıracak hâle gelinceye kadar ilim öğrenmekle hâsıl olur. İkinci ıslâh; şehvetlerin, arzuların ıslâhı olup, gücü yettiği kadar cömertliği nefse kolaylaştırır. Üçüncüsü; hamiyyeti ıslâh olup, bu hamiyyeti kolaylaştırmakla elde edilir. Hamiyyet: Dîni, milleti himâye etmekte, korumakta, şerefini savunmakta, tenbellik etmeyip bütün kuvveti ile gayret etmektir. Hamiyyeti kolaylaştırmakla, nefs gadabdan uzaklaşır ve şecaat sahibi olur. Böyle şecaate ulaşan nefs, korkaklıktan, kötü hırstan uzaklaşır.

Bu üç şeyin ıslâhı ile, adâlet ve ihsân sıfatları nefse gâlib gelir. Böyle güzel sıfatların bir araya toplanması, medh edilen güzel ahlâktan ve rûhun temizliğindendir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Îmânı en kâmil olanınız, ahlâkı en güzel ve ailesine yumuşak olanınızdır." Ya'nî ailesine yumuşak davranan, onları en güzel şekilde terbiye edip yetiştirendir. Tahrîm sûresinin altıncı âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Ey îmân edenler! Kendinizi ve ailenizi öyle bir ateşten koruyun ki, onun tutuşturucusu, insanlarla taşlardır..."

Denildi ki; güzel ahlâk, Kur'ân-ı kerîmin şu âyet-i kerîmesinde toplanmıştır; meâlen; "Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allaha ve Resûlüne îmân ettikten sonra şüpheye sapmayıp, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşırlar, işte onlar, (îmânlarında) sâdık olanların ta kendileridir." (Hucurât-15). Îmân ile, ilim ve hikmet elde edilir. Bu da, düşünceyi ıslâh iledir. Mücâhede ile, şehveti ıslâha tâbi olan iffet ve cömertlik elde edilir. Yine bu elde edilenlerle, hamiyyetin ıslâhına tâbi olan, şecaat ve hilm elde edilir. Allahü teâlâ, A'râf sûresinin yüzdoksandokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "Sen bağışlama yolunu tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir" buyuruyor. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde; "Affetmek demek, sana zulm edeni affetmen, sana vermeyene vermen, seni ziyâret etmeyeni (seni aramayanı) aramandır" buyurdu. Kişinin kendisine zulm edeni affetmesi, hilmin ve şecaatin en yükseğidir. Kendisine vermeyene vermek, cömertliğin en yükseğidir. Kendisine gelmeyene gitmesi, ziyâret etmesi ihsândır.

Dünyânın geçiciliği: insan, bu dünyâda yolcudur. Nitekim Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) da böyle buyurmuştur. Dünyâ, sâdece geçici olarak kalınan yerdir. Devamlı oturulan bir yer değildir. Bu yolculuk, ana karnında başlar, ölünceye kadar devam eder. Âhıret ise, asıl istenilen devamlı kalınacak yerdir. İnsan, Dâr-is-selâm'a (Cennete) da'vet edildi. Allahü teâlâ, Yûnus sûresinin yirmibeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Allah, Cennete çağırır ve dilediği kimseyi doğru yola iletir" buyurdu.

Talebeye lâzım olan şeyler: Talebenin üç şeye riâyet etmesi lâzımdır. Birincisi: Yerin zararlı otlardan temizlenmesi gibi, talebenin de kendisini kötü huylardan temizlemesi lâzımdır.

İkincisi: ilme, vaktinin çoğunu verebilmesi için, dünyevî meşgûliyetleri azaltması gerekir. Fikrin dağınıklığı; suyun dağılıp bir kısmını havanın kuruttuğu, bir kısmını da yerin emip bitirdiği su gibidir. Fakat, o su toplanıp bir araya getirilirse, sulanacak araziye ulaşır ve o sudan istifâde edilir. Üçüncüsü: Hocaya ve ilme karşı kibirli olmamaktır. Talebe, yağan yağmuru kabûl edip emen toprak gibi olmalıdır. Yoksa istifâde edemez. Bu bakımdan, talebe muallime karşı boynu bükük olmalıdır.

Hocanın riâyet etmesi gereken husûslar: Hocanın, talebelerini evlâdı gibi görmesi lâzımdır. Çünkü muallim, talebe için ana ve babadan daha şereflidir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Ben sizin için babanız yerindeyim. Ben size öğretirim” buyurdu. Faziletli hoca, bu husûsta Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) uyar. Çünkü hoca, insanlara hakîkati bildirmede, doğru yolu göstermede Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) halîfesidir. Resûlullahın şefkat ve merhametini kendisine nümûne kabûl eder. Allahü teâlâ, Tevbe sûresinin yüzyirmisekizinci âyet-i kerîmesinde, Resûl-i ekremi (aleyhisselâm) meâlen şöyle vasıflandırmıştır: “And olsun size, içinizden bir peygamber geldi ki, zahmet çekmeniz O’nu incitir ve üzer. Size çok düşkündür, mü’minlere çok merhametlidir, onlara hayır diler.” İlmi kendisine fâide vermeyen bir âlim, nesli olmayan kimse gibidir ki, onun ölmesiyle. İsmi ve herşeyi unutulur. Âlimin ilminden istifâde edildiği zaman, kendisi vefât etmek sûretiyle dünyâdan ayrılsa bile, o yine dünyâda mevcûttur. Hazreti Ömer buyurdu ki: “Âlimler, dünyâ durdukça dururlar. Onların cisimleri yok olur, fakat eserleri kalblerde mevcûttur.”

Bir kimse, bir âlimden kendisine ilim öğretmesini isterse, o âlimin o kimseyi kötü hâllerden iyi hâllere çekmesi gerekir. Bunun için de, o âlimin ba’zı şeylere dikkat etmesi gerekir. Nasihat isteyen kimseye yumuşak sözlü olmalı. Onun herhangi bir hatâsını düzelteceği zaman doğrudan değil de, dolaylı yollarla, fakat onun bunu anlayıp, hatâsını düzeltebileceği bir şekilde söylemelidir.

Vâ’izin riâyet edeceği husûslar: Vâ’izin, önce kendisinin söylediklerine uyması, sonra va’z ve nasihat etmesi, önce kendisinin görmesi, sonra başkalarına göstermesi, önce kendisinin doğru yol üzere bulunması, sonra başkalarına doğru yolu göstermesi lâzımdır. Vâ’iz, içerisinde yazı bulunan bir defter gibi olmamalıdır. Çünkü, defterin içindeki yazılar bir ma’nâ ifâde eder, fakat defter ondan istifâde edemez. Vâ’iz, güneş gibi olmalıdır. Güneş, ışığından Ay’ı da fâidelendirir. Ayrıca kendisinde, Ay’a verdiği fâideden daha fazla fâideler vardır. Vâ’iz, sözlerini işleriyle bozmamalıdır. Ya’nî sözü ile hareketleri birbirine ters düşmemelidir.. Sözleri, hâlini yalanlamamalıdır. Yoksa, Bekâra sûresinin ikiyüzbeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen bildirilen şu kimselerden olur: “O, senin huzûrundan ayrılıp gittiği zaman, yer yüzünde fesad çıkarmaya, ekini ve nesli helak etmeye koşar. Allah, fesad çıkarmaya ve fenâlık yapmaya râzı olmaz.” Hazreti Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İki kişi belimi büktü. Birisi câhil olan âbid, diğeri şerefini ve şahsiyetini düşüren âlimdir.” Câhil olan, ibadetiyle insanları aldatır. Âlim de, kötü hareketleriyle insanları ilimden nefret ettirir, uzaklaştırır. Vâ’izin sözü ile hareketleri birbirine uygun olmazsa, böyle vâ’izden faydalanılmaz. Çünkü onun ameli gözle görülür. İnsanların çoğu sâdece gördüğüne göre hüküm verirler. Basiretlerine göre hüküm veren azdır. Öyleyse vâ’izin, herkesin gördüğü ve göz önünde bulunan hareketlerine çok dikkat etmesi gerekir.

Vâ’iz ile dinleyicilerin durumu, tabib ile tedâvi olan hasta gibidir. Tabib, insanlara, şunu yemeyiniz, çünkü o zehirdir der de, kendisi o şeyi yerse ve bunu yediğini insanlar görürlerse, sözünün hiç te’sîri olmaz. Vâ’iz de, yapmadığı bir şeyi söylediği zaman, aynı duruma düşer. Bu bakımdan, “Ey tabib! Önce kendin iyi ol, sonra başkaları iyi olur” denir. Allahü teâlâ, Saf sûresinin ikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Ey îmân edenler! Niçin yapmıyacağınız şeyi söylersiniz?” buyuruyor.

Mücâdele ve münâzara: Münâzara ve sözle mücâdele âdabını bilmeyen avam tabakasına, münâzara için izin vermek, şeytanın zincirini çözmektir. Mücâdele etmek, âlimler için de iyi görülmemiştir. Nerede kaldı ki, câhil ve ahmak kimselere izin verilsin. Allahü teâlâ, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) Nahl sûresinin yüzyirmibeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurdu: “Ey Resûlüm! insanları Kur’ânla, güzel söz ve nasihatle Rabbinin yoluna (İslama) da’vet et. Onlara karşı en güzel olan bir mücâdele ile mücâdele yap. Şüphe yok ki, Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir ve O, hidâyete kavuşmuş olanları da en iyi bilendir.” Allahü teâlâ, Resûlüne (aleyhisselâm) “Sen, güzel huylu olarak yaratıldın” buyurduğu hâlde, O’na muhalifleri ile mücâdele husûsunda mutlak izin vermeyip, mücâdelenin en güzel şekilde olması kaydını koydu.

Allahü teâlâ, mücâdele ve münâzarayı zemmederek, Hac sûresinin üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; “İnsanlardan kimi de vardır. Allahın dîni hakkında bir bilgisi olmadığı hâlde, mücâdele eder de, her inatçı şeytana tâbi olur” buyurdu. Cedel (mücâdele ve münâzara) mekrûh olmakla beraber, bir takım şartları vardır. Cedelin sonu kırgınlıktır, muhabbetin azalmasıdır. Bunun ise hiç fâidesi yoktur. Sâdece düşmanlığı artırır ve hakîkati inkâra kadar götürür. Sözle mücâdele zihni açar, konuşmayı geliştirir dense bile, cedelin kazandırdığı pek birşey yoktur.

Şükür: insanın, kendisine ni’met vereni düşünmesi ve o ni’meti göstermesidir. Şükür üç kısımdır. Kalb ile olan şükür, ni’metin Allahü teâlâdan olduğunu düşünmek, dil ile olan şükür, ni’meti vereni medh etmektir. A’zâlarla olan şükür, bunların Allahü teâlânın ni’meti olduğunu bilip, ne için yaratılmışlarsa o işte kullanmaktır, insanın kendisinden üstün olanlara şükrü (teşekkürü), hizmet, övme ve duâ ile olur. Kendisi ile aynı derecede olanlara şükrü (teşekkürü), mükâfatla olur. Kendisinden aşağı derecede olanlara şükrü (teşekkürü), karşılık vermek sûretiyle olur. Kulun, Allahü teâlâya şükrü; kendisinde bulunan ni’metin Allahü teâlâdan geldiğini bilmek, a’zâlarını O’nun râzı olmadığı şeyleri yapmaktan men etmekle olur. Genel olarak, ni’met sahibine şükretmek aklen vâcibdir. Dînen de böyledir. Birinci derecede şükür, Allahü teâlâyadır. Sonra, Allahü teâlânın ni’meti kulun eline geçmesine vesile kıldığı kimseyedir. Bunun için Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İnsanlara teşekkür etmeyen, Allahü teâlâya şükretmemiş olur.” Diğer bir hadîs-i şerîfte; “Sana ihsânda bulunan kimseye teşekkür et. Sana teşekkür eden kimseye ihsânda bulun” buyuruldu. Mûsâ aleyhisselâmın, “Allahım! Bana ni’metine şükretmemi emrettin. Hâlbuki benim sana şükrüm de, senin ni’metlerinden bir ni’mettir” duâsından istifâde ederek, bir şâir şöyle demiştir: “Benim şükrüm, Allahü teâlânın ni’metlerinden bir ni’met olunca, Allahü teâlânın her ni’metine şükretmem gerekir. Günler uzasa, ömür kesilmeden devam etse bile, Allahü teâlânın fadlı ve ihsânı olmadan O’na karşı şükrü yerine getirmek nasıl mümkün olur?” Bunun için Allahü teâlâya şükrün gayesi, O’na karşı şükür vazîfesini yerine getirmekten âciz olduğunu i’tirâf etmektir. Allahü teâlâ, İbrâhim sûresinin beşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Andolsun, biz Mûsâ’yı: Kavmini karanlıklardan nûra çıkar ve onlara Allahın (Cenâb-ı Hakkın) ni’met ve belâlarını ve kendilerinden önce gelen ümmetlerin başına indirdiği felâket ve ni’met günlerini hatırlat diye mucizelerimizle gönderdik. Şüphe yok ki, bu hatırlatışta, belâlara çok sabreden ve ni’metlere çok şükreden herkes için, çok ibretler vardır” buyuruyor. Ba’zıları belâ ve musibet gibi görünse bile, Allahü teâlânın bir ni’metidir. Bu sebeble sâlihlerden birisi: “Ey vermemesi vermek, belâ ve musibeti ni’met olan Allahım!” demiştir. Allahü teâlâya karşı şükür bu derece zor olduğu için, cenâb-ı Hak, Sebe sûresinin onüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; “Kullarımdan (gereği üzere bana bol bol) şükreden azdır” buyuruyor.

Gıybet ve koğuculuk: Gıybet, belli bir mü’minin veya zimmî kâfirin ayıbını onu kötülemek için arkasından söylemektir. Allahü teâlâ, Hucurât sûresinin onikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Ey îmân edenler! Zannın bir çoğundan kaçının. Çünkü ba’zı zan vardır ki günâhtır. (Günah olan bu zan, iyi kimseye karşı beslenen kötü zandır.) Birbirinizin kusurunu araştırmayın (Allahın gizlediği ayıbları deşmeyin). Kiminiz de kiminizi arkasından çekiştirmesin (gıybet etmesin). Sizden herhangi biriniz, ölü kardeşinizin etini yemekten hoşlanır mı? işte bundan tiksindiniz. O hâlde (gıybet etmekte) Allahdan korkun. Muhakkak ki Allah, tövbeleri kabûl edendir, çok merhametlidir” buyuruyor. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Koğuculuk yapan Cennete giremez” buyurdu. Kim gıybet ederse, onu da gıybet ederler. Kim başkasını ayıplarsa, onu da ayıplarlar. Başkalarının ayıplarını araştırmak, kişinin de ayıplarının araştırılmasına sebeb olur. (Gıybet kanser gibidir. Cemiyeti harâb eder.)

Mizah ve gülmek: Mizahın orta hâli iyidir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Şüphesiz ben latife yaparım. Fakat haktan başkasını söylemem” buyurdu.

Sa’d bin As buyurdu ki: “Mizâhda orta yolu tut. Çünkü mizâhda aşırılık, kişinin kıymetini giderir. Onu terk etmek ve asık çehreli olmak da dostlar arasındaki yakınlığı giderir.” Fakat bunda orta yolu tutmak pek zor olduğu için, âlimlerin çoğu, azını da terk etmişlerdir. Mizah (şaka), ağırbaşlılığı ve kıymeti giderir, kardeşliği bozar.

Gülmeye gelince, insanın husûsiyetlerindendir. Bunda da orta yolu ta’kib edebilmek ve güzel olanı seçebilmek mizâhda olduğu gibi zordur. Bu sebeble çok gülmekten sakınmalıdır. Çünkü çok gülmek, kalbi öldürür. Unutkanlık meydana getirir denmiştir. Gülmek, bir şeye hayret neticesinde olur. Böyle

birşey olmadan gülmek doğru değildir, Îsâ aleyhisselâmın şöyle dediği nakledilmiştir: "Allahü teâlâ, hayret edilecek birşey olmadan gülen kimseye buğzeder." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Güldürmek için yalan konuşan kimseye yazıklar olsun, ona yazıklar olsun, ona yazıklar olsun" buyurmuştur.

Meşveret etmek: Kişinin, karşılaştığı müşkilâtlarda başkasının görüşünü almaktır. Meşveret çok güzel bir haslettir. Hazreti Ali buyurdu ki: "Meşveret etmek, pişmanlığa karşı bir kale, selâmet ve emniyetdir." Denilir ki: "Ahmak öyle bir kimsedir ki, ucbu (kendini beğenmesi) onu istişâre etmekten men eder." Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresinin yüzellidokuzuncu âyet-i kerîmesinde Nebîsine (aleyhisselâm) meâlen; "İş husûsunda onlarla müşavere et. Müşavereden sonra da birşeyi yapmağa karar verdin mi, artık Allaha tevekkül et. Gerçekten Allah, tevekkül edenleri sever" buyurmuştur. Fakat, istişâre etmek için sâlih bir kimse bulmak cidden çok zordur. İstişâre edilecek kimsenin, doğru, tecrübeli, dînimizi bilen, nasihat edici, kendini beğenmeyen, görüşünde dönek olmayan, yalan söylemiyen olması gerekir. Çünkü kim yalan söylerse, onun görüşü de yalan olur. İstişâre edilecek kimsenin, istişâre vaktinde kalbinin çeşitli düşüncelerden kurtulmuş olması gerekir.

Nasihat etmek: Temiz bir kalb ile, başkasına, iyiliğine olan şeyi bildirmektir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Din nasihattir. Din nasihattir. Din nasihattir" buyurdu. Orada bulunanlar "Kimin için yâ Resûlallah?" diye sorduklarında, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Allahü teâlâ için, kitabı için, Resûlü için, ümerâ için ve bütün müslümanlar için" buyurdu. Böylece Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), nasihatin herkese vâcib olduğunu beyân etmiştir. Nasihat, insanların işlerinde, fâidelerine olan şeyi, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını tatlı dil ile bildirmektir. Kişi, önce kendisine nasihat etmelidir. Bunu yapan kimse, başkasına nasihat eder.

Tevâzu ve kibir: Tevâzu; kişinin sahip olduğu mertebeden daha aşağıda olan mertebeye rızâ göstermesidir. Kibir; kendisini başkasından üstün görmektir.

Gıbta ve hased: Kişinin, başkasında bulunan iyi bir şeyin benzerinin, kendisinde de bulunmasını temenni etmesi gıbtadır. Eğer kişi, o şeyin benzerini veya daha fazlasını elde etmek için, bir gayret içerisine girerse, buna yarış denir. Bu iki haslet de iyidir. İyi bir durumun, sahibinin elinden gitmesini temenni etmek ise haseddir. Hased eden kimse, kendisi için istemediği hâlde, sâdece hak edilmiş bir ni'metin sahibinin elinden gitmesini taleb eder. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Mü'min gıbta eder. Münâfık hased eder" buyurmuştur. Hased, cimriliğin son şeklidir. Çünkü hased eden kimse, kendi mülkü ile değil, Allahü teâlânın mülkü ile cimrilik yapar. Bunun için denir ki: "Hasedci, sahip olmadığı şeyle cimrilik yapar."

Râgıb-i İsfehânî'nin başka bir eseri de Tafsîl-ün-neş'eteyn ve Tahsîl-üsse'âdeteyn'dir. Matbû' bir eserdir. Bu eser, otuzüç bâbtan meydana gelmiştir. Bu bâblarda, insanın nefsini tanımasını, insanın var edildiği unsurları, insanın olgunlaşması, insanın mâhiyeti, insanların farklı oluş sebebleri, dînin fazileti, ilmin ve ibâdetin çeşitleri, insanın fazileti gibi konular anlatılmıştır. Bu eserden ba'zı bölümler:

Kulunu peygamberlik vazîfesi ile gönderen, O'nun vasıtasıyla bize şükrünü öğreten Allahü teâlâya hamd olsun. Peygamberi Muhammed aleyhisselâma ve âline salâtü selâm olsun. Bu risaleyi, kerem sahibi hocamın rûhu için yazdım.

İnsan, konuşan varlıklardandır. Fakat o, devamlı nefsinin arzu ve isteklerinden konuşur. Kendisine zararı ve faydası olmayan şeyleri öğrenir. Onlar, dünyâ hayâtının zâhirini bilirler. Ama âhıret hayâtından gâfillerdir. Onlar, parayla satabilmek için kitap yazarlar, îmân etmiş görünür, şeytana tâbi olurlar. Kendilerine zarar verecek olan şeylere kulluk yapıyorlar. Namaz kılmak için câmiye üşenerek giderler ve gaflet hâlinde namazlarını kılarlar. Kendilerine verilen nasihatleri kabûl etmeyip, halka nasihat vermeye kalkarlar. Duâ ederken Allahtan başka şeylere de yalvarırlar. Mallarını Allahü teâlânın yolunda zoraki harcarlar. Yalan ve iftira uydururlar.

Ben bu risalede, iki cihan saadetine sebeb olan insanlık şerefinin ne şekilde, nasıl kazanılacağı ve buna ulaşmak için nasıl bir yol tutmak gerektiğini yazdım.

Birinci bâb: insanın, nefsini tanıması hakkındadır. Ahlâk ilmi ile uğraşan âlimler, "İnsana ilk lâzım olan, nefsini bilmektir" dediler, insan, nefsini tanımakla birçok şeylere kavuşur. Bunların ilki: insan, kendi nefsini tanımakla, diğer ilimlere ulaşır. İkincisi: insan, varlıkların özü ve hülâsasıdır. Kim nefsini tanırsa, varlıkları da tanımış olur. Üçüncüsü: Kim nefsini tanırsa, âlemi tanımış olur. Dördüncüsü: insan, nefsini

ve rûhunu bilmekle, rûhanî âlemi anlar. Cesedini bilmekle de, cesedlerin yokluğa mahkûm olduklarını anlar. Beşincisi: Kim nefsini tanırsa, Peygamberimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfinde işâret buyurduğu düşmanını tanır: Hadîs-i şerîfte; “Senin en büyük düşmanın, iki kaşının arasındaki nefsindir” buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise; “Yâ Rabbî! Bana doğru yolu göster. Beni nefsimin şerrinden koru” buyurdu. Kim gizli düşmanı olan nefsini ve onun gizli hilelerinin nasıl olduğunu bilirse, onunla rahatlıkla savaşır ve başarılı olur. Altıncısı: Kim nefsini tanırsa, nefsinin ayıbını görür. Bu yüzden hiç kimseyi ne arkadan çekiştirir, ne de yüzüne karşı ayıplar. Nefsin ayıbını bilmek zordur. Çünkü insan, kendisini sever. Bu sevgi, insanın nefsinin kusurlarını görmesine engel olur. Birşeyin ayıbını ve kusurunu görmeyen ve işitmeyen kimse, ondan hoşlanır. İnsanın kendi nefsinden hoşlanmasından daha büyük bir zarar yoktur. Yedincisi: Nefsini tanıyan, Allahü teâlâyı tanımış olur.

İkinci bâb: Varlıkların cinsleri ve onlar arasında insanın yeri hakkındadır. İyi bilmelidir ki, Allahü teâlâ vâcib-ül-vücûd’dur. Ya’nî, varlığı lâzım olan vücûddur. Hep vardır. Önceleri ve sonsuz sonraları hiç yok olamaz. Yalnız Allahü teâlâ vâcib-ül-vücûddur. O, her varlığın sebebidir. Varlıklar ikiye ayrılır. Bunlar; akılla bilinen ulvî varlıklar ve beş duyu ile bilinen süflî varlıklar. Allahü teâlâ, ulvî varlıkları, süflî varlıklardan önce yaratmıştır. Şöyle rivâyet olunmuştur: Allahü teâlâ, önce Kalem’i yarattı. Sonra Levh-i mahfûzu yarattı. Sonra Kalem’e “Kıyâmete kadar olacak şeyleri yazmasını” emir buyurdu. Daha sonra aklı yarattı. Ona, “İzzetim ve celâlime andolsun ki, bana senden daha şerefli varlık yaratmadım. Sevâb senin içindir. Azap da senin içindir” buyurdu. Burada “Akıl” ile kasdedilen, beşeriyetin aklı değil, insanların aklının ondan verildiği şerefli cevhere işâret edilmiştir. Bundan sonra Allahü teâlâ, kendisine kulluk yapmakta büyüklük taslamayacak rûhanî varlıkları yarattı.

Şunu iyi bilmelidir ki, yoktan yaratılan herşey tamdır. Onlarda bir eksiklik yoktur. Şayet onlarda bir eksiklik olsaydı, hâşâ yaratanın noksanlığına delâlet ederdi.

Sekizinci bâb: insanın, hem dünyâya, hem de âhırete elverişli olarak yaratıldığı hakkındadır. Allahü teâlânın yarattıkları üç çeşittir. Birincisi, dünyâ için yaratılmış olan canlılardır, ikincisi, yalnız âhıret için yaratılmış olan meleklerdir. Üçüncüsü, her iki cihan için yaratılmış olan insandır. İnsan, kendinden aşağı seviyede bulunan hayvan ile, kendinden yüksek seviyede olan melek arasında, orta seviyede bulunmaktadır, insan bedeni, şehvette, gıdâlanmada, üreyip çoğalmada ve hayvanlara mahsûs diğer sıfatlarda hayvanlar gibi yaratılmıştır. Akıl, ilim, ibâdet, doğruluk, ahde vefa ve benzeri şerefli huylarda melekler gibi yaratılmıştır. Şayet insan, akıldan yoksun olarak, hayvan gibi yaratılmış olsaydı, Allahü teâlâya kulluk yapmaya ve Cennete girmeye elverişli olmazdı. Şayet insan, melek gibi yaratılmış olsaydı, yeryüzünü imâra elverişli olamazdı.

Dokuzuncu bâb: insanın, zâtı i’tibâriyle tasviri hakkındadır. Ahlâk ilmiyle uğraşan âlimler şöyle dediler: insanın zâtı, temeli kuvvetli, duvarları sağlam, kale görünüşlü, caddeleri düzgün, evleri ma’mûr hâlde, suları akıtılmış, sokakları baştan başa açılmış, san’atkârları çalışmakta bulunan bir şehir gibidir. O beldenin işlerini yürüten hükümdârı ve onun veziri, hayırlı arkadaşları, sadakatli hazinedârı, tercümanı ve kâtibleri vardır. O beldede hayırlı ve şerli kimseler bulunmaktadır. Vücût beldesinin san’atkârı, çekici ve men edici, kırıcı ve def edici, kararlaştırıcı, saldırıcı ve parçalayıcı yedi çeşit kuvvetten ibârettir. İnsan beldesinin hükümdârı, kaynağı kalbde bulunan akıldır. Veziri, düşünme kuvvetidir. Hükümdârın yeri, dimağın ortasıdır. Sadakatli elçisi, hayâl gücüdür ve yeri dimağın ön tarafıdır. Hayırlı arkadaşları, beş duyusudur. Hazînedarı, hafıza kuvvetidir ve yeri dimağın arka tarafıdır. Tercümanı, konuşma kuvveti olup, âleti dildir. Kâtibin yazma kabiliyeti olup, âleti eldir.

Onuncu bâb: Âlemin yaratılmasından maksadın, insanın varlığı olup, diğer varlıkların insan için yaratılmış olmasıdır. Allahü teâlâ, bütün eşyayı insana yardım için yaratmıştır, insanın üstünlüğü, bedeninin kuvvetli olmasından değildir. Çünkü fil ve deve, vücût bakımından insandan daha kuvvetlidir. Bu üstünlük, uzun ömürlü olması ile de değildir. Çünkü akbaba ve yılan, insandan daha uzun ömürlüdür, insanın fazileti, giydiği elbiselerin güzelliği ile de değildir. Çünkü tavus kuşunun tüyleri, elbise yönünden ondan daha güzeldir. Arabî şiir tercemesi:

Şayet akıllar olmasaydı, en düşük bir arslan,
Şerefte insana yaklaşmış olurdu.

Şahıslar arasında farklılık olmasaydı,
Mantarın boyu ağaç kadar yüksek olurdu.

İnsanoğlu, kendinde mevcût olan bir unsur ile değil, Allahü teâlânın onun değerli olmasını istediği için, insan diğer varlıklardan üstündür. Allahü teâlâ, meleklerine Âdem aleyhisselâma secde etmelerini emretti. Bütün melekler, Âdem aleyhisselâma secde etti. Yalnız İblîs secde etmedi.

Onbirinci bâb: İnsanoğlunun yaratılmasından maksad, Allahü teâlâya ibâdet etmesi, O'nun dîninin yayılmasına yardım ve yeryüzünü îmâr etmesidir. Halkın büyük çoğunluğu, yaratıcısı olan Allahü teâlâya isyan edip, O'nu hatırına getirmiyor. Allahü teâlâ, onlardan bir kısmını dînini yaymaya sebeb kılar. Fakat bunu onlar anlıyamazlar. Kâinatta insanın faydalandığı herşeyi, Allahü teâlâ yoktan yaratmıştır.

İnsan için, dünyâda olan herşeyden meşrû olarak faydalanmak hakkı vardır. Allahü teâlâ, bunların kimisini giymede, kimisini gıda olarak, kimisini deva olarak, kimisini koklamak, kimisini seyretmek için yaratmıştır. Bunlardan istifâde etmeyi bilmelidir. Allahü teâlâ, varlıklarında bulunan faydaları, peygamberleri vasıtasıyla veya velî kullarının kalbine ilham vererek insanoğluna bildirdi.

Onüçüncü bâb: İnsanların birbirlerinden farklı olmasının sebebleri çok olup, önemli olan dört tanesi şunlardır: Birincisi: Mizâcların farklı olması, tînetlerinin değişik bulunması ve yaratılışın muhtelif olmasındandır. Rivâyet olmuştur ki; Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmı yaratmayı dilediğinde, yeryüzünün her tarafından birer avuç toprak alınmasını istedi. Âdemoğulları, tînetlerinde bulunan toprağın miktârınca siyah, beyaz, sarı olarak vücûda geldi.

İkincisi: Ana ve babanın iyilik ve kötülük hallerindeki farklılıktan dolayıdır. Bir insan, yaratılış i'tibâriyle anne ve babasına benzediği gibi, iyi ve kötü huylarının bir kısmını, irsiyet yoluyla alır.

Üçüncüsü: Çocuğun emeceği süt ve yiyeceğin te'sîridir. Süt emzirenin helâlden beslenmesi ve huyu, çocuğun huyuna te'sîr eder.

Dördüncüsü: insanların terbiyesinde, telkin edilen konularda ve kafasına bilgi doldurmakta, güzel ve çirkin âdetler ile alâka kurmaktaki hâllerin değişik olmasındandır. Çocuğun anne ve babası üzerindeki hakkı, dînî edebleri öğretmek ve hak olan şeyleri hatırlatmak sûretiyle terbiye yolu tutmalarıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Çocuklarınız yedi yaşına girdiğinde, namaz kılmalarını emrediniz. On yaşına girince, namaz kılmazlarsa dövünüz" buyurdu. Küçük yaşta çocukları, ahlâksız ve hayâsız kimselerle oturup kalkmaktan korumak ana-babanın üzerine vâcibdir. Çünkü çocuk, bal mumu gibidir. Her kalıba göre değişik bir şekle girer. Çocuklara, işlerinde ve sözlerinde, acele etmekten sakınmayı alıştırmalı, arkadaşlarına karşı böbürlenmekten engellemeli, dövme, sövme ve boş şeylerle oyalanmaktan, para hırsından vaz geçirmeli ve akrabasını ziyârete alıştırmalıdır. Dînimizin farz kıldığı emirleri, güzel bir şekilde yerine getirmelerini te'min etmelidir.

Onsekizinci bâb: Aklın ve dînin birbirlerine yardımı ve birinin diğerine ihtiyâcı vardır. Şunu iyi bilmelidir ki; akıl, ancak İslâm dîni ile hidâyeti bulabilir. Dîn-i İslâm da, ancak akıl ile açıklık kazanır. Akıl, bir binanın temeli, İslâm dîni ise, bu binanın kendisidir. Bina olmadıkça, temelin bir faydası olmaz. Temel olmadıkça da, bina ayakta durmaz. Başka bir misâl verirsek: Akıl gözü, İslâm dîni ise ışığı andırır. Dıştan ışık olmadıkça, göz fayda vermez ve hiçbir şeyi görmez. Göz olmadıkça, ışığın faydası olmaz.

Otuzüçüncü bâb: insan fazîlet sâhibidir. İnsanlar iki kısımdır. Birincisi: insanlıktan nasîbini almamış, ancak boyunun uzunluğu, vücûdunun güçlülüğü gibi dış görünüşle ve hitâbetindeki üstünlüğü ile yetinen kimselerdir. Bu grub insanlar, hayvanlardan daha düşük bir seviyededirler, ikincisi: Kâmil insandır. Bu, ne için yaratılmış olduğunun ma'nâsını kavramış olan kimsedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 59

2) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 2

3) El-A'lâm cild-2, sh. 255

4) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 36, 131, 377, 447, 462, 739, 827, 881, cild-2, sh. 1609, 1729, 1773

5) Brockelmann Gal-1, sh. 288 Sup-1, sh. 505

RİSLÂN ED-DIMEŞKÎ

Şam'da yetişen evliyânın meşhûrlarından. İsmi Rislân (Erslan) bin Ya'kûb bin Abdurrahmân bin Abdullah Dımeşkî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 560 (m. 1165) senesinde vefât etti. Tasavvufda ma'rifetler sahibi ve yüksek derecelere ulaşmış bir zât idi. Zamanında çok sevilip hürmet görmüş olan bir âlimdir. Âlimler ve velîler, sohbetinde bulunup ondan feyz almışlardır. Yüksek bir ahlâk ve üstün bir edebe sâhib idi. Pek-çok kimseyi yetiştirip üstün derecelere ulaştırmıştır. Sohbetine çok uzak yerlerden gelirlerdi. Evi dolup taşardı. Menkıbelerinden ve sözlerinden bir kısmı şöyledir:

Birgün etrâfında toplanan kalabalık bir cemâat arasında sohbet ediyordu. Hava son derece sıcak idi. Biri ona, temkin sahibi velî kimdir? diye sorunca, "Allahü teâlânın, tasarruf etmeyi ihsân ettiği kimsedir" buyurdu. Peki bunun alâmeti nedir? deyince, eline bir kamış ağacı alıp dört parçaya böldü. Birine bu yaz için, birine bu kış için, diğer bir parçaya bu sonbahar için, dördüncü parçaya da bu ilkbahar için deyip bir kenara koydu. Bu yaz için dediği parçayı alıp sallayınca, sıcaklık son derece arttı. Onu bırakıp, sonbahar için diyerek ayırdığı parçayı alıp salladı. Bu sefer hava sonbahar havası oldu. Kış için dediğini alıp sallayınca, hava görülmedik bir şekilde soğumaya başladı. Nihâyet ilkbahar için ayırdığı parçayı alıp sallayınca, ağaçlar yeşermeye ve çiçekler açmaya başladı. Sonra bir ağacın altına gelip, üzerindeki kuşa; "Haydi, seni yaratan Allahü teâlâyı zikret" deyince, kuş öylesine yanık yanık ötmeye başladı ki, işitenler kendinden geçti. Sonra diğer ağaçların altına gidip, dallarda duran kuşlara da, "Haydi sizi yaratan Allahı tesbih ediniz" dedi. Bu ağaçlarda bulunan kuşlar da yanık yanık ötmeye başladı. Fakat kuşlardan, birinin ötmediği dikkati çekti. Ona kızdı. "Yaşamayasın" deyince, kuş ölü olarak yere düştü.

Ebü'l-Hayr Hımsî şöyle anlatmıştır: "Bir defasında, onbeş kişi ona misâfir gelmişti. Beş yufka ekmeği vardı. Ekmeğin misâfirlere yetmesi, bereketli olması için duâ etti. Ekmeği misâfirlere teslim etti. Çok aç oldukları hâlde az olan ekmek bol bol yetti ve arttı. Artanları da misâfirlere, giderken yolda yemeleri için verdi. Şam'dan Bağdad'a giden misâfirler, yol boyunca o ekmekleri yediler, yolda da onlara kâfi geldi."

Ebû Ahmed Muhammed bin el-Kürdî şöyle demiştir: "Rislân ed-Dımeşkî hazretlerini, bir defasında havada uçarken, bir defasında havada yürürken, bir defasında da suda yürürken gördüm. Bir defasında da onu Arafat'ta, (Mekke'de) hac sırasında gördüm. Şam'a dönünce halka sordum. Şam'dan hiç bir yere çıkmadı, fakat Arefe ve bayram günleri görünmedi dediler. Bir başka sefer, bir arslanın onun ayaklarına kapanıp sürtündüğünü gördüm. Yine bir defasında onu Şam'ın dışında gördüm eline çakıl alıp, havaya atıyordu. Ne yapıyorsun? diye sorunca, İslâm askerleri, kâfir ordusu ile çarpışıyor. Onlar, düşman üzerine oktur. Kâfir askerlerini öldürmek için atıyorum dedi. Sonra askerler Şam'a dönünce şöyle anlattılar: Savaş sırasında, gökten düşman askerlerinin üstüne çakıl taşları düşüyordu. Kime isâbet etse öldürüyordu. Hattâ çakıllardan biri bir süvariye isâbet etti. Atı da kendi de düşüp öldü. Böylece çok düşman askeri kırıldı."

Şeyh Takıyüddîn Sübkî de şöyle anlatmıştır: "Bir sohbet toplantısında, yanında şiir okunmuştu. Rislân ed-Dımeşkî hazretleri, kendinden geçip havaya yükseldi. Birkaç defa böyle inip çıktı. Sonra havada epeyce durdu. Yere inince, kuru bir incir ağacına yaslandı. Kuru ağaca sırtını yaslayınca, ağaç yeşerdi. O sene meyve verdi."

Dâvûd bin Yahyâ bin Dâvûd el-Harîrî şöyle nakletmiştir: "Rislân ed-Dımeşkî, bir mescid inşâ ettiriyordu. Ebü'l-Beyân adında bir zât, yardım olarak talebelerinden biri ile bir miktar altın ve gümüş göndermişti. Getiren kimse, içinde bir miktar altın ve gümüş bulunan keseyi kendisine uzatınca, bize mi gönderdi? diye yanındaki taşa, toprağa işâret etti. Getiren kimse, onun işâret ettiği taşın, toprağın altın ve gümüş olduğunu görünce, şaşıp kaldı. Git bunu hocana anlat dedi. Bu hâdise üzerine o kimse, Rislân ed-Dımeşkî hazretlerine talebe oldu ve ölünceye kadar ondan ayrılmadı."

Şam'da yaşayıp, insanlara uzun müddet feyz verdi. Orada vefât etti. Cenâzesi defn edilmek üzere omuzlar üzerine alınıp götürülürken, gökte yeşil renkli bir kuş sürüsü ortaya çıkıp, tabutu hizasında kanatlarını gererek durdular. Kabri Şam'da olup, bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

Buyurdu ki: "Ârif olan kimse, öyle bir kimsedir ki, Allahü teâlâ onun kalbine bütün varlıkların sırlarını bir sayfa hâlinde yerleştirmiştir. Değişik şekillerine rağmen, Allahü teâlânın ihsânı ile onların hepsini idrâk eder, anlar. Yapılan her işin sırrını çözer.

Dünyâ ve melekût âleminde, ister zâhir (açık), ister bâtın (gizli) olsun, bütün hareket ve işlere Allahü teâlâ onu muttali kılar. Gözünden perdeyi kaldırır. Artık o, her işi ve her hareketi, ilim ve keşif yoluyla müşâhede eder, görür. Melekût âlemine yükselir. Orada bir güneş gibi parlar. Güneşe bakılmadığı gibi, ona da bakılamaz. Ârif olan, Rabbini tanıyan irfan sahibinin sıfatları (alâmetleri) ise şunlardır:

1. Amellerinin ilme (dîne) uygun olması.

2. Hâllerinde gizliliğe uyması, gizlemesidir.

Ârifler üç kısımdır: Hazır, gâib, garîb. Hazır olan, zâhirde görünen ve bilinenlerdir. Bunlar, ancak ilmin incelikleri ile bilinirler. Gâib olanlar ise, hakîkat ilminin şâhidleriyle, işâretleriyle bilinebilir. Garîb olanlar ise, hiç anlaşılmaz, kendisi ve kendisi dışında olan şeylerle ilgili sebebleri bırakmıştır. Her kim ki önüne yabancı olarak çıksa, yanar, biter."

"Hiddet (kızgınlık), şerrin (kötülüklerin) anahtarıdır. Gadab (kızgınlık), seni öyle bir hâle sokar ki, artık orada özür zelîldir, geçmez."

Güzel ahlâk şunlardır:

1. Gücü yettiği hâlde affetmek.

2. Her halükârda tevâzu üzere olmak.

3. Karşılık beklemeden ve başa kakmadan vermek, bağışlamak."

"Eğer kendinde, sana düşman olan kimseyi yenmeye bir güç bulursan, bulduğun bu güce, kuvvete şükür olarak onu affet."

"Kerîm olan kimse, eziyetlere dayanır, belâlardan dolayı şikâyetçi olmaz."

"Ahlâkın en güzeli, gücü yettiği hâlde affetmek ve kendi ihtiyâcı olan şeyi cömertçe vermek."

"Gadabın (öfkenin) sebebi, kendinden üstün birinin, hoşlanmadığı bir şekilde hücum etmesidir. Öfke, insanın bâtınından (içinden) zâhirine (dışına) doğru çıkar. Hüzün ise, dışından içine doğru işler. Öfkeden güç ve intikam hırsı, hüzünden ise dert ve hastalık doğar."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 97

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 12

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 153

SABİT BİN MENSÛR EL-KEYLÎ

Hadîs, kırâat ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-İzz'dır. Bağdad'a Vâsıt yoluyla bir günlük mesafede ve Dicle nehri kenarında bulunan "Keyl" köyündendir. Bu sebeble, oraya nisbetle "Keylî" denilmiştir. Hadîs-i şerîf işittiği zâtlar: Ebû Muhammed Temîmî, Ebü'l-Ganâim bin Ebî Osman, Ganem bin Hüseyn ve Taberzad, Nasr bin Batr, Hüseyn bin Talhâ ve diğer âlimlerdir. Çok hadîs-i şerîf dinleyip, yazmıştır. Çeşitli ilimlerde zamanının âlimlerinden icâzetler almıştır. Kendisinden pekçok kimse rivâyette bulunmuştur. Bunlardan ba'zıları; es-Silefî, Mübârek bin Ahmed el-Ensârî, Ebü'l-Ferec Cevzî ve diğer âlimlerdir. Ebü'l-Ferec onun hakkında şöyle demiştir: "Dînin emirlerine tam uyan, sağlam ve isnadları doğru olan bir zât idi. Vefâtından önce kitablarını vakfetmiştir."

Es-Silefî de onun hakkında şöyle demiştir: "Hanbelî mezhebinde fıkıh âlimi idi. Çok ilmî mes'eleler yazdı. Bizimle birlikte hadîs-i şerîf dinledi. Biz onunla çok âlimin dersinde karşılaştık, ilimde sağlam ve heybetli idi."

İbn-i Neccâr, 528 (m. 1114) senesi Zilhicce ayının 17'sinde vefât ettiğini ve Ahmed bin Hanbel hazretlerinin bulunduğu kabristana defn edildiğini bildirmiştir. Cenâzesinde birçok hadîs âlimi ve kalabalık bir cemâat bulunmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 186

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 102

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 93

SADAKA BİN HÜSEYN BAĞDÂDÎ

Fıkıh, hadîs, kelâm, târih ve edebiyat âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Ferec'dir. 477 (m. 1084) senesinde doğdu. 573 (m. 1177) senesinde Bağdad'da vefât etti. Bâb-ı Harb denilen yerde defn edildi. Ebû Se'âdât el-Mütevekkilî, Ebü'l-Vefâ bin Akîl, Ebü'l-Hasen Zâgûnî, Ebû Ali Mübârek ve diğer hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf işitmiştir. Fıkıh ilmini ise; İbn-i Akîl ve İbn-i Zâgûnî'den öğrendi. Fıkıh ilminde çok ileri dereceye ulaştı. Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerindendir. Bundan başka, cedel, kelâm, mantık, hesâb ilimlerini ve diğer ba'zı ilimleri öğrendi. Târih ve edebiyat ilimlerinde de yetişmiş olup, şiirler ve târihle ilgili eser yazmıştır, İbn-i Neccâr onun hakkında şöyle demiştir: "Onun, i'tikâd bilgilerini anlatan güzel eserleri vardır. Hocası İbn-i Zâgûnî'nin vefât ettiği 527 (m. 1133) senesinden i'tibâren hâdiseleri ve vefât etmiş olan âlimlerin hayatlarını yazmıştır. (Târihu ales-Sinîn) adlı eseri, hocasının yazdığı târih kitabına bir zeyl, ilâvedir. Sadaka bin Hüseyn Bağdâdî'nin hattı, yazısı gayet güzel olup, çeşitli ilimlere dâir kitapları yazarak çoğaltmıştır, ömrünü ilim öğretmekle geçirmiştir. Kendisinden, pekçok talebe çeşitli ilimleri öğrenmiştir. Ondan ilim alanlardan bir kısmı şu zâtlardır: Vezîr Ebü'l-Muzaffer bin Yûnus, Ebü'l-Meâlî bin Safi' İbn-i Melek bin Reyhan ve diğerleri. Zamanında vezîr İbn-i Reîs-ür-rüessâ'nın mühim bir mes'elede, ilmî bir sorusu olmuştur. Sordukları, zâtlar, bunu ancak Sadaka bin Hüseyn cevaplandırır. Çünkü o, ilimde yüksek bir seviyededir dediler. Bunun üzerine suâl ona soruldu. O da gayet güzel bir cevap yazıp verdi. Vezîr bu cevâbı son derece beğendi. Sadaka bin Hüseyn'in hâlini sordu. Fakir olduğunu söylediler. Bunun üzerine ona yardımda bulundu.

İbn-i Neccâr, Ali Fahrânî'nin şöyle anlattığını nakletmiştir: "Sadaka bin Hüseyn'i vefâtından sonra rü'yâda gördüm. Hâlini sordum. Kelâm ilmi ile meşgûl olma, ben bu ilimde daldığım mes'eleler sebebiyle zarar gördüm. Fakat, verdiğim bir sadaka sebebiyle Allahü teâlâ beni affetti dedi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 18

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 339

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 298

4) Lisân-ül-mîzân cild-3, sh. 184

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 245

6) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 290

SADR-ÜŞ-ŞEHÎD ÖMER

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Ömer bin Abdülazîz bin Mâze'dir. Lakabı Hüsâmeddîn'dir. Aslen Buhârâlı olan Sadr-üş-Şehîd, 483 (m. 1090) yılında doğdu. Büyük fıkıh âlimi olan Hüsâmeddîn Ömer, bir kâfir tarafından, Semerkand'da Katvân vak'asından sonra, 536 (m. 1141) senesinde şehîd edildi. Nâşı Buhârâ'ya nakl edildi.

Hüsâmeddîn Ömer, başta babası Bürhâneddîn hazretleri olmak üzere, birçok âlimden ilim öğrenmiştir. Kendisinden de, birçok âlim ilim öğrenmiştir. Hidâye sahibi Bürhâneddîn Mergınânî, fıkıh ve diğer ilimleri Sadr-üş-Şehîd Ömer'den öğrendiğini ve ondan icâzet (diploma) aldığını bildirmektedir. Bunun yanında, Muhit kitabının sahibi er-Radavî'nin de Hüsâmeddîn Ömer hazretlerinin talebesi olduğu bildirilmektedir.

Sadr-üş-Şehîd Ömer, daha babası hayatta iken fıkıh ilminde söz sahibi oldu. Sonraları Mâverâünnehr'e gitti. Zamanının hükümdârı ve devlet adamları kendisine çok hürmet eder ve onun fikirlerine göre hareket ederlerdi. Özellikle Sultan Sencer, Hıtay kralı ile savaşa giderken, yanında Hüsâmeddîn Ömer'i de götürdü. Bu savaş sırasında, Katvân vak'asından sonra şehîd edildi.

Sadr-üş-Şehîd Ömer, birçok eserler yazmıştır. Bu eserlerden bir kısmı zamanımıza kadar ulaşmış, bir kısmına ise sâdece kaynaklarda rastlanmaktadır. Zamanımıza kadar ulaşmış olan eserleri şunlardır: 1. El-Câmi-üs-sagîr (Câmi'u-Sadr-üş-şehîd): Bu eserin birçok yazmaları olup, Muhammed Şeybânî'nin yazmış olduğu el-Câmi-üs-sagîr adlı eserin şerhidir. 2. Fetâvâ-

i kübrâ: Bu eserde birçok fetvâlar bir araya toplanmış olup kıymetli bir kitaptır. 3. El-Fetâvâ-üs-sügrâ: Fıkıh kitabıdır. 4. Kitâb-ül-hîtân: Bu eserde, İslâm âlimlerinin ictihâdlarına dayanarak, duvar, yol, su yolları ve kanallar gibi konular hukukî açıdan incelenmektedir. 5. Kitâb-üt-tezkiye: Şahitlerin tezkiyesi hakkında olan bu eserin bir nüshası, Süleymâniye Kütüphanesi Reîsülküttâb kısmında kayıtlıdır. 6. Risâle-i fî masâil-iş-şüyû: Bu eser de, Süleymâniye Kütüphânesi Reîsülküttâb kısmı 1160/3'de kayıtlıdır. 7. Şerh-ül-kitâb-ün-nafakât: Bu da aynı kütüphânenin Reîsülküttâb kısmında 1160/6'da kayıtlıdır. 8. El-Vâkıât: Sadr-üş-Şehîd Ömer, bu eseri ölümünden yirmi sene önce yazmış olup, 30x17 cm ebadında, 269 varaklık bir el yazması eserdir. Süleymâniye Kütüphânesi Fâtih kısmı 2491 numarada kayıtlıdır. 9. Umdet-ül-müftî: Çok kıymetli bir eserdir. 10. Usûl-ül-fıkh.

Sâdece kaynaklarda isimleri zikr edilen eserleri ise şunlardır: 1. Fetâvâ-il-hüsâmi, 2. El-Mebsût fil-hilâfıyât, 3. El-Münteka, 4. Şerh-ül-Câmi-ül-kebîr, 5. Telhis el-Câmi-ül-kebîr, 6. Kitâb-üt-terâvih, 7. Şerhü Edeb-il-kadâ lil-Hassâf.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 149

2) Cevâhir-ül-mudiyye sh. 1 (106 b. 107 a.)

3) Tabakât-üs-seniyye sh. 2966

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 783

5) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 139

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 291

7) Brockelmann Gal-1, sh. 374 Sup-1, sh. 639 "

8) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 11, 46, 113, 563, 569, cild-2, sh. 1222, 1224, 1228, 1403, 14114, 1131, 1435, 1471

9) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 232, 251, 538, 1015

SAFFÂR (İbrâhim bin İsmâil)

Kelâm ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû İshâk olup ismi, İbrâhim bin İsmâil bin Ahmed bin İshâk bin Şis bin Hakem'dir. 460 (m. 1067) yılında Buhârâ'da doğdu. Doğum yerine nisbetle Buhârî denildi. Dedeleri bakır eşya sattığı için de Saffâr, dîn-i İslâma yaptığı hizmetlerden dolayı Rükn-ül-İslâm, dünyâya değer vermediği için de İmâm-ı zâhid lakabları verildi. 534 (m. 1139) yılında Buhârâ'da vefât etti.

Babası ve dedeleri de Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden olan Ebû İshâk Saffâr, tahsilinin büyük kısmını babası İsmâil bin Ahmed'in yanında yaptı. Babasından, Tahavî'nin eserlerini, İmâm-ı a'zam hazretlerinin "El-Âlim vel-müteallim" adlı kitabını da Ebû Ya'kûb Seyyârî'den, İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin "Siyer-i Kebîr"ini Ebû Hafs'dan okudu. Abdullah bin Muhammed bin Ya'kûb Hârisî'nin Kitâb-ül-keşf fî menâkıb-i Ebî Hanîfe" adlı eseri de, babasından okuduğu kitaplar arasındaydı. Ebû Hafs Ömer bin Mensûr, Ebû Muhammed bin Abdülmelik bin Abdurrahmân ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Merv ve Bağdad gibi ilim merkezlerine seyahatlerde bulundu. Fıkıh ilminde âlim oldu. Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıf oldu. Keskin zekâsı, hafızasının kuvveti ve ilminin genişliği ile tanındı. Güzel ahlâkı, cömertliği, tevâzuu ve insanlara ihsânı ile herkesin sevgisini kazandı. Baba ve dedeleri ve bütün İslâm âlimleri gibi, devlet ve hükümet adamlarına Allahü teâlânın rızâsı için emr-i ma'rûf yapıp nasihatlerde bulundu. Selçuklu sultânı Sultan Sencer, onu, Merv'de ikâmet edip, insanları irşâd etmekle vazîfelendirdi. Orada pekçok kimsenin ilim sahibi olmasına ve Allahü teâlânın emirlerine uyup yasaklarından sakınmasına vesile oldu. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak, dîn-i İslâmı yaymak ve insânlara doğru yolu öğretmekte kimsenin sözüne aldırmayan Rüknüddîn Ebû İshâk Saffâr, sultânın yanında da Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmekten çekinmezdi. Tatlı dil ve güzel sözlerle, kırmadan nasihat eder, Allahü teâlânın emirlerine itaatin, kullarının emirlerine itaatten önce geldiğini anlatarak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uygun hareket etmeyenin azaptan kurtulamayacağını bildirirdi.

Pekçok talebe yetiştirdi. Talebeleri arasında, Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden Fahreddîn Kâdı Hân, Hasen bin Mensûr bin Mahmûd özcendî gibi meşhûr âlimler de vardı.

Rüknüddîn Ebû İshâk Saffâr, pek kıymetli eserler de yazdı. Bunlardan "Kitâb-üs-sünne vel-cemâ'a" ve "Telhîs-ül-edille li-kavâid-üt-tevhîd" adlı kitapları kütüphânelerde mevcûttur.

İmâm-ı Zâhid Rüknüddîn Ebû İshâk Saffâr, “Telhîs”inde, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin (radıyallahü anh) dînî mes’eleleri üzerinde felsefi tartışmalara girilmesini uygun görmediğini, ancak doğru ve hak olan şeylerin isbâtında, mes’elelerin derinlemesine araştırılarak ortaya konulmasını arzu ettiğini bildirdikten sonra, İmâm-ı Ebû Yûsuf tan şöyle nakleder: İmâm-ı Ebû Hanîfe’nin (radıyallahü anh) huzûrunda oturmakla şereflenmekte olduğumuz bir sırada, bir grup kimse müsâade alıp içeri girdi. İki kişiyi de kollarından yakalayıp İmâmın huzûruna getirmişlerdi. İmâm-ı a’zama; “Bu iki kişiden biri zındıklık edip Kur’ân-ı kerîme dil uzatır, diğeri de onunla çekişip; hayır, senin dediğin gibi değil der. Biz de bunları alıp huzûrunuza getirdik” diye arz ettiler. İmâm-ı a’zam hazretleri; “İkisinin de arkasında namaz kılmayın” buyurdu. O zaman ben arzedip, şöyle dedim: “Yâ İmâm! Evet, birincisi sapıktır, her ne kadar ilim sahibi de olsa, dîne inansa da, Kur’ân-ı kerîme dil uzatır. Onun arkasında namaz kılınmamasına evet derim. Çünkü o, Kur’ân-ı kerîme mahlûk diyerek, kadîm olduğunu kabûl etmiyor (ve Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine ters düşüyor), ama ikinci şahsın eksik tarafı nedir ki onun arkasında namaz kılmayalım?” İmâm-ı a’zam da (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İkisi de, kelâm ilminin ince mes’elelerinde münazaa etmiştir (çekişmiştir). Dinde münazaa edip, derinlemesine araştırmalara girmek bid’attir, Selef-i sâlihînin yolundan ayrılmaktır.”

Ebû İshâk Saffâr hazretleri buyurdu ki:

İmâm-ı a’zam hazretlerinden, “Hazreti Ali ile savaşan Mu’âviye’ye (radıyallahü anh) la’net etmek caiz midir?” diye sorulunca, buyurdu ki: “Emîr-ül-mü’minîn Hazreti Ali’ye karşı savaşan Hazreti Mu’âviye’ye la’net etmek caiz değildir. Çünkü o, Eshâb-ı kirâmdandır (r.anhüm).”

Yine İmâm-ı a’zam hazretlerinden, “Melekler âhırette Cennete mi gidecekler?” diye soruldu. Buyurdu ki: Evet, Cennete girecekler. Çünkü onlar, Allahü teâlâyı tevhîd etmektedirler. Ba’zıları Arş’ın etrâfında tavaf etmektedirler. Rablerini hamd ile tesbîh ve Allahü teâlânın selâmını tebliğ etmektedirler. Nitekim Zümer sûresi 72. âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: “Rablerinden korkarak şirk ve ma’siyetlerden sakınanlar (Bineklerine binerek) güruh güruh Cennete sevk olunurlar. Onlar Cennete gelmeden önce, onlar için (Cennetin) kapıları açılır. Cennetin bekçileri onlara: “Siz dünyâda ma’siyetlerden pak olmuştunuz. Artık içinde ebediyyen kalmak üzere Cennete girin” derler.”

Yine İmâm-ı a’zama; “Melekler, Cennette Allahü teâlâyı görecekler mi?” diye soruldu, İmâm-ı a’zam hazretleri, buyurdu ki: Allahü teâlâyı görmek, Allahü teâlânın bir ihsânıdır, dilediğine verir. Nitekim Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin 247. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: “(Mülkün mâlikî O’dur.) Mülkünü dilediğine verir. Allahü teâlânın fadlı boldur. Fakire genişlik ve zenginlik ihsân eder ve mülke ehil ve lâyık olanı bilir.”

“Âhırette melekler haşrolunur mu?” diye sorulunca da, “Evet haşrolunur” buyurdu.

Ehl-i sünnet âlimleri buyurdular ki: “Allahü teâlânın sıfatlarının hepsi, ne zâtının aynıdır, ne de gayrıdır. Ya’nî sıfatları, kendisi değildir. Kendisinden başka da değildir. Kabir azâbı haktır, vardır. Mevtanın ister kabri bulunsun, ister bulunmasın, kabir azâbı vardır. Nitekim Allahü teâlâ, Nûh sûresinin 25. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Nûh kavmi, günahları sebebiyle (tufanla) gark edildiler de, akabinde ateşe atıldılar ve kendilerine Allahü teâlânın azâbından men edecek bir yardımcı da bulamadılar” buyurdu. Secde sûresinin 21. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Biz onlara, âhıret azâbından önce dünyâ azâbını tattıracağız. Olur ki tövbe edip îmâna rücû ederler.” Tur sûresinin 47. âyet-i kerîmesinde; “O şirk ve küfürle nefslerine zulmedenlere, âhıret azâbından önce de bir azâb vardır. Onların çoğu, o azâbı bilmezler” buyuruldu. Kabir azâbı, ba’zı günahkâr mü’minlere de vardır. Bu mü’minlerden çoğu, ayakta küçük abdest bozmak, gıybet etmek ve söz taşımak günahlarından dolayı azap göreceklerdir. Münker ve Nekir’in kabirde suâl sormaları haktır. Münker ve Nekir, kişiye, Rabbinden, dîninden, Peygamberinden (aleyhisselâm), kitabından, kıblesinin neresi olduğundan soracaktır.”

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 7

2) Tabakât-ül-fukahâ sh. 95

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 13

4) El-A’lâm cild-1, sh. 22

5) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 278

6) Telhis-ül-edille li-kavâid-it-tevhîd. Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı No: 1706

ŞÂTIBÎ (Kâsım bin Fîrruh el-Endülüsî)

Endülüs'te yetişen kırâat âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Kâsım bin Fîrruh bin Ebi'l-Kâsım Halef bin Ahmed eş-Şâtıbî, er-Ruaynî, el-Endülüsî'dir. Ebû Muhammed ve Ebü'l-Kâsım diye iki künyesi vardır.

Babasının ismi olan Fîrruh, Endülüs dilinde "Demirci" demektir. 538 (m. 1143) senesinde, Endülüs'te bir kasaba olan Şâtıbe'de doğdu ve Kur'ân-ı kerîmin kırâatini orada öğrenip tamamladı. Kırâatini, "İbn-i Lâyuh" diye tanınan Ebû Abdullah Muhammed bin Ali bin Ebi'l-Abbâs (veya Ebi'l-Âs) en-Nefzî'den de ders alarak sağlamlaştırdı. Sonra Belensiye'ye gitti. Orada kırâatini ve Osman bin Sa'îd'in "Teysîr" kitabını ezberden Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed bin Hüzeyl'e arz edip icâzet aldı. Bu büyük âlimden ve Ebi'l-Hasen bin en-Ni'me, Ebû Abdullah bin Se'âde ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Tâhir es-Silefı'den de hadîs-i şerîf dinlemiştir. Gençliğinde, memleketinde hatîblik yapardı. Hac yapmak üzere memleketinden ayrıldı. Mısır'a gelip Kâdı Fadıl'ın yanında kaldı. Kendisinden birçok âlimler hadîs-i şerîf rivâyet edip, Kur'ân-ı kerîmin kırâatini dinlediler. Büyük bir evliyâ olup, çok talebe yetiştirdi. Ondan kırâat ilmini öğrenenlerin hepsinin duâsı kabûl olurdu. Kâhire'yi vatan edinip oraya yerleşmişti. 590 (m. 1194) senesi Cemâzil-âhır ayının yirmisekizinci günü, Kâhire'de vefât etti. Kabri, Kurâfe mezarlığındadır. Mezârı belli olup, meşhûrdur ve çok müslümanlar tarafından ziyâret edilmektedir.

İmâm-ı Şâtıbî, gözleri a'mâ olarak doğmuştu. Çok ilimde mahir ve mütehassıs olup, anlayışı ve zekâsı kuvvetli, zamanındaki âlimlerin bir tanesi ve ledünnî ilimlerden pay alan, şaşılacak üstün hâlleri bulunan ve birçok kerâmetleri görülen evliyânın büyüklerinden idi. Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmin kırâatini (okunuş şekillerini) ve tefsîrini çok iyi bilen ve Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerindeki derin bilgisiyle tebarüz eden büyük bir âlimdi. Birçok hadîs kitabındaki hadîs-i şerîfleri ezberlemişti. Sahîh-i Buhârî, Müslim ve Muvatta' kitablarında yazılı hadîs-i şerîfler kendisine okunduğu zaman, aralarındaki nüsha farklarını ezberinden düzeltir ve onlarda, ihtiyâç duyulan yerlere gerekli işâretleri yazdırırdı. Ayrıca o, arab dili ve edebiyat ilimlerinde de zamanının bir tanesiydi. Rü'yâ ta'biri ilmini de iyi bilirdi. Söylediği ve yaptığı herşeyde, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaktan başka bir düşüncesi yoktu. Kendisinden çok kimseler faydalandı. Meclislerinde lüzumsuz sözlerden uzak durur, ilim okutmanın dışında, ancak kendisine birşey sorulduğunda zarûret miktârı konuşurdu. Hattâ huzûrunda olanları fuzûlî ve boş sözlerden men ettiği için, meclisinde bulunanlar buna çok dikkat ederlerdi. Kur'ân-ı kerîm okutmak için oturduğunda, tam temizlik üzere bulunurdu. Allahü teâlâdan korkup O'nun emirlerine boyun eğer ve her işinde sünnet-i seniyyeye uymaya çalışırdı. Şiddetli ağrıları bulunan bir hastalığa yakalandığı hâlde, hâlinden hiç şikâyet etmez ve inleyip sızlanmazdı. Hâlinden sorulduğu zaman, afiyette olduğunu söyler, başka şeyler ilâve etmezdi.

Büyük kırâat âlimi olan Şâtıbî, bu husûsta imamlık derecesine yükselmişti. Uzak ve yakın her şehirden ve her memleketten, Kur'ân-ı kerîmin kırâatini öğrenmek isteyenler, vatanlarını ve işlerini terk edip onun meclisine koşar, kırâat için huzûrundan ayrılmazlardı. O, Mısır'a geldiğinde Kâdı Fadıl, onun kıymetini bilip insanlara da anlattı. Kâhire'de bulunan Medresesine götürdü. Orada ağırlayıp, izzet ve ikram eyledi. Onu medresesine, Reîs-ül-müderrisîn (Üniversite rektörü) olarak tâ'yin edip, herkesten büyük ve üstün tuttu. Ona çok ta'zim etti. İmâm-ı Şâtıbî, nazım olarak hazırladığı "Kasîde-i lâmiyye" ve "Kasîde-i râiyye" adındaki eserlerini orada te'lîf etmiştir. Bu iki eserinin her birinde, belagat ve fesahat ilminin şaheserlerini, derin ve ince ma'nâların en güzel örneklerini ve kırâat ilminin yüksek esaslarını kurdu ve kuvvetlendirdi. Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî, Beyt-ül-makdis'i ya'nî Kudüs şehrini fethedince, 589 (m. 1193) senesinde oraya gidip, Kudüs-i şerîfi ziyâret etmişti. Sonra yine dönüp, Kâhire'deki Fâdılıyye Medresesi'nde kaldı ve vefâtına kadar, Kur'ân-ı kerîmin, kırâati üzerinde ilim okutmağa devam etti. İmâm-ı Şâtıbî, Kur'ân-ı kerîme âit ilimlerde İmâm olup, devamlı onun ile nasihat eder, insanlara rehberlik yapardı. Ayrıca o, lügat ve edebiyat ilimlerinde de, büyük âlimlerin reîsi kabûl edilmişti. Velhâsıl, her fen ve ilimde çok ve derin bilgi sahibiydi.

Kırâat ilminde yüksek derecelere varmış olan İmâm-ı Şâtıbî, vera' ve zühdden ayrılmaz, haram ve şüpheli şeylere yaklaşmak korkusundan, yemesi ve kullanılması mübah olan şeylerin çoğundan vazgeçerdi. Evliyâlık derecesinde yükselmiş, keşf ve kerâmeti çok olan bir velî idi. Dünyâ arzularından kesilmiş, ibâdet ve tâatta nihâyete kavuşmuştu. Allah için alçak gönüllü olan, saf ve temiz bir düşünceye sahip olup, huzûr içinde bulunan bir kalb sahibiydi. Her zaman kendisinden kerâmetler görünür, mükâşefe ve evliyâlık kokuları saçılırdı. Birçok işlerde ve konularda, yanında bulunan talebelerinin ve arkadaşlarının anlıyamadığı şeyleri, kendisi keşf ve kerâmeti ile anlayıp onlara şöyle şöyledir diye izah ederdi. O, Mısır Câmii'nde, zeval vaktinde, çok defa minarede müezzin yok iken ezan sesi duymuştur. Bu hâl, sâlihlere, velîlere, seçilmiş kimselere mahsûstur.

Şafiî mezhebinde olan bu büyük âlimin arkadaşları ve meclisinde toplanan talebeleri ve sevdikleri, onun çok kerâmetlerini ve keşflerini anlatmışlardır. Eshâbının ve ahbabının herbiri, kendisini tam ma'nâsıyla ta'zim ederler, hürmet ve saygı gösterirlerdi. Hâfız Allâme Ebû Şâmme el-Makdisî'nin onun hakkında söylediği iki beyitlik şiiri şöyledir:

"Şeyh-i Mısır Şâtıb'ı görmekle şereflenen,
Fâdıllar topluluğu gördüm, kurtulmuşlardı.

Herbiri ta'zim eder, hepsi onu överlerdi.
Eshâbın, Nebî'yi sevdiği gibi severlerdi."

Büyük kırâat âlimi İmâm-ı Cezerî şöyle anlatır: "Kendisinden ilim aldığım hocalarımdan ba'zı büyükler, hocalarından rivâyet edip bana haber verdiler ki, İmâm-ı Şâtıbî, Fâdılıyye Medresesi'nde sabah namazını erken vakitte eda edip, sonra Kur'ân-ı kerîm kırâati için gelenlere meclis kurardı. Talebe ve kâriler (okuyucular) da, geceden gelerek, erken gelme ve okuma yarışında olup, yaşlılar ve gençler, onun meclisinde bulunmak için acele ederlerdi. Keşf ve kerâmet sahibi olan Şâtıbî hazretleri gelip meclise oturunca, erken gelen okusun der ve başka söz söylemezdi. O, hep; "Önce gelen önde tutulur" kaidesini gözetir ve böylece erken gelene okuturdu. Birgün, kendisi; "Bugün, ikinci gelen okusun!" buyurdu. Birinci gelen talebe ve orada bulunan herkes, onun böyle demesine şaşırıp kalmışlardı. Bu genç ve oradakiler: "Acaba, bugün ne günah ve kabahat işleyip, üstadımıza karşı ne kusuru oldu ki, erken okumaktan mahrûm oldu" diye kendi kendilerine düşünüyorlardı. İlk gelen genç, o gece ihtilâm olup cünüp olduğunu, üstadın meclisinde nöbet ve yer tutmak için olan arzu ve isteğiyle acele ettiğinden unutmuştu. O anda, hemen hatırına geldi. Bunun üzerine, medresenin yakınında bulunan hamama gidip gusül abdesti aldı. Derse ikinci gelen kimse, daha kırâatini bitirmeden önce dönüp geldi ve yerine oturdu. Doğuştan a'mâ olan İmâm-ı Şâtıbî, kalb gözünün açıklığı sebebiyle, talebenin bu hâlini bilip vâkıf olmuş ve ikinci gelen kırâatini bitirince; "Şimdi, önce gelen okusun!" deyip, o hâle muttali olduğunu işâret buyurmuştu. Bu hâl, kırâat âlimleri taifesinin üstâdlarına vâki olan hâllerin en güzellerindendir. Böyle hâl sahibi olan büyük velîleri, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (radıyallahü anh) "Mesnevî"sinde şöyle övmektedir:

Allahın nûru ile bakan büyük bir velî,
Sondan ve başlangıçtan elbet olur haberi.

O kalbinin içinde eğer bulsa bir hayâl,
Ol dem keşf olur ona, açılır esrâr-ı hâl.

Evliyâ mürebbîsi Hakdır, evlâdım inan,
Huzûrda ve gaybette, gizli şey kalmaz ondan.

Allâm-ül-guyûbun en has kullarıdır onlar,
Gönül gönül gezen kalb casuslarıdır onlar.

İşte evliyâ, Hakkın kudretinin yoludur.
Hedeften şaşan oku geri alma koludur.

Nûr-i mutlak olanın aynasıdır evliyâ,
Hakkın kendine mahsûs mir'atıdır evliyâ.

Gel bir iki gün sen de, parlat kendi sineni,
Özüne defter eyle, o temiz âyineni.

İbn-i Hılligân diyor ki: "Şâtıbî, Kur'ân-ı kerîmi, kırâat-i Seb'a ile, (ya'nî Peygamber efendimizin okuyuş şekillerini bildiren yedi kırâat âliminin okuduğu şekilde büyük kırâat âlimlerinden Ebû Abdullah Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Ebi'l-Âs en-Nefzî'ye, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed Hüzeyl el-Endülüsî'ye okuyup arzetti. Ebû Abdullah Muhammed bin Yûsuf bin Se'âde, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdurrahîm el-Hazrecî, Ebü'l-Hasen bin Hüzeyl, Hâfız Ebü'l-Hasen bin Ni'me ve başka âlimlerden de hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etti. Kendisinin ilminden çok kimseler faydalandı. Mısır'da, ondan ilim alan çok kimseye yetiştim."

İmâm-ı Zehebî, “Ma’rifet-ül-kurrâ” kitabında diyor ki: “Şâtıbî, hac için memleketinden ayrılıp gitmişti. Ebû Tâhir es-Silefî’den ve başkasından hadîs-i şerîf dinledi. Mısır’ı vatan edindi. Onun ismi, buraya geldikten sonra meşhûr oldu. Ondan ilim öğrenmek için, çeşitli uzak yerlerden geldiler. O, ilmi çok olan bir âlimdi. Zekî bir kimse olup, her fende mütehassıstı. Bilhassa kırâat ilminde reîs oldu. Hadîs-i şerîf hafızı idi. Arab dili ve edebiyatına tam vâkıftı. Geniş ilim sahibiydi.”

İmâm-ı Şâtıbî’ye gelip, kırâatini arz edenler çok oldu. Ebû Mûsâ Îsâ bin Yûsuf el-Makdisî, Ebü’l-Kâsım Abdurrahmân bin Sa’îd eş-Şâfiî, Ebû Abdullah el-Fâsî, Ebû Abdullah bin Ömer bin Yûsuf el-Kurtubî, Ebû Abdullah-i Kürdî, Ebü’l-Hasen Ali bin Muhammed bin Abdüssamed, es-Sehâvî, Sedîd Îsâ bin Ebi’l-Harem el-Âmirî, Kemâl Ali bin Şücâ’ ed-Darîr ve daha birçok âlim, onun talebelerinin en büyüklerindendir. Büyük âlim Ebû Ömer, Osman bin Ömer bin Hâcib ve daha başkaları, bizzat ondan kasidesini dinleyip ezberlediler. Allahü teâlâ, onun eserleri ve talebeleri ile insanlara çok bereketler ve iyilikler vermiştir. Başlıca manzûm eserleri şunlardır: 1. Kasîde-i Lâmiyye: Kırâat ilmine dâir yazdığı kıymetli bir eserdir. Bu ilimde yazılan bütün tasniflerin özü ve esâsıdır, öyle bir kasidedir ki, bütün şehir ve memleketlerde dolaşmakta, elden ele gezmektedir. Asrın âlimlerinin en büyükleri, bu ilimde ona mürâcaat etmektedirler. Onun bu eseri hakkında İmâm-ı Cezerî diyor ki: “Onun kasidelerini okuyan, Allahü teâlânın ona olan ihsânının derecesini anlar. Ondan sonra gelen belagat sahipleri, özellikle onun “Kasîde-i Lâmiyye”sinin bir benzerini, meydana getirememiş, ona karşı bir i’tirâzda bulunamamışlardır. Onun derecesini, onun minvâli üzere nazım yazanın dışında anlıyan kimse bulunmaz. Yahut onun üslûbunda nazım olunan ile karşılarsa, bunda bulunan büyük üstünlük, apaçık ve aşikârdır. Gerçekten cenâb-ı Hakdan bu kitaba verilen şöhret ve kabûl, bu ilimde ve belli diğer ilimlerde olan kitaplara verilmemiştir dersem, doğru söylemiş olurum. Çünkü bu eserin, İslâm memleketlerinin hiçbirinde bulunmadığını sanmıyorum. Hattâ hiçbir ilim talebesinin evinde, bir nüshasının bulunmayacağını zan etmiyorum. Hattâ insanlar, bu kasideden tashih edilmiş bir nüsha elde etmek için gayret ve teşebbüs üzeredirler. Benim yanımda da Lâmiyye ve Râiyye kasidelerinden birer nüsha vardır. İkisi cildli olarak bir arada olup, Sehâvî’nin talebelerinden Hacîc’in hattı, ya’nî el yazısı iledir. Bana bu kitabın ağırlığınca gümüş verdiler de, kabûl edip onlara vermedim. Gerçekten de bütün insanlar, pahasını kıymetli tutup, her asırda yüksek fiyatla sattılar. Bundan başka, sözünü doğru tutmada, lafızlarını mantık ve mefhum olarak kıymetli bilmede, o derece mübalağa etmişlerdir ki, hiç yanılmayacağını dahi söyleyenler olmuştur. Ba’zıları da, bir başka yönden haddi aşmış, yalnız bu kitabın içinde olanları “Kırâat-ı Seb’a”dan saymışlar, bundan başkası şaz olup kırâatı caiz değildir, demişlerdir.”

2. Kasîde-i Râiyye: Arab edebiyatının en güzel belagat örneklerinden olan bir kasidedir.

3. Hırz-ül-emânî ve vech-üt-tehânî: Kırâat ilmine dâir bir kaside olup, 1173 beyitten ibârettir. Eşsiz bir eserdir. Asrındaki kırâat âlimleri, kırâatleri nakil husûsunda onu kaynak eser kabûl ettiler. Kırâat ilmi ile meşgûl olanlar, bu kasidenin ezberlenmesine ve bilinmesine öncelik verirlerdi. Bu kaside, kırâat ilmi ile ilgili ince ve gizli işâretleri ve insanı hayran bırakan rumuzları ihtivâ etmektedir. Bu uslûbta, daha önce bir kaside yazılmamıştır.

4. Ukaylet-ül-kasâid fî esn-elmekâsıd: Dânî’nin “Maknî”si üzerine yazılan ve onları en güzel şekilde açıklayan bir kasidedir.

5. Nâzımet-üz-zehr: Sûrelerdeki âyet-i kerîmelerin sayılarını anlatan bir kasidedir.

6. Tetimmet-ül-hırz min kurrâi eimmet-il-kenz.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 110

2) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 260

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 10

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 224

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 301

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 270

7) Miftâh-ün-se’âde cild-2, sh. 49, 50, 51

8) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 39

9) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 71, 73

10) Ma'rifet-ül-kurrâ-il-kübrâ cild-2, sh. 457, 458

11) El-A'lâm cild 5, sh. 180

SELÂHADDÎN-İ EYYÛBÎ

Fıkıh âlimi ve Eyyûbîler devletinin kurucusu. İsmi, Yûsuf Selâhaddîn bin Eyyûb bin Şadî'dir. Künyesi, Melik Nasır Ebû Muzaffer'dir. 532 (m. 1137)'de Suriye'nin kuzey taraflarındaki Tikrit'te doğdu. Babası Necmeddîn Eyyûb, Azerbaycan'da Erivan'ın Devin kasabasındaki Hazbânî kabilesine mensûp idi. O sırada Büyük Selçuklu Sultânı Mes'ûd Şah'ın, Haleb ve Musul bölgesi Atâbeki Nûreddîn bin Zengî idi. Necmeddîn Eyyûb, kardeşi Şirkûh ile Haleb ve Musul Sultânı Nûreddîn'in hizmetine girip, Tikrit muhafızlığına getirildi. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin çocukluğu, Tikrit, Ba'lebek ve Şam şehirlerinde geçti, iyi bir tahsil ve terbiye gördü. Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî, Ebû Tâhir bin Avf, Kutbüddîn Nişâbûrî, Abdullah bin Berî en-Nahvî gibi pekçok âlimden fıkıh ve hadîs-i şerîf öğrendi. Kendisinden; Yûnus bin Muhammed el-Fârûkî, İmâd el-Kâtib gibi âlimler rivâyette bulundu.

Kur'ân-ı kerîmi, fıkıhtan "Tenbîh" kitabını, şiirden "Hamâse" kitabını ezberledi. Fıkıh âlimi oldu. Kuvvetli bir zekâya sahip idi. Ânî ve isâbetli kararları meşhûrdur. Bütün işlerine istişâre ederek karar verir, neticeye varıncaya kadar bu kararından dönmezdi. Âlimlerle sohbeti herşeye tercih ederdi. Kitaplarla uğraşmak, ilim öğrenmek, incelemeler yapmak, en çok sevdiği, lezzet aldığı şeylerdi. Hocaları olan büyük âlimlerden ve kitaplarından ayrılmak, sanki ona idama götürülmek gibi gelirdi. Öyle ki, ileride kendini sultanlığa ulaştıracak, asırlarca ismini dillerde dolaştıracak olan askerlik hizmetini bile babasının pekçok yalvarması ile kabûl etti. "Mes'ûd o kimsedir ki, dünyâ onu terk etmezden önce, o dünyâyı terk etmiştir" hadîs-i şerîfine uymaya çalışırdı. Buna rağmen, "Arzusu âhıret olup, âhıret için çalışana, Allahü teâlâ dünyâyı hizmetçi yapar" hadîs-i şerîfi kendisinde tecellî etti. Selâhaddîn-i Eyyûbî (radıyallahü anh), dünyâdan kaçtıkça, dünyâ onu kovaladı. Neticede Mısır, Suriye, Diyâr-ı Bekr ve Yemen'e sultan oldu. Hayâtı dîn-i İslama hizmetle geçti. Ehl-i sünnet i'tikâdında olmayan devletleri yıktı ve oralara, doğru olan i'tikâdı, îmânı yerleştirdi. Kudüs-i şerîfi hıristiyanların elinden aldı. Bunu hazmedemiyen bütün Avrupa devletlerinin topladığı 600.000'den ziyâde haçlı ordusunu perişan etti. İslama hizmet için çalışan Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin, sarayında oturup rahat ettiği görülmedi. Hayâtının her ânı cihâd ile, hizmet ile, ibâdet ile geçti. 589 (m. 1193) senesinde Şam'da vefât etti.

558 (m. 1162) yıllarında Mısır'da bulunan Fâtımîler, içlerinde bulunan karışıklıkları düzeltmek üzere, Sultan Nûreddîn'den yardım istediler. Bu yardıma, kumandan olarak Şirkûh vazîfelendirildi. Zamanını hep ilim öğrenmeğe hasreden Selâhaddîn'i, amcası Şirkûh yanında götürmek istedi. Binbir güçlükle kitaplarından ayırıp, yanına yardımcı olarak aldı. Selâhaddîn-i Eyyûbî ve amcası Şirkûh, Fâtımîlere yardım için geldikleri hâlde, düşman muâmelesi gördüler. Eshâb-ı Kirâm düşmanı olan Fâtımîler, Şirkûh gelmeden iç karışıklıklarını düzelttiler ve bu gelen Ehl-i sünnet ordusundan çekindiklerinden, dinlerini menfaatlerine feda ederek, Kudüs'deki hıristiyanlardan yardım istediler. Şirkûh ve genç yeğeni Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin küçük askerî birliği Mısır'a gelirken, Fâtımîlerin ve haçlıların ordusu ile karşılaştılar. Bu iki ordunun, çevrelerini sarıp saldırıya geçtiklerini görünce, hayret edip, önce şaşırdılar, sonra Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kısa ve etkili konuşmasıyla, küçük birlik heyecana geldi. Ehl-i sünnet düşmanlarına karşı hücuma geçtiler. Birliğin komutasını üzerine alan Selâhaddîn-i Eyyûbî, ilk defa askere ve çarpışmaya katıldığı hâlde, nice tecrübeli komutanları kendisine gıbta ettirecek şekilde hücumlar ediyor, ordusunu galeyana getirip, sağa sola emirler veriyordu. Nerede sıkışıklık varsa, bir ânda oraya yalın kılıç yetişip, düşmana amansız darbeler indiriyordu. Bu şekilde müstahkem bir mevkiyi zaptetip, Sultan Nûreddîn'e haberci gönderip yardım istedi. Yardım gelene kadar, fevkalâde bir mehâretle Belbis kalesini zaptedip müdâfaaya başladı. Sultan Nûreddîn ise, başka bir yol ta'kib ederek, haçlı ordusunu Fâtımîlerden ayırmanın yolunu aradı ve Hıristiyanların topraklarına saldırdı. Memleketlerinin saldırıya uğradığını duyan haçlılar, Fâtımîleri bırakıp, vatanlarını müdâfaa için geri çekildiler. Bunu gören Mısırlılar, Sultan Nûreddîn'den korkup, Selâhaddîn-i Eyyûbî ile anlaşmak mecbûriyetinde kaldılar. Anlaşmayı bizzat hazırlayan Selâhaddîn-i Eyyûbî, bütün şartlarını kabûl ettirip, sâlimen ordusuyla Şam'a döndü. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yaptığı bu ilk savaş, onun zekâsını, soğukkanlılığını ve

cesâretini, anî ve yerinde kararını, harp san'atındaki fevkalâde mehâretini ortaya çıkardı. Şam'a gelir gelmez, canından çok sevdiği âlimlerin ilim meclislerine katıldı. İlim öğrenmeye devam etmek isteyen Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kahramanlığını ve mehâretlerini Sultan Nûreddîn'e anlattılar. Sultan Nûreddîn de, Eshâb-ı Kirâma dil uzatan bu Fatımî sapıklarına bir ders vermek maksadıyla Mısır'a harb ilân etti. Kumandanlığına Şirkûh ve binbir rica ile Selâhaddîn-i Eyyûbî'yi getirdi. Fâtımîler, yine İslâmiyetle alay edercesine Kudüs'deki haçlılardan yardım istediler. Kudüs hükümetinin kralı, ordusunu toplayıp Mısırlılara iltihak etti. Selâhaddîn-i Eyûbî'yi Tih Çölü'nün kuzeyinde bekleyip yolunu kesmek istediler. Bu plânı öğrenen Selâhaddîn-i Eyyûbî, Allahü teâlânın rızâsı için yola çıkıp, büyük bir azîmle ve eşine ender rastlanan bir cesâretle, herkesin geçilmez dediği Tih Çölü'nü geçmeye karar verdi. Rüzgâr öyle şiddetli idi ki, alev alev yakıyor, kum çölünün altını üstüne getiriyor ve yeri göğü dehşetle titretiyordu. Büyük bir güçlükle, Allahü teâlânın yardımıyla çölü geçip Nil nehrine ulaştılar. Fâtımîlerin ve haçlıların müşterek ordusunun ters istikâmetten karşılarına çıktılar. İkibin kişiden ibâret olan Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ordusu, otuzbin kişilik müttefik orduyla karşılaşınca, düşmanın çokluğundan bir an kararsızlığa düşüp geri dönmek istediler. Fakat Selâhaddîn-i Eyyûbî, ordusuna hitaben, "Asker evlâtlarım! ölmek, Allaha kavuşmak demektir. Dînimizi müdâfaa ederken şehîd olanların doğru Cennete gireceğini biliyorsunuz. Eğer bizler rahatımızı düşünseydik, burada değil, hanımlarımızın, çocuklarımızın yanında olurduk. Düşmanın az veya çok olması bizi yolumuzdan alıkoymaz. Kaçmak zilletine katlanmaktansa, şehîd olmayı hanginiz arzu etmezsiniz. Allahın yardımı bizimledir. Cenâb-ı Hak dînine hizmet edenlere zafer va'dediyor" diyerek şahlanan atını ileri sürdü. Bu sözleri heyecanla dinleyen asker, yerlerinden ok gibi fırlayıp düşmana saldırdılar. Kendilerinden onbeş misli fazla olan düşmana, kalblerinde coşan îmân, dillerinde Allah Allah sesleri ile fırtına gibi daldılar. Haçlı kralı, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ve ordusunun sür'ati ve mehâreti karşısında şaşırdı. Askerinin kırılmakta olduğunu gören kral, Sultan Nûreddîn yine memleketimize saldırır bahânesiyle, selâmeti kaçmakta buldu. Selâhaddîn-i Eyyûbî ise, bunların şaşkınlığından istifâde edip askeriyle Nil nehrini yüzerek geçti ve Mısırlıların elinde bulunan İskenderiye şehrini zaptetti. Fâtımîler, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin bu akıl almıyan Tih Çölü'nü ve Nil nehrini geçmesini, ikibin kişi ile otuzbin kişiyi mağlûb etmesini ve İskenderiye'yi zaptetmesini görünce şaşkına döndüler. Haçlılara tekrar tekrar yardım için yalvardılar. Müslüman olduklarını söyleyen Fâtımîler, İslâm düşmanı olan haçlılarla vergi ödemek şartıyla tekrar ittifâk kurdular ve ordularını toplayarak İskenderiye'ye hücum ettiler. Düşman çok kalabalıktı. Bu saldırıda Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin askerinin çoğu şehîd oldu. İskenderiyeliler Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin adâletine ve kahramanlığına hayran kaldılar. Onlar da şehri savunmaya başladılar. Selâhaddîn-i Eyyûbî düşmanın öldürülmekle bitmeyeceğini anlayınca, amcası Şirkûh'u, Sultan Nûreddîn'den yardım almak için, bir miktar asker ile münâsip bir vakitte kaleden çıkardı. Selâhaddîn-i Eyyûbî, üç-dört yüz mücâhidle, binlerce düşmanı İskenderiye'ye sokmamak için geceli gündüzlü çarpıştı. Düşman, kaleye girmek için hücum üstüne hücum ediyordu. Fakat hepsi neticesiz kaldı. Bu şekilde üç ay saldırıya devam ettiler. Bu sırada haçlılar, bir donanma ile denizden de saldırıya geçtiler. Kalede erzak bitmek üzere idi. Askerin sayısı da, yüz kadar ancak vardı. Buna rağmen Selâhaddîn-i Eyyûbî hazretleri, Allahü teâlânın yardımıyla düşmana göz açtırmıyor, kaleye kimseyi sokmuyordu. Şirkûh'dan yardım gelmiyeceğini anlayan Selâhaddîn-i Eyyûbî ümidini asla kaybetmedi ve düşmanla anlaşma yapmak istediğini bildirdi. Harbte de, sulhda da aynı derece olan ileri görüşlülüğünün bir alâmeti olmak üzere, asker ve silâhlarıyla Suriye'ye sâlimen dönmek şartıyla kaleyi teslim edeceğini bildirdi. Düşman bu teklife çok sevindi. Anlaşma yapıldı. Kral, kaleden bir ordu çıkacak beklerken, yüz kadar çeşitli yerlerinden yara almış kahramanı görünce, Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye hayran oldu. Kendisini yakından görmeyi arzu ederek çadırına da'vet etti. Üç-dört gün hıristiyanların arasında kalan Selâhaddîn-i Eyyûbî, haçlıların askeri plânlarını, kumandanların birbirleriyle rekabetlerini anladı; ileride başarılı olmasının sebeblerinden biri de, burada gördükleri ve öğrendikleri oldu.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, yüz kadar askeriyle Suriye'ye varıp Sultan Nûreddîn'e durumu anlattı. Tekrar, medresede ilim öğrenmeye başladı. Âlimlerin sohbetlerini kaçırmaz, kalblere şifâ olan sözlerini büyük bir arzu ile dinlerdi. Günler böyle devam ederken, "Zâlime yardım eden, onun zulmüne uğrar" hadîs-i şerîfine uygun olarak, Kudüs hükümetinin kralı, birkaç defa Mısır'a gidip geldiklerinde, Fâtımîlerin kendilerini müdâfaa edemiyecek kadar zayıfladıklarını görünce, harb ilân etmiye lüzum görmeden Mısır'a saldırdı. Haçlıların bu saldırısı karşısında Fâtımîlerin sultânı, yemînler ederek Sultan

Nûreddîn'den yardım dileyip, "Bizi, bu haçlıların zulmünden kurtar" diye yalvardı. Sultan Nûreddîn, Mısırlılara yardıma karar verip, Selâhaddîn-i Eyyûbî ile amcası Şirkûh'u bu vazîfe ile kumandanlığa getirdi.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, iki defa kendilerini aldatıp öldürmek için aylarca savaşan, bunun için de haçlıları yardıma çağıran bu Fâtımîler'e, şimdi yardıma gidiyordu. Haçlılara karşı, müslüman olduklarını söyleyen Fâtımîleri koruyacaktı. Selâhaddîn-i Eyyûbî, âdeti veçhile büyük bir sür'atle önüne çıkan askeri birlikleri perişan ederek, orduyu Kâhire'ye ulaştırdı. Vezîr Şavur'un anlaşma va'di ile oyaladığı Haçlı ordusu, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ordusuyla yardıma geldiği haberini duyar duymaz, savaş meydanından Kudüs'e kaçtı. Vezîr Şavur, gelen Selâhaddîn-i Eyyûbî ve ordusunu önce iyi karşıladı, sonra akrep misâli tuzak kurup öldürmeyi plânladı. Selâhaddîn-i Eyyûbî ve amcası Şirkûh'u ziyâfete da'vet etmek istedi. Plânı öğrenen Selâhaddîn-i Eyyûbî, onlardan önce da'vet isteğinde bulundu. Da'veti kabûl eden Şavur ziyâfete gelirken, onları karşılamak için Selâhaddîn-i Eyyûbî yanlarına gelip, muhafızlarına aldırış etmeden Şavur'u atından aşağı attı. Bunu gören muhafızlar dağılıp sultâna haberi ulaştırdılar. Sultan, veziri Şavur'un açık verdiğini öğrenince, Şavur'u îdam ettirdi. Suriye Sultânı Nûreddîn'den korktuğu için, ona bağlılığını göstermek maksadıyla Şirkûh'u kendisine vezîr ta'yin etti. Bir iki ay sonra Şirkûh vefât etti. Mısır Sultânı, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin vezîr olmasını rica etti. Siyâseti hiç sevmiyen Selâhaddîn-i Eyyûbî hazretleri, Mısırlılarda yerleşmiş olan bozuk i'tikâdı düzeltip, yerine Ehl-i sünnet i'tikâdını yerleştirmek için vezîr olmayı kabûl etti. Durum, Sultan Nûreddîn'e bildirildi. O da Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Mısır'a vezîr olmasını uygun gördü.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, sür'atle îmâr çalışmalarına başladı. Medreseler açtırdı. Hastahâneler yaptırdı. Kalelerin onarımını halletti. Halka yapılan zulüm ve adâletsizliğe son verdi. Dînî hükümlerin harfiyyen yerine getirilmesine çalıştı. Âlimlere, Ehl-i sünnet i'tikâdının anlatılması için emirler verdi. Hapishâneleri medreseye çevirerek, ülkeleri fethetmenin zulüm ve düşmanlık ile değil, ilim ve irfanla olacağını gösterdi. Kısacası Mısır'ın hem ma'nevî hem de maddî yönden imârına çalıştı. Vezirinin Ehl-i sünnet i'tikâdını yerleştirmeye çalıştığını farkeden Fatımî sultânı, Selâhaddîn-i Eyyûbî'yi kötülemeğe başladı ve ona sû-i kasd tertîb etti. Selâhaddîn-i Eyyûbî, sû-i kasdı zamanında öğrenip, sû-i kasdcılara hadlerini bildirdi. Halk ise, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin adâletine ve yaptığı iyiliklere hayran olup, Ehl-i sünnet ve cemâat i'tikâdını benimsemeğe, ibâdetlerini de Şafiî mezhebine göre yapmağa başladılar. Bu sırada Sultan Nûreddîn, Mısır'da yapılacak bir teşebbüste kuvvetli olmak için bir miktar asker gönderdi. O günlerde Mısır sultânı hastalandı ve öldü. Selâhaddîn-i Eyyûbî, bunu; Allahü teâlânın bir lütfu olarak değerlendirip, sarayı işgal ederek Mısır'a sultân oldu. Yüzotuz senedir halkın elinden zorla alınan altınları, halka dağıttı. Bu hareket, halkın Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye iyice bağlanmasına sebeb oldu.

Sultan Selâhaddîn, İslâmiyetin ve Ehl-i sünnet i'tikâdının yerleşmesi için, Nuybe, Yemen ve Trablusgarb'ı istilâ etti. Kazandığı bu parlak galibiyetler, şöhretini bir kat daha arttırdı. Böylece, çıkmasından korkulan fitne ihtimâllerinin hafızalardan silinmesine çalıştı. Fakat, Fatımî taraftan olan, Eshâb-ı Kirâm düşmanı Abd-us-Samed el-Kâtib ile İmâret-ül-Yemânî gizli bir cemiyet kurdular. Selâhaddîn-i Eyyûbî'yi ortadan kaldırmayı plânladılar. Bu haber öğrenilince, elebaşılar yakalanıp, cezalandırıldı. İleride çıkabilecek bir fitne ateşi de böylece söndürülmüş oldu.

Bu sırada, Sultan Nûreddîn vefât etti. Onun vefâtı ile, Suriye'de çeşitli iç karışıklıklar meydana çıktı. Bundan istifâde etmek istiyen Kudüs'deki Haçlı kralı, mükemmel bir ordu kurarak Humus'u muhasara etti. Sultan Selâhaddîn, Humus'a yardıma koştu ise de, ancak Humus'un teslim olduğu gün yetişebildi. Bir elçi göndererek, Haçlı ordusunun başkomutanıyla görüşmek istedi. Komutan, Selâhaddîn-i Eyyûbî ile İskenderiye önlerinde görüşerek, hareketlerine hayran olanlardandı. Teklifi kabûl etti. Müzâkerelerin neticesinde, Selâhaddîn-i Eyyûbî tarafından uygun bir bedel ödemek şartıyla, Humus'un iadesine karar verildi. Selâhaddîn-i Eyyûbî (radıyallahü anh), güzel ahlâkının düşmanlarına dahî verdiği hürmet ve muhabbet sebebiyle, kaleyi kurtarmaya muvaffak oldu.

Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin bu başarılarını gören Abbasî halîfesi, saltanatını tasdik etti. 567 (m. 1171) senesinde, Selâhaddîn-i Eyyûbî kendi nâmına hutbe okuttu.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, çevrede bulunan bozuk i'tikâdlı firkaları tesbit edip, üzerlerine gitmeye başladı ve onların Ehl-i sünnet i'tikâdı ile şereflenmeleri için çalıştı. Kur'ân-ı kerîme yanlış ma'nâ vererek Ehl-i sünnetten ayrılan ve Peygamber

efendimizin (aleyhisselâm) arkadaşlarına düşman olan Bâtınîlerin üzerine yürüdü. Bâtınîler, Ehl-i sünnet i'tikâdından ilk ayrıldıkları günden i'tibâren bütün İslâm devletinin ileri gelenlerine sû-i kasdden geri durmamış, Nizâm-ül-mülk ve daha nice âlimleri ve kahramanları yok etmişlerdi. Zamanlarında bulunan pâdişahları bile huzûrsuz etmişler ve hiç mağlup olmamışlardı. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin üzerlerine geldiğini haber alınca, Bâtınî fedaileri yola çıktı. Asker kılığına girip Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin istirahat ettiği bir saatta çadıra girdiler. Selâhaddîn-i Eyyûbî uyuyordu. Birisi başına bıçakla vurdu. Bu darbenin te'sîriyle uyanıp, derhal yattığı yerden fırlayarak adamın elinden silâhı aldı onu zararsız hâle soktu. Bu anda bir diğeri hücum etti. Onunla uğraşırken üçüncü adam da saldırıya geçti. Çadırdaki gürültülere bir ma'nâ veremeyen nöbetçiler içeri girdiler, hâdiseyi görünce, sultâna yardım edip ikisini öldürdüler. Birini sağ olarak yakaladılar. Araştırma neticesinde, bunların Bâtınî sapıklarından oldukları anlaşıldı. Dağda bulunan reîslerinden aldıkları emir üzerine, kendisini öldürmeye geldikleri öğrenildi. Selâhaddîn-i Eyyûbî, reîslerinin yerini öğrenip, kan dökücü olan bu sapıkların inlerine yürüdü. Her yerden ot biter gibi ortaya çıkıyorlar, orduya zayiat veriyorlardı. Selâhaddîn-i Eyyûbî, her adımda birçok eşkiyayı öldürerek, düşmanın asıl merkezine bir haftada gelebildi. Reîsleriyle birlikte hepsini yakaladı. Eşkiyalığa tövbe ettirdi. Onların kalblerine öyle bir korku saldı ki, kendisi hayatta olduğu müddetçe, hiçbir kimseye bir daha sû-i kasd yapmaya cesâret edemediler.

Sultan Selâhaddîn'in hiç kimseye nasîb olmıyan böyle büyük bir zafere kavuşması, dost ve düşmanının gözünde, şan ve şerefini şöhretin zirvesine çıkardı.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, bundan sonra tekrar Mısır'a döndü. Şehrin etrâfına surlar yaptırdı. Yeni yeni medreseler açtırarak, talebelerin Ehl-i sünnet i'tikâdı üzere yetişmesine büyük gayret gösterdi. Halkın refahı için çeşitli hayırlı işlerle uğraşırken, Suriye'de bulunan atabekler birbirlerine düştüler. Birbirlerinin topraklarına saldırdılar. Bunu fırsat bilen Kudüs'deki Haçlı kralı, etrâfa saldırmaya, müslüman topraklarını zaptetmeye başladı. Bu haberi Mısır'da işiten Selâhaddîn-i Eyyûbî, ordusuyla sür'atle Suriye'ye koştu. Kral, arkadan meydan okuduğu hasımlarına, harp sahasında karşı koyamayacağını anlayınca, Askalan kalesinde müdâfaaya çekildi. Meydandan düşmanın kaçtığını gören sultan ise, ordusunu, o civarda bulunan yerleri zaptetmeye gönderdi. Kendisi de, sâdece maiyetiyle beraber Remle ve Askalan arasında bir mevkide kaldı. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ordusu, üç gün etrâftaki düşman topraklarını fethede fethede, merkezden onbeş saatlik bir mesafeye ulaştılar. Kalede ise düşman, ordunun etrâfa dağıldığını, ufak bir birliğin iki kale arasında kaldığını ta'kib etmekte idi. Bunu fırsat bilen kral, Askalan'dan çıkıp görünmeden Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ikâmetgâhına bir ok atımı kadar yaklaştı. Sultan, düşmanın böyle ansızın ortaya çıktığını görünce, düştüğü tehlikeli durumun önemini anladı. Bir taraftan etrâfa fetih için açılan orduya haber gönderirken, bir taraftan da müdâfaaya çekilip, düşmanı yararak aralarından sıyrılmanın yollarını aramaya başladı. Büyük bir haçlı sürüsüne karşı, bir avuç İslâm askeri müthiş bir mücâdeleye girişti. Başta Selâhaddîn-i Eyyûbî olmak üzere, canla başla çarpışıyorlar, hıristiyan ordusunun çemberini yarmaya gayret ediyorlardı. İslâm askerinin çoğu şehîd oldu. Sultan Selâhaddîn'in bir kaç defa esîr düşmesine ramak kaldı. Askerlerin, sultanlarını korumak için canlarını feda etmesiyle, Allahü teâlânın bir ihsânı olarak düşman çemberini yardı. Açlık ve susuzluk içerisinde, son derece meşakkatli bir yolculuk yaparak, sekiz günde Tih Çölü'nün kenarından Belbis'e vardı. Uğradığı tehlikeli durum, o derece dehşetliydi ki, çok büyük işleri oyuncak gibi kabûl eden Selâhaddîn-i Eyyûbî, böyle bir belâdan sağ ve sâlim nasıl kurtulduğuna hayret ettiğini, kardeşine yazdığı bir mektûpta; "Hıristiyanlarla yaptığımız bu savaşta, neredeyse helak olacaktık. Allahü teâlânın bir lütuf olarak bizi kurtarması, elbette ileride tahakkukunu istediği bir iş içindir" diye belirtti.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, derhal toplayabildiği az bir kuvvetle, Suriye'ye yıldırım gibi hareket etti. Haçlı topraklarından o kadar sür'atle geçti ki, düşman değil mâni olmak, gelişini bile haber almaya fırsat bulamadı.

Filistin'den böyle sür'atle geçtiği hâlde, İslâm topraklarında da hızını azaltmadı. Ansızın Lübnan'daki Sayda'ya vardı. Orada bulunan Haçlı kralı ve ordusunu bir darbede perişan etti. Hattâ neredeyse kral dahî esîr edilecekti. Sultan Selâhaddîn, buradan Trablusşam Kontu'nun kumandasındaki Haçlı ordusunu da dağıttıktan sonra, Ürdün'deki hıristiyan kalesini bir anda zaptedip tahrîb etti. Haçlılar, Askalan'da mahvettik dedikleri Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin bir anda ortaya çıkmasını, ordularını perişan ettiğini, kalelerini yıktığını görünce, ne yapacaklarını şaşırdılar. Anlaşma yapmaya mecbûr kaldılar.

Kudüs-i şerîfin fethi ve Akka zaferi: Haçlılar, yaptıkları andlaşmayı bir yıl sonra bozdular. Müslümanların kervanlarını soydular, topraklarına saldırdılar. Hattâ daha da ileri giderek, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek kabr-i şerîflerine sû-i kasd için Medine'ye gitmeye karar verdiler. Bunları işiten Selâhaddîn-i Eyyûbî, ordusuyla, âdeti veçhile sür'atle Haçlı topraklarına girip düşmana hücum etti. Öyle çarpışmalar oldu ki, ölüleri görenler, kimse esîr olmamış, bütün hıristiyanlar ölmüş, esîr olan hıristiyanları görenler, hiç kimse ölmemiş, herkes esîr alınmış sanırlardı. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek kabr-i şerîfine sû-i kasda karar veren Renaud de Chatillon'u yakalayıp idâm etti. Selâhaddîn-i Eyyûbî, fetihlerine devam edip, önce Kudüs'ün etrâfındaki onbeş kadar sağlamlığıyla meşhûr olan kaleleri teslim aldı. Bunlar içinde; Akka, Beyrut ve Sayda kaleleri de vardı.

Bundan sonra, düşmanı can evinden vurmak için, bütün askerini toplayıp Kudüs-i şerîf üzerine yürüdü. Mukaddes yerlerin harâb olmaması için yaptığı "Teslim ol!" ihtârına aldırış edilmeyince, muhasara başladı. Kudüslüler, Balion'un kumandasında, altmışbin askerle müdâfaaya geçtiler. Selâhaddîn-i Eyyûbî, kalenin doğu ve kuzey tarafından hücum edip, kale surlarının altına lağım kazdırmaya başladı. Bunu anlıyan haçlılar, lağım kazdırmamak için kaleden dışarıya çıkıp birkaç defa hücum ettilerse de, hepsinden perişan olarak geri çekilip, kale kapılarını kapadılar. Kalelerinin yıkılıp, öldürüleceklerini anlayan haçlılar, çâreyi aman dilemekte buldular. Selâhaddîn-i Eyyûbî, aman tekliflerini reddedip, "Siz, Kudüs'ü zaptettiğiniz zaman müslümanları nasıl kılıçtan geçirip Kudüs'ü kan gölü hâline getirdiysenîz, ben de size şimdi aynısını yapacağım!" diyerek, elçileri geri gönderdi. Fakat Haçlı komutanı Balion, Sultan Selâhaddîn'in şefkat ve merhametini, aman dileyene kılıç kaldırmıyacağını bildiği için, bizzat kendisi kaleden çıkıp aman diledi. Kalede bulunan her erkek için on, kadın için beş, çocuk için de iki altın bedel ödemek şartı ile, sağ olarak istedikleri yere gitmelerine, bedeli ödeyemeyenlerin esîr alınması şartıyla, kalenin anahtarlarını teslim edilmesi şeklinde anlaşma kabûl edildi.

Selâhaddîn-i Eyyûbî (radıyallahü anh), Kudüs'ü teslim alır-almaz, Akdeniz'in doğusunda bulunan bütün kaleleri fethetti. Sâdece Sur kalesi, son derece sağlam olduğu, aynı zamanda fethedilen yerlerdeki haçlıların toplandığı yer olduğundan mukavemet gösterebildi. Bunlarla, Antakya tekfurunun elinde bulunan müslüman esîrlerin bırakılması şartıyla, sekiz aylık bir müddet için mütâreke yapıldı. Böylece gelebilecek bir haçlı saldırısına karşı hazırlık için zaman kazanılmış oldu.

Kudüs'ün istilâ haberi Avrupa'ya ulaşınca, hıristiyanlar beyinlerinden vurulmuşa döndüler. Avrupa adetâ yerinden kopmuşcasına heyecana ve galeyana geldi. Papa III. Üryan üzüntüsünden öldü. Yerine geçen VIII. Greguar ve III. Cleman ismindeki papazlar, Alman İmparatoru Frederic, Fransız kralı Philippe ve İngiltere hükümdârı Arslan Yürekli Richard ile birçok asilzâdelerle din adamları, ne kadar eli silâh tutan varsa hepsini topladılar, Kudüs'ü almak üzere silâh kuşandılar.

Bu sırada, daha önce Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye esîr düşüp aman dileyerek kurtulan Kudüs Kralı, bir daha İslama karşı silâh kullanmıyacağına yemîn ettiği hâlde, hıristiyanların âdeti olan sözünde durmama ve va'dinden dönme gibi hasletleri (!) sebebiyle yemînini bozdu. Toplayabildiği hıristiyanlarla Akka kalesine saldırdı. Fetihlerini daha yeni tamamlayan sultan Selâhaddîn, haberi işitir işitmez, yanında bulunan askeriyle kalenin imdâdına koştu. Kaleye girmeye engel olmak isteyen haçlı alayları arasından ok gibi geçerek kaleye girdi. Kalenin burçlarından, düşmanın mevki ve tertîbatını inceledi. Kaleyi savunması için bir miktar asker bırakıp, diğer askerlerle dışarı çıktı ve düşmana hücum etti. Birkaç hamlede düşmanı perişan edip, ordugâhlarına sığınmaya mecbûr etti. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin bu şimşek gibi hareketi haçlıları şaşırttı. Muhasarayı bırakmaya karar verecekleri an, haçlı donanması sahile yanaştı. Bunun üzerine muhasarayı bırakmadılar. Selâhaddîn-i Eyyûbî, gelen imdat kuvvetlerinin çokluğunu görünce, ileride olabilecek büyük felâketi anladı. Bu belâ gölünü, gelişinin gürültüsü uzaktan işitilen güçlü selin karışmasıyla bir belâ denizi hâline gelmeden kurutmak istedi. Bunun için muharebeyi hiç ara vermeden geceli gündüzlü devam ettirdi. Fakat, Sur'da bulunan hıristiyanlar da kralın imdâdına koştular. Gün geçtikçe haçlıların sayısı dev gibi büyümeye başladı. Muhasaranın kırkıncı gününde, haçlı ordusu ikiyüz bine ulaştı. Çektikleri duvarlarla, kalenin etrâfında ikinci bir kale daha meydana geldi.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, civarındaki İslâm devletlerinden yardım istedi. Fakat hiç kimseden en ufak bir yardım göremedi. Haçlılar, tâ Avrupa'dan Kudüs'ü kurtarmak için koştukları hâlde, maalesef Sultan Selâhaddîn'e kimseden yardım gelmedi. Her zaman olduğu gibi, şimdi de işlerini yalnız başına

halletmeye mecbûr kaldı. Sâdece, Selçuklu Sultânı Kılıç Aslan, Anadolu, üzerinden gelen haçlılara karşı koymak sûretiyle yardımcı oldu.

Haçlılar zırhlarına ve sayılarının çokluğuna güvenerek, Akka kalesi önünde umûmî bir taarruza geçtiler. Selâhaddîn-i Eyyûbî, askerini hilâl şeklinde tertipliyerek düşmanın karşısına çıktı. Haçlılar, İslâm ordusunun sağ cenahına yüklendi. Sağ cenahı geriye püskürttükten sonra merkeze hücum ederek. Sultânın çadırına kadar geldiler. Selâhaddîn-i Eyyûbî soğukkanlılığını kaybetmiyerek hadiseyi ta'kib ediyor, düşmana en kısa zamanda nereden hücum etmesi icâbettiğini hesaplıyordu. Birden, merkezdeki kuvvetleriyle, düşman ordusunun arka saflarında duran kralın bulunduğu yere hücum etti. Geçtiği yerleri tamamen dağıtarak ilerliyordu. Bu sırada bozulan sağ cenahın kumandanı. Sultânın yeğeni Takıyeddîn, askerini toparlayarak Sultâna yardıma yetişti. İki güç birleşince, düşman siperlerine kadar vardılar. Fakat, düşmanın sultanın çadırı etrâfında yerleştiği haberi gelince, mecbûren geriye döndüler. Orada buldukları ne kadar haçlı varsa, hepsini kılıçtan geçirdiler. Ölenler ve yaralananlar o kadar çoktu ki, koca çöl baştan başa kana boyanmış, büyük bir mezarlığa dönmüştü. Selâhaddîn-i Eyyûbî, bu meydan muharebesinde galip gelmesine rağmen, kalenin haçlıların muhasarasından kurtarılması mümkün olmadı. Gün geçtikçe düşmana imdat kuvvetleri geliyor, çoğaldıkça yeniden saldırıya geçiyorlardı. Zırhlı düşman askerlerinin bütün hücumları, Selâhaddîn-i Eyyûbînin îmân dolu göğsünde parçalanıyordu. Her defasında, çölü düşman leşleri dolduruyor, fakat öldürmekle bitmiyordu. Bu şekilde kış mevsimi gelmiş, sultan da hastalanmıştı. O sırada Mısır'dan gelen Hüsâmeddîn Lü'lü komutasındaki donanma Sultâna imdâda yetişince, kumandayı ona devrederek, kendisi Harrube dağına istirahate çekildi. Hüsâmeddîn, bahara kadar Akka'yı müdâfaa ederek, düşmanı içeri sokmadı.

Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kardeşi Melik Âdil, kışın Mısır'dan topladığı askerleri, kumandanları ile baharda Akka'ya getirdi. Sultânın da sıhhati düzelmişti. Harrube dağından inen Sultan Selâhaddîn, kumandayı tekrar alarak, muharebeye başladı. O kış, haçlılar bulundukları yerin etrâfına hendekler kazıp duvarlar çevirmiş, ordugâhlarını büyük bir şehir hâline getirmişlerdi. Böylece haçlılar kaleyi, Selâhaddîn-i Eyyûbî de haçlıların ordugâhını muhasara etti. Düşman kaleye hücum ettikçe, Sultan da düşmana hücum ediyor, hergün binlerce haçlı öldürülüyordu. Bir yıldan fazla süren bu muhasarada, savaşsız bir saat bile geçmiyordu. Öyle ki, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin günlerce, haftalarca hiç uyumadığı ve yemek yemediği oluyordu. Ufak bir hareket olmazdı ki, Sultânın bakışlarından uzak bulunsun.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, insan gücünü aşan bir derecede gayret ve çalışmasıyla, düşmana karşı sayısız galibiyetler kazandı. Düşmanın, kale burçları yüksekliğinde yaptığı seyyar kulelerin hepsini ateşe verip, kullanılmaz hâle getirdi. Buna rağmen, kaleyi muhasaradan kurtaramadığına üzülüyordu. Bu sırada, Alman İmparatoru'nun yüzbinden ziyâde zırhlı asker ile Akka'ya doğru gelmekte olduğu haberi gelince, Sultan çok üzülüp, çâreler aramaya başladı. Bunun için çevrede bulunan atabeklerden, İslâm devletlerinden ve Selçuklu Sultânı Kılıç Arslan'dan yardım istedi. Gönderdiği mektûplarda şunlar yazılıydı: "Haçlı orduları, deniz dalgalarından daha çok olup, karada biri öldürülürse, denizden binlercesi gelmektedir. Tohumu hasadından ziyâde olup, ağaç budandıkça, bıçakla kesilemiyecek kadar dallar sürmektedir. Ordularını, içine girilmesi mümkün olmayan bir kale hâline koydular. Buna rağmen, onların pek fazlasını telef ettik. Öyle ki, kılıçlarımız kâfir kanından aşındı. Bizim askerlerimiz de, bu bitmek bilmeyen savaştan usanmaya başladı. Keşke Allahü teâlâ lütfetse de, bu âciz kulları bulundukları ızdıraptan kurtarsam. İçinde bulunduğumuz durumu mektûpla anlatmak mümkün değildir. Eğer buradaki durumu bir görseniz, gözyaşlarınızı tutamazsınız." Daha buna benzer yaralı kalblerin feryâdlarını ifâde eden sözlerle, İslâm askerinin düştüğü vahim durumu beyân etti. Buna rağmen, Kılıç Arslan'dan başka hiç kimseden ses çıkmadı. Selçuklu Sultânı Kılıç Arslan, İslâmın heybetini ve üstünlüğünü göstererek, sahip olduğu az bir kuvvetle, düşmanın geçeceği yollara çok sağlam bir sed çekti. Yaptığı çete harpleriyle, baskınlarla ve kanlı meydan muhârebeleriyle, Suriye hududuna gelinceye kadar yüzde seksenini telef etti. Silifke civarında Alman İmparatorunun nehre düşerek ölmesiyle, Haçlı ordularının ma'neviyâtı iyice bozuldu. Akka'ya gelinceye kadar, ancak beşbin kişi kaldılar. Anadolu'daki bu hâdiselerden haberi olmayan Akka'daki haçlılar, Alman İmparatoru'nun gelmesi yaklaştıkça, müdâfaayı bırakıp saldırıya geçtiler. Birgün cesâretleri artarak, yaptıkları meydan muharebesinde, İslâm ordusunun sağ cenahına yüklendiler. Sultânın kardeşi Melik Âdil, sahte bir geri çekilme ile düşmanı istediği mevkie kadar çekti. Sonra birden yön değiştirip

düşmanın arkasına geçti. Arada sıkışıp kalan haçlıları kılıçtan geçirmeye başladı. Bunu gören diğer hıristiyanlar onlara yardım için koştuklarında, Selâhaddîn-i Eyyûbî de onların üzerine hücum etti ve savaş oldukça şiddetlendi. Sekiz saat süren çok kanlı bir çarpışmadan sonra, düşmanın üçte biri daha telef edilmiş oldu. Geri kalanın da çoğu, yaralı bir hâlde ordugâhlarına doğru kaçmaya başladılar. Bu sırada, Akka kalesi içinde mahsur olan İslâm askerleri de hücum edince, düşmanın ızdırabı kat kat şiddetlendi. Şimdiye kadar yapılan meydan muharebelerinden en büyüğü olan bu savaş üzerine, Alman İmparatoru'nun ölümü ve askerinin sâdece beşbin kadarının kurtulduğu haberi gelince, haçlıların ma'neviyâtı iyice kırıldı. Aman dileyip, Avrupa'ya dönmeye karar verdiler. Fakat bu sırada bir haçlı ordusunun yardıma gelmesiyle muhasara kaldırılmadı, savaş devam etti. Selâhaddîn-i Eyyûbî ise, günlerce uykusuz ve aç kalması sebebiyle bitkin düşüp, eski hastalığı yeniden nüksetti. Mecbûr kalarak, sıhhate kavuşması için Harrube dağına çekildi. Bir taraftan hastalığını yenmeye uğraşırken, bir taraftan da kaleye güvercinlerle, dalgıçlarla, kaledeki İslâm askerlerine gönül alıcı haberler gönderip, talimatlar verirdi. Ayrıca kendi askerlerini, düşman askeri kıyâfetine sokarak, gemilerle Akka'ya yardıma gönderdi. Neft şişeleri imâl ederek, düşmanın seyyar kulelerini yaktı. Haçlılar, her geçen gün imdat kuvvetleri alarak, durumlarını yeniden şiddetlendirdiler. Bir ara kalenin burçlarına çıkmayı başardılar. Bunu işiten Selâhaddîn-i Eyyûbî, yıldırım gibi dağdan indi, düşmana amansızca saldırarak, geri çekilmeye mecbûr etti. Eğer Sultan gelmeseydi, Akkâ kalesi haçlılar tarafından işgal edilecekti.

Bu şekilde çekişmeli günler devam ederken, İngiltere kralı Arslan yürekli Richard ve Fransız kralı Philippe, getirdikleri büyük ordularla Suriye sahillerinde göründüler. Hıristiyanlar, bu gelen haçlılarla, İslâm askerlerinin birkaç misli çoğaldılar. Her zaman olduğu gibi, düşmanın azlığına ve çokluğuna önem vermeyen Selâhaddîn-i Eyyûbî, düşman siperlerine anî baskınlar, şiddetli hücumlar yaparak, haçlılara siperlerinden başını göstermeye bile fırsat vermedi. Bu şekilde kaleyi üç ay daha müdâfaa etti.

İki seneden beri geceli gündüzlü yapılan savaşlar sebebiyle, karadan ve denizden hiçbir yiyecek ve silâh yardımı yapılamadığından, Akka kalesindeki mücâhidlerin mukavemet edecek güçleri kalmadı, iki senedir yapılan çarpışmalarda çoğu şehîd oldu, geri kalanın da ziyâdesi yaralı idi. Çaresiz kalarak, teslim bayrağını çektiler. Selâhaddîn-i Eyyûbî, bunca zamandır uykusuz ve aç kalarak sıhhatini kaybettiği, muhafazasına çok önem verdiği bu kalenin teslim olmasına çok üzüldü. Ülkesinin diğer taraflarındaki müslümanları korumak maksadıyle , Ürdün nehrinin karşı tarafına geçti.

Kaleyi teslim alan İngiliz kralı Arslan Yürekli Richard başkanlığındaki haçlılar, oradaki ikibinbeşyüz mücâhidi kılıçtan geçirerek vahşetlerini sergilediler, insanlık ve en büyük İslâm düşmanı olduklarını bir dafâ daha gösterdiler.

Sultan Selâhaddîn'in müzmin hastalığı, üzüntüden yeniden nüksederek yatağa düştü. Ordu da, adetâ canlı bir cenâze gibiydi, İngiliz kralı, haçlıları düzenli bir ordu hâline soktuktan sonra, Ersuf önünde İslâm askerleriyle karşılaştı. İlk hamlede kumandayı bizzat yapamıyan Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ordusu dağılmaya yüz tuttu. Sultânın yakınlarının gayretiyle üç defa bozulup tekrar toplandığı hâlde, ordu perişan oldu. Sultan, ölüm döşeğindeyken bile canını dişine takarak, ordusu ile etrâftaki bir kaleye sığınmayı başardı. Bu derece hasta olan Sultan, boş durmayıp, kralın Yafa'yı zaptetme niyetinin olduğunu anlıyarak, Yafa'yı tahliye ve etrâftaki kaleleri tahrib ettirdi. Kral kaleleri îmâr ile meşgûl olurken, Sultan Selâhaddîn birazcık sıhhate kavuştu. Derhal anî baskınlarla, düşmanın hareketlerini güçleştirdi. Öyle ki, İngiliz kralı, bu kadar üstünlüklere sahip olmasına rağmen, bir adım bile ilerlemekten ümidini kesip, anlaşmak istediğini bildirdi. Şartları da, "Kudüs'ün ve hıristiyanlarca mukaddes olan "haç"ın kendilerine teslimiydi. Selâhaddîn-i Eyyûbî ise, Kudüs'ün müslümanlarca da mukaddes sayılan bir yer olması sebebiyle; canımızı veririz, fakat Kudüs'ü vermeyiz diyerek, anlaşmayı reddetti.

İngiliz kralı anlaşma yapabilmek için, Selâhaddîn-i Eyyûbî ile akraba olmayı, kız kardeşini, Sultânın kardeşi Melik Âdil'e vermek istediğini teklif etti. Ayrıca, Kudüs-i şerîf hükümetinin Melik Âdil'e, Akka ile, haçlıların aldığı toprakların da geline çeyiz olarak verilmesini teklif etti. Selâhaddîn-i Eyyûbî, bu teklifi derhal kabûl etti. Ancak, kız bu teklifi red ederek evlenmeye yanaşmadı. Bunun üzerine, savaş bütün şiddetiyle yeniden başladı. Haçlılar, Kudüs-i şerîfe saldırdılar. Selâhaddîn-i Eyyûbî, Kudüs kalesinin istihkâmlarını iyice sağlamlaştırmak için çok gayret gösterdi. Hattâ kendi atı ile taş taşıyarak kaleyi sağlamlaştırdı. Bu arada, akıncı birlikleriyle anî baskınlar yaptırarak, düşmanın gelişini

güçleştirdi. Tâ Avrupa'dan Kudüs'ü almak için gelen, başta İngiliz kralı olmak üzere bütün hıristiyanlar, Kudüs'e bir tepe üzerinden görünecek kadar yaklaştıkları hâlde, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin gösterdiği kahramanlıklar ve üstün gayretlerle, değil Kudüs'ü zaptetmek, muhasara etmenin bile mümkün olmadığını bildiklerinden, çaresiz kalarak geri çekildiler.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, düşmanın muhasaradan vazgeçip geriye çekildiğini görünce, bu işe bir son vermek maksadıyla, hıristiyanların elinde bulunan Remle üzerine yürüdü, ilk hücumda şehri zaptettiyse de, iç kaleyi alamadan haçlı ordusu imdâda yetişti. İngiliz kralı, Selâhaddîn-i Eyyûbî ile baş edemeyeceğini ve sonunda, bütün ordusuyla birlikte kendisinin öldürüleceğini tahmin ettiğinden, yine anlaşma yapmak istediğini bildirdi. Selâhaddîn-i Eyyûbî hazretleri dahî artık Avrupa'dan gelecek bir haçlı ordusunun olmadığını bildiğinden, İngiliz kralının ve orada mevcûd olan haçlıların kökünü kazımak maksadıyla anlaşmaya yanaşmak istemiyordu. Kumandanlarıyla istişâre ederek, onlara; "Bu zamana kadar, Allahü teâlânın ihsanıyla bütün muharebelerden muzaffer olarak çıktık. Dîn-i İslâmı yüceltmek için uğraştık. Sulhta iken ecelimin gelip, teşebbüsümü tamamlamama mâni olmasından korkarım. Madem ki Allahü teâlânın ihsânlarına kavuşuyor ve zafere ulaşıyoruz, muharebeye devam etmemiz gerekir. Rabbimizin rızâsı budur" dedi. Kumandanlar da, "Memleketimiz harâb oldu. Kalelerde ve şehirlerde istihkâm kalmadı. Askerîmiz oldukça zayıf düştü. Haçlıların bu sulh teklifiyle kalelerimizi tamir eder, kuvvetlerimizi yenileriz. Zâten onlar ahdlerini unutup, anlaşmayı kısa zamanda bozarlar. Biz de o zaman muharebeye yeniden başlar, onları Suriye'den, Filistin'den söküp atarız" dediler. Bunun üzerine Selâhaddîn-i Eyyûbî istemiyerek sulha râzı oldu. Üç seneliğine yapılan bu anlaşmaya göre, Yafa ile Sur arasındaki topraklar haçlılara kalacak. Ayrıca, silâhsız olarak Kudüs-i şerîfi ziyâret edebileceklerdi.

Görüldüğü gibi, Asya'yı bir başından öbür başına kadar fethedebilecek kadar büyük bir orduya sahip olan haçlılar, iki sene içinde altıyüzbinden fazla ölü vererek, ancak birkaç kaleye zorla sahip olabildiler. Bütün orduları ve çelik zırhları, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ve askerlerinin îmân dolu olan göğüslerinde eriyip gitti.

Bu belânın kaldırılmasından sonra, Sultan, memleketin îmârı, asayişi ile müslüman halkı düşmana karşı daha iyi nasıl koruyabilirim kaygusu içinde çalıştı. Birçok tedbirler düşünüp, tatbikat safhasına koydu. Fakat müzmin olan hastalığı yine nüksederek, kendisini yatağa düşürdü. Hayâtından ümidini kesip öleceğini anlayınca, hazırlattığı kefenini bir mızrağın ucuna bağlattı. Mızrağı bir tellâlın eline vererek, sokaklarda; "İşte! Sultan Selâhaddîn, bu kadar üstün mevkilere sahip olup, şan ve şerefe kavuşmuş olduğu hâlde, dünyâdan bu kefenle gidiyor!" diye bağırttı. Böylece, makam ve rütbesinden dolayı mağrur olanlara çok güzel ve ibretli bir ders verdi. Sonra oğlu Melik Efdal'i huzûruna çağırıp, şu nasihatlerde bulundu: "Oğlum! Sana her hayrın başı ve kaynağı olan, Allahü teâlânın korkusu ile ahlâklanmanı tavsiye ederim. Cenâb-ı Hakkın emirlerini yapmakta ve yasaklarından kaçınmakta kusur etme ki, selâmete kavuşabilesin, kanı, gözyaşı gibi gör, kan dökerek üzerine sıçratmaktan sakın. Çünkü dökülen kanın intikamı alınır. Halkın refahı ve saadeti için çalış. Dâima dikkatli olup, onların durumlarını incele. Çünkü halk, Allahü teâlânın sana bir emânetidir. Askeri, kumandanları, mevki sahibi olanları ve halkın ileri gelenlerini memnun etmeye gayret göster. Şunu aklından hiç çıkarma ki, kazandığımız şan ve şeref, hep iyi işlerimiz ve güzel davranışlarımız sebebiyledir. Hepimizin, bu âlemden hakîkî âleme göç edeceğimizi hatırından çıkarma ve kimseye karşı kin besleme. Kalb kırma ve başkalarının hukukuna riâyet et. Allahü teâlâ, merhametlilerin en merhametlisidir. Cenâb-ı Hakkın hukukuna karşı yapılan hatâlar, tövbe etmek sûretiyle affolunur. Fakat kul hakları, helâllaşmadıkca affolmaz."

Selâhaddîn-i Eyyûbî, Şam'da hasta yatağında, son dakikalarına kadar âlimlerin sohbetlerini ve okudukları Kur'ân-ı kerîmi dinleyerek bu fânî âlemden hakîkî âleme göç etti. 589 (m. 1193) senesi Safer ayının yirmiyedisiydi. Yirmibeş sene vezirlik ve sultanlık hayâtı vardır ki, hep İslâmiyete hizmetle geçmiştir. Târihde pek nâdir yetişen şahsiyetlerden biri idi.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, ilme çok değer verir, âlimleri himâye ederdi. Her taraftan, onun ülkesine ilim sahipleri gelir, verdikleri derslerle insanlara hizmet ederlerdi. Onun zamanında Şam'da, medreselerde ders veren altıyüzden fazla fakîh vardı. Doktorlar, edebiyatçılar, şâirler, matematikçiler, kimyagerler, mimarlar ve diğer ilim sahipleri memleketin gelişmesi için canla-başla çalışırlardı.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, Mısır'a sultan olunca; Şafiî, Mâlikî, Hanefî, Hanbelî mezheblerine göre tedrisât yapan medreseler yaptırdı. Medreselerin sayısını sür'atle çoğalttı. Kâhire, Şam, İskenderiyye gibi şehirler birer ilim merkezi oldu.

Selâhaddîn-i Eyyûbî, komutanlarıyla, me'mûrlarıyla bir arkadaş gibi samîmi olarak konuşur, rıfk ile muâmele ederdi. Bunun için herkes, fikrini ve arzusunu çekinmeden söylerdi. Zamanında yetişen âlimlerden İmâdüddîn el-Kâtib diyor "ki: "Sultân ile oturan bir kimse, onunla oturduğunun farkına varmaz, bir arkadaşıyla oturuyor zannederdi. Anlayışlı, dînine bağlı, temiz, hatâları affeder, kusurları görmemezlikten gelir, kızmazdı. Asık suratlı durmaz, dâima tebessüm eder vaziyette olurdu. Bir şey isteyeni, boş çevirdiği görülmezdi. Herkese çok nâzik davranır, kimseye kaba hareketlerde bulunmazdı. Söz verdiği zaman, sözünü yerine getirirdi." Abdüllatîf el-Bağdâdî de buyurdu ki: "Selâhaddîn-i Eyyûbî'yi, heybetli bir kimse olarak gördüm. Sözleri, kalblere te'sîr edici idi. Yanına ilk girdiğim gece, meclisini âlimlerle dolu gördüm. Herbiri çeşitli ilimlerde konuşuyorlardı. Sultânın yakınları, onu kendilerine örnek alıyorlar, iyilikte yarış ediyorlardı. Sultânı, müslüman olsun, kâfir olsun, herkes çok seviyordu. Onun ölümüyle, insanlar büyük bir babayı kaybettiler. Ölümüne üzülmeyen kimse kalmadı."

Selâhaddîn-i Eyyûbî, nefsî arzularının hepsini yenmiş olarak, saltanat tahtı üzerinde, fevkalâde güzel idâresi ile bir adâlet timsâli idi. Gurûr ve kibirden uzak, hiçbir tavrında, hattâ elbisesi ile bile teb'asından farklı değildi. Herkes, onun adâlet bayrağı altında rahat ve huzûr içinde yaşardı. Şefkati o kadar çoktu ki, teb'ası yanında, sultan değil de, bir aile reîsi zannedilirdi. Vazifesini yerine getirmekte çok gayretli idi. Hatâ yapanlara karşı da çok merhametli ve affedici idi. En büyük tehlikelerde ve mühim hâdiselerle meşgûl olduğu sıralarda bile, mazlûmların feryadına yetişir, onları memnun ederdi. Bir defasında Akka muhasarası için bütün gayretiyle uğraşırken, hakkını taleb eden bir kadına; "Yarın gelirsen işini hallederiz" deyince, kadının; "Madem ki başımıza sultân olarak geçtiniz, işimizi halletmeye mecbûrsunuz. Yoksa nasıl saltanat iddiasında bulunabileceksiniz?" sözlerini duydu. Bunun üzerine harb ile ilgili işlerini bırakıp, kadının işini halletti ve ondan helâllik diledi. Yine bir ermeninin, kendisini mahkemeye vererek şikâyet ettiğinde, mahkemede kadı efendinin huzûrunda ayakta durarak neticeyi bekledi. Haklı olduğu anlaşılınca, "Bu, ilâhî emirlere itaatim sebebiyle, Rabbimin bir ihsânıdır" diyerek, da'vâcıya bir çok ikramlarda bulundu.

Düşmana karşı dahî, İslâmiyetin adâlet ve ihsân kurallarından hiçbir zaman ayrılmazdı. Haçlılar, esîr olan müslümanları kılıçtan geçirdiği zaman, elinde bulunan hıristiyan esîrlere, İslâmiyetin emrettiği şekilde muâmele etti.

Bir defasında hizmetçisinden ılık su istediğinde, önce kaynar, sonra da buz gibi soğuk bir su getirince onu azarlamayıp, "Sübhânallah! istediğimiz gibi bir su dahî içemiyeceğiz" demekle yetindi. Mısır ve Kudüs'ü fethedip, hazînelerine sahip olduğu hâlde, ömrü boyunca bir asker gibi yaşadı. Lüzumsuz hiçbir şeye harcama yapmayıp, zarurî ihtiyâçlara ve askerî malzemelere para sarf etti. Öldüğünde, bir altın ile birkaç gümüş parası çıktı. Öyle cömert idi ki, Akka'ya muhasara için geldiğinde, onbinden ziyâde atı olduğu hâlde, herkese dağıttığından, kısa zamanda binecek bir ata muhtaç oldu.

Öyle cesur idi ki, baştanbaşa çelik zırhlarla kaplı olan haçlıları, göğsü açık, zayıf bir alay askerle, hücum edip perişan ederdi. Hattâ bir defasında da; "Et iken demirle çarpışıyoruz, yüz olursak karşımıza bin düşman çıkıyor, kaleler ateş saçıyor, denizler düşman kusuyor" demekten kendini alamadı. Yaptığı bütün harplerde, askerlerinin sayısı düşmandan dâima az idi. Bütün muharebelerini, İslâmiyeti yüceltmek ve müslümanları haçlıların zulmünden korumak, devletini düşman çizmesinden muhafaza etmek için yaptı.

1) Ravdateyn

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 279

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 552

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 298

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-7 sh. 139

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 339

7) El-Kâmil fit târih cild-11, sh. 341

8) El Berk-uş-Şami' cild-5, sh. 75

SELMÂN BİN NÂSIR EN-NİŞÂBÛRÎ

Şafiî mezhebinde olup; tefsîr, kelâm ve fıkıh âlimi idi. İsmi, Selmân bin Nasır bin İmrân bin Muhammed bin İsmâil bin İshâk bin Yezîd bin Ziyâd bin Meymûn bin Mihrân en-Nişâbûrî'dir. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup, doğum târihi hakkında kaynak eserlerde bir bilgi yoktur. Büyük âlim İmâm-ül-Haremeyn'in talebesidir. Tefsîr, kelâm, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde asrının âlimleri arasında yüksek bir mevkisi vardı. Sâlih bir zât olup, çok ibâdet eder, takvâ ve vera'dan ayrılmazdı. Zühd sahibi idi. Kelâm ilminde eser yazanların büyüklerindendir. Hocasının "İrşâd" kitabını şerh etti. Tasavvuf ilminde, Ebü'l-Kâsım el-Kuşeyrî'nin sohbetinde ve hizmetinde bulunarak yetişti. 511 (m. 1117) senesinde vefât etti.

Şafiî âlimlerinin büyüklerinden olan Selmân bin Nasır Abdülgâfir bin Muhammed el-Fârisî'den, Kerîme el-Merveziyye'den, Ebû Sâlih el-Müezzin'den, Ebü'l-Kâsım el-Kuşeyrî'den ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etmiştir. Kendisinden de; icâzet yolu ile İbn-i Sem'ânî ve daha başkaları hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Abdülgâfir el-Fârisî onun hakkında diyor ki: "O, çeşitli ilimlerde zamanının en derin âlimi idi. Zühd ve vera' sahibi olup, tasavvuf ehlinin ileri gelenlerinden sayılırdı."

Üstadı Ebü'l-Kâsım el-Kuşeyrî ile sohbet edip, onun huzûrunda çok bulundu. Hizmetinde bulunup, ondan ilim tahsil etti. Güzel huylarla bezenmiş olarak yetişti. Sonra Hicaz'a gitti. Oradan Bağdad'a döndü. Daha sonra Şam'a gelip, birçok meşâyıh ile sohbet etti. Onlardan ilim öğrendi. Evliyâdan bir çoğunun kabirlerini ziyâret etti. Sonra Nişâbûr'a döndü ve orada İmâm-ül-Haremeyn'in huzûrunda usûl (kelâm) ilminin tahsiline başladı.

Yine Abdülgâfir dedi ki: "Onun ma'rifeti (Allahü teâlâyı tanıması), lisânının üstünde idi. Bunun ma'nâsı; batın ilmi zâhir ilminden daha çoktu demektir. Tasavvuf bilgilerinde yüksek bir mevkiye sahipti. Helâl lokma yemeğe çok dikkat ederdi. Ancak kendi kazandığını yerdi. Kimseye karışmaz, dünyalık ziyâfetlerde bulunmazdı. Vakitlerinin çoğunu Nişâbûr'daki Nizâmiyye Medresesi'nin kütüphânesinde geçirirdi. Dînine çok bağlıydı, ömrünün sonunda, gözlerinde görme zayıflığı sâdır oldu. Kulakları da az işitiyordu."

Ebû Nasr Abdurrahmân bin Muhammed el-Hatîbî anlatır; Vezîr Muhammed bin Ebî Nevbe'den işittim. Diyordu ki: Birgün Ebü'l-Kâsım el-Ensârî'nin (Selmân bin Nâsır'ın) evinin kapısına uğradım. Bir de ne göreyim, birisi kapının önünde bekliyor. Halbuki o, içeride birisiyle konuşuyordu. Bir müddet bekledikten sonra kapı açıldı. Evde, ondan başka kimse yoktu. Ona, "Kiminle konuşuyordun?" diye sordum. O da, "Burada cinnîlerden birisi vardı, onunla konuşuyordum" diye cevap verdi.

İbn-i Sem'anî diyor ki, "O, rivâyet ettiklerinin hepsinde bana icâzet vermiştir."

"Şerh-ül-irşâd" kitabında buyuruyor ki: "Büyük günahlara tövbe etmek lâzım olduğu gibi, küçük günahlara da tövbe etmek lâzım olduğunda, bütün İslâm âlimleri icmâ' etmiştir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 96

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 34

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 193

4) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 13

5) El-A'lâm cild-2, sh. 137

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 240

7) Keşf-üz-zünûn sh. 67, 1434

SEM'ÂNÎ (Abdülkerîm bin Muhammed Temîmî)

Merv şehrinde yetişen tefsîr, hadîs ve târih âlimlerinden. Şafiî mezhebinde meşhûr fıkıh ve hadîs âlimidir. İsmi, Abdülkerîm bin Muhammed bin Mensûr bin Muhammed bin Abdülcebbâr es-Sem'ânî'dir. Künyesi Ebû Sa'd olup, "Tâc-ül-İslâm" Mu'înüddîn" ve "Kıvâmüddîn" lakabları ile tanınırdı. Sem'ân kabilesinin reîsi idi. Babası ve dedeleri de âlim ve reîs idiler.

506 (m. 1113) senesi Şa'bân ayında, Merv şehrinde doğdu, ilim tahsil etmek ve hadîs-i şerîf dinlemek için; Horasan, Mâverâünnehr, Irakeyn, Cezire, Şam, Hicaz ve daha birçok şehir ve memleketlerde uzun zaman dolaşmıştır. Neseb ilmine dâir sekiz cildlik "Kitâb-ül-ensâb" adında, o zamana kadar benzeri yazılmamış kıymetli bir eser yazdı. Üç cild hâlinde yazılan "Muhtasar"ı meşhûr olup, elden ele dolaşmaktadır. Bundan başka, Hatîb-i Bağdâdî'nin "Târih-i Bağdâd"ına onbeş cildden ibâret bir "Zeyl" ve Merv şehrinin yirmi cildlik mufassal ve mükemmel târihini yazmıştır. Oğlu Ebû Muzaffer Abdurrahîm için yazdığı "Mu'cem-ül-meşâyih" ve daha pekçok eserleri vardır. 562 (m. 1166) senesinde Merv'de vefât etti. Merv kabristanına defnedildi.

Şafiî fakîhlerinin büyüklerinden olan Sem'ânî, önce babası tarafından 509 (m. 1115) senesinde Nişâbûr'a götürüldü. Orada, Abdülgaffâr eş-Şîruvî, Ebü'l-Alâ Ubeyd bin Muhammed el-Kuşeyrî ve daha birçok hadîs âliminin meclisinde bulundurup, hadîs-i şerîf dinlemesini sağladı. Babası onu, Merv'de Ebû Mensûr Muhammed bin Ali el-Kurâ'î ve daha başka âlimlerin meclislerine götürüp hadîs-i şerîf dinletmişti. Babası 510 (m. 1116) senesinde vefât etti. Oğlunun terbiyesini ve tahsilini, büyük âlim ve "Ta'lîka" kitabının sahibi İbrâhim el-Merrûzî'ye vasıyyet etti. Sem'ânî, ondan fıkıh ilmini öğrendi ve onun ahlâkı ile ahlâklandı. Amcaları ve akrabaları arasında büyüyüp yetişti. Erginlik çağına girince, Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve fıkıh ilmine yöneldi. Hadîs ilmi ve hadîs-i şerîf dinlemekle de meşgûl oldu. Hıristiyanların elinde bulunan Beyt-ül-Mukaddes'i (Kudüs şehrini) ziyâret etti. İki defa hacca gitti. Nişâbûr'da; Ebû Abdullah el-Ferârî, Zâhir eş-Şehâmî ve ikisinin tabakasından olan âlimlerden, İsfehan'da; Hüseyn bin Abdülmelik el-Hallâl, Sa'îd bin Ebî Recâ' ve ikisinin tabakasından olan âlimlerden, Bağdad'da; Ebû Bekr Muhammed bin Abdülbâkî el-Ensârî ve onun tabakasından olan âlimlerden, Kûfe'de; Ömer bin İbrâhim el-Alevî'den, Dımeşk'te; Ebü'l-Feth el-Masîsî'den ve ayrıca Buhârâ'da, Semerkand'da ve Belh'te birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi.

Sem'ânî, memleketi olan Merv'e döndükten sonra, öğrendiği ilimleri derleyip toplamakla ve eser yazmakla meşgûl oldu. Hadîs-i şerîf rivâyet edip Amîdiyye Medresesi'nde ders okuttu. Birçok ilimde müslümanların İmâmı kabûl edildi ve herkese ilim öğretti. Vefâtına kadar buna devam etti. Sem'anî, zekî ve anlayışı çok bir âlim olup, hızlı ve güzel yazı yazardı. Talebelere ders okutur, dînî suâllere fetvâ verirdi. Va'z ve nasihat etmekten geri durmazdı. Meclisinde bulunanlara, anlattıklarını yazdırırdı. O, hayatta olanlardan ve vefât edenlerden çok şey yazdı. Güvenilir, hafız ve huccet olan bir râvî idi. Âdil ve dindar bir zât olup, yaşayışı düzgün, sohbetleri çok güzeldi. Çeşitli ilimlerden çok şey ezberlemişti.

Kendisinden de; Merv müftîsi olan oğlu Abdurrahîm, Ebü'l-Kâsım bin Asâkir ve onun oğlu Kâsım, Abdülvehhâb bin Sükeyne, Abdülgaffâr bin Menînâ, Ebû Ravh Abdülmu'ız bin Muhammed el-Hirevî, Ebü'd-Dâr Şihâb-üş-Şezbânî, el-İftihâr Abdülmuttalib el-Halebî, Ebü'l-Feth Muhammed bin Muhammed es-Sâig ve daha birçok âlim de, hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet ettiler.

İbn-i Neccâr diyor ki: "Ben. Sem'ânî'nin yedibinden fazla âlimden ilim öğrendiğini işittim. Bu, kimsenin ulaşamadığı bir mertebedir. Eserleri güzel olup, nesirleri ve şiirleri çoktur. Mizahları latîf ve zarîf idi. Hâfız olup, çok yer dolaşarak, yüzbinden ziyâde hadîs-i şerîf ezberledi. Güvenilir ve sadûk (sağlam) bir râvî idi. Kendisinin üstâdları ve akranı olan birçok âlim, ondan hadîs-i şerîf dinledi. Biz ve birçok âlim, kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet ettik."

Onun talebesi ve arkadaşı olan büyük hadîs âlimi Ebü'l-Kâsım bin Asâkir de onu medhederek dedi ki: "O, şimdi Horasan âlimlerinin şeyhi, üstadıdır. Doğruluğunu, ilmini ve dinlediği hadîs-i şerîflerin ve tasnif ettiği, yazdığı kitapların çokluğunu müdâfaaya hiç ihtiyâcı yoktur. Allahü teâlâ, onu sünnet-i seniyyenin yayılması için yaşatıyor ve Cennet ehlinin amellerinde onu muvaffak ediyordu."

Çok kitap yazmış olup başlıcaları şunlardır:

1. Zeyl-i Târîh-i Bağdâd, 2. Târîh-i. Merv, 3. Tirâz-üz-zeheb fî edeb-it-taleb, 4. El-İsfâr anil-esfâr, 5. El-İmlâ vel-istimlâ, 6. Et-Tezkire vet-Tebsıre, 7. Mu'cem-ül-Büldân, 8. Mu'cem-üş-Şüyûh, 9. Tuhfet-ül-müsâfir, 10. Et-Tühaf vel-Hedâyâ, 11. İzz-ül-uzle, 12. El-Edeb fî isti'mâl-il-haseb, 13. El-Menâsik, 14. Ed-De'avât-ül-kebîre, 15. Ed-De'avât-il-Merviyye ânil-hadaret-in-Nebeviyye, 16. El-Hissü alâ gasl-il-yed, 17. Efânîn-il-besâtîn, 18. Dühûl-ül-hammâm, 19. Fedâilü salât-it-tesbîh, 20. Et-Tahbîr fîl-Mu'cem-il-kebîr, 21. El-Ensâb, 22. El-Emâlî, 23. Salât-us-subh, 24. El-Müsâvâtü vel-müsâfeha, 25. Makâm-ül-ulemâ beyne yede-yil-ümerâ, 26. Leftet-ül-müştâk ilâ sâkin-il-Irâk, 27. Selvet-ül-ahbâb ve rahmet-ül-eshâb, 28. El-Ahtâr fî

rükûb-il-bihâr, 29. En-Nüzû’ ilel-evtân, 30. Savm-ül-eyyâm-il-beyd, 31. Tuhfet-ül-İdeyn, 32. Et-Tehâyâ vel-hedâyâ, 33. Er-Resâil vel-vesâil: Tamamlayamamıştır. 34. Fedâil-üd-dîk, 35. Zikrâ habîbün Yerhalü ve büşrâ meşîbün yenzilü, 36. Kitâb-ül-halâve, 37. Fedâil-ül-hirre, 38. El-Herise, 39. Târih-ül-vefât-ül-mütehhırîn miner-ruvvât, 40. Buhâru behûr-il-Buhârî, 41. Takdîm-ül-cifân iled-dîfân 42. Es-Sıdkı ves-sadâkat, 43. Er-Rubhu vel-hasâre fil-kesbi vet-ticâre, 44. El-İrtiyâb an-kitâbet-il-kitâb, 45. Huss-ül-İmâm alâ tahfif-is-salât ma’al-itmâm, 46. Fast-ül-gurâm ilâ sâkin-iş-Şâm, 47. Eş-Şeddü vel-addü limen iktenâ bi-Ebî Sa’d, 48. Fedâilü Sûre-i Yâsîn, 49. Fedâil-üş-Şâm... v.s.

Sem’ânî’nin babası Muhammed de, büyük bir âlim ve fazilet sahibi bir zât idi. “Şafiî fakîhlerinden olup, hadîs hafızı idi. Münâzara ilminde emsalsizdi. Zamanında onun gibi eser yazan olmadı. Hadîs-i şerîflerin metinleri) senedleri ve onların müşkilleri üzerinde çok konuşurdu. Sayısız eserleri vardır. Vefâtından önce, gasli (yıkanması) hakkında şiir yazmıştır. 466 (m. 1073) senesinde doğdu ve 510 (m. 1116) senesi Safer ayının ikinci Cum’a günü, herkesin Cum’a namazından sonra câmiyi terk etmesinden sonra, mescidde vefât etti. Merv kabristanında, babasının yanına defnedildi.

Sem’ânî’nin dedesi Mensûr da, asrının en büyük âlimlerindendi. Onun büyüklüğünü, dostları da, muhalifleri de i’tirâf etmişlerdir, önce Hanefî mezhebinde büyük bir fakîh idi. 462 (m. 1069) senesinde hac için Hicaz’a gittiğinde, orada Şafiî mezhebine geçmesini gerektiren bir hâdise ile karşılaştığında, bu mezhebe intikâl etmiş ve memleketine döndüğünde, bundan dolayı çok sıkıntılarla karşılaşmıştır. O, bunlara sabretti. Şafiî mezhebinde de büyük fakîh olarak kendisini yetiştirdi. Fıkıh, usûl ve diğer ilimlere dâir birçok eser yazdı. “Minhâcü Ehl-is-sünne”, “El-intisâr”, “Er-Reddü alel-kaderiyye”, “El-Kavâti” ve “El-Burhân” adındaki eserleri başlıcalarıdır. Ayrıca onun güzel bir “Tefsîr”i ve yüze yakın hadîs âliminden rivâyet ettiği bin hadîs-i şerîfi içine alan bir “Kitâb-ül-hadîs”i daha vardır. 426 (m. 1034) senesinde doğup, 489 (m. 1095) yılında vefât etti.

Sem’ânî’nin rivâyet edip, eserlerinde naklettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) bildiriyor: Birgün Resûlullaha (aleyhisselâm) bir adam gelip: “Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zamandır?” diye sordu. Peygamberimiz, “Onun için ne hazırladın?” buyurunca, büyük bir amel işlediğini söylemedi. Fakat Allahü teâlâyı ve Resûlünü çok sevdiğini bildirdi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kişi, sevdiği ile beraber olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 4

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 180

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 209

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1316

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 175, 254

6) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 206, 206

7) El-Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 7

8) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 259

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 607, 609

ŞEREFÜDDÎN EL-AKÎLÎ (Ömer bin Muhammed bin Ömer)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Ömer bin Muhammed bin Ömer bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed olup, künyesi Ebû Hafs’dır. Lakabı Şerefüddîn’dir. Nesebi, Hazreti Ali’nin büyük kardeşi Hazreti Akil bin Ebî Tâlib’e ulaşır. Buna nisbeten, Akili diye tanınmıştır. Buhârâlıdır. Bilhassa fıkıh ve kelâm ilimlerinde çok bilgi sahibi idi. 596 (m. 1199) senesinde vefât etti. 576’da vefât ettiği de rivâyet edilmiştir.

Ebû Hafs Ömer bin Muhammed el-Akîlî hazretleri, Sadrüşşehîd Ömer bin Abdülazîz, Cemâleddîn Hâmid bin Muhammed ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Fıkıh ve kelâm âlimlerinin büyüklerinden oldu. Ahmed bin Muhammed el-Akîlî, Şems-ül-eimme Muhammed bin Abdüssettâr el-Kerderî ve daha birçok âlim kendisinden fıkıh öğrendiler.

Fıkıh ilmine dâir “Minhâc-ül-fetâvâ” ve kelâm ilmine dâir “Hâdî” isimli eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-5, sh. 61

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 784

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 150

SEYYİD ABDÜLKÂDİR-İ GEYLÂNÎ

Büyük İslâm âlimlerinden ve evliyânın en meşhûrlarından. Künyesi Ebû Muhammed’dir. Muhyiddîn, Gavs-ül-a’zam, Kutb-i Rabbanî, Sultân-ı evliyâ, Kutb-i a’zam, Bâz-ül-Eşheb gibi lakâbları vardır. 470 (m. 1077) senesinde İran’ın Geylân şehrinde doğdu. Bu sebeple de Geylânî denilmiştir. 561 (m. 1166)’de 91 yaşında iken Bağdad’da vefât etti.

“İnne bi iznillahi sultân-ür-ricâl, Câe fî aşkin, teveffâ fî kemâlin.” “Şüphesiz ki, insanların sultânı “aşk” ile geldi, “kemâl” ile vefât etti” ma’nâsında söylenen beyitte; “aşk” kelimesi ile ebced hesabına göre (470) doğum târihi ve “kemâl” kelimesi ile de 91 sene olan ömrüne işâret edilmiştir. Türbesi Bağdad’dadır. Babası Ebû Sâlih bin Abdullah’dır. Abdülkâdir-i Geylânî doğduğunda, babası 60 yaşında idi. Annesi de yaşlı idi. Annesi, Fâtıma binti Ebû Abdullah Seyyidedir. Ümm-ül-hayr, Amînet-ül-hayr lakâbları vardır. Babası, Hazreti Hasen’in oğlu olan Hasen-i Mü’sennâ’nın oğlu Abdullah’ın soyundandır. Bu Abdullahın annesi, Hazreti Hüseyn’in kızı Fâtıma’dır. Hem baba tarafından, hem de ana tarafından Peygamberimizin (aleyhisselâm) soyundan olup, hem şerîf hem seyyiddir. Annesi ve babası evliyâ idiler. Abdülkâdir-i Geylânî, fıkıh ve hadîs ilimlerinde müctehid idi. Tasavvufta ise çok yüksek bir evliyâ ve mürşid-i kâmillerin en başta gelenlerindendir.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri doğmadan önce, Bağdad’da bulunan âlim ve evliyâ zâtlar, onun doğacağını müjdelemişlerdir. Babası, Abdülkâdir-i Geylânî doğmadan önce, rü’yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm), Eshâb-ı Kirâmı ve evliyâyı gördü. Peygamber efendimiz ona; “Yâ Ebâ Sâlih! Allahü teâlâ bu gece sana çok kâmil bir erkek evlâdı ihsân etti. O benim evlâdımdan, soyumdandır. Onun derecesi ve şânı başkalarından çok üstün ve yüksek olacak” buyurarak müjdeledi. Annesi şöyle anlatmıştır: “Oğlum Abdülkâdir doğduğunda, Ramazân-ı şerîf başlamıştı. Birinci gün, imsak vaktinden güneş batıncaya kadar süt emmedi. Bu hâli, diğer günlerde de devam etti. Ramazân-ı şerîf boyunca, gündüzleri hiç süt emmedi. Anladım ki, Ramazân-ı şerîfe hürmet ediyor, oruç tutuyordu.

İkinci sene, Şa’bân ayının son günlerinde hava çok bulutlu geçmişti. İnsanlar hilâli göremedikleri için, Ramazân-ı şerîf ayının girip girmediğini tesbit edememişlerdi. Abdülkâdir’in, Ramazân-ı şerîfte süt emmediğini bilenler, bana gelip sordular. O gün, imsak vaktinden beri süt emmemişti. Bu durumu gelenlere söyledim. Anlaşıldı ki, Ramazân-ı şerîf başlamıştı.”

Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, önce doğduğu yerde ilim öğrenmeye başladı. Daha küçük yaşta iken, Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Daha sonra Bağdad’a gidip, zamanın meşhûr âlimlerinden ilim tahsiline devam etti.

Bağdad’a tahsil için gidişini kendisi şöyle anlatmıştır: “Küçük idim, Arefe günü çift sürmek için tarlaya gittim. Bir öküzün kuyruğundan tutunup, arkasından gidiyordum. Hayvan dile geldi ve dönüp bana; “Sen bunun için yaratılmadın ve bununla emrolunmadın” dedi. Korktum geri döndüm. Evimizin damına çıktım. Gözüme, hacılar gözüktü. Arafat’ta vakfeye durmuşlardı. Anneme gidip, “Beni Allahü teâlânın yolunda bulundur, izin ver, Bağdad’a gidip ilim öğreneyim. Sâlih zâtları ve evliyâyı ziyâret edeyim” dedim. Annem sebebini sordu, gördüklerimi anlattım. Ağladı, kalkıp babamdan mîrâs kalan seksen altının yarısını kardeşime ayırdı. Kalanını da bana verip, altınları elbisemin koltuğunun altına dikti. Gitmeme izin verip, her ne olursa olsun doğruluk üzere olmamı söyleyip, benden söz aldı. “Haydi Allah selâmet versin oğlum. Allahü teâlâ için senden ayrıldım. Kıyâmete kadar bir daha yüzünü göremem” dedi. Ben de, küçük bir kâfile ile Bağda’da gitmek üzere yola çıktım. Hemedan’ı geçince, altmış atlı eşkiya çıka geldi. Kâfilemizi bastılar. Kervanı soydular, içlerinden biri benim yanıma geldi. “Ey fakir! Senin hiçbir şeyin var mı?” dedi. Ben de yalan söylemek istemedim. “Kırk altınım var” dedim. “Nerededir?” dedi. “Elbisemin koltuğunun altında dikilmiştir” dedim. Alay ediyorum zannetti. Beni bırakıp gitti. Bir başkası geldi, o da sordu. Fakat, o da bırakıp gitti, ikisi birden

reîslerine gidip, bu durumu söylediler. Reîsleri beni çağırttı. Bir yerde, kâfileden aldıkları malları taksim ediyorlardı. Yanına gittim. “Altının var mi?” dedi. “Kırk altınım var” dedim. Elbisemin koltuk altını sökmelerini söyledi. Söküp, altınları çıkardılar. “Neden bunu söyledin?” dediler. “Annem, ne olursa olsun doğru söylememi tembih etti. Doğruluktan ayrılmayacağıma söz verdim, ihânet edemem” dedim. Eşkiyanın reîsi, bunu duyunca ağlamaya başladı ve: “Bu kadar senedir ben, beni yaratıp, yetiştiren Rabbime verdiğim söze ihânet ediyorum” dedi. Bu pişmanlığından sonra tövbe edip, eşkiyalığı bıraktığını söyledi. Yanındakiler de, “İnsanları soymakta, yol kesmede sen bizim reîsimiz idin, şimdi tövbe etmekte de bizim reîsimiz ol” dediler.

Sonra, hepsi elimde tövbe ettiler. Kâfileden aldıkları malları sahiplerine geri verdiler. İlk defa elimde tövbe edenler, bu altmış kişidir.”

Bağdad’a gittiğinde 18 yaşında bulunuyordu. Orada bulunan meşhûr âlimlerden ders almak sûretiyle hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde çok iyi yetişti. Fıkıh ilmini; Ebû Hattâb Mahfûz, Ebü’l-Vefâ, Ali bin Ukayl, Ebû Hüseyn bin Kâdı Ebû Ya’lâ ve diğer fıkıh âlimlerinden öğrendi. Hadîs ilmini; Hasen-i Bâkıllânî, Ebû Sa’îd Muhammed bin Abdülkerîm, Ebû Gânim Muhammed bin Muhammed, Ebû Bekr Ahmed bin Muzaffer, Ebû Ca’fer, Ebû Kâsım bin Ali, Ebû Tâlib Abdülkâdir, Ebû Bekr Hibetullah İbni Mübârek, Ebü’l-İzz Muhammed bin Muhtâr, Ebû Nasr Muhammed, Ebû Gâlib Ahmed, Ebû Abdullah Yahyâ ve diğer hadîs âlimlerinden öğrendi. Tasavvuf ilmini ise; babası Ebû Sâlih hazretlerinden, Şeyh Ebû Sa’îd Mahzûmî’den ve Hammâd-i Debbas’tan almıştır.

İlim tahsilini tamamlayıp yetiştikten sonra, va’z ve ders vermeye başladı. Hocası Ebû Sa’îd Muharrimî’nin medresesinde verdiği dersleri ve va’zları, çok büyük bir alâka ile ta’kib edilirdi. Onu dinlemek üzere toplananlar o kadar kalabalık olurdu ki, medreseye sığmaz sokaklara taşıp, çevresini de doldururdu. Bu sebeble, onun ders verip sohbet ettiği, bu medresenin çevresinde bulunan evler de medreseye ilâve edilmek sûretiyle genişletildi. Bu iş için Bağdad halkı çok yardımcı oldu. Zengin olanlar para vererek, fakir olanlar ise bizzat çalışmak sûretiyle yardım etmişlerdir. Hattâ bir kadın, kocasından alacağı olan mehir bedelini, kocasının orada çalışması şartıyla ödenmiş kabûl etti. Onun derslerine devam edenler arasında, pekçok âlim ve sâlih yetişti. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, bir müddet ders verip insanları irşâd ettikten sonra, ders ve va’z vermeyi bırakıp, inzivâya çekildi, yalnızlığı tercih etti. Daha sonra sahralara çıktı. Bağdad’ın Kerh harabelerinde yaşamaya başladı. Bütün vaktini, ibâdet, riyâzat ve mücâhede ile geçirmeye başladı. Buyurdu ki: “Yirmibeş yıl kadar, yalnız başıma sahralarda dolaştım. Kırk sene, yatsı namazından sonra, sabaha kadar Kur’ân-ı kerîm okudum. Bir gece, nefsim uyumak istemişti. Fakat, nefsimin bu isteğine i’tibâr etmedim. Kırk gün oruç tutup, sonra iftar ettim.” Yine şöyle anlatmıştır: “Münâcaatta idim. Yanıma birisi geldi. Kendisini tanımıyordum. Arkadaş olalım dedim. Fakat muhalefet etmemek şartıyla dedi. Muhalefet etmem dedim. Burada bekle, geleceğim dedi. Gitti, bir yıl sonra geldi. Aynı yerde onu bekliyordum. Bir müddet beraber oturduk. Kalktı gitti. Ben gelinceye kadar buradan ayrılma dedi. Yine bir sene bekledim. Geldi. Yanında ekmek ve süt getirdi. Ben Hızır’ım, bunları sana getirmemi söylediler ve “Kalk, Bağdad’a hareket et!” buyurdu. Beraber Bağdad’a gittik.” Yine bir hâlini şöyle anlatmıştır: “Yıllarca bir yerde durdum. Allahü teâlâya söz verdim, bana birisi yedirmeyince birşey yemeyeceğim dedim. Lokma lokma ağzıma koymazlarsa ve su vermezlerse, kendim yiyip içmeyeceğim dedim. Ve kırk gün yemedim. Kırk gün sonra birisi geldi. Bir parça yiyecek getirip, gitti. Nefsim yemeğe saldıracak gibi oldu. Çok acıkmış olduğum hâlde, Allahü teâlâya verdiğim sözü bozmayacağım dedim, içimden feryâd eden bir ses duydum. Açım, açım diyerek inliyordu. Aniden yanımda Şeyh Ebû Sa’îd Mahzûmî göründü. Bu sesi duyup, “Ey Abdülkâdir, bu ses nedir?” dedi. “Bu, nefsimin ızdırabıdır. Rûhum rahat ediyor. Rabbimi murâkabededir” dedim. “Bizim eve buyur” dedi. Nefsime, buradan ayrılmayacağım dedim. O sırada Hızır aleyhisselâm geldi. “Kalk, Ebû Sa’îd’in huzûruna git!” dedi. Kalkıp gittim. Ebû Sa’îd, evinin kapısında durmuş beni bekliyordu. “Ey Abdülkâdir, benim dediğim kâfi gelmedi de Hızır’ın söylemesini mi bekledin?” dedi. Beni içeri aldı. Hazırladığı yemeği, lokma lokma ağzıma koydu. Doydum. Sonra bana icâzet ve hilâfet verdi.”

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Bağdad’daki derslerine ve va’zlarına ara verip, bir müddet yalnızlığı tercih ettikten sonra, tekrar ders, va’z ve fetvâ vermeye başladı. Pek meşhûr oldu. İnsanlar her taraftan onun sohbetine koşuştular. Âlimler, sâlihler toplanmıştı. Daha önce ders verdiği medresenin

genişletilme işi, 528 (m. 1134) senesinde tamamlandı. Ders ve sohbetlerini bu medresede verdi. Oğlu Abdülvehhâb şöyle anlatmıştır: "Babam, haftada üç vakit ayırmıştı. Bu vakitler; Cum'a sabahı. Salı akşamı ve Cumartesi sabahı idi. Bu zamanlarda, bütün âlimler, sâlih kimseler toplanır, onun va'zlarını ve sohbetlerini dinler idi. Bu hâl kırk sene böyle devam etti. Ayrıca, kendi medresesinde de otuzüç sene müddetle talebelere ders verdi. Sohbetlerinde ba'zan birkaç kişinin, coşarak kendinden geçip vefât ettiği vâki olmuştur. Sohbetlerini dörtyüz kişi yazardı. Bunlar, ba'zan kalabalığın çokluğu sebebiyle birbirinin sırtlarında yazarlardı." Onüç çeşit ilim ve fende ders vermiştir. Ayrıca isteyenlere, tefsîr ve hadîs dersleri de verirdi. Akşam ve sabah vakitlerinde usûl ve nahiv dersleri, öğleden sonra da kırâat dersleri yapılır, Kur'ân-ı kerîm okunurdu. Konuşması gayet net ve pek te'sîrli idi. Kalbi katı bir kimse, onu görse kalbi yumuşar, korku ve heybet hissederdi. Ders ve sohbetlerinde bulunanlar, sessiz ve büyük bir te'sîr altında anlatılanları dinlerlerdi. Dinlemeye gelenler, yakında da olsa, kalabalık sebebiyle çok uzakta da otursa, sesini hepsi aynı derecede işitirlerdi. Birisi onu görse, derhal te'sîri altında kalır, mübârek bir zâtı gördüğünü hissederdi. Cum'a günleri câmiye giderken halk sokaklara toplanır, bereketlenmek için görmek isterlerdi. Kendisinden fetvâ isteyenlere, gayet açık ve doyurucu cevaplar vererek müşkillerini hallederdi. Altıyüzelli talebesi vardı. Hergün onlara ders verir, okutur, kalemi olmıyana kendi kaleminden verirdi. İntisâb için gelene, kendi eliyle, mübârek silsileyi yazardı. Ehl-i sünnet i'tikâdını ve din bilgilerini her tarafa yaydı. Misâfırsiz gece geçirmezdi. Zaîflere yardım eder, fakirleri doyururdu. Talebesinin çeşitli suâllerini cevaplandırırken hiç kızmazdı. Onlara karşı son derece sabırlı idi. Yanında oturanlarda: "Ondan daha kerîm ve lütufkâr kimse olamaz" kanâati hâkim olurdu. Ahbâblarından biri gurbete çıksa, ondan haber sorar, sevgi ve alâkasını muhafaza ederdi. Kendisine kötü davrananları affederdi. Köleleri satın alıp, azâd ederdi. Verdiği sözü tutar, kimseye karşı kötülük düşünmezdi. Anbarında, halâlden kazandığı buğday bulunurdu. Hizmetçisi, kapıda ekmek elinde durur ve halka şöyle seslenirdi: "Yemek istiyen, ekmek istiyen, yatmak istiyen kimse yok mu? Gelsin!" Kendisine hediye gelse, yanında bulunanlara dağıtır, bir kısmını da, kendisine ayırırdı. Hediyeye, mutlaka karşılık verirdi.

Allâme İbn-i Neccâr Cübbâî şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Bütün amelleri inceledim, yemek yedirmek ve güzel ahlâktan daha iyi birşey bulamadım. Bütün dünyâ bana verilse, hiçbir fakîr bırakmam, hepsini doyururum. Şu ânda bana bin altın verilse, bir gece bile bekletmeden tasadduk ederim."

Fakirlerin ve dervişlerin nafakasını satın almak için, vazîfeli hizmetçilerinin, bir başka işi olsa, yahut hastalansalar, kendisi çarşıya çıkar, Ceddi Resûlullah efendimize (sallallahü aleyhi ve selem) uyarak, ev için lüzumlu şeyleri satın alırdı. Bir toplulukla yolculukta olsa ve bir yerde konaklasalar, kendi eliyle, el değirmeninde buğday öğütür, hamur yapar, ekmek pişirir, hepsine taksim ederdi. Kendini ziyârete gelenlere saygı gösterir, tevâzu ederdi. Çok günler, et ve yağ yemezdi. Birgün yedi çocuk, ellerinde yarımşar dirhem ile gelip, her biri yarım dirhemini eline koydu ve satın aldırmak istedikleri şeyleri söylediler. Çarşıya gidip, herbirinin istedikleri şeyleri satın alıp, getirip çocuklara verdi. Gönüllerini hoş etti.

Hergün gizli ve açık çeşitli kerâmetleri görülürdü. "Harikulade ve kerâmet, ancak bir hayır ve hikmet için gösterilir, kerâmetini gizlemiyen dünyâya düşkündür", "Bana mürîd olan, yahut evlâdımdan ve halîfelerimden hilâfet alıp, kerâmet derecesine ulaşıp, maksadsız kerâmet izhâr edenin yüzü, iki dünyâda kara olur" buyururdu.

Oğlu Seyyid Yahyâ hastalandığında, eliyle buğday öğütüp, ekmek pişirir, omuzunda güğümle su taşırdı.

Hergün bin rek'at namaz kılar, Müzzemmil ve Rahmân sûrelerini okurdu, İhlâs sûresini okuyunca, yüz defadan az okumaz, her farz namazından sonra hatime devam ederdi. Gündüzleri ayrıca pekçok duâ okurdu.

Asrının meşhûr âlimlerinden Şeyh Mûsâ Zevlî, oğlu ile birlikte hacca giderken Bağdad'a uğramıştı. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine öyle bir hürmet ve saygı göstermişti ki, o zamana kadar hiç kimseye böyle yapmamıştı. Oğlu bu hâlinin sebebini sorunca, "Şeyh Abdülkâdir bizim zamammızdaki insanların hayırlısıdır. O evliyânın ve âriflerin efendisidir. Huzûrunda, meleklerin bile edeble durduğu bir zâttır. Elbette hürmet göstermemiz lâzımdır" dedi. Ebû Sa'îd Kilevî şöyle anlatmıştır: "Ben, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin meclisinde iken, Resûlullahı (aleyhisselâm) ve enbiyâyı gördüm. Melekler

onun meclisine gelmek için bölük bölük gök yüzünden inerlerdi. Bir defasında da Hızır aleyhisselâmı görmüştüm. Her kim dünyâda felah bulmak ve saadete kavuşmak isterse, Şeyh Abdülkâdir'in meclisine devam etsin buyurmuştu."

Ebü'l-Hasen Ali el-Mukrî, İbn-i Kudâme'den naklen şöyle söylemiştir: "561 (m. 1166) yılında Bağdad'a girdiğimizde, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini ilmin zirvesine yükselmiş olarak gördük. O, ilmi ile amel ediyor, kendisine sorulan çetin sorulara doyurucu cevaplar veriyor, ihtirâs sahibi olan kimselere karşı sabır ve metanet gösteriyordu. Bütün güzel huylara ve üstün vasıflara sâhib idi. Onun gibi bir zâta daha hiç rastlamadık."

İbrâhim bin Sa'd ed-Dârî şöyle demiştir: "Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri âlim elbisesi giyer, süslenir ata binerdi. Kürsiye çıkıp konuşurdu. Konuşması serî, açık ve seçik olup, gayet güzel anlaşılırdı. Konuştuğu zaman dinlenir, birşey emrettiğinde emri derhal yerine getirilirdi. Kalbi katı olan biri onu görse, derhal kalbi yumuşardı."

Abdullah el-Cübbâî, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin şöyle buyurduğunu nakletmiştir. "Her halükârda, dâima irşâd vazîfesi yapıyordum. Din hakkında konuşup anlatmasam, boğazım tıkanacak, boğulacak gibi olurdum. Va'z ve nasihat yaparken, önceleri yanımda birkaç kişi bulunurdu. Fakat daha sonra, halk duyunca kalabalıklaştı. Bulunduğum yer, gelenleri almaz oldu. Bâb-ül-Hibe'deki mescide gittim. Halk peşimi bırakmadı. Orada irşâd hizmetine devam ettim. Gelenler çok kalabalık olduğu için, dışarıya büyük ve yüksek bir kürsi koydular. Oradan va'z etmeye başladım. Halk, geceleri ellerinde kandiller ile toplanırlar, anlattıklarımı can kulağı ile dinlerlerdi. Daha sonra, burası da gelenlerle dolup taştı. Artık cemâati almaz oldu. Bu defa, büyük bir tepe üstüne bir kürsi koydular, orada va'z ve nasîhat ettim. İnsanlar, akın akın oraya toplandı. Atlar üzerinde gelip, beni aşk içinde dinlediler. Gelenler, ekseriya binlerce kişi olurdu."

Müerric bin Benhan şöyle anlatmıştır: ilimdeki şöhreti, keşf ve kerâmetleri her tarafa yayılıp duyulduktan sonra, yüz kişilik bir grup âlim, onu tecrübe etmek istemişlerdi. Herbiri ayrı bir suâl hazırlayıp sormak üzere Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin huzûruna geldiler. Onlar huzûruna gelince, öyle bir galeyana geldi ki, göğsünden nûrdan şimşekler ve kılıç gibi şeyler saçılmaya başladı. Suâl sormaya gelenler, hayret ve ızdırab içinde feryâd etmeye başladılar, öylesine bir inilti çıkardılar ki, işitenler zelzele oluyor zannetti. Sonra suâl hazırlayanların her birinin göğsüne basarak, "Senin suâlin şudur, cevâbı da şudur" buyurarak, hepsinin suâllerini cevaplandırdı. Daha sonra ben o âlimlerin herbirine, "Bu hâdisede size neler oldu?" dedim. "O anda, bildiğimiz herşeyi unutmuştuk. Göğsümüze basınca hatırladık. Bilmediğimiz birçok şeyi de öğrendik" dediler.

Abdulkâdir-i Geylânî hazretleri, asrının en meşhûr âlimi ve mürşid-i kâmili idi. İnsanları rüşd ve hidâyete kavuşturmuş, nice gönüller onun feyizleriyle nurlanmıştır. Onun huzûrunda beşyüz yahudi ve hıristiyan müslüman olmuş, binlerce günahkâr onun sohbetleri sebebiyle tövbe etmiştir.

Fıkıh ve hadîs ilimlerinde müctehiddi. Önceleri Şafiî mezhebinde iken, Hanbelî mezhebinin ortadan kalkmak üzere olduğunu görerek, Hanbelî mezhebine geçti. Böylece bu mezheb yayıldı. Tasavvufda en yüksek dereceye ulaşmıştır. Tasavvuf ilminde ve hâllerinde, yüksek derecede âlim ve büyük bir mürşid-i kâmil idi. Kadirî tarikatının kurucusu ve mürşididir.

Tasavvuf; bir müslümanın İslâm ahlâkı ile ahlâklanması için lâzım olan bilgileri ve yolları öğreten ilimdir. Tıb ilmi, beden sağlığına âit bilgileri öğrettiği gibi, tasavvuf ilmi de, kalbin, rûhun kötü huylardan kurtulmasını öğretir. Kalb hastalığının alâmetleri olan kötü işlerden uzaklaşdırıp, Allah rızası için güzel iş ve ibâdet yapmayı sağlar. Zâten dînimiz, önce ilim öğrenmeyi, sonra öğrendiklerine uygun iş ve ibâdet yapılmasını ve bütün bunların da Allah rızâsı için olmasını emrediyor. Kısaca din; ilim, amel ve ihlâstan ibârettir, insanın ma'nen yükselmesi, dünyâ ve âhıret saadetine kavuşması, bir uçağın uçmasına benzetilirse, îmân ile ibâdet, bunun gövdesi ve motorları gibidir. Tasavvuf yolunda ilerlemek de, bunun enerji maddesi ya'nî benzinidir. Maksada ulaşmak için, uçak elde edilir. Ya'nî îmân ve ibâdet kazanılır. Harekete geçmek için de, kuvvet, ya'nî tasavvuf (ahlâk) ilminin yolunda ilerlemek gerekir. Tasavvufun iki gayesi vardır. Birincisi; îmânın vicdânîleşmesi, ya'nî kalbe yerleşmesi ve şüphe getiren te'sîrlerle sarsılmaması içindir. Akıl ile, delîl ve isbât ile kuvvetlendirilen îmân böyle sağlam olmaz. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Ra'd sûresi 28. âyet-i kerîmede meâlen

buyurdu ki: “Kalblere îmânın sinmesi, yerleşmesi, ancak ve yalnız zikr ile olur.” Zikr; her işte ve her harekette Allahü teâlâyı hatırlamak, O’nun rızâsına uygun iş yapmak demektir. Tasavvufun ikinci gayesi; fıkıh ilmi ile bildirilen ibâdetlerin seve seve kolaylıkla yapılmasını ve nefsi emmâreden doğan tembelliklerin, sıkıntıların giderilmesidir, ibâdetlerin kolaylıkla seve seve yapılması ve günah olan işlerden de nefret ederek uzaklaşılması, ancak tasavvuf ilmini öğrenip, bu yolda ilerlemek ile mümkündür. Tasavvufa sarılmak, herkesin bilmediklerini görmek, gaybden haber vermek, nûrlar, rûhlar ve kıymetli rü’yâlar görmek için değildir. Tasavvuf ile elegeçen bilgilere, ma’rifetlere, bilgilere ve hâllere kavuşmak için, önce îmânı düzeltmek, İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğrenip, bunlara uygun iş ve ibâdet yapmak lâzımdır. Zaten bu üçünü yapmadıkça, kalbin tasfiyesi kötü huylardan temizlenmesi, nefsin tezkiyesi, terbiye edilmesi mümkün değildir. Tasavvuf bilgileri mürşid-i kâmiller tarafından öğretilir. Mürşid-i kâmil, yol gösteren, rehberlik eden yetişmiş ve yetiştirebilen âlimdir. Böyle olan âlimlerin, belli usûllerle gösterdikleri bu yollara tarikat denilmiştir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de büyük bir mürşid-i kâmil olup, onun insanları saadete kavuşturmak için tasavvufta ta’kib ettiği usûllere ve gösterdiği yola, “Kâdiriyye tarikatı” denilmiştir.

Tarikatların çeşitli isimler alması, başka başka olmalarından değildir. Aynı mürşidin talebeleri, birbirlerini tanımak ve mürşidleri ile tanınmak, öğünmek için, bulundukları yola mürşidlerinin ismini vermişlerdir. Tarikatlar, başlıca iki kısma ayrılırlar:

1. Sessiz zikr (Zikr-i hafî) yapan tarikatlar: Bu yol Hazreti Ebû Bekr’den gelmiş olup, mürşidlerinin adına göre (Tayfuriyye), (Yeseviyye), (Medâriyye), hakîkî olan (Bektâşiyye), (Nakşibendiyye), (Ahrariyye) (Ahmediyye-i Müceddidiyye) ve (Hâlidiyye) gibi isimler almışlardır.

2. Yüksek sesle zikr (Zikr-i cehrî) yapan tarikatlar: Bu yolda, Hazreti Ali’den oniki İmâm vasıtasıyla gelmiştir. Oniki İmâmın sekizincisi olan İmâm-ı Ali Rızâ’dan Ma’rûf-i Kerhî almış ve Cüneyd-i Bağdadî’nin çeşitli talebelerinin yolunda bulunan meşhûr mürşidlerin adı verilerek, kollara ayrılmışlardır. Böylece Ebû Bekr-i Şiblî yolundan (Kadirî), (Şâzilî), (Sa’dî) ve (Rıfâî) Ebû Ali Rodbârî yolundan, Ahmed Gazâlî ve Ziyâüddîn Ebû Nesîb-i Sühreverdî vâsıtaları ile (Kübrevî) meydana gelmiştir. İmâm-ı Ali’den Hasen-i Basrî vâsıtası ile (Edhemî) ve bundan (Çeştî) hâsıl olmuştur. (Bedevîye), Rıfâiyyeden hâsıl olmuştur.

Tarikat, zikir ile Allahü teâlâya kavuşma yoludur. Zikir, Allahü teâlâyı hatırlamak demektir. Her sözünde ve her işinde O’nun emirlerine ve yasaklarına sarılmaktır. Yaklaşık olarak, son yüz seneden beri tarikat diyerek birçok şeyler uyduruldu. Hakîkî İslâm âlimlerinin, Eshâb-ı Kirâmın, Peygamberimizden (aleyhisselâm) alıp bildirdikleri doğru yol unutuldu. Dinde câhil olanlar, hattâ İslâmiyetin emirlerine açıkça uymayanlar, şeyh ve tarikatçı ünvanı alarak, zikir ve ibâdet adı altında, dînimizin yasak ettiği birçok günahları ve bid’atleri işlediler. Bugün sahte, yalancı mürşidlere, müslümanları sömüren tarikatçılara, dîni siyâsete âlet edenlere çok rastlanmaktadır. Şeyh-ül-felâm Ahmed İbni Kemâl efendinin Risâle-i Münîre adlı eserinde yer alan bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyor ki: “Bir kimsenin havada uçtuğunu ve deniz üzerinde yürüdüğünü, yahut ağzına ateş koyup yuttuğunu görseniz, fakat İslâmiyete uymayan bir iş yapsa, kerâmet sahibiyim derse de, onu büyücü, yalancı, sapık ve insanları doğru yoldan saptırıcı biliniz!”

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Mektûbât adlı eserinin üçündü cildi 123. mektûbunda, bu husûsla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

“İnsanı Allahü teâlâya kavuşturan yollar ikidir. Birincisi, peygamberlerin yakınlığı gibi olan (Nübüvvet yolu) olup, insanı aslın aslına ulaştırır. Peygamberler “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” ve bunların sahâbîleri bu yoldan kavuşmuşlardır. Ümmetlerinden sahâbî olmıyanlar arasından dilediklerini de bu yoldan kavuşmakla şereflendirirler. Fakat bunlar pek azdır. Bu yolda vâsıta, aracı yoktur. Ya’nî vâsıl oldukdan sonra, doğrudan doğruya asldan feyz alırlar. Hiçbiri, ötekine vâsıta olmaz, perde olmaz. İkinci yol, (Vilâyet yolu)’dur. Kutblar, evtâd, büdelâ ve nücebâ ve bütün evliyâ hep bu yoldan kavuşmuşlardır. Bu yol, (Sülûk) yoludur. Evliyânın cezbeleri de, bu yolun cezbeleridir. Bu yoldan kavuşanlar, birbirlerine vâsıta ve perde olurlar. Bu yoldan vâsıl olanların önderi ve en üstünleri ve ötekilere vâsıta olanı, hazret-i Ali Mürtedâ “kerremallahü teâlâ vecheh-ül-kerîm”dir. Bu yolda gelen feyzlerin kaynağı odur. Resûlullahtan (aleyhisselâm) gelen feyzler, ma’rifetler hep onun vâsıtası ile gelir. Fâtımat-üz-Zehrâ ve hazret-i Hasen ve hazret-i Hüseyn (r.anhüm), bu

makamda, hazret-i Ali ile ortaktırlar, öyle sanıyorum ki, hazret-i Ali, dünyâya gelmeden önce de, bu makamda idi. Vefât etdikden sonra da, bu yolda her velîye gelen feyzler, hidâyetler, yine onun vâsıtası ile gelmektedir. Çünkü kendisi, bu yolun en yüksek noktasında bulunuyor. Bu makamın sahibi odur. Hazret-i Ali vefât edince, ondan yayılan feyzler, hazret-i Hasen ve sonra hazret-i Hüseyn vâsıtası ile geldi. Daha sonra oniki İmâmdan, sağ olanları da vâsıta oldular. Bunlardan sonra gelen evliyâya feyzler, bu oniki İmâm vâsıtası ile geldi. Kutblara, nücebâyâ da, hep bunlardan geldi. Abdülkâdir-i Geylânî "kuddise sirruh", dünyâya gelip, velî oluncaya kadar hep böyle idi. Sonra, bu da bu vazîfeye kavuştu. Ondan sonraki kutblara ve nücebâya ve bütün Evliyâya oniki İmâmdan gelen feyzler ve bereketler, bunun vâsıtası ile geldi. Başka hiçbir velî bu makama kavuşamadı. Bunun içindir ki, "Önceki Velîlerin güneşleri battı. Bizim güneşimiz ufuk üzerinde sonsuz kalacak, hiç batmıyacaktır" buyurmuştur. Hidâyet, irşâd feyzinin akmasını güneş ışıklarının yayılmasına benzetmiştir. Feyzin kesilmesine, güneşin batması demiştir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine oniki İmâmın vazîfeleri verilmiştir. Rüşd ve hidâyete vâsıta olmuştur. Kıyâmete kadar, her velîye feyzler onun vâsıtası ile gelecektir. (Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin bu vasfından dolayı, ona "Gavs-ül-a'zam" denilmiştir.)

Her asırda gelen müceddidler, onun vekîlleridir. (Hazret-i Îsâ "aleyhisselâm" ve hazret-i Mehdî ve İmâm-ı Rabbânî "kuddise sirruh" (Nübüvvet yolu) ile vâsıl olduğundan, vâsıtaya ihtiyâçları yoktur. Ebû Bekr-i Sıddîk "radıyallahü anh", nübüvvet yolunda Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" vekîlidir.)

Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden ilim ve feyz alarak yetişip, yükselen talebelerinden bir kısmı şu zâtlardır: Başta kendi oğullarından on tanesi gelmektedir. Bunlar: Abdülvahhâb, babasının vefâtından sonra kendi medresesinde ders vermek ve va'z etmek sûretiyle pekçok talebe yetiştirmiştir. Şeyh Îsâ, hadîs derslerini vermek ve va'z vermekle meşgûl olmuştur. Mısır'a gidip, orada da talebe yetiştirmiştir. Ebû Bekr Abdülazîz, ilimde yetiştikten sonra talebe yetiştirmekle meşgûl olmuş, pekçok kimse kendisinden feyz almıştır. Şeyh Abdülcebbâr, Abdurrezzâk, İbrâhim, Muhammed, Abdullah, Yahyâ ve Mûsâ bin Abdülkâdir. Bu oğullarından başka, torunlarından çoğu da ondan ilim ve feyz almışlardır. Ondan ilim ve feyz alan binlerce talebesi vardır. Aliyyül-Hallâvî isimli bir talebesi, Bağdad'dan çıkıp senelerce seyahat yapıp, birçok yeri gezdikten sonra Bağdad'a dönmüştü. Arkadaşları seyahat hâtıralarını sorduklarında şöyle anlatmıştır: "Şam, Mısır, İran ve Afrika'nın kuzeyindeki memleketleri gezip, gördüm. Üçyüzaltmış evliyâ ile görüşüp, sohbet ettim. Hepsinden işittiğim söz şudur: "Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri bizim mürşidimizdir. Rehbe-rimizdir. Bizi Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan odur." Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin irşâd ile vazîfelendirdiği talebelerinden bir kısmı da şu zâtlardır: Şeyh Ebû Midyen Magribî, Şuayb bin Hüseyn, Seyyid Seyfeddîn Abdülvehhâb, Şeyh Seyyid Muhammed Şemseddîn, Ebû Abbâs Ârif, Seyyid Abdurrezzâk, Şeyh Bekâ bin Batû, Ali bin Hînî, Muhammed bin Kâyid Evânî, Ebû Suud bin Şiblî, Şeyh Kadîb-ül-Bân Mûsulî, Şeyh Yûnus Kusab bin Kâşimî'dir.

Vefâtı: Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri vefât edeceği sırada, oğullarına: Yanımdan ayrılın! Çünkü zâhirde sizinle, bâtında sizden başkasıyla (ya'nî Allahü teâlâ ile) beraberim. Yine o esnada buyurdular: Yanımda sizden başkaları da vardır. Onlara yer açın. Onlara edebi gözetin. Burada büyük rahmet vardır. Onları sıkıştırmayın! Yine buyurdu: Aleykümüsselâm ve rahmetullahi ve berekâtühü, Allahü teâlâ beni ve sizi mağfiret etsin! Allahü teâlâ benim ve sizin tövbelerimizi kabûl etsin! Bismillah gayre müvedde'în. Bir gün bir gece hep böyle buyurdular.

Oğlu Şeyh Abdurrezzâk anlatır: Gavs-ül-a'zam, o esnada, ellerini kaldırıp, uzattı ve: "Ve aleyküm selâm ve rahmetullahi ve berekâtühü! Tövbe ediniz ve size geliyorum denilenlerin safına giriniz!" buyurdu.

Vefât ederken iki defa, Allahümme refîk'al a'lâ deyip: "Size geliyorum, size geliyorum" buyurdu. Tekrar buyurdu ki: "Durun!" Bunun ardından, ona ölüm ve sekerât hâli geldi. Bu hâlde iken: "Bana kimse birşey sormasın. Ben, Allahü teâlânın ilminde bir hâlden başka bir hâle geçmekteyim" buyurdu.

Son anlarında, oğlu Abdülcebbâr, babacığım, bedenin acı duyuyor mu? diye arz edince, "Bütün uzuvlarım acı içindedir. Yalnız kalbimde hiç acı ve elem yok. O, Allahü teâlâ iledir."

Oğlu Şeyh Abdülazîz hastalığınız nasıldır? diye arz edince; "Benim hastalığımı, insan, cin ve meleklerden hiçbiri bilmez ve

anlıyamaz. Allahü teâlânın ilmi, hükmü ile nâkıs olmaz. Hüküm değişir, ilim ise değişmez. Allahü teâlâ, dilediğini siler, dilediğini yazar. Umm-ül-kitab O'ndadır, O'na yaptığından suâl olunmaz. Kullara ise, yaptıkları sorulur" buyurdu.

Daha sonra, kudret ile hâkim, kullarına ölüm ile gâlib olan Allahü teâlâ, her ayıb ve kusurdan münezzehdir. Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûlullah! Sonra, Allah Allah Allah... deyip sonra sesini kesti, dilini damağına yapıştırıp, mükerrem rûhunu teslim eyledi.

Vefâtı büyük bir üzüntüyle karşılandı. Cenâze namazını kılmak üzere, görülmemiş bir kalabalık toplandı. Cenâze namazını oğlu Abdülvehhâb kıldırdı. O kadar insan toplanmıştı ki, kalabalık sebebiyle ancak gece defn edilebildi, insanlar, büyük kalabalıklar hâlinde ziyâretine geldiler. Bu ziyâretler günlerce devam etti.

Vasıyyeti: Oğlu Abdurrezzâk suâl edince şöyle vasıyyet eyledi:

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize ve sana ve bütün müslümanlara tevfîk (muvaffakiyet) ihsân eylesin! Sana Allahtan korkmanı ve O'na tâat üzere olmanı, dînimizin emir ve yasaklarına riâyet etmeni ve hududunu gözetmeni vasıyyet ederim.

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize, sana ve müslümanlara tevfîk versin! Bizim bu tarîkatimiz, Kitâb ve Sünnet üzere bina edilmiştir. Kalbin selâmeti, el açıklığı, cömerdlik, cefâ ve ezaya katlanmak ve din kardeşlerinin kusurlarını affetmek üzere kurulmuştur.

Ey oğlum! Sana vasıyyet ederim! Dervişlerle beraber ol. Meşâyıha hürmeti gözet! Din kardeşlerinle iyi geçin! Küçük ve büyüklere nasihat üzere ol.

Dinden başka şey için kimseye düşmanlık etme!

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize ve sana tevfîk versin! Fakrin hakîkati, senin gibi olana muhtaç olmaman, zenginliğin hakîkati ise, senin gibi olandan bir şey istememendir. Tasavvuf hâldir, söz değildir, söz ile de ele geçmez. Dervişlerden, Allahtan başkasına ihtiyâç duymayan birisini görürsen, ona ilim ile değil, rıfk ile, güler yüz, tatlı söz ve yumuşaklıkla muâmele eyle! Zîrâ ilim onu ürkütür, rıfk ise çeker ve yaklaştırır.

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize, sana ve müslümanlara tevfîk versin! Tasavvuf sekiz haslet üzerine kurulmuştur: Cömerdlik, rızâ, sabır, işâret, gurbet, yün elbise giymek, seyahat etmek ve fakirlik, cömerdlik, İbrâhim aleyhisselâmın; rızâ, İshâk aleyhisselâmın; sabır, Eyyûb aleyhisselâmın; işâret Zekeriyyâ aleyhisselâmın; gurbet Yûsuf aleyhisselâmın; yün giyinmek, Yahyâ aleyhisselâmın; seyahat, Îsâ aleyhisselâmın; fakirlik, efendimiz ve şefaatçimiz Muhammed Mustafâ'nın (aleyhisselâm) hasletleridir.

Ey oğlum! Zenginlerle sohbetin, görüşmen izzet ile, onlara değer vermiyerek, fakirlerle görüşmen ise, kendine değer vermiyerek olsun.

İhlâs üzere ol! İhlâs, insanların görmesini hâtıra getirmeyip, yaradanın dâima gördüğünü unutmamaktır. Sebeblerde Allahü teâlâya dil uzatma. Her hâlde Allahü teâlâdan gelene râzı ve sükûn üzere ol. Allah adamlarının huzûrunda şu üç sıfat üzere bulun: Alçak gönüllülük, iyi geçinmek ve kötülüklerden arınmış bir kalb. Hakîkî yaşamak, nefsini öldürmenle olur. (Nefsini öldürmek; nefsinin arzularını, haram ve zararlı isteklerini yerine getirmemek demektir.)

Menkıbeleri: Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin kerâmetleri ve menkıbeleri pekçoktur. Onun ayaklarının, zamanındaki bütün evliyânın omuzları üzerinde olacağı haber verilmiştir. İmâm-ı Vâfî, Târih'inde, Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh) kerâmetleri ile ilgili olarak şöyle demektedir: Kerâmetleri, sayılamıyacak kadar çoktur. Dinde imamlık derecesine çıkanlardan, onun kerâmetlerinin tevâtür hâline geldiğini duydum. Bu dînin âlim ve velîleri söz birliği ile diyorlar ki, Abdülkâdir-i Geylânî'den görüldüğü kadar, hiçbir velîden kerâmet görülmemiştir.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyuruyor ki: Abdülkâdir-i Geylânî, vilâyet-i Muhammediyyenin son noktasına ulaşmıştır. Bu ümmette en çok kerâmet ondan görülmüştür. Birgün hutbe okurken, Hızır aleyhisselâmın, kapının önünden geçmekte olduğunu görmüş ve: "Ey İsrâiloğlu, gel de, hazret-i Muhammed'in (aleyhisselâm) mübârek sözlerini dinle!" buyurmuştur.

Gavs-ül-a'zam Abdülkâdir-i Geylânî ve menkıbeleri hakkında çok sayıda, kıymetli kitaplar ve risaleler yazılmış, tabakat kitaplarında uzun anlatılmış, çok kıymetli sözler söylenmiştir.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, ilimde çok yüksek derecede idi. Birgün, biri huzûrunda Kur'ân-ı kerîm okudu. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de okunan âyet-i kerîmeleri tefsîr etmeye başladı. Çeşitli yönlerden tefsîr ediyordu. O mecliste okunan âyet-i kerîmelerin, tam kırk çeşit tefsîrini yaptı. Yaptığı her çeşit tefsîrinin delîlini gösterdi. Gösterdiği delîlleri de gayet geniş bir şekilde izah etti. Orada bulunanlar, yaptığı onbir çeşit tefsîri anlayabildiler. Bundan sonrası o kadar derindi ki, anlayamadılar. Orada bulunanlar, hayretler içinde kaldılar. Sonra da: Sözü bıraktım. Şimdi Kelime-i tevhîde geldik, "La ilahe illallah" dedi. Bunu söyler söylemez, orada bulunanları bir hâl kapladı, kendilerinden geçtiler. O hâl sebebiyle, sahraya dağıldılar.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri buyurdu ki: "Yirmibeş sene sahralarda dolaşıp, yerden biten otları yemeden, derelerdeki sulardan içmeden ve bir kerre içince, bir yıl veya daha çok müddet susuz durmadan, insanlar içinde oturup, onları irşâda başlamadım. Ben sahralarda dolaşırken, "Ol" sözü ile ihsân olundum. Ondan sonra çok yiyecek maddeleri buldum, istediğimi yerdim. Dağdan bir parça koparınca elimde helva olurdu, yerdim. Kuma tuzlu su dökerdim, tatlı su olurdu içerdim. Sonra Allahü teâlâya karşı edebi gözeterek bunları terk ettim."

Mâşukluk makamında, gök kubbe altında, Gavs-ül-a'zam gibi bir kimse gelmemiştir ve gelmez. Şeyh Ebû Midyen Magribî buyurdu: Hızır aleyhisselâma rastladım. Asrımızdaki doğu ve batıda bulunan meşâyıhı sordum. Ferd-i efham ve Gavs-ül-a'zamı sordum. Cevâbında: "O, Sıddîkların İmâmı, âriflerin hucceti, ma'rifetin rûhudur. Evliyâ arasında şânı büyüktür" buyurdu.

Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh) birgün abdest almıştı. O anda, bir kuş üzerini kirletti. Başını kaldırdığında, kuş uçuyordu. Bakışı ile beraber, yere düşüp öldü. Elbiseyi temizleyip, sattırdı. Parasını sadaka olarak dağıttı. Üzerine sinek konmazdı. Bu husûsda da Ceddi Resûlullahın (aleyhisselâm) verasetine (mirasına) kavuşmuştu.

Bağdad'ın âlim ve fâdıllarından biri, Cum'a namazından sonra, talebesi ile birlikte, kabirleri ziyârete ve ölüler için Fâtiha okumağa gidiyordu. Yolda siyah bir yılan gördü ve elindeki bastonuyla vurup öldürdü. O anda uzun bir duman gelip onu örttü. Gözden kayboldu. Talebesi şaştı kaldı. Bir saat sonra kaybolan o zâtı geliyor gördüler. Karşılamağa gittiler. Üzerinde gayet süslü kıymetli bir elbise gördüler. Hâlini ve elbisesini sordular. Şöyle anlattı: Duman beni Örtünce, beni kapıp tuttukları gibi bir adaya götürdüler. Denizin dibine indirdiler. Cinlerin pâdişâhının huzûruna götürdüler. Pâdişâh, elinde kınından çekilmiş bir kılıçla taht üzerinde oturuyordu, önünde ise, başı ezilmiş ölü bir genç vardı. Başından gövdesine doğru kan akıyordu. Benim için, adamlarına; "Bu kimdir?" diye sordu. Bu gencin katilidir dediler, öfkeyle bana baktı ve: "Ey şehrin üstadı, bu genci niçin sebebsiz yere öldürdün?" dedi. Reddettim ve: "Allah korusun! Onu ben öldürmedim. Bana iftira ediyorlar" dedim. Cin pâdişâhına, onun öldürdüğünün alâmeti, elindeki bastonudur. Buyurun bakın, bastonu kanlıdır dediler. Bastonumdaki kanı görüp: "Bu kan nedir?" dedi. Bu bastonla bir yılan öldürdüm, onun kanıdır dedim. "Ey insan, o yılan benim bu oğlumdur" dedi. Sonra sustu, bir an durdu ve kadıya dönüp: "Bu adam, adam öldürdüğünü ikrâr etti. Sen de katline hükmet" dedi. Kâdı katlime karar verdi. Müftî de, hükme uygun fetvâ verdi. Kılıcı ile bana vurmak istedi. Kalbimden iltica edip, şeyhim, üstadım, Gavs-üs-Sakaleyn Abdülkâdir-i Geylânî'den yardım istedim. O anda bir adam göründü. Nûr yüzlü idi. "Bu adamı öldürme! Çünkü o, evliyânın Sultânı Gavs-ül-a'zam Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'nin (radıyallahü anh) talebelerindendir. Bunun yüzünden sana sitem eder, gücenirse, o hazrete ne cevap verirsin?" dedi. Gavs-ül-a'zamın ismini duyar duymaz, kılıcı elinden attı ve: "Ey şehrin üstadı, Gavs-ül-a'zama olan hürmetimden seni affettim. Şimdi bize İmâm ol ve oğlumun cenâze namazını kıldır ve mağfiret olunması için duâ eyle" dedi. Sonra bana, süslü, değerli bir elbise giydirdi ve beni, buradan kapıp götürenlerle buraya gönderdi.

İmâm-Hasen-i Askeri (radıyallahü anh), seccadesini eshâbından birine emânet bırakıp, Gavs-ül-a'zama ulaştırmasını vasıyyet etti. Onu muhafaza edip, ömrünün sonunda, güvenilir birine emânet edip, aynı vasıyyeti yapmasını, böylece elden ele, hicrî beşinci asrın ortalarında, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî ismi ile meşhûr Gavs-ül-a'zam

zuhur edince, ona verilmesini ve kendisinden ona selâm söylemesini tavsiye etti.

Gavs-ül-a'zam, Medîne-i münevvereden Bağdâd-ı Dârüsselâma gelirken, yolda hırsızlardan birine rastladı. Hırsız soyacak adam arıyordu. Gavs-ül-a'zam ona: "Sen kimsin?" buyurdu. Hırsız, ben çölde yaşıyanlardanım dedi. Gavs-ül-a'zam ona, isminin ma'siyet (günah) mürekkebi ile yazılmış olduğunu açıkladı. Hırsızın kalbinden, bu heybet ve azamet sahibi kişinin Gavs-ül-a'zam olması muhtemeldir düşüncesi geçti. Hırsızın kalbinden geçeni hırsıza söyledi ve: "Evet, ben Abdülkâdir'im" buyurdu. Hırsız, derhal düşüp mübârek ayaklarına kapandı ve dilinden: "Ey Seyyid Abdülkâdir, Allah için bana bir ihsânda bulun!" sözleri çıktı. Gavs-ül-a'zam, hâline acıdı ve kalbinin düzeltilmesi için, Allahü teâlâya duâ etti. Hitâb geldi: "Ey Gavs-ül-a'zam, hırsızı doğru yola götür. Onu sevgililer hidâyetine irşâd eyle, onu kutublardan biri eyle!" Hırsız, eşsiz teveccühleri ile kutublardan oldu.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, değerli, nefis, süslü elbise giyerdi. Bir defa yedibin dinarlık, bir sarık yaptırdı. Bir muhtaç gördü ve bu sarığı ona hediye etti.

Temiz bir hanım, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine tâbi olup talebesi olmuştu. Talebe olmasından önce, bu kadına, ahlâksız bir adam âşıktı. Bu kadın dağda iken, bir ihtiyâç için bir mağaraya girdiğinde o adam da, ardından mağaraya girdi. Kadına yanaşıp, onun namusunu kirletmek istedi. Kadın kaçacak, saklanacak bir yer bulamadı. Gavs-ül-a'zamın ismini söyleyip: "Yardım et (yetiş, imdâd) ey Gavs-ül-a'zam, ey insanların ve cinlerin gavsı, yardımcısı, yetiş! Yetiş ey Şeyh Muhyiddîn (dînin ihyâ edicisi), yetiş ey Seyyid Abdülkâdir!" deyip feryâd etti. O anda Gavs-ül-a'zam medresede abdest alıyordu. Ayaklarında tahtadan na'linler vardı. Onları çıkarıp mağara tarafına savurdu. Ahlâksız, arzusuna kavuşamadan, na'linler kafasına ulaştı ve ölünceye kadar başına vurdular, vurdular. Ahlâksız öldü ve na'linler vurmağı bıraktılar. Kadın, o mübârek na'linleri alıp, hazret-i Gavsa getirdi ve başından geçeni anlattı.

Birgün bulunduğu mezhebden başka mezhebe geçmek hakkında düşündü. O gece, bütün eshâbı ile beraber Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi rü'yâda gördü. Bu arada İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'i (radıyallahü anh) gördü. Bir eliyle sakalını tutmuş, Resûlullah efendimizden rica ediyor ve: "Ey Allahın Resûlü, oğlun Muhyiddîn Seyyid Abdülkâdir'e buyur da, bu zaîf ihtiyârı himâye etsin" diyordu. Resûlullah (aleyhisselâm) tebessüm buyurarak: "Ey Seyyid Abdülkâdir, bu şeyhin ricasını kabûl et" buyurdu. Resûlullahın emri ile, onun ricasını kabûl etti ve sabah namazını Hanbelîlerin namazgahında kıldı. Hâlbuki o gün Hanbelî namazgahında İmâmdan başka kimse yoktu. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri oraya gelince, çok kimseler de ardından gelip, mescidde boş yer kalmadı. Râvî der ki: Eğer Gavs-ül-a'zam hazretleri o gün, Hanbelî namazgahında hâzır olmasaydı, Hanbelî mezhebi unutulacaktı.

Gavs-ül-a'zam birgün, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in kabrini ziyâret etti. Yanında evliyâdan bir cemâat da vardı. Kabrin başında okudular. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh), kabirden çıktı. Elinde gömlek vardı. Gömleği verdi ve birbirlerinin boynuna sarıldılar. Sonra İmâm-ı Ahmed: "Ey Seyyid Abdülkâdir, fıkıh, tasavvuf, helâlin, haramın ilmi sana muhtaçtır" buyurdu.

Abdülkâdir-i Geylânî (kuddise sirruh) buyurdu ki: "Hicrî beşyüzyirmibir senesi Şevval ayının onaltısı olan Salı günü Öğleden önce, Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Ey oğlum, niçin konuşmuyorsun? buyurdu. Babacığım ben yabancıyım. Bağdad fasihlerinin yanında nasıl konuşurum? dedim. Ağzını aç! buyurdu. Ağzımı açtım. Yedi defa mübârek ağzının suyundan ağzıma saçtı ve: "İnsanlarla konuş, onları güzel hikmet ve va'zlar ile Rabbinin yoluna çağır." buyurdu. Öğle namazını kıldım. Yanımda kalabalık insanlar gördüm. Nutkum tutuldu. Ali bin Ebî Tâlib'i (radıyallahü anh) gördüm. Mecliste benim karşımda ayakta duruyor ve bana: "Ey oğlum niçin konuşmuyorsun?" diyordu. Babacığım! Nutkum tutuldu, konuşamıyorum dedim. Ağzını aç buyurdu. Açtım. Ağzının suyundan ağzıma altı defa saçtı. Niçin yediye tamamlamadınız? dedim. Resûlullaha karşı olan edebimden buyurdu ve gözden kayboldu. Bundan sonra en fasih bir dille konuşmağa başladım."

Gavs-ül-a'zam birgün bir mahalleden geçerken bir müslümanla bir hıristiyanın münâkaşa ettiklerini gördü. Sebebini sordu. Müslüman: "Bu hıristiyan, bizim peygamberimiz, sizin peygamberinizden üstündür diyor, ben ise, bizim peygamberimizin üstün olduğunu söylüyorum" dedi.

Gavs-ül-a’zam, hıristiyana: “Îsâ aleyhisselâmın Muhammed aleyhisselâmdan üstün olduğunu hangi delîlle isbât ediyorsun?” buyurdu. Hıristiyan, bizim peygamberimiz ölüyü diriltti dedi. Gavs-ül-a’zam (radıyallahü anh): “Ben peygamber değilim. Sâdece Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma uyan bir müslümanım. Eğer ölüyü diriltirsem, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma inanır mısın?” buyurdu. Hıristiyan, inanırım dedi. Gavs-ül-a’zam: “Bana, harâb olmuş, eski bir kabir göster ve Peygamberimizin (aleyhisselâm) üstünlüğünü gör!” buyurdu. Eski bir kabir gösterdi. Gavs-ül-a’zam, hıristiyana: “Sizin peygamberiniz ölüyü diriltmek istediği zaman, hangi sözleri söylerdi?” buyurdu. Hıristiyan, “kum bi iznillah = Allahın izni ile kalk, diril” söylerdi, dedi. Bunun üzerine Gavs-ül-a’zam, ona: “Bu gösterdiğin kabirde yatan kişi, dünyâda şarkıcı idi. İstersen onu şarkı söyler hâlde dirilteyim, nasıl istersen öyle yapayım!” buyurdu. Peki, öyle olsun dedi. Gavs-ül-a’zam kabre döndü ve: “Allahın izni ile kalk!” buyurdu. Kabir açıldı ve ölü, şarkı söyler hâlde kalktı. Hıristiyan bu kerâmeti görünce, Peygamberimizin üstünlüğünü ikrâr edip, Gavs-ül-a’zamın elinde müslüman oldu.

Gavs-ül-a’zam (radıyallahü anh) zamanında, Bağdad’da tâ’ûn hastalığı vâki oldu. Hergün binlerce erkek ve kadın ölüyordu. Bağdad ehâlisi, Gavs-ül-a’zama, bu öldürücü hastalıktan şikâyet ettiler. “Medresemizin avlusundaki otlardan döğünüz ve yiyiniz, Allahü teâlâ, hastalara bununla şifâ verir ve tâ’ûnu kaldırır” buyurdu. Buyurduğu gibi yaptılar, hastalar iyileşti ve Allahü teâlâ, onlardan tâ’ûnu kaldırdı. Hastalar çok olduğu ve izdiham had safhaya eriştiği için, Gavs-ül-a’zam: “Medresemiz suyundan bir damla içene, Allahü teâlâ şifâ verir” buyurdu. İsanlar, o mübârek medresenin suyundan içtiler ve tam sıhhate kavuştular. Zamanında Bağdad’da bir daha tâ’ûn hastalığı görülmedi.

Ebü’l-Feth Hirevî anlatır: “Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî’ye kırk sene hizmet ettim. Bu müddet içerisinde, sabah namazlarını, yatsının abdesti ile kıldığını gördüm. Ne zaman abdesti bozulsa, o zaman abdest alır, iki rek’at namaz kılardı. Yatsı namazını kılıp, husûsî odasına girer, beraberinde o odaya kimse giremezdi. Sabahleyin odadan çıkardı.” Yine Hirevî anlatır: “Bir gece Şeyhin yanında yattım. Gecenin evvelinde namaz kıldığını gördüm. Namazı çok uzun sürmedi. Sonra gecenin üçde biri geçinceye kadar zikretti. El-Muhît, er-Rab, eş-Şehîd, el-Hasîb, el-Fa’âl, el-Hallâk, el-Hâlık, el-Bârî, el-Mûsâvvir derdi. Gördüm ki, zaîflemiş, küçülmüş idi. Ardından kendisini çok büyük gördüm. Ya’nî bir küçülüyor, bir büyüyordu. Sonra havada yükseliyor, yükseliyor, gözümden kayboluyordu. Sonra ayakta namaz kıldı. Uzun sûreler okudu. Gecenin üçde ikisi böyle geçti. Secdeleri, gerçekten çok uzun idi. Sonra müteveccih, müşâhid ve murâkıb olarak oturur, sabah vaktine yakın zamana kadar öylece dururdu. Sonra duâ eder, yalvarır, yakarır, kulluğunu Rabbine arz ederdi. O esnada, kendisini, bakan gözlerin dayanamıyacağı bir nûr kaplardı. Yanında, “Selâmün aleyküm, Selâmün aleyküm” seslerini duyardım. Kendisi bu selâmlara cevap verir; bu hâl sabah namazına çıkıncaya kadar devam ederdi. Hızır aleyhisselâmla çok defalar görüşmüştür.”

Mısır’da bir tüccâr vardı. Gavs-ül-a’zam hakkında kuvvetli i’tikâd, hâlis ihlâs sahibi idi. Kalbinde, vasıtasız olarak, onun şerefli yolunda sülûk etme arzusu vardı. Ya’nî Gavs-ül-a’zamın huzûruna gidip, bizzat onun elinde tarîkatine girmek arzusundaydı. Çeşitli engeller sebebiyle kırk sene içinde bu niyet ve arzusuna kavuşamadı. Sonra yola çıkıp Bağdad’a vardı. Gavs-ül-a’zamın âhirete intikâl ettiğini işitti. Muradına kavuşamamaktan ötürü canına kıymak istedi. Kabrini ziyârete geldi. Ziyâret edebini takındı. Gavs-ül-a’zam kabrinden çıkıp, elini tuttu tövbe ettirdi ve onu talebeliğe kabûl etti. Bu zâtla üçyüz kişi irşâd şerefine kavuştu ve Allahü teâlâya vâsıl oldular, İslâm âlimleri bu şekilde olan intisabın sahih ve sâdık olduğunu söylemişlerdir.

Gavs-ül-a’zam (radıyallahü anh), bir defa Medîne-i münevvereye geldi. Resûlullahın (aleyhisselâm) Ravda-i mutahharasını kırk gün ziyâret edip, ayakta durdu ve ellerini göğsünün üzerine koyup şu iki beyitle münâcaat etti:

Günâhlarım denizin dalgalarından da çok,
Yüce dağlara benzer, hattâ daha da büyük;

Ve lâkin affedici kerîmin huzûrunda,
Sinek kanadı kadar, hattâ daha da küçük.

Bir başka zaman da gelip, Hücre-i şerîfenin yakınında bir dörtlük daha okudu. Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek eli göründü, müsâfeha etti, öpüp başına koydu.

Bir kadın, çocuğunu, Abdülkâdir-i Geylânî'ye (radıyallahü anh) getirip: "Oğlumun kalbini size tutulmuş gördüm; bana hizmetinden onu azâd edip, size getirdim" dedi. Şeyh hazretleri bu genci yanına aldı. Ona mücâhede ile emretti. Tarikatta sülûke başlattı. Bu şekilde devam ederken, birgün annesi çıka geldi. Oğlunu, az yemek ve az uyumak sebebiyle, zaîf ve sararmış, arpa ekmeği yer hâlde buldu. Bu hâl ona dokundu. Çocuğunu bırakıp, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin yanına girdi. Şeyh hazretleri oturmuş, tavuk yiyordu. "Efendim, siz burada tavuk yersiniz, benim oğlum ise, arpa ekmeği yer" dedi. Şeyh bunu duyunca, elini, tavuk kemiklerinin üzerine koyup: "Kum bi-iznillâh", ya'nî Allahü teâlânın izni ile kalk, diril! buyurdu. Tavuk hemen dirildi. Şeyh, kadına hitaben: "Senin oğlun böyle olduğu zaman, dilediğini yesin!" buyurdu.

Meclisinin üzerinde kırlangıç uçup, sesi ile, orada bulunanları meşgûl etti. Abdülkâdir-i Geylânî: "Ey rüzgâr, bu kuşun başını al!" buyurdu. Buyurması ile beraber, kuşun yere düşmesi bir oldu. Ama başı bedeninde değil, başka yere düşmüştü. Şeyh hazretleri kürsîden inip, o kırlangıcı eliyle aldı. Diğer eliyle de üzerini okşadı ve Besmele okudu. Kuş hemen dirildi ve uçtu.

Yanından geçmekte olan ve sultâna âit şarabı taşımakta olan üç kişi ve bir emîr, ya'nî subay vardı. Şeyh onlara hitâben: "Durun!" buyurdu. Dinlemediler. Hayvana dur, buyurdu. Hayvan durdu. Hayvanın yanında olanlara kulunç ârız olup, bağrışmağa başladılar. Yaptıklarına tövbe ettiler, ağrıları geçti. Şarap ise, sirke olmuştu. Küpleri, damacanaları açınca, içlerinde şarap değil, sirke olduğunu ibretle gördüler.
Meclisindeki talebelerinden biri rahatsızlandı. Hareket edemiyordu. Yardım ister gözle, hocasına baktı. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî, hemen va'z kürsüsünün merdiveninden indi. Ama kürside insan başı gibi bir baş, sonra omuzları ve göğsü göründü. Daha sonra kürside Şeyhin şeklinde, onun konuşma ve sesinde birisi va'za devam ediyordu. Şeyh ise, o talebesiyle meşgûl oluyordu. Başını elbisesinin yeni ile örtmüştü. Talebe birden kendini sahrada gördü. Yanında akar su ve ağaç vardı. İhtiyâcını rahatça giderdi, dereden abdest aldı, namaz kıldı. Selâm verince, Abdülkâdir-i Geylânî, üzerindeki örtüyü kaldırdı. Şaşılacak şey! Kendini, mecliste arkadaşlarının arasında buldu. Şeyh ise, eskisi gibi, kürsüde durup va'z ediyordu.

Ramazân-ı şerîfte birgün, ayrı ayrı yetmiş kişi, birbirinden habersiz, Gavs-ül-a'zamı iftara da'vet etti. Herbiri kendi evini şereflendirmek, bereketlendirmek istiyordu. Her birinin da'vetini kabûl etti. Aynı anda da'vet edenlerin evlerinde iftarda bulundu. Onlarla birlikte yemek yedi. Bu haber, bu büyük ve havsalaya sığmaz kerâmet, bir anda Bağdad'a yayıldı. Huzûrunda hizmet eden hizmetçilerden biri, Gavs-ül-a'zam o akşam tekkesinden çıkmadığı, iftarı burada yaptığı hâlde, o kimselerin evlerine girip, onlarla yemek yemesi ve bu yemeğin aynı anda olması nasıl olur? diye düşündüğü zaman, Gavs-ül-a'zam, o hizmetçisine dönerek: "Onlar doğru söylüyorlar, herbirinin da'vetinde bulundum, ayrı ayrı, fakat aynı zamanda herbirinin evlerinde yemek yedim" buyurdu.

Gavs-ül-a'zam birgün, va'z için minberde oturuyordu. Birden sür'atle en son basamağa indi. Ayakta, elini elinin üstüne koyarak, mütevâzi bir şekilde durdu. Bir müddet sonra minbere çıktı ve eski yerine oturdu ve va'z ile meşgûl oldu. Orada bulunanlardan birisi, ne oldu diye suâl edince: "Ceddim Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Geldi ve minber önünde durdu. Haya edip, son basamağa indim. Kalkıp, gitmeğe başlayınca, bana yerime oturmamı ve insanlara va'z etmemi emr etti, dedi.

Gavs-ül-a'zam daha genç iken, Şeyh Hammâd'a geldi. Şeyh Hammâd ayağa kalktı ve Onu karşıladı: "Merhaba metin dağ, sarsılmaz tepe" deyip, onu yanına oturttu ve biraz konuştuktan sonra: "Sen, asrındaki âriflerin seyyidi, efendisisin" buyurdu.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, bir Cum'a günü va'z ediyordu. Cemâat ise, onun dilinden saçılan ma'rifet ve sırlarla dolu kıymetli sözleri can kulağı ile dinliyorlardı. Cemâat arasında Şeyh Ali Hinî, Şeyh Baka, Şeyh Ebû Sa'îd Kaylevî, Şeyh Ebü'n-Necîb Abdülkâhir Sühreverdî, Şeyh Ebû Mükerrem, Şeyh Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Ali, Şeyh İbrâhim Nehrevânî, Şeyh Câyegîr, Şeyh Kadîb-ül-Bân Mûsulî, Şeyh Hammâd bin Müslim Debbâs, Şeyh Mâcid, Şeyh Osman bin Merzûk, Hâce Yûsuf Hemedânî, Şeyh Arslan Müsekkî, Şeyh Sıdk-i Bağdadî, Şeyh Mübârek bin Ali, Şeyh Şehâbeddîn Sühreverdî ve diğer birçok büyük zât vardı. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri va'z ettiği sırada, bir ara; "Benim ayağım, bütün evliyânın boyunları üzerindedir" buyurdu. Orada bulunan evliyâdan, önce Şeyh Ali Hinî, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin ayağını tutup, kendi boynu üzerine koydu. Diğerleri de böyle yaptılar. Hâttâ orada

bulunmayan evliyâ zâtlar da böyle buyurduğundan haberdâr olup, onu tasdik ederek boyunlarını eğmişlerdir.

Receb ed-Dârî şöyle anlatmıştır: Hicretin 616. yılında, Şam'da Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin oğlu Şeyh Mûsâ'dan dinledim. Şöyle anlatıyordu: Rahmetli babam birgün buyurdular ki: "Bir vakit Berye'ye (çöle) çıkıp orada bir müddet kaldım. İçecek su bulamadığım için çok fazla harâretlenmiştim. Allahü teâlâ üzerime bir bulut gönderdi. O buluttan yağmur yağdı. Kana kana su içtim. Sonra bir parıltı ve onun içinden bir sûret görür gibi oldum. O sûret tarafından bana şöyle bir hitâb geldi: "Yâ Abdülkâdir! Ben senin Rabbin ve Halikınım, senin için muharremâti ve senden başkaları için haram kıldığım şeyleri sana helâl kıldım." Ben hemen: "E'ûzü -billahi- mineşşeytânirracîm" dedim. Ve yanımdan git mel'ûn diye onu kovdum. Sonra o gördüğüm nûr zulmete döndü ve o sûret de bir duman oldu. Nihâyet bana yine hitâb ederek: "Ey Abdülkâdir! Rabbinin hükmiyle senin ilmin ve yüksek derecelerine ve hakîkate vukûfunla benim vesvesemden ve aldatmamdan kurtuldun. Ben, şimdiye kadar tarikat ehlinden yetmiş kişiyi böylece kandırıp doğru yoldan çıkarmıştım" dedi. Ben de ona; "Ey mel'ûn, benim kurtulmam, ancak Rabbimin fadlı, lütfu ve ihsânı iledir" diye cevap verdim. Babama: "Bu sesin, şeytanın sesi olduğunu nasıl bildin?" diye sordukları zaman "Şeytanın (Sana haramları helâl kıldım) sözünden anladım" diye buyurdu.

Ma'rifetler sahibi Şeyh Abdullah-i Belhî, Havârik-ül-ahbâb fî ma'rifetil-aktâb kitabının yirmibeşinci babında, Kutb-ül-ibâd Gavs-ül-bilâd Hâce Behâeddîn Muhammed Nakşibendî'yi (radıyallahü anh) anlatırken diyor ki: Hâcegî Sermest'ten duydum, o da Buhârâ'da yaşayan ve oturan kâmil meşâyıhdan duydu. Onlar şöyle anlatırlardı: "Gavs-ül-a'zam (radıyallahü anh), birgün bir cemâatle terasta durup, Buhârâ tarafına dönmüş, güzel bir koku almış ve: "Benim vefâtımdan yüzelliyedi sene sonra, Muhammedî meşreb birisi dünyâya gelir. İsmi Behâeddîn Muhammed Nakşibendî'dir. Bana mahsûs ni'metlere kavuşur" buyurdu. Gerçekten öyle oldu.

Evliyânın büyüklerinden ve mürşid-i kâmillerin en meşhûrlarından olan bu zât, Muhammed Behâeddîn-i Buhârî Nakşibend hazretleridir. O, Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri hakkında şu şiiri söylemiştir.

"Pâdişâhı her dû âlem Şah Abdülkâdirest.
Server-i evlâd-ı Âdem Şah Abdülkâdirest.
Âfitâb-ı Mâhitâb-ı Arş, Kürs ve Kalem,
Nûr-i kalb ez nûr-i a'zam Şah Abdülkâdirest."

Tercümesi:

"Her iki âlemin sultânı Şah Abdülkâdir'dir.
Evlâd-ı Âdem'in serveri (reîsi) Şah Abdülkâdir'dir.
Arş'ın, Kürsî'nin, Kalem'in, hem Güneş'i hem Ay'ı."
En üstün nûrdan bir kalb nûrudur, Şah Abdülkâdir."

Eserleri: Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin pekçok eserleri olup, başlıca eserleri şunlardır:

1. Günyet-üt-tâlibîn, 2. Fütûh-ülgayb, 3. Feth-ur-Rabbânî, 4. Füyûzât-ür-Rabbâniyye, 5. Hizbü Beşâîr-il-hayât, 6. Cilâ-ül-hâtır, 7. Mevhib-ür-Rabbâniyye, 8. Yevâkît-ül-hikem, 9. Behcet-ül-esrâr, 10. Tuhfet-ül-müttakîn, 11. Hız-ür-recâ vel-intihâ, 12. Risâlet-ül-Gavsiyye, 13. Merâtib-ül-vücûd, 14. Mi'râc-i Latîf-i meânî, 15. Vusul ilallah, 16. Umdet-üs-sâlihîn, 17. Sittüm mecâlis, 18. Mektûbât-ı Geylânî, 19. Kenz-ül-a'zam, 20. Hizb-ül-hayrât, 21. Hizb-üt-tazarru vel-ibtihâl, 22. Beşâir-ül-hayrât, 23. Esrâr-ül-esrâr, 24. Mecmûa-i evrâd, 25. Delâil, 26. Manzûme-i lâmiyye, 27. Manzûme fit-tevessül bi esmâ-illah-il-hüsnâ, 28. Kasîdet-üt-tasavvufiyye bil-esmâ-il-hüsnâ, 29. Kasîdet-ül-latîfe, 30. Kasîde-i Tâiyye, 31. Kasîde-i mîmiyye, 32. Kasîde-i Ayniyye, 33. Muhtasar fî ilm-iddîn, 34. Risâletün fit-tevhîd, 35. Risâletün fil-vasiyye, 36. Sırr-ül-esrâr ve mazhar-ül-envâr, 37. Sırr-ül-vehhâc fî leylet-il-mi'râc, 38. Usûl-üs-seb'a, 39. Vasıyyetti Gavsiyye, 40. Virdü hısn-ül-hasîn, 41. Risâletün fî meâni-il-esmâ-il-hüsnâ, 42. Melfûzât-ı Geylânî, 43. Dîvân-i Gavs-ül-a'zam.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin hayâtını ve menkıbelerini anlatan çok eser yazılmıştır. Onun hakkında yazılan ve büyüklüğünü anlatan eserlerden bir kısmı ve müellifleri şunlardır:

1. Envâr-ün-nâzır (Allâme Ebû Bekr Abdullah bin Nasr Bağdadî).

2. Behcet-ül-esrâr ve ma'den-ül-envâr (Şeyh-ül-İslâm Ebü'l-Hasen Ali Nûreddîn).

3. Ravdât-ün-nâzır (Firûzâbâdî).

4. Gıbdat-ün-nâzır (Şihâbüddîn Ahmed İbni Hâcer Askalânî).

5. Hülâsât-ül-mefahir (Abdullah bin Es'ad Yâfiî).

6. Esnel-mefâhir (Abdullah bin Es'ad Yâfiî).

7. Dürer-ül-cevâhir (İbn-i Mülakin).

8. Kalâid-ül-cevâhir (Şemsüddîn Muhammed bin Yahyâ el-Ensârî).

9. Nüzhet-ül-hâtır (Ali bin Sultan).

10. Dürr-ül-fakîr (Es-Seyyid Abdülkâdir bin eş-Şeyh Ayderûs Yemenî).

11. Zübdet-ül-esrâr fî menâkıb-i Gavs-ül-ebrâr (Abdülhak Dehlevî).

12. Zübdet-ül-âsâr fî ahbâr-i Kutb-ül-ahyâr (Abdülhak Dehlevî).

13. Ravd-ün-nevâzır (Muhammed bin Sa'îd).

14. Nüzhet-ün-nâzır (Ebû Muhammed Abdüllatîf bin Ahmed).

15. Eş-Şeref-ül-Bâhir (Mûsâ bin Muhammed Bealbekî).

16. El-Cenaddânî (Ca'fer bin Hasen).

17. Ravad-ül-Besâtîn (Muhammed Emîn Tûnûsî).

18. Sultân-ül-ezkâr fî menâkıb-i Gavs-ül-ebrâr (İbn-i Şah Hemedânî).

19. Güldeste-i kerâmât.

20. Nesr-ül-cevâhir (Muhammed Sıbgatullah).

21. Zeyn-ül-mecâlis. Bunlardan başka çeşitli dillerde pekçok eser yazılmıştır.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri buyurdu ki: "Hakîkî yaşamak, nefsinin arzularını, haram ve zararlı isteklerini yerine getirmemek demektir."

"Allahü teâlâya en yakın olan, ahlâkı güzel, kalbi rahat olandır. En üstün amel, kalbin Allahtan başkasına yönelmemesidir."

"Bid'at yoluna sapmayınız! İtâat ediniz, muhalif olmayınız! Sabrediniz, sızlanmayınız! Sabit kalınız, ayrılıp dağılmayınız! Bekleyiniz, ümit kesmeyiniz! özünüzü günahtan temizleyiniz, kirletmeyiniz! Hele Mevlânızın kapısından hiç ayrılmayınız."

"Şükrün esâsı, ni'metin sahibini bilmek, bunu kalb ile i'tirâf etmek ve dille söylemektir."

"Allah için hâline sabr eden fakir, Allaha şükreden zenginden daha değerlidir. Hâline şükredebilen fakir ise, şükreden zenginden ve sabreden fakirden daha üstündür."

"Nefsinin peşine düşüp de, rehberi, yol gösterici hakîkî âlimleri dinlemeyen kimse, gerçekten nasîbsizdir."

"İnsan, kendini Kelime-i tevhîd söylemeye, "La ilahe illallah" demeye alıştırmazsa, ölüm döşeğinde iken onu hatırlaması ve söylemesi güç olur."

"Allahü teâlâ, bir kulunu severse, ona fazla mal ve evlâd vermez. Böylece, Allaha olan muhabbetini engelleyecek bir ortak olmamış olur. Çünkü Allahü teâlâ Gayyur'dur. İbâdette olduğu gibi, sevgide de ortaklığı kabûl etmez."

"Kim insanlardan birşey istiyorsa, Allahı tanımadığı için istiyor, îmânı, ma'rifeti ve yakîni zaîf olduğu için istiyor."

"Kalb, dünyâ arzularından birine bağlı kaldığı ve onun geçici lezzetlerinden birinin peşine takılıp gittiği müddetçe, imkânı yok âhıreti sevmiş olamaz."

"İyi huy sahibi, insanlardan gelen şeylere aldırmaz. Bu hâl ise, herşeyin Allahü teâlânın dilemesiyle olduğunu bilmektendir. Böyle olan kimse, nefsini hakîr görür."

Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin, “Gunyet-üt-tâlibîn” adlı eserindeki Cennet, Cehennem ve tövbe bahsinden seçmeler:

Biliniz ki, Cehenneme girmek küfür sebebi iledir. Azâbın arttırılması, derecelerin aşağı olması, günah ve çirkin ameller ve işlerledir. Cennete girmek ise, îmân iledir. Ni’metlerin arttırılması ve yüksek derecelere kavuşmak, sâlih ameller ve güzel ahlâk iledir.

Âhırette olan çeşit çeşit azâblar, Allahü teâlânın, Cehennemlikler hakkındaki gazâb ve kızgınlığı, Cennette olan çeşit çeşit ni’metler ve lezzetler ve sürûrlar, Allahü teâlânın Cennetlikleri için olan rahmeti sebebiyledir.

Allahü teâlânın kullarından, dünyâda kendine mübah edilen şeyi yiyen, ona şükreden, karşılık olarak Cennet lezzetlerinden istediği şey verilir. Bir kimse, dünyâda kendisine mübah kılınan şeyi yemese, Cennetin derecelerinden pay ve nasîbini kendine haram etmiş olur. Bir kimse Cenneti inkâr etse, Cennetten ve Cennetteki bütün ni’metlerden mahrûm olur.

Ebû Hüreyre’den (radıyallahü anh) bildirilen hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Meydana gelmesinde asla şübhe edilmiyen kıyâmet günü olunca, insanlar mahşer yerine toplandıkları zaman, halkı bir karanlık kaplar. Âyet-i kerîme gereğince, karanlığın koyuluğundan insanlar birbirlerine bakamaz, birbirlerini göremezler. Ayakta dururlar, insanlar bu hâlde iken, Allahü teâlâ meleklere tecellî eder. İlâhî nûru ile mahşer yeri aydınlanır. Karanlık açılır, insanları, Rablerinin nûru kaplar. Melekler ise Arş’ın etrâfında tavaf etmekte, hamd edip cenâb-ı Hakkı tesbîh ve takdis etmektedirler. İnsanlar saf saf kıyâmda, her ümmet ve cemâat bir tarafta bulunmakta iken, amel defterleri ve mîzân getirilir. Amel defterleri konup, mizan, meleklerden birinin eline asılır. O melek, mizanı bir kere yükseğe kaldırır. Sonra aşağı indirir. Bu zaman Cennetten perde açılıp, Cennet rüzgârı gelmeğe, yayılmağa başlayınca, müslümanlar kendi terlerini misk gibi bulurlar. Hâlbuki kendileri ile Cennet arasında beşyüz yıllık mesafe vardır. Sonra Cehennemden de perde kaldırılır. Koyu bir duman ile Cehennem rüzgârı esmeğe başlayınca, mücrim ve müşrikler terlerini pis ve kerih bulurlar. Hâlbuki onlar ile Cehennem arasında beşyüz yıllık mesâfe vardır. Sonra Cehennem büyük bukağı ve zincirlerle bağlı olduğu ve “Üzerinde ondokuz melek vardır” âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, ondokuz hâzin ve herbirinin emrinde yetmişbin melek olduğu hâlde itilerek Arasat meydanına getirilir. Ondokuz melekten her biri, kendi yardımcıları ile onu iterler, sağında, solunda ve arkasında yürürler. Her meleğin elinde demirden gürzler vardır.

Cehenneme bağırıp, onu yürütürler. Cehennemin, merkeb anırması gibi, korkunç ve çirkin sesi, şiddet, karanlık ve dumanı, ehline gazâbının şiddetinden meydana gelen alevi ve korkunç taşması vardır. Bu hâl ile Cehennemi getirirler. Onu Cennet ile insanların durduğu yer arasına koyarlar.

İnsanlara doğru bakıp, onları yutmak için, üzerlerine hamle ve hücum eder. Melekler bukağı ve zincirlerle ona mâni olurlar. Kendisinin insanları yutmaktan men’ edildiğini görünce, şiddetle öyle bir feveran ve galeyana gelir ki, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, “Gayz ve gazâbından parça parça olmak derecesine gelir.” Sonra yine bir çeşit avaz ile seslenir, insanlar Cehennemi böyle görünce, kendilerinde meydana gelen korkunç dehşet ile, yürekleri boğazına gelip ne olduklarını şaşırırlar.”

Bir kimse Resûlullaha (aleyhisselâm) “Ey Allahın Peygamberi! Bana Cehennemi anlatınız” dediğinde, “Peki” buyurup, şöyle anlatmağa başladı:

“Cehennem şu dünyânın yetmiş büyüklüğündedir. Çok karanlıktır. Yedi bölümü ve her bölümünde otuz kapısı ve her kapının üç gecelik genişliği vardır. Onu yetmiş bin melek tutar. Bu melekler çok kuvvetlidir. Yüzleri ekşi, gözleri ateş, renkleri ateş alevi gibidir.

Burun deliklerinden büyük alevler, korkunç duman saçılır. Onlar Allahü teâlânın emrini ve buyruğunu beklerler” buyurdu. Yine Resûlullah buyurur: “Bu hâl ile Cehennem Allahü teâlâdan secde için izin ister. Secdesine izin verilince, Cehennem Allahü teâlânın dilediği kadar secde eder. Allahü teâlâ secdeden kalk buyurur ve:

Hamd ve sena o Allaha mahsûstur ki, kendisine âsî olanlardan intikam almak için beni yarattı. Ve mahlûkatından hiçbir şeyi benden intikam almak için yaratmadı” der.”

Hadîs-i şerîfte yine geldi ki: “Cehennem bundan sonra açık ve fasih bir dille: “Bundan bana hamd etmeyi nasîb eden Allahü teâlâya hamd olsun” der. Sonra büyük bir heybetle, şiddetli bir ses ile kükreyince, mukarreb meleklerden, Peygamberlerden ve Arasatta bulunanlardan her biri bu sesten ürkerler. Sonra ikinci defa kükrer. Mahşerdekilerin gözlerinden yaşlar akar. Üçüncü defasında, yüksek bir sesle öyle bağırır ki, insan ve cinden ne kadar çok ameli olursa olsun düşmiyen kalmaz. Dördüncü defa kükreyip bağırınca, kimsenin konuşmağa mecali kalmaz. Ancak Cebrâil ve Mîkâil ve İbrâhim Halîlullah Arş-ı a’lâya yapışıp, hepsi nefsî nefsî deyip cenâb-ı Hakka yalvarırlar.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) devamla; “Bundan sonra, Sırat, Cehennem üzerine kurulur. O Sırat için yediyüz bölüm ve uzun müddet eğlenip kalacak yer vardır. Her bölümün uzunluğu yetmiş yıllık yoldur. (Ba’zı rivâyette yedi bölüm vardır.) Sırat’ın boyu, birinci tabakadan, ikinci tabakaya kadar beşyüz yıllık yoldur. İkinciden üçüncüye, üçüncüden dördüncüye, dördüncüden beşinciye, beşinciden altıncıya, altıncıdan yedinciye kadar da beşer yüz yıllık yoldur. Yedinci tabaka, diğer tabakaların en sıcağı, en derini ve ateş bakımından yetmiş kere fazla ve şiddetlisidir. Dünyâ (Yâ’nî en yakın) tabakası ve Cehennemin birinci tabakasıdır. Onun alev ve ateşi Sırat’ın sağ ve solundan üç mil yükseğe çıkar. Her tabaka, üstünde bulunan tabakadan azâbların çeşidi, ateş ve hararet bakımından yetmiş kere fazla ve şiddetlidir. Her tabakada deniz, nehir, dağ ve ağaçlar vardır. Her dağın uzunluğu yetmiş bin yıllık mesafedir. Her tabakada yetmiş dağ vardır. Her dağın yetmiş bin bölümü vardır. Her bölümde yetmiş bin zehirli, dikenli ağaç vardır. Her ağacın yetmiş bin dalı, her dalında, yetmiş yılan ve akrep ve her yılanın boyu birkaç kilometredir. Akrepler büyük develer gibidir. Her ağaçta bin meyve ve her meyve, şeytanlar başı denilen, korkunç ve bed (çirkin) görünüşlü yılan gibidir. Her meyvede yetmiş kurt, her kurdun boyu yüz metre kadardır. Ba’zı meyvelerde kurt olmayıp, ancak diken vardır.” buyurdu.

Yine buyurdu: “Cehennem yedi kapı ve yedi tabakadır. Her tabakada yedi vadi, her vadinin derinliği yetmiş bin yıllık mesafedir. Her vadinin yetmiş bin bölümü vardır. Her bölümde yetmişbin mağara vardır. Her mağarada yetmiş bin yarık ve çatlak vardır. Her yarık, yetmiş yıllık yoldur. Her yarıkta yetmiş bin yılan vardır. Her yılanın ağzında yetmiş bin akrep, her akrebin yetmiş bin kuyruğu vardır. Her kuyruğunda ayrı ayrı zehir ve ağu bulunur. Cehenneme giren kâfir ve münâfıkların hepsi, bunların herbirinin elem ve şiddetini tadacaktır.”

Yukarıda açıklandığı şekilde, insanlar korku ve dehşetlerinden dizleri üzerine çökmüş oldukları hâlde, Cehennem azgın deve gibi harekete gelir. Bu durumda yüksek bir ses duyulur. Peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve velîler yerlerinden kalkarlar. Sonra kul haklarının görüldüğü bir yere, daha sonra bir başka yere gelirler. Üçüncüsünde Allahü teâlânın huzûruna çıkarılırlar. Bu durumda amel defterleri uçup gelir ve insanların eline düşer. Ba’zısının amel defteri sağ tarafından, ba’zısının sol tarafından, ba’zısının da arka tarafından verilir. Amel defteri sağından verilenlere, nûr-i ilâhîden nûr verilir. Hâllerinin iyiliği için kendileri tebrik edilir. Sıratı, Allahü teâlânın rahmeti ile geçerler. Cennete girerler. Cennet melekleri onlara, elbiseler, binekler ve buraklar ve onlara lâyık şeyleri, girecekleri cennetlerin kapıları önünde verip, onları karşılarlar. Onlar gidecekleri yerlere ayrılırlar. Köşk ve saraylarına sevinçle varırlar. Zevcelerinin yanlarına gidip, dillerin anlatamadığı, gözlerinin göremediği, kalblerinden getiremedikleri zevcelerine bakarlar. Yerler, içerler ve süslerini takarlar. Kendilerine ayrılan zevceleri ile sohbet ederler. Sonra kendilerinden hüzün ve kederi gideren, hesablarını kolaylaştıran yaratanlarına hamd ederler. Sonra Rablerinin kendilerine verdiği şeylere: “Bize hidâyet veren Allahü teâlâya hamd olsun. O hidâyet etmeseydi, hidâyete eremezdik” meâlindeki âyetini okurlar ve şükrederler.

Dünyâda yakînleri, îmânları ve tasdikleri olduğundan, Allahü teâlâdan korkup, yine O’ndan ümid edenlerden oldukları hâlde, âhıret için öncelik verdikleri sâlih amelleri sebebiyle gözleri aydın olur. Bu durumda kurtulacaklar kurtulmuş, kâfirler veyl ve helake düçâr olmuş olurlar.

Amel defterleri sol tarafından ve arkalarından verilenlerin yüzleri siyah, gözleri gök ve mavi olur. Burunlarına dağ (damga) vurulur. Cesedleri büyür, derileri kalınlaşır. Amel defterine bakıp, Kehf sûresi, kırkdokuzuncu âyet-i kerîmede bildirildiği üzere meâlen; “Küçük ve büyük günahlardan bir teki bile terkedilmeyip, hepsi sayılmış, yazılmış” gördüklerinde korkarlar ve kendilerine esef ederler, eyvah helak olduk derler. Hâl ve şanları kötü, zanları bozuk, ümîdleri kesilmiş, korku ve dehşetleri kuvvetli, gam ve kederleri artık ve haddinden fazla

olur. Onlar kalbleri sarsan, gözleri ağlatan keskin ve şiddetli emri, ağlatan, inleten büyük olaylar gördüklerinden, dehşetin çokluğundan başları eğilmiş, gözlerini zül ve hakaret kaplamış, belleri bükülmüş oldukları hâlde gözlerini Cehenneme dikerler. Kendilerine bakamazlar. Bu durumda Rablerinin kulu olduklarını söylerler, günahlarını i'tirâf ederler. Onların bu ikrâr ve i'tirâfları, Mülk sûresinin onbirinci âyetinde bildirildiği gibi, ebedî Cehennemde kalmalarına hüküm verilmiş olmaktan başka hiçbir fâide vermez.

Yine Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

"İnsanlar, Allahü teâlânın huzûrunda dizleri üzerine çökerler. Günah ve kusurlarını i'tirâf ederler. Hayretlerinin çokluğundan ve dehşete kapılmalarından ötürü gözleri bulanıp görmez olurlar. Kalbleri anlıyamaz olur. A'zâ ve organları rahatsız ve kudretsiz olup, konuşamazlar. Âyet-i kerîmede bildirildiği şekilde, kendileri ile yakınları ve akrabaları arasında, yaklaşma ve birleşme kesildiğinden, birbirleriyle görüşmeğe, birbirlerinin hâlinden konuşmağa, onlara sormağa güçleri olmaz. Dünyâda iken inkâr ettikleri, inanmadıkları âhıret hâllerini, elem ve kederleri ve çeşit çeşit azâbları yakînen gördüklerinde, Secde sûresi onikinci âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi: "Yâ Rabbî, gördük ve işittik. Şimdi bizi dünyâya gönder de sâlih ameller işleyelim" derlerse de, istekleri kabûl olmaz. Cehennemde susuz kalırlar. Kendilerine su verilmez. Açtırlar, doyurulmazlar. Çıplaktırlar, giydirilmezler. Mağlûbdurlar, yardım olunmazlar, Mahzûndurlar, sevindirilmezler. Nefslerinde, çoluk-çocuk, mal ve kazançlarında zarar ve ziyandadırlar.

İnsanlar bu hâlde iken, Allahü teâlâ Cehennem hazinedarlarına, bukağı, zincir ve gürzler alarak yardımcıları ile Cehennemden çıkmalarını emreder. Hemen Cehennemden çıkıp, Allahü teâlânın emrini gözetirler. Şakiler onlara bakıp, ellerindeki bukağı ve zincirleri ve elbiselerini gördüklerinde, parmaklarını ısırıp yerler. Kendilerine, eyvah helak olduk deyip, göz yaşlarını yerlere akıtırlar. Ayakları titrer. Her iyilikten me'yus ve ümidsiz olurlar. Bu anda Allahü teâlâ, Cehennem meleklerine, Elhâkka sûresinin otuzbirinci âyetinde olduğu gibi: "Onları tutunuz, zincir ve bukağılarla bağlayınız, sonra Cehenneme atınız" buyurur.

Allahü teâlâ, şakileri Cehennemin hangi tabakasına atmak dilerse, o tabakada görevli zebanîleri çağırıp, onlara: "Bunları alınız" diye emredince, herbirine yetmiş melek yapışıp bağlarlar. Ağır bukağıları boyunlarına, zincirleri kızgınlık ve gadabla burunlarına takıp başları ile ayakları arasını arkaları tarafından bir araya getirirler. Bu durumda bel kemikleri kırılır.

Bu durumda onlar gözlerini dikip, kapaklarını yummadan dururlar. Şah damarları şişer. Boyunlarındaki etler yanıp soyulur. Bukağıların kızgınlığı beyinlerine işleyip, beyinleri kaynar. Ayaklarına kadar derilerine te'sîr eder. Vücutlarından derileri sökülüp, etleri yeşil olup, etlerinden sarı sular akar. Bukağılar boyunlarına konduğu zaman, omuzları ile kulakları arasını doldurur, etlerini yakar. Dudakları yanıp dişleri meydana çıkar. Dilleri korkunç seslerle feryâd eder. Cehennemin yüksek alevleri onların damar ve sinirlerinde kan gibi akar, her parçasına işler. Boyunlarındaki bukağılar, bağlar ve demirlerin kızgınlıklarının çokluğu kalblerine işler. Yürekleri boğazına gelip boğazları şişer. Şişkinlikleri artar. Sesleri kesilir, derileri yanıp mahvolur. Bu durumda Allahü teâlâ Cehennem zebanîlerine, onlara elbise giydirmelerini emreder. Zebanîler, İbrâhim sûresi, ellibirinci âyetinde bildirildiği gibi, onlara siyah ve kokusu pis ve gayet kalın katrandan elbise ve don giydirirler. Bunların hararetinden öyle alevli ateş çıkar ki, bu ateş dağların üzerine konsaydı, büyüklük ve sertliklerine rağmen, erirlerdi."

Yine buyurdu: "Sonra Allahü teâlâ, Cehennem zebanîlerine, onları kalacakları yere ve herkesi kendi yerine götürünüz buyurur. Cehennem zebanîleri önce onlara vurdukları, taktıkları zincir ve bukağıların daha sert ve uzunları ile gelip, herbir melek o zincirlerden birini alıp bir grubu, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, birbirlerine yaklaşık olarak o zincire dizer, zincirin bir ucunu boynuna alır, onlara arkasını dönerek, onları yüzleri üzerine sürüyerek, o grubun arkasında yetmiş bin melek, onları demirden gürzlerle döverek gider. Onları, elleri boyunlarına, alınları ayaklarına bağlı, sertlik, şiddet ve gazâbla Cehennem kapısına iletip, orada durdururlar.

Sonra melekler Tûr sûresi, ondördüncü âyet-i kerîmesi olan: "İşte bu, sizin dünyâda inanmadığınız ateştir. Bu gördüğünüz azâb büyü müdür? Yâhud siz onu görmez misiniz? Çünkü siz, dünyâda iken ona inanmaz, vahiy ve Kur'ân-ı kerîme büyü, azâba yalan derdiniz. Siz şu ateşe girin, ister o azâba

sabredin, ister etmeyip feryâd ve figân edin. İkisi de eşittir. Orada sonsuz kalırsınız. O, dünyâda işlediğiniz şirk ve yalanın cezasıdır" derler.

Cehennem kapısında durdurulduklarında, Cehennem kapıları, onlar için açılır. Şiddetli alev ve dumanlar çıkıp, gökteki yıldızlar kadar kıvılcımlar saçılıp, binlerce yıllık yol mikdarı yukarı çıkarlar. O yüksekten Cehennem ehlinin başlarına düşerler. Saçlarını yakıp, beyinlerini sarsar."

Yine buyurdu: "Sonra Cehennem yüksek sesle: "Ey Cehennemlikler, bana geliniz. Yakınen biliniz, Rabbimin izzet ve celâline yemîn ederim ki, elbette sizden intikam alırız" diye bağırır. Sonra Cehennem: "Allahü zülcelâl hazretlerine hamd ederim ki, buğz ve gadabı için beni insanlara gazâb edici kıldı. Beni düşmanlarından intikam alıcı kıldı. Yâ Rabbî, hararetim üzerine hararet ekle. Kuvvetime kuvvet ilâve et" diye sena ve duâ eder.

Bu hâlde Cehennemden başka melekler çıkıp. Cehennemliklerden her grubu karşılayıp, onları elleri ile kaldırıp, hor ve zelîl olarak yüzleri üzerlerine atarlar. Yetmişbin yılda Cehennemdeki dağların başına varırlar. Oraya varmadan ve dağ başlarında kalmadan her birinin yetmiş kere derisi yanıp değişir.

Onların Cehennem dağlarının başında ilk önce yedikleri, dışı çok sıcak, çok acı ve çok dikenli zakkumdur.

Onlar o zakkumu çiğnemekte iken, melekler gelip onlara gürzler ile vururlar. Kemiklerini kırarlar. Sonra ayaklarından tutup başları aşağı Cehenneme atarlar. Onlar Cehennemin vadi ve derelerine doğru yetmişbin yıl bu hâl üzere giderler. Oraya varmadan herbirinin yetmiş kere derisi yanıp değişir.

O zakkum, ağızlarında durur. Yutamazlar. O zakkum ile yürekleri boğazlarına gelip, boğazları tıkanıp kalınca, her biri su isterler. Bu hâlde Cehenneme akmakta olan vadileri görürler.

O vadilere varıp, yüzleri üzere düşüp ondan içmek istediklerinde, o anda yüzlerinin derileri soyulup, o vadilerin içine düşer. O ateş pınarlı vadide, yüzleri üzere düşmüş oldukları hâlde, melekler gelip döverler. Kemiklerini kırarlar. Sonra ayaklarından tutup, yüz kırk yıllık aşağıda bulunan ateş ve duman içine yüzükoyun atarlar. O vadilerde durmadan herbirisinin yetmiş kere derisi yanıp değişir. Onlar, o vadilerdeki sıcak ve kaynar sudan içerler. O kaynar su, onların karınlarında kalmaksızın, derileri yanıp yedi kere değişir.

O kaynar su, onların karınlarında karar kıldığında, bağırsaklarını doğrayıp arkalarından çıkar. Sinir ve damarlarına te'sîr eder. Etleri erir, kemikleri yarılır. Bu hâlde melekler gelip, yüzlerine, arkalarına ve başlarına demirden öyle gürzlerle vururlar ki, bu gürzlerin herbirinin üçyüz altmış ağzı vardır. Başlarına vurunca, beyinlerini keser. Bellerini kırar. Onları ateş içinde yüzükoyun sürüklerler. Cehenneme varırlar. Bu hâlde ateş, onların derilerine girip, kulaklarından çıkar. Ateşin alevleri burunları deliğinden ve eğe kemiklerinden çıkar. Bedenlerinden sarı ve kanla karışık sular akar. Gözleri yuvalarından çıkıp, yüzlerine gelir. Sonra tâat etlikleri şeytanları ile ve yardım istedikleri putları ile bir araya getirilip, birbirlerine yaklaşık olarak dar ve sıkışık yerlere atılırlar. Bu durumda, eyvah, helak olduk, mahvolduk, derler. Hattâ malları da getirilip kızdırılır. Tevbe sûresi, otuzbeşinci âyetinde bildirildiği gibi: "O mallar ile onların yüzleri, yanları ve arkaları dağlanır." Cehennem ve şeytanların arkadaş ve ahbabı olurlar. Azâblarının şiddetli olması için, hatâ ve günahları arkalarına yükletilir. Onlardan birisinin uzunluğu bir aylık, eni de beş günlük, kalınlığı da üç gecelik yol kadardır. Başı da Filistin taraflarında bulunan Ekra'dağı gibidir Ağzında otuziki diş vardır. Ba'zısı yüksek tepe gibi onun başından, ba'zısı da çenesi ve burnu altından çıkar. Başının her kılının kalınlığı, pirinç sapı ve çoğu dünyâ ormanları gibidir. Üst dudağı yukarıya kalkmış ve alt dudağı otuzbeş-kırk metre aşağıya sarkmıştır. Elinin uzunluğu on günlük, kalınlığı bir günlük mesafedir. Uyluğu Verkan adındaki yer gibidir. Derisinin kalınlığı ise, onbeş-yirmi metredir. Bacağının uzunluğu beş gecelik mesafe, kalınlığı bir günlük mesafedir. Başı üstünden katran döküldüğü vakitte, gözünün bebeğinde ateş alevlenir"

Soran, Resûlullaha (aleyhisselâm) nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, eğer bir kimse, boynunda ateşten bukağılar, ayağında bağ ve zincirler olduğu, elleri boynuna bağlı bulunduğu hâlde, zincir ve bukağıları sürüyerek dünyâya çıksa da, insanlar onu görmüş olsalardı, meydana gelecek korku ve dehşetten, insanların herbirisi bir tarafa

savuşup kaçarlardı diye arz etti. Resûlullah (aleyhisselâm); “Cehennemin şiddetli hararetinden, gamından, çeşit çeşit azâb ve yer darlığından, Cehennemdekilerin etleri yeşil olur. Kemikleri parça parça olur. Beyinleri kaynayıp, derileri üzerine akar. Derileri yanar. A’zâları kesilir. Onlardan sarı su ve irinler akar. Bedenleri kurtlanıp, kurtlar kendisini yiyip kemirirler. Her biri yabanî eşek gibi olur. O kurtların kartal ve atmaca gibi pençeleri vardır. Onların derileri ile etleri arasını yolup ısırırlar, koparırlar. Etlerini yiyip, kanlarını içerler. O kurtların onlardan başka yiyip içecekleri yoktur. Sonra melekler, onları alıp yüzleri üzerine ateş ve taş üstünde sürükliyerek, binlerce yıllık mesafe olan Cehennem denizine çekerler. Cehennem denizine varmadan her gün birçok defa organları yanar, yeniden deri verilir. Cehennem denizine vardıklarında, Cehennem zebanîleri gelip, ayaklarından tutup Cehennem denizine atarlar. Cehennem denizinin derinliğini ve enginliğini, onu yaratandan başka bilen yoktur. Ba’zıları Tevrat’ın ba’zı cüzlerinde, dünyâ denizi Cehennem denizi yanında ufacık bir su birikintisi gibidir diye yazılı olduğunu beyân ettiler. Onlar bu denize atılıp, kendilerine ateş dokunduğunda, Cehennemliklerden bir kısmı, bir kısmına: Bundan önce azâb olunduğumuz ateş, buna göre çok az ve sanki rü’yâ gibi idi, derler” buyurdu.

Yine buyurdu: “Cehennemliklerin, amellerine göre, Cehennem içinde yerleri vardır. Ba’zısına eni ve boyu bir aylık yol olan ateşle kızdırılmış yer verilir. Oraya başkası giremez. Kendisine mahsûs olur. Ba’zısına da eni ve boyu yirmidokuz gecelik mesafe olan yer verilir, Bunların yerleri gittikçe daraltılır. Hattâ bunlardan birisine eni ve boyu bir gün bir gecelik yer verilir. Böyle yerlerde azâb olunurlar. Bunlardan bazısı sırt üstü yatar, bazısı oturur, bazısı dizleri üzerine çökmüş, bazısı da ayakta, bazısı yüzü ve karnı üzerine yatmış oldukları hâlde azâb olunurlar. Bu yerlerin hepsi, içinde bulunanlara süngü demirinden daha dardır. Bunlardan ba’zısının ateş, topuklarına, ba’zısının dizlerine, ba’zısının beline, ba’zısının göbeğine, ba’zısının boynuna kadar olur. Ba’zısının ateşi de, kendisini gömer. Bir aylık mesafe olan dibine indirir. Yerlerine vardıklarında, yakınları ile görüşüp ağlarlar. Hattâ gözyaşları tükenir de, sonra kan ağlarlar. Şöyle ki, eğer gözlerinden akan kanlı yaşlarında gemi yüzdürülse, mümkün olurdu.”

Yine buyurdu: “Cehennemdekilerin, Cehennem dibinde toplandıkları bir gün vardır. Sonra onlar için bir daha bir araya gelme yoktur. O gün gelip, toplanmalarına izin verildiğinde, Cehennemin dibinden birisi öyle seslenir ki, sesi en yükseğinden en aşağısına, en yakınından en uzağına kadar olanlara ulaşır. Bu duruma haşr denir. Bağırmasında: Ey Cehennemlik olanlar! Toplanınız der. Hepsi toplanırlar. Zebanîler de yanlarında bulunurlar.

Onlar aralarında meşveret ederler. Dertleşirler. Zaîfleri büyüklerine ve başkanlarına, dünyâda size uyduk. Size uyup şirk ettik. Bugün, Allahü teâlânın azâbından bir parçasını bizden uzaklaştırabilir misiniz? derler. O gurûrlu başkanlar, emirlerinde olanlara: Hepimiz Cehennemdeyiz. Biz sizden azâbı nasıl giderebiliriz. Gücümüz olsa, kendi azâbımızı gideririz. Allahü teâlâ kulları arasında hükmetti. Herkesi lâyık olan yere gönderdi, derler. Yine onların başkanları, kendilerine uyan zaîflere; rahat yüzü görmiyeceksiniz ki, bizden yardım istersiniz derler. Tekrar zaîfler başkanlarına, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi: “Bilâkis o bedduâ, size olsun. Siz küfürde bizden önce idiniz. Sizin aldatmanızla, biz de Cehennemliklerden olduk, burası ne korkunç yerdir” derler. Sâd sûresi altmışbirinci âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi: “Ey bizim Rabbimiz! Bizi aldatarak Cehenneme takdim olunmamıza sebeb olanların azâbını Cehennemde kat kat arttır” derler. Tekrar büyükleri onlara İbrâhim sûresi, yirmibirinci âyetinde olduğu gibi: “Eğer Allahü teâlâ bize îmân hidâyet etmiş olsaydı, biz de size o yolu gösterirdik. Kurtuluş yolu kapandığından, feryâdda etsek, sabır da etsek aynıdır. Bizim için bu azâbdan kaçıp kurtulmağa çâre yoktur” derler. Yine zaîfleri büyüklerine ve başkanlarına Sebe’ sûresi otuzüçüncü âyetinde bildirildiği gibi: “Belki sizin gece-gündüz hileniz, oyunlarınızla bizim kâfir olmamıza, ona şirk koşmamıza emrederdiniz. Biz sizden, dünyâda bizi kendilerine ibâdete çağırdığınız şeylerden sakınırız” derler.

Sonra onların başkanları, itâatlıları ve Cehennemliklerin hepsi, şeytanlardan arkadaşları tarafına yüzlerini, çevirip, bizleri doğru yoldan saptıran, hak yoldan ayıran siz idiniz diyerek üzerlerine yürürler. Kavga ve mücâdele, ayıblama, kötülemelerinin sonunda, şeytan yüksek sesle, Cehennemliklere ve şakilere hitaben âyet-i kerîmede bildirildiği gibi: “Allahü teâlâ size, haşır ve cezayı hak olarak va’d eyledi. Sizi doğru yola da’vet eyledi. Siz ise, o da’vete kulak vermediniz, onu kabûl ve tasdik etmediniz” ve: “Ben size hılâf olarak, kıyâmet ve haşır yoktur diye va‘d eyledim. Benim

sizi zorla yenmem ve böyle bir huccetim yok idi. Ancak vesvese ile da’vet eyledim. Siz kabûl ettiniz. Siz beni kötülemeyin, ben düşmanlığımı yerine getirdim diye beni ayıblamayın. Belki kendinizi ayıblayın ki, Rabbinizi bırakıp, benim sözümü tuttunuz. Ne ben size yardım edebilirim, ne de siz bana yardımcı olabilirsiniz. Bundan önce bana uyarak, beni ortak tuttuğunuzu ve bana ibâdetinizi, ben bugün kötü görür, ondan teberri ederim der.

Bu durumda, A’râf sûresi kırkdördüncü âyet-i kerîmede bildirildiği gibi: “Aralarında yüksek sesle, Allahü teâlânın la’neti, başkalarına ibâdet ile kendilerine zulmedenlere olsun” diyerek bir mü’nâdî bağırır.

Bu anda, onlara uyanlar başkanlarına, başkanlar da kendilerine uyanlara la’net eder. Bunların hepsi de, şeytandan olan arkadaşlarına la’net eder. Şeytanları da onlara la’net eder. Sonra hepsi şeytanlardan olan arkadaşlarına: “Keşke, bizimle sizin aranız, doğu ile batı kadar uzak olsaydı. Siz bugün bize, ne çirkin ve kötü arkadaş oldunuz. Siz dünyâda bizim için ne kötü yardımcı oldunuz” derler. Bu hâlde birbirlerine bakıp, bir kısmı diğerine: “Geliniz Cehennem zebanîlerine yalvaralım. Belki Rableri katında bize şefaat ederler. Bir gün kadar olsun azâbımız hafifletilir” derler.

Bunlar bu sıkıntılı hâlde iken, Cehennem meleklerine başvurmaları yetmiş sene sürer. Sonra meleğe başvururlar. Cehennem melekleri onlara: “Size dünyâda açık beyanlar ile peygamberlerimiz gelmedi mi, sizlere, hakkı ve bu hâlleri haber vermediler mi?” derler. Cehennemliklerin hepsi birden: “Evet” deyip, kendilerine dünyâda açık beyânlarla peygamber gelip, hakkı ve düçâr oldukları korkunç hâlleri haber verdiklerini söylerler. Cehennem melekleri onlara: “Siz duâ edin. Kâfirlerin duâsı kabûl olunmaz, dalâletten başka birşey değildir” derler. Bu zaman Cehennemlikler, Cehennem melekleri tarafından kendilerine iyi cevap verilmediğini gördüklerinde, Cehennem meleklerinin başı olan Mâlik’e “Ey Mâlik, Rabbine bizim için duâ eyle. Hakkımızda ölümle hükmetsin” derler. Bunun üzerine dünyâ ömrü mikdârınca durup onlara cevap vermez. Bir söz söylemez. Tekrar Mâlik’e başvururlar. Mâlik onlara: “Size ölümle hüküm olunmayıp sonsuz olarak Cehennemde kalırsınız” cevâbını verir. Mâlik’den de müsbet cevap alamadıklarını gördükte, Rablerine yalvarıp: “Yâ Rabbî! Bizi Cehennemden çıkar. Bir daha günah işlemeğe dönersek zâlimlerdeniz” derler. Mâlik-i Cebbar tarafından onlara yetmiş sene cevap verilmez. Sonra onları köpek seviyesine indirerek; sonsuz olarak Cehennemde kalacaksınız. Susunuz. Bana bir daha bir şey söylemeyiniz. Sizin için oradan çıkmak ve azâbın kaldırılması yoktur” buyurur.”

Yine buyurdu: “Cehennemdekiler, Allahü teâlânın kendilerine rahmet etmiyeceğini, haklarında müsbet cevap vermiyeceğini anladıklarında, birbirlerine: “Bize şefaat edici, dost, arkadaş ve şefkat edici yoktur. Ne olurdu bir kere daha dünyâya dönseydik ve mü’minlerden olsaydık” derler.

Bundan sonra zebanî melekleri, onları yerlerine döndürür. Hüccetleri bozulur. Diyecek sözleri kalmadığından Hakkın rahmetinden ümidsiz olurlar. Kendilerine büyük elem ve üzüntü gelip, dünyâda yaptıkları günah, kusur ve eksiklikleri için büyük zarar ve pişmanlıkla çağrışıp bağrışırlar. Kendilerinin ve kendilerine uyanların azâblarından hiçbir şey eksilmeden günah ve kusurlarını yüklenirler. İşleri çabuk, sözleri ağır, cesedleri büyük, yüzleri şimşek, gözleri ateş, renkleri alev gibi, dişleri sığır boynuzu gibi ağır ve uzun olur. Ellerinde gürzler bulunan zebanîler yanlarında olur. Eğer o gürzler ile dağlara vursalar, dağlar ufalanıp toprak olurdu. O gürzler ile, Allahü teâlâya âsî olanlara vururlar. Onların gözlerinden kanlı yaş akıtırlar. Zîrâ Cehennemlikler onlara ne kadar yalvarsa, kabûl etmezler. Ağlasalar, onlara rahmet etmezler. Su isteseler, içecek su vermezler. Ancak onlara erimiş bakır gibi su verilir. Ağızlarına götürürken, yüzlerini kebab gibi kızartır” buyurdu. Âyet-i kerîmede geldiği gibi: “Ne çirkin su ve ne kötü yerdir” derler.

Yine buyurdu: “Cehennemliklerin her gün üzerlerine öyle büyük bulut gelir ki, onda gözleri kamaştırır şimşek ve yıldırımlar, belleri büken korkunç sesler, gürlemeler, göz gözü görmez karanlık ve onunla beraber zebanî melekleri vardır. Bu büyük bulut, açık bir ses ile Cehennemliklere hitâb edip: “Size yağmur yağdırmamı ister misiniz?” dediğinde, Cehennemlikler hep bir ağızdan bize serin yağmur yağdır derler. Bu hâlde bu bulut, onlara bir saat taş yağdırıp, o taş, onların baş ve beyinlerini yarar. Sonra bir saat kaynar sular ve ateş ve alev ve demir çengeller yağdırır. Sonra bir saat yılan, akrep, kan ve irin yağdırır.

Bunlar Cehenneme yağdırıldığında, Cehennem denizi coşup gadaba gelir, dalgalanır. Bu anda Cehennem içinde dağ kalmaz. Dalgalar hepsini aşar. Cehennemdekilerin hepsi ölmeden denize gömülür.”

Yine buyurdu: “Cehennem, içinde olan âsîlere, Allahü teâlâ tarafından azâb ve elem olmak üzere gayz ve gadabını, alev ve dumanını ve zulmetini artırır.” Biz, Cehennemden ve ona girmeği gerektiren amellerden, Cehennem ehline arkadaş ve yoldaş olmaktan Allahü teâlâya sığınırız. Ey bizim ve Cehennemin yaratıcısı olan Rabbimiz! Bizi Cehennem çukurlarına düşürme! Cehennemin zincir ve bukağılarını boynumuza vurdurma. Cehennem elbiselerini bize giydirme! Cehennem zakkumunu bize yedirme! Cehennemin sıcaklığı ve kaynar suyu ile bize su verme. Cehennem zebanîlerini üzerimize musallat etme! Cehennem ateşine bizi yedirme! Ancak rahmetinle bizi Cehennem üzerine kurulmuş Sırattan geçir! Cehennemin şer ve alevini bizden uzak et. Rahmetinle bizi Cehennemden, onun dumanından ve şiddetinden koru! Âmin, yâ Rabbel âlemin!

Cennet bahsinden seçmeler: Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) bildiriyor ki: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: “Cehennem köprüsünün yedi ayağı vardır. İki ayak arası yetmiş senelik yoldur. Köprünün genişliği, kılıncın ağzı kadar incedir. Ondan ilk geçecek olanlar, gözlerini açıp kapayacak kadar zamanda geçerler. İkinci grup, şimşek gibi geçerler. Üçüncü grup, kuvvetli esen rüzgâr gibi geçerler. Dördüncü grup, kuş gibi uçarak geçerler. Beşinci grup, koşar at gibi geçerler. Altıncı grup, sür’atle yürüyen insan gibi geçerler. Yedinci grup, yürüyen adam gibi geçerler. Sonra bir kimse kalır ki, Cehennemin üstündeki köprüden en son geçecek olan odur. Ona Cehennem köprüsünden geç denir. Ayaklarını köprünün üzerine koyar, bir ayağı kayar, sonra köprünün üstüne binip dizleri üzerine sürünerek gider. Bu hâlde Cehennem, onun deri ve kıllarına te’sîr eder.

O kimse yok olmayıp, karnı üzerinde sürünmekte, sarsılarak emeklemekte iken, yine bir ayağı kayar. Eliyle yapışıp, diğer ayağıyla asılır. Yine ateş kıllarına ve derisine dokunur. Kendisinin bu ateşten kurtulamıyacağını sanır. Devamlı karnı üzerine sürünerek ve sarsılarak gider. Böylece, köprüyü geçip, Cehennem ateşinden kurtulur. Cehennemden kurtulduğunda, Cehenneme bakıp der ki: Bütün mülkün tasarrufu kudret kabzasında olan, fayda, zarar, izzet ve zilletten herşeye kadir olan Allahü teâlâ, senden beni kurtardı. Allahü teâlânın bana ihsân ettiği yüksek ihsânı, geçmiş ve gelecekte hiç kimseye vereceğini sanmam. Cenâb-ı Hak, bana seni gördükten sonra kurtuluş verdi.

Bu hâlde meleklerden bir melek gelip, o kimsenin elinden tutup, onu Cennet kapısının yanında bir göle getirip, bu gölde yıkan ve su iç der. O da yıkanır ve su içer. Kendisine Cennet kokusu erişir. Aynı melek onu alıp. Cehennem kapısı önüne getirir. Allahü teâlâdan izin gelinceye kadar burada dur der.

O kimse Cehennemliklere bakıp, köpeklerin havlaması gibi seslerini duyar. Ağlayıp, yâ Rabbî! Cehennem ehlinden yüzümü çevir, senden başka şey istemem der. O melek, Allahü teâlânın katından gelip, o kimsenin yüzünü Cehennemden Cennet tarafına döndürür.

O kimsenin bulunduğu yer ile Cennet kapısı arasında bir adım yer vardır. Bu durumda Cennet kapısına bakar. Cenâb-ı Hakka yalvarmağa başlayıp: “Yâ Rabbî, sen her türlü ihsânı bana verdin. Beni Cehennemden kurtarıp, yüzümü Cehennem ehli tarafından Cennet tarafına döndürdün, benimle Cennet kapısı arası ise bir adımlık yerdir. İzzet ve celâlin hakkı için beni Cennet kapısından içeri sok. Senden ancak bunu isterim, başka şey istemem. “Bu hâlde iken yine o melek, âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlânın katından gelip, ey insanoğlu! Niçin yalan söylersin, başka birşey istemem dersin der.

O kimse, Allahü teâlânın izzetine yemîn ederek, bundan başkasını istemedim der. Melek elinden tutup, Cennet kapısından içeri sokar. Sonra melek, Allahü teâlânın katına gider. Bu hâlde o kimse sağından ve solundan Cennete bakar. Bulunduğu yerden bir yıllık mesafede, ağaç ve meyveden başka birşey yoktur. Bulunduğu yerden Cennetin en aşağı ağacına ise bir adımlık yer vardır.

O kimse, bu durumda Cennet ağacına bakıp, kökünün altından, dalı ve budaklarının beyaz gümüş ve yapraklarının, insanoğlunun dünyâda gördüğü en güzel giyeceklerden güzel olduklarını, meyvelerinin kaymaktan yumuşak, baldan tatlı ve misk kokusundan güzel olduğunu görünce, gördüğü şeylerden şaşar kalır.

O kimse, o hâlde: “Yâ Rabbî, beni Cehennemden kurtarıp Cennete koydun. Her türlü ihsânı bana verdin. Benimle Cennetin bu ağacı arasında bir adım vardır. Senden onu isterim. Başka şey istemem” der.

Melek yine gelip, ey insanoğlu, niçin yalan söylersin? Fazlasını istemem dedin. Bu istediğin nedir? Ettiğin yemîn, içtiğin and nerede kaldı? Haya etmez misin? der.

O melek, o kimsenin elinden tutup onu en aşağı dereceye getirir. Orada bir yıllık mesafesi olan inciden bir köşk vardır.

O kimse, o köşke varınca etrâfına bakar. Bir yer görür ki, güya o köşk ve onun ötesinde bulunanlar, şimdi gördüğü yerin yanında rü’yâ gibi kalır. Onu görünce, kendini tutamayıp hemen: Yâ Rabbî, şu makamı senden isterim, başka birşey istemem der.

Bu anda meleklerden bir melek gelip, ey insanoğlu, sen başkasını istemem diye Rabbine yemîn etmiştin. Niçin yalan söylersin? Hadi burası da senin olsun der. O kimse o makama geldiğinde, oradan da diğer bir makam görür ki, biraz önce kavuşmuş olduğu makam yanında rü’yâ gibi kalır.

O kimse yine duramayıp, şu makamı senden isterim yâ Rabbî! der. O melek yine gelip, ona; Ey insanoğlu! Verdiğin sözü tutmazsın. Başka şey istemem demiştin der. Fakat onu ayıblamaz ve hakaret etmez. Zîrâ o kimse, kendisine pek yakın şeyleri gördüğünden, şaşılacak hâllere kapılır. O melek ona: işte bu da senindir der.

O kimse, o makamına da gelince, oradan da bir başka makam görür, önceki makamları onun yanında rü’yâ gibi kalınca, artık hayretle şaşıp kalır. Konuşmağa gücü yetmez.

Bu hâlde ben o kimseye, sana ne oldu ki, Rabbinden istemiyorsun derim. O da, ey efendim (aleyhisselâm) Cenâb-ı Rabbil izzete and içtim. Bana korku geldi. Rabbimden istedim. Artık bana haya geldi. Utanır oldum der.

Allahü teâlâ o kimseye hitaben, dünyâyı yarattığım günden, onu yok eylediğim güne kadar olan her türlü hazzı sende toplasam, sonra onun on katını sana versem, seni râzı kılar, hoşnut eder mi? der. O kimse, yâ Rabbî, benimle şaka mı edersin, hâlbuki Sen âlemlerin Rabbisin der. Allahü teâlâ ona, ben onu yapmağa ve ihsân etmeğe kadirim. Dilediğin şeyi benden iste buyurur.

Der ki, yâ Rabbî, beni insanların yanında bulundur. O anda bir melek gelip, elinden tutup, onu Cennete götürür. Onu Cennet içinde gezdirir. Bu hâlde iken bir şey görünür ki, sanki ona benzer bir şey yoktur. O kimse secdeye kapanıp, secdesinde: Rabbim bana tecellî etti der. Yanındaki melek ona başını secdeden kaldır, bu gördüğün, senin derecenin en aşağısıdır der. O kimse, eğer Allahü teâlâ benim gözümü korumasaydı, şu köşkün nûrundan benim gözüm görmezdi der.

O kimse o saraya iner. O anda bir kimse ile karşılaşır. O adamın yüzünü ve elbiselerini gördüğünde hayretler içinde kalıp, onu melek sanır. Bu adam: Esselâmü aleyke ve rahmetullahi ve berekâtûhü diyerek hizmetinde bulunmak için geldiğini söylediğinde, selâmını alır ve sonra ona: Sen kimsin ey Allahın kulu? der. Ben senin en büyük hizmetçinim ve ben bu makamdayım ve senin için benim gibi bin büyük hizmetçi vardır ki, onlardan her biri senin köşklerinden bir köşktedir. Senin için bin köşk vardır. Her köşkte bin hizmetçi ve hûrîlerden de zevceler vardır, der.

O kimse, o köşke girer. Orada beyaz inciden bir kubbe görür, içinde yetmiş bölüm vardır. Her bölümde yetmiş yüksek çardak ve her çardağın yetmiş kapısı, her kapı için inciden bir kubbe vardır. O kimse o kubbelere girip, onları açar. Hâlbuki kendinden önce onları mahlûkattan bir ferd açmamıştır. O kubbenin içinde kırmızı cevherden bir kubbe görür ki, boyu otuz metredir. Yetmiş kapısı vardır. Her kapıda, o kubbeye benzer kırmızı cevhere açılır ki, o kırmızı cevherin de yetmiş kapısı vardır. Kırmızı cevherde, onun sahibinin ve diğerinin rengine benziyen bir renk yoktur. Her cevherde, yüksek çardaklar, sedir, koltuk ve tahtlar vardır.

O kimse o cevhereye girdiği zaman, içinde hûr-i ayndan bir zevce bulur. O zevce, ona selâm verip, o da selâmını alır. Sonra o kimse hayretle dururken, o zevce ona: Bizi ziyâretiniz bu vakit için takdîr olunmuştu. Ben senin zevcenim der. O kimse, onun yüzüne bakar. Sizden biriniz aynada yüzünü gördüğü gibi, zevcesinin yüzünün güzelliği ve temizliği sebebiyle, o kimse kendi yüzünü onun yüzü aynasında görür. Zevcenin üzerinde yetmiş hulle vardır. Her hulle yetmiş

renklidir. O renklerde birbirine benziyen hiç bir renk yoktur. Elbise şeffaf olduğundan içi görünür. O kimseyi tiksindirecek hiçbir şey onda yoktur. Ancak zevcinin her bakışında, zevcenin güzelliği artar. Onlar birbirlerine bakınca, kendilerini gördükleri birer ayna kadar temiz ve saftırlar.

Her köşkün, üçyüzaltmış kapısı vardır. Her kapı üzerinde, inci, yakut ve cevherden üçyüzaltmış kubbe vardır. Bunların hiç birinin rengi, diğerinin rengine benzemez. O kimse köşküne bakınca, gözü o kadar ilerilere ulaşır ki, onda yürüyecek olsa, yüz sene yalnız kendi mülkünde seyretmiş olur. Başka birşey görmez. Gördüğü hep kendi mülkü olur. Ra'd sûresinin yirmidört ve Meryem sûresinin altmışikinci âyetlerinde bildirildiği gibi, melekler o kimseye, her gün köşk ve saraylarının kapısından selâm ile ve Allahü teâlâ tarafından hediyelerle gelirler. O hediyeleri takdim edip selâm verirler. Bir meleğin elindeki hediye, diğerininkinden başkadır. Onlar için orada akşam-sabah rızıklar vardır.

Cennet ehli, o kimseye miskin, zavallı derler. Çünkü Cennettekilerin hepsi, derece ve makam bakımından ondan yüksek ve üstündür. O miskin dediklerinin yemeğinde seksen hizmetçi vardır. Canı yemek istediği zaman, ona mahsûs sofralardan kırmızı yakuttan bir sofra kurarlar. Sarı yakutlarla donatılmış ve kuşatılmıştır. Sofranın altlığı incidendir. Çevresi yirmi mildir.

O sofra üzerine yetmiş türlü yemek konur. O kimsenin huzûrunda seksen hizmetçi ayakta durur. Her birinin elinde yemekle dolu bir tabak, şarabla dolu bir kâse vardır. Her tabaktaki yemek ayrı, her kâsedeki şerbet diğerinden ayrıdır. Sofraya önce getirilen yemeği, sonunda verilen yemek gibi, sondakinin lezzetini baştakinin lezzeti gibi, tam arzu ve istekle duyar. Biri diğerine benziyor sanır. Sofrada bulunan her yemekten yer. O yemek önünden kaldırıldığında, ondan her hizmet edenin nasîbi verilir.

Cennet ehlinden yüksek derecede bulunanlar, o kimseyi ziyâret ederler. O ise, onları ziyâret etmez. Cennettekilerden yüksek derecelerde bulunan herkesin hizmetinde sekiz bin hizmetçi çalışır. Her hizmetçinin elinde yemek dolu bir sini vardır. Hepsinde ayrı ayrı yemekler vardır. O sofrada bulunan her yemekten yer. Yemek önünden kaldırıldığında, ondan her hizmetçisinin payı verilir. Her bir kimse için hûr-i ayn ve dünyâ hanımları vardır. Her zevce için yeşil yakuttan bir köşk vardır. Ortası dâire şeklinde kızıl yakuttan donatılıp kuşatılmıştır. Köşkünün yetmiş bin kapısı vardır. Her kapıda inciden bir kubbe vardır. Zevcelerinin üstünde binlerce Cennet hullesi vardır. Her hullede binlerce renk vardır. Hiç biri diğerine benzemez. Zevcelerinden her birisinin yanında ihtiyâcını gören bir câriye, meclis içinde bin câriye vardır. Her câriyeyi kendi hizmetinde kullanır. Kendisine yemek getirildiği zaman, önünde yetmişbin câriye ayakta durur. Her bir câriyenin elinde, başkasının elinde olmıyan yemek dolu bir tabak ve şarabla dolu bir kâse vardır.

O kimse, dünyâda Allah rızâsı için sevdiği bir mü'min kardeşini görmeği arzu edip, ona şefkatten dolayı, acaba helak mi olmuştur, düşüncesiyle, keşke kardeşimin ne olduğunu bilsem der. Allahü teâlâ o kimsenin kalbini anlayıp, meleklere, “Benim şu kulumla kardeşinin bulunduğu yere gidiniz” buyurur. O anda, bir melek, üzerinde nûrdan eyerle seçkin bir burak getirir.

Bu melek, o kimseye selâm verir. O da selâmını alır. Melek ona: Kalk, bu buraka bin de, kardeşine gidelim der. O da buraka biner. Cennette bin yıllık uzaklığı, dünyâda en güzel bir atla bir fersah mesafeyi almanızdan daha kısa zamanda alır. Hemen kardeşinin makamına ulaşır.

O kimse, o anda kardeşine selâm verip, kardeşi selâmını alır. Merhaba deyip, memnun olduğunu bildirir ve: Kardeşim, sen nerede kaldın? Senin için korkmuştum der. Bu hâlde birbirlerine sarılıp, sonra ikisi de: “Allahü teâlâya hamdolsun ki, bizi birleştirdi” diyerek, buluşmalarına güzel seslerle hamd ederler.

Bu hâlde Allahü teâlâ onlara buyurur, ki: Kulum, bu zaman amel zamanı değildir. Selâm ve dilemek zamanıdır. Benden isteyiniz vereyim. Onlar da: “Yâ Rabbî! Bizi bu derecede bir arada bulundur” diyerek yalvarırlar.

Allahü teâlâ o dereceyi inci ve yakutla süslenmiş bir çadır içinde onlara meclis yapar. Zevceleri için ondan başka makamlar ihsân eder. O mecliste yiyip, içip, zevk ve safâda olurlar.

Cennet ehlinden bir kimse yemekten bir lokma alıp ağzına koyarken, aklına bir başka yemek gelirse, ağzındaki o lokma, aklına gelen yemek olur.

Cennette olanların küçük ve büyük hepsinin boyları Âdem aleyhisselâmın boyu kadar olur. Onun boyu otuz metredir. Cennettekiler sakalı çıkmamış gençler gibi olup, hakkın kudreti ile gözleri sürmelidir. Letâfet ve temizlikte, hamamdan yeni çıkmış gibidirler. Kendilerinin ve hanımlarının boyları birdir.

Cennet ehli bu durumda iken bir ses duyulur. Bu sesi Cennetin yüksek ve alçak, yakın ve uzağında olanların hepsi işitir. Der ki: “Ey Cennet ehli! Hepiniz makam ve yerlerinizden memnun musunuz?” Hepsi birden, evet diyerek râzı ve memnun olduklarını bildirirler. Allahü teâlâya yemîn ederiz ki, bize iyi yerleri ihsân eyledi. Bulunduğumuz yerlerin değişmesini istemeyiz. Yâ Rabbî, senin nidanı işittik, ona doğru sözle cevap verdik; Yâ Rabbî, mübârek cemâline bakmak isteriz, bize kendini göster. Çünkü senin yüksek katında en üstün sevâbımız ve büyük mükâfat ve karşılığımız, mübârek cemâline bakmaktır derler.

Bu hâlde Allahü teâlâ, Dârüsselâm adındaki Cennete, süslen ve kullarımın beni görmelerine hazırlan diye emreder. Dârüsselâm, Allahü teâlânın emrine uyarak süslenir ve görecek olanlar için hazırlanır. Allahü teâlâ meleklerden birine, kullarıma söyle, gelsin beni görsünler buyurur. Allahü teâlânın bu yüksek emri üzerine, o melek, Allahü teâlânın katından ayrılıp yüksek ve tatlı bir sesle seslenir ve der ki; “Ey Cennet ehli ve ey Allahü teâlânın sevgili kulları, Rabbinizi görünüz.” Bu sesi Cennette bulunanların yüksekleri ve aşağıları işitip, hep birden bineklerine atlayıp, beyaz misk ve sarı za’ferandan yüksek bir tepenin üstüne çıkarlar. Orada kapının yanında selâm verirler. Selâmlarında; “Esselâmü aleynâ min rabbinâ” diyerek, izin isterler. Kendilerine Allahü teâlâ tarafından izin çıkınca, Dârüsselâmın kapısından girmek isterler. Bu hâlde Arş’ın altından Mesire adında bir rüzgâr esip, misk ve za’feran tepeleri üzerinden geçerek, kaldırmış olduğu misk ve za’feranı, cenâb-ı Hakkı göreceklerin üzerlerine saçıp, onların elbise, baş ve boyunlarını güzel kokularla muattar kılar. Bu hâl ile Dârüsselâm’a girer. Arş ve Kürsî’ye bakarlar. Henüz tecellî olmadan ve üzerlerine bir nûr parlamadan: Sübhâneke rabbenâ, kuddûsün rabbül melâiketi ver-rûh, tebârekte ve teâleyte emâ nenzurü vecheke diyerek, Allahü teâlâyı tesbih ve takdis ile cemâlini kendilerine göstermesi için yalvarırlar.

Bu durumda, Allahü teâlâ nûrdan perdelere: “Çekiliniz” diye emredince, birbiri arkasında olan nûr perdeleri kalkar. Hattâ yetmiş perde kalkar. Her perde, bir sonrakinden nûr bakımından yetmiş kat kuvvetlidir. Bu hâlde Allahü teâlâ onlara tecellî eyler. Onlar Hakkın dilediği kadar secdeye kapanırlar. Secdede: “Sübhâne lekel hamdü vettesbîhu ebeden. Bizi Cehennemden kurtarıp Cennete koydun. Cennet ne güzel yerdir. Senden tamamen râzıyız, sen de bizden râzı ol” derler. Hamd, tesbih ve takdis ederler, Allahü teâlânın kendilerinden râzı olmasını isterler. Bu hâlde Allahü teâlâ onlara: “Kullarım, ben sizden her hâlinizle râzıyım. Şu an amel zamanı değildir. Ancak cemâlimi görmek, ondan lezzet almak ve ni’metlerim zamanıdır. İhsân ve lika zamanıdır. İstediğinizi dileyin vereyim. Temenninizi arzedin ki, fazlasını ihsân edeyim” buyurur.

Cennet ehli, o zaman tekbîr ile başlarını secdeden kaldırırlar. Onu görürler. Fakat Allahü teâlânın nûrunun çokluğundan, ona bakamazlar. Bu durumda Allahü teâlâ onlara: “Merhaba ey kullarım, ey asfiyâm, ey ahbabım, ey evliyâm, ey seçkin kullarım” buyurur ve onları rahatlandırır.

Allahü teâlâ, Cennettekilere hitaben: “Geliniz, makamlarınıza oturunuz” buyurduğunda, önce Resûller gelip minberler üzerine otururlar. Sonra nebiler gelir, kürsîler üzerinde otururlar. Sonra sâlihler gelip, kıymetli örtüler üzerine otururlar.

Bu hâlde onlara, inci ve yakutla süslü yetmiş türlü renkle renklendirilmiş nûrdan sofralar kurulur. Allahü teâlâ, o sofraların hizmetçilerine, onları yediriniz buyurur. Onlara ziyâfet için konan her sofra üzerinde, inci ve yakuttan yetmiş bin tabak vardır. Her tabakta yetmiş çeşit yiyecek vardır.

Allahü teâlâ: “Ey kullarım, yiyiniz” buyurur. Onlar da, Allahü teâlânın dilediği miktarda yerler. Birbirlerine, bizim esas makâmımızdaki yiyecekler, bu yiyeceklerin yanında rü’yâ gibi kalır derler. Allahü teâlâ hizmet edenlere, kullarıma su veriniz, buyurur. Sofrada hizmet görenler, onlara şarab getirirler. Cennet ehli ondan içerler. Birbirlerine, bizim makâmımızdaki şarablarımız, bunların yanında rü’yâ gibidir derler.

Allahü teâlâ, yine sofrada hizmet edenlere, meyveler ikram ediniz buyurur. Hizmet görenler meyve getirirler. O meyveleri yedikleri zaman, yine birbirlerine, bizim kaldığımız yerdeki meyveler, bunların yanında rü'yâ gibidir derler.

Allahü teâlâ onlara, kullarımı yedirdiniz, içirdiniz ve onlara meyva verdiniz. Şimdi hulleler giydiriniz. Hizmetçiler hulleler giydirirler. Yine birbirlerine, şu giydiğimiz hullelerin yanında, kendi makamımızda giydiklerimiz rü'yâ gibi kalır derler.

Hulleleri ile kürsîleri üzerinde otururlarken, Allahü teâlâ onlara Arş'ın altından bir rüzgâr gönderir. O rüzgâra Mesire denir. O rüzgâr onlara Arş'ın altından, kardan beyaz, misk ve kâfur getirir. Onların elbise, yaka ve başlarını çok güzel kokutur. Sonra önlerindeki sofraları, üzerlerinde yemekler olduğu hâlde kaldırırlar. Allahü teâlâ onlara hitaben;şu anda benden dilediğinizi isteyiniz vereyim, arzunuzu beyân edin, fazlasını ihsân edeyim, buyurduğunda, hepsi birden: "Ey Rabbimiz, senden istediğimiz, ancak, zâtının bizden râzı olmasıdır" derler. Allahü teâlâ: Ey kullarım, ben sizden râzıyım buyurur.

Bu durumda Cennettekilerin hepsi Sübhânallah ve Allahü ekber deyip, secdeye vardıklarında, Allahü teâlâ, kullarım, başlarınızı secdeden kaldırınız, bugün amel günü değildir. Bugün cemâlime bakınız, ni'metlerime kavuşmanız, sevinç ve lezzet içinde olmanız icâbeden gündür. Bu hâlde, Rablerinin nûruyla, yüzleri nurlanmış ve parlamış olup, başlarını secdeden kaldırırlar.

Allahü teâlâ onlara, "Menzil ve makamlarınıza dönünüz" buyurmasıyla, oradan ayrılıp giderlerken, hizmetçilerini, binekleri hazırlamış bekler vaziyette bulurlar. Sonra bineklerine binerler. Her biri için yetmiş bin hizmetçi de onlar gibi bineklere biner. Onlardan isteyen, köşklerine kadar cemâat ve cem'iyyetle beraber gider. Sonra diğerleri de, bu şekilde diledikleri köşklerine giderler. Bunlardan biri köşküne varıp, zevcesi onu güler yüz ve tatlı sözle karşılayıp: "Şu anda bana, şimdiye kadar sende görmediğim bir güzellik, nûr, koku, elbise, hulle ve süsle geldin" der.

Bu anda Allahü teâlânın katından bir melek yüksek sesle: "Ey Cennet ehli! Bunun gibi size, her zaman sonsuz ni'metler verilecektir" diye seslenir.

Ra'd sûresinin yirmidördüncü âyet-i kerîmesinde bildirildiği gibi, Melekler onlara Cennetin her kapısından gelirler. Dünyâda sıkıntı ve günahtan ve her türlü kötülüklerden sabırları sebebiyle, Allahü teâlâ, onları her âfet ve kederden sâlim kıldığını ve Cennetin onlar için güzel son ve ebedî kalınacak yer ve makam olduğunu müjdeleyerek, Allahü teâlânın selâmını onlara ulaştırır. O melekler ile beraber, onlara Allahü teâlâ tarafından hediye olarak sunulacak her türlü yiyecek, içecek, elbise ve süsler de vardır. Onları da verirler.

"Cennette yüz derece vardır. İki derece arasında bir emîr vardır. Cennet ehli O emîrin fazilet ve üstünlüğünü görürler. Cennette beyaz misk ve za'ferandan dağlar vardır. Cennet ehli, yemeklerini yiyip miskten güzel kokulu şarablarını içince, terlerler. Büyük ve küçük abdest bozmazlar. Tükürmezler, sümkürmezler. Başları ağrımaz. Hasta olmazlar.

Cennetliklerin üstünleri ve aşağı derecede olanları yemek yiyip, iki saat dayanıp, otururlar, İki saat da, birbirlerinin üstün meziyetlerini sayarlar. Dört saat, kendilerini yaratanı temcîd ve takdis ederler. İki saat, birbirlerini ziyâretle meşgûl olurlar.

Cennette bulunanların en aşağı dercede olanına, ihsân ve bahşiş vardır. Yanına insanlar ve cinler gelse, yanında insan ve cinlerin üzerinde oturup dayanacakları kürsîler, yatak ve yastıklar vardır. Sofra, tabak, hizmetçi, yiyecek ve içecekten bir kişinin payına düşecek kadar da fazla vardır.

Cennet ağaçlarının ba'zısı altın, ba'zısı gümüş, ba'zısı yakut, ba'zısı da zeberceddendir. Budakları da böyledir. Yaprakları, sizden birinizin dünyâda gördüğü kumaşların en güzeli gibidir. Meyvesi kaymaktan yumuşak, baldan tatlıdır. Her ağacın uzunluğu beşyüz yıllık, kökünün kalınlığı yetmiş yıllık mesafe miktarıdır. Cennet ehlinden bir kimse, Cennet ağaçlarına bakınca, o ağacın gövde, dal ve yapraklarının ve meyvelerinin sonuna varıncaya kadar görür. Her ağaçta yetmişbin çeşit meyve vardır. Herbirinin renk ve tadı diğerinden başkadır. Cennet ehlinden biri, o meyvelerden birini arzu ettiğinde, o meyvenin bulunduğu dal, o kimse o meyveyi alsın diye, ne kadar uzakta olsa da eğilir. O kimse o meyveyi eliyle alamazsa, ağzını açar ve meyve ağzına düşer. O ağaçtan bir meyve koparıldığında, Allahü teâlâ onun yerinde, ondan daha

güzel, daha üstün ve daha güzel kokulusunu yaratır. O kimse, o ağaçtan kendisine yetecek kadar alıp, aynı dal yine eski yerine gider. Cennette ba'zı ağaçlar daha vardır ki, ipek, hulle ve sündüs adı verilen ince dibalar ve eşsiz süsler onlardan meydana gelir. Cennette ba'zı ağaçlar daha vardır ki, tomurcuklarından misk ve kâfur saçılır.

Cennet ehli her Cum'a günü Rablerini görürler.

Eğer Cennet taçlarından bir taç semâdan sarkıtılmış olsaydı, güneşin ışığı elbette görünmez olurdu.

Cennette köşkler ve kasırlar vardır. Onlarda su, süt, şarab ve baldan dört ırmak vardır. Sürahileri misk ile mühürlenmiştir. Cennet ehli onlardan, Cennet pınarlarından, ya'nî Zencefil, Tesnîm ve Kâfur çeşmelerinden birisiyle karıştırmaksızın saf olarak içmezler. Ancak mukarrebler bunlardan hiçbir şey karıştırılmadan, saf olarak içerler.

Eğer Allahü teâlâ Cennettekiler arasında sevinç ve neş'elerinin çokluğundan ötürü, şarab dolu kâselerin sunulmasını, birbirlerine rağbet ve iştiyâk ile takdimlerini hükmetmemiş olsa idi, kâseyi hiçbir zaman ağızlarından çekmezlerdi.

Cennet ehli, binlerce yıllık veya bundan fazla mesafeden gelip, birbirlerini ve kardeşlerini ziyâret ederler. Kardeşleri yanından döndükleri zaman, kardeşleri tarafından onların bulundukları yere hediyeler gönderilir.

Cennet ehli, Allahü teâlâyı görüp, dönmek istedikleri zaman, herbirine yeşil birer nar meyvesi verilir. İçinde yetmiş tane vardır.

Her tane diğerine benzemiyen bir renktedir. Dönüşte Cennetin çarşılarına uğrarlar. Orada alış-veriş yoktur. O çarşılarda, hulleler, sündüs, istebrak, ipek, inci ve yakuttan, eşi, benzeri olmıyan süsler ve asılmış taçlar vardır. Her çeşitten taşıyabildikleri kadar alıp giderler. Hâlbuki Cennet çarşılarından birşey eksilmez. Cennette, insanlardaki şekil ve güzellikten daha güzel sûretler vardır. Bir kimse, kendi sûretinin benim güzel sûretim gibi olmasını temenni eder, kendi yüzünün güzelliğinin, benim yüzümün güzelliği gibi olmasını isterse, Allahü teâlâ, onun yüzünün güzelliğini arzusuna uygun yapar diye, bu sûretlerin üzerinde yazılmıştır.

Sonra onları, köşk ve makamlarına dönünce, hizmetçileri saf hâlinde ve ayakta, hoş geldiniz diyerek karşılar. Herkes yanındakine müjde vererek, dilden dile zevcesine ulaştırılır. Zevcesi sürûr ve neş'esinin çokluğundan, onu karşılamaya çıkıp, kapının yanında merhaba deyip selâm verir. Muhabbet ve sohbet hâlinde köşke varırlar.

Cennet ehli, yemekten sonra öyle bir şarab içerler ki, daha içer içmez, yedikleri yemek ve içtikleri şerbetleri misk gibi eder. Ona (Şarâb-ı Tahûr) denir. Misk gibi kokusu çıkar. Karınlarında eziyyet verecek, rahatsız edecek bir hâl olmaz. Bunu içtikten sonra, yine yemek isterler. İşte Cennet ehlinin hâli böyledir, her zaman yenilenerek, ebedî olarak böyle devam eder.

Cennet ehlinin binek hayvanları, beyaz yakuttan yaratılmıştır.

Cennet üçtür: Cennet, Cennet-i Adn ve Dârüsselâmdır.

Cennet, Cennet-i Adn'den milyon kere küçüktür. Cennet köşklerinin dışı altından, içi zebercedden, çıkma ve sundurmaları kırmızı yakuttan, şerefe ve balkonları incidendir.

Cennet ehli, Cennette zevcesiyle sohbet edince, zevki yediyüz yıl devam eder. Eksilme ve değişme olmaz. Sonra öncekinden daha güzel zevcesi, sizinle kavuşma zamanımız gelmiştir der. O kimse ona, sen kimsin? der. Ben, Allahü teâlânın Secde sûresinin onyedinci âyet-i kerîmesinde vasfeylediklerindenim deyince, o kimse onun yanına gider. Onunla yiyip, içer, sohbet eder.

Cennette, altından ırmaklar akan ağaç vardır ki, süvari bir kimse, onun gölgesinde yediyüz yıl yürüse sonuna erişemez. Dallarının herbirinde kurulmuş şehirler vardır. Bu şehirler binlerce kilometre uzunluğundadır. İki şehrin arası, doğu ile batının arası kadardır. Selsebil çeşmesi, Cennet köşklerinden o şehirlere akar. O ağacın bir yaprağının altında büyük bir cemâat gölgelenir.

Cennet ehlinden bir kimse zevcesinin yanına vardığında, zevcesi ona: Beni sana ikram ve ihsân eden Allahü teâlâya

yemîn ederim ki, Cennette bana senden sevgili ve muhabbetli bir başka şey yoktur der.

Cennette, anlatanların anlatamadığı, âlimlerin kalb ve hatırlarına gelmediği, dinleyenlerin kulaklarının duymadığı, insanların görmediği şeyler vardır.

Dünyâda hiç bir menfaat ve karşılık beklemeden, yalnız Allah rızâsı için sevişenlere, Adn Cennetinde kırmızı yakuttan bir direk üzerinde makamlar vardır. O direğin kalınlığı binlerce yıllık mesafedir. Üzerinde binlerce bina ve her binada bir köşk vardır. O Allah için sevişenlerin alınlarında: “Bunlar, dünyâda Allah için sevişenlerdir” diye yazılıdır. Bunlardan birisi kendi köşkünde, Cennet ehline göründüğünde, güneşin ışığı yer yüzünün evlerini aydınlattığı gibi, onun nûrunun şua ve ziyası Cennettekilerin köşk ve saraylarını pür nûr ve ziyadar eder, aydınlatır. Cennettekiler onun yüzüne bakıp, onu tanırlar. Şu kimse, Allah için sevişenlerden olur” derler ve onun yüzünü, ondördüncü gecedeki Ay’ın nûru gibi görürler.

Cennet ehlinden bir kimsenin, hizmetçisinden üstünlüğü, ondördüncü gecedeki Ay’ın parlaklığının diğer yıldızlardan olan üstünlüğü gibidir.

Cennetteki kadınlar yemeklerden sonra güzel ve yüksek sesler çıkarıp, biz sonsuz olarak Cennetteyiz, ölmeyiz. Emniyetteyiz, asla korkmayız. Hakkın rızâsına kavuşmuşuz. Artık ebedî olarak Hakkın gazâbına düçâr olmayız. Biz genciz. Asla ihtiyârlamayız. Elbiseler ile örtülüyüz, hiçbir zaman çıplak olmayız. Bizler hayrân-ı hisânız, ya’nî huyları ve yüzleri güzel olanlarız. İyi insanların zevceleriyiz derler.

Cennet kuşlarının yetmiş bin kanadı vardır. Her kanadının rengi ayrı ayrıdır. Her kuşun büyüklüğü, en ve boy olarak birer mildir. Mü’min olan kimse, onlardan kebab ve kızartma yapmak isteyince, kuş onun yanına gelip, tabak içine konup silkinir. Pişmiş ve kızarmış olarak, yetmiş çeşit yemek olarak ortaya çıkar. Tad ve lezzeti, kudret helvası denilen mennden iyi, hafiflik ve yumuşaklığı kaymaktan çok ve sütten beyazdır. Mü’min ondan yiyince, aynı kuş silkinip uçar, bir tüyü ve kanadı eksilmez. Cennet kuşları ve binekleri, Cennet bahçelerinde ve Cennet köşkleri etrâfında güdülürler.

Allahü teâlâ, Cennette olanlara altın yüzükler ihsân eder. O yüzükleri takarlar. Bu yüzüklerin adı, sonsuzluk yüzükleridir. Bunlar Cennette sonsuz kalmağa alâmettir. Sonra Cennet ehli, Dârüsselâmda Allahü teâlâyı gördüklerinde, Allahü teâlâ, onlara inci ve yakuttan da yüzükler ihsân eder.

Cennette bulunanlar, Dârüsselâmda Allahü teâlâyı görmek için toplandıkları zaman, yerler, içerler ve çeşit çeşit ni’metler ile ni’metlendirilirler. Allahü teâlâ, Dâvûd aleyhisselâma: “Ey Dâvûd, o güzel sesinle beni temcîd ve takdîs eyle” buyurduğunda, Dâvûd aleyhisselâmın güzel sesini dinlemek ve ondaki lezzet ve te’sîre kapılmak ya’nî Cennet içinde onu dinlemek için susmayan bir şey kalmaz. Sonra Allahü teâlâ, onlara hulleler giydirir. Sonra Dârüsselâmdan kendi yerlerine dönerler. Cennette herkes için bir ağaç vardır. O ağaca Tûbâ denir. Cennette olanlardan biri iyi elbiseler giymek istediğinde, Tûbâ ağacının tomurcukları onun için açılır. Her tomurcuk altı renktir. Her renkte altmış renk vardır. Bir tomurcuk ve elbise, diğerine benzemez, istediğini alır.

Cennet kadınlarının sinesinde: “Sen benim habîbimsin, ben de senin habîbinim. Ben senden şaşmam ve ayrılmam. Kalbimde de vesvese, endişe, kıskançlık, çekememezlik ve hıyânet yoktur” diye yazılıdır. Cennet ehlinden birisi zevcesinin göğsüne baktığında, kemik ve etlerinin arkasında, karaciğerini ve yüreğini görür. Zevcesinin ciğeri kendine, kendi ciğeri zevcesine ayna olur. Nitekim Errahmân sûresinde: “Cennet ehlinin zevceleri, beyazlık ve kırmızılıkta, saf yakut ve temiz mercan gibidirler” âyet-i kerîmesi bunu gösteriyor.

Cennet ehli öyle bineklere binerler ki, onların ayağı, gözünün gördüğü son noktaya erişir. Bu binekler, yakut ve inciden yaratılmıştır. Büyüklükleri de yetmiş mildir. Dizginleri, inci ve zebercedden halkalar ile sıra sıra işlenmiştir.”

Cennettekilerin hâli: İnsan sûresinin onbirinci âyet-i kerîmesinin tefsîri beyânındadır.

Âyet-i kerîmenin başında: “Allahü teâlâ, kıyâmet günü, hesabının şiddetinden ve Cehennemin korkusundan mü’minleri korur.” Ya’nî o dehşet verici günde Cehennemin bukağı ve zincirlerle kuvvetlice bağlı olduğu “Üzerinde ondokuz melek vardır” âyet-i kerîmesinden anlaşılmaktadır. Her meleğin yanında yetmiş bin melek bulunduğu hâlde,

itilerek Arasat meydanına getirilir. Ondokuz hâzin (melek yardımcıları) ile onu iterler. Ba’zan sağında, ba’zan solunda ve ba’zan arkasında yürürler. Her meleğin elinde demirden gürzler vardır. Cehenneme bağırıp, onu yürütürler. Cehennemin eşek anırması gibi, gayet çirkin ve korkunç sesi, koyu dumanı ve ehline gazâbının şiddetinden meydana gelen yüksek alevleri ve coşması vardır. İşte Cehennemi bu hâlde getirirler. Onu, Cennetle insanların durduğu yer arasına koyarlar. Bu durumda Cehennem insanlara doğru bakıp, onları yutmak için üzerlerine saldırıp, hücum ettiğinde, hâzinler, zincirler ve bukağılar ile onu zaptederler. İnsanlara ulaşamadığını görünce, şiddetle kaynar ve coşar ki, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi; “Gayz ve gazâbının çokluğundan, parça parça olmak derecesine gelir.” Sonra yine türlü sesler ile bağırır. Cehennemi bu hâlde gördüklerinde, meydana gelen korkunç dehşetle, yürekleri boğazına gelip, gözleri kararıp, kendilerini şaşırırlar. Sonra Cehennem büyük bir heybetle kükreyip, yüksek sesle bağırınca, bundan önce bildirildiği gibi hâller meydana gelir. Bundan sonra Cehennem gökteki yıldızların sayısı kadar kıvılcımlar saçar. Her kıvılcım büyük bulut gibidir. Beyân olunan kıvılcımlar, insanların başlarına düşerler, işte Allahü teâlâ, sözünü tutan ve Hakkın azâbından korkan mü’minleri bu Cehennem kıvılcımlarına ve azâbına hedef olmaktan korur. Allahü teâlâ tevhîd ve îmân ehlini ve Ehl-i sünneti o günün dehşetinden korumağa yeter ve onlara fadl ve ihsânı ile rahmetini saçar; hesablarını kolay eder. Onları Cennete sokup, sonsuz olarak Cennette bulundurur.

Kâfirler, müşrikler ve putlara tapanların, kötülük üzerine kötülüklerini, korku üstüne korkularını, azâb üstüne azâblarını arttırıp, onları Cehenneme sokar ve devamlı orada bırakır.

Âyet-i kerîmenin sonunda: “Allahü teâlâ onların yüzlerine parlaklık ve neş’e, kalblerine sevinç ve sürûr ihsân eder” buyuruyor, işte bu neş’e ve sürûr, kıyâmette mü’minin kabrinden çıktığı vakittir ki, o anda mü’minin karşısına yüzü güneş gibi nurlu ve güzel, tebessümlerle gülen, üstünde beyaz örtüler ve başında taç olan bir insan gelir. O mü’mine yaklaşıp: “Ey Allahü teâlânın velî kulu” deyip selâm verir. O mü’min de selâmını alır. Sen kimsin, meleklerden bir melek misin? diye ona sorar. Hayır, melek değilim cevâbını verir. Sen peygamberlerden bir peygamber misin? der. Hayır, ben peygamber de değilim cevâbını verir. Sen mukarreblerden misin? der. Hayır, mukarreblerden de değilim cevâbını verir. Öyleyse kimsin? der. Ben senin sâlih amelinim. Seni Cehennem azâbından korumak ve Cennetle müjdelemek için geldim cevâbını verir. Benden ne istersin? deyince, o kimse, benim üzerime bin der. O mü’min: Sübhânallah! Senin gibi bir kimse üzerine binmek bana uygun olmaz dediğinde: O kimse, evet, sana, benim üstüme binmek yakışır. Zîrâ ben dünyâda, uzun zaman senin üstünde idim. Şimdi Allah için senin benim üzerime binmeni istiyorum der. O mü’min, ona biner. O kimse o mü’mine: Asla korkma, ben seni Cennete ulaştırmak için yol göstericiyim dediğinde, o mü’min ferahlanır ve bu neş’e yüzünden belli olup, yüzü nurlanır, parlar, kalbi de sürûr ve sevinç ile dolar. İşte Allahü teâlânın: “Allahü teâlâ, onların yüzlerine parlaklık ve neş’e, kalblerine sevinç ve sürûr ihsân eder” meâlindeki âyet-i kerîmenin sırrına, kıyâmet gününde mü’minin kavuşması böyle olur.

Ama kâfir olan kimse kabrinden çıkıp, önüne baktığı zaman, karşısında yüzü çirkin, gözleri gök, kendisi ve elbisesi zift ve katrandan, siyah, dişlerini yere süren, yere bastığında gök gürültüsü gibi gürleyen, kokusu leşten fenâ olan bir kimse görür. O kâfir, o kimseye, sen kimsin, ey Allahın düşmanı? diyerek ondan kaçmak, uzaklaşmak istediğinde, o kimse ona: Ey Allahın düşmanı, bana yakın gel, ben senin, sen benimsin der. Kâfir ona: Eyvah! Sen şeytan mısın, ne çirkin ve fenâ kimsesin? diye sorar. Hayır ben şeytan değilim, ancak senin dünyâda işlediğin kötü amelinim der. Kâfir ona, benden ne istersin? sorunca, sırtına binmek, yüklenmek isterim cevâbını verir. Kâfir ona, Allah için olsun beni bırak, sen beni insanlar arasında rezil ve rüsvâ edeceksin diye yalvarınca, o çirkin kimse: “Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ben bundan vazgeçemem, dediğim her şey olacaktır. Sen dünyâda uzun zaman bana bindin, ben de bugün sana bineceğim” deyip, hemen sırtına biner. En’âm sûresinin otuzbirinci âyet-i kerîmesinde bildirilen, meâlen; “Günahları sırtlarına yüklenir” ma’nası bunu gösteriyor. Sonra Allahü teâlâ, velîlerini, sevgili kullarını zikredip: “Allahü teâlânın velîlerinin karşılık ve mükâfatı, dünyâda çeşit çeşit belâlara, emirleri yapıp yasaklardan kaçmağa ve kadere teslime sabır ve tahammülleri sebebiyle, Cennetin meyve ve ni’metleriyle ve Cennetin ipek ve atlas elbiselerini giymeleridir” buyuruyor.

Yine Allahü teâlâ, İnsan sûresinin onüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; “Onlar, Cennette sedir ve tahtlar

üzerinde otururlar. Orada asla güneş ve zemherîr görmezler" buyurdu. Ya'nî onlara güneşin sıcağı ve zemherîrin (karakışın) soğuğu olmaz. Zîrâ Cennette kış ve yaz yoktur, insan sûresinin ondördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Cennet ağaçlarının gölgeleri onlara yakın olup, meyveleri de onların emrine amade olup, mü'minler, istedikleri şekilde onlardan ayakta, oturur veya yatar hâlde yerler" buyurdu. O meyveleri yemek istedikleri zaman, o ağaç ve meyveler kendilerine eğilerek yaklaşırlar, onlardan alırlar, sonra o ağaçlar yine doğrulup yerine giderler, insan sûresinin onbeş ve onaltıncı âyet-i kerîmelerinde meâlen; "Onların Cennette, büyük ve küçük, gümüşten billur gibi içleri görünen kâse ve testiler ile etrâflarında dolaşan sâkîler, diledikleri kadar onlara verirler" buyurdu. Onyedinci âyet-i kerîmede meâlen; "Onlara Cennette, şevk verici zencefil ile karışık şarab sunulur" buyurdu. Onsekizinci âyet-i kerîmede meâlen; "Cennette bir pınar vardır ki, Cennet-i Adn'den çıkar, Cennetin her tarafından geçer. Cennetliklerin emrinde olduğundan nereye isterlerse, oraya gider" buyurdu. Ondokuzuncu âyet-i kerîmede meâlen; "Gençlikleri gitmiyen bir hâlde bulunup, ebedî helak olmıyan Cennet, Gılmân ve Vildanları etrâfında dönerler. Hizmetlerine devam ederler ki, sen onları gördüğün zaman, güzellik ve beyazlıkta inci, sayı bakımından kalabalık olmalarından ötürü sayıları bilinmiyen, sedeften saçılmış inciler zannedersin" buyurdu. Yirminci âyet-i kerîmede meâlen; "Cennette hangi tarafa bakarsan, orada anlatılamıyan ni'metler, büyük ve geniş mülk görürsün" buyurdu. "İşte bu geniş mülk, Cennet ehlinden bir kimse içindir. Onda bir köşkü, içinde de ayrıca yetmiş kasır vardır. O kasırların herbirinde inciden yetmiş oda vardır. Her odanın uzunluğu ve eni birer fersahdır. O oda üzerinde, altından dört bin kapı vardır. İçinde inci ve yakutla süslenmiş serir ve seririn sağ ve solunda altından binlerce kürsî vardır. Kürsîlerin ayakları kırmızı yakuttandır. Serîr üzerinde binlerce yatak ve yaygı vardır. Hepsinin rengi başkadır. O kimse sedir üzerinde otururken, beyaz ipekten yetmiş hulle giymektedir. Önünde zeberced ve rengârenk mücevherlerle süslü takye vardır. Her cevherin rengi başkadır. Başında altın taç vardır. Bu tacın yetmiş yüzü vardır. Her yüzünde öyle bir inci vardır ki, kıymeti, doğu ile batı arasındaki malın kıymeti kadardır. Elinde üç bilezik vardır. Yanında binlerce hizmetçi vardır. Dâima aynı hâldedirler. Yaşları ilerlemez, ihtiyârlamazlar. Önüne kırmızı yakuttan bir sofra konur (ve önceki hadîs-i şerîflerde bildirilen yemek, su ve zevceler kendilerine takdim edilir.)"

Ali bin Ebî Tâlib'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: "Eğer Cennetin câriye ve hizmetçilerinden birisi, dünyâya çıkarılsa, insanlar onun için birbirleri ile kavga ve savaş ederlerdi. Hattâ hepsi ölürlerdi. Eğer hûr-i ayndan birinin saçları dünyâya getirilseydi, onun nûrundan, güneşin nûru ve ziyası elbette görünmez olurdu." Bir kimsenin Peygamber efendimize (aleyhisselâm), Cennette hizmet edenle, hizmet edilen arasındaki fark nasıldır? diye sorunca: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, hizmet edenle, hizmet edilen arasındaki fark, ondördüncü gecedeki ay ile, sönük bir yıldız arasındaki fark gibidir" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cennet ehli, serîr ve tahtlar üzerinde huzûr ve safa ile otururken, Allahü teâlâ bir melek gönderir. O meleğin yanında, ayrı ayrı renkte çok ince ve latif yetmiş hulle vardır. Parmakları arasında görünmez gibidirler. Kendisi Allahü teâlânın selâmını ve rızâsını bildirmeğe me'mûrdur. Gelip o kimsenin köşk ve sarayının kapısında durup, kapıda durana: "Ben âlemlerin Rabbinin tarafından gönderilmişim. Allahü teâlânın sevgili kulunun yanına girmeme bana izin ver" dediğinde, kapıdaki kimse: "Ben, o velî kulun yanına gidip ona arzedemem, ancak seni burada hizmet edenlerden benden üstün bulunana bildiririm" der. Bu sûretle her görevli kendisinin bir üsttekine başvurarak, yetmiş kapı ve şahıstan sonra, o kimseye haber ulaştırırlar: "Ey Allahın sevgili kulu. Âlemlerin Rabbinin elçisi kapıda duruyor" dendiğinde, o meleğin girmesine izin verilir. Melek yanına girince: "Esselâmü aleyke, ey Allahü teâlânın velî kulu, izzet ve celâl sahibi olan Rabbim sana selâm söylüyor ve senden râzıdır" diyerek, Allahü teâlânın selâmını ulaştırıp, Allahü teâlânın ondan râzı olduğunu beyân edince, o kimse, öyle bir sevinç ve sürura müstağrak olur ki, eğer Allahü teâlâ, o kimsenin ölmeyeceğine hüküm vermemiş olsaydı, sevincinden elbette ölürdü." Yine Allahü teâlâ, yukarıda bildirilen âyet-i kerîmede: "Cennette hangi tarafa bakarsan, orada anlatılmaz ni'metler görürsün" ve "Allahü teâlâ tarafından gönderilen melek de, onun yanına ancak izin ve müsâade ile girer. Büyük ve geniş mülkü görürsün" âyet-i kerîmeleri bunu göstermektedir.

Aynı sûrenin yirminci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Onların üzerindeki elbiseler, yeşil sündüs ve istebraktır" buyuruldu.

Âyet-i kerîmenin devamında; “Cennet ehli, kollarına gümüş bilezikler takarlar” buyuruluyor. Diğer bir âyet-i kerîmede, bileziklerin üç türlü, gümüş, altın ve inciden olduğu beyân ediliyor. Sonra aynı sûrede meâlen buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, Cennet ehline, kötü düşünce ve yaramaz huylardan temizleyici şarâb-ı tahûr içirir.” Bu şarâb-ı tahurdan içmek şöyle olur: Cennetin kapısında bir ağaç vardır. Dibinden iki su çıkar. Bir kimse Sıratı geçip o iki suya doğru gidince, önce bir pınara varır. Orada yıkanır. O zaman kokusu miskten güzel, boyu ise Âdem aleyhisselâmın boyu kadar ya’nî otuz metre olur. Cennette bulunan erkek ve kadınların yaşı, Îsâ aleyhisselâmın yaşı kadar, ya’nî otuzüç olur. Küçüklerin yaşı otuzüçe yükselir, ihtiyâr ve yaşlı olanların yaşı otuzüçe iner. Cennette bulunan erkek ve kadınların güzelliği, Yâ’kub aleyhisselâmın oğlu Yûsuf aleyhisselâmın güzelliği gibidir.. Sonra diğer pınardan içip, kalbindeki kıskançlık, gam, gussa, hüzün ve keder gider. Allahü teâlâ, o kimsenin içtiği bu su sebebi ile kalbini temizler. Cennette olanların dili, Muhammed aleyhisselâmın dili üzere Arabî olur. Sonra o pınardan Cennet kapısına vardıklarında, Cennet melekleri onlara; “Pak ve temiz oldunuz mu?” derler. Hepsi birden: “Evet pak ve temiz olduk” derler. Cennet melekleri onlara; “Sonsuz kalmak üzere Cennete giriniz” derler ve Cennette sonsuz kalacaklarını ve bir daha çıkmıyacaklarını, daha girmeden kendilerine müjdelerler. Cennet kapısından giren kimsenin, dünyâda iken amelini yazan Kirâmen kâtibîn melekleri de yanında olup, ayrıca yanlarında, kırmızı yakuttan yaratılmış bir at bulunan bir melek de vardır. O atın dizginleri de kırmızı yakuttandır. O atın üzerinde bir eyer vardır ki, önü ve arkası inci ve yakuttan, iki tarafı altın ve gümüştendir. O meleğin yanında, yetmiş kat hulle vardır. Bu hulleleri Cennet kapısında o kimseye giydirir, başına taç koyar. O kimsenin beraberinde, sedef içindeki inci gibi binlerce hizmetçi vardır. O melek kendisine: Ey Allahü teâlânın velî kulu, bu ata bin, bu at senindir. Senin için buna benzer daha binekler vardır der. O kimse ata biner. O atın iki kanadı vardır. Adımlarını, gözünün gördüğü yere basar. Yanında onbin hizmetçi ve dünyâda kendisiyle beraber olup amelini yazan Kirâmen kâtibîn melekleri de beraber bulunduğu hâlde, onun üzerinde seyrederek köşk ve saraylarına ulaşır. Orada iner, sonra Allahü teâlâ: “Sizin için vasfeylediğim ni’metler, güzel sevâblardan amelinize karşılık ve mükâfat olup, gayret ve ameliniz makbûl oldu. Allahü teâlâ size karşılık olarak Cenneti ihsân eyledi” buyurdu.

Tövbe bahsinden seçmeler: Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) der ki: Resûlullah (aleyhisselâm) bir Cum’a günü bize dönüp; “Ey insanlar, vakit geçirmeden Allahü teâlâya tövbe ediniz. Ona dönünüz. Fırsat elde iken sâlih ameller yapınız. Allahü teâlâ ile aranızda olan hakları yerine getiriniz ki, se’âdete eresiniz. Çok sadaka veriniz ki, rızıklı olasınız. Ma’rûf ile emrediniz ki, korunasınız. Münkeri yasaklayınız ki, yardım olunasınız” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) çok kere; “Yâ Rabbî, beni mağfiret eyle. Tövbemi kabûl eyle. Tövbeleri ziyâde kabûl eden ve rahîm olan ancak sensin” derdi. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: “Şeytan, yeryüzüne indirildiği vakit, cenâb-ı Hakkın izzet ve celâline yemîn ederek, Âdem’in çocuklarının rûhları cesedlerinde bâki oldukça, onları iğvadan asla geri durmam dediği zaman, Allahü teâlâ, izzet ve celâlime yemîn ederim ki, Âdem’in evlâdını, son nefeslerine kadar tövbeden men etmem buyurdu.”

Muhammed bin Abdullah Sülemî’den (radıyallahü anh) bildirilir. Dedi ki: Medîne-i münevverede, Resûlullahın Eshâbından bir cemâatle oturdum, sohbet ettim. Onlardan birisi dedi ki: Resûlullahın (aleyhisselâm) “Bir kimse ölümünden yarım gün önce tövbe etse, Allahü teâlâ onun tövbesini kabûl eder” dediğini işittim. Bir başkası, ben Resûlullahın (aleyhisselâm) “Bir kimse, can boğaza gelmeden ve can çekişmeden Önce tövbe etse, Allahü teâlâ tövbesini kabûl eder” buyurduğunu işittim, dedi. Muhammed bin Mutraf’dan bildirilir: “Allahü teâlâ, insanoğlunun hâline esef olunur. O günah işler, benden mağfiret ister. Ben de onun günâhını af ve mağfiret ederim. İnsanoğlunun hâline şaşılır ki, yine günâha dönüp, benden af ve mağfiret ister, ben de onu affederim. Yine insanoğlunun hâline şaşılır ki, günâhı terketmez, benim rahmetimden de ümidini kesmez. Şâhid olunuz, ben onu mağfiret ettim buyurdu.”

Enes (radıyallahü anh) der ki: Hûd suresindeki: “Rabbinize istiğfar eder ve sonra tövbe ederseniz” meâlindeki âyet-i kerîme indirildikten sonra, Resûlullah (aleyhisselâm) her gün yüz kere istiğfar eder ve istigfârlarında (Nestagfirullahe ve netûbü ileyh) ya’nî (Allahü teâlâya istiğfar ve tövbe ederiz) derdi. Resûlullaha (aleyhisselâm) bir kimse gelip, yâ Resûlallah! Bir günah işledim dediğinde, Resûlullah (aleyhisselâm) ona: “Allahü teâlâya istiğfar eyle”

buyurmasıyla, o kimse: Tövbe ederim, yine yaparım, dediğinde, Resûlullahın (aleyhisselâm): “Her günah işledikçe tövbe eyle. Şeytan ümidsiz ve üzüntüde oluncaya kadar” buyurması üzerine o kimse: Yâ Resûlallah, günahım çoğaldığı zaman ne yapayım, dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Allahü teâlânın affı senin günahlarından çoktur” buyurdu.

Hasen (radıyallahü anh): Sen, tövbesiz mağfiret ve amelsiz sevâb temennisinde bulunma! “Gaffar ismine kanma, zîrâ aynı zamanda intikam alıcı ve kahhârdır” sözü gereğince, Allahü teâlânın yalnız affına mağrur olman, senin her zaman, Allahü teâlânın gazâbında bulunup, cenâb-ı Hakkın râzı olacağı ameli terketmeni ve bunun üzerine mağfiret arzusunda bulunmanı gerektirir. Bu hâlde emniyet edilecek şeyler, seni aldatıp, Allahü teâlânın azâbına düçâr olacağından korkulur. İşitmedin mi ki, Allahü teâlâ, sûre-i Hadîd’in ondördüncü âyetinde bunu bildiriyor. Tâhâ sûresinin seksenikinci âyetinde meâlen; “Tövbe edip îmân eden ve sâlih ameller işleyip hidâyet yolunu bulanlara, ben çok mağfiret ediciyim” buyuruyor. A’râf sûresinin yüzellialtıncı âyetinde meâlen; “Rahmetim herşeyi içine almıştır. Rahmetim, Allahtan korkup, zekâtlarını verenlere ve âyetlerimize inananlaradır” buyuruyor. Anlaşılıyor ki, tövbe ve takvâsız, rahmet ve Cennet arzusunda bulunmak ahmaklıktır, cahilliktir, aldanmışlıktır. Çünkü bu iki âyet-i kerîmede mağfiret tövbe ile ve rahmet de takvâ ile bağlanmıştır.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Mü’min olan, kendi günâhını, güya dibinde durduğu ve üzerine düşeceğinden korktuğu bir dağ gibi görür. Fâcir ise, günâh ve hatâlarını, burnuna konan ve küçük bir hareket ve ses ile uçacak kara sinek gibi görür” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) “Kul bir günah işler ve o günah onu Cennete sokar” buyurduğu zaman, Eshâb-ı Kirâm (aleyhimürrıdvân): Ey Allahın Peygamberi! Günah insanı nasıl Cennete sokar? diye sordular. “Günah, o kimsenin nasb-ı aynî (çok fazla tutkun bulunduğu bir şey) olur. Yapınca da pişman olur. Tövbe ve istiğfar eder. O günah onu Cennete sokmağa sebeb olur” buyurdu.

Hadîs-i şerîfte: “Geçmiş günahlar için, onların tedâriki için, sevâb işlemekten güzel bir şey görmedim” buyuruldu. Âyet-i kerîmede meâlen; “Muhakkak ki sevâblar, iyilikler; günahları, kötülükleri giderir” buyurulmuştur. Yine hadîs-i şerîfte geldi ki: “Bir kimse bir günah işlediğinde, kalbinde siyah bir nokta meydana gelir. O kimsenin tövbesi, inlemesi, feryâd ve istiğfar etmesi olmazsa, günah üzerine günah, siyah üzerine siyah olur. Hattâ, o siyah noktalar kalbini kaplayıp, kalb gözü kör olur. Bu hâl üzere ölür.” Âyet-i kerîmede meâlen; “Hayır, belki işledikleri günahlar kalblerini karartır” buyuruldu. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Günahı terk, tövbe etmek istemekten kolaydır. O hâlde, ölmeden önce hayatta bulunduğun zamanı ganîmet bil, günahları terketmede acele davran.”

İbn-i Ziyâd (radıyallahü anh): Sizden biriniz, kendisini ölmüş, âhıretini, her türlü hâllerini görmüş ve Allahü teâlâdan, yalnız O’na ibâdet etmek için, tekrar dünyâya gönderilmesini istemiş, Allahü teâlâ da onu, bu şekilde dünyâya göndermiş durumda düşünsün de, ona göre cenâb-ı Hakka tâat ve ibâdete gayret etsin demiştir.

Abdülmelik bin Mervân’ın huzûruna sâlihlerden biri gelince, bana nasihat eyle dedi. Sâlih kimse: Ölüm sana aniden gelirse, hazırlıkta bulundun mu? dedi. Abdülmelik, hayır dedi. Bulunduğun hâllerden Allahü teâlânın rızâsını gerektirecek diğer hâllere niyet ettin mi? buyurdu. Abdülmelik yine, hayır dedi. Öldükten sonra Allahü teâlâyı kendinden râzı ve hoşnud edecek, başka bir yer var mıdır? buyurdu. Abdülmelik, hayır dedi. Ölüm sana gâfil iken gelmiyeceğinden emîn misin? buyurdu. Abdülmelik yine, hayır dedi. Bunun üzerine o sâlih: “Akıllı olan kimse bu huy ve ahlâka razı olmamalıdır. Ölümden önce tövbe ve tedârik üzere bulunmalıdır” dedi.

Resûlullah (aleyhisselâm); “Pişmanlık tövbedir” buyurdu. Yine buyurdu: “Bir kimse bir günah işlese, sonra pişman olsa, pişmanlığı, o günaha keffârettir.”

Hasen-i Basrî (radıyallahü anh): “Tövbe dört esas üzerinedir: 1- Dil ile istiğfar, 2-Kalb ile pişmanlık, 3- A’zâ ve organlar ile günahları terk, 4- O günahları bir daha yapmıyacağına niyet ve kasdetmektir” dedi ve yine Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) buyurdu: Nasûh tövbesi;bir günâha tövbe etmek ve bir daha, tövbe ettiği şeyi yapmamaktır.

Resûlullah (aleyhisselâm): “Günahtan tövbe eden kimse, hiç günahı olmayan kimse gibidir.”

“Günahtan istiğfar edip yine günaha devam etmek, Rabbi ile alay etmek gibidir.”

“Bir kimse, sana istiğfar ve tövbe ederim deyip günahdan istiğfar etse, sonra yine o günahı işlese, sonra yine istiğfar etse, sonra üçüncü defa olarak o günahı işlese, dördüncüsünde o kimsenin işlediği o günah, büyük günahlardan yazılır” buyurdu.

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh); “Sen kendi nefsine nasihat edici ol. Kendine muhakkak lâzım olan şeyleri, sağ iken görüp yapmağa gayret et. İnsanları kendine tavsiye ve nasihat edici eyleme. Kendin dünyâda gâfil ve durgun durup da, öldükten sonra senin için, iyilik ve sevâb yapacaklarını ve senin için çalışacaklarını sanma. Zîrâ sen, dünyâda iken kendine, âhıretin için lâzım olacak işlere can çıkarcasına, çok gayret göstermediğin hâlde, başkalarının senin için iyilik yapacaklarına, sevâb işleyeceklerine nasıl inanabiliyorsun!” buyurdu. Tövbenin şartları üçtür: 1- Dînimize uymayan işlere pişman olmaktır. Nitekim Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Pişmanlık tövbedir” buyurup, pişmanlığın tövbe olduğunu beyân eylemiştir. Pişmanlığın doğruluğunun alâmeti, ince kalblilik ve çok gözyaşı dökmektir. Bunun için Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Çok tövbe edenlerle bulununuz, çünkü onlar ince kalbli olurlar” buyurdu. Böylece çok tövbe edenlerle birarada oturunuz, onlarla sohbet ve arkadaşlık ediniz. Zîrâ onlar daha ince ve yumuşak kalbli ve anlayışlıdırlar diye emrediyor, uyarıyor.

2- Her hâl ve zamanda, bütün kötülükleri ve kötü sözleri terk etmektir.

3- Günah ve kötülükten yapmış olduğu şeyleri ve onlara benzer işleri bir daha yapmamağa azmedip, karar vermektir. Nitekim Ebû Bekr-i Vâsıtî’ye nasûh tövbesi nasıldır? diye sorduklarında: Nasûh tövbesi, gizli ve aşikâr, sahibi üzerinde günah iz ve te’sîrlerinden bir iz ve lekenin kalmamasıdır, buyurdu. Pişmanlık, azm ve kasd meydana getirir. Azm: işlenilen günaha bir daha dönmemektir. Çünkü günahlar, kulu Rabbinden uzaklaştırır. Nitekim hadîs-i şerîfte; “Kul, kendisine erişen günah sebebiyle bol rızıktan mahrûm olur” buyurulmuştur.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin Fütûh-ülgayb isimli eserinden ba’zı bölümler:

Her mü’mine lâzım olan üç şey: Her mü’minin bütün hâllerinde üç husûsa riâyet etmesi lâzımdır. Bunlar; Allahü teâlânın emirlerini yapmak, yasaklarından sakınmak, kadere rızâ göstermektir. Mü’min, hayâtında bu üç şeyin dışına çıkamaz. Öyleyse mü’minin, kalbiyle, nefsiyle ve bütün a’zâları ile her hâlinde bu üç şeyi yerine getirmesi lâzımdır.

Nasihatler: Sünnet-i seniyyeye uyunuz. Dinden olmayan, dinde sonradan çıkarılıp, din imiş gibi kabûl edilen bid’atleri yapmayın. Allahü teâlânın emirlerine itaat edin. O’nun emirlerine karşı gelmeyin. Allahü teâlâya ortak koşmayın. Hakkı olduğu gibi kabûl edin. Onu herhangi bir şeyle lekelemeyin. Hâlinizden şikâyette bulunmayın. Sabredin, feryâd etmeyin. Doğruluk üzere devam edin. İsteyin, istemekle bıkkınlık göstermeyin. İçinde bulunduğunuz istenmeyen hâllerden dolayı ümitsizliğe düşmeyin. Dâima ümitli olun. Birbirinizle düşman değil kardeş olun. Birbirinize buğz etmeyin. Günahlarınızdan tövbe ederek temizlenin. Günah işliyerek kirlenmeyin. Rabbinize karşı ibâdet ve tâatla süsleniniz. Rabbinizin kapısından ayrılmayınız. O’na yönelmekten yüz çevirmeyin. Tövbe etmeyi geciktirmeyin. Her zaman, Rabbinizden özür dilemekten bıkmayın. Belki o zaman merhamete kavuşursunuz. Cehennemden uzaklaşmaya çalışınız.

Bir rü’yâmda, kendimi, mescide benzeyen bir yerde gördüm. Orada bir cemâat vardı. Kendi kendime; “Keşke şunları terbiye edip, onlara yol gösterecek birisi olsa” dedim ve içlerinden birisine işâret ile onların yanıma gelmelerini te’min ettim. Fakat konuşmuyordum. Onlardan biri “Niçin konuşmuyorsun?” dedi. Bunun üzerine ben, “Konuşmamı ister miydiniz?” deyip şöyle devam ettim: “Mahlûkattan alâkanızı kesip, kendinizi tamamen Hakka adadığınız zaman, insanlardan dilinizle birşey istemeyiniz. Bunu başardığınız zaman, kalbinizle de birşey istemeyiniz. Biliniz ki; Allahü teâlâ, her gün birini diğerinin yerine getirir. Bir kısım cemâati en yüksek derecelere yükseltir. Onlar, Allahü teâlânın kendilerini en aşağı derecelere düşürmesinden korkarlar. Bulundukları mertebede kalmayı, Allahü teâlânın kendilerini muhafaza etmesini umarlar. Allahü teâlânın kendilerini en aşağı derecelere düşürdüğü kimseler ise, Allahü teâlânın kendilerini bu

derecede devamlı bırakmasından korkup, en yüksek derecelere çıkarılmalarını ümid ederler.”

Allahü teâlâ, mü’mini, îmânının kuvvetine göre imtihan eder. İmânı kuvvetli ise, imtihanı da çetin ve büyük Olur. Resûlün imtihanı, Nebîninkinden daha çetindir. Çünkü Resûlün îmânı daha kuvvetlidir. Nebinin imtihanı, ebdâlin imtihanından daha büyüktür. Ebdâlin imtihanı, velîlerin imtihanından daha büyüktür. Bu mes’ele, Resûlullahın (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfi ile açıklanmıştır: “Biz Peygamberler topluluğu, en çetin imtahanlara tâbi oluruz.” Allahü teâlâ, o büyüklerde belâyı eksik etmez. Onlar devamlı bir huzûr ve uyanıklık hâline kavuşuncaya kaçlar, Allahü teâlâ, onlara belâ göndermekte devam buyurur. Çünkü Allahü teâlâ onları sever. Onlar muhabbet ehlidir. Hakkı severler. Seven sevdiğinden başka birşeyi tercih etmez. Belâlar onların kalblerini tutar, onların nefsleri için bağdır. Onları, Allahü teâlâdan başkasına meyletmekten men eder.

Onlardaki şehevî arzular, lezzet ve rahatlıklara meyil, onlardan alınır. Onların kalblerinde verilene kanâat ve belâlara karşı sabır hâli meydana gelir.

Belâ ve musibetler, kalbi ve kalbin yakînini kuvvetlendirir, nefsin arzu ve isteklerini zayıflatır. Çünkü mü’mine elem ve acılar gelince, mü’min sabır, rızâ ve Allahü teâlâdan gelene teslimiyet gösterince, Allahü teâlâ o kulundan râzı olur ve ona yardım eder ve onu muvaffak kılar. Hattâ Allahü teâlâ, o kuluna yardımını arttırır. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Eğer şükrederseniz, verdiğim ni’metleri elbette arttırırım” buyuruyor (İbrâhim-7).

İnsanlar dört kısımdır. Birincisi: Onun ne dili vardır, ne de kalbi, o âsîdir. Günahlara dalmıştır. O ahmak ve aldanmıştır. Allahü teâlâ ona kıymet vermez. Onda hayır yoktur. O ve benzerleri, ağırlığı olmayan bir çöp gibidirler. Belki bunlara Allahü teâlâ merhamet eder de, onların kalblerine îmânı, bedenlerine de tâatı nasîb edebilir. Böyle kimselerden olma. Onlar arasına katılma. Çünkü onlar, Allahü teâlânın azâbına müstehak kimselerdir. Onlar, Cehennemliklerdir. Onlardan Allahü teâlâya sığınırız. Eğer Allahü teâlâyı tanıyan âlimlerden, hayrı öğretenlerden, insanları Allahü teâlânın dînine da’vet eden bu yoldaki rehberlerden isen, onlara yaklaşabilirsin. Onların yanına gidince, onları Allahü teâlânın râzı olduğu şeylere da’vet et. Onları kötülüklerden sakındır. O zaman Allahü teâlânın katında basiret sahibi olarak yazılırsın. Sana, Resûllere ve Nebilere verilen sevâblar verilir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Ali bin Ebî Talibe (radıyallahü anh); “Allahü teâlânın senin vâsıtanla bir kişiyi hidâyete kavuşturması, senin için, güneşin üzerine doğduğu bütün şeylerden hayırlıdır” buyurdu.

İkinci kısım kimselerin; dili var, fakat kalbsizdirler. Hikmetle konuşurlar, fakat onunla amel etmezler. İnsanları, Allahü teâlâya da’vet ederler, fakat kendileri Allahü teâlâdan kaçarlar. Başkasının ayıbını, çirkin işlerini görürler, fakat kendi yaptıklarını görmezler. Böyle kimseler, üzerine elbise giymiş kurt gibidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) böyle kimselerden sakınılmasını şu hadîs-i şerîfte açıklamıştır: “Ümmetim hakkında en korktuğum, dili olan münâfıktır.” Diğer bir hadîs-i şerîfte ise; “Ümmetim hakkında en korktuğum, kötü âlimlerdir” buyurmuştur. Bundan Allahü teâlâya sığınırız. Böyle kimselerden uzak dur. Tatlı sözleri ile sana te’sîr edip, seni çarpmaması için, ondan sür’atle kaç. Yoksa, kötülüklerinin ateşinde seni de yakarlar, içinin ve kalbinin pis kokusuyla seni öldürür.

Üçüncü sınıf kimsenin; kalbi vardır, fakat konuşmaz. O, öyle bir mü’mindir ki, Allahü teâlâ onu insanlardan gizlemiş, onu himâye etmiş, ona nefsinin ayıplarını görmeyi nasîb etmiş, kalbini aydınlatmış, insanların arasına karışmanın ve lüzumsuz, fâidesiz ve fazla konuşmanın zararını, istenmiyen durumlardan kurtulmanın susmakta ve yalnızlıkta olduğunu bildirmiştir. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şu mübârek sözüne iyi kulak ver: “Susan, kurtulur.”

Âlimlerden birisi de şöyle buyurmuştur: “İbâdet on parçadır. Dokuz parçası susmaktır.” Sözü edilen bu üçüncü kısımdaki kimse, Allahü teâlânın velîsidir. Allahü teâlâ onu insanlar arasında gizlemiş ve korumuştur. Bunlar, akıllı kimselerdir. Selâmettedirler. Allahü teâlânın ni’metleri içerisindedirler. O’nun katında her türlü hayır vardır. O hayırlardan kendine al. İhtiyâçlarını gidermek, hizmetlerinde bulunmak sûretiyle onlarla beraber ol. Onları sev. Allahü teâlâ da seni sever. Seni, sevdiği sâlih kulları arasına katar.

Dördüncü kısımdakiler; melekler âleminde Azîm diye isimlendirilmiştir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir

hadîs-i şerîfte; “Kim öğrenir, öğrendiğini öğretir ve bununla amel ederse, melekler âleminde Azîm diye çağrılır” buyurdu. Bu kimse, Allahü teâlâyı ve âyetini bilen kimsedir. Allahü teâlâ, onun kalbine ince bilgileri koymuş, onu gizli sırlarına muttali kılmış, onu kullarının arasından seçerek, yakın kulları arasına almıştır. Allahü teâlâ, bu kulunu derin âlim, insanları Allahü teâlâya da’vetçi, onları korkutucu, insanlara doğru yolu gösterici ve Peygamberlerine (aleyhimüsselâm) vâris kılmıştır. Bu mertebe, peygamberliğin dışındaki en yüksek mertebelerdendir. Böyle kimselere yapış. Onlara muhalefet etme. Onlara düşmanlık yapma. Onlardan uzaklaşma. Onun nasihatini terk etme. Çünkü kurtuluşun, onun söylediklerindedir. Helak ve dalâlet, onun sözünün dışındaki sözlerdedir.

Dünyâ ile âhıretin beyânı ve yapılması lâzım olan şeyler: Âhıreti sermâyen, dünyâyı bu sermâyenin kazancı yap. Zamanını, önce âhıreti elde etmek için sarf et. Geri kalan vaktini, geçimini te’min için harca. Sakın dünyânı sermâye, âhıretini onun kârı şeklinde yapma. Böyle yaparsan, dünyâdan artan zamanını, âhıretin için sarf edersin. Bu zaman zarfında namazlarını kılmaya çalışırsın. Fakat, çabucak kılayım diye, rüknlerine riâyet etmezsin. Sonra dünyâ işlerinden dolayı yorulur ve bitkin düşersin. Geceleri kaza namazı kılmaya fırsat bulamazsın. Yorgunluktan ölü gibi yatar, gündüz de faydasız olursun. Nefsine, hevâna ve şeytâna tâbi olursun. Âhıretini dünyâya karşılık satarsın. Nefsinin kölesi ve onun bineği olursun. Hâlbuki sen, nefsine binmek, onu tekzib etmek ve onu selâmet yoluna sokmakla emrolunmuşsun. Bunlar âhıret yolu, Rabbine îtâat yoludur. Sen, nefsinden gelen istekleri kabûl etmekle, kendine zulmettin, ipini onun eline verdin, isteklerinde, lezzetlerinde, hevâsında ona uydun. Sonunda dünyâ ve âhıretin hayırlısını kaçırdın. Dünyâ ve âhıretini zarara soktun. Kıyâmet günü din ve dünyâ bakımından insanların en müflisi ve en zararda olanı olursun. Nefsine uymakla, dünyâdan fazla birşeye ulaşmadın. Eğer nefsini âhıret yoluna soksaydın, âhıretini esas ve sermâye kabûl etseydin, dünyâ ve âhıretini kazanırdın. Sen, nefsin kötülüklerinden korunur, iyilerden olurdun. Eğer dünyâya rağbet etmiyerek, kötülüklerden uzak kalarak Allahü teâlâya itaat edersen, Allahü teâlânın has kullarından ve muhabbet ehlinden olursun. Senin için âhırette, Cennet ve Allahü teâlânın yakınlığı nasîb olur. Bu sefer, dünyâ sana hizmetçi olur. Dünyâda, sana takdîr edilen nasîbin gelir. Eğer dünyâ ile meşgûl olur, âhıretten yüz çevirirsen, Allahü teâlâ sana azâb eder. Âhıretini kaçırırsın. Dünyâ sana karşı gelir. Nasîbini elde etmen için kendini yorarsın. Allahü teâlâya âsî olanlar alçaktır. Allahü teâlâ, kendisine itaat edenlere bol ihsânlarda bulunur.

İnsanlar iki kısımdır. Birisi dünyâyı taleb eder. Diğeri ise âhıreti taleb eder. İnsanlar kıyâmet gününde de iki gruptur. Birincisi Cennet, diğeri ise Cehenneme gider. Bir kısım insanlar, hesabın uzunluğundan dolayı bekler. O zaman bir gün, dünyâ senesiyle bin senedir. Bir kısmı Arşın gölgesindedir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Siz kıyâmet gününde, Arşın gölgesinde olursunuz (orada sizin için) üzerinde en güzel yiyecekler ve meyvalar vardır. Oradaki bal ise, kardan daha beyazdır” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise; “Onlar, Cennetteki yerlerine bakarlar. Nihâyet mahlûkâtın hesabı bitince, Cennete girerler. Sizden birisi dünyâdaki yerine gider gibi, onlar da Cennetteki yerlerine giderler” buyuruldu. Onlar bu mertebeye, dünyâyı terk edip, âhıreti ve Allahü teâlâyı taleb etmek sûretiyle kavuşurlar. Ey insanoğlu! Sen kendine birazcık acı da, nefsin için, dünyâ ve âhırette hayırlı olan şeyleri seç. Onu, insan ve cin şeytanlarından olan kötü arkadaşlardan muhafaza et. Kitap ve sünneti kendine rehber edin. Onlarla amel et.

Hasedin kötülenmesi ve onun terkedilmesinin emredilmesi: Ey mü’min! Ne oluyor ki, seni, komşunu (yemede, içmede, giymede ve başka şeylerde) kıskandığını görüyorum. Bu nasıl iş böyle? Bilmiyor musun ki, bu senin îmânını zaîfletir. Mevlânın gözünden düşürür. Seni, Allahü teâlânın gazâbına uğratır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Allahü teâlâ, “Hasedci kimse ni’metimin düşmanıdır” buyurdu” diye bildirmiştir. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Ateş odunu yiyip bitirdiği gibi, hased de, iyilikleri yer” buyurdu. Sen, hased ettiğin kimseyi, hangi ve ne husûsta hased ediyorsun.

Ey miskin! Onun kısmeti için mi, yoksa kendi kısmetin husûsunda mı hased ediyorsun? Eğer onu, Allahü teâlânın ona kısmet olarak verdiği şeyde hased ediyorsan, sen ona haksızlık etmiş olursun. Hased ettiğin kimse, Allahü teâlânın kendisi için takdîr ve taksim ettiği ni’metin içerisinde bulunmaktadır. Sen onu, Allahü teâlânın bu ihsânından dolayı hased etmekle, ne kadar haksızlık ve cimrilik yaptığını, ne kadar akılsızlık ettiğini biliyor musun? Eğer onu, sana takdîr

edilenin onun eline geçeceğinden endişe ederek kıskanıyorsan, bu senin çok câhil olduğunu gösterir. Çünkü senin kısmetini başkası yiyemez. Muhakkak ki, Allahü teâlâ sana zulmetmez. Allahü teâlâ, senin için takdîr ettiğini, sana nasîb olarak verdiğini, neden senden alıp başkasına versin?

Mü'minin meşgûl olması gereken şeyler: Mü'minin, en önce farzları yapması lâzımdır. Farzları bitirdikten sonra, vâcib ve sünnetleri yapar. Ondan sonra, nafilelerle meşgûl olur. Farz borcu varken sünnet ile meşgûl olmak, ahmaklıktır. Farz borcu olanın, sünnetleri kabûl olmaz. Ali bin Ebî Tâlib'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyor ki: "Üzerinde farz borcu olan kimse, kazasını kılmadan nafile kılarsa, boş yere zahmet çekmiş olur. Bu kimse, kazasını ödemedikçe, Allahü teâlâ, onun nafile namazlarını kabûl etmez." Mü'min, bir tüccâra benzer. Farzlar onun sermâyesi, nafileler de kazancıdır. Sermâye kurtarılmadıkça, kazancı olamaz.

Allahü teâlâya duâ etmek emrolunmuştur. "Allahü teâlâya duâ etmiyeceğim. Çünkü, istiyeceğim şey ezelde taksim edilmiş ise, istesem de istemesem de gelecektir. Eğer ezelde takdîr edilmemiş ise, istesem de bana verilmeyecektir" deme. Bilakis haram ve bozuk bir şey olmamak üzere, Allahü teâlâdan dünyâ ve âhıretin bütün hayırlarını ve bütün dileklerini iste. Çünkü Allahü teâlâ, kendisinden istemeyi emretti ve buna teşvik etti. Sakın, "Ben istiyorum, fakat Allahü teâlâ vermiyor, ben de bundan sonra istemeyeceğim" deme. Duâya devam et. Eğer istediğin şey ezelde senin için takdîr edilmiş ise, sen Allahü teâlâdan istedikten sonra, Allahü teâlâ onu sana gönderir. Bu durum, senin îmânını kuvvetlendirir ve Allahü teâlâdan başkasından istemeyi bırakıp, bütün hâllerinde Allahü teâlâya dönmeni sağlar. Eğer istediğin o rızık, ezelde, senin için takdîr edilmemiş ise, Allahü teâlâ seni o şeye muhtaç kılmaz ve kendinden gelenlere rızâ gösterme ni'metini ihsân eder. Eğer Allahü teâlâ ezelde senin için fakirlik ve hastalık dilemiş ise, sen de Allahü teâlâya fakirlikten ve hastalıktan kurtulman için yalvarırsan, Allahü teâlâ sana öyle bir hâl verir ki, sen bu hâlinden memnun kalırsın. Eğer ezelde senin borçlu olman takdîr edilmişse, sen de Allahü teâlâya borçtan kurtulman için duâ edersen, Allahü teâlâ alacaklıyı sana kötü muâmele etme hâlinden, yumuşaklık ve borcunu ödemeyi genişlik zamanına uzatmaya, hattâ borcundan azaltma veya hepsini bağışlama hâline çevirir. Eğer, dünyâda borçlu hâlden seni kurtarmazsa, buna karşılık sana bol sevâb verir. Çünkü Allahü teâlâ Kerîmdir, ganîdir ve Rahimdir. Allahü teâlâ kendisinden isteyeni, dünyâda da, âhırette de boş çevirmez. Allahü teâlâdan isteyen, ya dünyâda veya âhırette mutlaka karşılığını görür. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Mü'min, kıyâmet günü, amel defterinde dünyâda iken yapmadığı ve bilmediği bir takım iyilikler görür. Ona "Onları biliyor musun?" denir. O da, "Onların defterime nereden yazıldığını bilmiyorum" der. Bunun üzerine ona, "Dünyâdaki duâlarının karşılığıdır" denir" buyurdu.

Nefsle mücâdele: Ne zaman nefsinle mücâdele etmeye kalkıp, ona üstün gelip, onu öldürürsen, Allahü teâlâ, senin nefsinle mücâdele edip sevâb kazanman için, o nefsi tekrar diriltir. Nefsin seninle kavgaya başlar, isteklerini yerine getirmeni ister. Sen nefsine karşı çıkıp onunla mücâdele ettikçe, sana sevâb yazılır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) müşriklerle muharebeden döndüklerinde, Eshâb-ı Kirâma (r.anhüm) "Küçük cihâddan, büyük cihâda döndük" buyurdu. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) büyük cihâdla, nefsle mücâdeleyi murâd buyurdular. Çünkü nefs, devamlı olarak kendi arzu ve isteklerinin yerine getirilmesini ister. Nefs günahlara pek düşkündür.

Mağfireti, ismeti, tevfîki, rızâ ve sabrı istemek: Allahü teâlâdan, geçmiş günahlarını affetmesini, gelecek günahlardan muhafaza buyurmasını, O'nun emirlerine uymayı ve güzel tâata muvaffak kılmasını, başına gelen belâ ve musibetlere güzel bir sabırla sabretmeyi, kaza ve kadere rızâ göstermeyi, verdiği bol ni'metlere karşı şükretmeyi, son nefeste îmânla ölmeyi, âhırette Peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihler ile bulunmayı dile. Çünkü onlar, güzel bir arkadaştır. Allahü teâlâdan dünyalık isteme. Sana takdîr ve taksim edilen ne ise, ona rızâ göstermeyi nasîb etmesini iste. Allahü teâlâdan, içinde bulunduğun hâlde, sana verdiği belâ ve musibet içersinde, başka bir duruma veya afiyete kavuşmaya kadar seni korumasını dile. Çünkü sen, hayrın fakirlikte mi, yoksa zenginlikte mi, belâ ve musibet içerisinde olmakta mı, yoksa afiyette olmakta mı olduğunu bilemezsin. Bu bilgiler sana gizlidir, işlerin hangisinin faydalı, hangisinin bozuk ve kötü olduğunu, sâdece Allahü teâlâ bilir. Hazreti Ömer, "Hiçbir durumda endişem yoktur. Çünkü hangisinin hakkımda hayırlı olduğunu bilmem" buyurdu. Eğer nefsini zelîl ve mağlûb edersen, isteklerin ve gayelerin senden kaybolur.

Allahü teâlânın sevgisinden başka herşey kalbinden çıkar. Kalbin, Allahü teâlânın sevgisi ile dolar. Allahü teâlânın rızâsını talebindeki isteğin samîmi olur. Sana lütuf ve ihsânda bulunursa, O'na şükredersin. Sana vermediği zaman, O'na kızmazsın. Çünkü senin isteğin, O'nun emrine uymak içindir.

Şükür ve noksanlığı i'tirâf: Yaptığın işlerde, nasıl ucub sahibi olursun, işlerini nasıl beğenirsin, nefsine nasıl pay çıkarır onlara karşılık beklersin. Çünkü bütün yaptıkların, Allahü teâlânın tevfîki, yardımı, kuvvet vermesi, dilemesi ve ihsânı iledir. Eğer bir günahı terk etmiş isen, Allahü teâlânın muhafazası, koruması ile terk ettin. Öyleyse, nerede bunun şükrü. Hani sana verdiği ni'metleri i'tirâf. Bu, ne cehâlet ve ahmaklık böyle?

Çarşıya girildiğinde dikkat edilecek husûslar: Bir insan, gerek Cum'a namazını veya cemâatle namaz kılmak gibi Allahü teâlânın bir emrini yerine getirmek, gerekse bir ihtiyâcını gidermek için çarşıya gittiği ve orada nefsinin arzu ettiği ve istediği şeyleri, çeşitleri, lezzetleri gördüğü zaman kalbi onlara takılır ve kalbinde çeşitli fitneler meydana gelir. Bu ise, ibâdeti terketmesine, nefsinin arzu ve isteklerine uymasına sebeb olur. Bu durumdan, ancak Allahü teâlânın rahmetiyle ve O'nun korumasıyla kurtulmak mümkün olur. Bunların helakine sebeb olacağını gören kimse, aklına ve dînine döner. Bu lezzetleri terketmenin acılığına katlanır, insanlardan bir kısmı, o şehveti ne görür, ne de onun farkına varır. Onlar, Allahü teâlâdan başkasını görmezler. O'ndan başkasına sığınmaz. Onlardan ba'zıları çarşıya çıktığı zaman, kalbi devamlı Allahü teâlâyı anar. Kendisini, çarşı ehlinin ellerindekilere bakmaktan alıkor. Çarşıya girişinden çıkışına kadar, çarşı ehline duâ, istiğfar, şefaat, rahmet ve şefkat hâlinde olur. Gözleri dalgın, dili sena halindedir. Allahü teâlâya verdiği ni'metlerden dolayı hamd eder.

Sana, Allahü teâlâdan korkmayı, O'na tâatı, dînin emir ve yasaklarına sarılmayı, gönlü, Allahü teâlânın râzı olmadığı şeylerden kurtarmayı, cömertliği, güler yüzlülüğü, eli açık olmayı, başkasına eziyet etmemeyi, âlimlere ve tasavvuf büyüklerine hürmette kusur etmemeyi, dostlara alâka göstermeyi, küçüklere ve büyüklere nasihat etmeyi, başkasından gelen eziyet ve sıkıntılara katlanmayı tavsiye ederim. Fakirliğin hakîkati, senin gibi olan kimselere muhtaç olmamaktır.

Ey Allahü teâlânın kulları! Her zaman Allahü teâlânın zikrine sarıl. Çünkü Allahü teâlâyı zikr, her çeşit hayrı içine alır. Dîne sarıl. Sana şimdi en lâzım olan şeyle meşgûl ol. Kendini boş işlerle uğraşmaktan muhafaza et. Müslümanlar hakkında hüsn-i zan sahibi ol. Onlar hakkındaki niyetini düzelt. Her türlü hayır işleri yapmaya koş. Bilmediğin husûslarda âhıret âlimlerine sor. Allahü teâlâdan haya et!

Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin, va'z ve nasîhatlarını toplandığı Feth-ür-Rabbânî adlı eserinden ba'zı bölümler:

Birinci Meclis: Kader başa geldiği zaman, bu niçin böyle oldu? Nasıl böyle olur? gibi suâllerle Allahü teâlâya i'tirâzda bulunmak îmâna zarar verir, tevhîd inancını sarsar, tevekkülü ve ihlâsı bozar. Çünkü mü'minin kalbi, bu niçin böyle oldu? Nasıl oldu? gibi sözleri bilmez. Bildiği tek şey, "Evet, başüstüne" demek, hiç i'tirâzda bulunmamaktır. Nefs ise, dâima i'tirâz eder ve her başına gelene karşı çıkar. Öyleyse, kim kendisinin iyiliğini isterse, şerrinden (kötülüğünden) kurtuluncaya kadar, nefsiyle mücâdele etsin. Nefs bütünüyle şerdir. Bu bakımdan, nefsle mücâdele edilip, onun itminan hâli te'min edilince, bu sefer nefs, bütünüyle hayr olur ve hayrı ister. Allahü teâlânın râzı olduğu işleri yapıp, Allahü teâlânın yasak ettiği şeyleri terk etmeye dikkat eder. Bunun mükâfatını, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildiriyor: "Ey mutmainne nefs, râzı olmuş ve râzı olunmuş olarak Rabbine dön!" (Fecr-27, 28). Artık bundan sonra, bu nefse i'timâd edilebilir. Çünkü eski kötü hâlinden, Allahü teâlâdan başka mahlûka bağlanmaktan kurtulmuştur. Böylece, İbrâhim aleyhisselâm gibi olur. Çünkü o da nefsinden kurtulmuş ve nefsinin arzu ve isteklerinden temizlenmişti. Ateşe atılacağı zaman, İbrâhim aleyhisselâmın kalbi çok rahattı. Çeşitli varlıklar kendisini ateşten kurtarma husûsunda yardım teklifinde bulundukları hâlde, o bunlara şöyle diyordu: "Ben sizin yardımınızı istemiyorum. Çünkü Allahü teâlâ benim hâlimi biliyor." Çünkü o gerçekten Allahü teâlâya teslim olmuş, tam bir tevekkül mertebesine kavuşmuş, Allahü teâlâya hakkıyla güvenmişti. Hazreti İbrâhim'in, bu teslimiyet ve tevekkülünden dolayı, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Biz de dedik ki: Ey Ateş! İbrâhim'e karşı serin ve selâmet ol!" buyuruyor (Enbiyâ-69) Bu dünyâda, sabırlı kullara Allahü teâlânın yardımı sayılamayacak kadar çoktur. Âhıretteki ni'metleri de sayıya ve hesaba sığmaz. Allahü teâlâ, Zümer

sûresinin onuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; “... Ancak (Allah yolunda) sabredenlere mükâfatları hesabsız verilecektir” buyuruyor.

Allahü teâlâya, rızâsı için yapılan sabırlar ve tahammüller, asla karşılıksız kalmaz. Onun için bir ân olsun sabrediniz, mutlaka senelerce bu sabrın mükâfatını görürsünüz. Ömrü boyunca kahraman lakabıyla meşhûr olan, bu lakabı, bir anlık cesâreti neticesinde kazanmıştır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Şüphesiz ki, Allah sabredenlerle beraberdir” buyuruyor (Bekâra-153). Allahü teâlânın bu beraberliği, Allahü teâlânın sabreden kuluna yardım etmesi ve onu zafere ulaştırması demektir, öyleyse, Allah için sabırlı olunuz. O’nun için uyanık olunuz. O’ndan gâfil olmayınız. Uyanmayı, ölüm vaktine bırakmayınız. Çünkü o sıradaki uyanma fâide vermez, ölüm gelmeden önce uyanınız, ölüm gelip, acıklı hâlini gördükten sonra hâsıl olan uyanıklıktan, fayda vermeyecek olan pişmanlıktan önce uyanınız. Kalblerinizi ıslâh ediniz. Çünkü kalbleriniz iyi olursa, diğer hâlleriniz de iyi olur. Bu sebeble Resûl-i ekrem (aleyhisselâm). “Âdemoğlunda bir et parçası vardır ki, o iyi olunca, vücûdun diğer a’zâları da iyi olur. O bozulursa, vücûdun diğer a’zâları da bozulur. O et parçası kalbdir” buyurdu. Kalbin iyiliği; takvâ ile Allahü teâlâya tevekkül, hakkıyla O’nun bir olduğunu söylemek ve amelleri de, insanların rızâsı için, gösteriş için değil de, sırf Allahü teâlânın rızâsını gözeterek ihlâsla yapmakla olur. Bunlar olmazsa, kalb bozulur. Kalb, beden kafesinde bulunan bir kuştur. Şişe içinde bulunan bir inci, hazînede saklı bulunan kıymetli bir eşya gibidir. Bütün bunlarda kıymet ve i’tibâr, kafesteki kuşa, şişedeki inciye ve hazînedeki maladır. Yoksa, kuş olmadan kafesin, inci olmadan şişenin, mal olmadan hazîne yerinin hiç kıymeti yoktur.

Allahım! Hayâtımız boyunca, gecelerimizde, gündüzlerimizde, a’zâlarımızı senin râzı olacağın işleri yapmakla, kalbelerimizi seni tanımakla meşgûl eyle. Bizleri, daha önce yaşıyan sâlih kullarına dâhil eyle. Onları rızıklandırdığın şeylerle, bizleri de rızıklandır. Onlara yardım ettiğin gibi, bize de yardımını ihsân eyle! Âmin.

Ey cemâat! Sâlih kimseler gibi, siz de Allahü teâlânın yolunda olun. Eğer böyle yaparsanız, Allahü teâlâ onlara yardım ettiği gibi, size de yardımını lütfeder. Eğer Allahü teâlânın size yardım etmesini istiyorsanız, O’nun râzı olduğu işlerle meşgûl olunuz. O’nun rızâsını kazanmak için sabırlı olunuz. Gerek sizin, gerekse başkalarının hakkındaki işlerine rızâ gösteriniz. Sâlih kimseler, dünyâya rağbet göstermediler. Dünyâdaki nasîblerini aldılar. Fakat haramlara ve şüphelilere dalmadılar. Sonra âhıreti istediler. Âhıretlerini iyi edecek amelleri yaptılar. Nefslerinin arzu ve isteklerine karşı çıktılar. Rablerine itaat ettiler. Hem kendilerine, hem de başkalarına nasîhatta bulundular.

Evlâdım! önce kendine, sonra başkalarına nasihat et. Nefsine dikkat et. Nefsini terbiye etmeden, başkasını ıslâh etmeye çalışma. Çünkü, daha senin ıslâha muhtaç yerlerin var. Yazıklar olsun sana, başkasına nasıl kurtulacağını öğretiyorsun, fakat kendin körsün. Bu durumda başkasına nasıl yol gösterebilirsin: Ancak basiretli kimse insanlara yol gösterir ve onları ıslâh edebilir. Nitekim, denizde boğulmak üzere olanları da, ancak iyi bir yüzücü kurtarabilir, İşte insanları da Allahü teâlâya, ancak Allahü teâlâyı tanıyan ma’rifet sahipleri ulaştırabilir. Allahü teâlânın tasarrufları hakkında sen konuşamazsın, Allahü teâlâyı seveceksin, başkası için değil, sâdece O’nun için amel yapacaksın. Yalnız O’ndan korkacaksın. Bunlar ise, kalb ile olur, dil ile olmaz. Yazık sana, dilin takvâ sahibi, fakat kalbin günah işliyor ve kötülük yapıyor. Dilin şükrediyor, fakat kalbin i’tirâz ediyor.

Ey insan! Yazık sana ki, sen Allahü teâlânın kulu olduğunu iddia ediyorsun, lâkin O’ndan başkasına itaat ediyorsun. Eğer sen, gerçekten iyi bir kul olsaydın, Allah için buğzeder, O’nun için severdin. Hakîkî mü’min, nefsine, şeytana ve hevâsına itaat etmez. Şeytan ile zâten alâkası olmadığı için, ona itaat etmez. Dünyâya i’tibâr etmez ki, ona boyun eğsin. Bilakis o, dünyâya önem vermez. O, âhıreti ister. Onun için dünyâyı terk etmek mümkün olup, Rabbinin rızâsını kazanınca, artık her zaman yaptığı ibâdetleri sırf Allahü teâlâ için yapma mertebesine erer.

Allahü teâlânın yarattıkları ile O’na ortak koşma. Allahü teâlânın birliğine olan îmânını sarsacak şeylerden sakın. O, her şeyin yaratıcısıdır. Herşey O’nun kudretindedir. Ey isteklerini Allahü teâlâdan başkasından isteyen, sen akıllı değilsin. Allahü teâlânın hazînelerinde olmıyan birşey varımı ki, sen O’ndan başkasını istiyorsun?

Ey oğul! Kaza ve kadere rızâ göster. Bu niçin böyle oldu? diye karşı çıkma. Rahatlık zamanının geleceğini bekliyerek ibâdet et. Böyle yaparsan Allahü teâlânın öyle ni'metlerine ve ihsânlarına kavuşursun ki, istemekten ve temennisinden bile haya ettiğin şeylere bile nail olursun.

Ey cemâat! Geliniz, Allahü teâlâya, O'nun kaderine ve bütün yaptıklarına boyun eğelim, hepsine rızâ gösterelim, içimizle ve dışımızla baş eğelim. Kaderine muvafakat gösterelim.

Ey oğul! Takvâya iyi sarıl, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uy. Nefsine, hevâya, şeytâna ve kötü arkadaşlara uyma. Onlara muhalefet et. Mü'min, onlarla devamlı mücâdele içindedir. Bunun için, başından miğferi çıkarmaz. Kılıcını kınına koymaz, atının sırtı, semerden hiç kurtulmaz. Onlar, uykuyu yenmek için uyurlar. Nefse karşı çarpışmak için yerler. Zarûret olmadan konuşmazlar. Onların âdeti umûmiyetle susmaktır. Nasıl Kıyâmet gününde Allahü teâlâ a'zâları konuşturduğu gibi, onları da Allahü teâlâ konuşturur. Allahü teâlâ, onlara konuşmaları için sebebler hazırlar, onlar da konuşurlar. Allahü teâlâ, emir ve yasaklarını bildirmek, kullarına doğru yolu göstermek için peygamberler ve nebiler gönderdi. Onlar vefât edince, Allahü teâlâ onların yerine, ilimleriyle amel eden âlimleri getirdi. Onlar, peygamberin vekîli olarak, Allahü teâlânın kullarına dünyâ ve âhıret saadetlerine vesile olacak şeyleri anlattılar. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir" buyurdu.

Ey Allahü teâlânın ni'metleri içerisinde dönüp duranlar! Hani nerede bu ni'metlere şükrünüz? Allahü teâlânın verdiği ni'metleri ba'zan başkasından gelmiş gibi görürsünüz. Onlara sâdece siz sâhib olur, elinizde bulunmayanlar için de, bekler durursunuz. Ba'zan da, o ni'metleri, Allahü teâlânın yasak ettiği, râzı olmadığı işleri yapmak için bir vâsıta edinirsiniz.

Ey oğul! Sana bir hastalık geldiği zaman, onu sabırla karşıla, ilâcı buluncaya kadar sükûn üzere ol. Feryâd ve figân edip şikâyette bulunma. İlâcını bulunca da, Allahü teâlâya şükret. Böyle yaparsan, hayâtın güzellik kazanır." Cehennem korkusu, mü'minlerin ciğerlerini yakar, yüzlerini söndürür, kalblerini mahzûn eder. Bu hâller mü'minlerde yerleşince, kalblerine, Allahü teâlânın feyz, rahmet ve lütuf suları akar. Onlara âhıretin kapıları açılır.

Ey oğul! Senin düşüncen, yiyecek, içecek, giyecek ve dünyâ lezzetleri olmasın. Bütün bunlar, nefsin ve insan tabiatının istediği şeylerdir. Kalbin düşüncesi nerede, nefsin ve tabiatın istekleri nerede? Kalbin düşüncesi Allahü teâlâdır. Senin düşüncen, Rabbin ve O'nun katında bulunan ni'metler olmalıdır. Dünyâdan (Haram ve şüphelilerden) ne terkedersen, mutlaka bunun karşılığında âhırette ondan daha hayırlısı vardır. Ömründe sâdece şu içerisinde bulunduğun günün kaldığını farz et de, âhıret için hazırlık yap. Sen, genişlik ve ni'met zamanında Allahü teâlâyı sevdiğini söylersin, fakat sana bir belâ geldiği zaman da, O'nu sevmiyormuş gibi O'na isyan edersin. Şüphesiz, kulun sevgisinde samîmi olup olmadığı, başına belâ ve musibet geldiği zaman ortaya çıkar. Allahü teâlâdan gelen bir belâ ile karşılaştığında, eğer sabır ve sükûn üzere olarak hâlini muhafaza edebiliyorsan, sen, Allahü teâlâyı gerçekten seviyorsun. Eğer hâlinde değişiklik olursa, Allahü teâlâyı seviyorum demekle, yalancı olduğun ortaya çıkar. Birisi, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) gelip; "Ey Allahın Resûlü! Ben seni seviyorum" deyince, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Fakirlik için bir elbise hazırla" buyurdu. Bir başkası gelip Peygamber efendimize (aleyhisselâm); "Ben Allahü teâlâyı seviyorum" deyince, Resûl-i ekrem; "Belâ için elbise hazırla" buyurdu. Allahü teâlâyı ve Resûlullahı (aleyhisselâm) sevmek, fakirlik, belâ ve musibetler ile yanyanadır. Bunun için sâlihlerden birisi; "Sâdece dil ile sevme iddiasında bulunulmaması için, belâ, sevgiye vekîl yapıldı. Böyle bir sevgiyi, belâ ve musibet ta'kib eder. Eğer böyle olmasaydı, herkes Allahü teâlâyı sevdiğini iddia ederdi. Belâ ve fakirlik zamanında sebat gösterebilmek, bu sevgiye delîl ve alâmet yapıldı.

İkinci Meclis: Aldanma içerisinde bulunuşun, seni Allahü teâlâdan uzaklaştırdı. Bu bakımdan, hor ve hakîr olmadan, belâ ve musibet yılanları ve akrebleri sana musallat olmadan, Rabbine dön. Belâ ve musibetleri tatman, seni Allahü teâlâya karşı aldanmaktan korur. Sahip olduğun iyi hâllerden dolayı sevinme. Çünkü bunlar, kısa zamanda geçen ve yok olan şeylerdir. Allahü teâlânın indinde bulunan şeylere sabırla kavuşulur. Bunun için, Allahü teâlâ sabrı emretti. Fakirlik ve sabır, ancak mü'minde biraraya gelir. Allahü teâlâyı ve Resûlünü (aleyhisselâm) sevenler, belâ ve musibetlerle karşılaşırlar. Fakat sabrederler. Belâ ve musibet içerisinde olmakla birlikte, Allahü teâlânın râzı olduğu işleri yaparken,

Rablerinin indinden zaman zaman gelen belâ ve musibetlere tahammül ederler.

Ey oğul! Sen, dünyâda devamlı kalmak için yaratılmadın, öyleyse, Allahü teâlânın râzı olmadığı işleri bırak. Allahü teâlâya tâatta, sâdece “La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah” sözünü söylemekle kanâat ettin. Sâdece bunu söylemekle iş bitmiyor. Sen “La ilahe illallah” dediğin zaman, birşey iddia etmiş oluyorsun. Bu durumda sana, “Ey bu sözü söyliyen! Senin için bu sözüne delîl var mı? Bu delîlin nedir?” denir. Elbette bu delîl, Allahü teâlânın emirlerine uymak, yasaklarından sakınmak, başa gelen belâ ve musibetlere sabretmek ve kadere rızâ göstermektir, imân edip bu amelleri de yaptığın zaman, yine başka birşey daha lâzımdır. Bu da, bütün yaptıklarını ihlâsla ve sırf Allahü teâlânın rızâsını gözeterek yapmandır. Ameller, ancak bu takdîrde kabûl olur. (İmân, amelle parlar, ameller, ihlâs ve sünnet-i seniyyeye uygun olmakla kabûl olur.) Elinizde bulunan, Allahü teâlânın size ihsân ettiği şeylerle fakirlere yardım edin. Az veya çok birşey vermeye gücünüz yetiyorsa, sizden birşey istiyeni geri çevirmeyiniz. Allahü teâlâ, vermeyi sever. Bu husûsta, Allahü teâlâya muvafakat gösteriniz. Sizi vermeye muktedir kıldığı için O’na şükrediniz. Sen vermeye muktedir iken, Allahü teâlânın hediyesi olan istiyen birisini geri çevirirsen, yazık sana. Hâlbuki şimdi sözümü dinliyor ve ağlıyorsun. Sana fakir geldiği zaman kalbin katılaşıyor ise, bu senin dinleyip ağlamanın Allah için olmadığını gösterir. Yanımda, Allahü teâlâdan başkasından kalbini temizlemiş olarak bulun. Böylece kalbin, Allahü teâlânın yakınlığına ulaşır. O’nun fadl ve ihsânına kavuşmuş olursun. Böyle yaparsan, kalb, Allahü teâlânın nûru ile nurlanır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Îmân sahibinin firâsetinden sakının, çünkü o, Allahü teâlânın verdiği nûr ile bakar” buyurdu.

Ey günahkâr kimse! Günahların ma’nevî kiriyle kirlenmiş olduğun hâlde mü’minin yanına girme. Çünkü mü’min, Allahü teâlânın nûru ile bakar. Bu yüzden, sendeki nifak ile bozukluğu anlar. Giydiğin elbise, seni onların nazarından saklıyamaz. Birisi yanındakine, “Ma’nevî körlüğüm ne zamana kadar devam edecek?” diye sordu. Arkadaşı da; “Sen bir ma’nevî tabib bul. Onun eşiğine baş koy. Onun hakkında iyi zan sahibi ol. Kalbinden onun hakkındaki yanlış düşünceni sil. Çoluk çocuğunu al, onun kapısına oturt. Onun sana verdiği kalb hastalıklarına dâir ilâçların acılığına sabret. Böyle yaparsan, gözlerinden ma’nevî körlük gider” dedi. Allahü teâlâya boyun eğ, ihtiyâçlarını O’na arz et. İşlerinde nefsine pay çıkarma. Günahkâr olduğunu bilip, kusurlarından dolayı Allahü teâlâdan af dile. Fayda veren de, zarar veren de, mâni olan da Allahü teâlâ olduğuna bütün kalbin ile inan, o zaman kalb gözündeki körlük gider, görme meydana gelir.

Allahü teâlânın ni’metlerini şükürle karşılayınız. O’nun emirlerine ve yasaklarına kulak verip, onlara riâyet ediniz. Zorlukları sabırla, kolaylığı şükür ile karşılayınız. Geçen Nebiler, Resûller ve sâlihler, Allahü teâlânın ihsân ettiği ni’metlere böyle şükretmiş, belâ ve musibetlere de öylece sabretmişlerdir. Rahatlık ve genişlik zamanlarında, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet ediniz ve O’na şükrediniz. Zorluk ve meşakkatli durumlarda karşılaştığınız zaman da, günahlarınıza tövbe ediniz. Nefsinizi hesaba çekiniz. Allahü teâlâ kullarına asla zulmetmez. Ölümü ve ölüm ötesinde başınıza gelecekleri hatırlayınız. Allahü teâlâyı ve O’nun kullarını hesaba çekmesini ve sizi gördüğünü devamlı hatırlayınız. Bu gaflet uykusunun, bu cehâletin, bâtıl ve boş şeylerle uğraşmanın, nefs ve hevânın, isteklerin ne zamana kadar devam edeceği husûsunda uyanık olunuz. Allahü teâlâya ibâdette, O’nun emir ve yasaklarına uymakta, niçin O’na karşı edebinizi muhafaza etmezsiniz?

Ey oğul! İnsanlar arasına gafletle, ma’nevî körlükle ve cehâletle karışma. Onlar arasında basiret, ilim ve uyanıklık haliyle bulun. Onların senin hakkında beğendikleri birşeyi görürsen, ona iyi sarıl. Sende kötü gördükleri şeyden de uzak dur. Onları da o kötü hareketten alıkoy. Siz, Allahü teâlâdan gâfil bulunuyorsunuz. Sizin uyanmanız, câmilere devam etmeniz, Resûlullaha (aleyhisselâm) çok salât-ü selâm getirmeniz lâzımdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Eğer gökten ateş yağmış olsa idi. Ondan sâdece câmilere devam eden, namaz ehli kurtulurdu” buyurdu. Namazda gevşek olmayınız. Gevşek olduğunuz zaman, Allahü teâlâ ile olan irtibâtınız kesilir, kaybolur. Bunun için Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kulun Allahü teâlâya en yakın olduğu an secde hâlidir” buyurdu.

Yazık sana, devamlı ruhsatlara sarılıyor, işlerini doğru görmek ve göstermek için çâreler arıyor, te’vile başvuruyorsun. Keşke azîmetlere sarılsaydık. İcmâ’ya bağlansaydık. Keşke

amellerimizde ihlâs üzere olsaydık. Şimdi azîmete yapışanlar kalmadı. Artık ruhsatlara yapışılıyor. Zaman, riya ve gösteriş zamanı oldu. Mallar haksız yere alınıyor. Namaz kılanlar, oruç tutanlar, hacca gidenler ve zekât verenler ve hayır işleri yapanlar çok, fakat bunlar Allah için değil, insanlara gösteriş için yapılıyor. Hepiniz, kalbleri ölü, fakat nefsleri pek canlı, arzu ve istekleri dünyâ olan kimselersiniz! Kalb, ancak insanların beğenmesi, onların övmesi düşüncesinden kurtulmakla Allahü teâlâ ile beraber olabilir. Evet! Kalb, Hakkın emrine uyup yasaklarından sakınmak, O'nun kaza ve kaderine, O'ndan gelen belâ ve musibetlere sabır ile diri ve canlı kalır.

Ey oğul! Allahü teâlânın takdîrine râzı ol. Çünkü birşey önce temele, sonra binaya muhtaçtır, işlerinin ve hâlinin nasıl olduğuna iyi bak. Eğer durumunda bir iyilik ve güzellik görürsen, Allahü teâlâya şükret. Kötü birşey görürsen, o hâlinden dolayı tövbe et. Böyle yaparsan dînî hayâtın canlı kalır, şeytanın ölür. Bunun için Peygamberimiz (aleyhisselâm); "Bir anlık tefekkür, bütün bir geceyi ibâdetle geçirmekten hayırlıdır" buyurmuştur.

Ey Muhammed aleyhisselâmın ümmeti! Allahü teâlâya şükrediniz. Çünkü, sizden öncekiler pekçok amel yaptılar. Hâlbuki, Allahü teâlâ sizin için az ameli kâfi gördü. Sizler en son gelen ümmetsiniz. Kıyâmet günü ise önde olacaksınız. Siz iyi olduğunuz zaman, sizin gibisi yoktur. Sizler idâreci veya emîr durumundasınız. Diğer ümmetler ise, idâre edilen halk derecesindedir. Eğer siz nefsinize, hevânıza, şehvetinize uyarsanız, riya ve iki yüzlülükle insanların ellerinde bulunan şeyleri elde etmek gayretine kapılırsanız, dünyâya düşkün olursanız, kalbinizle Allahü teâlâdan başkasına bağlanırsanız, bu yüksek dereceye kavuşamazsınız. Yâ Rabbî! Bizi senin ile beraber olmaya lâyık eyle.

Üçüncü Meclis: Ey fakîr! Zenginliği temenni etme. Belki bu, senin helakine sebeb olabilir. Ey hasta! Sıhhate kavuşmayı büyük bir arzu ile isteme. Belki sıhhatli hâlin, helakine vesile olabilir. (İnsan, umûmiyetle sıhhat hâlinde iken Rabbini unutur. Azgınlık ve taşkınlığa dalar. Hastalık hâlinde böyle şeylere pek fırsat bulamaz. Bu bakımdan, insanın hastalığında da hikmetler vardır. Yalnız, burada hasta olmaya teşvik durumu yoktur.) Akıllı ol. Elinde bulunanla kanâat et. Fazlasını isteme. Allahü teâlâdan affını, dünyâ ve âhıret saadetini ve iyiliğini çok iste. İsteme husûsunda bununla kanâat et. Allahü teâlâya hiçbir şeyi tercih etme. Çünkü O, seni korumaktadır. Allahü teâlâya ve Onun kullarına karşı, gençliğin, kuvvetin ve malın ile kibirli olma. Eğer böyle yaparsan, Allahü teâlâ geçmiş kavimler arasında böyle yapanları acı azâbıyla cezalandırdığı gibi, seni de cezalandırır.

Senin dilin güzel ve tatlı; yüzün ise kötülüklerden kurtulmuş gibi gülüyor, ya kalbinin hâli nasıl? Cemâat içinde iyi görünüyorsun, ya yalnız iken, yanında kimse yok iken nasılsın? Göründüğün gibi değilsin. Sen namaz kıldığın, oruç tuttuğun, hayır işleri yaptığın zaman, eğer bunları sırf Allahü teâlânın rızâsını gözeterek yapmazsan, nifak üzere ve Allahü teâlâdan uzak olacağını bilmiyor musun? Şimdi Allah için yapmadığın bütün işlerin, bütün sözlerin, âdî ve bayağı niyetlerin için tövbe et.

Sağlam îmân sahibi olanlar, gerçekten Allahü teâlânın birliğine inananlar, ihlâs sahibi kimseler, Allahü teâlâdan gelen belâ ve musibetlere sabredenler, O'nun ni'metlerine ve ihsânlarına şükredenlerdir. Onlar, Allahü teâlâyı dilleriyle andıkları gibi, kalbleriyle de hatırlarlar. Onlara insanlardan bir belâ isâbet ettiği zaman, yüzlerinde tebessüm görülür. Onlar, dünyânın ve âhıretin sahibi olan Allahü teâlâ ve O'nu sevenler ile beraberdirler. Onlar şu ilâhi hitabı can kulağı ile dinlemişlerdir: Meâlen; "Beni anın ki, ben de sizi anayım" (Bekâra-152). Öyleyse, siz de Allahü teâlâyı anın ki, O da sizi ansın. Size, amel etmediğiniz ilim fâide vermez. Siz, ilminizle amel etmek zorundasınız. Bu, Allahü teâlânın hükmüdür. Eğer ilminiz ile amel ederseniz, meyvesini görürsünüz.

Ey oğul! ilim sana, "Eğer benim ile amel etmezsen, senin aleyhine şahidim. Eğer benim ile amel edersen, senin lehine şâhidlik edeceğim" diye sesleniyor. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "İlim, ameli çağırır. Amel, onun çağırışına uyarsa iyi, uymadığı takdîrde, sahibinin boynunda çekilmez vebal olur" buyurdu. İlim ile amel edilmeyince, ilmin bereketi gider. Sâdece zahmeti kalır. Rabbinin indinde şefaatçi olmaz, ilim ile amel edilmeyince, ilim kabuk olarak kalır. Hâlbuki, ilmin özü ameldir. Buyurdukları ile amel edilmediği müddetçe, Resûl-i ekreme uymak mümkün olmaz.

Ey oğul! ilim, sana kendisi ile amel etmen için sesleniyor. Fakat sen, onun sesini işitmiyorsun. Çünkü sende kalb yok (kararmış) da ondan. Bu sebeble ilmin sesini kalb kulağı ile dinle. Onun sözü istikâmetinde hareket et, faydasını görürsün, ilmin zekâtı; onu yaymak ve insanları, Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından sakınmaya da'vet etmektir.

Çalışarak kazandığını ye. Dînini satarak geçimini te'min etme. Kazandığından başkasına da yardım et.

Ey zavallı! Sana fâide vermiyen şeyler hakkında konuşmayı bırak. Dünyâ ve âhırette sana fâide verecek işlerle uğraş. Kalbinden dünyâ düşüncelerini çıkar. Çünkü yakında sen dünyâdan alınacak, âhırete götürüleceksin. Dünyâda rahat ve hoş bir hayat arama. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Hayat, âhıret hayatıdır" buyurdu.

Emelini kısa yap. Dünyâ hakkında zühd sahibi ol. Zühd, uzun emel sahibi olmamaktır. Kötü arkadaşları terket. Onlara sevgi duyma. Sâlih kimseleri sev. Yakının bile olsa, kötü arkadaştan uzak dur. Uzak bile olsa, iyi arkadaşlarla beraber ol. Kimi seversen, seninle onun arasında bir yakınlık hâsıl olur. Bu bakımdan, sevgi beslediğin kimsenin kim olduğuna iyi bak. Ey oğul! Yaratılanlar üzerinde tefekkür edersen, onların yaratıcısına varırsın. Hakîkî îmân sahibi mü'minin, iki zâhirî, iki tanede bâtınî gözü vardır. Zâhirî gözü ile Allahü teâlânın yeryüzünde yarattıklarını görür. Bâtınî gözü ile de, Allahü teâlânın göklerde yarattıklarını görür. Sonra, kalbinden perdeler kalkar. Yüksek derecelere kavuşur. Ona çok şeyler ma'lûm olur. Fakat sözü edilen bu perdeler, mahlûklara gönül bağlamaktan, nefsten, onun arzu ve isteklerinden, şeytanın aldatmasından kurtulmuş olan kalblerden kalkar.

Ey oğul! Allahü teâlâ hakkında, bana şöyle şöyle musibetler verdi diyerek, kullarına şikâyette bulunma. Bilakis durumunu Allahü teâlâya arz et. Çünkü O, kudret sahibidir. Kullar ise âcizdir. Musibetleri ve sadakayı gizlemek hayır hazînelerindendir. Sağ elin ile verdiğin sadakadan, sol elinin haberi olmamasına çalış. Dünyâ denizinden çok sakın. Çünkü burada, çok kimseler boğuldu. Ondan çok az kimse kurtulabildi. Dünyâ denizi çok derin bir denizdir. Ondan ancak, Allahü teâlânın dilediği kimseler kurtulacaktır. Allahü teâlâ, kıyâmet gününde mü'min kullarını Cehennemden kurtaracaktır. Cehennem üzerinden herkes geçecek, ondan ancak Allahü teâlânın dilediği kimseler kurtulacaktır. Allahü teâlâ ihlâslı, Rabbini seven ve başkasına rağbet etmeyen mü'min kulları Cehennem üzerinden geçerken. Cehenneme "Serin ve selâmet ol!" buyurur. Nitekim Allahü teâlâ, İbrâhim aleyhisselâmı yakmak için Nemrûd'un yaktığı ateşe de böyle buyurmuştu. İşte bunlar gibi, Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâmı ve kavmini Kızıldeniz'de boğulmaktan kurtardığı gibi, ihlâslı, dünyâya rağbet etmeyen, düşüncesi Allahü teâlâ olan kullarını da dünyâ denizinde boğulmaktan kurtarır. Allahü teâlâ, dilediği kullarına lütuf ve ihsânını verir. Hayrın hepsi Allahü teâlânın kudretindedir. Dilediğine verir, dilediğine vermez. Dilediğini zengin, dilediğini fakir yapar. Bütün bunlar, Hak teâlânın kudretindedir. O'ndan başka kimse bunlara kadir değildir. Akıllı kimse, O'nun kapısına yapışır. O'ndan başkasının kapısına gitmez.

Ey insanoğlu! Görüyorum ki, kullardan râzısın, fakat onların yaratıcısına kızıyorsun. Dünyânı îmâr edeyim derken, âhıretini yıkıyor, harâb ediyorsun. Kısa zamanda Allahü teâlânın acı azâblarıyla karşılaşacaksın. O yüksek makamından ayrılacaksın. Hastalık, zillet ve fakirlik ile karşılaşacaksın. Sıkıntı ve kederlerin içine düşeceksin. Kendilerinden râzı olduğun, o insanların da dillerine ve ellerine düşeceksin. Allahü teâlâ, bütün mahlûkunu sana musallat edecektir. Ey uyuyan insan, uyan! Allahım bizi gaflet uykusundan uyandır. Âmin.

Acele etme. Acele eden, ya hatâ yapar veya hatalı duruma yakın olur. Ağır ve temkinli hareket eden, o işte ya isâbet kayd eder veya isâbet etmeye yaklaşır. Acele şeytandandır. Ağır ve temkinli hareket etmek, Allahü teâlâdandır. Umûmiyetle aceleye sebeb, dünyalık toplama hırsıdır. Kanâat sahibi ol. Kanâat bitmeyen bir hazînedir. Sana ezelde takdîr edilmemiş, sana ayrılmamış bir rızkı nasıl ister, nasıl onun peşine düşersin. Böyle bir şeye, (ne kadar uğraşsan) kavuşamazsın. Nefsine fırsat verme. Allahü teâlâdan ve O'nun kaza ve kaderinden râzı ol. Allahü teâlâdan başkasına rağbet etme. Allahü teâlânın emirlerine ve yasaklarına riâyet etmeye iyi sarıl. Böyle yaparsan, Allahü teâlâyı tanıma ni'metine kavuşursun. O zaman, başında bütün ağırlığı ile duran dünyâ hafifler. Allahü teâlâdan başka herşey, gözünde küçülür. Herkesin yanında kadrin ve kıymetin artar.

Eğer önünde hiç kapalı bir kapı kalmamasını istiyorsan. Allahü teâlâdan kork, takvâ üzere ol. Takvâ, her kapının anahtarıdır. Gerek şahsın, gerek hanımın, malın ve yaşadığın zamandaki kimseler hakkında, Allahü teâlâya i'tirâz etme, karşı gelme. Allahü teâlâya, senin veya başkasının içinde bulunduğu bir durumu değiştirmesini emretmekten, kendini, Allahü teâlâdan daha âlim ve daha hikmet sahibi görme durumlarına girmekten utanmıyor musun? Hâlbuki sen ve başkaları, hepiniz O'nun kullarısınız. Eğer dünyâda ve âhırette Allahü teâlânın rızâsına kavuşan, yakın kullarından olmak istiyorsan, sükûn üzere ol ve sükûtu tercih et. Kısaca, dilsiz ol. Herşey hakkında olur olmaz konuşma. Çünkü Allahü teâlânın velî kulları, Allahü teâlâya karşı edebi gözetirler. Allahü teâlâ tarafından kalblerine açık bir izin gelmedikçe, ne bir hareket ederler, ne de bir adım atarlar. Onların mübah şeylerden yemeleri, giyinmeleri ve diğer işleri de böyle bir izin ile olur.

Dördüncü Meclis: Ey cemâat! Hayatta olduğunuz müddetçe, ömrü fırsat biliniz. Bir müddet sonra hayat kapısı kapanacak, bu dünyâdan ayrılacaksınız. Gücünüz yettiği müddetçe hayırlı işler yapmayı ganîmet biliniz. Tövbe kapısı açık iken ve elinizde bu imkân var iken bunu fırsat biliniz. Tövbe ediniz. Duâ etmeye imkânınız varken, duâ ediniz. Sâlih kimselerle beraber olmayı fırsat biliniz.

Ey cemâat! Bozduklarınızı tekrar yapınız. Kirlettiğiniz şeyleri yıkayınız. Bu kadar kaçmanızdan ve uzaklaşmanızdan sonra Rabbinize dönünüz.

Ey oğul! Tenbel olma. Çünkü tenbel kimse, devamlı mahrûm kalır. Pişmanlıktan kurtulamaz. Amellerini güzelleştir. İnsanlara iyi muâmele et. Duâyı elden bırakma. Rabbinin bütün işlerine rızâ göster. Dilin ile duâ ederken, kalbin i'tirâzcı olmasın. Kıyâmet gününde insan, dünyâda hayır ve şer olarak bütün yaptıklarını hatırlar. Fakat, orada pişmanlık fâide vermez, ölüm geldiği zaman uyanırsın, fakat bu uyanma da sana fâide vermez. Allahım! Senden gâfil olanların ve seni tanımıyanların uykusundan bizi uyandır. Âmin.

Ey oğul! Kötü kimselerle düşüp kalkman, seni, iyi kimseler hakkında kötü zanna düşürür. Allahü teâlânın kitabının ve Resûlünün sünneti seniyyesinin gölgeleri altında yürü, felah bulursun.

Ey cemâat! Allahü teâlâdan hakkıyla haya ediniz. Gaflette olmayınız. Zamanınız, zayi olup gidiyor. Hâlbuki siz, yiyemiyeceğiniz şeyleri toplamak, ulaşamıyacağınız şeylerin peşinde koşmak, oturamayacağınız binâları kurmakla meşgûl oluyorsunuz. Bütün bunlar size, Rabbinizin huzûrunda hesap vermek için duracağınızı unutturuyor. Hâlbuki Allahü teâlâyı anmak, âriflerin kalblerinde yerleşir. Onların kalblerini kuşatır. Onlara, Allahü teâlâyı hatırlamaya mâni olan herşeyi unutturur.

Ölümü hatırlamaya, âfetlere karşı sabra, bütün hâllerde Allahü teâlâya tevekküle yapışınız. Bu üç haslet tamam olunca, şu üç haslete kavuşursunuz. Ölümü hatırlamakla, zühdün doğru olur. Sabırlı olmakla, Rabbinden dilediğine nail olursun. Tevekkül sahibi olursan, kalbinden Allahü teâlâdan başka şeylerin sevgisi çıkar, sâdece Rabbinin rızâsını kazanmayı düşünürsün.

Beşinci Meclis: Kabirleri ziyâret ediniz. Sâlih kimseleri de ziyâret ediniz. Hayırlı işler yapınız. Böyle yaparsanız, durumunuz düzelir. İnsanlara nasihat edip, kendisi bu nasîhata uymayanlardan işittiği hâlde bununla amel etmiyenlerden olma.

Dört şey dîninize zarar verir. Bunlar; bildiklerinizle amel etmemek, bilmediğinizi yapmak, bilmediğinizi öğrenmeyip câhil kalmak, insanların bilmediklerini öğrenmelerine mâni olmaktır.

Ey cemâat! Siz. Allahü teâlânın anıldığı, rızâsına uygun işlerin yapıldığı yere, istifâde etmek, öğrendiklerinizle yanlış bir hareketinizi düzeltmek için değil, sâdece ferahlık ve bir teselli bulmak için gelirsiniz. Nasihat edenin nasihatinden yüz çevirir, onun hatâsını ve dil sürçmesini kollar, onlarla alay eder, onlara gülersiniz. Böylece Allahü teâlânın gazâbına dokunur, başınızı derde sokarsınız. Onun için, böyle durumlarınızdan tövbe edin. Allahü teâlânın düşmanlarına benzemeyiniz. İşittiğiniz şeylerden istifâde etmeye çalışınız.

Allahü teâlâ, insanları ve cinleri, heves için, oyun için, yemeleri ve içmeleri için, uyumaları için yaratmadı. Nitekim Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ben, insanları ve cinleri, ancak bana ibâdet etsinler (tanısınlar) diye yarattım" buyuruyor (Zâriyat-56).

Sâlih kimselerle beraber ol. İnsanların en akıllısı, Allahü teâlâya itaat edendir. İnsanların en câhili ise, Allahü teâlânın emirlerine karşı gelendir. Sâlih kimselerle beraber olduğun ve onları sevdiğin zaman, kalbin nifaktan ve nifak ehlinden uzaklaşır. Münâfık iki yüzlü kimsedir. Amelinde ihlâs üzere ol. İnsanlara gösteriş için, onların rızâlarını almak için amel yapıp, sonra da bunu Allahü teâlânın kabûl etmesini istemek yakışır mı? Hırsı, şımarıklığı, azgınlığı ve dünyâya düşkünlüğü bırak. Sevincini ve neş'eni biraz azalt. Biraz hüzünlü ol. Çünkü sen, hüzün evinde ve dünyâ hapishânesindesin. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), dâima tefekkür ederdi. Sevinçleri az, hüzünleri çok idi. Az gülerdi. Sâdece başkasının kalbini ferahlandırmak için tebessüm buyururlardı.

Câhillerle beraber olma, yoksa sana onların cehâletinden bulaşır. Ahmak ile beraber olmak, onunla oturup konuşmak, aldanmaktır. İlmi ile amel eden, îmânı sağlam mü'minlerle arkadaşlık et. Mü'minlerin hâli, bütün işlerinde güzeldir. Onlar nefsleriyle mücâdelede, onu kahretmekte pek kuvvetlidirler. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) mü'min hakkında; "Mü'minin sevinci yüzündedir. Hâlbuki onun kalbi mahzûndur" buyurmuşlardır. Mü'minin kuvvetindendir ki, insanlara karşı yüzlerinde sevinçli olduklarını gösterirler. Allahü teâlâya karşı mahzûn durumlarını, insanlardan gizleme gücüne sahiptirler. Mü'min, devamlı düşüncelidir. Mü'minin tefekkürü ve ağlaması çok, gülmesi azdır. Mü'min, yüzünün tebessümü ile kalbindeki hüznünü gizler. Zâhiri, geçimini teminle uğraşıyor görünür, bâtını ile Rabbine yönelmiştir. Zâhiri ile çoluk-çocuğuyla uğraşıyor görünür, kalbi Rabbi iledir. Sırrını, çoluk-çocuğuna, komşusuna ve hiç kimseye açmaz.

Altıncı Meclis: Kardeşinin sana yapmış olduğu nasihatini kabûl et. Ona muhalefet etme. Çünkü o, senin kendinde göremediğin şeyleri görür. Bunun için Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Mü'min, mü'minin aynasıdır" buyurmuştur. Mü'min, din kardeşine yapmış olduğu nasihatlerde samimîdir. Onun göremediği şeyleri ona bildirir. Ona, iyilikler ve kötülükler arasındaki farkı gösterir. Ona, lehinde veya aleyhinde olan şeyleri anlatır.

Ey cemâat! Kibirlenmeyi terk edin. Seviyenizi ve mertebenizi biliniz. Mütevâzi olunuz. Başlangıcınız bir damla su, sonunuz, atılmış bir leştir. Tama'ına göre hareket eden, hevâ ve hevesine uyarak, ezelde kendisi için takdîr ve taksim edilmemiş şeylerin peşinde koşan veya ezelde takdîr edilen şeyleri de, mal ve mülk sahiplerinden zillet ile isteyenlerden olma. Sen zanneder misin ki, dünyalıklara sahip olanlar, ezelde sana takdîr edilmemiş birşeyi verebilsinler. Şayet böyle bir zanna sahip isen, bu senin kalbine oturmuş olan şeytanın vesvesesinden başka birşey değildir. Sen, bu hâlin ile Allahü teâlânın kulu değil, nefsinin, hevânın, şeytanın ve paranın kölesi ve kulu olmuşsun. Onun için, bu hâllerden kurtuluncaya kadar çalış. Büyüklerden birisi, "Kurtuluşa ermiş kimseyi görmiyen, kurtuluşa kavuşamaz" buyurdu. Evet, sen kurtuluşa ermiş kimseyi görüyorsun, fakat ona kalb ve sır gözü ile değil de, baş gözüyle bakıyorsun.

Ey oğul! Eğer dünyâ düşüncelerinden kurtulabilmen mümkün ise, hemen kurtul. Kurtulamıyorsan, kalbinle Rabbine koş. O'nun rahmetine yapış. Böylece dünyâyı kalbinden çıkarmaya çalış. Çünkü Allahü teâlâ herşeye kadirdir ve herşey O'nun kudretindedir. O'nun kapısından ayrılma. O'ndan, kendisinden başkasının sevgisini kalbinden çıkarmasını, kalbini îmânla, ma'rifetle ve ilimle doldurmasını, kalbine yakîn vermesini, a'zâlarını kendisine tâatle meşgûl kılmasını iste. Ne istersen O'ndan iste, başkasından isteme.

Yedinci Meclis: Ey cemâat! Dünyâ, musibet ve âfetlerle doludur. Fakat istisnalar olabilir. Hiçbir ni'met yoktur ki, ondan sonra üzücü bir durum olmasın. Hiçbir sevinç ve rahatlık yoktur ki, ondan sonra bir keder ve üzüntü olmasın. Hiçbir genişlik hâli yoktur ki, onunla beraber bir darlık olmasın. Dünyâdaki nasîblerinizi, Allahü teâlânın emir ve yasakları dâiresinde te'min ediniz.

Onuncu Meclis: Takvâ sahibi mü'minler, Allahü teâlâya ibâdet ederken, zorlanmaya hacet kalmadan yapar. Çünkü ibâdet onun tabiatından olmuştur. O, Allahü teâlâya, içi, dışı ve bütün varlığı ile ibâdet eder. Münâfıklar, ibâdetlerini zâhiren zorlanarak yapar, bâtınen ise ibâdetlerden pek uzaktırlar. Ey münâfıklar, nifakınızdan tövbe ediniz. Allahü teâlâya dönünüz. Şeytanı nasıl kendinize güldürür, ondan kendinize şifâ beklersiniz. Yazık sana, Kur'ân-ı kerîmi ezberlersin, fakat onunla amel etmezsin. Sünnet-i seniyyeyi ezberlersin, onunla amel etmezsin, öyleyse bunları niçin ezberliyorsun? Sen, insanlara iyi amelleri yapmalarını emredersin. Fakat kendin yapmazsın. İnsanlara kötü şeyleri yasaklarsın, kendin

sakınmazsın. Her kap, içindekini sızdırır. Ameller, insanın nasıl i'tikâd ettiğine delâlet ederler. Dışın, içine delîldir. Senin için (ya'nî kalbin ve rûhun) Allahü teâlânın ve O'nun seçkin kulları katında ma'lûmdur Allahü teâlânın yakın kullarından birisi yanında bulunursan, ona karşı edebli ol. Onunla, buluşmadan önce, günahlarına tövbe et. Onun yanında küçük ol. Ona tevâzu göster, sâlihlerle tevâzu ettiğin zaman, Allahü teâlâya tevâzu etmiş olursun. Tevâzu sahibi ol. Çünkü Allahü teâlâ, tevâzu edeni yükseltir. Kendinden büyüklere tevâzu et. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Bereket, büyüklerinizdedir" buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) bu hadîs-i şerîflerinde, sâdece yaşça büyük olanı kasdetmedi. Burada; Allahü teâlânın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak husûsunda takvâ sahibi olmak, dîne uymak da kasdedilmiştir. Yoksa, öyle yaşlı kimseler vardır ki, onlara hürmet etmek, onlara selâm vermek asla caiz değildir. Hattâ onları görmekte bile bereket yoktur. Büyük kimseler, takvâ ve vera' sahibi, sâlih, ilmiyle âmil olanlar ve amellerinde ihlâs üzere olanlardır. Büyüklerin kalbleri, ma'nevî kirlerden arınmış, Allahü teâlâdan başkasından yüz çevirmiş, ma'rifet ile dolu ve Allahü teâlâya yakındır. İçinde dünyâ sevgisi olan kalb, perdelenmiştir. İçinde Allahü teâlânın sevgisi olan her kalb de, Allahü teâlâya yakın, dünyâya rağbeti derecesinde perdeli ve Örtülüdür. Dünyâya sevgisi nisbetinde, âhırete olan rağbeti azalır.

Ey oğul! Ömrünü ilim kitapları arasında ve onları ezberlemekle zayi ettin. Bunlarla amel etmedin. Amelsiz, kuru kuruya ilim öğrenmen sana ne fâide verecek?

Onbirinci Meclis: Ey oğul! Yarın gelecek. Belki sen, o zaman hayatta olmıyacaksın. Öyleyse, bu ne gaflet? Bu ne katı kalb? Ben de, başkası da size bunları söylemekte. Fakat siz hâlâ aynı hâl üzeresiniz.. Yine size Kur'ân-ı kerîm, Resûlullahtan (aleyhisselâm) gelen haberler ve geçenlerin hayatları size okunuyor, siz hâlâ ibret almıyorsunuz. Kötülüklerden sakınmıyor, amellerinizi değiştirmiyorsunuz.

Ey oğul! Allahü teâlânın velî kullarını aşağılamak, onları hakîr görmek, Allahü teâlâyı tanımanın azlığındandır. Ölüm meleği gelip, rûhunu almadan önce tövbe et.

Yirmisekizinci Meclis: Ey oğul! Allahü teâlânın kaderine karşı çıkan münâfıklardan yüz çevir. Akıllı ol. Bu zamanın insanlarının çoğundan uzak dur. Çünkü onlar, elbiseli kurtlardır. Tefekkür aynasını al ve ona bak. Allahü teâlâdan, sana kendini ve zamane insanlarını tanıtmasını dile. Ben, insanların yanında kötülük, cenâb-ı Hakkın yanında iyilik buldum.

Îsâ aleyhisselâm, İblîs'e; "En çok kimi seviyorsun?" diye sorunca, "Cimri olan mü'mini" dedi. "En çok kime kızıyorsun?" deyince, şeytan; "Cömert olan günahkâra" dedi. Îsâ aleyhisselâm, İblîs'e bunun sebebini sorunca, İblîs; "Çünkü ben, cimri mü'minin cimriliği sebebiyle günâha düşmesini ümid ediyorum. Günahkâr, fakat cömert olan kimseden korkuyorum, çünkü cömertliği sebebiyle günahları yok olabilir" dedi.

Ey oğul! Rızkını başkası yiyemez. Cennet ve Cehennemdeki yerine, senden başkası oturamaz. Fakat gaflet sana mâlik olmuş. Hevân (arzu ve isteklerin) seni esîr etmiş. Bütün düşüncen; yemek, içmek, uyumak ve diğer isteklerine kavuşmak olmuş.

Ey zavallı! Kendine ağla. Dînin gidiyor, aldırış etmiyorsun. Bunun için ağlamıyorsun. Sana, melekler bile, senin dinindeki zararından dolayı ağlıyorlar. Dünyâ gidiyor, ömürler bitiyor, âhıret yaklaşıyor. Hâlbuki sizin düşünceniz âhıret değil, hep dünyâ ve onu toplamaktır.

Ey cemâat! Kendiniz toksunuz, komşularınız aç. Bununla beraber, mü'min olduğunuzu iddia ediyorsunuz.

1) Menâkıb-ı Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî (Mûsâ bin Yünûnî)

2) Behcet-ül-esrâr (Ali bin Yûsuf)

3) Kalâid ül cevâhir fî menâkıb-i Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî

4) Tefrîc-ül-hâtır fî menâkıb-ı Şeyh Abdülkâdir

5) Tenşîd-ül-hâtır fî menâkıb-i Gavs-ül-a'zam

6) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 89

7) Tabakât-ül-kübrâ (Şa'rânî) cild-1, sh. 126

8) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 290

9) Nefehât-ül-Üns sh. 587

10) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 198

11) Hadîkat-ül-evliyâ 2. kısım sh. 32

12) El-A'lâm cild 4, sh. 47

13) Mir'ât-ül-haremeyn cild-3, sh. 139

14) Nûr-ül-ebsâr sh. 224

15) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 52

16) Fevât-ül-refeyât cild-2, sh. 2

17) Gunyet-üt-tâlibîn cild-1, sh. 122, 151, 160

18) Fütûh-ül-gayb sh. 6, 11, 30, 87, 92, 113, 150, 154, 158, 166, 167

19) Feth-ur Rabbanî sh. 3, 9, 13, 48, 22, 27, 29, 34, 39, 96

20) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî cild-3, 123, Mektûp

21) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 974

22) Reddi Vehhâbî sh. 40

23) Tabakât-ül-evliyâ sh. 246

24) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 59

25) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 307

26) Rehber Ansiklopidisi cild-1, sh. 36

27) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 15

SEYYİD ALİ BİN YAHYÂ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi, Ali bin Yahyâ bin Sabit el-Hüseyn'dir. Evliyânın büyüklerinden Gavs-ül-Aktâb Seyyid Ahmed-i Rıfâî hazretlerinin babasıdır. 459 (m. 1067) senesinde Basra'da doğdu. 519 (m. 1125) senesinde Bağdad'da vefât etti.

Seyyid Ebü'l-Hasen hazretleri henüz bir yaşında iken, muhterem babaları Seyyid Yahyâ vefât etti. Babasının vefâtından sonra, Basra'nın eşrafından olan akrabası Sayrafîzâdelerin terbiyesine girdi. Seyyid Yahyâ vefât etmeden önce, Ehl-i beytin hırkasını, beşikte olan oğlu Seyyid Ali'nin üzerine örtüp duâ etti. Terbiyesini de, amcazâdesi Seyyid Hasen'e havale buyurdu. Seyyid Hasen hazretleri, Seyyid Yahyâ'nın vefâtından sonra, Seyyid Ebü'l-Hasen'in terbiyesi ile meşgûl oldu. Seyyid Ebü'l-Hasen'i çok güzel bir şekilde terbiye etti. Ayrıca amcası, Seyyid Yahyâ'nın kendisine verdiği veraset hırkasını ona giydirdi. Seyyid Ali'nin, bu hırka ve sahip olduğu ilim ve edeb ile günbe gün derecesi arttı. Zâhirî ve bâtınî ilmi, vâlidesinin pederi Şeyh Hasen bin Mûsâ bin Sa'îd en-Neccârî'den öğrendi. Betâîh da oturan dayızâdesi Seyyid Mensûr el-Betâihî el-Ensârî'yi sık sık ziyâretle ilmini arttırdı.

497 senesinde, Şeyh Mensûr'un emri ve münâsib görmesiyle, Fâtımet-ül-Ensâriyye ile evlendi. Daha sonra Betâîh'dan Karyetük Hasen beldesine gitti. Orada büyük bir dergâh yaptırdı ve ilim öğretmekle meşgûl oldu.

519 (m. 1125)'da Vâsıtıyye denilen bölgede, Ehl-i sünnet düşmanları büyük bir fitne ve fesâd meydana getirdi. Vâsıt'taki halk, bundan çok rahatsız oldu. Durumu gidip, âlim ve fâdıl bir zât olan Seyyid Ali Ebü'l-Hasen el-Hüseynî hazretlerine arz ettiler.

Seyyid Ali hazretleri, derhal o belde halkının yardımına koştu, İlim ve edeb öğretti. Resûlullahın sünneti seniyyesini ihyâ ederek, kısa zamanda Ehl-i sünnet düşmanları olan kimselere hakîkati anlattı. Münâkaşayı kendilerine iş edinmiş Ehl-i sünnet düşmanları, kuvvetli delîller karşısında cevap veremeyip perişan oldular. Fakat azgın ve taşkın bir grup olan münâfıkların boş durmayacağını ve ba'zı varlık ve mevki sahiplerini kandırıp arkalarına alarak fitnelerine devam edeceklerini, firâsetiyle anlayan Seyyid Ali hazretleri, Bağdad'a gidip Emîr Mâlik bin el-Mesîb ile görüştü. Hânesinde misâfir oldu. Daha sonra Halîfe Müsterşid Billah Abbasî ile

görüşüp, Ehl-i sünnet düşmanlarının, müslümanların temiz i'tikâdlarını bozduğunu, azgınlık ve taşkınlık yaptıklarını, zararlarını, teferruatlı bir şekilde ona anlattı.

Halife Müsterşid, Seyyid Ali hazretlerine gereken hürmet ve saygıyı göstermekle birlikte, bir mes'eleden dolayı hemen o fesâd grubunun üzerine gidemiyeceğini bildirdi. Mazeret gösterdi. Bu sebeble Seyyid Ali Ebü'l-Hasen hazretleri, gayet üzüntülü olarak geri döndü. Bir hafta sonra hastalandı ve vefât etti. Cenâze namazı kılınıp, mübârek na'şı, Bağdad'da "Re's-ül-karye" mahallesindeki kabrine defn olundu. Üzerine bir kubbe yapıldı. Daha sonra da, yanına bir hânegâh ilâve edildi.

Türbe-i şerîfesi ziyâret mahalli oldu. Bu sebeble, Sultan İkinci Abdülhamîd Hân, bu türbeyi ve yanındaki hânegâhı gayet güzel bir şekilde ta'mir ettirdi. Müderris ta'yin edip, buradaki talebe ve hizmetçilerin her türlü yiyecek, içecek, giyecek ve ihtiyâçlarının karşılanması için ferman çıkardı, ilme ve âlime hizmeti sebebiyle, Allahü teâlânın sevdiği kullarının hayır duâsını kazanmış oldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mir'ât-ül-haremeyn cild-3, sh. 136

SIBT-ÜL-HAYYÂT (Abdullah bin Ali Bağdâdî)

Hadîs, kırâat, nahiv ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Muhammed olup ismi, Abdullah bin Ali bin Ahmed bin Abdullah'dır. Meşhûr kırâat âlimi Ebû Mensûr Hayyât'ın torunudur. 464 (m. 1072) yılında Bağdad'da doğdu. Bağdadî nisbet edildi. Hayyât'ın torunu demek olan, Sıbt-ül-Hayyât denildi ve bu lakabla meşhûr oldu. 541 (m. 1146) senesinde Bağdad'da vefât etti. Kasr Câmii'nde, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin kıldırdığı cenâze namazından sonra, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin de medfûn olduğu Bâb-ı Harb kabristanına, dedesinin yanına defnedildi. Cenâzesine, çok büyük bir kalabalık iştirâk etti.

Ebû Mensûr Hayyât gibi bir kırâat âliminin torunu olan Ebû Muhammed Sıbt-ül-Hayyât, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Temel din ilimlerini öğrendi. Arabcanın inceliklerine vâkıf oldu. Kırâat ilmini, dedesinden başka; Şerîf Abdülkâhir Abbasî, Ebû Tâhir bin Suvâr, Sabit bin Bendâr, Ebü'l-Hattâb bin Cerrah, Ebü'l-Berekât Muhammed bin Vekîl, Yahyâ bin Ahmed Sebtî, İbn-i Bedrân Halvânî, Muhammed bin Ahmed Mukrî, Ebü'l-Hasen bin Ka'ûs, Ebü'l-Ganâim Muhammed bin Ali Türsî ve Ebü'l-İzz Kalânisî gibi zamanının en önde gelen kırâat âlimlerinden, bütün rivâyetleriyle öğrendi. Binlerce defa Kur'ân-ı kerîmi hatmetti. Zamanındaki kırâat âlimlerinin reîsi oldu. Ebü'l-Hüseyn bin Nekûr, Ebû Mensûr bin Abdülazîz. Tırâd Zeynebî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Ebü'l-Kerem bin Fahir'den edebiyat ilimlerini ve lügat ilmini öğrendi. Aynı zâttan, meşhûr nahiv âlimi Sibeveyh'in kitaplarını da okudu. Arabca ve lügat ilimlerinde büyük âlim oldu. Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıf oldu. Kur'ân-ı kerîmi öğrenmek ve öğretmekle uğraşır, insanlara Allahü teâlânın kitabını öğretmek gayretiyle çırpınırdı. Güzel sesi ve çok güzel şekilde okuduğu Kur'ân-ı kerîmi dinlemek için, çok uzaklardaki şehirlerden gelenler olurdu. Ondan kırâat dersi almak için gelenler arasında, hem Endülüslü, hem Hindli, hem Yemenli, hem Buhârâlı vardı. Hepsi, Allahü teâlânın kitabını doğru okumayı öğrenmek gayretindeydi. O, vakitlerini ilim öğrenmek ve öğretmekte kullanır, arta kalan zamanında Kur'ân-ı kerîm okur, ibâdetle meşgûl olurdu. Haram ve şüphelilerden çok sakınır, harama düşerim korkusuyla mübahların birçoğunu da terk ederdi. İnsanlara sevgi ve saygıda kusur etmezdi. Onları tatlı dil ve güler yüzle karşılar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmek için gayret ederdi. Vefâtına kadar, Bağdad'da İbn-i Cürde Câmii'nde imamlık yaptı. Talebelerinden İbn-i Sem'ânî onun için; "Nahiv ve lügat ilimlerini çok iyi bilirdi. Herkese sevgi ve saygı gösterir, herkesçe sevilirdi. Çok alçak gönüllüydü. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bilhassa, Ramazan gecelerinde insanlar, onun kırâatini dinlemek için toplanırlardı. Zamanının bir tanesi idi. Ömrümde Fâtiha sûresini, ondan daha güzel ve usûlüne uygun okuyanı görmedim. Kırâat ve Kur'ân-ı kerîm ilimlerine dâir çok kitabı vardır" buyurmaktadır.

Ebû Muhammed Sıbt-ı Ebî Mensûr Hayyât Bağdadî, birçok talebe yetiştirdi. Allahü teâlânın kitabı Kur'ân-ı kerîmi, daha çok kimsenin iyi bir şekilde öğrenmesi ve okuması için gayret etti.

Abdülvehhâb bin Sekine, Muhammed bin Yûsuf el-Gaznevî, Abdülvâhid bin Sultan, Ebü'l-Feth Nasrullah bin Kiyâl, Muhammed bin Muhammed bin Hârûn bin Kiyâl, Mübârek bin Mübârek Haddâd, Sâlih bin Ali Sarsarî, Hamza bin Ali Kubeytî,

Zâhir bin Rüstem ve daha birçok âlim ondan kırâat ilmini öğrendi. Kendisinden kırâat öğrenip de en son vefât eden; Tâcüddîn Zeyd bin Hasen Ebü'l-Yemen el-Kindî'dir. Bu mübârek zâtlar da, birçok kimseye Kur'ân-ı kerîm kırâatini öğretip, Allahü teâlânın kitabının doğru okunmasına gayret ettiler.

Ebû Muhammed Sıbt-ı Hayyât'tan, hadîs âlimleri ve hadîs hafızlarından olan birçok büyük âlim de hadîs-i şerîf ilmi öğrenip, rivâyette bulundu. Ondan hadîs-i şerîf rivâyet eden âlimler arasında; İbn-i Nasır, İbn-i Sem'anî, İbn-i Cevzî de vardı.

Kırâat ilmine dâir birçok kıymetli eser de yazan Sıbt-ül-Hayyât'ın kitaplarından ba'zıları şunlardır: "El-Mebhec", "Kitâb-ül-kifâye", "Kasîdet-ül-Mündede", "Kitâb-ür-Ravda", "Kitâb-ül-İcâz fis-seb'a", "Kitâb-ül-Müeyyed lis-Seb'a", "Kitâb-ül-Mevdiha fil-Aşreti", "Kitâb-ül-İhtiyâr", "Kitâb-üt-Tebsıra".

Ebû Muhammed Sıbt-ı Hayyât'ın rivayet ettiği hadîs-i şerîflerden birinde, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu:

"Bir kimse, Allah yolundaki bir gaziyi teçhiz ederse, (gâzi ile) aynı sevâbı alır. Yine bir kimse, Allah yolundaki bir gazinin ailesine hayırlı bir sûrette vekâlet eder, yiyecek ve içeceğini te'min ederse, yine aynı sevâbı alır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakat-ı Hanâbile cild-1, sh. 209

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 129

3) Ma'rifet-ül-kurrâ-il-kibâr cild-2, sh. 403

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 455

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 86

6) El-A'lâm cild-4, sh. 105

ŞİHRİSTÂNÎ (Muhammed bin Abdülkerîm)

Kelâm ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi, Muhammed bin Abdülkerîm bin Ahmed eş-Şihrîstânî'dir. Âlimlerin tanıyıp, ilmini takdîr ettiği çok büyük bir zâttır. Şihristânî hazretleri, 479 (m. 1086)'da Horasan'ın kuzeyinde kalan Şihristan'da doğdu ve 548 (m. 115)'de Bağdad'da vefât etti.

Şihristânî hazretleri, doğduğu yerde ilim tahsiline başladı ve zamanındaki büyük âlimlerden ilim öğrendi. Ahmed el-Havâfî, Ebü'l-Kâsım el-Ensârî, Ebü'l-Hasen el-Medâinî, Ebû Nasr bin Kâzım el-Kuşeyrî bunlardandır.

Şihristânî hazretlerinin ilim öğrenme husûsundaki arzu ve isteği, çok küçük yaşlarda başladı. Akranları arasında anlayış bakımından çok üstün idi. Ayrıca boş ve lüzumsuz şeylerle meşgûl olmaz, vaktini müzâkere ve mütâlâa ile geçirirdi. Dâima i'tidâl üzere hareket ederdi. O da, zamanındaki âlimler gibi ilim öğrenmek için ilmî seyahatlerde bulundu. Çok yerleri dolaştı. Oralardaki âlimlerle, sâlihlerle sohbet etti. Onların talebeleriyle de görüştü ve ilmî müzâkerelerde bulundular. Horasan ve Harezm civarını karış karış gezdi. İlim ehli ile olan bu görüşmelerden sonra, otuz yaşında olduğu hâlde, 510 (m. 1116) târihinde hac farizasını eda için Mekke-i mükerremeye gitti. Hac vazîfesini eda ettikten sonra, oradan ayrılıp Bağdad'a geldi. Burada üç sene kalıp, meşhûr Nizamiye Medresesi'nde ders verip, ilim ve edeb öğretti. Zamanının seçilmiş büyük âlimleri, dersini dinleyip çok istifâde ettiler.

Şihristânî hazretleri, i'tikâdda Eş'arî mezhebinde idi. Yetmiş fırkayı geniş olarak anlatan (Milel-Nihal) kitabını yazdı. Bu eser, zamanındaki diğer yazılmış kitaplardan mevzû bakımından çok farklı olup tek idi. Dinler, mezhepler ve ortaya çıkmış fırkalar hakkında bilgi verip, ilmî olarak hakîkatleri ortaya koydu. Ayrıca felsefecilere cevaplar verdi. Bu eser, doğuda olsun, batıda olsun, insanların takdîrini kazandı.

Şihristânî hazretleri, çok kitap yazdı. Bunlardan ba'zıları:

1. El-Musâraa, 2. Nihâyet-ül-ikdâm fî ilm-il-kelâm, 3. El-Cüz'üllezî lâyete-cezzâ, 4. El-İrşâdü ilâ akâid-il-ibâd, 5. Şübühâtü Aristoteles ve İbn-i Sina ve Nakdıha, 6. Nihâyet-ül-evhâm, 7. Milel-Nihal. Bu kitabında, çeşitli fırkalar ve i'tikâdları anlatıldı. Bütün âlimler, bu kitabı kaynak kabûl ettiler. (Milel-Nihal) kitabı, 1070 (m. 1660) senesinde vefât eden Nûh bin Mustafâ tarafından Mısır'da Türkçeye tercüme edildiği gibi,

çeşitli Avrupa dillerine de çevrildi. Ayrıca Fârisî olarak da yazıldı. Avrupa dillerinde birçok baskısı yapıldı. Mısır'da da yapılan baskıları ile tahrîci, tahkîki ve ta'lîki yapıldı.

(Milel ve Nihal) kitabından ba'zı bölümler:

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Benî-İsrâîl, yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Nasârâ da yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur." Eshâb-ı Kirâm, bu bir fırkanın kimler olduğunu sorduklarında, Resûlullah (aleyhisselâm); "Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın yolunda olan Ehl-i sünnet ve cemâ'attir" buyurdu.

"Helak olan fırkalar; Resûlullahın ve Eshâb-ı Kirâmın i'tikâdı üzere olmayanlardır. Bunlardan i'tikâdı küfre varanlar, Cehennemde diğer kâfirler gibi devamlı kalıcıdırlar. Bu sapık fırkalardan i'tikâdı küfre varmayanlar, diğer günahkârlar gibi Cehennemde yanarlar, fakat devamlı kalıcı değildirler."

"Halk arasında olan ilk şüphe, şeytanın ortaya koyduğu şüphedir. Bu şüphe, insanlardan ba'zılarına sirayet etti. Bu şüpheler, Ehl-i bid'at ve dalâlet için yol oldu."

"Rivâyet olundu ki: Şeytan, Âdem aleyhisselâma secde ile emr olunup, o bundan imtina ettikten sonra, melekler ile onun arasında bir konuşma oldu. O zaman Allahü teâlâ vahy edip buyurdu ki: "Ona (şeytana) deyiniz ki, ben bütün yaratılmışların Rabbiyim. Sen, Rabbine teslim olmuş değilsin. Eğer sâdık olsaydın, Rabbine karşı gelmez, niçin, neden demezdin. Benden başka ilâh yoktur. Yaptıklarımdan suâl olunmam. Fakat yaratılmışlar (mahlûkât) suâl olunurlar."

"İnsanoğlu arasındaki her şüphe, şeytân-i racîmin vesvesesindendir.

Bütün şüpheler ondan çıktı. Ehl-i bid'at ve dalâlet onun yolunda yürüdüler.

Bu ümmetin bütün şüpheleri de, Resûlullahın zamanındaki münâfıkların şüphelerinden meydana geldi. Zîrâ Resûlullahın emir ve nehyinde hükmüne râzı olmazlardı. Suâl sorulmaması istenen husûslardan sorarlar, fitne çıkarırlardı. Münâfıkların hâlleri, Kur'ân-ı kerîmde, hadîs-i şerîflerde ve siyer kitaplarında uzun ve açık zikredilmiştir."

"Din; tâat ve inkiyâd (bağlılık) ma'nâsınadır. Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresinin 18. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Muhakkak, Allah indinde makbûl din İslâmdır" buyurdu. Din, ceza ma'nâsına gelir. Din, hesâb ma'nâsına gelir. Mütedeyyin; itaat eden müslüman kişi olup, hesaba ve cezaya boyun eğendir.

İnsan, geçimini sağlamada mutlaka hemcinsine muhtaç bir varlıktır, insanlar arasındaki bu beraberlik, bir şekil ve esas üzerine kuruludur ve bir hak ve hukuk vardır. İşte bu yardımlaşma ve beraberlik, milleti meydana getirir. Allahü teâlâ, Mâide sûresinin 4. âyetinde meâlen; "Sizin için din olarak İslâm dînini seçtim" buyurdu.

İslâm, imân, ihsân: Cibril hadîs-i şerîfi adıyla meşhûr olan hadîs-i şerîfle ilgili olarak Hazreti Ömer şöyle rivâyet etti: "Öyle birgün idi ki, Eshâb-ı Kirâmdan bir kaçımız, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda ve hizmetinde bulunuyorduk. O vakit, ay doğar gibi bir zât yanımıza geldi. Elbisesi çok beyaz, saçları pek siyah idi. Üzerinde toz, toprak, ter gibi yolculuk alâmetleri görünmüyordu. Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı olan bizlerden hiçbirimiz onu tanıyamıyorduk. Ya'nî görüp bildiğimiz kimselerden değildi. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda oturdu. Dizlerini, mübârek dizlerine yanaştırdı. Bu gelen Cebrâil ismindeki melek idi. İnsan şekline girmişti. Cebrâil'in (aleyhisselâm) böyle oturması, edebe uymuyor gibi görünüyor ise de, bu hâli, mühim bir şeyi bildirmektedir. Ya'nî, din bilgisi öğrenmek için utanmak doğru olmadığını ve üstada gurûr, kibir yakışmıyacağını göstermektedir. Herkesin, dinde öğrenmek istediklerini, muallimlere serbestçe ve sıkılmadan sorması lâzım geldiğini, Cebrâil (aleyhisselâm) Eshâb-ı Kirâma anlatmaktadır. Çünkü din öğrenmekte, utanmak ve Allahü teâlânın hakkını ödemekte ve öğretmekte ve öğrenmekte sıkılmak olmaz. O zât-ı şerîf, ellerini Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) efendimizin mübârek dizleri üzerine koydu. Resûlullaha sorarak, "Yâ Resûlallah! Bana İslâmiyeti, müslümanlığı anlat?" dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki; "İslâmın şartlarından birincisi, Kelime-i şehâdet getirmektir. Kelime-i şehâdet getirmek demek, "Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlüh" söylemektir. Ya'nî âkil ve bâliğ olan ve konuşabilen kimsenin, yerde ve gökde, Ondan başka ibadet edilmeğe hakkı olan ve tapılmağa lâyık olan hiçbir şey ve hiç bir kimse yoktur. Hakikî ma'bûd, ancak Allahü teâlâdır. Abdullah'ın oğlu Muhammed adındaki zât-ı âli, Allahü teâlânın kulu ve resûlüdür. Ya'nî Peygamberidir. İkincisi:

Şartlarına ve farzlarına uygun olarak, hergün beş kerre (vakti gelince) namaz kılmaktır. Üçüncüsü: Malın zekâtını vermektir. Dördüncüsü: Ramazân-ı şerîf ayında, hergün oruç tutmaktır. Beşincisi: Gücü yetenin, ömründe bir kerre hac etmesidir.” O zât, Resûlullahtan bu cevapları işitince, “Doğru söyledin yâ Resûlallah!” dedi ve yine sorarak; “Yâ Resûlallah! îmânın ne olduğunu da bana bildir?” dedi. Resûlullah da (aleyhisselâm) îmânın belli altı şeye inanmak olduğunu şöyle bildirdi: “Önce, Allahü teâlâya inanmaktır. Îmânın altı temelinden ikincisi; onun meleklerine inanmaktır. Üçüncüsü; Allahü teâlânın indirdiği kitaplarına inanmaktır. Dördüncüsü; Allahü teâlânın Peygamberlerine inanmaktır. Beşincisi; Âhıret gününe inanmaktır. Altıncısı; kadere, hayr ve şerlerin Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır.” Sonra o zât tekrar sordu: “İhsân nedir?” Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâyı görür gibi ibâdet etmendir? Şayet sen O’nu görmüyorsan da O seni görüyor.” O zât, “Doğru söyledin” dedi ve “Kıyâmet ne zaman kopacak?” diye sordu. Resûlullah da (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Ben, onu sorandan daha çok bilici değilim.” Daha sonra, o zât-ı şerîf ayrıldı ve gitti. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki; “Bu gelen kimdir bilir misiniz? Bu Cebrâil’dir. Size dîninizi öğretmek için geldi.”

Tefsîr ilminde, îmân ve İslâm kelimeleri arasında umûmî ve husûsî ma’nâda ba’zı izah farkları vardır.

Hadîs-i şerîfte; “Ümmetim, dalâlet olan birşeyde icmâ’ yapmaz” buyuruldu.

Ehl-i sünnet i’tikâdı: Cennetle müjdelenen Ehl-i sünnet i’tikâdında olan bir insanın şunlara inanması lâzımdır:

Allahü teâlâ birdir, öncesi yoktur. A’raz, cisim veya cevher değildir. Şekilli, sınırlı ve sayılı değildir. Bir mekânda değildir. Hiç bir şey O’na benzemez. Allahü teâlânın, zâtı ile kâim ezelî sıfatları vardır. Bu sıfatları şunlardır: Hayât (diri olmak), ilm (bilmek), sem’ (işitmek), basar (görmek) kudret (gücü yetmek), irâde (istemek), kelâm (söylemek) ve tekvin (yaratmak)tır. Allahü teâlânın âhırette görülmesi aklen mümkün, naklen vâcibdir. Âlem, Allahü teâlâ tarafından yoktan var edilmiştir. Kulların; küfr, îmân, ibâdet, isyan ve bütün fiillerini yaratan Allahü teâlâdır. Allahtan başka yaratıcı yoktur. Kulların fiillerinin kullardan meydana çıkması, Hak teâlânın dilemesi, istemesi, hükmetmesi, kazası ve takdîri iledir. Allahü teâlânın kulun yaptığı ibâdetlere sevâb vermesi, O’nun fadlından ve ihsânındandır. Günahlara ceza vermesi ise, O’nun adâletindendir. Hak teâlâ, hidâyet ve sapıklığın yaratıcısıdır. Dilediğini doğru yola iletir, dilediğini sapıklığa düşürür. Kul için faydalı olanı yaratmak, Allahü teâlânın üzerine vâcib değildir.

Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) bir gecede, uyanıkken ve bedeniyle Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksâ’ya gitmesi, oradan semâya ve Allahü teâlânın dilediği yerlere yükselmesi haktır, gerçektir. Yeryüzündeki canlıların rûhlarını almakla vazîfeli melek vardır ve gerçektir. Kulların günah ve sevâblarını yazan Kirâmen kâtibîn melekleri vardır. Kabirde kâfirlere ve ba’zı günahkâr müslümanlara azâb olunması haktır. Sâlih mü’minlerin de kabirde ni’metlere kavuşması gerçektir.

Kabirde Münker ve Nekir’in suâl sorması, öldükten sonra dirilmek, kıyâmet günü amellerin tartılması, Sırat köprüsü, Peygamberlerin ve seçilmiş sâlih kulların günahkâr mü’minlere şefaat etmeleri, Cennet ve Cehennem, hak ve gerçektir. Cennet ve Cehennem, şu anda vardır ve bakîdir.

Büyük günah işlemek, insanı îmândan çıkarmaz. Hak teâlâ, kendine şirk koşanı bağışlamaz. Şirkten başka, büyük ve küçük günahlardan dilediğini bağışlayabilir. Allahü teâlâ, lutf ve ihsanıyla duâları kabûl eder, kulların ihtiyâçlarını giderir.

Îmân ve İslâm birdir. Îmân, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan haber verdiği şeylerin hepsini, kalbiyle tasdik ve dili ile ikrâr etmektir. Ameller, îmânın hakîkatine dâhil değildir. Yapılan amellerle, îmân ne fazlalaşır, ne de azalır. Amellerin çoğalmasıyla, îmânın meyvesi olan nûru artar.

Allahü teâlâ, insanlara, insanlardan Peygamberler gönderdi. Onlar, îmân ve ibâdet edenlere sevâb ve Cenneti müjdelediler. Kâfirleri ve günahkârları, azâb ve Cehennem ile korkuttular, insanlara, dünyâ ve âhıret işlerinde muhtaç olduktan bilgileri öğrettiler. Allahü teâlâ, Peygamberlerine mu’cizeler vererek Peygamberliklerini kuvvetlendirdi. Peygamberlerin evveli Âdem aleyhisselâmdır. Sonuncusu Muhammed aleyhisselâmdır.

Nebilerin ve resûllerin en üstünü Muhammed aleyhisselâmdır.

Melekler, Hak teâlânın kullarıdır. Emr olunan işleri yaparlar. Günah işlemezler. Dişi ve erkek değillerdir. Yemeleri, içmeleri yoktur.

Evliyânın kerâmeti haktır. Evliyânın kerâmeti, bağlı olduğu peygamberin mu'cizesidir. Hiçbir velî peygamber derecesine ulaşamaz. Velîlerin en üstünü Ebû Bekr es-Siddîk, ondan sonra Ömer-ül-Fârûk, ondan sonra Osman-ı Zinnûreyn, ondan sonra da Aliyy-ül-Murtezâ'dır (r.anhüm). Bu zâtların hilâfetleri de bu sıraya göredir.

Eshâb-ı Kirâmı ancak hayırla anarız. Onlara kötü söz etmeyiz. Hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Eshâbımın hiçbirine dil uzatmayınız, lekelemeğe uğraşmayınız! O'nun kudreti ile yaşamakta olduğum Allaha yemîn ederim ki, sizlerden biri Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımdan birinin bir müd (875 gr.) arpa sadakasının sevâbını bulamaz" buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise; "Onları sevenler, beni sevdikleri için severler. Onlara düşmanlık edenler, bana düşman oldukları için ederler" buyurdu. Yine bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Allahü teâlâdan korkunuz da, Eshâbımı (r.anhüm) incitmeyiniz! Benden sonra, onlara garez olmayınız, düşmanlık etmeyiniz! Onları seven, beni sevdiği için sever. Onlara düşmanlık eden de, bana düşman olduğu için eder. Onları inciten, beni incitmiş olur. Beni inciten de, Allahü teâlâyı incitir. Allahü teâlâ da, kendisini incitene azâb eder" buyurdu.

Eshâb-ı Kirâmın, daha dünyâda iken Cennet ile müjdelenenlerine şehâdet ederiz. Çünkü Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) haber verdi. Bunlar; Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali, Talhâ, Zübeyr, Abdurrahmân bin Avf, Sa'd bin Ebî Vakkâs, Sa'îd bin Zeyd ve Ebû Ubeyde bin Cerrâh'dır (r.anhüm) Hazreti Fâtıma, Hasen ve Hüseyn'in de Cennetlik olduklarına şehâdet ederiz. Çünkü Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kızım Fâtıma, Cennetteki kadınların seyyidesidir (en üstünüdür) Hasen ve Hüseyn, Cennetteki gençlerin efendileridir" buyurdu.

Vâsıl bin Atâ ve onun izinde ya'nî Mu'tezilî bozuk fırkasında bulunanlar; "İnsan, istekli hareketlerini kendi yaratır, insan, iyi kötü bütün işlerini kendi yaratıyor. Allahü teâlâ, şerleri, günahları, küfrü yaratır demek doğru değildir. Bu sözler, O'nu kötülemektir. Çünkü, zulmü yaratan zâlimdir. Allahü teâlâ zâlim olamaz" diyorlar. Bunların sözleri yanlıştır, İş sahibi, işi yaratan değil, bu işi yapandır, İnsan mahlûk olduğu gibi, küfrü, îmânı ibâdeti ve isyanı da mahlûktur. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Saffât sûresi doksanaltıncı âyetinde meâlen; "Allahü teâlâ sizi yarattı ve yaptığınız işleri de yaratmaktadır" buyurdu. Beydâvî hazretleri bu âyetin tefsîrini yaparken; "İşler, insanın fiili, hareketi ile olduğu için, insanın işi olur. Fakat, hareket kuvvetini veren, iş için lâzım olan şeyleri yaratan Allahü teâlâdır" demektedir. Mu'tezile, herkes kendi işinin halikıdır dediği için, bu ümmetin mecûsîleri olmuştur. Ehl-i sünnet. Halik birdir diyor."

Eshâb-ı Kirâma dil uzatanlar yirmi fırkaya ayrılmışlardır. Bunlardan biri İsmâiliyye fırkasıdır. Bunların da yedi ismi vardır. İlki Bâtıniyye olup, Kur'ân-ı kerîmin açık ma'nâlarına inanmayıp, kendilerine göre başka ma'nâlar çıkarırlar. Kur'ânın zâhir ve bâtın ma'nâları vardır, derler. Bâtın (iç, öz) ma'nası lazımdır, cevizin kabuğu değil, içi, özü işe yarar derler. Hâlbuki, Kur'âri-ı kerîmdeki ve hadîs-i şerîflerdeki kelimelere, açık ma'nâları verilir. Başka bir âyet, daha açık anlaşılıyorsa, o zaman, birinci âyete de, buna uyacak şekilde değişik ma'nâ verilebilir. Böyle bir mecbûriyet olmadan, açık ma'nâyı bırakıp, başka ma'nâ vermek, küfr ve ilhâd olur. Çünkü, bu sûretle, dîni değiştirmek, bozmak olur.

İkinci isimleri "Karâmita" olup, bu fırkayı meydana çıkaran. Hamdân Karmat denilen bir kimsedir. Üçüncü isimleri "Hurumiyye" olup, birçok haramlara helâl diyorlar. Dördüncü isimleri "Seb'iyye" olup, şerî'at sahibi olan peygamberler yedidir derler. Bunların altısı; Âdem, Nûh, İbrâhim, Mûsâ, Îsâ ve Muhammed'dir (aleyhimüsselâm) ve Mehdî de yedincisi olacaktır derler. Nâtık adını verdikleri bu peygamberlerden her ikisi arasında yedi İmâm gelmiştir ve her asırda yedi İmâm bulunur derler.

Bunların en yaygın isimleri İsmâiliyye'dir. Zîrâ İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık hazretlerinin vefâtından sonra, büyük oğlu İsmâil, müslümanların İmâmı oldu, derler. Bunların meydana çıkması şöyledir: Hindistan'daki ateşe tapan kâfirler, İslâm dîninin üç kıt'ada hızla yayıldığını görünce, "Müslümanları, kılınçla yenmeğe, yayılmalarını önlemeğe imkân yoktur. Onları içten yıkmaktan başka çâre kalmamıştır. Onların kitaplarına, kendi inancımıza göre ma'nâlar verip, gençleri ve câhilleri yoldan çıkaralım" diyerek, şu temel prensipleri koydular: İlki; din bilgisi olan kişilerle konuşmayacak, din âlimi bulunan yerde kendilerini gizleyecekler. İkincisi; karşıdakinin arzusuna,

keyfine göre konuşulacak. Meselâ, zahidin yanında zâhidler övülecek. Fâsıka, devamlı işlediği günahların yasak olmadığı söylenecek. Üçüncüsü; müslümanlar, dînin emir ve yasaklarında şüpheye ve kararsızlığa düşürülecek. Dördüncüsü; sırları başkalarına söylememesi için, kendilerine bağlananlardan söz alınacak. Beşincisi; din ve dünyâ büyükleri bizi beğeniyor, bizi öğüyor diyecekler. Altıncısı; aldatmak için, önce herkesin inandığı şeyleri müdâfaa edecekler. Yedincisi; ibâdetlere lüzum yoktur. İş, kalbin temiz olmasıdır, diyecekler. Sekizincisi; aldattıkları gençlerin taze ve körpe zihinlerine Ehl-i sünnet i'tikâdını kötüleyerek, Ehl-i sünnet düşmanı yapacaklar. Sonra haram işlemeye alıştıracaklar. Bu haramları yaptırmak için, âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere yanlış ma'nâlar verecekler ve bunlar bâtınî ma'nâsıdır. Her âlim bunları anlıyamaz diyecekler.

İlk önceleri, kendi gayelerine uyan bilgileri, eski Yunan filozoflarının eserlerinden aldılar. Meselâ, yaratıcı ne vardır, ne de yoktur. Ne âlimdir, ne câhildir. Ne kadirdir, ne âcizdir. Bütün sıfatları da böyledir, derler. Çünkü, bunlar var denirse, mahlûklara benzetilmiş olur. Yoktur denirse, yokluk kondurulmuş olur. Yaratan, kadîm de değildir, hadîs de değildir derler.

Bunlardan Hasen Sabbâh, gençlere, din bilgilerini öğrenmeyi ve âlimlerin eski kitaplarını okumayı men etti.

İsmâiliyye fırkasına dâhil olanlar, İslâm dîni ile alay edip, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını inkâr ederek, hayvanlar gibi, dinsiz, kanunsuz olarak yaşamaktadırlar."

"Amel, ya'nî iş üçe ayrılır: Ma'siyyet; ya'nî günah olan işler. Bunlar, Allahü teâlânın beğenmediği şeylerdir. Allahü teâlânın emir ettiği şeyi yapmamak veya yasak ettiğini yapmak ma'siyettir. Tâat; ya'nî Allahü teâlânın beğendiği şeylerdir. Bunlara hasene de denir. Allahü teâlâ, tâat yapan müslümana ecr ya'nî sevâb", iyilik vereceğini va'd buyurdu. Üçüncüsü mübah; ya'nî günah veya tâat olduğu bildirilmemiş olan işlerdir. Yapanın niyetine göre, tâat veya günah olurlar." "İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe ve İmâm-ı Şafiî, "Ehl-i kıble olana kâfir denilmez" buyurdular. Bu sözün ma'nası; Ehl-i kıble olan, günah, işlemekle kâfir olmaz demektir. Yetmişiki fırka âlimleri ve bunların yollarında olanlar Ehl-i kıbledirler. İctihâd yapılması caiz olan şüpheli delîllerin te'villerinde yanıldıkları için, bunlara kâfir denilmez. Fakat, zarurî olan ve tevâtür ile bildirilmiş olan din bilgilerinde ictihâd caiz olmadığı için, böyle bilgilere inanmıyan, sözbirliği ile kâfir olur. Çünkü bunlara inanmıyan, Resûlullaha (aleyhisselâm) inanmamış olur. Resûlullahın (aleyhisselâm) söylediklerinin hepsini beğenip kalbin kabûl etmesine, ya'nî inanmasına "Îmân" denir, Böylece inanan insanlara, "Mü'min" denir. O'nun sözlerinden birine bile inanmamağa veya iyi ve doğru olduğunda şüphe etmeğe "Küfr" denir.

İnanmamağı gösteren her söz ve her iş, ister şaka olarak, isterse gönülden olmıyarak olsun, küfr olur. Zorlanarak veya yanılarak olursa, küfr olmaz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 187

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 128

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1313

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 273

5) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 264

6) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 149

7) El-A'lâm cild-6, sh. 215

8) Lisân-ül-mizân cild-5, sh. 263

9) Kâmûs-ül-a'lâm cild-4, sh. 2890

10) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 19, 61, 363, 370, 428, 440, 667, 1074

11) Fâideli Bilgiler sh. 61

12) Eshâb-ı Kirâm sh. 89

13) İslâm Ahlâkı sh. 72, 153

SİLEFÎ (Ahmed bin Muhammed)

Hadîs, târih; edebiyat ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Tâhir olup ismi, Ahmed bin Muhammed bin İbrâhim bin Silefî'dir. 470 (m. 1077) yılından sonra İsfehan'ın Harvân mahallesinde doğdu. Doğduğu yere nisbetle Harvânî ve İsfehânî, dedelerinden Silefe'ye nisbetle de Silefî denildi. Silefî nisbetiyle meşhûr oldu. Dımeşk (Şam) ve İskenderiyye'de ikâmet etti. 576 (m. 1180) yılında İskenderiyye'de vefât etti.

Küçük yaşta, yüksek din ve âlet ilimlerine temel olan bilgileri öğrenen Ebû Tâhir Silefî, İsfehan'da; Kâsım bin Fadl Sekafî, Abdurrahmân bin Muhammed Simsâr, Sa'îd bin Muhammed Cevherî, Muhammed bin Muhammed Medînî, Fadl bin Ali Hanefî, Mekkî bin Mensûr Kerecî, Ma'mer bin Ahmed Lünbânî'den ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. Onyedi yaşında hadîs-i şerîf dersleri vermeye başladı. 493 (m. 1099) yılında Bağdad'a gitti, İbn-i Bâtır, Ebû Bekr-i Turaysîsî, Ebû Abdullah bin Busrî, Sabit bin Bündâr'dan hadîs-i şerîf işitti. Sonra hacca gitti. Kûfe'de Ebü'l-Bekâ' Muammer bin Muhammed Cebbâl'den, Mekke'de Hüseyn bin Ali Taberî'den, Medine'de Ebü'l-Ferec Kazvînî'den hadîs-i şerîf işitti. Bağdad'a geri döndü. Ebü'l-Hasen Taberî, Fahr-ül-İslâm Şâşî ve Yûsuf bin Ali Zencânî'den fıkıh ilmi öğrendi. Ebû Zekeriyyâ Tebrîzî'den Arabî ilimler ve edebiyat öğrendi. Kırâat ilmi tahsil etti. 500 (m. 1106) yılında Basra'ya geldi. Basra'da Muhammed bin Ca'fer Askerî'den, Hemedan'da Ebû Gâlib Ahmed bin Muhammed Müzekkî'den ilim tahsil etti. Zencân, Cibâl, Rey, Dînever, Kazvîn, Save, Nihâvend, Azerbaycan'a gitti. Dönüşünde, bugünkü Mardin yakınlarındaki Cizre, Hılât, Nusaybin, Rahbe ve daha birçok şehirleri dolaştı. Gittiği yerlerin âlimlerinden ilim öğrendi. Beşyüzdokuz yılında Şam'a gitti. Orada iki sene kaldı. Ebû Tâhir Hınnâî, Ebü'l-Hasen bin Mevâzînî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Sonra Sûr şehrine gitti. Oradan da ayrılıp İskenderiyye'ye gitti. Mısır Sultânı Zâfir Ubeydî'nin veziri Ali bin İshâk İbni Selâr'ın İskenderiyye'de yaptırdığı medresede ders verdi. İskenderiyye'den 517 (m. 1123) yılında Kâhire'ye gitti. Oradan tekrar dönüp, ölünceye kadar İskenderiyye'de kaldı. Onu görenler, ya kitap okurken, ya yazarken veya ilim öğretirken görürlerdi. Dört mezhebin fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıf idi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle beraber ezberleyerek, hadîs-i şerîf ilminde hafız oldu. "Ben Bağdad'da ilim tahsil ederken, hadîs ilminde, ateşin alevi gibi hırslı idim" diyen Ebû Tâhir Silefî, hocalarından duyduklarını ezberlerdi. Lüzumsuz bilgileri kafasında depo etmezdi. Vera' ve takvâda, ezberleme ve zihinde muhafazada, çözülemeyen mes'eleleri çözmede, her ilimde söz sahibi olmada üstüne yoktu. Güzel konuşur, tatlı dili, hoş sözü ve güzel ahlâkı ile herkesi memnun ederdi. Devletin ileri gelenleri ve diğer insanlar, onu çok severdi.

Güzel nasihatlerini dinlemek ve sözlerinden istifâde etmek için meclisine koşarlardı. Onun nasihatleri, rûhlara şifâ olan mübârek sözleri bereketiyle, nice insanlar tövbe etmekle şereflendi.

Nasihatlerinde, Allahü teâlânın dînini, Ehl-i sünnet âlimlerinden veya kitaplarından öğrenmek gerektiğini anlatır, Resûlullaha (aleyhisselâm) tâbi olmayanın Cehennemde azap çekmekten kurtulamayacağını bildirirdi. Çok cömert idi. Allahü teâlânın kendine verdiklerini, insanlara dağıtmaktan çok hoşlanırdı. Bir kimseye âhırette imdâdına yetişecek birşey öğretmeyi, dağlar kadar malla dünyâsını ma'mûr etmeye tercîh ederdi. Haram ve şüpheli şeylerden şiddetle kaçar, günâha düşmek korkusundan mübahların birçoğunu terk ederdi.

Kendisinden birçok kimse ilim tahsil etti. Bağdad'da; Ebû Ali Berdânî, Hezâresb bin Avd, Ebû Âmir Abderî, Abdülmelik bin Yûsuf, Sa'd-ül-Hayr Endülüsî ve daha birçok âlim ondan hadîs ilmi tahsil etti. Hâfız Muhammed bin Tâhir, torunu Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân bin İbrâhim Serakostî, Ali bin İbrâhim Serakostî, Ebü'l-İzz Muhammed bin Ali Mülkâbâdî, Tayyib bin Muhammed Mervezî, Ebû Sa'd İbni Sem'ânî, Hibetullah bin Asâkir, Yahyâ bin Sa'dûn Kurtubî, Kâdı Iyâd Yahsubî, Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yeğeni Takiyüddîn Ömer, Hammâd Harrânî ve daha birçok âlim ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Talebelerinden Fakîh Behâeddîn bin Cümeyrî, fıkıh ilminde meşhûr oldu. Ebû Tâhir Silefî'nin hocaları gibi, talebeleri de çok fazla idi. İlim tahsili için gittiği yerlerde de ondan birçok kimse ilim öğrendi. Herkes onun ilminin yüksekliğine hayran olur, hıfzının kuvvetine hayret ederdi. Talebeleri de hocaları gibi yalnız Allahü teâlânın rızâsı için çalışır, O'nun dînini öğrenmeye ve yaymaya gayret ederlerdi. Ebû Tâhir Silefî, hadîs-i şerîf okumak veya okutmak için oturduğu zaman, edebinden saatlerce hiç şeklini bozmaz, herhangi bir tarafa yaslanmazdı. Hadîs ilmiyle uğraşırken su içtiği hiç görülmemişti. Her oturuşunda, yüz hadîs-i şerîfi okur ve açıklardı.

Talebeleri anlatır: Birgün Mısır emîri, Ebû Tâhir Silefî'nin meclisine geldi. Ebû Tâhir, hadîs-i şerîf okutuyordu. Emîr de oturup hadîs-i şerîf dinledi. Bir müddet sonra emîr, kardeşine birşeyler söyledi. Ebû Tâhir, hadîs-i şerîf okumayı bitirdikten sonra emîre, "Siz, Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfi okunurken konuşmaya nasıl cür'et ediyorsunuz?" dedi. Emîr mahcubiyetinden cevap vermedi.

Ebû Tâhir Silefî, yumuşak huylu ve güzel ahlâklı idi. Zengin-fakir, herkes onu severdi. İskenderiyye'ye yerleşince, zengin bir hanımla evlendi. Daha önceden çok fakir idi. Fakirlere sadaka vermek ister, evinde verecek birşey bulamazdı. O kadınla evlendikten sonra, çok malı oldu. Fakirlere de bol bol sadaka dağıttı.

Ebû Tâhir Silefî, insanlara emr-i ma'rûf ve nehy-imünker yapar, İslâmiyete uymayan bir hâl gördüğü zaman, usûlüne uygun şekilde hemen müdâhale eder, doğru olan şeklini anlatırdı. Birgün, tegannî ile Kur'ân-ı kerîm okuyan bir topluluğu huzûruna çağırıp Kur'ân-ı kerîm okuttu. Onlara emr-i ma'rûf yapıp, Kur'ân-ı kerîmi tegannî ile okumaktan men etti. Zararlarını uzun uzun anlattı. Onlar da bir daha tegannî ile okumayacaklarına dâir söz verip tövbe ettiler.

Bir talebesi anlatır: İskenderiyye halkı, doğum zamanı yaklaşan hâmile kadınlar için Ebû Tâhir Silefî'ye müracaat ederler, onun yazıp verdiği kâğıdı, götürüp hastanın elbisesine dikerlerdi. Hasta hemen şifâ bulur, o eziyetten kurtulurdu. Merak edip, kâğıda ne yazdığını okudum. Kâğıtta; "Yâ Rabbî! Bu insanların bana hüsn-i zanları vardır. Beni onlara mahcûb etme ve onların hüsn-i zanlarını sû-i zanna tebdîl etme" diye yazılı idi.

Barbar Avrupa kavimlerinden müteşekkil zâlim haçlı ordularının, Anadolu'dan Kudüs'e, Selçuklu'nun kılıç artığı olarak ulaşan askerleri, deniz yolu ile gelen haçlılarla işbirliği yaparak Filistin'e girmişler ve Kudüs'ü işgal etmişlerdi. Kahramanca mücâdeleden sonra onların elinden Peygamberler şehri Kudüs'ü kurtaran ve müslüman, hıristiyan, yahudi, herkesi adâletle idâre eden Eyyûbî Emîri Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye, kendi aralarında halledemedikleri bir mesele için yahudiler müracaat ettiler. Onlar; "Ey âdil hükümdâr! Bizim bir mîrâs mes'elemiz var. Kendi dînimizde halledemedik. Sen, kendi dînine göre hallet, senin adâletini bir defa daha görelim" dediler. O da, çeşitli memleketlerdeki âlimlere haber gönderdi. Bunlardan biri de İskenderiyye'deki Şafiî fıkıh âlimi Ebû Tâhir Silefî idi. İslâm devletinin hâkimiyetini kabûl etmiş olan gayr-i müslimlere zımmî denir. Zımmîler, kendi aralarında seçtikleri hâkimlerin hükmüne uyarlar. Eğer iki taraflı anlaşarak, kadıya müracaat edip; "Biz, İslâmın âdil hükmünden istifâde etmek isteriz" derlerse, o zaman kadı, isterse onların da'vâlarını görür, isterse kendi hâkimlerine havale eder. Nitekim Allahü teâlâ, Mâide sûresinin kırkdokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "Biz sana, Ehl-i kitâb arasında, Allahü teâlânın sana indirdiği Kur'ân ile hükmetmeni emrettik" buyurmaktadır. Bu âyet-i kerîmeye dayanarak, yahudilerin da'vâsı hakkında fetvâ veren Ebû Tâhir Silefî, hükmü, Sultan-ül-Gâzî Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye yazdı. Sultan çok memnun oldu. Yahudiler arasında, Ebû Tâhir Silefî'nin fetvâsına göre hükmetti. Yahudiler çok âdilâne buldukları bu fetvâyı aralarında tatbik ettiler. Sonunda, içlerinden insaf sahibleri müslüman oldu.

Ebû Tâhir Silefî vefât ettiği gün, akşama kadar talebelerine hadîs-i şerîf okuttu. Ertesi gün Cum'a idi. Fecr vaktine kadar ibâdetle meşgûl oldu. Sabah namazı vakti girince, ilk vaktinde namazını kıldı. Namazdan sonra, Kelime-i şehâdet getirip rûhunu teslim etti.

Silefî hazretleri, Süleymâniye Kütüphânesinin Es'ad Efendi kısmı 312 numarada kayıtlı "Kitâb-ül-Erbeîn" adlı eserinde, hocası Ebû Nasr Muhammed bin Ali bin Ubeydullah'tan şöyle nakletmektedir:

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Kim ümmetimin işleri için kırk hadîs-i şerîf ezberlerse, onu kıyâmet günü şefaatime dâhil ederim."

"Ümmetimden beni görmeyene, dîni ile ilgili kırk hadîs-i şerîf nakleden, âlimler zümresine yazılır ve şehidlerle beraber haşredilir."

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

"Kulda beş haslet bulunmadıkça imânı kâmil olmaz. Bunlar: Allahü teâlâya tevekkül, Allahü teâlâya tefviz, Allahü teâlânın emrine teslim, Allahü teâlânın takdîrine rızâ, Allahü teâlânın verdiği belâya sabırdır. Böyle kimse, Allahü teâlâ için sever, Allahü teâlâ için buğz eder, Allahü teâlâ için verir, Allahü teâlâ için mâni olur ve îmânı kâmil olur."

Âlimlerimiz, bu husûsta şöyle buyurdu:

Tevekkül; Allahü teâlânın katında olana i'timâd edip (güvenip) insanların elinde olandan ümit kesmektir. Allahü teâlâ, tevekkül sahiblerini övmekte ve onları tevekküle teşvik etmektedir. Nitekim âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki: "Kim ki, Allahü teâlâya tevekkül ederse, Allahü teâlâ ona kâfidir" (Talâk-3). "Eğer müminlerden (Allahü teâlânın va'dine îmân edenlerden) iseniz, yalnız O'na tevekkül edin" (Mâide-23).

"Bir kerre de azmettin mi, artık Allahü teâlâya mütevekkil ol. Allahü teâlâ, tevekkül edenleri sever" (Âl-i İmrân-159). Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Allahü teâlâya tam tevekkül etseydiniz, kuşların rızkını verdiği gibi, size de gönderirdi. Kuşlar, sabah mi'deleri boş, aç gider. Akşam mi'deleri dolmuş, doymuş olarak döner."

Tefviz; dünyâ işlerinde bir ihtiyârı olmayıp, irâdesini Rabbine teslim etmesi ve teslimden sonra da, Rabbinin irâdesinin dışına çıkmamasıdır.

Teslim ise; boyun eğmek demektir. O da, kulluğunu izhâr etmek demektir. Bu sebeble "İslâm"a, "Teslim olmak" ma'nâsı verilmiştir. Âlimlerimiz buyurdu ki: "Tefviz; Allahü teâlânın takdîrinin meydana gelmesinden (kazanın) öncesi, teslim de; kazadan sonrasıdır. Allahü teâlâ, Peygamberlerini tefviz ve teslim ile övmekte ve İbrâhim aleyhisselâm hakkında meâlen şöyle buyurmaktadır:

"Rabbi ona (İbrâhim aleyhisselâma), "Kendini Hakka teslim et" dediği zaman, o, "Âlemlerin Rabbine teslim oldum" demişti" (Bekâra-131).

Buyuruldu ki: Tevekkül; başlangıç olup, mü'minlerin sıfatıdır. Teslim, ortadadır, havvâsın (seçilmişlerin) sıfatıdır. Tefviz ise, sondur. Bu da, havvâs-ül-havvâsin (seçilmişlerin seçilmişlerinin) sıfatıdır.

Rızâ; Allahü teâlânın kazasına, kalbin teslim olmasıdır. Buyuruldu ki: "Rızâ; kulun, Allahü teâlânın yaratmakta ve hüküm vermekte âdil olduğuna tereddütsüz inanmasıdır."

Sabır; belâların verdiği sıkıntıdan şikâyetçi olmamaktır. Buyuruldu ki: "Sabır; kitâb ve sünnetin hükmünden ayrılmayıp sabit olmaktır. Sabrın fazileti, sabredenlerin üstünlüğü, açıklamaya ihtiyâç göstermeyecek kadar meşhûrdur. Allahü teâlâ, şu âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

"Şüphe yok ki, Allahü teâlâ sabredenlerle beraberdir" (Bekâra-153).

"Ancak (vatanından hicrete, mihnete, ibâdetlerin meşakkatine) sabredenlerin ecirleri hesâbsızdır" (Zümer-10)."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Birgün Resûlullah efendimizle (aleyhisselâm) beraber otururken, birden gülmeye başladı. "Yâ Resûlallah! (aleyhisselâm) Sizi güldüren şey nedir?" diye sorulunca, şöyle buyurdu: "Ümmetimden iki kişi, Rabbimin huzûrunda dururlar. Bunlardan biri, "Yâ Rabbî! Bu kardeşimden benim hakkımı al!" der. Allahü teâlâ (diğer kimseye); "Kardeşinin hakkını ver" buyurur. Oda, "Yâ Rabbî! İyiliklerimden birşey kalmadı" der. (Hakkını isteyen kimse) "Yâ Rabbî! Benim günahlarımı yüklensin" der "Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz şöyle devam etti: "Bu öyle büyük bir gündür ki, o günde insanlar, günahlarını yüklenecek kimseleri ararlar. Allahü teâlâ hakkını isteyen kimseye buyururki: "Cennete bak!" O kimse, başını kaldırıp baktığında, çok kıymetli ni'metleri görür ve "Yâ Rabbî! Bu ni'metler kimin içindir?" der. Allahü teâlâ; "Bana semenini (ücretini) veren kimse içindir" buyurur. Kul, "Yâ Rabbî! Buna kimin gücü yetebilir?" diye sorunca, Allahü teâlâ; "Senin!" buyurur. Kul tekrar; "Yâ Rabbî, neyim ile?" diye sorunca, Allahü teâlâ; "Kardeşini affetmek sûretiyle" buyurur. Kul, "Yâ Rabbî, ben onu affettim" der. O zaman Allahü teâlâ; "Kardeşinin elinden tut ve onu Cennete götür" buyurur. Resûlullah (aleyhisselâm) bundan sonra; "Allahü teâlâdan korkun, aranızı düzeltin" buyurdu.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) haber verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) ba'zı hutbelerinde buyurdu ki:

"Dünyânız, sizi âhıretinizden alıkoymasın. Nefsinizin arzu ve istekleri sizi Rabbinize ibâdetten alıkoymasın. Yemînlerinizi, günahlarınıza vesile etmeyiniz. Hesaba çekilmeden önce, nefsinizi hesaba çekiniz. Azâb olunmadan önce, hâllerinizi düzeltiniz. Sıkıntıya düşmeden önce, âhıret yolculuğu için azık hazırlayınız. Kıyâmet, adâletin yerine getirildiği, hakkın hak sahibine verildiği, dinî vazîfelerden sorulduğu yerdir."

Peygamberimizin (aleyhisselâm) alemdarı Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Nefslerinizi, (gelinin altın ve gümüş ile süslendiği gibi) tâat ile zînetlendiriniz. Nefslerinize Allah korkusunu peçe olarak giydiriniz. Âhıreti kazanmak için, dünyâda ibâdet ediniz ve haramlardan kaçınınız. Çalışmanızı, gayretinizi âhıret için yapınız. Biliniz ki, az bir zaman sonra bu dünyâdan ayrılacaksınız ve Rabbinize döneceksiniz. (O gün) Size, daha önce yapmış olduğunuz sâlih ameller, kazanmış olduğunuz sevâblardan başka birşey fayda vermez. Ancak, önceden gönderdiğiniz şeylere göre karşılık görürsünüz ve onu bulursunuz. Sizi, alçak olan dünyânın süsü aldatmasın. Cennetin yüksek derecelerinden alıkoymasın."

Ebû Sa'îd-il-Hudrî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), birine şöyle nasihat buyurdular:

"Allahü teâlâdan gelene rağbet et ki, Allahü teâlâ seni sevsin. İnsanlardan birşey bekleme ki, insanlar seni, sevsin. Dünyâda zâhid olan kimsenin kalbi, dünyâda ve âhırette ferah olur. Bedenini ve kalbini, dünyâ ve âhıret için yoran bir kavim, kıyâmet günü dağlar gibi iyilikle gelir. Ancak, Cehenneme atılmaları emrolunur" buyurunca, Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm), Resûlullaha; "Ey Allahın Resûlü! Onlar namaz kılmıyorlar mı idi?" diye sordular. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Evet, onlar namaz kılıyorlar, gündüzleri oruç tutuyorlar, gecenin son yarısını ibâdetle geçiriyorlardı. Ancak, onlara dünyâdan birşey isâbet etse, ona yapışıyorlardı" buyurdu. Bu hadîs-i şerîfin şerhinde ise, şöyle buyuruldu; "Bu hadîs-i şerîf göstermektedir ki; bir kimse gündüzleri oruç tutsa, geceleri ibâdetle geçirse, kalbinden dünyâ sevgisini çıkarmadıkça, Cehennemden kurtulup Cennete giremez."

Gece-gündüz durmadan çalışıp ilim tahsil eden Silefî, vaktini; ilim öğrenmek, öğretmek ve kitap yazmakla geçirirdi. Kitaplarından ba'zıları şunlardır: "Mu'cemü meşîhât-i İsfehan", "Mu'cemü şüyûh-i Bağdâd", "Mu'cem-üs-sefer" (Bu eserin büyük bir bölümü "Ahbâr ve terâcim-i Endülüsiyye" adıyla neşredildi, "Fedâil-ül-bâhire fî Mısr vel-Kâhire", "Selefiyyât fil-hadîs", "Şerh-ü kırâat-ı aleş-Şüyûh".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 75

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-6, sh. 32

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 307

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1298

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 255

6) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 218

7) Kitâb-ül-erbeîn: Süleymâniye Kütüphânesi Esad Efendi kısmı No: 312

SİRÂCÜDDÎN ALİ ÛŞÎ (Ali bin Osman)

Âlim, edîb ve şâir. İsmi, Sirâcüddîn Ali bin Osman bin Muhammed el-Ûşî el-Fergânî'dir. Künyesi Ebû Muhammed olup, lakabı Şems-ül-İslâm ve Sirâcüddîn'dir. Fergâne'de müftî idi. 575 (m. 1180)'de vefât etti. Ehl-i sünnet i'tikâdını nazım olarak anlatan "Kasîde-i a'mâlî"si meşhûrdur. Kaside, altmışyedi beytten meydana gelmiştir. Asıl ismi "Bed-ül-Emâlî"dir. Emâlî; lügatte "İmlâ" kelimesinin çoğulu olup, o da, yazmak ma'nâsındadır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), müslümanların yetmişüç fırkaya ayrılacaklarını, bunlardan yalnız birinin inançlarının doğru olacağını bildirdi. Emâlî kasidesi, Ehl-i sünnet ve cemâat denilen bu doğru firkanın inançlarını, açık ve güzel bildirmektedir. Bu kasidenin çeşitli dillerde şerhleri (açıklamaları) vardır.

"Nuhbet-ül-leâlî" şerhi en kıymetlisi ve en faydalısıdır. Bu şerh Arabca olup, İstanbul'da Hakîkat Kitabevi tarafından yayınlanmıştır. Ali bin Osman el-Fergânî'nin diğer eserleri şunlardır:

Meşârik-ül-envâr fî şerh-i nisâb-il-ahbâr, Şerhu Manzûmeti Ömer en-Nesefî, Gurer-ül-Ahbâr, Dürer-ül-Eş'âr, Fetâvâ-i Sirâciyye ve Yevâkît-ül-Ahbâr.

Emâlî kasidesinin Türkçesi şöyledir:

Doğru i'tikâd yazar, Emâlî'nin başında,
İncîler gibi olan nazmı, tevhîd hakkında.

Mevlâmız, mahlûkların ilâhıdır biliniz,
Kemâl sıfatlar ile, muttasıftır Rabbimiz.

O, Hayy'dır, hayattadır, her işte tedbîr eder.
O, vardır, zülcelâldir. Her şeyi takdîr eder.

Hayrı ve şerri ister, irâde sıfatıyla,
Ancak şerden, kötüden, râzı değildir asla.

Allahın sıfatları, değil zâtının aynı,
Aynı zamanda bil ki, olamaz zâtından ayrı.

Zâta ve fi'le âit, Allahın sıfatları,
Öncesi yok, kadîmdir, yok zeval bulmaları.

Ona (şey) deriz ancak, hiçbir şeye benzemez.
(Zât) da denilir ancak, altı yön düşünülemez.

Başka değildir ismi, O'nun müsemmâsından,
Bildirildi bu ma'nâ, İslâm ulemâsından.

Rabbim cevher değildir ve hiç olamaz cisim.
Ne şümûllü bir bütün, ne de ondan bir kısım.

Cüz'i lâ yetecezzâ, var şeksiz inanmalı,
Ey Müslümanlar, bunu, inkârdan sakınmalı.

Mahlûk ve hadîs değil, asla, Kur'ân-ı kerîm,
Rabbin kelâm sıfatı, vardır, zâtıyle kâim.

"Allah Arş üstündedir" buyurur Rabbimiz,
Lâkin keyfiyyetini, anlıyamaz aklımız.

Zât, sıfat ve fi'liyle, benzemez mahlûklara,
Ey Ehl-i sünnet kanma, böyle inanmayanlara.

Allahü teâlânın, üstünden vakit geçmez.
Zamandan münezzehdir, hâlden hâle de girmez.

Münezzehdir Rabbimiz, hanımdan hizmetçiden,
Oğlu ve kızı yoktur, beridir her birinden.

Keza yok ihtiyâcı, yardımcıya mu'îne,
Herşeyin sahibidir, vardır kendi kendine.

Öldürür her canlıyı, sonra diriltecektir.
Amellerine göre, karşılık verecektir.

Hayır ehli içindir. Cennetler ve ni'metler.
Kâfir olanlar ise, Cehenneme giderler.

Cennet ile Cehennem, hiç yok olmıyacaktır.
içlerinde olanlar, devamlı kalacaktır.

Mü'minler Rablerini, görecekler Cennette,
Ancak nasıl olduğu, bilinemez elbette.

Onu gören mü'minler, ni'metleri unutur.
Yazık Mu'tezileye, inkâr eden mahrûmdur.

Hak teâlâ üstüne, kula en yarar fi'li,
Yaratmak vâcib değil, vâcib der Mu'tezilî.

Bütün Peygamberleri, tasdik etmek lazımdır.
Meleklerin hepsine, îmân etmek de farzdır.

Hâşimî ve zî-cemâl, Nebimiz en sondadır.
Ancak sadr-ı muallâ, şerefi de O'ndadır.

İhtilafsız olarak, İmâm-ül-enbiyâdır.
Şek şüphe olmaksızın, O, Tâc-ül-asfiyâdır.

O'nun dîni, her vakit, bakîdir, devamlıdır,
Getirdiği hükümler, kıyâmete kadardır.

Mütevâtir ve meşhûr, haberlerle mansûsdur.
Mi'râc-i Resûlullah, yalnız O'na mahsûsdur.

Peygamberlerin hepsi, elbette emandadırlar,
Asla isyan etmezler ve azil olunmazlar.

Kadından ve köleden, kötü iş sahibinden,
Peygamber gelmemiştir, bunların hiçbirinden.

Zülkarneyn ve Lokman'ın, Peygamber veya velî,
Oldukları hakkında, cidali terk etmeli.

Îsâ aleyhisselâm muhakkak gelecektir.
Şaki, fesat Deccâli, elbet öldürecektir.

Evliyânın dünyâda kerâmetleri vardır.
Bunlar Rabbin velîye ikramı, ihsânıdır.

Bir velî, hiçbir zaman, Nebiden ve Resûlden,
Şerefte üstünlüğü, olamaz hiçbir yönden.

Ebû Bekr-i Sıddîk'ın, Eshâbın tamâmından,
Üstünlüğü açıktır, bir ihtimâl olmadan.

Ömer İbn-ül-Hattâb'ın, Osman İbni Affân'dan,
Rüchânı, fadlı vardır, bir şüphe bulunmadan.

Osmân-ı Zinnûreyn de, doğrusunu istersen,
Üstündür muharebe safındaki Ali'den.

Üçünden sonra üstün, bu ümmetin içinde,
Kerrâr olan Ali'dir, bu da mühimdir dinde.

Âişe-i Sıddîka, ba'zı hasletleriyle,
Fâtıma-i Zehrâ'dan, üstündür, inan böyle.

Birkaç fırkadan başka haddi tecâvüz eden,
Olmadı Eshâba ve Yezîd'e la'net eden.

Mukallidin îmânı, kıymetli, muteberdir.
Çok çeşitli ve keskin, delîlle müdelleldir.

Âlemleri yaratan, Rabbini kim tanımaz,
Eğer akıllı ise, cehli ma'zûr sayılmaz.

Daha önce îmânı, olmıyan bir kimsenin,
Son nefeste îmânı, kabûl olmaz bilesin.

Îmândan sayılmazlar, bütün hayırlı işler,
İbâdetler îmânın, parçası değildirler.

Asla hüküm verilmez, kâfir ve mürted diye,
Zinâ eden, katleden, mal gasb eden kimseye.

Bir kimse irtidâda, ne zaman niyet eder,
Hak dîninden sıyrılıp, dışarı çıkar gider.

Küfür olacak sözü, gafletle ve bilmeden,
Zor görmeden söyleyen, denildi, çıkar dinden.

Sarhoş hâldeki insan, düşünmeden hezeyan,
Ve lagv söyler ise, kâfir olmaz o zaman.

(Mer'i) ve (Şey) denilmez (Ma'dûma), yok olana,
Hilâli görmek kadar, açık delîl var buna.

Tekvin ile mükevven bil, farklı iki şeydir.
Böyle inananların, görüşü kuvvetlidir.

Helâl gibi rızıktır, haram olarak gelen,
Kötü görünse bile, doğrudur böyle bilen.

Kabirde suâl vardır, tevhîdden, i'tikâddan,
Her şahsa sorulacak, kaçış yok imtihandan.

Fâsıkların bir kısmı, kâfirlerin tamâmı,
Kötü işleri için, görür kabir azâbı.

İnsanlar ameliyle, Cennete giremezler,
Ancak Hak teâlânın fadlı ile girerler.

Öldükten sonra tekrar, insanlar dirilecek,
Sakınmalı günahtan, hesabı verilecek.

Defterler verilecek, bir kısmına sağ yandan,
Bir kısmına da soldan veyahut da arkadan.

Ameller tartılacak, geçilecek Sırattan,
Şüphesiz olacaktır, değildir bunlar yalan.

Mü'minlerin günâhı, dağlar gibi olsa da,
Şefaat edecektir, hayır ehli orada.

Sapık yolda olanlar, inkâr etseler bile,
İnanmamız lâzımdır, duânın te'sîrine.

Sonra yaratıldığı için, Dünyâ hadîstir,
Heyulanın aslı yok, bu söz felsefededir.

Çok zamanlar ve hâller, geçse de üzerinden,
Şimdi vardır muhakkak Cennet ve Cehennem.

Günâhı fazla fakat, îmân sahibi olan,
Cehennemde ebedî, kalmaz böylece inan.

Ehl-i sünnet üzere, tevhîd hakkında yazdım.
Fevkalâde bal gibi, te'sîrli oldu nazmım.

Bu nazm, mü'min kalblere, rahatlık, neş'e verir.
Âb-ı Zülâl gibidir, rûhlara hayat verir.

İnanıp, ezberleyip, anlamağa çalışın,
Ni'met içinde olup ihsânlara kavuşun.

Tazarrû hâlinizde, yâd ederek hayr ile,
Duâda bulununuz, zaman zaman bu kula.

Umulur ki fadlıyla, Rabbim beni affetsin.
Âhırette ebedî, se'âdet ihsân etsin.

Hayır duâ ederse, biri, bir vakit bana,
Ben de bütün gücümle, duâ ederim ona.

Sirâcüddîn Ali Üşî (radıyallahü anh), Fetavâ-i Sirâciyye isimli fetvâ kitabında buyuruyor ki:

"Bir kimseye selâm verirken, cem (çoğul) olarak vermeli, çok kimseye verir gibi vermelidir. Çünkü mü'min yalnız değildir. Muhafaza melekleri (ve Kirâmen kâtibîn adındaki iki melek) onunla beraberdir."

Sirâcüddîn Ebû Muhammed Ali Ûşî'nin (radıyallahü anh), Süleymâniye Kütüphânesi Lâleli kısmı 1504 numarada kayıtlı bulunan, Nisâb-ül-ahbâr fî tezkiret-il-ahyâr isimli kıymetli eserinden ba'zı kısımlar, tercüme edilerek aşağıya yazılmıştır:

Allahü teâlânın rahmetinin bolluğu ve genişliği ile alâkalı olarak hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

"Allahü teâlâ, "Kulum beni andığı zaman, ben kulum ile beraberim. Ben, kulumun benim hakkımdaki zannına göreyim. Eğer, kulumun benim hakkımdaki zannı hayır ise, hayır olur. Hayırdan başka ise, hayırdan başka olur. Kim beni yanında bir kimse olmadan anarsa, ben de onu öyle anarım. Kulum beni bir cemâatin arasında anarsa, ben de onu, onlardan daha iyi bir cemâat (topluluk) arasında anarım" buyurdu."

"Allahü teâlâ rahmetini yüz parçaya ayırdı. Bunlardan doksandokuzunu yanında tuttu. Geride kalan bir parçayı ise, yeryüzüne indirdi. Bu bir parça rahmet sebebiyle, mahlûklar birbirine merhamet etmektedir."

Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) birisi şöyle anlattı: "Biz, bir yerde gülüyorduk. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz çıkageldi. "Sizin böyle gülmenizi münâsib görmüyorum" buyurup gittiler. Biz hâlimize çok üzüldük. Başlarımızı önümüze eğdik, kaldıramıyorduk. Biraz sonra, Resûlullah (aleyhisselâm) tekrar teşrîf edip, yanımıza geldi ve buyurdu ki: "Cebrâil (aleyhisselâm) geldi. Allahü teâlânın şöyle buyurduğunu haber verdi: Kullarıma haber ver, şüphesiz ben Gafûr (çok af ve mağfiret edici) ve Rahîm'im (çok merhametliyim). Bununla beraber, azâbım da pek çetin ve acıdır." (Hicr-49, 50).

"Muhammedin nefsi yed-i kudretinde bulunan Allahü teâlâ kıyâmet gününde, hiçbir beşerin kalbine gelmiyen bir şekilde af ve mağfirette bulunur."

"Allahü teâlâ buyurur ki, "Ey Muhammed'in ümmeti! Muhakkak ki, benim rahmetim, gazâbımı geçmiştir. Size, siz istemeden verdim. Sizi, siz benden af ve mağfiret istemeden affettim. Sizden kim Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in benim Resûlüm olduğuna doğru olarak şehâdet ederse, onu Cennete koyarım."

Kelime-i şehâdetin fazileti:

Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâb-ı Kirâma karşı buyurdu ki; "Allah yolunda şehîd olan kimse hakkında ne dersiniz?" Eshâb-ı Kirâm, Allah ve Resûlü daha iyi bilir dediler. Resûlullah. "İnşâallah o Cennetliktir" buyurdu. Sonra, "Bir kimse ölür. Âdil iki kimse kalkıp, "Bu şahıs hakkında, hayırdan başka birşey bilmiyoruz" derlerse, bu kimse hakkında ne dersiniz?" buyurdu.

Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) yine, Allah ve Resûlü daha iyi bilir dediler. Resûlullah, "İnşâallah onun da yeri Cennettir" buyurdular.

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

"Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediklerinin en üstünü, Lâ ilahe illallah'tır."

"Kıyâmet günü birisi teraziye getirilir. O kimsenin doksandokuz sicili (defteri) çıkarılır. Her defter, gözün görebildiği kadar uzunluktadır. Bu defterlerde, o kimsenin işlediği hatâ ve günahlar yazılıdır. Bunlar terazinin bir kefesine konur. Sonra başka defterler çıkarılır. Karıncalar kadar çok olan o defterlerde Kelime-i şehâdet vardır. Bu defterler de terazinin diğer kefesine konur ve o kimsenin hatâlarından ağır gelir."

"La ilahe illallah diyen kimselere, kabirlerinde yalnızlık yoktur. Lâ ilahe illallah diyenler, yüzlerinden toprağı silkerler, "Geçim ve akıbet derdini bizden gideren Allahü teâlâya hamdolsun. Şüphesiz, bizim Rabbimiz Gafûr'dur (çok af ve mağfiret edicidir)ve Şekûr'dur (az bir amele karşılık çok mükâfat vericidir)." derler."

“Yerleri ve gökleri terazinin bir kefesine koysalar, Kelime-i tevhîdi diğer kefesine koysalar, bu kelimenin (Kelime-i tevhîdin) bulunduğu kefe elbette ağır gelir.”

“Kim Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Muhammed aleyhisselâmın O’nun kulu ve Resûlü olduğuna kat’î olarak şehâdet ederek vefât ederse, Cennete girer.”

“La ilahe illallah diyerek can veren kimseye, Cennet vâcib olur.”

Allahü teâlâyı zikr etmenin fazileti: Hazreti Hasen’e, en faziletli amelin hangisi olduğu sorulduğunda, “Dilin, Allahü teâlânın zikri ile ıslanmasıdır (hep O’nu zikretmesidir).” buyurdu.

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Allahü teâlâyı anmak, îmânın alâmeti ve nifaktan berâettir.”

“En faziletli söz dörttür: Sübhânallah, Elhamdülillah, Lâ ilahe illallah ve Allahü ekber.”

“Sübhânallah, Elhamdülillah, Lâ ilahe illallah ve Allahü ekber, bana, üzerine güneş doğan şeylerin hepsinden daha sevimlidir.” Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâb-ı Kirâma (r.anhüm); “İki kalkanınızı alınız” buyurdu. “Yâ Resûlallah! O iki kalkan nedir?” dediler. Resûlullah, “(Sübhânallahi velâ ilahe illallahü vallahü ekber) ve (La havle velâ kuvvete illâ billahil-aliyyil-azîm)dir. Bunlar, kıyâmet gününde mukaddimât (sahiblerini Cennete götürücü) Münciyât (sahiblerini Cehennemden kurtarıcı) ve muakkıbât (sahiblerini muhafaza edici) olarak gelir” buyurdu.

“İki kelime vardır. Söylemesi çok kolaydır. Terazide çok ağır gelirler. Allahü teâlâ bu iki kelimeyi çok sever. Sübhânallahi ve bi-hamdihi sübhânallahil-azîm.”

“Ebû Ümâme (radıyallahü anh) “Yâ Resûlallah! Herkes sadaka veriyor. Benim ise, tasadduk edeceğim bir şeyim yok. Kendi kendime, Sübhânallahi vel-hamdü lillâhi ve lâ ilahe illallahü vallahü ekber” desem olur mu?” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), “Ey Ebû Ümâme! Bu kelime, miskinlere (yoksullara) tasadduk edeceğin bir müd (875 gr.)altından daha hayırlıdır” buyurdu.

Başka hadîs-i şerîflerde de buyuruldu ki:

“Kim çarşıya girdiğinde, “Eşhedüenlâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerike leh. Ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlühü” der. Sonra da “Yâ Rabbî! Beni tövbe edenlerden ve günahlardan temizlenmiş olanlardan eyle” derse, Cennetin kapıları onun için açılır. Hangisinden isterse girer.”

“Gönlümün meyvesi, zikrullahtır (Allahü teâlâyı anmak ve hatırlamaktır). Üzüntüm ise, âhır zamanda gelecek olan ümmetim içindir. Şevkim ve iştiyâkım ise Mevlâma kavuşmayadır.”

Havf (Allah korkusu): Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Hiç bir gün yoktur ki, şark tarafından bir melek, “Eğer Allahdan korkan kimseler, emzikli çocuklar ve otlayan hayvanlar olmasaydı, üzerinize tam bir şekilde azap yağardı” diye seslenmiş olmasın.”

“Kim Allahü teâlâdan korkarsa, Allahü teâlâ da herşeyi ondan korkutur. Kim Allahü teâlâdan korkmazsa, Allahü teâlâ da onu her şeyden korkutur.”

“Bir kul ki, dünyâda işlediği günâhından dolayı ağlar, hattâ göz yaşları iki yanağına dökülürse, Allahü teâlâ ona Cehennemi haram kılar.”

“Allahü teâlâ, her mahzûn kalbi sever.”

“Allahü teâlâ, Allah korkusundan ağlayan her mü’minin günahlarını, gökteki yıldızlardan daha çok ve yağan yağmur damlaları kadar bile olsa, af ve mağfiret eder. Resûlullah (aleyhisselâm) böyle buyurduktan sonra! “Artık az gülsünler ve çok ağlasınlar” (Tövbe-82) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

“Ümmetimden kim, dünyâ şehvetlerinden bir şehveti terketmek için çalışır, Allahü teâlâdan korktuğu için onu terkederse, Allahü teâlâ da onu, en büyük korkudan emîn kılar ve Cennete koyar.”

“Hikmetin başı, Allah korkusudur. Kalbe konulanların en hayırlısı yakîndir.”

Allah için sevmek ve Allahü teâlâya tâat husûsunda, hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Kim Allahü teâlâya kavuşmak isterse, Allahü teâlâ da ona kavuşmayı ister. Kim Allahü teâlâya kavuşmak istemezse, Allahü teâlâ da ona kavuşmayı istemez.”

“Allahü teâlâyı seven, beni sevsin. Beni seven, Eshâbımı da sevsin.” (Beni seven, Allahü teâlâyı sevmiş olur. Eshâbımı seven de, beni sevmiş olur.)

“Kim Allahü teâlâyı sevmeyi, insanları sevmeye tercih ederse, Allahü teâlâ o kimseye kâfidir. Onu insanlara muhtaç bırakmaz.”

“Cennete müştak olan, hayra koşar.”

“Üç şey vardır ki, bunlar kimde bulunursa, o kimse îmânın tadını bulur. (Birincisi) Bir kimseye Allah ve Resûlü, başkalarından daha sevgili olmak. (İkincisi) Bir kimse, sevdiğini Allah için sevmek. (Üçüncüsü) Bir kimse küfürden kurtulduktan sonra, tekrar küfre dönmekten, ateşe atılmaktan tiksindiği gibi tiksinmek.”

“Beş şey gelmeden evvel, beş şeyin kıymetini biliniz, ölmeden önce hayâtın kıymetini, hastalıktan önce sıhhatin kıymetini, dünyâda âhireti kazanmanın kıymetini, ihtiyârlamadan gençliğin kıymetini, fakirlikten evvel zenginliğin kıymetini.”

Resûlullah (aleyhisselâm), mübârek ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Bir defasında Hazreti Âişe; “Yâ Resûlallah! Allahü teâlâ senin geçmişte ve gelecekte olan günahlarını affettiğini bildirdiği hâlde, sen böyle mi yapıyorsun? (Niçin bu kadar namaz kılıyorsun?.” dedi. Bunun üzerine “Yâ Âişe! Şükredici bir kul olmayayım mı?” buyurdu.

Zühd ve vera’: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Allahü teâlânın emrettiği farzları yap, âbid olursun. Allahü teâlânın taksimine rızâ göster, zâhid olursun. Dünyâya rağbet etme, düşkün olma ki, Allahü teâlâ seni sevsin, insanların ellerinde bulunanlara göz dikme, rağbet etme ki, insanlar seni sevsin.”

“Dinde en faziletli olan, vera’dır (şüpheli olan şeylerden sakınmaktır).”

“Dînin özü vera’dır.”

“İnsanların en zahidi, kabri ve kabirde çürüyeceğini aklından çıkarmayan, dünyâ zînetinin fuzûlisini terkeden, bakî olanı fâni ve geçici olana tercih eden, günlerden yarını saymayan (yarına kadar yaşıyâmıyacağını düşünüp her ân öleceğini düşünen) ve kendini ölmüş sayan kimsedir.”

“Zâhidler (dünyâya rağbet etmeyenler) ve âhırete rağbet edenler, kıyâmet günü emîn olanlardır (kurtulanlardır).”

İhlâs ve riya: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Mü’minin niyeti, amelinden daha hayırlıdır. Melekler bir kulun amelini yükseltirler. Allahü teâlânın dilediği yere kadar götürürler. Bu sırada Allahü teâlâ, “Siz; kulumun amelinin muhafızlarısınız. Ben ise, kulumun içindekini biliyorum. Kulum, bu ameli benim için yapmadı. Onu siccine (kötülerin amellerinin yazıldığı deftere) yazınız” diye bildirir. Yine melekler başka bir kulun amelini yükseltirler. Fakat o amele kıymet vermezler. Bu ameli de Allahü teâlânın dilediği yere kadar götürürler. Allahü teâlâ onlara da, “Siz, kulumun amelinin sâdece muhafızlarısınız. Ben ise, kulumun içindekileri bilirim. Onun amelini, yüksek makam ve derece sahiplerinin defterinde yazınız!” diye bildirir.

Eshâb-ı Kirâmdan birisi gelerek, “Yâ Resûlallah! Ben, sırf Allah rızâsı için sadaka veriyorum. Şimdi bana hayırlı birşey söylenmesini istiyorum” dedi. Bunun üzerine, “... (Güzel bir hâl üzere) Allahü teâlâya kavuşmak isteyen kimse (O’nun huzûruna kötü bir hâlde varmaktan korkan ve Cennette Allahü teâlânın cemâlini görmek isteyen kimse.) (Allahü teâlânın rızâsını isteyerek, sırf O’nun rızâsı için) sâlih amel işlesin. Allahü teâlâya ibâdette kimseyi ortak etmesin.” (Kehf-110) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil oldu.

“İhlâsa sarıl ihlâsa! Çünkü kul, ihlâstan başka bir şey ile kurtulamaz.”

Peygamberler ve melekler: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Allahü teâlâ, toprağa, peygamberleri çürütmeyi haram etmiştir.”

“Allahü teâlâ ona rahmet eylesin, kardeşim İshâk bin İbrâhim çok sabırlı idi.”

"Biz peygamberlere ecir, kat kat olduğu gibi, belâ ve musibet de kat kattır."

"Dâvûd aleyhisselâm, insanların en âbidi idi."

"Âdem aleyhisselâmın yüzüğü üzerinde, "La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah" yazılı idi."

Resûlullahın (aleyhisselâm) mu'cizeleri: Bir defasında Abdullah İbni Mes'ûd (r.anhümâ), Resûlullaha (aleyhisselâm) bir kap getirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) mübârek elini o kabın içine koydu, mübârek parmaklarından su geldi. Orada bulunan herkes o sudan abdest aldılar.

Bir A'râbî, Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek, "Senin peygamber olduğunu nasıl bileyim?" diyerek mu'cize istedi. Resûlullah (aleyhisselâm) "Şayet ben hurma ağacının üzerinde bulunan hurma salkımını çağırırsam, benim Resûlullah olduğuma şehâdet edecek misin" buyurdu. O A'râbî, "Evet" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), hurma salkımına işâret etti. Hurma salkımı, ağaçtan inmeye başladı. Nihâyet Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına geldi. Sonra "Geri dön" buyurdu. Salkım geri gidip ağaçtaki yerine tekrar asıldı. Bu hâli gören A'râbî de Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu.

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

"Ben, güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."

"Rabbim bana, konuşmamın zikir, susmamın tefekkür, bakışımın ise ibret olmasını emretti."

"Ben, İbrâhim aleyhisselâmın duâsıyım. O şöyle duâ etmişti: "Yâ Rabbî! Benim müslüman olan zürriyetimden, insanlara senin âyetlerini (tevhîd ve peygamberlik delîllerini) bildirecek, kitabı (Kur'ân-ı kerîmi) ve onun hükümlerini öğretecek, onları şirk ve günahlardan temizleyecek bir peygamber gönder! Şüphesiz ki sen, herşeye gücü yeten, her şeye gâlib ve hükmünde hakim, fiili ilmine uygun olansın." (Bekâra-129)

Resûlullaha (aleyhisselâm) salât okumanın fâidesi: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

"Ümmetimden kim bana ihlâslı olarak kalbinden salât okursa, Allahü teâlâ o kuluna on kere rahmet eder."

"Ben vefât ettikten sonra, sizden birisi bana selâm ederse, Cebrâil bana gelir; "Ey Muhammed! Ümmetinden falan oğlu filan sana selâm söylüyor" der. Ben de "Ve aleyhisselâm ve rahmetullahi ve berekâtühü" derim."

"Dört şey cefâdandır: Kişinin ayakta bevletmesi (küçük abdest bozması.) namazda selâm vermeden evvel alnını silmesi, yanında ismim anıldığı hâlde bana salât okumaması, ezanı işittiği hâlde müezzin ile birlikte ezanın kelimelerini tekrar etmemesidir."

"Muhammed aleyhisselâma ve âline salât okumadıkça, duâ Allahü teâlâya ulaşmaz. Salât okununca, duânın kabûlüne mâni olan perde yırtılır. Duâ ondan içeri girer. Bana salât okunmayınca, duâ geri döner."

"Kim bana hergün, bana olan sevgisinden ve şevkinden dolayı salât okursa, Allahü teâlâ onun, o günkü günâhını affeder ve mağfiret eder."

Resûlullahın (aleyhisselâm) ve ümmetinin şefaati: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

"Ümmetimin sâlihleri, kıyâmet günü şefaat ederler."

"Ümmetim arasında öyle kimseler vardır ki, peygamberler gibi şefaat ederler."

"Şefaati yalanlayan, ona kavuşamaz."

Peygamberimize (aleyhisselâm) "Müslüman Cehenneme girer mi?" diye suâl ettiler. "Evet" buyurdu. "Cehennemden kurtulurlar mı?" diye suâl ettiler. "Evet" buyurdu. "Hangi şey ile kurtulurlar?" dediler, "Îmân ile, Allahü teâlânın rahmeti ile ve benim şefaatim ile" buyurdu.

Eshâb-ı Kirâm hakkında Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:

Abdullah İbni Mes'ûd (r.anhümâ) şöyle anlattı: "Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "(Şimdi) Size, Cennet ehlinden birisi gelir." Bu sırada Ebû Bekr (radıyallahü anh) çıkageldi. Sonra yine, "(Şimdi) Size, Cennet ehlinden biri gelir" buyurdu. Bu sırada Ömer Fârûk (radıyallahü anh) çıkageldi."

“Her peygamberin Cennette, bir refîki vardır. Benim Cennetteki refîkim, Osman bin Affân’dır.”

Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ali’ye (radıyallahü anh) “Sen, dünyada ve âhırette benim kardeşimsin” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Mu’âviye için; “Yâ Rabbî! Onu hadi ve mühdî eyle!” (Ya’nî, onu doğru yola ulaştır ve doğru yola ulaştırıcı eyle!)

“Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni Ebû Ubeyde bin Cerrâh’dır.”

“Ebû Zer, yer yüzünde Îsâ bin Meryem’in zühdü ile yürür.”

“Hâlid bin Velîd, ne iyi bir kimsedir. O, Allahü teâlânın kılıçlarından bir kılıçtır.”

“Huzeyfe bin Yemân Rahmânın dostlarîndandır.”

“Ca’fer-i Tayyâr’ı Cennette melekler ile beraber uçarken gördüm.”

Resûlullahın evlâdı ve zevceleri: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Hasen ile Hüseyn, Cennet gençlerinin efendisidir.”

Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Hasen ile Hazreti Hüseyin’i görünce, “Yâ Rabbî! Ben onları seviyorum. Sen de onları sev!” buyururdu.

“Ey insanlar! Size kendisine sırrı sıkı sarıldığınızda doğru yoldan sapmıyacağınız iki şey bırakıyorum. Allahü teâlânın kitabı, benim akrabam olan Ehl-i beytim.”

“Allahü teâlâyı seviniz! Allahü teâlâyı sevdiğiniz için beni seviniz! Beni sevdiğiniz için Ehl-i beytimi seviniz!”

Tabiîn: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Ümmetimden Nu’mân bin Sabit adında birisi gelir. Künyesi Ebû Hanife’dir. Allahü teâlâ onun vâsıtası ile dinimi ve sünnetimi ihyâ eder.”

“Kureyşe sövmeyiniz! Çünkü onların âlimi, yeryüzünü ilim ile doldurur.”

Muhammed aleyhisselâmın ümmeti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“En hayırlı ümmet, benim ümmetimdir. Ben, peygamberlerin en üstünüyüm. Hakîkati bildiriyorum, öğünmüyorum.”

Kur’ân-ı kerîm ve Ehl-i Kur’ân: Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Kur’ân-ı kerîm şifâdır.”

“Herşeyin bir kalbi vardır. Kur’ân-ı kerîmin kalbi de Yâsîn-i şerîftir.”

“Fâtihat-ül-Kitâb (Fâtiha sûresi) her hastalığa şifâdır.”

“İhlâs sûresi, Kur’ân-ı kerîmin üçte biri yerindedir.”

Va’zü nasihat meclisleri: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“İnsanların yaptıklarını yazan meleklerden başka melekler de vardır. Yollarda, sokak başlarında dolaşırlar. Allahü teâlâyı zikr edenleri ararlar. Zikr edenleri bulunca, birbirlerine seslenirler. “Buraya geliniz. Buraya geliniz”, derler. Kanatları ile, onları sararlar. O kadar çokdurlar ki, göke varırlar. Kullarının her işini bilici olan Allahü teâlâ, meleklere sorarak, “Kullarımı nasıl buldunuz?” buyurur. “Yâ Rabbî! Sana hamd ve sena ediyorlar ve senin büyüklüğünü söylüyorlar ve senin ayıblardan ve kusurlardan temiz olduğunu söylüyorlar” derler. “Onlar, beni gördüler mi?” buyurur. “Hayır görmediler” derler. “Görselerdi, nasıl olurlardı?” buyurur. “Daha çok hamd ederlerdi ve daha çok tesbih ederlerdi ve daha çok tekbîr söylerlerdi” derler. “Onlar, benden ne istiyorlar?” buyurur. “Yâ Rabbî! Cennetini istiyorlar” derler. “Onlar, Cenneti gördüler mi?” buyurur. “Görmediler” derler. “Görselerdi, nasıl olurlardı?” buyurur. “Daha çok yalvarırlardı, daha çok isterlerdi. Yâ Rabbî! Bu kulların Cehennemden korkuyorlar. Sana sığınıyorlar” derler. “Onlar, Cehennemi gördüler mi?” buyurur. “Hayır, görmediler” derler. “Görselerdi, nasıl olurlardı” buyurur. “Görselerdi daha çok yalvarırlardı ve ondan kurtulmak yoluna daha çok sarılırlardı” derler. Allahü teâlâ, meleklere, “Şâhid olunuz ki, onların hepsini affeyledim” buyurur. “Yâ Rabbî! O zikr edenlerin yanında, filân kimse zikr etmek için gelmemişti. Dünyâ çıkarı için gelmişti” derler. “Onlar benim misâfirlerimdir. Beni zikr edenlerle beraberim. Onların yanında bulunanlar da, zarar etmezler” buyurur.”

“Kim bilmediği hâlde insanlara fetvâ verirse, gökte ve yerde bulunan melekler ona la’net eder.”

“Bir kavim Allahü teâlâyı anmak için oturunca, gök yüzünden bir münâdî (nida eden, seslenen) şöyle nidâ eder: Artık kalkınız! Günahlarınız iyiliğe çevrildi. Günahlarınız af ve mağfiret olundu.”

İlim ve ilim ehli: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Talebe, âlimin huzûrunda oturduğu zaman, onun için yetmiş rahmet kapısı açılır. Oradan, anasından doğduğu günki gibi (tertemiz, günahlarından arınmış olarak) kalkar.”

“Kim ilmi aramak, ilim elde etmek için bir yola çıkarsa, Allahü teâlâ ona Cennet yolunu kolaylaştırır.”

“İlim öğreniniz. Çünkü ilim öğrenmek tâat, ilmi taleb etmek ibâdet, ilmi aramak cihâd, onu düşünmek tesbih, bilmeyene öğretmek sadaka, onu ehline vermek kurbetdir (Allahü teâlâ için yapılan ve O’nun beğendiği şeydir).”

“İlmi tefekkür etmek, düşünmek, nafile oruç tutmak gibi ve ilmi müzâkere (ilimden konuşmak, ilim öğrenmek) geceleri namaz kılmak gibidir.”

“Bir kimse ilim taleb etse, Allahü teâlâ, onun istediği şeyleri ve rızkını, ummadığı yerlerden gönderir.”

“Yeryüzünde en faziletli amel üçtür: “İlim taleb etmek, cihâd ve helâl kazançtır.”

“İlim öğrenmek yolunda bir dirhem harcamak, Allah yolunda bin dirhem harcamak gibidir.”

“Allahü teâlâ, ilim öğrenmek yolunda ayakları tozlanan kimsenin vücûdunu Cehenneme haram kılar.”

Âlimlere hürmet, âlimlerin üsünlüğü: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Âlimlere hürmet ediniz. Çünkü siz, onlara dünyâda da, âhırette de muhtaçsınız.”

“Kim Allahü teâlânın Cehennem ateşinden azâd ettiği kimselere bakmak isterse, âlimlere ve ilim öğrenenlere baksın.”

“Âlimin âbide (çok ibâdet edene) üstünlüğü, ondördüncü gecesinde ayın, diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir.”

Cehâletin kötülüğü: Hâdis-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“İnsanlar iki kısımdır: Âlim ve ilim öğrenen. Diğerlerinde hayır yoktur.”

“Cehâletten daha şiddetli bir fakirlik yoktur.”

“Dünyâ ve âhıretin hayrı ilim iledir. Dünyâ ve âhıretin şerri cehâlet iledir.”

Kötü âlimler: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Âlimlerin kötüsü, insanların enkötüsüdür.”

“Kıyâmet günü azâbların en şiddetlisi, ilmi kendisine fâideli olmayan din adamınadır.”

“Kim âhıret amelini dünyâyı elde etmek için yaparsa, o kimsenin âhırette nasîbi yoktur.”

“Üç şeyden dolayı ilim öğrenen Cehennemdedir: Diğer ilim sahiplerine karşı övünmek için ilim öğrenen, sefih kimselere (zevk ve eğlenceye düşkün olanlara) karşı övünmek için ilim öğrenen ve insanların kendisine yönelmeleri, alâka göstermeleri için ilim öğrenen.”

Sâlih rü’yâ: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Sizden birisi, hoşuna giden (Sâlih) bir rü’yâ görürse, (bilsin ki) bu rü’yâsı Allahü teâlâdandır. Bu sebeble Allahü teâlâya hamd etsin ve rü’yâsını (başkasına) anlatsın, iyi olmayan rü’yâ gördüğü zaman, (bilsin ki) bu rü’yâsı şeytandandır. Onun şerrinden Allahü teâlâya sığınsın. O rü’yâsını kimseye söylemesin.”

“Rü’yâsı en doğru olanınız, sözü en doğru olanınızdır.”

“En doğru rü’yâ, seher vakitlerinde görülen rü’yâdır.”

“Kim beni rü’yâsında görürse, gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan benim sûretime giremez.”

Tıb ve fâideli şeyler: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Ey Allahın kulları tedâvi olunuz. Çünkü Allahü teâlâ, her hastalığın ilâcını yaratmıştır. Yalnız ölüme çâre yoktur.”

“Hurma Cennettendir.”

“Tuza iyi sarılınız. Çünkü, yetmiş çeşit hastalığa şifâdır. Cüzzam, delîlik ve baras bunlardandır.”

“Sizden birisi kalbinde hüzün ve sıkıntı bulursa, sefercel (ayva) yesin.”

Yazmak, yazmanın fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“İlmi, zengin, fakir, küçük, büyük herkesten yazınız. Kim ilmi, ilmin sahibi fakir veya kendisinden küçük diye terk ederse, Cehennemdeki yerini hazırlasın.”

“Kim “Bismillâhirrahmânirrahîm”i yazar ve ona hürmetinden dolayı yazıyı güzel yaparsa, bu yaptığı sebebiyle, Allahü teâlâ onu af ve mağfiret eder.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Sizden birisi, küçük ve büyük abdest bozarken kıbleye dönmesin”.

“Bevlden (üzerinize idrar sıçratmaktan) sakınınız. Çünkü kabir azâbının çoğu bundandır.”

Abdest: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Müslüman abdest alınca, günahları kulağından, gözünden, elinden ve ayağından çıkar. Oturunca mağfiret olunmuş olarak oturur.”

“Kim namaz için güzelce, (şartlarına uygun olarak) abdest alırsa, günahlarından temizlenir, anasından doğduğu gün gibi tertemiz olur.”

“Ateş, kuru otu yaktığı gibi, abdest de günahları yakar.”

Ezan ve fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Müezzin ezan okuduğu zaman, semâ kapıları açılır. Bu sırada yapılan duâ kabûl olunur, ikâmete başladığı zaman, yapılan duâ red olunmaz.”

“Müezzin ezan okuduğu zaman, şeytan kaçar. Tuzun (suda) eridiği gibi erir.”

“Müezzin ile beraber, söylediklerini tekrar edersen, Allahü teâlâ bedenini Cehenneme haram kılar.”

Mescidin fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Bir kimsenin mescidlere devam ettiğini gördüğünüz zaman, onun imanlı olduğuna şehâdet ediniz.”

“Kim mescide bir kandil asarsa, kandildeki her damla yağ için, Allahü teâlâ o kimseye on hasene (sevâb) yazar. On günahını siler ve onu on derece yükseltir. Bu mescide, namaz kılanlar için astığı kandil (yaktığı ışık) sebebiyle, Allahü teâlâ bu kimseye hayâtında, ölümünde, kabrinde, kabrinden çıkarıldığında (tekrar diriltildiğinde) ve Cennete girinceye kadar nûr verir.” (Bu hadîs-i şerîf, mescidlere hizmet etmeyi teşvik etmektedir.)

“Sizden birisi mescide girince, iki reh’at namaz kılmadan oturmasın.”

“Mescidler, Allahü teâlânın en çok sevdiği yerlerdir.”

“Benim mescidimde (Mescid-i Nebî’de) kılınan bir namaz, Mescid-i Haram hâriç, diğer mescidlerde kılınan bin namaza eşittir.”

“Mescid-i Harama bakmak ibâdettir.”

“Sevâbını Allahü teâlâdan ümid ederek, (Kudüs’deki) Beyt-i Makdisi (Mescid-i Aksa’yı) ziyâret eden kimseye, Allahü teâlâ yüz şehid sevâbı verir.”

Farz namazlar ve bunların fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Kim emniyet içinde, emîn olarak Allahü ieâlâya kavuşmak isterse, beş vakit namaza devam etsin.”

“Kim kırk gün, ilk tekbîrine yetişerek cemâatle namaz kılarsa, onun için iki berâet (kurtuluş) olur. Biri nifaktan (münâfıklıktan) kurtuluş ve biri de Cehennemden kurtuluş içindir.”

“Kim sabah namazını cemâatle kılarsa, ona yüz hasene (iyilik, sevâb) yazılır. Yüz günahı silinir ve yüz derece yükseltilir.”

“Cemâatte namaza devam ediniz! Çünkü İmâm ile beraber alınan iftitah tekbîrine yetişmek, bin (nafile) hac ve bin umreden hayırlıdır.”

Receb ayı ve fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Receb ayında iki gün oruç tutana, Allahü teâlâ öyle lütuf ve ihsânlarda bulunur ki, gök ve yer ehlinden hiç birisi bu ihsânları anlatamaz.”

“Allahü teâlâ, Receb ayında üç gün oruç tutan kimse ile Cehennem arasına perde koyar.”

“Cennette bir köşk vardır. Ona Receb ayında oruç tutanlar girer.”

“İnsanlar, Receb ve Ramazan aylarından gaflette bulunuyorlar. Halbuki kulların amelleri, bu aylarda Allahü teâlâya arz olunur. Ben, amelimin, oruçlu iken Allahü teâlâya arzedilmesini severim.”

Şa’bân ayı ve fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Şa’bân ayı, benim ayımdır. Onun diğer aylara olan üstünlüğü, benim diğer peygamberlere olan üstünlüğüm gibidir.”

“Şa’bân ayında tutulan oruç, Cehenneme karşı bir kalkandır. Kim bana Cennette kavuşmak isterse, üç gün de olsa bu ayda oruç tutsun.”

Resûlullah (aleyhisselâm); “Şa’bân ayına niçin Şa’bân denildi, biliyor musunuz?” buyurdu. Eshâb-ı Kirâm, “Allah ve Resûlü bilir” dediler. “Çünkü Allahü teâlâ, bu ayda pek çok hayırlar dağıtır, ihsân eder” buyurdu.

“Kim, Şa’bân’ın ilk gecesi oniki rek’at namaz kılar her rek’atte, bir kerre Fâtiha ve beş kerre İhlâs sûresi okursa, Allahü teâlâ ona, onikibin şehid ve oniki senelik ibâdet sevâbı verir. Günahlarından sıyrılarak, anasından doğduğu günki gibi olur.”

Cebrâil aleyhisselâm, Berât gecesi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek: “Yâ Muhammed! (aleyhisselâm) Bu gece çok gayret et! Çünkü, bu gece ihtiyâçlar giderilir” dedi. Resûlullah da (aleyhisselâm) bu gecede çok gayret gösterirdi. Cebrâil aleyhisselâm yine gelerek, “Yâ Muhammed! Müjdeler olsun. Allahü teâlâ, ümmetinden, kendisine şirk koşanlar hâriç, hepsini af ve mağfiret etti. Başını semâya kaldır! Ne görüyorsun bak?” dedi. Resûlullah mübârek başını semâya kaldırıp semâya bakınca, semâ kapılarının açılmış olduğunu, meleklerin dünyâ semâsından Arşa kadar secdede olduklarını, ümmeti için Allahü teâlâdan af ve mağfiret dilediklerini ve semâ kapısında seslenen bir melek olduğunu, birinci semânın kapısındaki meleğin; “Bu gece rükû’ edenlere ne mutlu.” İkinci semânın kapısındaki meleğin; “Bu gece secde edenlere ne mutlu.” Üçüncü semânın kapısındaki meleğin; “Bu gece Allahü teâlâyı ananlara ne mutlu.” Dördüncü semânın kapısındaki meleğin; “Bu gece duâ edenlere ne mutlu.” Beşinci semânın kapısındaki meleğin; “Bu gece Allah korkusundan ağlayanlara ne mutlu.” Altıncı semânın kapısındaki meleğin; “Duâ edip, bu gecede duâsı kabûl olanlara ne mutlu.” Yedinci semânın kapısındaki meleğin; “Duâ eden yok mu? Ona istediği verilecektir” dediğini gördü.

“Şa’bân’ın onbeşinci gecesi olduğu zaman, gecesini namazla, gündüzünü oruçla geçiriniz. Çünkü Allahü teâlâ, benden mağfiret isteyen yok mu ? Onu af ve mağfiret edeyim. Belâya mübtelâ olmuş olan yok mu? Ona afiyet vereyim. Rızık istiyen yok mu? Ona rızık vereyim ve daha başka şeylerle nidâ buyurur. Bu, fecir doğuncaya kadar devam eder.”

Ramazan ayı ve fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Bir kimse Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları affolur.”

“Allahü teâlâ Ramazân-ı şerîfin her gecesinde, “İstiyen yok mu? Ona vereyim. Tövbe eden yok mu? Tövbesini kabûl edeyim. Affını ve mağfiretini istiyen yok mu? Onu af ve mağfiret edeyim” buyurur.”

“Eğer kullar, Ramazân-ı şerîf ayındaki fazilet ve ihsânları bilselerdi, bütün senenin Ramazan olmasını isterlerdi. Çünkü bu ayda çok sevâb vardır.”

“Ramazan ayı gelince, Cennet kapıları açılır. Cehennem kapıları kapanır.”

“Eğer Allahü teâlâ, göklerin ve yerin insanlarla konuşmasına izin verseydi, yerler ve gökler, Ramazân-ı şerîf ayında oruç tutanlar ile konuşurlardı.”

“Ramazân-ı şerîf ayında bir fakire bir sadaka veren kimseye, Ramazan’dan başka bir ayda, üzerine güneş doğan herşeyi tasadduk eden (sadaka olarak veren) kimseye verilen ecir ve sevâb gibi ecir ve sevâb verilir. Ramazan’da bir tesbih okuyana, diğer aylarda yüzbin tesbih okumuş gibi ecir ve sevâb verilir. Ramazan’da bir mü’mini giydiren kimseye, Allahü teâlâ, kıyâmet gününde herkesin huzûrunda en güzel elbiselerden yediyüz tane giydirir. Bu ayda bir açı doyurana (bir oruçluya iftar verene), yer dolusu altın vermiş gibi sevâb verilir.”

“Sizden birisi iftar edeceği zaman, hurma ile iftar etsin. Hurma bulamazsa, su ile iftar etsin.”

Nafile oruç ve fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Aşure günü oruç tutan kimseye, bin (nafile) hac, bin (nafile) umre ve onbin şehîd sevâbı verilir. Kim Aşure gecesi oruçlu bir mü’mine iftar verirse, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin hepsine iftar vermiş, onları doyurmuş gibi olur. “Kim Ramazân-ı şerîfte oruç tutar, ondan sonra de Şevvâl’den altı gün oruç tutarsa, bütün seneyi oruçla geçirmiş gibi olur.”

“Kim Arefe günü oruç tutarsa, Allahü teâlâ onun iki sene önceki ve iki sene sonraki günahlarını affeder.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz bana, şu üç şeyi ölünceye kadar bırakmamayı öğretti. Abdestli olarak yatmak, her ay üç gün oruç tutmak ve kuşluk namazını terk etmemek.”

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, Hazreti Ebû Zer’e “Ey Ebû Zer! Her ay üç gün oruç tutacaksan, (Kamerî) ayın 13. 14 ve 15. günleri oruç tut!”

Zekât, sadaka, sadaka-i fıtr: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Kim Ramazan’da oruç tutar, fakat sadaka-i fıtrı vermezse, orucu, yer ile gök arasında asılı kalır.”

“Mallarınızı, zekât vermek sûretiyle koruyunuz! Hastalarınızı, sadaka vererek tedâvi ediniz! Belâları, duâ ile karşılayınız”.

“Allahü teâlâ, verilen sadaka ile yetmiş belâyı def eder. Zelîl, kötü, çirkin olarak can vermek de bu belâlardandır.”

Haccın fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Allahım! Hac edeni ve onun, senden af ve mağfiretini istediği kimseyi af ve mağfiret eyle!”

“Haccın mükâfatı ancak Cennettir.”

“Kim helâlden kazandığı ile hacca giderse, Allahü teâlâ onun her adımına yetmiş hasene (iyilik) sevâb yazar ve onu yetmiş derece yükseltir.”

“Kim giderken veya dönerken Mekke yolunda vefât ederse, Allahü teâlâ onu elbette af ve mağfiret eder. Onu, akrabasından yetmiş kişiye şefaatçi eyler.”

Cihâdın fazileti: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Cennet, kılıçların gölgesi altındadır.”

“Allahü teâlâya, Allah yolunda akıtılan bir damla kan ile, Allah korkusundan akan bir damla göz yaşından daha sevimli birşey yoktur.”

Zinâ, livâta ve harama bakmanın kötülüğü: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“İnsanların amelleri her Cum’a günü iki kere bana arzedilir (gösterilir). Allahü teâlânın gadabı, bunlardan en çok zinâ eden kimseyedir.”

“Harama bakmak, şeytanın oklarından zehirli bir oktur.”

“Zinâ, fakirlik getirir.”

“Allahü teâlâ, Lût kavminin yaptığı işi (livâta) yapana la’net eylesin.”

“Zinâ yapanların yüzlerinde, hiçbir nûr ve kıymet yoktur. Allahü teâlâ, onların rızıklarına bereket koymaz. Onlar, Allahü teâlânın katında cîfe’den (leşden) daha pis kokar.”

Helâl kazanç ve faizden kaçınmak: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“İnsanın yediklerinin en hayırlısı, iyisi, bileği ile kazanıp yediğidir.”

“Kazancı, yaşayışı, zâhiri güzel olan ve insanlara kötülüğü dokunmayan kimseye ne mutlu!”

“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, kişi aldığı şeyi, haram yoldan mı, helâl yoldan mı aldığına aldırmıyacaktır.”

“İhtikâr yapanlar (halkın ve ehli hayvanların, yiyecek ve içecek gibi zarurî ihtiyâçlarını insanlara vermeyip, kıymeti, fiatı yükselsin diye saklıyanlar, vurgunculuk yapanlar, karaborsacılar.) Cehennemde, katiller ile aynı derecede (tabakada) bulunacaklardır.”

“Allahü teâlâ faiz yiyene, yedirene, faiz işinin kâtipliğini yapana ve bunun için şâhidlik yapana la’net eylesin.”

“Elinin emeğinden helâl yiyen kimse için Cennet kapıları açılır. İstediğinden girer.”

Bir kimse, “Yâ Resûlallah! Duâlarımın kabûl olması için Allahü teâlâya duâ ediniz” deyince Resûlullah (aleyhisselâm) “Eğer yaptığın duânın kabûl olmasını istiyorsan, kazancını güzel yap! Helâlinden kazan!” buyurdu.

İçkinin haramlığı: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden kimse, üzerinde içki içilen sofraya oturmasın.”

“İçki içen kimse için, kıyâmet gününde Allahü teâlâ meleklere; “Onu tutunuz!” buyurur. Yetmiş bin melek onu yakalayıp yüz üstü sürükleyerek Cehenneme atarlar.”

“Allahü teâlâ kıyâmet gününde, dünyâda iken içki içmiş olan kimseye, dünyâda içkiyi içtiği gibi, kaynar su, içirir.”

“Dünyâda içki içen kimse tövbe etmedikçe, ahıretteki Cennet şerbetinden içemez.”

“Dikkat ediniz! Kim sarhoş olarak ölürse, sarhoş olarak kabre konulur. Allahü teâlânın huzûrunda sarhoş olarak durdurulur. Cehennemin ortasında Sekrân diye isimlendirilen bir dağ vardır. O dağda bir pınar vardır. O pınardan sâdece kan akar. O sarhoş kimsenin yiyeceği ve içeceği sâdece bu kandır. Vay şakinin (Cehennemlik olanın) hâline!”

“İçki içene bir lokma verene, Allahü teâlâ, yılanları ve akrepleri musallat eder. Ona Cehennemin, dimağı kaynatan sadîdinden (kaynamış irininden) yedirilir.”

Yemîn-i fâcire (yalan yere yemîn): Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Yalan yere yemîn, memleketleri tahrîb eder, ömürleri kısaltır.”

“Bir kimse, müslüman bir kimsenin malını elde etmek için yalan yere yemîn ederse, Allahü teâlâyı gadablı olarak bulur.”

“Allahtan başkası üzerine yemîn eden, şirke düşmüştür.”

“Dört kimse vardır ki, Allahü teâlâyı gadcıblandırır: Çok yemîn eden satıcı, hîlekâr fakir, zinâ eden ihtiyâr ve zâlim devlet reîsi.”

“Yalan yere yemîn etmek malı yok’ eder, kazançta bereketi giderir.”

Gıybet ve nemime: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Mi’râc gecesi semâya götürüldüğüm zaman bir kavme uğradım ki, etlerinden kesilip sonra da onlara, “Bunları yiyiniz! Kardeşlerinizin, yediğiniz etleridir” deniyordu, Cebrâil’e “Ey Cebrâil! Bunlar kimlerdir?” dedim. “Onlar, senin ümmetinden nemmam (koğucu, söz taşıyıcı) olanlardır” dedi.”

“Kim iki kişi arasında nemime (söz taşımak) için yürürse, Allahü teâlâ onun kabrine bir ateş musallat eder ki, o ateş, kıyâmete kadar o kimseyi yakar.”

Müslümanların arasını bulmak: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“İnsanların arasını ıslâh edenlere ne mutlu! Onlar, kıyâmet gününde Allahü teâlâya yakın kimselerdir.”

“İki kişinin arasını ıslâh eden kimse, şehîd sevâbı kazanır.”

“İki müslümanın, birbirine üç günden fazla dargın durması helâl değildir.”

Müdârâ (Dîni ve dünyâyı korumak için, dünyalık vermek) ve ihtiyâçlarını gidermek: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Îmândan sonra aklın başı, insanlara müdârâ etmektir.”

“Kim bir mü’mini sevindirirse, Allahü teâlâ da kıyâmet gününde onu sevindirir.”

“Müdârâ sadakadır.”

“Selâm vermek ve güzel söz, Allahü teâlânın af ve mağfiretini gerektiren şeylerdendir.”

“Kim bir müslüman kardeşinin bir hacetini giderirse, Allahü teâlâ da onun yüz hacetini giderir.”

Ana-babaya iyilik: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Allahü teâlânın rızâsı, ananın ve babanın rızâsındadır. Allahü teâlânın gadabı da, ana ve babanın gadabındadır.”

Resûlullaha (aleyhisselâm), “Yâ Resûlallah! Babanın, çocuğu üzerindeki hakkı nedir?” diye suâl edildi. “Babası yaşadığı müddetçe, çocuğunun ona itaat etmesidir” buyurdu.

“Ana ve babaya sövmek, büyük günahlardandır.”

“Bir kimse, anne ve babasının yüzüne merhametle bakarsa, o kimseye kabûl olunmuş bir hac sevâbı yazrlır.” “Yâ Resûlallah! Yüzbin kere bakılsa yine öyle olur mu?” diye suâl edilince; “Evet, yüzbin kere bakılsa yine öyledir” buyuruldu.

Çocuğun ana-baba üzerindeki hakkı: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Mü’minin çocuğu, ciğeri gibidir. Kendisinden önce vefât ederse, kendisine şefaatçi olur. Kendisinden sonra vefât ederse, kendisi için Allahü teâlâdan af ve mağfiret diler ve Allahü teâlâ da onu mağfiret eder.”

“Çocuklarınız, Allahü teâlânın size ihsânıdır. Dilediğine kız, dilediğine erkek verir.”

“Hangi erkek, hanımını döverse, Allahü teâlâ onu, kıyâmet gününde mahlûkların önünde rezîl ve rüsvâ eder. Öncekiler ve sonrakiler, herkes de onun bu hâlini görürler.”

“Evlâdınıza, yedi yaşına geldiği zaman namazı emredin. On yaşına geldiklerinde kılmazlarsa, el ile hafifçe dövün. On yaşında yataklarını ayırınız.”

“Kişinin çocuğunu terbiye etmesi, bir sa’ sadaka vermesinden daha hayırlıdır.”

“Babanın çocuğuna duâsı, peygamberin ümmetine duâsı gibidir.”

“Kimin iki kız kardeşi veya iki kızı olur da onlara iyilik ederse, ben ve o, Cennette şu ikisi gibi olacağız.” (Resûlullah (aleyhisselâm) böyle buyururken, işâret ve orta parmakları ile işâret buyurdu.)

“Çocuklarınıza ikram ediniz. Onları güzel terbiye ediniz.”

Karı-kocanın birbirlerine olan hakları: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Sizin en hayırlı olanınız, zevcesine (hanımına) karşı en iyi olanınızdır.”

“Cebrâil, kadınlar üzerinde öyle durdu ki, onları boşamanın haram olduğunu bildirecek zannettim.”

“Hangi kadın ki, kocasının rızâsı ve izni olmadan evden çıkarsa, güneşin ve ayın üzerine doğduğu herşey ona la’net eder.”

“Kocasına, “Allahü teâlâ sana la’net etsin” diyen kadına, Allahü teâlâ la’net eder.”

“Allahü teâlâ, kendisine zenginlik verdiği hâlde, çoluk-çocuğuna cimrilik eden, onları darlık içinde geçindiren kimse bizden değildir.”

“Eğer bir kimsenin, Allahü teâlâdan başka birine secde etmesi emrolunsaydı, kadının kocasına secde etmesi emrolunurdu.”

“Kocasına yedi gün hizmet eden kadına, Allahü teâlâ yedi Cehennem kapısını kapatır, sekiz Cennet kapısını açar. O kadın, dilediği kapıdan hesapsız olarak Cennete girer.”

Akrabaya iyilik: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Akraba ile alâkayı, ilişkiyi kesen, Cennete giremez.”

“Selâm ile de olsa, akrabalarınızı ziyâret ediniz!”

“Sevâb bakımından en beğenilen tâat sıla-i rahmdir (akrabayı ziyâret ederek onlarla görüşmek, hiç olmazsa mektûpla veya selâm göndererek alâkayı devam ettirmekdir. Onlara iyilik etmekdir).”

“Sıla-i rahm, ömrü arttırır.”

Hizmetçilere iyilik: Resûlullah (aleyhisselâm) bir hutbelerinde; “... Ellerinizdeki kölelere de iyilik edin...” (Nisâ-36) meâlindeki âyet-i kerîme hakkında buyurdular ki: “Onlara yediriniz! Giydiğinizden giydiriniz! Onlara, güçlerinin yetmiyeceği işleri teklif etmeyiniz! Çünkü, onlar da et ve kandır. Onlar da sizin gibidirler. Kim onlara zulmederse, ben o zulmedenin hasmıyım. Allahü teâlâ da onların hâkimidir.”

Komşu hakkı: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Sizden en hayırlı komşu, komşusuna en iyi olandır.”

“Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden, komşusuna iyilik etsin, ikramda bulunsun!”

“Cebrâil bana, komşu hakkından o kadar tavsiyelerde bulundu ki, komşuyu komşuya vâris (mirasçı) yapacak zennettim.”

“Kim komşusuna haksız yere eziyet verirse, Allahü teâlâ onu Cennetin kokusundan mahrûm eder. Onun yeri Cehennemdir.”

Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ali’ye buyurdu ki: “Yâ Ali! Komşuna, evinin ehline, mu’âşerette bulunduğun (beraber olduğun) kimselere iyilik et! Sana yüksek dereceler ihsân olunur.”

“Kötülüklerinden komşusunun emîn olmadığı kimse, Cennete giremez.”

“Komşusuna ikram edene Cennet vâcib olur.”

“Allahü teâlânın, meleklerin ve bütün insanların la’neti, komşusuna eziyet eden kimseyedir.”

“Kim, üç komşusu kendisinden râzı olarak vefât ederse, Allahü teâlâ onu af ve mağfiret eder.”

“Komşusunun aç yattığını bildiği hâlde kendisi tok yatan kimse, kâmil bir mü’min değildir.”

Fakirleri, yetimleri sevmek ve onlara iyilik etmek: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“En hayırlı ev, içerisinde yetim bulunup iyilik edilen evdir.”

“Kim bir mü’mini giydirirse, Allahü teâlâ da ona, kıyâmet gününde bin hulle (Cennet elbisesi) giydirir, onun bin ihtiyâcını giderir. Ona bir senelik ibâdet sevâbı yazar, gökteki yıldızlardan çok bile olsa günahlarını af ve mağfiret eder, ona vücûdundaki her kıla karşılık bir nûr verir, kabir azâbını ondan kaldırır, Sırat köprüsünü geçmeyi, azapdan emîn olmayı nasîb eder ve ona Cehennemden kurtuluş berâtı (nişanı) verir.”

“Kendi ayıbı ile uğraşması, kendisini başkalarının ayıbları ile meşgûl olmaktan alıkoyan, helâl yoldan mal kazanıp Allah yolunda harcayan, aşağı kimselere merhamet eden ve ilim ehli ile beraber olan kimselere merhamet eden ve ilim ehli ile beraber olan kimselere ne mutlu!”

“Kim bir yetimi, küçüklüğünden büyüyünceye kadar terbiye ederse, Allahü teâlâ, ondan türlü belâları, sıkıntıları kaldırır. Bu sıkıntılardan en hafifi, delîlik, cüzzam ve barasdır.”

İyilik yapmak: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Müslüman kardeşinin yüzüne tebessüm, sadakadır.”

“Dikkat ediniz! Müslüman kardeşini güler yüz ile karşılaman, kabında bulunan suyu onun kabına dökmen iyiliktendir.”

“İki haslet vardır ki, pek yüksektirler: Allahü teâlâya îmân ve müslümanlara faydalı olmak.”

Misâfir ve misâfirlik: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Misâfirlik üç gündür. Üç günden fazlası sadakadır.”

“Resûlullah (aleyhisselâm) Cebrâil’den (aleyhisselâm) şöyle nakletti: Misâfir, mü’min kardeşinin evine girdiği zaman, onunla beraber bin bereket ve bin rahmet girer. Allahü teâlâ o ev ehlinin günahlarını mağfiret eder. İsterse günahları, denizlerdeki köpüklerden ve ağaçlardaki yapraklardan daha çok olsun. Allahü teâlâ, onlara bin şehîd sevâbı verir.

Misâfirlerin yediği her lokmaya karşılık, onlara bir hac ve umre sevâbı yazar ve onlar için Cennette bir şehir bina eder.”

“Misâfirine ikram etmeyen, bizden değildir.”

“Kim, gösteriş ve şöhret için birşey yedirirse, Allahü teâlâ ona, Cehennem sadîdinden (kaynamış irin) yedirir.”

Su vermek ve yemek yedirmek: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Susuz kalmış bir mü’mine su içiren kimseye, Allahü teâlâ Cennet şerbeti içirir.”

“Herhangi bir mü’min, bir susuza su içirirse, âhırette Allahü teâlâ ona benim havzımdan içirir.”

“Bir mü’min, bir açı doyurursa, Allahü teâlâ da onu, Cennet yemekleriyle doyurur.”

“Yemeklerinizi takvâ sahiplerine yediriniz.”

“Allahü teâlânın rızâsı için, aç bir kimseyi doyurana, Cennet vâcib olur.”

“Kim, (memleketinden uzak düşmüş, yabancı) garîb bir kimseye bir içim su verirse, Allahü teâlâ onun, dünyâ ve âhırette yetmiş ihtiyâcını giderir.”

Yiyecekler: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Bir topluluk, ekmeği hafif görürse, Allahü teâlâ onlara musibet olarak açlık verir.”

“Ekmek ikram ediniz. Ekmekte, gökden inen ve yerden çıkan bereket vardır.”

“En iyi yemeğiniz ekmek, en iyi meyveniz üzümdür.”

“Kabağa iyi sarılınız! Çünkü o, kalbe ferahlık verir ve dimağı kuvvetlendirir.”

“Zeytin yiyin. Çünkü o, aklı kuvvetlendirir!

“Nar yiyiniz. Ondan mi’deye düşen her tane, kalbi parlatır.”

Yolculuk ve garîbler (gurbette bulunanlar): Hadîs-i şerîfde bu husûsta buyuruldu ki:

“Müslümanın, dîni kendi dîni gibi olan bir hanımı, hayırlı evlâdı, sâlih arkadaşları ve rızkını memleketinde te’min etmiş olması saadettendir.”

Yeme âdabı hakkında: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Mü’minin alâmeti üçtür: Oruç tutmayı tercih ettiği için yemesi azdır. Allahü teâlâyı zikri (hatırlamayı) tercih ettiği için lüzumsuz sözü azdır. Gece namaz kılmayı tercih ettiği için uykusu azdır.”

“Kim sofradaki kırıntıları yerse, rızkı geniş ve bol olur. Çocuğu ve torunu ahmaklıktan korunur.”

“Allahü teâlânın en râzı olduğu yemek, yiyenlerin çok bulunduğu yemektir.”

“Sizden birisi yemek yemek istediği zaman, Bismillâhirrahmânirrahîm desin ve önünden yesin.”

“Kim yemek yer ve yemeği tuz ile bitirirse, Cennete girer.”

Bina yapmak ve ağaç dikmek: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Bir müslüman, bir şey eker, ondan bir insan, kuş veya herhangi bir hayvan yerse, o yenilen şey, o kimse için sadaka olur.”

“Bina yapmakta haramdan sakınınız. Çünkü haram, harablığın ve yıkıklığın temelidir.”

“Lâzım olmayan ve ihtiyâç olmayan her bina, sahibi için vebaldir.”

“Kim bir mescid yaparsa, Allahü teâlâ, Cennette onun için bir köşk bina eder.”

Uzlet (yalnızlık) ve afiyet: Bu husûsta hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Diline sahip ve evi geniş olan, hatâ ve günahından dolayı ağlıyan kimseye ne mutlu.”

“Yalnız başına olmak, kötü kimse ile beraber oturmaktan daha hayırlıdır.”

“Sâlih arkadaş, yalnızlıktan hayırlıdır.”

“Cennetin ortasında ikâmet etmek istiyen, cemâatten ayrılmasın. Çünkü şeytan, tek kişi iledir.”

“Allahü teâlâdan af ve afiyet iste!”

“Kişinin, kendisini ilgilendirmiyen şeyi terk etmesi, müslümanlığının güzelliğindendir.”

Kanâat: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Kanaatkar ol, insanların en şükredicisi olursun.”

“Kanâat, bitmeyen bir hazînedir.”

“İslâm ile şereflenen, hayâtı için kâfi nafakaya sahip olan ve bunda kanâat eden kimseye ne mutlu.”

“Mü’minlerin en hayırlısı, kanaatkar olanı; en kötüsü de, tama’ sahibi olanıdır.”

“Duânın en hayırlısı, gizli olanı, rızkın en hayırlısı, kâfi olanıdır.”

“Cebrâil bana; “Hiçbir nefs, rızkını tamamlayıp bitirmedikçe ölmiyecektir” dedi.”

“Sizden birisinin dünyâdan edindiği, yolcunun azığı kadar olsun.”

“Azığına râzı olmayan kimsenin kalbi meşgûl olur, nefsini yorar. Ahırete, mizanda (amellerin tartılması sırasında) hüsrana uğrar.”

Hırs ve tama’: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Dikkat ediniz! Kim, müslüman kardeşinin malına tama’ ederse (Onda gözü varsa) malının bereketi gider.”

“İnsanlar üzerinde öyle bir zaman gelecek ki, o zaman, dünyâya en düşkün olanları, yaşlıları, ihtiyârları olacaktır.”

“Âdemoğlunun altından iki vadisi olsaydı bir üçüncüsünü daha isterdi. Âdemoğlunun içini sâdece toprak doldurur.”

“Emellerinizi kısa yapınız. Allahü teâlâdan nasıl haya edilmesi gerekiyorsa, öylece haya ediniz.”

Bir hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyuruyor ki: “Ey Âdemoğlu! Az ile kanâat etmezsen, çok ile de doymazsın.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Dünyâ çöplüktür. Onun talipleri, (ona gönül verenler) köpeklerdir.”

Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek: “Beni Allahü teâlâya yaklaştıracak birşey öğret” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Kızgınlığını söndür” buyurdu.

Tevekkül: Bu husûsta Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Allahü teâlânın hükmüne rızâ göstermek, Âdemoğlunun saâdetindendir. (Se’âdet, Cennetlik olmak demektir.) Allahü teâlânın hükmüne kızmak, Âdemoğlunun şekâvetindendir. (Şekavet, Cehennemlik olmak demektir.)”

“Eğer Allahü teâlâya hakkıyle tevekkül etmiş olsaydınız, kuşların rızıklandığı gibi, siz de rızıklanırdınız.”

“Kim insanların en kuvvetlisi olmak isterse, Allahü teâlâya tevekkül etsin.”

“Kulda şu beş haslet bulunmadıkça, îmânı kâmil bir kul olamaz: Allahü teâlâya tevekkül etmek. Allahü teâlâya tefviz (Helâl ve fâideli şeyleri kazanmağa çalışmak, fakat onlara kavuşmağı Allahü teâlâdan beklemek). Allahü teâlânın emrine teslim olmak. Allahü teâlânın hükmüne rızâ göstermek. Allahü teâlâdan gelen belâ ve musibetlere sabır ve tahammül etmek.”

Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip; “Ey Allahın Resûlü! Bana kısa bir nasîhatta bulun?” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm); “Senin hakkında hükmettiği herhangi bir şeyden dolayı Allahü teâlâyı suçlama!” buyurdu.

Tedbir (Bir işte başarılı olmak için lâzım olan hazırlık), meşveret (istişârede bulunma, danışma) ve nasihat: Bu husûsta Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Müslümanların birbirine nasihat etmeleri ve birbirlerine merhametli olmaları gerekir.”

“Müslümanın, müslüman üzerinde altı hakkı vardır: Biri diğerini da’vet ettiği zaman, da’vetine icabet etmek. Hastalandığı zaman, ziyâret etmek. Vefât ettiği zaman, cenâzesinde hazır bulunmak. Karşılaştığı zaman selâm vermek. Nasihat istediği zaman, nasihat etmek. Aksırıp elhamdülillah deyince, yerhamükellah demek.”

“Tedbîr, hayâtın, yaşamanın yarısıdır.”

“Akıl sahipleri ile istişâre ediniz. Böylece doğruyu bulursunuz. Onlara karşı gelmeyiniz. Yoksa, pişman olursunuz.”

“Üç kimseye azap yoktur: Müslümanlara nasihat edene, hayrı gösterene, Allahü teâlânın taksimine rızâ gösterene.”

Dilin muhafaza edilmesi: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden, ya hayır söylesin yahut sussun!”

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, Hazreti Ebû Zer’e; “Sana, bedene çok kolay, dile de hafif gelen, fakat mizanda (âhırette tartılırken) çok ağır gelen bir ibâdeti bildireyim mi? Susması uzun olmak ve güzel ahlâk” buyurdu.

“Dilini hayırdan başkasından muhafaza et. Çünkü sen, bununla şeytanı mağlup edersin.”

“Ey Allahın Resûlü! Kurtuluş hangi şeydedir?” denilince; “Diline sahip ol!” buyurdu.

“Yerine getiremiyeceğin bir va’di (sözü) kardeşine yapma!”

“Çok konuşanın hatâsı çok olur. Hatâsı çok olanın ise, günâhları çok olur. Günâhı çok olan da, Cehenneme lâyıktır.”

“Allahü teâlâ, dilini muhafaza eden kimsenin ayıbını örter.”

“Düşmanlık ve asabiyyet (kızgınlık) ile söylenen söz, damlayan bir kan gibidir.”

Doğruluk ve yalan: Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) geldi. “Üç günâha tutuldum. Onları terk edemiyorum. Zinâ, yalan söylemek ve içki içmek” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) ona, “Yalanı benim için terket” buyurdu. O kimse kabûl edip, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrundan ayrıldı. Yine, zinâ yapma durumu ile karşı karşıya kaldı. Fakat kendi kendine: “Eğer zinâ yaparsam, Resûlullah da (aleyhisselâm) bana, “Zinâ ettin mi?” diye sorarsa, ben de, “Evet” dersem, bana had cezası vurur (ceza verir). Eğer, “Hayır zinâ yapmadım” dersem, O’na verdiğim ahdi (sözü bozmuş olurum” deyip, zinâyı terketti.

Sonra, içki içme durumu ile karşı karşıya kaldı. Yine kendi kendine aynı şeyleri düşünerek onu da terketti.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Doğruluğa sarıl! Çünkü doğruluk, iyiliğe götürür, iyilik ise, Cennete götürür.”

“Yalandan sakınınız! Çünkü yalan, kötülüğe götürür, kötülük ise, Cehenneme götürür.”

“Sözün âfeti, yalan söylemektir.”

“Yalancı şâhidlik yapan, kıyâmet günü, dili Cehenneme sarkıtılmış olarak diriltilir.”

“Yalancı şâhidliği, ancak münâfık yapar.”

Akıllı kimse: Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

“Ahmakla beraber olmayınız! Akıllıdan da ayrılmayınız!”

Affetmek, kızgınlığı söndürmek, hilm (yumuşaklık): Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Gadaba gelen (sinirlenen) bir kimse, dilediğini yapmaya gücü yettiği hâlde, kızgınlığını söndürür, yumuşak davranırsa, Allahü teâlâ onun kalbini emniyyet ve îmân ile doldurur.”

“Kişi, hilmi (yumuşaklığı) sebebiyle, gündüzleri oruç tutup, gecelerini ibâdetle geçiren kimsenin derecesine yükselir.”

“Allahü teâlâ, asla bir kimseyi cehâlette azîz kılmaz. Hilm (yumuşaklık) ile de bir kimseyi zelîl kılmaz.”

“Kıyâmet gününde, “Nerede Allahü teâlânın kendilerine ücretlerini vereceği kimseler?” diye nidâ edilir. Bunun üzerine, insanları affedenler kalkarlar ve Cennete girerler.”

“İslâmın süsü hilm, Kâ’be-i muazzamanın süsü, tavaf ve tesbihtir.”

“Bir kimse Allahü teâlânın rızâsı için gadabını (kızgınlığını) giderirse, Allahü teâlâ da, kıyâmet gününde ondan azâbını kaldırır.”

Tevâzu’ (Alçak gönüllü olmak), kibir (Kendini başkalarından üstün görmek) ve ucb (Yaptığı ibâdetleri iyilikleri beğenip bunlarla öğünmek):

Bu husûslardaki hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Allah için tevâzu göstereni, Allahü teâlâ yükseltir.”

“Kim Allahü teâlâya karşı kibirlilik yaparsa, Allahü teâlâ onu öyle alçaltır ki, onu esfel-i sâfilîne (Cehennemin en aşağı tabakasına) düşürür.”

“Eşyasını kendi taşıyan kimse, kibirden uzak olur.”

Cömertlik ve cimrilik: Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Müslümanda şu iki şey bulunmaz: Cimrilik ve kötü zan.”

“Cimri ve yaptığı iyiliği başa kakan kimse, tövbe etmedikçe Cennete giremez.”

“Cimri kimse, Allahü teâlâdan, insanlardan, Cennetten uzak ve Cehenneme yakındır.”

Haya: Bu husûsta Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Haya îmândandır, îmân da Cennettedir.”

“Dört şey peygamberlerin sünnetlerindendir: Koku sürünmek, evlenmek, misvak kullanmak ve haya.”

“Hayanın hepsi hayırdır.”

“Haya, hayır getirir.”

“Bu ümmetten ilk kaldırılacak şey, haya ve emânettir.”

“Haya ile îmân, beraberdirler. Biri gidince, diğeri onu ta’kib eder.”

Emânet ve hıyânet: Bu husûsta Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Kim, garîb (memleketinden uzakta bulunan) kimseyi aldatırsa, şefaatime ve sevgime kavuşamaz.”

“Emânet rızkı, hıyânet fakirliği çeker.”

“Sana güvenen kimseye, emâneti eda et. Sana hainlikte bulunan kimseye hainlik etme!”

“Bizi aldatan, bizden değildir.”

“Kim bir mü’mini alış-verişte aldatırsa, kıyâmet günü yahudilerle beraber haşrolunur. Çünkü, yahûdiler, insanlar arasında müslümanlara en fazla hile yapanlardır.”

“Ateşin odunu yemesi gibi, kin ve hased de iyilikleri yer.”

“Dikkat ediniz! Allahü teâlânın ni’metlerinin düşmanları vardır.” “Allahü teâlânın ni’metlerinin düşmanları kimlerdir?” diye sorulunca, “Allahü teâlânın kendilerine olan lütuf ve ihsânından dolayı insanları kıskananlardır” buyurdu.

Mahlûkâta merhamet: Bu husûsta hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Merhametli olanlara, Rahmân (Allahü teâlâ) merhamet eder.”

“Sizden birisi, kendisi için istediğini, müslüman kardeşi için de istemedikçe kâmil bir mü’min olamaz.”

“Nefsin için istediğini, insanlar için de iste, kâmil bir mü’min olursun.”

“Allahü teâlânın, kalbine, insanlara karşı merhamet koymadığı kimse, hüsranda, ziyanda olan, muradına nail olamıyan kimsedir.”

“Merhamet, ancak Cehennemlik kimselerde bulunmaz.”

“Kalbler, kendilerine iyilik eden kimselere sevgi ve kendilerine kötülük yapanlara buğz etme tabiatı üzere yaratılmıştır.”

“Ümmetimin, ümmetime en merhametlisi Ebû Bekr, din husûsunda en şiddetlisi Ömer, en hayâlısı Osman, onların cömert ve cesur olanı Ali’dir” (r.anhüm).

“İnsanların en iyisi, insanlara faydalı olanıdır.”

Hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyurdu ki; “Merhametimi isteyen, mahlûkâtıma merhamet eylesin.”

Güzel ahlâk: Bu husûsta hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

Resûlullaha (aleyhisselâm), “Cennete en çok ne ile girilir?” diye sorulunca; “Takvâ (Haramlardan sakınmak) ve güzel ahlâk ile” buyurdular.

Yine Resûlullaha (aleyhisselâm) “İnsan en çok ne ile Cehenneme gider?” diye sorulunca; “Karnı, (mi’desi) ferci ve kötü ahlâkı ile” buyurdular.

“Güzel ahlâk, kişinin saâdetindendir.”

“Güzelin de güzeli, güzel ahlâktır.”

“Güzel ahlâkın güzelliği gibi güzellik yoktur.”

“Kişi güzel ahlâkı sebebiyle, gündüzleri oruç, geceleri ibâdet eden kimsenin derecesine erişir.”

Sabır: Bu husûsta hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“İstenmiyen şeylere karşı sabırlı olmakta çok hayır vardır.”

“Sabrın sevâbı, tahammül gösterilen sıkıntı miktarına göredir.”

“Kocasının kötü ahlâkına sabreden kadına, Allahü teâlâ, Âsîye binti Muzâhim’in sevâbı kadar sevâb verir.”

Hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyuruyor ki: “Bir kulumun malına veya çocuğuna veya bedenine bir musibet (belâ, sıkıntı veririm de, o kulum bu masîbeti güzel bir sabırla karşılarsa, kıyâmet gününde onun amellerini tartmak için mizan kurmaktan, onun dîvânını, amel defterlerini yaymaktan haya ederim.”

Şükür: Bu husûsta Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Kime bir iyilik yapılır, o da, “Cezâkellahü hayren” (Allahü teâlâ seni hayırlarla mükâfatlandırsın) derse, ona çok güzel bir duâ yapmış olur.”

“İnsanlara teşekkür etmeyen, Allahü teâlâya şükretmemiş olur.”

“Ni’meti insanlara bildirmek (tahdîs-i ni’met) şükürdür.”

“Allahü teâlâ, kulunun yiyip, içip, sonra da bunlardan dolayı Allahü teâlâya hamdetmesinden hoşnûd olur.”

“Ni’metlere insanların en lâyıkı, onlara en çok şükredenidir.”

Fakirlik: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Cennetin kapısında durdum. Cennette bulunanların çoğunluğunun fakir olduğunu gördüm.”

“Bana bir melek gelip, “Ey Muhammed! Rabbin sana selâm söylüyor, isterse Mekke vadisini onun için altın yaparım” buyuruyor deyince, Ben de, “Ey Rabbim; bir gün doyup sana hamd ederim, bir gün aç kalıp, şükrederim” dedim.”

“Eğer dünyânın, Allahü teâlâ katında sivrisinek kanadı kadar bir kıymeti olsaydı, dünyâda kâfire bir içim su vermezdi.”

“Dünyânın zillet ve meşakkatine, zorluk ve sıkıntılarına aldırmayınız. Çünkü dünyânın zillet ve meşakkati, sahibi için; âhirette izzet, kıymet, hürmet, saygı, ikram ve rahatlıktır.”

Mal: Hadîs-i şerîflerde bu husûsta buyuruldu ki:

“Her kavmin bir fitnesi vardır. Benim ümmetimin fitnesi, maldır.”

“İyi mal, sâlih kimse için ne iyidir.”

“Ey Âdemoğlu! Benim malım, benim malım dersin. O maldan senin olan; yiyerek yok ettiğin, giyerek eskittiğin ve Allah için vererek sonsuz yaşattığındır.”

Sultan hakkında: Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

“Kıyâmet gününde Allahü teâlânın en sevdiği ve O’na en yakın olan, âdil devlet reîsidir.”

Tövbe ve istiğfar: Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“En faziletli duâ istiğfardır.”

“Can gargaraya gelmeden önce tövbe eden kimsenin tövbesini, Allahü teâlâ kabûl eder.”

“Günahın keffâreti pişmanlıktır.”

Sünnet ve bid’at: Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Sünnetime ve Hulefâ-i Râşidînin sünnetine yapışınız, sımsıkı sarılınız!”

“Kim sünnet ve cemâat üzere bulunursa, Allahü teâlâ, onun attığı her adımına karşılık on hasene (sevâb) verir ve onu on derece yükseltir.”

“Tevhîd ehli olan ümmetim benden sonra yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Yetmişikisi, bid’at ve dalâlet ehlidir. Bunlar, Cehenneme gider. Diğer bir fırka ise, Ehl-i sünnet ve cemâattir. Bunlar, Cennete giderler.”

“Ümmetim dalâlet üzere birleşmez, ihtilâf gördüğünüz zaman, sivâd-ı a’zama (Ehl-i sünnet âlimlerinin söz birliği ile bildirdikleri Ehl-i sünnet yoluna) yapışınız.”

“Sünnet-i seniyyeye uygun olarak yapılan az bir amel, bid’at bulunan çok amelden hayırlıdır.”

Selâm: Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Binekte olan yürüyene, yürüyen oturana, az olan çok olana selâm verir.”

“Selâm, kelâmdan (sözden) öncedir.”

“Birbirinize selâm veriniz! Birbirinize yiyecek ikram ediniz! Akrabanızın haklarını gözetiniz! Gece herkes uyurken namaz kılınız. Bunları yaparak, selâmetle Cennete giriniz.”

“Ev ehline selâm ver! Evinin bereketi çok olur.”

“Bir kul, bir meclisten ayrılırken selâm verirse, Allahü teâlâ onun bedenindeki her kıla karşılık bin hasene (sevâb) yazar. Onun bin günahını yok eder, o meclis, kıyâmete kadar onun için af ve mağfiret diler.”

Emr-i ma’rûf (iyiliği emretmek), nehy-i münker (kötülükten sakındırmak): Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Sizden kim bir kötülük görürse, ona eliyle mâni olsun! Buna gücü yetmezse, diliyle mâni olsun! Buna da gücü yetmezse, kalbiyle o işi beğenmesin!”

“Acı bile olsa, hakkı söyle!”

“Îmânında veya ibâdetinde bid’at, bozukluk bulunan bir kimseye, Allah için sert bakanın kalbini Allahü teâlâ îmânla doldurur.”

“Kim bid’at sahibine kıymet vermez ve onu aşağı tutarsa, Allahü teâlâ, kıyâmet gününde onu en büyük korkudan kurtarır.”

“Kim iyiliği emreder, kötülükten nehyederse, o, yeryüzünde Allahü teâlânın, kitabının ve Resûlünün halîfesidir.”

Gençler ve ihtiyârlar: Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Allahü teâlâ, tövbe eden gençten çok râzıdır.”

“Yaşlılara, ihtiyârlara saygı gösteriniz. Çünkü ihtiyârlara saygı, Allahü teâlâya hürmettendir.”

“Büyüğüne saygı göstermiyen ve küçüğüne merhamet etmiyen bizden değildir.”

Hastalık ve ziyâret: Bu husûsta Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Hastanın inlemesi, tesbih, Allahü teâlâyı zikirdir.”

“Bir yerde tâ’ûn olduğunu duydüğünüz zaman, oraya girmeyiniz. Sizin bulunduğunuz bir **yerde** tâ’ûn olursa, oradan çıkmayınız!”

Ölüm ve cenâzeyi ta’kib etmek: Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

“Kim bir cenâzeyi ta’kib ederse, Allah için yediyüz gün oruç tutmuş gibi olur.”

“Kabir, ya Cennet bahçelerinden bir bahçe veya Cehennem çukurlarından bir çukurdur.”

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

“Güneş, Cum’a gününden daha faziletli birgün üzerine doğup, batmadı.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nûhbet-ül-leâlî

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 148

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 700

4) Keşf-üz-zünûn sh. 526, 1200, 1224, 1349, 1350, 1868, 1954,

5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 985, 1100

6) Rehber Ansiklopedisi cild-9, sh. 325

7) Nisâb-ül-ahbâr fî tezkiret-il-ahyâr. (Süleymâniye Kütüphânesi lâleli kısmı No: 1504)

SÜHEYLÎ (Abdurrahmân bin Abdullah)

Endülüs’te yetişen Mâlikî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdurrahmân bin Abdullah bin Ahmed el-Haş’amî es-Süheylî el-Endülüsî’dir. Ebü’l-Kâsım, Ebû Zeyd ve Ebü’l-Hasen künyeleri ile tanınmıştır. Fıkıh, tefsîr, hadîs, kırâat, nahiv, lügat, edebiyat ve diğer ilimlerde derin âlim idi. Endülüs’ün büyük şehirlerinden Mâleka şehri yakınlarında bulunan Süheyl beldesinde, 508 (m. 1114) senesinde doğdu. Doğum târihinin 507, 509 ve doğum yerinin Mâleka şehri olduğu da rivâyet edilmiştir. 581 (m. 1186) senesi Şa’bân (başka rivâyette Şevvâl) ayının 26. gününe rastlayan Perşembe günü Merrâkûş’te vefât etti. Öğle vakti defn olundu.

İlim öğrenmekte ve yaymakta çok gayretli olan Süheylî (radıyallahü anh), kırâat ilmini Ebû Dâvûd es-Sagîr, Süleymân bin Yahyâ, Muammer Ebû Bekr, İbn-ül-Arabî, Şüreyh bin Muhammed, Ebû Mensûr bin Hayr ve başka zâtlardan öğrendi. Abdullah bin Muhammed, Ebû Abdullah bin Mekkî ve başka âlimlerden hadîs-i şerîf ilmini öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ayrıca, Ebû Abdullah bin Neccâh ez-Zehebî ve başka birçok büyük âlimden ilim öğrendi ve rivâyetlerde bulundu.

Kendisinden de; Ebû Muhammed el-Kurtubî, Ebü’l-Hüseyn bin es-Serrâc, Ebû Muhammed bin Atıyye, Ebû Hattâb bin Halîl ve başka birçok kimse ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Süheylî hazretleri, küçük yaşlarda iken ilim tahsiline başladı, ilimde çok yükseldi. İlminin çokluğu, aklının, anlayışının ve zekâsının kuvvetliliği ile, zamanındaki âlimlerin üstünü, önderi oldu. Allahü teâlânın fadlından ve rahmetinden bir lütuf olarak birçok güzel hasletler ve üstünlükler bu zâtta toplanmış idi. Onyedi yaşında gözleri a’mâ olduğu hâlde, ilimde yüksek derecelere kavuştu. Her işinde salâh (doğruluk) sahibi idi. Yediği lokmanın helâlden olmasına çok dikkat ederdi. Şüpheli birşey yemezdi. Kanâat sahibi olup, az birşey ile yetinirdi. İlimde çok yükselip, şânı her tarafa yayıldı. Büyüklüğünü bildiren haberler Merrâkûş’e ulaşınca, oraya da’vet edildi. Kabûl edip Merrâkûş’e gitti. Orada, kendisine çok iyilik ve ikramda bulunuldu. Orada takriben üç sene ikâmet etti.

İbn-üz-Zübeyr şöyle anlatıyor: “Süheylî (radıyallahü anh), tefsîr ve hadîs ilminde hafız, hadîs-i şerîfleri rivâyet edenleri tanımakta mahir, kelâm ve usûl ilminde âlim, târih ve neseb ilminde çok kuvvetli, diğer ilimlerde de ilmi pekçok olup, büyük bir âlim idi. Ma’rifetteki (Allahü teâlâyı tanımaktaki), ya’nî evliyâlık yolundaki derecesi çok yüksek idi. Zekâsı çok kuvvetli idi. Kur’ân-ı kerîmi öğretmek ve diğer ilimlerde talebe yetiştirmek husûsunda zamanında bulunanlardan ileri olup, her tarafta onun büyüklüğü konuşulur, onun güzel hâlleri anlatılırdı.

Aklî ve naklî ilimleri kendisinde toplamıştı. Arab dili ve edebiyatını çok iyi bilirdi. Edebiyat, lügat, nahiv, hitâbet ve diğer edebî ilimlerde de çok yüksek idi. Nahiv ilminin öncülerindendir. Aynı zamanda şâir idi. Birçok kıymetli şiirleri vardır.

Süheylî hazretleri, birçok eser tasnif etmiştir. Zamanında bulunan ve kendisinden sonra gelen birçok kimse, eserlerinden istifâde etmişlerdir. Her biri çok kıymetli olan eserlerinden birkaçının isimleri şunlardır: Ravd-ül-enf, Şerh-ül-cümel, et-Ta’rîfu vel-i’lâm bimâ fil-Kur’ân, Mes’elet-üs-sırrı, Deccâl, Mes’eletü rü’yet-üllahi ven-Nebiyyi fil-menâm, Netâic-ül-fîkr, Şerhu’ âyet-il-vasıyyeti fil-ferâiz, Kasîdet-ül-ayniyye.

İbn-i Dıhye diyor ki: “Süheylî (radıyallahü anh), bana bir şiir okudu ve “Her kim ki bu şiirin Arabî olan aslını okuyup, ondan

sonra duâ ederek Allahü teâlâdan bir şey istemişse, o duâ mutlaka kabûl olmuştur" buyurduz. O şiirin tercümesi şudur:

Ey kalblerden geçeni çok iyi bilen Rabbim!
Sığınağım tek sensin başka kime giderim.

Ey her türlü belâya karşı bir tek ümidim!
Yalnız sana yalvarır, senden yardım dilerim.

Ey Rahmet hazînesi sonsuz olan Allahım!
Her türlü hayırları ancak senden umarım.

İhtiyâcımı ancak ben sana arzederim.
Yoktur, red olunursam, gidecek başka yerim.

Yalnız senin fadlına, lütfuna güvenirim.
Şayet men' olunursam kime gidebilirim.

Sana boyun bükmüşüm affeyle bu âsîyi.
Bilirim ki ümitsiz, bırakmazsın kimseyi.

Salât olsun bizlerden Allahın Resûlüne,
İyilik ihsân eyle, eshâbına, âline,

Her mahlûkun üstünü o Resûl hürmetine,
Kavuşalım yâ Rabbî! O'nun şefaatine.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 318

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 147

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1348

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 143

5) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 81

6) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 271

7) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 266

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 520

9) Kâmûs-ül-a'lâm cild-4, sh. 2707

10) El-A'lâm cild-3, sh. 312

11) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 150

12) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1018

SÜLEYMÂN HAKÎM ATÂ

Türkistan evliyâsının büyüklerinden. Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin ileri gelen halîfelerinden idi. Süleymân Bağırganî adıyla da bilinen Hakîm Atâ'nın, Süleymân Atâ ve Hakîm Atâ adında iki ayrı şahıs olduğu da söylenir. Ancak, aynı zât olması daha kuvvetlidir.

Süleymân Hakîm Atâ, daha küçük bir çocuk iken Kur'ân-ı kerîm okumaya başladı. Mektebe gidip gelirken, diğer çocuklar gibi Kur'ân-ı kerîmi boynuna asmaz, eliyle altından tutarak hürmetle taşırdı. Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîme çok hürmet gösteren bu küçücük çocuk, onun okutulduğu mektebe sırtını da dönmezdi. Yüzünü mektebe, arkasını eve dönmüş olarak eve kadar giderdi. Birgün Ahmed Yesevî hazretleri, onun bu hâlini gördü. Çok hoşuna gitti. Hocasının ve annesinin rızâsiyle Süleymân'ı, Kur'ân-ı kerîm öğretmek için yanına aldı. Onbeş yaşına gelince, Ahmed Yesevî hazretlerine tam talebe oldu.

Birgün Hızır aleyhisselâm, Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin yanına geldi. Ahmed Yesevî hazretleri, aralarında Süleymân'ın da bulunduğu birkaç çocuğu odun getirmeleri için gönderdi. Odunları toplayıp dönecekleri sırada, yağmur yağmaya başladı. Odunların hepsi ıslandı. Yalnız elbisesiyle odunları örttüğü için Süleymân'ın getirdiği odunlar kuru kaldı. O kuru odunlarla, diğerleri de tutuştu. Hızır aleyhisselâm, odunların niçin ıslanmadığını sordu, o da, elbisesiyle örttüğünü söyledi. Hızır'ın (aleyhisselâm) bu cevap, çok hoşuna gitti. Süleymân'a; "Bundan sonra adın Hakîm olsun!" dedi. Sonra, mübârek tükrüğünden Süleymân'ın ağzına bıraktı. Süleymân'ın içi, birden nûra gark oldu. Hızır (aleyhisselâm), onun feyzinden diğer insanların da istifâde etmesini emir buyurunca, hikmetler (manzûmeler) söylemeye başladı. Ahmed Yesevî hazretlerinden duyduklarını, şiirlerle diğer insanlara aktardı.

Bir Kurban bayramı günü, Ahmed Yesevî hazretlerinin dergâhında bütün sevenleri toplandı. Hoca Ahmed Yesevî

İmâm oldu. Namaza başladılar. Cemâatta, Hakîm Atâ ile Sûfî Muhammed Dânişmend de vardı. Namaz esnasında Hoca'dan bir ses çıktı. Cemâat, "İmâmın abdesti bozuldu" diyerek namazı terk ettiler. Hakîm Atâ hiç çekinmeden namazına devam etti. Sûfî Muhammed Dânişmend de, Hakîm Atâ'ya bakarak devam etti. Hoca selâm verince, "Ben sizin bu yoldaki derecenizi anlamak istedim. O ses benden değil, belime soktuğum ağaç parçasından çıktı. Sizin bu hâlinizden, benim bir tek müridim, bir de yarım müridim olduğu anlaşıldı" deyip, Hakîm Atâ'ya; "Yarın seher vakti sana bir deve gelecek, ona bin, nerede durursa orada inersin" buyurdu. Ertesi sabah seher vaktinde bir deve geldi. Hakîm Atâ, deveye binip yularını salıverdi. Deve bildiği gibi gitti. Harezm taraflarında bir yerde çöktü.

Kaldırmak istedi, kalkmadı ve bağırdı. Bundan dolayı oraya Bağırgan, Hakîm Atâ'ya da Süleymân Bağırganî dediler. Hakîm Atâ orada devesinden indi. Orası Buğra Hân'ın at sürülerinin otladığı bir yerdi. At sürücüleri, onu buradan kovmak istediler. O da; "Ben bir garîb dervişim, başka bir yere gitmem!" dedi. Onlar da, ellerindeki şeylerle onun üstüne saldırdılar. Hakîm Atâ, ağaçlara seslenip onları tutmalarını istedi. Ağaçlar, Hakîm Atâ'nın üstüne saldıranları dallarıyla sardılar, iki tanesi kaçıp, hâli Buğra Hân'a anlattılar. Buğra Hân, velîleri seven sâlih bir kimse idi. Bu habere çok memnun oldu. "Demek, memleketimizi bir Allah dostu şereflendirmiş" deyip, durumu öğrenmek için adamlarından birini gönderdi. O kimse Hakîm Atâ'ya gelip hâlini öğrendi. Bu sırada ağaçlardan, "Allah dostlarına saldıranlar böyle olur!" diye bir ses gelip, at sürücüleri serbest bırakıldı. Buğra Hân da hâle vâkıf olunca, Hakîm Atâ'nın gönlünü almak ve Allahü teâlânın rızâsına yakın olmak için kızını ona verdi. Kızının adı Anber olup, çok güzeldi. Çeyiz olarak da birçok deve, koyun ve at verdi. Hakîm Atâ da kabûl etti. Buğra Hân ve yardımcıları ona mürîd (talebe) oldular. O da Bağırgan'a yerleşti. Çok meşhûr olup, o beldeleri yıllarca nûruyla aydınlattı. Eline geçen malı da Allah yolunda harcadı. Burada, Anber Ana'dan; Muhammed Hoca, Asgar Hoca, Hubbî Hoca adlarında evlâtları oldu. Birçok talebe yetiştirdi. Halîfeleri arasında Zengi Atâ meşhûr oldu. Süleymân Hakîm Atâ, 582 (m. 1186) yılında vefât edip Harezm'de Akkurgan'a (Bağırgan'a) defnedildi.

Hak yolu, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine tam tâbi olarak, sâde bir şekilde insanlara aktarması, örnek ahlâkı, güzel şiirleri ve yüksek hâlleri ile meşhûr olan Hakîm Atâ, Türkler arasında adetâ destanlaştı. Önceki bir günâhına keffâret olarak, kabrinin üstünden kırk yıl su akacağı bildirilmişti. Vefât ettikten sonra, Bağırgan'ı Amuderya (Ceyhun) nehri bastı. Hakîm Atâ'nın türbesinin üstünden kırk yıl su aktı. Sonra sular çekildi. Türbenin nerede olduğunu kimse bilmiyordu. Bir gece Hakîm Atâ, Hoca Celâleddîn nâmında bir kimsenin rü'yâsında göründü: "Beni arayıp bul, üstüme türbe yapıp îmâr et!" dedi. Bu ma'nevî işâret üzerine, Hoca Celâleddîn, yanına birçok mal alıp bir kervanla Türkistan tarafına yola çıktı. Daha sonra Bağırgan'a döndü. Bu esnada şiddetli bir fırtına çıkıp, kervandaki bütün malları dağıttı. Güneş doğup ortalık aydınlanınca, Celâl Hoca bir dağın tepesine çıkıp etrâfına bakındı. Karşı dağın tepesinde bir kadın gördü. Yanına varıp, Hakîm Atâ'nın türbesini sordu. Kadın bilmediğini söyleyip, onu ihtiyâr bir kadının yanına götürdü, ihtiyâr kadın, "Oralar su altında kaldı. Türbe kayboldu. Şimdi sular çekildi. Bize yakın bir yerde bir süs ağacı peyda oldu. Gece etrâfında geyikler toplanır, seher vaktine kadar durup ziyâret ederler. Oralardan geçenler, zikir sesleri duyduklarını söylerler. Belki de orasıdır" dedi. Celâl Hoca, gece vakti söylenen yere gitti. Geyikleri görüp, zikir seslerini işitti. Oracıkta uyuya kaldı. Hakîm Atâ rü'yâsına girdi. "Yattığın yerden yedi ayak ileri gel, o yeri kaz, orada bir hasır çıkar, onun altında bir deste gül vardır. İşte orası benim kabrimdir. Giden malın için de tasalanma, hepsi falanca handadır. Onları al gel, üstümüzü îmâr et, kendin de bize komşu ol!" dedi. Celâl Hoca uyanınca, söylenileni yaptı. Mezârı bulup bir nişan koydu. Mallarını gidip aldı. Harezm'den ustalar getirip, orada bir türbe ve imâret yaptı. Kendisi de oraya yerleşip, taliblere ilim öğretip, Hak âşıklarına feyzler saçtı.

"Her gördüğünü Hızır bil, her geceyi kadir bil", "Herkes yahşî (güzel, iyi) biz yaman, herkes buğday biz saman" sözlerinin sahibi olan Süleymân Hakîm Atâ hakkında, "Hakîm Atâ Menkıbesi" ve "Hakîm Atâ Kitabı" adlı eserler yazılarak, kerâmetleri dilden dile, gönülden gönüle aktarıldı.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hazînet-ül-Asfiyâ, Mevlânâ Gulam Sürûr Lâhorî

2) Hakîm Atâ kitabı. Kazan Üniversitesi. 1901

3) Reşahât ayn-ül-hayât sh. 16

TÂC-ÜL-ÂRİFÎN (Ebü'l-Vefâ)

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Vefâ olup ismi, Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Zeyd bin Hasen el-Ârif bin Zeyd bin İmâm-ı Zeynel'âbidîn bin İmâm-ı Hüseyn bin Aliyy-ül-Murtezâ bin Ebî Tâlib'dir (radıyallahü anh). Lakabı ise. Tâc-ül-arifin'dir.

Fakat Kakis diye de anılır. Seyyid Ebü'l-Vefâ 417 (m. 1026) senesi Receb ayının onikinci günü Irak'ın Kusende denilen mevkiinde dünyâya geldi. Seyyid Ebü'l-Vefâ, kerâmet ve hârikada asrının reîsiydi. Zamanın birçok âlimleri ondan istifâde etti ve feyz aldı. Binlerce talebesi vardı. 501 (m. 1107) senesi Rebî'ül-âhır ayının yirminci günü, seksendört yaşında iken vefât etti. Cenâzesini Adiyy bin Müsâfir yıkadı, kefenledi ve defnetti.

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin babasının ismi, Seyyid Muhammed Arîzî' olup, zamanının büyük evliyâsından idi. Menkıbeleri, kerâmetleri çok olan bir zât idi. Yaşadığı beldenin hâkimi, seyyidlere çok eziyet vermeye başlayınca, orayı terk ederek Benî-Nercis kabilesinin yaşadığı köye yerleşti. Bu kabilede yaşıyanlar, dînî yönden çok zayıf idiler. Seyyid Muhammed Arîzî, akşam, yatsı ve sabah ezânlarını okuyarak, namaz kıldı. Ezan sesini duyan oradaki halkın, cenâb-ı Hakkın izniyle, kalbleri yumuşadı ve hepsi namaz kılmaya başladılar. Oranın halkı Seyyid Muhammed Arîzî hazretlerini göndermiyerek, orada yerleşmesini sağladılar. Benî-Nercis kabilesinin reîsi Ömer bin Şirküve bin Ebî Ammâr Nercî'nin Fâtıma isimli bir kızı vardı. Künyesi Ümmü Gülsüm idi. Seyyid Muhammed Arîzî bununla evlendi.

Seyyid Muhammed Arîzî hastalandı. Bu hastalığının ölüm hastalığı olduğunu anladı. Bulunduğu beldenin halkını çağırarak onlara, "Doğru yoldan ayrılmayın. Size gösterdiğim yol üzere olun ve bu yolda ilerleyin" diye vasıyyette bulundu. Hanımına ise, "Yâ hâtun! Erkek bir çocuk dünyâya getirsen gerek. Bu çocuk, büyüyünce yüce bir zât olur. Çok kerâmetleri görülür ve pekçok kimselere doğru yolu gösterir ve kerâmetlerinin ba'zıları daha doğmadan görülür. Bunları bilesin ve bundan gâfil olmayasın" diye vasıyyet etti. Vefâtından sonra, o beldenin halkı oradan göç ettiler. Bu göç esnasında, yolları bir bostan kenarından geçti. Kâfileden birkaç kişi, bostandan izinsiz kavun aldılar. Kesip kervandakilere dağıttılar. Bir parça da Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın annesine verdiler. Annesi o kavunun sahibinden izinsiz alındığından habersiz olduğu için, verilen parçayı yedi. O kavun parçasını yedikten sonra, hemen karnında bir ağrı vâki oldu ve yediklerini çıkarmak için istifra etti. Bu durum kabilenin ileri gelenlerine anlatılınca, Seyyid Muhammed Arîzî hazretlerinin söylemiş olduğu, doğum öncesi kerâmetlerinin görüldüğünü anladılar. Bir süre sonra kâfileyi eşkiyalar bastı ve bütün eşyalarını aldılar. Kâfiledekiler çaresiz, üzüntülü bir şekilde dururlarken, Allahü teâlânın izniyle, eşkiyaların karşısına arslanlar ve yırtıcı hayvanlar çıktı. Onlara saldırmaya başladı. Eşkiyalar, canlarını kurtarmak için, aldıktan bütün eşyâları bırakıp kaçtılar. Kâfiledekiler, eşyalarını eksiksiz olarak aldılar.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, babasının vefâtından iki ay sonra dünyâya geldi. Dünyâya gelir gelmez, o beldede bir takım değişiklikler oldu. Ekinler gelişti, hayvanlar çoğaldı. Her yerde bolluk ve bereket kendini gösterdi. Hiç âfet görülmez oldu. Beldede herkes zengin oldu.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, daha bebek iken oruç tutmaya başladı. Ramazan ayında, gündüzleri annesinin memesinden süt emmez, sâdece geceleri süt emerdi. Ne zaman Allahü teâlânın ismi zikredilse, başını oynatır, dilini hareket ettirirdi. Bebekliğinden i'tibâren Allahü teâlâya ibâdet eden Ebü'l-Vefâ hazretleri, birgün annesiyle birlikte bir yere gitmek için yola çıktılar. Yolda, doğmadan önce annesinin kavun yiyip, o kavunu çıkarmak mecbûriyetinde kaldığı ve eşkıyâların baskınına uğradığı yere geldiler. Ebü'l-Vefâ annesine, "Ey ana! Burasının neresi olduğunu hatırladın mı?" diye sordu. Annesi, "Ey oğul, burasının neresi olduğunu hatırlamadım." diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ, o günkü hâdiseleri anlatmaya başladı: "Ey anne! Burası, babamın vefâtından sonra göç ederken konakladığınız ve kâfileden birkaç kişinin bostandan kavun çaldıkları yerdir. Kavun yerlerken, canın çekmiştir diye sana da vermişlerdi. Sen de bilmeden verilen kavunu yemiştin. O zaman bana hamileydin. Ben karnında sana ızdırab vermiştim. Çünkü o yediğin haram lokma idi. Sonra size eşkiyalar saldırdılar. Üzerinizdeki elbiselere varıncaya kadar, herşeyinizi almışlardı. Siz, çok üzülmüş idiniz. Bunun üzerine Allahü teâlâ meleklerine, aslan ve yırtıcı hayvan sûretine girerek eşkıyâların üzerine

saldırmalarını emretti. Melekler de O'nun emrini yerine getirerek, eşkıyâların üzerine saldırdılar. Bundan dolayı eşkiyalar bütün aldıklarını bırakarak kaçtılar. Siz de bütün malınıza ve eşyalarınıza kavuştunuz, işte o yer burasıdır." Annesi bunun üzerine, "Ey oğul! Sen o zaman daha doğmamış idin. Bunları nereden biliyorsun?" diye sorunca Ebü'l-Vefâ, "Bana Allahü teâlâ bildirdi anneciğim" dedi. Sonra, "Bana Ramazân-ı şerîfte meme verdin. Ben ise memeyi ağzıma alıp emmezdim. Çünkü Hak teâlâ bana hidâyet nûruyla muâmele ederdi. Bunun için meme emmeye ihtiyâcım kalmazdı. O vakit, sen beni hasta sanıp üzülürdün, iftar vakti meme emdiğimi görüp, hasta değilmiş diye sevinirdin" deyince annesi, "Ey Oğul! Baban senin için "Çok kerâmetleri görülür" derdi. Bunlar, o kerâmetlerin ba'zılarıdır" dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Ey ana! Doğru söylüyorsun" dedi.

Kendisine Ebü'l-Vefâ denilmesinin sebebi şöyle anlatılır: Ebü'l-Vefâ daha on yaşında iken, Şenbekî hazretleri onun vasıflarını işitip, görmek istedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri çoğunlukla tenhâ yerlere gider, buralarda Allahü teâlâya ibâdet ederdi. Şenbekî hazretleri, sık ağaçların bulunduğu ormanlık bir yerde onu ibâdet ederken buldu. Yanında, bir köpekle arslan birbirleriyle oynuyorlardı. Şenbekî hazretleri, Ebü'l-Vefâ'nın arkasından yanına vararak selâm verdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri selâmı aldıktan sonra Şenbekî hazretleri, "Sana bir suâlim vardı. Şimdi iki oldu" dedi. Ebü'l-Vefâ, "Buyur, kaç suâl sorarsan sor" deyince Şenbekî hazretleri, "Arslanla köpek yaradılış i'tibâriyle birbirine düşman birer hayvandır. Hâl böyle iken, nasıl oluyor da senin köpeğinle bu arslan oynuyor, bunun sebebi nedir?" diye sordu. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Allahü teâlâ kudret ve inâyeti ile kalbimi temizlediğinden beri, köpeğimle bu arslan dost ve arkadaş oldu" dedi.

Şenbekî hazretleri, "İkinci suâlim ise, herkesin bir derecesi vardır. Sana selâm verdim. Selâmımı iade ederken niçin ayağa kalkıp, bana doğru dönüp de selâmımı iade etmedin?" diye sorunca, Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Yâ Şenbekî! Bu husûsta Allahü teâlâ meâlen şöyle buyuruyor: "Evlere kapılarından gelin ve Allahtan korkun ki, kurtulasınız" (Bekâra-189). Eğer sen karşımdan gelse idin, senin selâmını iade ederken ayağa kalkardım. Fakat sen, âdet olanın aksini yaparak arkamdan geldin. Ben de senin bu hareketinin karşılığında, ayağa kalkmadan selâmını aldım" diye cevap verdi.

Daha sonra Ebü'l-Vefâ hazretlerinin evine beraber gelip, bir süre sohbet ettiler. Sonra Şenbekî hazretleri, "Ey Muhammed! Sende nihâyetsiz bir nûr müşâhede ettim ve başının üzerinde Hak teâlânın nûrundan bir âlem gördüm ki, kıyâmete kadar senin evlâdının kerâmetleri zâhir olup, dillerde söylense gerektir. Sana bu müjdeyi vermeye ve talebeliğime da'vete geldim" dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri de, "Annemden izin alıp öyle geleyim" dedi. Bir süre sonra annesinden izin alarak, Şenbekî hazretlerinin yanına gitmek için yola çıktı. Yolda, bütün hayvanlar ona selâm verirdi. Huzûruna vardığında Şenbekî hazretleri, "Merhaba Ebü'l-Vefâ'ya! Ahdine vefa eyledi, sözünde durdu" dedi. Bunun üzerine ona, Ebü'l-Vefâ künyesi verildi.

Hocası Şenbekî hazretlerinin yanına geldiği zaman kuşluk vakti idi. Öğle vakti olunca, müezzin öğle ezanını okumak için kalkarken, Ebü'l-Vefâ ona, "Daha vakit girmedi. Sabret, Arş'ın horozu ezanı okuduktan sonra okursun" dedi. Bunun üzerine hocası Şenbekî, "Sen Arş'ın horozunun sesini duyuyor musun?" diye sordu. O da, "Evet" diye cevap verdi.

Tâc-ül-ârifîn lakabının verilmesi ise şöyle anlatılır: Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri ile hocası, birgün inzivâya çekildiler. Üç gün kimse ile görüşmeden sohbet ettiler. Dördüncü gün hocası ona, "Yâ Ebü'l-Vefâ! Her yıl bu gece, bütün ricâl-i gayb ehli falan yerdeki sahrada hazır bulunurlar. Orada Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm) onlarla beraber bulunur. Şayet o gecenin ma'nevî feyzinden nasîbini almak istersen, bu gece orada hazır bulunalım" dedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ bu teklifi kabûl etti. Gece vakti olunca, hocası ve Seyyid Ebü'l-Vefâ o sahraya çıktılar. Orada birçok evliyânın ibâdet ettiklerini, niyazda bulunduklarını gördüler. Onlar da bu grubun içine girerek ibâdetle meşgûl olmaya başladılar.

Bu esnada gök gürültüsünü andıran bir ses duyuldu. Ondan sonra nûrdan bir taç zâhir oldu. Onun ışığı her tarafı aydınlattı. O nûrdan taç, Allah dostu velîlere doğru geldi. Orada bulunanlar ona ellerini uzattılar ise de ona erişemediler. Nûrdan taç, en sonunda Ebü'l-Vefâ hazretlerinin mübârek başına indi. Hocası bunun üzerine "Cenâb-ı Hakdan gelen bu taç sana mübârek olsun, yâ Tâc-ül-ârifîn" dedi. Orada bulunanlar da Ebü'l-Vefâ'ya, Tâc-ül-ârifîn dediler. Tâc-ül-ârifîn ismini alan ilk zât Ebü'l-Vefâ hazretleridir.

Derecesi günden güne artan Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri, yetiştiği çevrede Arabca konuşulmadığı için, Arabcayı bilmiyordu. Bir gece Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâsında gördü. Rü'yâsında Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), mübârek parmağını kendi ağzına götürüp, mübârek tükürüğüne bulaştırarak Ebü'l-Vefâ'nın ağzına sürdü. Sabahleyin kalktığında, o kadar güzel Arabca konuşmaya başladı ki, Arabistan'da doğup büyümüş olan ve güzel konuşan kimseler onun kadar fasîh ve belîğ konuşamazlardı.

Ebü'l-Vefâ hazretleri hocasının izniyle Buhârâ'ya gitti. Orada zâhirî ilimlerin hepsini tahsil etti. Tahsilini yaparken, nesebi hakkında kimseye birşey söylemedi. Tahsilini tamamladıktan sonra memleketine dönmek isteyince, arkadaşları ona, "Zâhirî ilimlerin hepsini öğrendin. Memleketine gitmek istiyorsun. Buna şükran olmak için, bizlere bir ziyâfet çekmen gerekmez mi?" dediler. Bunun üzerine "İsteğinizi memnuniyetle yerine getirmek isterim. Fakat fakirim, bu isteğinizi yerine getiremiyeceğim için üzgünüm" dedi. Arkadaşları bu özrünü kabûl etmeyiz, biz ziyâfet isteriz" dediler. Bunun üzerine çaresiz tekliflerini kabûl etmek zorunda kaldı. Fakat ne yapacağını bilemiyordu. Ziyâfet verecek parası yoktu. Bir süre düşündükten sonra Buhârâ melikine gitmeye karar verdi. Melikin yanına varınca ona, "Ben İmâm-ı Ali'nin evlâtlarındanım. Buhârâ'ya ilim öğrenmek için gelmiştim. Tahsilimi tamamladım. Ve memleketime dönmek istedim. Arkadaşlarım gitmeden önce kendilerine ziyâfet vermemi istediler. Fakat ben fakirim, durumum onlara ziyâfet vermeye müsait değildir. Senden, bana yardımcı olmanı istiyorum. Bu yardımın şüphesiz ind-i ilâhide boşa gitmez" dedi. Buhârâ meliki onun bu konuşmasını önemsemedi ve "Burada Seyyid çok olur. Senin İmâm-ı Ali hazretlerinin torunu olduğun ne ma'lûm?" dedi. Bu duruma çok üzülen Ebü'l-Vefâ, melikin huzûrundan çok müteessir olarak çıktı. O gece melîk rü'yâsında kıyâmet kopmuş gördü. O sırada kendisi, anlatılamıyacak derecede susamıştı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Kevser havuzunun başında bölük bölük gelen ümmetine su dağıtmakta idi. Buhârâ meliki Kevser şarâbından içmek için havuzun başına vardı ve "Yâ Resûlallah! Ben de senin ümmetindenim, bana da Kevser şarâbından ihsân eyle. Çok susuzum" dedi. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), "Burada bana ümmetinim diyen çok olur. Fakat bana gerçek ümmet olanlar bildirilir" buyurdular. Melîk "Yâ Resûlallah! Ben de gerçek ümmetindenim" deyince, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Benim neslimden Ebü'l-Vefâ kendisini sana bildirdiği zaman, sen ona i'timâd etmedin. Bana gerçek ümmet olan, benim neslime hakaret nazarıyla bakar mı?" buyurdu. O sırada melîk uykusundan uyandı. O kadar korktu ki, hemen adamlarını sağa sola göndererek, Ebü'l-Vefâ hazretlerini aramalarını emretti. Fakat Ebü'l-Vefâ hazretlerini hiçbir yerde bulamadılar. Bunun üzerine kendisi, Ebü'l-Vefâ hazretlerini bulmak için yola düştü. Onun arkasından yetişip tövbe etti ve önüne kırk yük mal koydu. Sonra fakirlere sadaka dağıttı.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, Buhârâ'dan tekrar hocası Şenbekî hazretlerinin yanına döndü. Hocası Ebü'l-Vefâ'ya çok izzet ve ikramda bulundu. Orada bulunanlar bu duruma çok şaşırdılar. Bunun üzerine Şenbekî hazretleri, Ebü'l-Vefâ'nın üstünlüklerini orada bulunanlara anlattı. Hocası, Ebü'l-Vefâ için ırmak kenarında büyük bir ziyâfet verdi. Ziyâfette Ebü'l-Vefâ hazretlerini tanımayan birçok kimse bulunuyordu. Ziyâfette birçok ilmî konuşmalar yapıldı. Bu arada Şenbekî hazretleri, "Allahü teâlânın kulları arasında öyleleri vardır ki, hırkasını suya atsa suya batmaz ve su onu götürmez" dedi ve hırkasını suyun üzerine bıraktı. Hırka suda hiç batmadı ve olduğu yerden de bir yere gitmedi. Sonra Şenbekî hazretleri kalkıp, o hırkanın üzerinde iki rek'at namaz kıldı. Allahü teâlânın izniyle, hırka hiç ıslanmamıştı. Namazdan sonra hırkasını alıp silkeledi. Hırkadan toz döküldü. Bunun üzerine Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hırkayı aldı. Şenbekî hazretleri, talebesi Ebü'l-Vefâ'nın, kendisinden daha büyük kerâmet göstereceğini biliyordu. Ebü'l-Vefâ'nın boşluğa bıraktığı hırka, havada durmaya başladı. Ebü'l-Vefâ hırkanın üzerine çıkıp, iki rek'at namaz kıldı. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin üzerinde namaz kıldığı bu hırkanın, yerden yüz arşın (68 m.) yükseklikte olduğu rivâyet edilir. Bu kerâmet, Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri hakkında sû-i zanda bulunanları tövbe ettirdi. Hocası oradakilere, "Her müridin saadeti şeyhindedir. Fakat benim saadetim, talebem Ebü'l-Vefâ'dandır" buyurdu. Ebü'l-Vefâ, hocasıyla birlikte üç gün üç gece sohbet ettikten sonra, üçüncü yolculuğuna çıktı. Bu yolculuğu oniki yıl sürdü.

Üçüncü seyahatinin sonunda, Allahü teâlânın kudretiyle yolu, Kisrine adıyla bilinen bir köye düştü. O köyde Şeyh Acemî adında velî bir zât var idi. Kerâmet sahibi olan bu zâta, o beldenin halkı büyük bir zevk ile hizmet ederdi. Şeyh Acemî, o köye gelen misâfiri yemek yemeden göndermezdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri, bu zâtın evinin yanındaki mescide namaz kılmak

için girdiğinde, cemâat namaza durmuştu. O da namaza durdu. Namaz bittikten sonra Ebü'l-Vefâ hazretleri gitmek isteyince, Acemî hazretleri "Sizi da'vet ediyorum. Fakirhâneye buyurun, yemek yiyelim. Da'vete icabet etmek sünnettir" dedi. Bunun üzerine Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ da'veti kabûl etti ve Acemî hazretlerinin evine gittiler. Birlikte yemek yiyip, sohbet ettiler. Aralarında yakınlık hâsıl oldu ve arkadaş oldular. Acemî hazretlerinin ısrârı üzerine, Seyyid Ebü'l-Vefâ üç gün üç gece orada kaldı. Dördüncü gün Acemî hazretleri köyün bütün halkına, Seyyid Tâc-ül-ârifîn'in gitmek istediğini anlattı. Bunun üzerine halk, Ebü'l-Vefâ hazretlerine, "Sizden burda yerleşip kalmanızı istirhâm ediyoruz. Buradaki müslüman halk, sizden istifâde etsin. Sayenizde birçok kimseler hidâyete kavuşsun" diye ısrar ettiler. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri "İstihâreye yatayım. Allahü teâlâ ne buyurursa ona göre hareket ederim" dedi. Bu sırada Acemî hazretleri bu sözü yerinde bularak, "Yâ Seyyid! Bir arzum daha var. Bu fakirin kızını almak için de istihâreye yat. Bakalım ne buyurulacak. Ertesi gün Ebü'l-Vefâ, "Bana, ceddim Hazreti Ali'nin kabrine senin ile beraber gitmem ve o ne buyurursa ona göre hareket etmem buyuruldu" dedi. Bunun üzerine Acemî hazretleri ile Ebü'l-Vefâ hazretleri birlikte mezarlığa gittiler. Burası Hazreti Ali'nin esas kabr-i şerîfi değildi. O gece orada uyudular. Ebü'l-Vefâ hazretleri rü'yâsında atası Hazreti Ali'yi gördü. Ali (radıyallahü anh), ona orada kalıp Acemî'nin kızını almasına izin verdi. Ebü'l-Vefâ, sabah olunca Acemî hazretlerine durumu anlattı. Bu duruma çok sevindi ve büyük bir âlim, halk ve sâlihler topluluğu önünde kızını ona nikahladı. Bu hâtunun ismi Huseyna olup, gayet güzel, zahide ve âbide idi. Hanımı, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin hizmetini görmekle ve ibâdetle meşgûl olurdu.

Daha sonra Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri, Kalmine'ye geldi ve orada yerleşti. Burada halka hakîkî müslümanlığı anlatmaya ve talebe yetiştirmeye başladı. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin talebeleri çok idi. Bunlardan yüksek derecelere ulaşanlardan ba'zıları şunlardır: Ali İbni Heytî, Bekâ İbni Batû, Mâcid-i Kürdî, Ahmed-i Baklî, Ramazân-ı Mecnûn, Muhammed Mısrî, Muhammed Kemahî, Mahmûd Keyyâl, Şerafüddîn Ebü'l-Abbâs, Ali İbni Üstâd, Receb-i Vâsıtî, Ebû Bekr-i Busti, Mukbil Hadim, Ebü'l-İzz Kalânisî, Muhammed Türkmânî Hâmid-i Sûfî, Hüseyn-i Râî, Ali İbni Asfer, Şihâbüddîn İbni Akîl, Muhyiddîn-i Mendelcî, Ebû Bekr-i Zinharân, Abdurrahmân Düceylî, Osman Mi'berânî, Askeri-i Şevdî, Abdurrahmân Tafsuncî, Seyyid Matar.

Ebü'l-Vefâ, ilim öğretmekle meşgûl olduğu sırada, bir gece rü'yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Rü'yâsını şöyle anlatır: "Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Eshâbı ile beraber oturuyordu. Ben Eshâbdan bir zâta, "Bu topluluk nedir?" diye sordum. O zât da, "Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya, Allahü teâlâ yedi yâren verdi. Bu topluluğun gayesi, onları ta'yin etmektir" dedi. Ben bunu duyunca, bir köşede edeble oturdum. O ta'yin olacak kimseleri görmek için beklemeye başladım. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); İmâm-ı Hasen, İmâm-ı Hüseyn ve İmâm-ı Zeynel Âbidîn'e, "Gidin, Tâc-ül-ârifîn'in akrabasından Seyyid Matar, Seyyid Kâzım, Seyyid Muhammed, Seyyid Ali İbni Kamîs, Abdurrahmân Tafsuncî, Ali İbni Hayti, Seyyid Askeri-i Şevdî adlı yedi kimseyi alıp getirin" buyurdu. Onları alıp, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna getirdiler. Ben bu zâtları görünce çok sevindim. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Yâ Hasen, yâ Hüseyn, yâ Zeynel Âbidîn! Gidiniz, oğlunuz Ebü'l-Vefâ'yı getirin" buyurdu. Bu emir üzerine onlar gelip, beni Peygamber efendimizin huzûruna götürdüler. Ben selâm verip, Peygamberimizin mübârek elini öptüm. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bana, "Merhaba yâ Ebü'l-Vefâ! Allahü teâlâ sana hem dünyâda hem âhırette yâren olarak bu yedi kişiyi verdi" buyurdu. Ben "Yâ Resûlallah, bunların derecesi nedir?" diye suâl edince, "Yâ Ebü'l-Vefâ! Senin yârenin olan bu yedi kişi dünyâ ve âhırette sa'îd kimselerdir. Bunların nesli kıyâmete kadar kesilmeyip, bütün dünyâya yayılsa gerektir" buyurdu. Sonra o zâtlara dönerek, "Birer ellerinizi Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın sırtına, birer ellerinizi de benim elimin altına koyup bî'at ediniz, ona yâren olunuz" diye emir buyurdu. Onlar bu emri yerine getirdiler.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Ebü'l-Vefâ'ya dönerek, "Yâ Ebü'l-Vefâ! Sana yedi yâren verdik. Kim bunlara ihlâs ve sıdk ile riyasız muhabbet besler ve mürîd olursa, kıyâmet gününde benim bayrağım altında haşrolunur. Benim evlâdım olan Seyyidlere kim hürmet ederse, aynen bana hürmet etmiş olur. Bana hürmet eden, Allahü teâlâya hürmet etmiştir. Allahü teâlâya hürmet eden, Cenneti kazanmıştır. Benim evlâdıma kim hürmet etmezse, bana hürmet etmemiş olur. Bana hürmet etmiyen, Allahü teâlâya hürmet etmemiştir. Allahü teâlâya hürmet etmeyenin yeri ise Cehennemdir.

Ey Ebü'l-Vefâ! Sana ve yârenlerine vasıyyetim olsun. Kıyâmete kadar kimseyle kavga ve anlaşmazlık çıkarmayın. Çünkü kavga ve anlazmazlık karışan silsilenin nesli helâka uğrar. Ey Ebü'l-Vefâ! Benim sünnetimi yerine getirip bu yedi yâreninin eteğine yapışan saadete ulaşır. Bunlardan uzaklaşan ise, benden uzaklaşmış olur" buyurdu. Ben bu ahde sâdık kalacağımı söyledim ve yedi zâtı da cân-ı gönülden yârenliğe kabûl ettim. Peygamber efendimiz duâ ettiler. Kapı çalınmasıyla uyandım."

Hanıma, "Git, bak kim gelmiş?" dedim. Hanım kapıyı açınca, o yedi zâtı gördü ve bana "Yedi kişi geldi, seni soruyorlar" dedi. Ben de onları içeri da'vet ederek, onlara yemek yedirdim ve "Gelmenizin sebebi nedir?" diye sordum. Onlar da, "Rü'yâmızda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördük. Bize Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ sizin zâhiren ve bâtınen atanız oldu. Ona gidin, buyurdu" dediler. Ben de onlara gördüğüm rü'yâyı anlattım. Onlar zâhiren de bana bî'at ettiler.

Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ'yı, halka hizmet edip gâfilleri doğru yola sokmak için devamlı çalışır gören Ehl-i sünnet düşmanları, onu çekemediler. Halîfe Kâim biemrillah'a, "Zeynel Âbidîn oğullarından bir kimse vardır. Ona büyük bir halk topluluğu tâbi oldu. Hilâfet benim hakkımdır diye iddiada bulunuyormuş. Şimdiden çâresine bakılmazsa, ileride büyük bir fitne olur" diye Ebü'l-Vefâ hazretlerine iftira ederek şikâyet ettiler. Bu şikâyet üzerine halîfe hayli tasalanıp, şüpheye düştü. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin nasıl bir zât olduğunu merak ederek, onu çağırmak için adam gönderdi.

Gönderdiği kimseler, Tâc-ül-ârifîn'in yanına gelip, "Halîfe hazretleri sizi istiyor" dediler. O da, "Da'vete icabet etmek lâzımdır" deyip, halîfenin yanına gitmeye niyet etti. Bunu duyan halk, "Sizinle biz de gelelim" dediler. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri onları bundan men etti ise de, Dicle kenarına vardığında, arkasında büyük bir halk kalabalığı vardı. Bunları geri döndüremedi. Bu kalabalık için, ba'zı kimseler onbin kişi, ba'zıları da daha fazla idi, dediler.

Kıyıda bekleyen gemiciler. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin arkasında o kalabalığı görünce, "Halîfenin huzûruna bu kadar adam götürmek doğru olmaz" diyerek, gemilerine binip oradan uzaklaştılar. Sâdece Osman Mi'berânî adındaki bir gemici, Ebü'l-Vefâ nasıl bir zâttır? dedikleri gibi kerâmet ehli midir?" diye merak ederek ve bunları öğrenmek için orada kaldı.

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanına gelerek, "Yâ Seyyid, gemi şimdi ücrete tâbidir. Karşıya geçebilmen için ücret vermen gerekir" dedi. Ebü'l-Vefâ da hizmetçisine, "Hazırda ne varsa ver" buyurdu. O da, hazırda olan yüzelli dînârı Osman Mi'berânî'nin önüne koydu. O zaman o, "Ben böyle bir ücret istemiyorum" deyince Tâc-ül-ârifîn, "Nasıl bir ücret istiyorsun?" diye sordu. Osman Mi'berânî de, "Yarın kıyâmet gününde, Sırat köprüsünü geçmeme kefil olmanı ve açık bir delîl göstermeni isterim" dedi. Bunun üzerine Tâc-ül-ârifîn murâkabeye daldı. Sonra da Osman Mi'berânî'ye dönüp, "Allahü teâlânın isminde ibret vardır. Sırat'ı geçersin İnşâallah!" dedi. Osman, "Yâ Seyyid, buna açık bir delîl istiyorum" dedi. Bunun üzerine Seyyid Ebü'l-Vefâ, Allahü teâlâya duâ etti. O anda Osman'a bir hâl oldu ve kendini kaybetti. Bir süre sonra tekrar kendine geldi. Daha sonra Tâc-ül-ârifîn ve yanındaki büyük âlimler gemiye binerek, halk ise, kimi suyun üzerinden yürüyerek, kimi bir adımda karşıya geçtiler.

Ba'zı kimseler ve oğlu, Osman Mi'berânî'ye, "Kendini kaybettiğin zaman ne gördün?" diye sordular. O da, "Kıyâmetin kopmuş olduğunu gördüm. Halk mahşer yerine toplanmış, kimi sevinçli kimi üzüntülü idi. Sırat köprüsü kurulmuş idi. İnsanlar Sırat'tan geçmeye başladılar. Fakat pek az kimse Sırat'ı geçebildi. Çoğu Sırat köprüsünden yuvarlanarak, Cehenneme düştü. Ben bu durumu görünce, içime bir korku düştü. O anda yanıma Ebü'l-Vefâ hazretleri geldi. Elimi tutup beni Sırat köprüsünün yanına götürdü. Besmele çekti ve "Durma geç" dedi. Tâc-ül-ârifîn'in bu sözlerinden sonra, "Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hürmetine, Osman Mi'berânî ve onun zürriyeti geçsin" diye bir nidâ işittim. Bunun üzerine ben, Besmele çekerek Sırat köprüsüne ayak bastım ve yıldırım gibi geçtim. Arkama baktığım zaman, bir grup insanın arkamdan geldiğini gördüm. "Bunlar senin zürriyetindir" diye bir nidâ duydum" diye anlattı.

Tâc-ül-ârifîn Bağdad'a yaklaştığı zaman, bütün halk onu karşılamaya geldi. Büyük bir hürmetle şehrin kapısından içeri aldılar. Ebü'l-Vefâ hazretleri câmiye girdi. Câmiye o kadar çok insan geldi ki, iğne atsan yere düşmezdi. Tâc-ül-ârifîn minbere çıkıp, halka va'z ve nasîhatta bulundu ve hakîkatleri açıkladı. Daha sonra, halkı geçmiş günahları için tövbe etmeye da'vet etti. Allahü teâlânın inâyetiyle, halkın kapalı olan göz ve kalbleri açıldı. Çok kimseler Ebü'l-Vefâ hazretlerinin huzûrunda tövbe etti. Yatsı namazına kadar, halkın huzûruna

gelip tövbe etmesi sürdü. Yatsı namazından sonra Ebü'l-Vefâ hazretleri hizmetçisine, "Halka söyleyin, kalabalık yapmasınlar, evlerine gitsinler" dedi. Bunun üzerine halkın büyük çoğunluğu evlerine gitti ise de, bir kısmı kalıp ibâdetle meşgûl oldular. Bu durum halifeye bildirildi. Halife kıyâfet değiştirerek, Tâc-ül-ârifîn'in bulunduğu câmiye geldi. Onun nûra gark olmuş bir hâlde oturmakta olduğunu, yanındaki zâtların Allahü teâlâya ibâdet ettiklerini, kendilerini ilâhi bir rûhâniyetin nûrunun sarmış olduğunu gördü. Halifenin yanında Şafiî mezhebi fıkıh âlimi Sa'îd İbni Ebî Nasr da bulunuyordu. Halife ona, "Ben bu Seyyid Ebü'l-Vefâ'yı imtihan etmek istiyorum, sen ne dersin?" diye sordu. Sa'îd İbni Ebî Nasr ise, "İmtihan etmeye gerek yoktur. Zira hak üzere oldukları gün gibi açıktır" dedi. Halîfe onun sözünü hiç kale almadı. O Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerini imtihan etmek ve böylece kalbini tatmin etmek istiyordu. Câmiden ayrılarak sokakları ve kalabalık yerleri dolaşmaya başladı. Bir yerde kadınlar toplanmış, Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl idi. Halîfe bunların arasına girip bir kadının eline yapışıp sıktı. Kadın, tebdil-i kıyâfetle dolaşan halîfeyi tanıyarak, "Yâ halîfe! Benden uzak dur. Ben Allahü teâlâya ibâdetle meşgûlüm" dedi. Halîfe bu duruma çok şaşırdı. Biraz ileride gördüğü bir kızın etini tutup sıktı. O kız da halîfeyi tanıyarak, "Ey halîfe! Utanmıyor ve Allahü teâlâdan korkmuyor musun? Şayet biraz önce elini tutup sıktığınız benim kızkardeşim olmasaydı, seni bağırarak rezîl rüsvâ ederdi. Yanımdan git. Şimdi biz Allahü teâlâdan başkasıyla meşgûl olmayız" dedi. Halîfe utanılacak bir duruma düştü. Saîd İbni Ebî Nasr, "Yâ emîr-ül-mü'minîn! Ben size denemeye lüzum yok dememiş miydim. Zira onun nûru buradaki bütün halka sirayet etmiş. Bu zâtın velî olduğu ma'lûmunuzdur. Fakat ille de tecrübe etmek istiyorsanız, ulemâdan ve fukahâdan yüce kimselerin hazır bulunduğu bir meclisde Tâc-ül-ârifîn'e çözülmesi zor konularla ilgili sorular sorulsun. Eğer o âlimler, Ebü'l-Vefâ'yı sorulara cevap veremez hâle getirirlerse, Tâc-ül-ârifîn da'vâsında yalan söylüyordur. Fakat sorulan sorulara cevap verirse, onun arkasını bırakmaktan başka çâre yoktur" dedi.

Bu teklif, halîfenin hoşuna gitmedi. Güvendiği hizmetçilerinden biri olan Muhammed Kadirî'ye yedi parça hamur tulumu vererek Ebü'l-Vefâ hazretlerine gönderdi. Ve hizmetçisine; "Bunları al, Ebü'l-Vefâ'ya götür. Ona selâmımı söyle. Halîfe size, erkeklerle kadınların bir arada meclis kurmasını ve bu gönderdiklerimi yemelerini, çünkü onun bulunduğu meclise böyle gerekir dedi" diyesin.

Muhammed Kadirî, o yedi parça hamur tulumunu alıp, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin huzûruna gitti. Fakat korkusundan halîfenin söylediklerini ona söyleyemedi. Halîfeye de gidip, "Emriniz üzere Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın huzûruna gittim. Fakat söylediklerinizi korkumdan söyleyemedim" diyemezdi. Tâc-ül-ârifîn hazretlerine, Allahü teâlânın izniyle bu durum ma'lûm oldu. Muhammed Kadirî'yi yanına çağırıp ona, "Yâ Muhammed Kadirî! O tulumların içinde yağ ve baldan başka birşey yok. Bu yağ ve balları, halîfe dervişlere gönderdi, diyesin" dedi. Sonra içeriye seslenerek, "Ey dervişler, tabaklarınızı getirin. Halîfe sizlere yağ ve bal göndermiş" dedi. Dervişler tabaklarını alıp getirince, Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Ey Muhammed Kadirî! Bunları eşit şekilde dağıt" diye buyurdu. Muhammed Kadirî tulumlardan birini açınca, içinde bembeyaz bal olduğunu gördü. Bal çok temiz ve güzel idi. Allahü teâlânın kudreti, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin himmetiyle, tulumun içindeki hamur, bembeyaz bir bal olmuştu. Dervişlere bu balı taksim etti. Daha sonra tulumlardan birini daha açınca, icindekinin yağ olduğunu gördü. Bunu da dervişlere dağıttı. Dervişlerin tabakları yağ ve bal ile doldu. Balın güzel kokusu hiç unutulmadı.

Tâc-ül-ârifîn, bir kabın içinin bir tarafına ateş, bir tarafına pamuk, bunların ortasına da kar koyarak, Muhammed Kadirî ile halîfeye gönderdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri bununla halîfeye, "İşte erkeklerin şehveti ateş, kadınların ki ise pamuk gibidir. Ateşle pamuk bir arada durmaz. Bu kabda karın, ateşin pamuğu yakmasına mâni olduğu gibi, araya bir velînin himmeti girerse, ateşin pamuğu yakmasına mâni olur" demek istedi. Halîfe kabı açıp içindekileri görünce, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin ne demek istediğini çok iyi anladı. Kabın içindekileri boşalttırarak, içine yılan yavrusu koydurdu ve Muhammed Kadirî'ye, "Bu kabı alıp Ebü'l-Vefâ'ya götür, içinde ne olduğunu kimseye söyleme" dedi. Muhammed Kadirî o kabı alıp, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin huzûruna getirip önüne koydu. Seyyid Ebü'l-Vefâ o zaman, "Ey Muhammed Kadirî! O mahcûb halîfeden getirdiğin kab nedir? O hiç utanmaz mı?" dedi. Muhammed Kadirî, "Yâ Seyyid! Halîfe bunun içinde olanı söylemememi ve senin keşif yoluyla bilmeni istedi" dedi. O zaman Seyyid Ebü'l-Vefâ, "Halîfeniz evliyâyı böyle âdi bir şeyle mi imtihan eder? Bu çok âdi bir harekettir" buyurdu. Küçük bir çocuk olan kardeşinin oğlu Seyyid Matar'a dönerek,

“Yâ Matar! Bu kabın içinde ne olduğunu keşif yoluyla bunlara söyle” buyurdu. O da, “Yâ Seyyid! Bütün makamları, yerleri keşif yoluyla inceledim. Bir yılan yavrusunu, annesinin yanında göremedim. Meğer o yavru tutulup, bu kaba konmuş. Bu kabın içindeki yılan yavrusudur” dedi. Muhammed Kadirî bunları duyunca kendini kaybetti. Bir süre sonra kendine gelince, üzerinde bulunan değerli elbiseleri çıkararak, yamalı ve ucuz bir elbise giydi. Varını yoğunu fakirlere dağıttı. Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerinin eline yapışarak, cân-ı gönülden ihlâs ile tövbe etti ve Ebü’l-Vefâ hazretlerinin talebesi olmak istedi. Bu isteği Seyyid hazretleri tarafından kabûl edildi.

Halîfe bunları duyunca, çok huzûrsuz oldu. Sebebi ise, en yakın adamı olan Muhammed Kadirî’nin Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerine talebe olması ve diğer yakınlarını da o zâta talebe olacağından, makamının elden çıkacağından korkması idi. Hâlbuki, Tâc-ül-ârifîn hazretlerinin nazarında, onun makamının hiç önemi yok idi. Halîfe hâlâ tereddüt içinde idi. Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerini bir daha imtihan etmek istedi. Bunun için helâl yoldan kazanılmış yüz dînârın içine, haram yoldan kazanılmış on dînâr koydu. O on dînârın üzerine, kendisinin anlıyabileceği bir işâret koydu. Bunların hepsini bir kese içine koyarak, adamlarından birine verdi ve “Bunları Ebü’l-Vefâ’ya götür, talebelerine dağıtsın” dedi. Gönderdiği kimse, Ebü’l-Vefâ’nın huzûruna gelerek, halîfenin dediğini söyledi. Ebü’l-Vefâ hazretleri, “Keseyi çevir de mührü açılsın” buyurdu. O kimse söylenileni yaptı ve kesenin içindekileri bir tabağa boşalttı. Seyyid Ebü’l-Vefâ, “Şunları ayır. Şunları da, şunları da” diyerek, halîfenin karıştırdığı haram yoldan kazanılmış olan on dînârı birer birer ayırdı. Helâl yoldan kazanılmış olan yüz dînârı alıp kabûl etti. On dînârı da bir keseye koydurarak, “Bu dinarlar, fakirlere nafaka olarak harcanamaz. Götür kendisi harcasın” diyerek, halîfeye geri gönderdi. Halîfe, on dinârı eline alınca gördü ki, hepsi işâretlediği ve haram yoldan kazanılmış olan dinarlar idi. O zaman anladı ki, Tâc-ül-arifîn Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri, Allahü teâlânın veli kullarındandır.

Doğruyu inkâr eden sapık kimseler, halîfenin huzûruna gelip, Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri için, “Bu kimse, uzakta iken yakınınıza getirdiniz. Buraya gelmesiyle, bütün Bağdad halkı ona tâbi oldu. Muhammed Kadirî, senin en yakın adamın ve en sâdık hizmetçin idi. O dahi seni terk edip ona talebe oldu” dediler. Bu ve buna benzer kötüleyici sözler söylediler.

Muhammed Kadirî, Ebü’l-Vefâ’ya talebe olunca, kendisine Ebü’l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: “Sana, halifenin karşısında iftihar edebileceğin ve onun seni o vaziyette görüp niyetini düzeltebileceği bir vazîfe vereyim.” Onu talebelerin helasını silip süpürmek ve temizliği ile uğraşma işiyle vazîfelendirdi. Muhammed Kadirî bu vazîfeyi kabûl edip, ihlâs ve gönül rızasıyla, seve seve talebelerin helâsını temizlemeye başladı. Halifenin yanında ve onun yakın adamlarından olmayı, Ebü’l-Vefâ hazretlerinin yanında bulunarak, dervişlerin helâsının temizliğiyle uğraşmaya tercih ediyordu!

Ba’zı kimseler halîfeye, “Senin en yakın adamın ve en iyi hizmetçin Muhammed Kadirî, Seyyid Ebü’l-Vefâ’nın en iyi itaat eden talebelerinden olmuş ve senin yanında olmayı ve sana hizmet etmeyi, talebelerin helâsını temizlemeye tercih ediyor. Senin adamlarını ayartıp, kendi hizmetinde tutan bu gibi kimseleri şehirde bulundurmanız doğru değildir. Eğer biraz daha burada kalırsa, bütün adamlarınızı ayartıp yanında çalıştıracak” dediler. Böyle sapık kimselerin sözleri, halîfe üzerinde etkisini gösterdi. Ulemâyı toplıyarak, onlarla meşveret etti ve onlara “Nasıl hareket edelim?” diye sordu. Bunlar sükût edip bir cevap vermediler. Ba’zıları, “Şehirden uzaklaştıralım” dediler. Ba’zıları da, “Câmilerde, minberlerde va’z ve nasihat etmesine ve halkın tövbe etmesi için meclisler tertip etmesine müsâade etmeyiniz” dediler, İbn-i Akîl ise, “Yâ Emîr-ül-mü’minîn! Ulemâ toplansın. Bunların herbiri, ayrı ayrı gayet güç suâller hazırlayıp ona sorsunlar. Şayet o suâlleri cevaplandırırsa ne âlâ. Yok bu suâlleri cevaplandırmaktan âciz ise, gerisini siz bilirsiniz” dedi. İbn-i Akîl’in bu teklifi halîfenin hoşuna gitti ve “Ne kadar ulemâ ve büyük fıkıh âlimi var ise toplansınlar, içinden çıkılması zor olan ne kadar güç mes’ele ve suâl varsa ona sorsunlar. Eğer bu suâllere cevap verebilirse, onu kendi hâline bırakalım. Şayet bu suâlleri cevaplandıramazsa, kürsüsünü başına yıkıp şehirden sürelim” dedi. Sonra Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerine durumu bildirdiler. O da, “İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretlerinin türbesinin batı tarafında, gömülü bir minber vardır. O minber demirdendir. O demir minberi halîfenin topladığı âlimlerin, bana suâl soracakları yere koysunlar. Sonra etrâfında ateş yakıp, kıpkırmızı oluncaya kadar kızdırsınlar. O minberin üzerine çıkıp, Allahü teâlânın izniyle, soracakları suâllerin hepsinin cevâbını veririm” buyurdu.

Onun bu sözleri halifeye iletildi. Halîfenin emri ile o yeri kazdılar. Ebü’l-Vefâ hazretlerinin dediği gibi o minberi

buldular. Binbir güçlükle onu çıkarıp, geniş bir alana koydular. Etrâfına ve yanına çok büyük odunlar yığdılar. Sonra odunları ateşe verdiler. Ateş, üç gün üç gece yandı. Minber ateşin te'sîriyle kıpkırmızı oldu. Bağdad halkının hepsi, o alanda toplanmış idi. Halifenin ve ulemânın oturacağı yerin yakınındaki ateşi temizlediler. Halife minbere yakın bir yere oturdu. Halkın birçoğu, "Bu ateşten kıpkırmızı olmuş demire, insanoğlunun yaklaşması hiç mümkün mü? Nerde kaldı üzerine çıkıp oturmak ve kendisine sorulan suâllere cevap vermek" dediler. Halîfeye daha önce Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerini kötüleyenler de o alana geldiler. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin, ateşten kızarmış minberin üzerinde yanmasını ve ona sorulacak suâllere cevap verememesini istiyorlardı. Suâl soracak olan âlimlerin sayısı kırk kadar idi. Bunların onu Hanefî mezhebi, onu Şafiî mezhebi, onu Mâlikî mezhebi, onu da Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi idi. Dört mezhebde, o zamanda onlar kadar âlim kimse yoktu. Onlar gelip yerlerini aldıktan sonra, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin minbere çıkması istendi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, Besmele çekerek minbere çıktı. Peygamber efendimize salât-ü selâm getirdikten sonra hutbe okudu. Ateşten kıpkırmızı olan demir minberin üzerinde, ayağını bile kıpırdatmadı. Bu hâldeki minber, vücûdunu zerre kadar incitmedi.

Bu hâli gören halîfe, âlimler ve halk çok şaşırdılar. Halîfenin, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri hakkındaki tutumu değişti. Hiç kimsenin onu inkâr edecek hâli kalmadı. Başta halîfe olmak üzere, orada bulunan herkes, Tâc-ül-ârifîn'in Allahü teâlânın velî bir kulu olduğunu kabûl ve tasdik ettiler. Esâsında bu durumu, Tâc-ül-ârifîn'i sevmeyen ve ona düşman olanlar, onu halîfenin gözünden düşürmek için hazırlamışlardı.

Daha sonra Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Kim suâl sormak ve münâzara etmek istiyorsa gelsin" dedi. Fakat kalabalık meydandan, özellikle o kırk âlimden hiç kimse ona cevap vermedi. Sapıklar, âlimlere "Biz sizi niye buraya getirdik? Hazırladığınız suâllerinizi sorsanıza" dediklerinde, âlimler "Vallahi biz, gerçekten cevâbı zor sorular hazırlamıştık. Fakat şimdi onların hiçbirini hatırlıyamıyoruz. Bildiğimiz bütün herşeyi de unuttuk" dediler. O âlimlerin arasından bir zât, "İslâm nedir?" diye sordu. Seyyid Ebü'l-Vefâ "Hangi İslâmı soruyorsun. Senin İslâmından mı soruyorsun, yoksa benim İslâmımdan mı?" diye söyleyince o zat, "İslâm iki türlü müdür diyorsun?" dedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ, "Evet iki türlüdür. Sizin İslâmınız, îmânınızın aynıdır. Sen; Allahü teâlâ birdir, eşi ve benzeri yoktur. Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm) hak peygamber diye dilinle söyler, kalbinle buna inanırsın. Hak teâlânın ve Resûlünün emrini tutup onunla amel edersin. Ama bizim İslâm anlayışımız ve kabûl edişimiz ba'zı değişiklikler arz eder. Şöyle ki: Biz, îmânın yanında, hiçbir zaman Allahü teâlâdan gâfil olmamak İslâmdır, deriz. Sizin orucunuz; Ramazân-ı şerîfte fecrin ağarmasından, güneş batıncaya kadar, yemeden-içmeden sakınmak ve akşam olunca da iftar etmektir. Bizim orucumuz ise; yiyeceklerden, giyeceklerden ve bütün kâinattan uzak durmaktır. Biz, dünyâ ni'metlerinden, sâdece ibâdet ve tâatte güç kazanmak için faydalanırız. Ve bizim için esas, bütün ahlâk bozucu şeylerden uzak durmaktır. Zekâta gelince; altından bu kadar, gümüşten şu kadar ve davardan şu kadar deyip, fıkıh kitaplarında beyan buyurulduğu gibi verirsiniz. Bizim zekâtımız; mevcûd olan herşeyi, fazla fazla vermektir ve Allahü teâlânın indinde makbûl olan nesnelerle zenginlik hâsıl edip, bütün varlıklardan el çekmektir.

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, sonra haccı ve diğer emirleri çok açık bir şekilde anlattı. Sonunda, "Bu anlattığım İslama kim sahiptir?" diye sorunca, hiç kimse cevap vermedi. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ hazretleri: "Ey Cemâat! Benim için çok şiddetli bir ateş kızdırdınız, ama Allahü teâlâ söndürdü. Ba'zı zor suâller hazırlayarak, onların cevâbının verilmemesiyle beni âciz bırakmak istediniz. Fakat, Allahü teâlâ beni değil, sizi âciz bıraktı. Siz istiyordunuz ki, kendiniz fesahat ve belagatla konuşup suâl sorasınız. Ben ise, fesahat ve belagattan uzak olarak suâllerinizi cevaplandırayım. Fakat siz de gördünüz, ben de fasîh ve beliğ söz söylemeye muktedir imişim" dedi ve "Hani bana sormak için suâl hazırlayanlar nerede? Gelsinler, suâllerini sorsunlar!" diye üç sefer yüksek sesle seslendi. Hiç kimse cevap vermeyince kendisi, "Bana sormak için hazırladığınız hâlde, Allahü teâlâ tarafından size unutturulan suâlleri, O'nun yardımıyla sizlere ben sorayım ve cevâbını vereyim" dedi.

Suâl hazırlayan kırk âlimden ilkine, "Yâ falan! Senin hazırladığın suâl şu değil miydi?" diye sorunca, ondan "Evet" cevâbını aldı. "İşte cevâbı da budur" diyerek, o suâli çok güzel bir şekilde açıkladı. Verdiği cevâbı orada bulunan herkes çok beğendi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, orada bulunan diğer otuzdokuz âlimin hazırladıkları suâlleri tek tek söyleyerek, cevaplarını gayet açık bir şekilde söyledi. Bu durum, başta halîfe ve orada bulunan kırk âlim olmak üzere, herkesi

hayretler içinde bıraktı. Orada bulunanların hepsi, Ebü'l-Vefâ hazretlerine hayran oldular. Tâc-ül-ârifîn sonra onlara, "Ey âlimler! Ey fakîhler! Biliniz ki, medresede öğrenilen ve kâğıt üzerine yazılan ilim zamanla unutulur. Fakat Ledün mektep ve medresesinde öğrenilen ilm-i ledünnî'nin kâğıdı gönül sahifesidir. O, gönül sahifesine yazılır ve asla unutulmaz. İlm-i ledünnî'yi öğrenin. Bu ilmi öğrenen, iki cihanda mes'ûd olur, saadete erer ve bahtiyar bir hayat yaşar" dedi. Daha sonra minberden inerek iki rek'at namaz kıldı ve bir kenara oturdu. Oradaki halkın ba'zıları, onun yanına gelerek oturdular, İbn-i Akîl ve İbn-i Hübeyre de Tâc-ül-ârifîn hazretlerinin yanına gelerek himmet istediler. Ebü'l-Vefâ onlara, "Siz, beni fasîh ve beliğ konuşamayan acemi bir kimse mi sanmıştınız?" diye sorunca onlar, "Evet öyle zannediyorduk" dediler. Seyyid Ebü'l-Vefâ, "Biliniz ki, Allahü teâlânın lütfu kime erişmişse, o kimse eğer nâkıs ise kâmil olur. Dilsiz ise konuşur. Konuşması düzgün değilse fasîh olur. Kör ise gözleri görür. Ne eksiği varsa, hepsi tamamlanır, hiçbir eksiği kalmaz. Allahü teâlâ bana da lütufta bulundu. Ceddim Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm), gece rü'yâmda görünüp, ağzıma mübârek tükürüğünden bulaştırdı. O sabahtan beri çok fasîh ve beliğ konuşmaktayım" buyurdu. Bunun üzerine İbn-i Hübeyre, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin eline sarılarak, cân-ı gönülden tövbe etti.

Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, daha sonra ikinci defa büyük bir va'z ve nasîhat verdi. O sırada, daha halîfenin kalbinde inkâr kokusu vardı ve henüz utanma duygusu onu tam olarak kaplamamış idi. Çünkü Ehl-i sünnet düşmanları münâfıklar, Ebü'l-Vefâ Hazretleri hakkında gece-gündüz çeşit çeşit yalanlar söylüyor ve ona iftira ederek, doğruyu bâtıl olarak göstermeye çalışıyorlardı. Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın va'zını dinlerken halifeye bir hâl oldu ve onun anlattıklarını cân-ı gönülden dinlemeye başladı. "Çok güzel yâ Tâc-ül-ârifîn" diyerek kendini kaybetti. Bu durum, birkaç defa daha tekrarlandı. Ebü'l-Vefâ hazretlerini kötüleyenler, onun böyle söylemesine çok şaşırdılar. Kendisine gelince ona, "Sizinle Seyyid Ebü'l-Vefâ arasında bir yakınlık yok iken, ona bu şekilde seslenmenizin sebebi nedir?" diye sordular. Halîfe, "Vallahi o sözü kendi isteğimle söylemedim. Minberin üzerinde yeşil bir kuş bulunuyordu. O kuş, "Çok güzel yâ Tâc-ül-ârifîn" deyince, kendi isteğim olmadan o kuşun sözlerini tekrarladım" dedi. Sonra Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri minberden inince, birçok kimse yanına gelerek tövbe etti. Yaptıklarından izdırap duyan halîfenin, Tâc-ül-ârifîn hazretlerinin yardımıyla kalbi yumuşadı ve düşmanların sözlerine bakmıyarak ona bî'at etmek istedi. Tenhâ bir yerde va'z kürsüsü kurmaları için adamlarını görevlendirdi. Sonra da Ebü'l-Vefâ hazretlerine, gelip bize tenhâ bir yerde va'z versin. Lütfedip bizi şereflendirsin" diye haber gönderdi. Seyyid Ebü'l-Vefâ "Canla başla" dedi ve va'z kürsüsü kurulan yere gitti ve va'zu nasîhat etti. O mecliste, o kadar çok ilmi-ledünnî ve feyz saçtı ki, anlatılması mümkün değildir. Orada bulunanların hepsi, derecelerine göre hisselerine düşeni aldılar. Halîfe ve hazır bulunan âlim ve fakîhler ona hayran kaldılar. Bunların arasında Tâc-ül-ârifîn için, "Bu kadar ilmi nereden öğrendi? Bu kadar çok kitap bilgisine nasıl sâhib oldu ve nasıl mütâlâa edebildi? Zâhirî ve bâtınî ilimlerde bir benzeri olmıyan bu zât, hangi âlimlerden, nerede ve ne zaman ders aldı?" diye hatırlarından geçirenler oldu. Onların bu düşünceleri ona ma'lûm oldu ve "Ey insanlar! iyi bilin ve anlayın. Cenâb-ı Hak bir kuluna ihsân edip feyz vermişse, o kimse zâhirî ve bâtınî ilimlerde öyle söz sahibi olur ki, sizin âlimlerinizin uzun yıllar çalışarak elde ettikleri çok ilim, O'nun verdiği ilme nazaran denizde bir damla gibidir. Bir tarafın ilim öğreteni Allahü teâlâ, bir tarafın ilim öğreteni insan olursa, hangi tarafın ilminin daha tutarlı olduğunu siz kıyâs ediniz" buyurdu. Orada bulunanlar, onun bu sözünü işitince çok ağladılar. Bu konuşmadan sonra, birçok kimsede derecesine göre bir hâl hâsıl oldu. Birçok kimseler düşüp bayıldılar. Halîfeyi de dehşet kaplıyarak vücûdunu bir titreme aldı. Kalbinde Allah korkusu yer edip, evliyâ sevgisi hâsıl oldu. Tâc-ül-ârifîn hazretleri, minberden inip halîfenin yanına geldiler. Elleriyle halîfenin vücûdunu sıvazladı. O titreme hâli halîfeden gitti. Bunun üzerine halîfe, "Yâ Seyyid, bana hassaten va'z et" dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri de, "Yâ Emîr-ül-mü'minîn! Sen gerçeği gördün. Amma sen bir inat yüzünden bunu anlamadın veya anlamak istemedin. Bir kimseye kendisinin va'zı te'sîr etmezse, başkasının va'zı te'sîr etmez. Fakat ben sana bir kıssa anlatayım, sen ondan hisse çıkar:

Bir çoban, güttüğü koyunlara şefkatli ve merhametli davransa, onları incitmezse ve zayıf-sağlam demeden her birini iyi ve otlu yerlerde otlatırsa, sıcak bastığı vakitlerde ağaç altlarına götürüp onları gölgelendirirse, susadıklarında onları güzel berrak sulardan sularsa, hülâsa ne kadar iyi beslerse, koyunlar besili olur ve sürü çabuk artar. Koyunların sütleri de çok olur. Koyunları böyle olan sürü sahibi de, çobandan

memnun olarak daha fazla ücret verir. Eğer bunları yapmayıp da tersini yaparsa, koyunların sütleri ve sayısı azalır. Sürü sahibi memnun kalmıyarak çobanı işten çıkarır, onun yerine başka çoban getirir.

İşte böyle olduğu gibi, ey halîfe! Bir bakıma sen de bir çobansın. Sana itaat eden teb'an da koyun gibidir. Sen insaf ve adâletle hareket ederek onlara zulüm etmezsen, Allahü teâlâ da senin hukukunu görerek, adâletle hareket ettiğin için seni makamında devamlı tutar ve sen de böylece ülkeni günden güne genişletebilirsin. Eğer teb'ana şefkat ve merhametle davranmazsan, onlara eza, cefâ ve zulüm edersen, Hak teâlâ seni memleket padişahlığından ve hilâfet makamından alır. Böylece hem bu dünyâda, hem de âhırette kovulmuş olursun.

Ey Emîr-ül-mü'minîn! Şimdi iyi düşün ve gözünü aç. Kendi hâline dikkatle bak. Hangi taraftansın? Ona göre amel et ve durumunu düzelt. Kimseye güvenme, âhırete yarayacak işi kendin gör" buyurdu. Bunun üzerine halîfe, "Ey Seyyid! Allahü teâlâ seni ve ecdadını, bütün mü'minlere yardım ve onlardan faydalanmaları için gönderdi. O yardım ve faydadan, bugün özellikle ben istifâde ettim, idârem altında bulunan âmirlere, halka adâlet üzere muâmelede bulunup, kimseye zulüm etmemeleri için emir göndereceğim. Söylemek benden, emrimi yerine getirmek ise onların vazîfesidir. Eğer emrimi yerine getirmezlerse, günaha girer ve yarın Allahü teâlânın huzûrunda kendileri mes'ûl olurlar" dedi.

Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Ey halîfe! Güzel söylüyorsun, fakat sâdece dil ile söylemek yetmez. Yapılan işi tartarak yapmak ve her durumda adâlete riâyet etmek lâzımdır. Ey halîfe! Şüphen olmasın ki, günün birinde öleceksin. Burada öyle bir amel işle ki, yarın kıyâmet günü o amelin sana fâidesi dokunsun. Günün birinde seni, seni yaratan yüce bir varlığın huzûruna götürecekler. O herşeyi bilir, hiçbir şey O'na gizli kalamaz. Burada işlediğin herşeyin karşılığını orada göreceksin. Şunu hiç unutma ki, Allahü teâlâ seni bir damla meniden yarattı. Sana can verdi, akıl verdi. Göz, kulak, ayak ve dil verdi. Bunlara benzer daha nice a'zâlar ve saymakla bitmeyecek ni'metler verdi. Bütün bunları insanoğlunun emrine amade kıldı. Böyle ni'metler verdiği insanlar üzerine hükmetmen ve emir vermen için, Allahü teâlâ seni hâkim kıldı ve halîfe yaptı. Sana tâbi olan bütün insanların hâlleri senden sorulacaktır. Bu yüzden makamınla öğünüp mağrur ve gâfil olmayasın" deyince, halîfe çok ağladı ve harareti arttı, içmek için su istedi. Bir maşrapa su getirdiler. Tam suyu içeceği sırada, Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Ey halîfe, suyu içme! Sabret" dedi. Bunun üzerine halîfe onun diyeceğini beklemeye başladı. Tâc-ül-ârifîn, "Ey halîfe! Çok susamış bir hâlde sahrada olsan ve bir damla içecek su bulamasan, susuzluktan ölecekmiş gibi olsan. Bir kimse elinde bu maşrapayla sana su getirse ve karşında tutarak, "Şayet saltanatının yarısını bana verirsen, şu suyu sana vereceğim" dese ne yaparsın?" deyince halîfe, "Susuz ölmektense, diri kalıp yaşamak daha iyi olacağından, saltanatımın yarısını verir, bir maşrapa dolusu soğuk suyu alırdım" dedi.

Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Suyu içtiğinizi kabûl edelim. O içtiğin su, bir müddet sonra idrar olarak yol bulup çıkmak istese, fakat Allahü teâlâ o suyu veren kimseye bir imkân verse, o kimse seni, idrarını yapamaz hâle getirse ve sen de idrârını yapamazsan, o zaman da o kimse, "Eğer saltanatının diğer yarısını da bana verirsen, idrârını yapmanı sağlarım. Yoksa seni bu hâlde bırakırım" dese ne yaparsın?" diye sordu. Halîfe cevap olarak, "Eza, cefâ içinde çaresiz kalmaktan dirlik iyidir. Saltanatımın yarısını ona verir, o zahmetli hâlden kurtulurum" dedi ve elindeki suyu içti. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri başını kaldırıp, "Ey halîfe! Bil ki, yarısı bir içim suya, yarısı da bir defa idrar çıkarmak karşılığında elden çıkacak olan bir devlete, bir makama, ârif olan kimse hiç tama' eder mi? Onun için, beylik ve makamın benim yanımda zerre kadar bir değeri yoktur" buyurdu. Bunun üzerine halîfe, "Ey Seyyid! Beni mazur görünüz. Sizin asıl hâlinizi bilememişim. Biliyorsun ki, nefs kâfirdir, insana türlü türlü endişeler verir ve kişi, kendisini vesveseye iten herkesin sözüne uyar" dedikten sonra, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin elini öptü ve "Ey Seyyid! Bu andan i'tibâren senin emrinden dışarı adımımı atmayacağım. Yapacağım işleri, önce sizinle istişâre edeceğim. Ondan sonra o işleri yapacağım" dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri de, "Yâ Emîr-ül-mü'minîn! Benim sana, senin de bana ihtiyâcın yok. Fakat ne yaparsan Allahü teâlânın emrinden dışarı çıkma, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetini bırakma. Dâima Allahü teâlâdan kork, Resûlünden utan" dedi. Bunun üzerine halîfe, "Ey Seyyid! Bana, gönlümün dünyâya karşı aşırı ve fazla bir hırs göstermiyeceği bir nasîhatta bulun?" deyince, Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Dünyânın lezzetleri üç şeyde toplanmıştır. Bunların ilki yemek-içmek, öbürü giyinmek, diğeri ise cimâ'dır. Yiyeceklerin en tatlısı baldır. Bal, küçük ve zayıf olan arıdan

hâsıl olur. O hayvancığı, insan dilerse kolayca öldürebilir. Giyeceğin en iyisi ipek olup, onu da küçücük bir böcek yapar. O böcek, gökgürültüsüyle ölür. Cima’ ise, bir bevli yerli yerine ulaştırmaktır. Bu da bir anlık lezzettir. Dünyânın, insan için geçen süre kadar bile kıymeti yoktur. Kâmil ve ârif olan kimse dünyâya gönül bağlamaz. Böyle zâtların gönülleri, Allahü teâlâdan bir ân bile uzak olmaz” buyurduktan sonra, talebelerinden birine işâret etti. Talebesi hâl ehlinden olduğu için, hocasının ne için işâret ettiğini hemen anladı. Ebü’l-Vefâ hazretleri onun eline, o zamana kadar görülmemiş bir inci koydu, incinin pırıltısından her taraf ışıl ışıl olmuştu. Halîfe bunu görünce, Seyyid Ebü’l-Vefâ’dan bakmak için izin istedi. Ebü’l-Vefâ hazretleri o inciyi halîfeye verdi. Halîfe eline alınca, o inci basit bir taş oluvermişti. Onu tekrar geri verdi. Seyyid Ebü’l-Vefâ o taşı eline alınca, yine pırıl pırıl parlayan bir inci oluverdi. Halîfe o inciyi tekrar eline aldığında, yine değersiz bir taş oluverdi. Halîfe onu tekrar Seyyid Ebü’l-Vefâ’ya geri verince, o taş, tekrar gözleri kamaştıran, parlaklığıyla insanları cezbeden bir inci oldu. Halîfe bu duruma çok şaşırdı. Bunun neden ileri geldiğini anlıyarak, cân-ı gönülden tövbe etti. Adâlet üzere hareket edeceğine, kimseye zulüm etmiyeceğine gönülden söz verdi.

Daha sonra Emîr-ül-mü’minîn, çeşitli yemekler hazırlamaları için adamlarına emir verdi. Tâc-ül-ârifîn hazretlerine ziyâfet verecekti. Adamları çok miktarda ve çeşitli yemekler hazırladılar. Sofralar kurularak, o yemekleri onların üzerlerine koydular. Halîfe ve Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri, talebeleriyle sofraya oturdular. Seyyid Ebü’l-Vefâ talebelerine, “Ramazan Mecnûn aranızda mı?” diye sorunca, Ramazan Mecnûn “Buradayım” diyerek ayağa kalktı. Ebü’l-Vefâ “Ey halîfe! Önce bu Mecnûn’un karnını doyur” dedi. Halîfe de, “Hay hay, yemeğin sonu yoktur. Ne kadar isterse yesin” deyince, Ebü’l-Vefâ hazretleri Ramazan Mecnûn’a işâret etti. Ramazan Mecnûn yemekleri yemeğe başladı. Orada bulunan bütün yemekleri yedi ve ey halîfe! Daha yemek yok mu? Karnım doymadı” dedi. Halîfe de, “Bağdad’da ne varsa yersin, fakat yine doymazsın” deyince, Ramazan Mecnûn, “Bugün rızkımı senden talep ettim, aç kaldım” dedi. Bunun üzerine halîfe özür diledi ve tövbe istiğfar etti. Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri, yola çıkmak için sonra halîfeyle vedâlaştı. Halîfe ona, şehirden çıkıncaya kadar refakat etti. Seyyid Ebü’l-Vefâ talebeleriyle Bağdad’dan uzaklaştıktan sonra, halîfe, Mâcid-i Kürdî’yi istedi. Seyyid Ebü’l-Vefâ, Mâcid’e izin verince, Mâcid, halîfenin yanına geldi. Halîfe kâtibine: “Kasendi’nin etrâfında olan bütün köylerin uşrlarını Seyyid Ebü’l-Vefâ’ya yaz” diye emîr verdi. Kâtip, halîfenin bu emrini yazdı. Halîfe, bunu Mâcid-i Kürdî’ye vererek, “Bunu Seyyid Ebü’l-Vefâ’ya götür. Fakat Seyyid hazretleri beldesine varmadan bunu ona verme ve gösterme” dedi.” Mâcid-i Kürdî, “Peki” diyerek mektûbu aldı ve Seyyid Ebü’l-Vefâ’nın arkasından yetişti. Ona hiçbir şey söylemedi. Hepsi gemiye bindiler. Fakat gemi, ne yaptıysalar bir türlü hareket etmedi. Bunun üzerine Ebü’l-Vefâ hazretleri, Allahü teâlânın yardımıyla geminin neden yürümediğini anladı ve Mâcid-i Kürdî’yi yanına çağırdı. Ona, “Ey Mâcid sende birşey var” dedi. Mâcid de, “Evet yâ Seyyid var” deyince, “Nedir o?” diye suâl etti. Mâcid, “Bende halîfenin size gönderdiği bir mektûp var” deyince Ebü’l-Vefâ, “Daha önce bana onu niye vermedin” dedi. Mâcid de, “Yerinize varmadan size vermememi ve ondan bahsetmememi halîfe vasıyyet etmişti. Ondan dolayı vermedim” deyince Ebü’l-Vefâ, “Yâ Mâcid! Görüyorsun ki gemi hareket etmiyor. Ne yapmamız lâzım? Getir mektûbu bir göreyim” dedi. Mâcid-i Kürdî mektûbu cebinden çıkarıp hocasına verdi. Seyyid Ebü’l-Vefâ mektûbu okuduktan sonra, yırtıp, parça parça ederek suya attı. O anda gemi, kendi kendine hareket etti. Çok hızlı bir şekilde varacağı yere vardı. Ba’zı kimseler, “O kâğıtda her hâlde Seyyid hazretlerine birşey vakfedilmişti. Seyyid hazretleri neden böyle yaptı acaba? Kendisi kabûl etmedi, bari zürriyetine veya talebelerine verseydi” dediler. Bu durum Ebü’l-Vefâ hazretlerine ma’lûm oldu ve “Ey insanlar! Velî olan kimsenin, Allahü teâlâdan başka birşey istemesi, Ondan başka birşeye gönül bağlaması doğru değildir. Ben ve benim soyumun, benim silsilemin, kıyâmete kadar Allahü teâlâdan başka hiç kimseye muhtaç olmayacağına ve bütün âlemin onlara muhtaç olacağına inanıyorum” buyurdu.

Ebü’l-Vefâ hazretlerinin kerâmetleri ve menkıbeleri:

Şöyle anlatılır: Ebü’l-Vefâ hazretleri, bir seyahatinde bir köye uğramıştı. Köy halkına va’z ve nasihatte bulundu. Daha sonra köylülerden biri gelip, “Efendim, köyümüzün bir büyüğü var. Herkes ona saygı duyar. Bu zât, aynı zamanda benim babamdır. Kendisine bir hastalık geldi Kırk yıldır ayağa kalkamıyor. Sizin sayenizde şifâ bulacağını ümid ediyor. Müsâade ederseniz sizin yanınıza getirilmesini istiyor” dedi. Ebü’l-Vefâ hazretleri bir süre tefekküre daldıktan sonra, “Getirin bir göreyim” dedi. O zâtı getirdiler. O zâtı gördükten senra, keşif yoluyla onun bozuk bir inançta olduğunu anlayıp,

“Allahü teâlâ sana şifâ ihsân eder de ayağa kalkarsan, bozuk inancından vazgeçip, doğru i’tikâda girer misin?” buyurdu. O zât, “Ben iyileşirsem, bütün köy halkıyla beraber sizin talebeniz olur, ne emir buyurursanız yaparız. Bozuk i’tikâdımızdan da vazgeçer, öğreteceğiniz doğru i’tikâdla, i’tikâdımızı düzeltiriz” dedi. Bunun üzerine Ebü’l-Vefâ hazretleri iki rek’at namaz kıldı ve duâ etti. Bundan sonra da, “Allahü teâlânın izniyle ayağa kalk” buyurdu. O zât, hemen ayağa kalktı. Sanki vücûdunda hiçbir şey yoktu. Köy halkı ve o zât, tövbe ettiler. Bozuk inançlarından vazgeçtiklerini söylediler. Köyden ayrılmadan önce, Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri, o zâta, “Sakın, tövbeni bozma! Dalâlete düşenleri görürsen de onlara doğru yolu göster. Eğer ahdini bozacak olursan, büyük bir hastalığa düçâr olursun” dedi.

Dört yıl sonra, civar köyler onlara baskı yapıp, “Tövbenizden dönmezseniz sizi öldürürüz” diye tehdit ettiler. “O zât senin tövbeni bozduğunu nereden bilsin” deyip, uzun konuşmalardan sonra tövbe eden zâtı ikna ettiler. O zât tövbesini bozduğu anda, hemen eski hâline döndü. Derhal oğullarını Ebü’l-Vefâ hazretlerine gönderdi Ebü’l-Vefâ hazretleri de, “Ben, o zaman söylemiştim. Erenlerin attığı ok geriye dönmez” buyurdu.

Ebü’l-Vefâ hazretleri şöyle anlatır: “Kalmine’de iken, birgün sahraya çıkmış tenhâ bir yerde ibâdet ediyordum. Bir süre sonra, uzakta bir tepenin üzerinde birbirleriyle şakalaşıp konuşan iki kişi gözüme ilişti. Onlara dikkatle bakıyordum. Nihâyet bunların ortalarında bir kişi peydah olarak onlardan birini bıçakla öldürdü. Sonra bıçağı diğerinin eline verdi. Onları o hâlde bırakarak, ölen kimsenin kavmine, “Falanı, falan yerde öldürdüler” diye haber verdi. Öldürülen kimsenin kavmi toplanıp geldiler. Adamlarının öldürülmüş olduğunu ve elinde kanlı bir bıçak olan bir kişinin de orada durduğunu gördüler. Hemen onu yakaladılar. Ben, olanları başından beri görüyordum. O kişiyi öldüren kimse kalabalığın arasında bulunuyordu. O, öldürdüğü kimseyi yıkadı, kefenledi ve imamlık edip namazını kıldırdı ve kabrine koyup üzerini toprakla örttü. O kavim, ölüyü defnettikten sonra dağıldılar. Fakat öldüren kimse orada kaldı.

Ölünün kabrinden bir avuç toprak alıp, üzerine birşeyler okuyarak kavminin arkasından serpti. Kabirden bir avuç toprak daha aldı ve yine üzerine birşeyler okuyarak havaya doğru savurdu. Daha sonra ölünün mezarından bir avuç toprak daha alarak üzerine birşeyler okudu ve kabrin üzerine serpti. Bunun hakîkatini öğrenmek için, hemen o zâtın yanına gittim ve “Esselâmü aleyküm” deyip ona selâm verdim. “Ve aleyküm selâm yâ Tâc-ül-ârifîn!” deyip selâmımı aldı. Ona, “Ey kardeşim! Sana birşey soracaktım, fakat şimdi sorum iki oldu” deyince bana, “Sor yâ Ebü’l-Vefâ!” dedi. Ben ona, “Sen benim adımı nereden bildin?” diye sorunca, “Ben senin adını ve lakabını, daha sen yaratılmadan levh-i mahfûzda gördüm” dedi. Ben ona, “Ey kardeşim, sen Allahü teâlâya yakın olanlardan imişsin. Fakat bu cinâyeti niçin işledin?” diye sorunca, “Ben Azrâilim. Allahü teâlânın emriyle bu işi yaptım. Hikmet-i ilâhi böyle tecellî etti. O kimse şimdi şehîd olsa gerektir” dedi. Ben ona yine, “Kabirden alıp avuç avuç saçtığın o toprak neydi? diye sordum. Azrail (aleyhisselâm), “Yâ Tâc-ül-ârifîn! O kavmin arkasından birinci avuç toprağı, Allahü teâlânın emriyle serptim. Kavmin, katil diye yakaladıkları o kimseye merhamet ve şefkat etmeleri içindi. Çünkü o kimsenin hakîkatte hiç suçu yoktur. İkinci olarak göğe saçtığım bir avuç toprak da, Allahü teâlânın emriyleydi. Bu zâtın cenâze namazını kılmak için gelmiş olan sâlihlerin rûhlarının makamlarına geri dönmeleri için serptim. Üçüncü defa saçtığım toprak da, gene Allahü teâlânın emriyleydi. Onu kabrin üstüne, meyyitin kabir azâbı görmemesi için serptim” deyince ben, “Hakîkati şimdi öğrendim. Fakat ey Azrail aleyhisselâm! Benim bir dileğim var. Hak teâlâdan izin iste de, ikimiz kardeş olalım” dedim. O zaman Azrail (aleyhisselâm), “Yâ Tâc-ül-ârifîn! Ben seninle nasıl kardeş olurum? Çünkü annenin, babanın ve bütün yakınlarının canını ben aldım. Bir süre sonra, senin de canını ben alacağım. Bu yüzden biz nasıl kardeş olabiliriz?” deyince ben, “Ey Azrail! Ben rûhumu kabzetmenden korkmam ve incinmem. Çünkü dosta ulaşmak benim için saadettir. Fakat, ecelim yaklaştığı zaman bana bildirmeni isterim” dedim. Azrail (aleyhisselâm), “Şayet Allahü teâlâ izin verirse bildiririm” dedi ve gitti.

Şöyle anlatılır. “Seyyid Ebü’l-Vefâ, birgün bir berbere traş oluyordu. Traşın yarısına geldiğinde, berber, Ebü’l-Vefâ hazretlerinin gözden kaybolduğunu gördü. Berber, hayret ve dehşet içinde kaldı. Bir saat sonra Ebü’l-Vefâ hazretleri gelip, berberin önüne tekrar oturdu. Berber, yarım kalan traşını tamamladı ve Ona, “Yâ Seyyid! Bu ne hâldir?” diye sordu. Seyyid Ebü’l-Vefâ, Irak’ın Behendak şehri yakınlarında Vâdiîn Never denilen bir yer vardır. Sen, şimdi derhal oraya git. Oraya vardığında büyük bir kâfile göreceksin. Onların

arasında, yeşil yün elbise giymiş ve bir kır katıra binmiş bir zât vardır. Ona selâm ver ve "Bulunduğun adağı bana ver" de. Ondan adadığı onbin dinar parayı al ve nereye harcarsan harca" dedi. Berber, "Yâ Seyyid! Beni sizin gönderdiğinize dâir bir nişan, bir alâmet ister. O zaman ben ne diyeyim?" diye sorduğunda, "Yürü git. Hiçbir şey istemez" dedi. Berber bir nişan ve alâmet istemekte ısrar edince Seyyid hazretleri, "Git ve ona, "Denizde sizin geminizi büyük bir balık batıracağı esnada, siz feryâd etmiştiniz. Bu sırada başının yarısı traş olmuş, yarısı traş olmamış bir zât gelerek, o balığı parçalayarak öldürmemiş miydi?" diye sor. O da, "Evet, öyle olmuştu" derse, "On bin dînâr nezretmiştin. Ebü'l-Vefâ eliyle sarf olunacaktır. Beni o gönderdi ve onun vekîliyim. Ver de götüreyim" de. Sana nişan, alâmet işte budur. Şimdi git ve o parayı al" dedi.

Berber hemen yola çıktı ve kâfileyi bulunca o zât ile görüştü. Seyyid Ebü'l-Vefâ ile aralarında geçen konuşmayı tek tek anlattı. O zât, "İnandım ve kabûl ettim" dedi ve çıkarıp onbin dînârı berbere verdi. Berber o parayla, Behendak şehrine bir mescid ve kendi köyündeki kervansaraya da bir çeşme yaptırdı.

Abdülhamîd Sûfî şöyle anlatır: "Birgün, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri ile başbaşa oturmuş konuşuyorduk. Bir ara sordum: "Yâ Ebü'l-Vefâ! Siz, küçük ve büyük, ehil ve nâehil herkesle beraber yemek yiyor, herkesi sohbetinizde bulunduruyorsunuz. Bunun sebebi nedir?" Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: "Ey Abdülhamîd, şimdi Fâtiha sûresini oku!" Besmele çekip, okudum. Sonra "Allahü teâlâ burada "Rabbül âlemin" buyuruyor. Çünkü Allahü teâlâ, âlemlerin Rabbi ve Halikıdır. Beni de âleme, insanları Hakka da'vet etmem için gönderdi Bizim kimseyi sohbetimizden men etmemiz reva değildir. Sohbetimize gelenler fâsık iseler, inşâallah Allahü teâlâ onlara tövbe nasîb eder, sâlih iseler, salâhları ziyâdeleşir" buyurdu.

Şöyle anlatılır: "Ebü'l-Vefâ hazretleri birgün Kuşende yakınlarında talebeleri, dost ve arkadaşlarıyla hurma fidanları dikiyordu. Talebeleri ve yanındakiler çok fidan diktiler. Ebü'l-Vefâ hazretleri kendi eliyle kırk hurma fidanı dikti. Her fidanı dikerken, "Kökü toprakta gayet kuvvetli, sağlam olsun ve ihtiyâç sahibi olan kimseler yesin" derdi. Her talebesi kırk fidan dikti. Her fidan dikilişinde Seyyid hazretleri kendi dikerken söylediği sözü söyledi. Bu dikim işinin üzerinden yedi sene geçip, bütün fidanlar büyüyüp hurma verdiler. O yıl büyük bir kıtlık oldu. Uzaktan yakından gelen halk, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin hurma bahçesine geldiler. Bütün gün hurma topladılar. Ertesi gün gördüler ki, ağaçlardan hiç hurma toplanmamış gibi ağaçlar hurma dolu. Bu hâdise günlerce tekrarlandı. Kıtlık sürmeye devam edince, halk üzerinde kötü te'sîrleri görünmeye başladı. Ebü'l-Vefâ hazretleri bundan dolayı çok üzüldü. Allahü teâlâya şöyle niyazda bulundu: "Yâ ilâhî! Şayet senin yolunda eğri isem, sen doğrult. Eğer hatâ etti isem, sen affet. Gözüm ve gönlümü senden başkasına muhtaç etme. İlâhî! Kullarından ni'metini ve refahı kesme. Halka verdiğin bu belâ benim suçumdan ise, sana tövbe ettim, kusurumu i'tirâf ettim." Onun bu niyazı üzerine, çok geçmeden şu hitâb-ı ilâhî geldi: "Yâ Ebü'l-Vefâ! Bu kıtlık senin kusur ve kabahatinden değil. Çünkü sen hurma fidanları diktiğin zaman, "Kökü toprakta gayet kuvvetli, sağlam olsun ve ihtiyâç sahibi bulunan kimseler yesin" demiştin. Duânı kabûl buyurdum ve her hurma mahalline sarfolundu." Ebü'l-Vefâ hazretlerinin gönlüne, hurma ağaçlarını kestirmek ilhamı geldi. Talebelerine o hurma ağaçlarının hepsini kesmelerini emretti. Bütün hurma ağaçlarını kestiler. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ şu hitâb-i ilâhîyi işitti: "Şimdiden sonra, bolluk ve bereket günleridir" Ondan sonra bolluk ve bereket arttı. Halk refah içinde yaşadı."

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin Muhammed Mısrî isimli bir talebesi vardı. Çoğu defa hocasına; "Talebe için hocanın üzerine düşen vazîfe ve hocası için talebeye vâcib olan nedir?" diye sorardı. Hocası da, "Büyük bir gayretle ciddî olarak kendini hocana teslim edersen o zaman görürsün. Görmek, işitmekten daha güzeldir" diye cevap verirdi. Muhammed Mısrî, gece-gündüz cân-ı gönülden ve ihlâs ile hocasına hizmet ederdi. Bu hâl üzere uzun bir zaman geçti. Birgün hocası Muhammed Mısrî'ye, "Ey Muhammed! Derhal Mısır'a git. Bana bin dinar nezir olunmuştur. Onu al ve getir" buyurdu. Muhammed Mısrî hemen asasını alıp yola çıktı. Muhammed Mısrî, yolu bilmiyordu ve azığı yok idi. Bin dînârı nezreden kimdir, nerededir, bilmiyordu, işte bu hâl üzerine yola koyuldu. Allahü teâlâ onu, sıdkı ve ihlâsı bereketine sağ sâlim Mısır'a ulaştırdı. Mısır'a yaklaşınca kendi kendine, "Nereye gitsem, o kimseyi nasıl bulsam?" diye düşünürken, yanına katıra binmiş, güzel elbiseler giyinmiş bir tacir geldi ve selâm verdi. Muhammed Mısrî de selâmını aldı. Genç tacir, "Nereden geliyorsun?" diye sorunca o, "Irak diyarından geliyorum" dedi. Genç tacir, "Ebü'l-Vefâ hazretlerinin

talebelerinden hiç kimseyi tanıyor musun?” deyince, Muhammed Mısrî, “Ben onun talebelerindenim” dedi. Buna çok sevinen tacir, “Adın nedir?” diye sordu. O da, “Adım Muhammed’dir” diye cevap verdi. Tacir, “Ey Muhammed! Çok önemli bir işim vardı. Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerinin himmetiyle bu işim oldu. Bunun için, Seyyid hazretlerine vermek üzere bin dînâr nezir etmiştim. Onun talebelerinden birini bulup, bu bin dînârı teslim etmek arzusuyla sahraya çıkmıştım. Elhamdülillah Allahü teâlâ beni seninle karşılaştırdı ve bugün, “Irak tarafından bir kimse gelecek!” diye kalbime ilham verdi. Allaha şükür seninle karşılaştım ve muradıma erdim. Ey Muhammed! Sen lütfedip bu bin dînârı Ebü’l-Vefâ hazretlerine teslim eder misin?” dedi. Bunun üzerine Muhammed Mısrî, Ebü’l-Vefâ ile aralarında geçen konuşmayı anlatınca, tacir buna hayret etti ve Muhammed Mısrî’yi evine götürdü. Üç gün üç gece misâfir etti. Giderken bin dînârı teslim ederek, “Varınca Seyyid hazretlerinin mübârek ayağını benim için öp” dedi. Muhammed Mısrî tacirle vedâlaştıktan sonra, Mısır’da bulunan evliyâdan ba’zılarını ziyâret edip şehirden çıkmağa niyyet etti. Bir sokaktan geçerken, gözü bir çardağın altında oturan güzel bir kadına ilişti. Nefsinin esîri olarak, uzun süre hayran hayran o kadına baktı. O kadın bir kişiyi gönderip, “Eğer burada durmaktan gayesi bana kavuşmak ise istediğimi versin, bana kavuşsun. Şayet dileğimi vermeye kudreti yoksa burada beklemesin, gitsin” dedi.

Muhammed Mısrî, “Gözüm gördü, gönlüm sevdi. Bana bir kolaylık sağlasın” dedi. O kişi bunu gidip kadına iletti. Bir saat sonra tekrar o kişi gelerek, “Ey derviş! Sen bu sevdadan vazgeç. O seni güldürmez. Çünkü onun seninle bir gece sohbet etmesi bin dinardır. Bu parayı zenginlerden başkasının vermeye gücü yetmez” deyince, Muhammed Mısrî bin dînârı o adama vererek, aklından Ebü’l-Vefâ’ya, “Mısır’a gittim. Ama o nezreden kimseyi bulamadım” demeyi geçirdi. O kişi bin dînârı götürüp kadına verdi. Sonra Muhammed Mısrî’yi kadının yanına çıkardılar. Gece olunca Muhammed Mısrî kadınla başbaşa kaldı. Hazırlanan çeşitli yemeklerden yediler. O anda, gâibden bir el peydah olarak onlara dokundu, İkisi de kendilerinden geçip yere düştüler. Kadın daha önce kendine geldi. Muhammed Mısrî’nin henüz daha kendine gelmediğini görünce, onun başını ovuşturmaya başladı. Muhammed Mısrî’nin aklı başına gelince kalkıp, kadına bakmadan kapıya doğru yürümeye başladı. Kadın arkasından gelerek parayı ona vermek istediyse de, Muhammed Mısrî parayı almadan gitti. Kadın arkasından yetişip ona, “Bu hâl nedir ki, bize vâki oldu?” diye sorunca o da, “O bize dokunan hocamın elidir” dedi. Sonra acele ile giderken kadın, “Ne olur, beni de yanına götür. Onun yanına varıp tövbe edeyim” diye ricada bulundu. Önce kadınla beraber yalnız gidemiyeceği için bu ricayı kabûl etmeyen Muhammed Mısrî, kalmine’ye bir kervanın gideceğini öğrenince kadının gelmesine râzı oldu. Kadın, malını mülkünü terk ederek, kervanla birlikte yola çaktı. Allahü teâlânın izniyle Kalmine’ye vardılar. Ebü’l-Vefâ hazretlerinin makamına varınca, Muhammed Mısrî, “Acaba kadınla beraber mi gitsem, yoksa ben önce gidip izin aldıktan sonra mı kadını götürsem?” diye tereddütte kaldı. O düşünceyle Ebü’l-Vefâ hazretlerinin huzûruna yaklaşırlarken, Ebü’l-Vefâ hazretleri, “İkisi beraber gelsinler” buyurdu. Muhammed Mısrî ve kadın, korku içinde Ebü’l-Vefâ hazretlerinin yanına geldiler. Ebü’l-Vefâ hazretleri onlara tebessümle bakarak: “Yâ Muhammed! Her zaman bana Talebenin hocası üzerinde, hocanın da talebesi üzerinde olan hakkı nedir?” diye sorardın. Şimdi bu durum zâhir oldu. Sen de bunu kendi gözünle gördün. Hocanın talebesi üzerindeki hakkı şunlardır: Hoca talebesini uzak bir yere gönderdiği zaman, talebe sebebini araştırmadan denilen yere gitmelidir. Bu yolculuğu esnasında yiyeceği yemeği ve yol arkadaşı istememelidir. O yolculuktan maksadın ne olduğunu bilmemelidir. Talebenin hocası üzerinde hakkı ise, hoca, talebesini doğru yoldan ayırmamalıdır. Talebe bir suç işlediği vakit, hocası o suçtan ve o günahtan onu kurtarmalı ve affettirmelidir. Yaptığı hizmetten gayenin ne olduğunu bilmelidir. Sen bizim ihlâslı talebemiz olduğun için sana, “Mısır’a git, bize nezrolunmuş bin dînârı al, getir” dedim. Sen hiç suâl sormadan azık ve arkadaş istemeden, Allahü teâlâya tevekkül ederek yola çıktın. Biz de Allahü teâlânın yardımıyla seni doğru yoldan ayırmayıp, Mısır’a kadar sağ-sâlim ulaştırdık. Bin dinar nezreden şahısla görüştürdük. Bu kadınla aranızda hâsıl olacak günahtan seni koruduk” dedi. Kadın, Seyyid Ebü’l-Vefâ’nın önünde tövbe ederek sâliha bir hâtun oldu. Ebü’l-Vefâ hazretleri, o hâtunu Muhammed Mısrî’ye nikahladı.”

Kusende beldesinde, Abdülehad isimli bir kimse yaşıyordu. O kimse birgün, “Allahü teâlâ dileğimi kabûl ederse, Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerine bin dînâr vereceğim” diye adakta bulundu. Allahü teâlâ dilediğini kabûl etti. Bu zât da bin dinarı götürüp Ebü’l-Vefâ hazretlerine verdi. Seyyid Ebü’l-Vefâ bu parayı talebelerine hemen orada dağıttı. Abdülehad, Ebü’l-

Vefâ hazretlerinden bir hâtıra istedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri bu zâta bir yün iplik hediye ederek, "Bu yün ipliği yanında bulunduğu müddetçe, inşâallah belâlardan emîn olursun" buyurdu. Bu zât vedâlaşıp memleketine gitmek üzere yola çıktı. Giderken ormanda bir aslanla karşılaştı. Aslan hızla üzerine doğru geldiğinden, artık sonunun geldiğini düşündü. Kaçacak bir yer de bulamadı. Çaresiz bir durumda iken, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin verdiği yün ip hatırına geldi. Hemen ipi çıkarıp aslana doğru tuttu. Yün ipi gören azgın aslan hemen durdu. Sâkinleşti ve yavaş yavaş o zâtın yanına yaklaştı. Yün ipi saygıyla yüzüne sürdü ve sonra o zâta hiçbir şey yapmadan gitti.

Şöyle anlatılır: "Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri birgün yanında talebeleri ile birlikte Dicle kıyısına gitti. Ebü'l-Vefâ ve yanındakiler, Allahü teâlâya ibâdet etmeye başladılar. O sırada oraya doğru bir gemi geliyordu. Geminin içindekiler, zevk ve sefâ içinde eğleniyorlardı. Allahü teâlâdan korkmadan her türlü ahlâksızlığı yapıyorlardı. Bu durumu gören talebelerden ba'zıları Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanına gelerek, "Yâ Seyyid! Şu hayâsızları görüyor musunuz? Allah korkusu hiç kalmamış, bu insanlar kuldan da utanmıyorlar. Sizin burada olduğunuzu bildikleri hâlde, hayâsızca ahlâksızlıklarına devam ediyorlar. Bize izin verin onları edebe da'vet edelim veya siz duâ edin, Allahü teâlâ bunları kahhâr sıfatıyla kahretsin" dediler. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ, Allahü teâlâya şöyle duâ etti: "Yâ İlâhi! Bunları yeryüzüne nasıl güzel getirmişsen, nasıl dilemiş güzelce yaratmışsan, âhirette de bunları öyle yap." Orada bulunanlar, Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın bu şekilde duâ etmesine şaşırdılar. Kimisi ibâdetlerine devam etti. Kimisi de gemidekilerin akıbetini merakla beklemeye başladılar.

Aradan bir saat bir zaman geçtikten sonra, o geminin içinde bulunan insanlar, yalın ayak, başı açık bir hâlde ağlayarak Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın huzûruna geldiler. Hepsi tövbe ve istiğfar ettiler. Onların bu durumlarını ve akıbetlerini merak edenlerden ba'zıları gelip, "Seyyid hazretlerinin önünde tövbe etmenize sebep nedir?" diye sordular. O kimseler, "Buraya geldiğimiz zaman, ne kadar içkimiz varsa su oldu. Ne kadar saz, cümbüş gibi çalgı âletlerimiz varsa hepsi bozuldu. Geminin kendisi de parça parça olup dağılmaya yüz tuttu. Bizim de kalbimize bir hâl geldi. Hepimiz hayrette kaldık. Sonra gemimizin içini bir nûr kapladı. Sebebini araştırmak için etrâfımıza bakınca, kıyıda durmakta olan Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerini gördük. Allahü teâlâya tövbe etmemiz müyessermiş; mübârek cemâlini görüp geldik, elinde tövbe ve istiğfar ettik" dediler.

Şöyle anlatılır: "Ebü'l-Vefâ hazretleri büyüğe ve küçüğe çok güzel muâmele eder, herkese güzel söyler ve hiç kimsenin kalbini incitmemeye çalışırdı. Kendisi ne yerse, talebelerine dostlarına ve yakınlarına da onu verirdi. Kendisini yeme-içme ve giyim-kuşam husûslarında onlardan farklı görmezdi ve "Ben ne isem, siz de aynen benim gibisiniz" buyururdu. Birgün mutfak işlerine bakan talebe, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin tabağına yemeğin yağından biraz fazla koydu. Bundan dolayı Ebü'l-Vefâ hazretlerinin incineceğinden korktu. Yağın üzerini yemekle örtmek ve diğer tabakları da onun tabağıyla aynı seviyede tutmak sûretiyle özrünü örtmeye çalıştı. Yemek tabağını götürüp, Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın önüne koydu. O anda yağ, yemeğin üzerine çıktı. Ebü'l-Vefâ kendi tabağındaki yağın diğer tabaklardan fazla olduğunu gördü ve o yemeği yemedi. Bütün yemekleri kazana döküp karıştırmalarını ve herkesin yemeğini eşit vermeleri için emir verdi. Yemeklerin hepsini tekrar kazana boşalttılar. Karıştırdıktan sonra, herkese eşit miktarda olarak yemek dağıtıldı. Bu sırada Ebü'l-Vefâ hazretleri aşçıyı çağırarak ona, "İstiğfar et. Bir daha böyle yapma. Herkese nasıl yemek veriyorsan, bana da aynısını ver. Hepsi bir ve beraber olsun. Çünkü Allahü teâlâya kul olma husûsunda hepimiz beraberiz. Ayırım yapmanın bir ma'nâsı yok" buyurdu.

Şöyle anlatılır: "Tâc-ül-arifîn Ebü'l-Vefâ hazretlerini, birgün ziyâret için bir tüccâr geldi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri onu görünce, sabra âit bir kaç âyet-i kerîme okudu. Çünkü tüccâr, ticâret yapmak ve para kazanmak gayesiyle sefere çıkacağı için, Ebü'l-Vefâ'dan izin isteyecekti. Tacir, Tâc-ül-ârifîn'in bu âyet-i kerîmeleri neden okuduğunu anlamıyarak, "Yâ Seyyid! Büyük bir sefere çıkmak için izin istiyorum. Bu konuda ne buyurursunuz?" dedi. Ebü'l-Vefâ, "Olacak olan herşey olur. Onun olmamasına çâre yoktur" buyurdu. Tacir, Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya veda edip niyet ettiği sefere çıktı. Yolda giderken karşısına eşkiyalar çıktı. Ve bütün mallarını aldılar. Tüccâr dönüp durumu Ebü'l-Vefâ hazretlerine anlattı. Ebü'l-Vefâ, "Allahü teâlâ böyle takdîr etmişti, böyle oldu" dedi. Tüccâr ağlıyarak, "Yâ Seyyid! Benim hâlim nice olur? Bana yardım et!" dedi. Bunun üzerine Seyyid Ebü'l-Vefâ, "Mal bâki kalacak bir nesne değildir. Sen onu kaybetmenin, ondan ayrı olmanın üzüntüsünü nasıl olsa çekecektin. Fakat sen şimdi çekiyorsun.

Artık bundan sonra dünyâ malına değer verme ve ona muhabbet besleme. Yine eline geçse bile, tekrar kaybedersin. Allahü teâlâya ibâdet etmek hepsinden iyi, menfaatli ve güzeldir" buyurunca tüccâr, "Yâ Seyyid! O malı istememin sebebi şudur: Onunla hacca gidecek sonra da ticâreti bırakıp ibâdetle meşgûl olacaktım" dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Eğer hacca gitmeye büyük bir arzun varsa benimle gel" dedi. Tüccâr, Seyyid Tâc-ül-ârifîn'in ardına düştü. Beraber sahraya çıktılar. O gün Arefe idi. Ebü'l-Vefâ tüccâra, "Ayağını benim izlerime bas" dedi. Tüccâr, Ebü'l-Vefâ'nın ardından birkaç adım yürüdükten sonra, kendilerini Mekke'de hacıların içinde buldular. Ebü'l-Vefâ hazretleri tüccâra haccın âdâb ve erkânını öğretti. Haccı beraberce tamamladıktan sonra, Ebü'l-Vefâ tüccâra: "Evliyâullahdan ba'zı kimseleri görmek ister misin?" diye sordu. Tüccâr, "Evet" cevâbını verince, Ebü'l-Vefâ, "Şu taife evliyâullah tâifesidir" diye bir topluluğu işâret etti. Tüccâr onların yanına gitmek için Seyyid Ebü'l-Vefâ'dan izin istedi. Onların yanına varınca konuşmaya başladılar. Onlar bir ara tüccâra, "Seyyid Ebü'l-Vefâ'yı terk edip bize mi geldin?" deyince tüccâr, "Seyyid hazretleri sizi çok medh etti" dedi. Onlar, "Allah hakkı için, aramızda ona tâbi olmayan bir kimse yoktur. Hepimiz ona tâbiyiz. Eğer doğru yola ve Allahü teâlâya kavuşmak istiyorsan, onun hizmetinden ayrılma. Onun gibi bir kimse yoktur" dediler. Bunun üzerine tüccâr hemen geri döndü. Fakat Ebü'l-Vefâ hazretlerini bıraktığı yerde bulamadı. Aklına karma karışık düşünceler geldi. O anda, "Bize sıdk ve ihlâs ile gelen kimsenin, hiç tereddüt etmeyip, kötü düşünceler taşımaması gerekir!" diye bir nidâ duydu. Bu nidâ üzerine tüccâr, yüzünü Kâ'be duvarına sürdü ve "Yâ Rabbî! Beni Tâc-ül-ârifîn'e yetiştir" diyerek uzun süre duâda ve niyazda bulundu. Böyle cân-ı gönülden duâ ederken bir zât gelerek onu devesine bindirdi ve Tâc-ül-ârifîn hazretlerine yetiştirdi. Tüccâr onun yanına varır varmaz, önünde tövbe etti ve hâlis talebelerinden oldu."

Ebü'l-Kays adındaki bir talebesi, ona talebe oluşunun sebebini şöyle anlatır: "Ben, önceleri tüccâr idim. Epey malım mülküm var idi. Birgün, eşden, dosttan borç alarak bir sefere çıktım. Gayem daha çok para kazanmaktı. Gemide giderken büyük bir fırtına çıktı. Gemimiz battı. Ben bir tahta parçasına, tutunarak ve bir hayli mücâdele vererek kıyıya ulaştım. Daha sonra binbir eziyetlere katlanarak evime geri döndüm. Alacaklılar derhal gelmeye başladılar. Durumu onlara anlattım. Fakat hiçbirisi kabûl etmiyerek, verdikleri malları ve paraları istediler. Ne kadar yalvardıysam fayda vermedi. Bunun üzerine evimden kaçıp, dağlarda dolaşmaya başladım. Acıktığım zaman ot yiyordum. Açlıktan halsiz düştüğüm birgün, ilerden bir kervanın geçtiğini gördüm. Onlara doğru yürümeye çalıştım. Fakat mecalim olmadığı için orada bulunan suyun dibinde yığılıp kaldım. Kervandakiler su ihtiyâçlarını gidermek için benim bulunduğum yere geldiler, içlerinden biri beni tanıdı. Beni yakaladı. Bırakması için yalvardı isem de, beni alıp kervanın yanına getirdi. O anda cenâb-ı Hakkın izniyle, sıdk ve ihlâsla "Yâ Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ, imdat!" diye bağırdım. Daha ismini söyleyip bitirmeden, hemen karşımda bir kimse belirdi. Borçlu olduğum kimseden, beni bırakması için rica etti. Alacaklı olan kişi bu zâtın ricasını hiç nazar-ı dikkate almadı. O zaman o zât, "Sana olan borcu ne kadardı?" diye sordu.

Alacaklım, "Bin dinardı" diye cevap verdi. O zât bana dönerek, "Doğru mu söylüyor? O kadar mı borcun var?" diye sordu. Ben de, "Evet, o kadardır" dedim. O zât bana bin dinar vererek, "Bunu alacaklına ver" dedi. Ben, o bin dînârı alacaklıma verdim. Ondan kurtuldum. Fakat sonra da aklıma, "Bu zât bin dînâr verip bana bu ihsânı yaptı. Beni onların elinden kurtardı. Acaba maksadı nedir? Beni niçin kurtardı?" diye bir düşünce geldi. Ben böyle düşünürken yüzüme bakarak, "Şimdi, yetiş yâ Tâc-ül-ârifîn, diye bağıran sen değil miydin?" diye sorunca, "Evet, bendim" dedim. "Şimdi bilesin ki, her kim sıkıntıda olup da, sıdk ve ihlâs ile beni çağıracak olursa, ben onun yardımına her durumda yetişirim. Senin öteki alacaklıların olan Horasanlı kişileri de râzı ettik. Bunun için hiç üzülme. Şimdi hemen evine git, hanımın ve çocukların ile görüş" dedi. Ben de, "Ey Seyyid! Ben çok zayıf düştüm. Sonra Horasan'da malım mülküm kalmadı. Ben oraya nasıl, hangi yüzle varabilirim?" dedim. Bana "Üzülme yürü, Horasan önünde durmaktadır" buyurdu. Bu durumu görünce ve kendilerine talebe olmak istediğimde, bana bin dînâr vererek evime gönderdiler. Bin dînârı alarak evime gittim. Gördüm ki, hanımım ve çocuklarım neş'e içinde idiler. Bütün alacaklılarım beni ziyârete geldi. Bu duruma hayret ettim. Ve hanımıma, "Ben bu kişilere borçlu vaziyetteyim, fakat hepsi beni ziyârete geldiler. Hepsi de sevinçli idiler. Beni görünce daha çok memnun oldular. Hiçbirisi alacaklarından söz etmediler. Nedeni nedir?" diye sordum. Hanımım şöyle anlattı: "İki gün evveline kadar çok sıkıntı içindeydik. Ama iki gün önce akşam üstü birisi kapıyı çalınca, "Kimsin?" dedik. O da "Bir garip

kimseyim. Ebü'l-Kays, alacaklılarına versinler diye benimle bin dînâr ve bir miktar mal gönderdi" dedi. Çok sevinerek kapıyı açtık, gönderdiğin malı ve parayı aldık. Alacaklılarına haber göndererek borçlarını ödedik. Parayı getiren kimseye, "Ebü'l-Kays ne zaman gelecek?" diye sorduk. O da bize, "İnşâallah iki gün sonra kendisi de burada bulunur" deyip gitti. Söylediği gibi, iki gün sonra da sen geldin. "O parayı getiren nasıl bir kimseydi?" deyince, hanımım bana o zâtın hâlini, vasfını anlattı. Ben de anladım ki, o zât Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleridir. Ben de onlara başımdan geçenleri bir bir anlattım. Bu hikâyeyi anlatırken, cân-ı gönülden Ebü'l-Vefâ'nın yanına gitmeyi arzuladım. Evimde birkaç gün daha kaldıktan sonra, hanımım ve çocuklanmla vedâlaşarak, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanına gitmek için yola çıktım. Sağ-sâlim Ebü'l-Vefâ hazretlerinin bulunduğu şehre vardım, önünde tövbe ettim ve onun himmet ve bereketiyle kısa zamanda yüksek derecelere ulaştım."

Kûsende'de Ehl-i sünnet düşmanı bir kişi ortaya çıkmıştı. Avamdan ve câhil halktan birçok kimse ona tâbi oldular. Ba'zı kimseler gelip o kişiyi Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerine şikâyet ettiler. O da, "İnşâallah kısa zamanda doğru yolu bulur" dedi. Bunun üzerine aradan bir süre geçti. O kişinin hâlinde değişiklikler olmadı. Küsende müslümanlarından ba'zıları gelip, Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya yine şikâyet ettiler. O, önceki buyurduğu gibi cevap verdi. Birgün Tâc-ül-ârifîn'in yolu o Ehl-i sünnet düşmanı kişinin bulunduğu köye uğradı. Köy halkı ve o kişi, Ebü'l-Vefâ hazretlerini karşıladılar. Köylüler Ebü'l-Vefâ'nın bir süre orada kalmasını rica ettiler. O da bu da'veti kabûl etti. Bir yere oturmadan, o Ehl-i sünnet düşmanı kişiyi tanıdı ve ona, "Su ibriğini eline al ve arkamdam gel" buyurdu. O bozuk i'tikâd sahibi kişi, su ibriğini alarak Ebü'l-Vefâ hazretlerini ta'kib elti. Seyyid Ebü'l-Vefâ sahraya çıktı ve bir yerde durdu. O kişinin getirdiği ibrikten abdest aldı. Tam abdestini bitirdiği sırada, karşıdan bir aslanla bir kaplan geldiler. O kişi onları görünce korkudan titremeye başladı. Canından ümidini kesmişti.

Kaçmak istedi. O zaman Ebü'l-Vefâ hazretleri: "Korkma birşey olmaz" dedi. Aslan yaklaşıp Ebü'l-Vefâ hazretlerinin ayağına yüzünü sürdü ve hürmetle karşısında oturdu. O kişi bu duruma çok şaşırdı. Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Ey zavallı! Bu, Allahü teâlânın bir ihsânı, bir hediyesidir. Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünnetine tâbi olup, bütün Eshâbına sevgi göstermenin, muhabbet etmenin semeresidir" buyurdu. O bozuk i'tikâd sahibi kişi, "Ey Seyyid! Sahabenin efdali kimdir?" diye sorunca, Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Hazreti Ebû Bekr, sonra Hazreti Ömer, sonra Hazreti Osman, sonra Hazreti Ali daha sonra altı Sahabedir. Bunlara Aşere-i mübeşşere denilmekte olup, hepsi on kişidirler" buyurdu. O kişi, "Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) amcasının oğlu Hazreti Ali'nin üzerine başka kimseleri takdim eden, ya'nî onları üstün tutan kimse yarın âhırette ne cevap verir?" deyince Ebü'l-Vefâ, "Allahü teâlâ ve Resûlünün katında ona cevap şudur:

Bir kimseyi Allahü teâlâ ve Resûl aleyhisselâm takdim edip, bir diğerine karşı faziletli kılmışsa, biz de öyle yaparız. Çünkü Allahü teâlânın ve Resûlünün emrine muti olup, Kur'ân-ı kerîme ve Resûlünün kavline boyun eğmek bize farzdır" buyurunca o kişi, "Sen, ceddînin üzerine birkaç yabancı kimsenin üstün tutulmasını ister misin?" dedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Hakka tâbi olmak daha iyidir. Aksi takdîrde insan nefsinin arzu ve isteklerine tâbi olup, insanın helak olması ihtimâli olabilir" buyurdu. Bunları dinleyen o kişiyi bir hâl aldı ve "Yâ Seyyid! Açıkça ve yakînen anladım ki, sözün haktır" dedi. Sonra tövbe ve istiğfar etti. Köye döndüklerinde ona tâbi olanların hepsi de tövbe ve istiğfar ederek doğru yola girdiler."

Şöyle anlatılır: "Birgün Ebü'l-Vefâ hazretlerine bir tüccâr gelip, para kazanmak niyetiyle sefere çıkmak istediğini, bu sebepten izin için geldiğini söyledi. Seyyid Ebü'l-Vefâ ona izin vererek, "Ticâret maksadıyla çıkacağın bu seferde çok kâr eder ve inşâallah sağ sâlim geri dönersin" dedi. Tüccâr, Seyyid hazretlerinin yanından ayrıldıktan sonra, tanıdığı ve sözüne güvendiği başka bir zâtın yanına gitti. Yapacağı bu sefer için onun fikir ve düşüncesini almak istedi. O zât ise, "Sen bu sefere gitme. Bu seferde para kazanamıyacağın gibi, belki sermâyen ve canın elden gidebilir" dedi. Bunları işitince hayrette kaldı. Çünkü, iki zât ayrı şeyler demişlerdi. Bir türlü karar veremedi. Bir müddet düşündükten sonra Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin söylediği şekilde hareket etmeye karar verdi. Ticâret için sefere çıktı ve çok para kazandıktan sonra, memleketine dönerken şehire az bir mesafede konakladı. Geceyi orada geçirdi. Rü'yâsında, eşkiyaların gelip ona saldırdıklarını, ne kadar malı ve parası varsa hepsini aldıklarını, kendisini de yaraladıklarını gördü. Tüccâr uykudan uyanınca mallarının hepsinin yerinde durduğunu gördü. Anladı ki, gördüklerinin hepsi rü'yâ imiş. Sevinip Allahü teâlâya şükr ederek yoluna devam etti. Şehre girince Ebü'l-Vefâ

hazretlerinin huzûruna çıktı. O daha birşey söylemeden Tâc-ül-ârifîn hazretleri, “Ey kişi! Senin yüzünden birçok meşakkatler çektik. Bizden sonra gidip bir başkasıyla meşveret ettin. O kimsenin söylediği hâdiseleri sana rü’yânda gösterdik. Hayli zahmetten sonra eşkiyaları kovaladık. Böylece mes’ele halledildi ve maksad yerine geldi. O zâtın sözleri de rü’yânda çıkmak sûretiyle doğrulanmış oldu” buyurdu. Daha sonra orada bulunanlara dönerek, “Ey insanlar! Herhangi bir konuda tereddüte düştüğünüz zaman, o konudaki düşüncenizi, fikir ve görüşlerini beğenip takdîr ettiğiniz, Allahü teâlânın velî bir kuluna söyleyiniz. Onunla meşveret ediniz. Onun fikrini aldıktan sonra sakın başka bir kimseye söylemeyiniz. Olur ya, belki fikir ve düşüncesine müracaat ettiğiniz ikinci kimse, önce söylenmiş olan sözün tersine bir söz söyleyebilir.. Bu durum ise, fikirlerine müracaat edilmiş olan her iki zâtın da sözlerine güvensizliği mûcib olur. Kişi tereddüte düşer, işler müşkil bir hâl alır ve neticede araya bir fitne girebilir. Görüş ve düşüncesine i’timâd ettiğiniz bir ârif “Olabilir” veya “Olamaz”, “Böyle yapma, şöyle yap” gibi söz söylerse, o söz yerine gelse gerektir. Çünkü o sözleri onun kalbine ilham eden, diline söyleme kudreti vererek ona o sözleri söyleten Allahü teâlâdır. Âriften kötü bir söz sâdır olması imkânsızdır. Zîrâ ârifin her hâl ve hareketi, İslâmiyet çerçevesi içinde Allahü teâlâ iledir” buyurdu.

Ebü’l-Vefâ hazretleri, vefâtına yakın hastalandı. Bütün talebeleri, arkadaşları, dostları başına toplandı. Başında bulunanlara dedi ki: “Bilin ve anlayın ki, her nesne yoktan var edilmiştir. Her canlı ölümü tadacaktır. Allahü teâlâ, Cenneti ve Cehennemi de biz kullar için yaratmıştır. Cennete gitmeyi arzulayan, ona giden yola gitsin! Bu yola âit amelleri işlesin! Bu yolun aksi Cehennem yoludur. Bundan başka yol yoktur.

Ey insanlar! Size, ceddim Muhammed aleyhisselâmın yolunu gösterdim. Bu yolun dışındaki herşey bid’attir. Bid’ate tâbi olmak, dalâlete, bu da helak olmaya sebeptir. Takvâyı elden bırakmayın! Bütün nesnenin nûru takvâdandır. Dâima Allahü teâlâyı hatırlayın! Gönlünüzde dâima O bulunsun! Allahü teâlâyı unutan kimselerden olmayınız! Dâima Allahü teâlâ ile olup, iki cihanda saadete kavuşunuz.” Ebü’l-Vefâ hazretlerinin vefâtına, talebelerinden biri çok üzüldü. Definden sonra onu mezarının başından bir türlü ayıramadılar. Birgün bir atlı peydah oldu. Yanına yaklaştı. Talebe başını kaldırıp atlıya baktığında gördü ki, heybetli bir kimse, kır bir ata binmişti. O tarafa bakmaya cesâret edemedi. O atlı iyice yaklaşıp, selâm verdi. Talebe selâmı aldı. Bu sesi tanımıştı, iyice baktığı zaman, bu atlının Ebü’l-Vefâ hazretleri olduğunu anladı. Hemen yanına koşup ellerini öptü ve “Efendim, sizin için öldü diyorlar siz ölmemiş miydiniz?” dedi. Ebü’l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: “Ey oğul, doğru söylerler. Fakat sen iyi bilesin ki, cesetler ölür, rûhlar ölmez. Şimdi evine git. Bu sırrı ehil olmayan kimselere söyleme. Beni ne zaman görmek istersen buraya gel!”

Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: “Az yiyip, az uyuyun. Çok tefekkür edin. Geceyi ibâdetle geçirin! Çok yemek, insanı uyuşuk yapar. Uyuşuk olan gâfil olur, gâfil olan mahzûn olur. Bu da insanı felâkete götürür.”

“Takvâ bir ağaçtır. Bu ağacın kökü Peygamber efendimizdir. Budakları Sahabe ve Tabiîndir. Meyvası ise sâlih ameldir.”

“Nerede olursanız olun, ne yaparsanız yapın, Allahü teâlâ sizi görür. Onun için, yasaklanan yerlerde değil, emredilen yerlerde bulunun.”

“Talebenin dikkat etmesi gereken ve kendine lâzım olan şeyler şunlardır: a) Kalbini ve niyetini kötülüklerden temizlemek, b) Farz ve sünnetleri yerine getirmeye çok hırslı olmak, c) Bid’atlerden ve fitnelerden uzak bulunmak, d) Tevâzu ehli olmak, e) Devamlı iyi düşüncelerle meşgûl olmak, f) Yimeye, içmeye ve giyime çok dikkat etmek, g) Dînin hudûdlarından bir zerre bile dışarı çıkmamak, h) Ahdine vefa etmek, asla yalan söylememek, i) Kendini beğenmişler taifesinden olmamak, k) İbâdet ve tâatinden dolayı gurûrlanmamak.”

“Vaktini boş yere harcayan kimse câhildir.”

“Dünyâya aşırı düşkün, mağrur ve fitneci kimselerle dostluk kurup onların bulunduğu yerlerde bulunmayın. Bunlarla birlikte olanın gideceği yer Cehennemdir.”

“Her kim mevlâsına kavuşmak isterse, yolunun üstünde kendisini bekleyen zahmet ve meşakkatlere sabredip, göğüs germelidir. Meselâ keten bitkisi, zahmet ve meşakkatlere sabredip göğüs gerer, sonunda da kâğıt olur, üzerine Allahü teâlânın ismi yazılır. Muazzez ve mükerrem olur. Allahü teâlânın isminin azîzliğini ve bereketini görmez misin ki; keten önce toprağın altına habsolunur. Sonra yeryüzüne çıkıp büyüdükten sonra koparılır, vatanından olur. Ayrıca gurbet acısı çeker. Sıcağa bırakılır, güneşin hararetinde kalır. Sonra

dövülür ve posası ayrılır. Daha sonra daha temiz hâle gelmesi için tarağın dişlerinden geçirilir. Eğrilir, bükülür, en sonunda ibrişim olup, insan eliyle kumaş yapılır. Bütün bunlar oluncaya kadar, haddi ve hesabı olmayan eziyet çeker, meşakkatlere katlanır. Burada da kibirli olduğu sürede, o kibir gidinceye kadar sıkılır. Bu elemden parça parça olup, lüzumsuz oluncaya kadar kurtuluş yoktur. Lüzumsuz olunca da çöplüğe atılır. Ayaklar altında sürünür. Kâğıt İmâl edicisi onu o hâlde yerlerde sürünürken görür ve kâğıt yapmak için alır. Temizce yıkadıktan sonra, yepyeni, bembeyaz, pırıl pırıl kâğıt yapar. (O zamanlar kâğıt, eski kumaş parçalarından yapılıyordu.) Kâğıdın üzerine Allahü teâlânın ismi, Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf ve meârif-i ledünnî yazılır, işte keten, öyle hadsiz ve hesapsız eziyet ve meşakkatler çeker ki, anlatmakla bitirilemez. İşte bu böyle olduğu gibi, talebenin hocasına nisbeti de böyledir. Keten o kadar zahmet ve meşakkat yüzü gördükten sonra kâğıt olup, üzerine yazı yazılarak nasıl değeri artıp ellerde dolaşıyorsa, talebe de zahmet ve meşakkatler çekerek, o yollardan geçtikten sonra azîz olup, derecesi yükselir."

"Eğer azığınız takvâ olursa, kıyâmet gününde selâmette olursunuz."

"Dünyâ, zıll-i zâildir. Ona güvenen nâdimdir. O seninle kalırsa da, sen onunla kalmazsın. Dünyâdan çıkmadan önce, kalbinden dünyâ sevgisini çıkar. Dünyâ lezzetlerine aldanmıyan, Cennet ni'metlerine kavuşur, iki âlemde azîz ve muhterem olur. Dünyâ harâbdır. Şerbetleri serâbdır. Ni'metleri zehirli, safâları kederlidir. Bedenleri yıpratır. Emelleri arttırır. Kendini kovalıyandan kaçar. Kaçanı kovalar. Ni'metleri geçici, hâlleri değişicidir. Dünyâya ve buna düşkün olanlara inanılmaz. Selâmeti ve doğru yolu, ancak dünyâyı terk eden kimseler bulabilir."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 134

2) Mir'ât-ül-Harameyn cild-3, sh. 134

3) Tâc-ül-arifîn Menâkıb-ı Ebi'l-Vefâ sh. 1-409

TÂHİR BİN SA'ÎD SÛFÎ

Tasavvuf ve Şafiî mezhebi, fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi, Tâhir bin Sa'îd bin Fadlullah bin Ebü'l-Hayr'dır.

Tasavvuf ilminde yüksek dereceler sahibi olduğu için, Sûfî lakabı verildi. İlk tahsiline, dedesi Fadlullah'dan aldığı derslerle başladı. Birçok yerlere seyahatlerde bulunup, buralardaki büyük âlimlerin ve evliyânın sohbet ve derslerinden istifâde etti. İmâm-ı Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî, Ebü'l-Ganâim bin Me'mûn, Ebü'l-Hüseyn bin Nekûr ve daha birçok âlim, onun hocaları arasındaydı. Tasavvufta ve Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde çok yükseldi.

Devamlı Allahü teâlânın dostları ile beraber olurdu. Kalbi Allahü teâlânın rızâsını kazanmaktan başka birşey düşünmez oldu. Başkalarının dünyâ malı için yaptığı kavgalar, onu hiç alâkadar etmezdi. O, Allahü teâlânın rızâsı için ilim öğrenir, ilim öğretir, O'nun dinini yaymaya gayret ederdi. İnsanlara merhameti, sabrı, cömertliği, haram ve şüphelilerden sakınması fevkalâdeydi. Harama azâb, helâle hesâb olduğunu düşündüğünden hesabının uzun sürmemesi için, kendisine helâl ve mübah olan şeyleri zarûret miktarı kullanırdı, insanlara emr-i ma'rûfta bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip bildiklerini tatbik etmeyenlerin, Cehennem ateşinden kurtulamayacağını anlatırdı. Birçok talebe yetiştirdi. Ebü'l-Fetyân Revâsi, onun talebeleri arasındaydı. 502 (m. 1108) yılında vefât etti.

O, Ebû Sehl Sa'lûkî'nin. "Maksatlara ulaşmak, i'tirâzları terketmekle mümkündür" sözünü sık sık söylerdi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 113

TÂHİR BİN YAHYÂ BİN EBİ'L-HAYR EL-İMRÂNÎ

Yemen'de yetişen büyük Şafiî âlimlerinden. İsmi, Tâhir bin Yahyâ bin Ebi'l-Hayr Sâlim bin Es'ad olup, künyesi Ebü't-Tayyib'dir. Ebü't-Tayyib el-İmrânî diye meşhûr oldu. 518 (m.

1125) senesi Zilhicce ayının on altıncı gecesi doğdu. Büyük bir âlim olan babasından, uzun zaman ilim tahsil ederek, fıkıh ilminde fakîhlik ve âlimlik derecesine ulaştı. Babasından sonra, onun yerine geçerek talebelere ders okuttu ve kadılık yaptı.

Yemen'de çıkan İbn-i Mehdî fitnesinde, Mehdî bin Ali bin Mehdî'nin, âlimleri katletmesi sebebiyle Yemen'den ayrıldı. Mekke-i mükerremeye yerleşerek, burada yedi sene müşavirlik yaptı. Sonra 566 (m. 1170) senesinde tekrar vatanına döndü. Yemen'in Zîcebele kazası ve etrâfının kadılığını yaptı. 587 (m. 1191)'de Yemen'de Rebî'ül-evvel ayının dördüncü günü vefât etti.

Tâhir bin Yahyâ (radıyallahü anh), babasından fıkıh ilmini, Mekke'de ise; Ebî Ali Hasen bin Ali bin Hasen el-Ensârî, İmâm Ebû Hafs el-Meyânisî, Abdüddâim el-Askalânî, Ebû Abdullah Muhammed bin İbrâhim bin Ebî Müşeyrih el-Hadramî gibi muhaddislerden hadîs ilmini öğrendi. Yahyâ bin Sa'dûn el-Ezdî ve Hatîb-ül-Mûsul'dan da çeşitli ilimlerde icâzetler (diplomalar) aldı.

Gayet zekî ve çalışkan bir zât olup, edîb idi. Babası, Tâhir bin Yahyâ için; "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, eğer cenâb-ı Hak, benim bu oğlumun büyük ilim merkezlerine (büyük âlimlerin yanına) gitmesini takdîr etmiş olsaydı: Muhakkak o, derecesi yüksek olan bir İmâm olurdu" buyurdu. Yine bir defasında: "Vallahi oğlum, zamanının âlimidir. Fakîhdir" buyurdu.

Tâhir bin Yahyâ'dan (radıyallahü anh) pekçok kimse ilim öğrenmiş ve onun ilminden istifâde etmiştir, iki tane oğlu vardır ki, bunlar; Muhammed ve Es'ad olup, her ikisi de büyük âlimdir. Bunlardan bilhassa Muhammed bin Tâhir, fakîh, hafız ve herkes tarafından sevilen, övülen bir zâttır. Aden'de kadılık yapmış ve pekçok kimse ondan ilim öğrenmiştir.

Tâhir bin Yahyâ'nîn, te'lîf etmiş olduğu kıymetli kitapları vardır:

1. Mekâsıd-il-kelâm, 2. Kesr-i Kanât-il-Kaderiyye, 3. Menâkıb, (Bu kitabında İmâm-ı Şafiî ve Ahmed bin Hanbel'in (r.aleyhimâ) menkıbelerini anlatmaktadır), 4. Meûnet-üt-tullâb bi fıkhi meânî kelîm-iş-Şihâb (Bu kitabında kırâat, hadîs, fıkıh ilimlerini toplamış olup, daha çok ağırlık kelâm ilmine âittir), 5. Celâ-ül-fikr fir-reddi alâ nefât-il-kader (Kelâm ilmine âit bir kitaptır).

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 115

2) El-A'lâm cild-3, sh. 223

3) Tabakât-ı fukahâ-i Yemen sh. 186

TÂHİR-İ BUHÂRÎ (Tâhir bin Ahmed)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Tâhir bin Ahmed bin Abdürreşîd bin Hüseyn el-Buhârî olup, lakabı İftihârüddîn'dir. Buhârâ ehlindendir. 482 (m. 1090) senesinde doğdu. 542 (m. 1147) senesinde vefât etti. Zamanında, Mâverâünnehr'de bulunan âlimlerin en büyüğü, bir tanesi idi. İlmi, babası Kavvâmüddîn Ahmed ve başka âlimlerden aldı. Kendilerinden ilim öğrendiği hocaları, silsile yoluyla İmâm-ı a'zam efendimize dayanmaktadır. Kendisinden ise, birçok kimse ilim öğrenip istifâde etmişlerdir.

Ahmed İbni Kemâl Paşa hazretleri, fıkıh âlimlerinin derecelerini bildirirken, Tâhir-i Buhârî hazretlerini, mes'elelerde müctehid olan âlimler tabakasında zikretmekte ve bu tabakada bulunan âlimlerin, mezheb imâmının rivâyeti ya'nî ictihâdı bulunmayan mes'elelerde ictihâd selâhiyetinde olduklarını, usûl ve fürû'da mezheb imamına muhalefet edemiyeceklerini bildirmektedir.

Tâhir-i Buhârî (radıyallahü anh), Hülâsat-ül-fetâvâ ve Nisâb isimli meşhûr eserlerin sahibidir. Ayrıca, Hazânet-ül-vâkı'ât ve başka eserleri vardır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A'lâm cild-3, sh. 220

2) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 84

3) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 265

4) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 278

TAKIYYÜDDÎN ÖMER BİN ŞÂHİNŞÂH

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, kumandan. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kardeşinin oğludur. İsmi, Ömer bin Nûrüddevle Şâhinşâh bin Eyyûb bin Şâd'dır. "Melik-ül-Muzaffer" ve "Takıyyüddîn" lakabları ile meşhûr oldu. Künyesi, Ebû Sa'îd'dir. 534 (m. 1139) senesinde doğdu. 587 (m. 1191) yılında Meyyâfârikîn'de vefât etti. Naşı, Hama'ya varıncaya kadar, ölümü, askerden gizlendi. Hama'da, yaptırdığı medresenin bahçesine defnedildi.

Dedesi Eyyûb, o doğduğu sıralarda Sultan Zengî'nin Ba'lebek vâlisi idi. Babası Şâhinşâh, o dokuz yaşında iken Haçlılarla yapılan savaşta şehîd oldu. Amcası Selâhaddîn, ondan iki yaş büyüktü. Çocuklukları birlikte geçti. Beraberce iyi bir tahsil ve terbiye gördüler. Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî, Ebû Tâhir bin Avf, Kutbüddîn Nişâbûrî, Abdullah bin Berrî Nahvî gibi birçok âlimin ilminden beraberce istifâde ettiler. Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh ilminde ilerledi. Hem ilimde, hem devlet idâresinde söz sahibi oldu. Devlet idâresinde ve ordu kumandanlığında ehil olduğu için, büyük amcası Şirkûh'un da teşviki ile bir kısım askerlerin başına geçti. Müslümanların rahatı ve huzûrunu te'min etmek için çalıştı.

Takıyyüddîn'in askerlikte muvaffak olduğu ilk hâdise: Amaury'nin Dimyat'ı kuşatması esnasında yaptıkları müdâfaadır. Kudüs kralı Amaury, Bizans İmparatoru Manuel'le anlaşarak müslümanların elindeki Dimyat'ı kuşattı. 565 (m. 1169) yılındaki bu hâdisede Şihâbüddîn Mahmûd Hârimî ile birlikte, Takıyyüddîn büyük kahramanlıklar gösterdi. Amaury'e çok kayıplar verdirerek geri çekilmesini sağladı. Amcaları Selâhaddîn ve Şirkûh'la beraber, Mısır'da Fatımî devletinin ortadan kaldırılmasında rol aldı. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Mısır'a hâkim olmasından sonra, Magrib tarafına vâli, kumandan ta'yin edildi. Batı ülkelerine seferler yaparak, Fatımî kalıntılarının temizlenmesinde hizmetleri oldu. Mısır şehirlerinden Feyûm'da medrese yaptırıp, ilim öğrenmek isteyenleri teşvik etti. Medreseyi, yaptığı vakıflarla destekledi. Kâhire'de de bir medrese yaptırdı. Bu medreseye, Menâzil-ül-İzz denildi. İlmin yaygınlaşması ve Ehl-i sünnet i'tikâdının yayılması için, elinden gelen gayreti gösterdi. Hocası Silefî'nin, İskenderiyye'deki medresesinde yetiştirdiği âlimlere bu medreselerde vazîfe verdi. Onların hizmetini kolaylaştırdı. 573 (m. 1177) yılında Kudüs krallığına karşı yapılan Remle seferinde, ordusunun başında kahramanca çarpıştı. Amcası tarafından şark vilâyetleri kumandan ve vâliliğine ta'yin edildi. Musul, Mardin ve Haleb'de, askerlerinin başında Hıttin harbine katıldı. 583 (m. 1187) yılında yapılan bu savaşta, Eyyûbîler bütün güçlerini ortaya koyup, Kudüs Haçlı krallığı üstüne hücum ettiler. Haçlı krallığını ortadan kaldırıp, Kudüs'ü zulümden ve ehl-i küfrün elinden kurtardılar. Filistin baştanbaşa yeniden müslümanların eline geçti. Dünyâdaki bütün müslümanlar, onlar için duâ etti. Abbasî halîfesi, Sultân-ün-Nâsır, Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye elçilerle hediyeler gönderip, tebrik etti. Daha sonra Sultan Selâhaddîn tarafından, Hama taraflarına nâib olarak ta'yin edilen Takıyyüddîn, bölgesindeki karışıklıkları önleyip, huzûr ve sükûnu te'sîs etti. Urfa ve Hama'da medreseler inşâ ettirdi. Şam'da, Medreset-üt-Tahâviyye adlı bir medrese yaptırdı. Hama'daki kütüphânesi, ehl-i ilme, hizmet veren zamanının en büyük kütüphânelerindendi. O devirde, onun kütüphânesindeki kitapların yarısını, değil Avrupa komutan ve prensleri, en büyük İmparatorları bile kütüphânelerinde bulunduramamışlardı.

Ebû Sa'îd Takıyyüddîn, haram ve şüpheli şeylerden çok sakınırdı. Ömrünü, dîn-i İslama hizmet için harcadı. Allahü teâlânın dînini, duymayanlara duyurmak için çalıştı. Bu güzel işe mâni olmak isteyenlere ve küfürde inâd edip, müslümanlara ve diğer insanlara zulmeden zâlim hükümdârlara karşı kahramanca çarpıştı. Onların zulmederek idâre ettikleri insanlardan aldıkları paraları ele geçirip, hayırlı işlerde kullandı. Zulüm gören insanları âdil bir şekilde idâre edip, ilmi ile amel eden kadılar ta'yin ederek, onların huzûr içinde yaşamalarını te'min etti. Doğru yolda gidip, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ve Selef-i sâlihîne tâbi olanları destekledi. O mübârek insanların yolunu terkedenlere hiç yüz vermedi. Hak yola düşmanlık edip, fitne çıkaranları da şiddetle cezalandırdı.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 242

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 346

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 289

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 456

TALHÂ BİN AHMED AKÛLÎ

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Berekât olup ismi, Talhâ bin Ahmed bin Talhâ bin Ahmed bin Hasen bin Süleymân bin Nâdî bin Haris bin Kays bin Eşhas bin Kays'tır. 432 (m. 1040) yılında Bağdad civârında Akûl denilen yerde doğdu. Oraya nisbetle Akûlî denildi ve bu nisbetle meşhûr oldu. 512 (m. 1118) yılında Bağdad'da vefât etti.

Zekâsı ve hafızası ile küçük yaşta dikkatleri üzerinde toplayan Ebü'l-Berekât Akûlî, ilim öğrenip, Allahü teâlânın dînine hizmet etmesi için oniki yaşında iken Bağdad'a gönderildi. Bağdad'da; Ebû Muhammed Cevherî, Kâdı Ebû Ya'lâ, Ebü'l-Hasen bin Haris, Ebü'l-Ganâim bin Me'mûn, Ebû Ca'fer bin Mesleme, Ebü'l-Hüseyn Mühtedî, Ebü'l-Ganâim bin Dîbâcî, Hennâd Nesefî, Câbir bin Yâsîn, İbn-i Hezârmed, Ebü'l-Feth Ahmed, Ahmed Haddâd Hanefî, Ebü'l-Kâsım bin Sina ve daha birçok âlimden ilim öğrendi, hadîs-i şerîf dinledi. Kâdı Ebü'l-Hüseyn Hassâl'dan fıkıh ilmini öğrendi ve "Câmi-üs-sagîr" adlı fıkıh kitabını ondan rivâyet etti. O zâtın en ileri gelen talebelerinden oldu. İbn-i Sem'ânî ve İbn-i Şafiî gibi âlimlerin güvenilir olarak bildirdikleri Ebü'l-Berekât Akûlî, Bağdad'a yerleşti. Orada elliiki sene ilim öğrendi ve öğretti. Hilâfet sarayının yakınındaki Kasr Câmii'nde ders verirdi. Talebeleri ve diğer âlimlerle birlikte, fıkıh kitaplarını okuyup müzâkere ederlerdi. Vakitlerini ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmekle geçirir, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya gayret ederdi. Tatlı dili ve güleryüzü ile insanlara devamlı nasihat ederdi. Çok iyi bildiği Resûlullahın (aleyhisselâm) hâl ve hareketlerine uymaya çalışır, O'nun ahlâkıyla ahlâklanmak, O'nun haliyle hallenmek icâbettiğini söylerdi. Haram ve şüpheli şeylerden sakınır, mübahların birçoğunu da terk ederdi.

Birçok talebe yetiştirdi. Onun talebeleri arasında; Hibetullah bin Hasen el-Emîn, Mübârek bin Ahmed Ensârî gibi âlimler vardı. Kendisinden; Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, İbn-i Nasır, İbn-i Küleyb ve Zâkir bin Kâmil ve daha birçok âlim de ilim öğrenip, icâzet aldı. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden birinde, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

"Kişinin keremi dîni, mürüvveti aklı ve asâleti de ahlâkıdır."

İbn-i Nasr, hocası Ebü'l-Berekât Akûlî'den şöyle rivâyet etti: Sabit isminde sâlih bir arkadaşım vardı. Çok ibâdet eder, Kur'ân-ı kerîm okur, emr-i ma'rûfla meşgûl olurdu. Vefât edince, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin de medfûn olduğu, Bâb-ül-Harb kabristanına defnettik. Bir müddet sonra, ona duâ etmeyi unuttuğum bir günde rü'yâmda görüp selâm verdim. Selâmıma cevap verdikten sonra, benden yüzünü çevirdi. "Benimle niçin konuşmuyorsun?" dedim. O da, "Seninle aramızda anlaşmamız vardı. Fakat bana duâ etmedin" dedi. Özür dileyip, "Sen Ahmed bin Hanbel hazretlerinin kabristanındasın, hâlin nasıldır?" dedim. "Ahmed bin Hanbel'in (radıyallahü anh) kabristanında, azap olunan hiçbir kimse yoktur" diye cevap verdi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 259

2) Tabakât-ı Hanâbile zeyli cild-1, sh. 138

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 34

TARTÛŞÎ (Muhammed bin el-Velîd)

Hadîs, tefsîr ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Bekr olup ismi Muhammed bin el-Velîd bin Muhammed bin Halef bin Süleymân et-Tartûşî'dir. İbn-i Ebî Rundeka olarak bilinir. Ebû Bekr Tartûşî, 451 (m. 1059) senesinde doğdu. 520. (m. 1126) senesi Şa'bân ayında İskenderiyye'de vefât etti.

Ebû Bekr Tartûşî, ilmiyle amel eden bir âlimdi. Zâhid, verâ' sahibi, mütevâzi, aza kanâat edip, dünyâ malına değer vermeyen bir zât idi. Ebû Bekr Tartûşî, İskenderiyye'de sâliha zengin bir hanımla evlendi. Allahü teâlânın ihsân ettiği bu imkân ile bir medrese inşâ ettirdi. Ve burada ders okuttu, talebe yetiştirdi. İskenderiyyeli pekçok kimse, kendisinden fıkıh ilmini öğrendiler.

Ebû Bekr Tartûşî, Serakusta'da Kâdı Ebü'l-Velîd el-Bâcî'den icâzet aldı ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ferâiz ve hesap ilmini memleketinde okudu. Hılâf ilminde de söz sahibi oldu. Daha sonra, doğu memleketlerine ilim öğrenmek için seyahat etti. Hacdan sonra Bağdad'a geldi. Bu seyahatleri sırasında,

Basra’da Ebû Bekr eş-Şaşî ve Ebü’l-Abbâs el-Cürcânî’nin derslerine devam ederek fıkıh bilgisini arttırdı. Ayrıca burada, Ebû Ali Tüsterî’den hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Bir müddet de Şam’da ikâmet edip, ders verdi.

Kâdı Ebû Bekr Muhammed bin Abdullah onun hakkında; “Ebû Bekr Tartûşî, ilmiyle âmil, fazilet sahibi, dünyâya hiç kıymet vermeyen bir zât idi” demektedir.

Şöyle anlatılır: “Ebû Bekr Tartûşî, Efdâl Şâhinşâh bin Emîr-ül-Cüyûş’ün meclisine girdi. Yanında taşıdığı kilimi katladı ve üzerine oturdu. Orada va’z ve nasihat vermeye başladı. Te’sîrli konuşması ile, Efdâl Şâhinşâh ağladı. Ebû Bekr Tartûşî, Efdâl’e şu ma’nâda bir şiir okudu: “Tâati kurbet, kendisine itaat vâcib olan sultânım, sende olan şerefi, bu senden almak ister.” Bu şiirde (bu) kelimesi ile mecliste bulunan bir hıristiyanı işâret etti. Bunun üzerine Efdâl, o hıristiyanı hemen meclisten uzaklaştırdı. Efdâl, Ebû Bekr Tartûşî’ye, Rasad yakınındaki Şakîk-ül-Melik mescidinde ders verdirdi. Ba’zı sebeblerden dolayı Ebû Bekr Tartûşî, Efdâl’in vâlilikte kalmasını uygun görmedi. Birgün hizmetçisine, “Bana şu evsaftaki taze otlardan topla” dedi. Ebû Bekr Tartûşî üç gün onları yedi. Akşam namazı olunca; “Şu anda Efdâl’e duâ ettim ve kabûl oldu” dedi. Sabah olunca Efdâl oradan ayrıldı. Yerine Me’mûn bin el-Betâihî vâli oldu. Bu zât, sâlih, âdil bir idâreciydi. Ebû Bekr Tartûşî, onun için Sirâc-ül-mülûk kitabını yazdı.”

Ebû Bekr Tartûşî, bir şiirinin tercümesinde şöyle buyuruyor: “Muhakkak Allahü teâlânın yeryüzünde sevdiği sâlih kulları vardır. Onlar dünyâ malına hiç kıymet vermezler ve fitne çıkarmazlar, bundan çok çekinirler. Onlar dâima tefekkür hâlinde olup, bu dünyâ ve içindekilerin fânî olduğunu ve hiçbir canlı için kalıcı olmadığını yakînen bilirler. Bu dünyâyı bir deniz ve yapılacak sâlih amelleri de bu denizde bir gemi olarak kabûl ederler ve selâmetle âhırete kavuşmak isterler.”

Ebû Bekr Tartûşî buyurdu ki: “Dünyâ ve âhıret işi ile karşılaşıp, bunlardan birini tercih durumunda kaldığınızda, âhıret işini tercih edin. Dünyâ işi arkasından verilir.”

Ebû Bekr Tartûşî’nin yazmış olduğu eserlerden ba’zıları şunlardır: 1. Ed-Duâ, 2. El-Havâdisü vel-Bed’u, 3. Muhtasaru Tefsîr-is-Seâlebî, 4. Şerhu risâleti İbn-i Ebî Zeyd, 5. Sirâc-ül-mülûk: Devlet adamlarına nasihat olarak yazılmış bir eserdir.

Sirâc-ül-mülûk kitabından ba’zı bölümler:

“Allahü teâlâya hamd eder, O’nun var ve bir olduğuna, herşeyi yaratan, terbiye eden, yetiştiren, her iyiliği yaptıran, gönderen bir Rab olduğuna şehâdet ederim. Yine şehâdet ederim ki, Muhammed aleyhisselâm O’nun kulu ve seçilmiş peygamberidir. O’nu insanlara ve cinlere korkutucu ve müjdeleyici olarak gönderdi. O’nu kendine da’vet edici kıldı. Muhammed aleyhisselâma salât ve selâm eder, O’nun tertemiz Ehl-i beytine, seçilmiş Eshâbına duâlar ederim.

İdarecilerde bulunması gereken iyi hasletler: Mu’âviye (radıyallahü anh), Sa’saa bin Sühan’a: “Ömer bin Hattâb’ın (radıyallahü anh) vasıflarını söyler misin?” diye sorunca, o da: “Hazreti Ömer, idâresi altında olanların hâllerini yakından bilirdi. Adâlet ile iş görürdü. Kibirli değildi, özür dileyenin özrünü kabûl ederdi. Ayıplarını örter idi. Her bakımdan emîn idi. Doğruyu, hakkı ortaya çıkarmak için çalışırdı. Hangi durumda olursa olsun, kuvvetli karşısında zayıfı korur, himâye ederdi” dedi.

Âlimler buyurdu ki: “İyilik, sevgi kazandırır. Kötülük, düşmanlığa sebeb olur. Münâkaşa etmek, düşman kazandırır. Uymak, itaat etmek, dostluk meydana getirir. Doğruluk, i’timâd kazandırır. Emânete riâyet, kalb huzûru meydana getirir. Adâletli olmak, kalbleri toparlar ve sevgi doldurur. Zulüm, parçalanmaya, bölünmeye götürür. Güzel ahlâk, muhabbete, kötü ahlâk, insanların uzaklaşmasına sebeb olur. İyilik ve cömertlik, dostluğa, cimrilik, yalnızlığa götürür. Kibirlilik, hiddet, tevâzu yükseklik kazandırır. Cömert olmakla kişi övülür, medhedilir. Cimrilik, kötülenmeye götürür. Gevşeklik, zayi olmaya, ciddiyet, işlerin düzenli yürümesine götürür. Aldanmak ve gaflet, pişmanlık sebebidir. Sağlam tedbir almak, ele geçen ni’metin devamına sebebtir. Acele etmeksizin istenen şeyler, kolay ele geçer. Konuşmayıp susmakla, heybet husule gelir. Faydalı olmayanı terk ile, fazilet kazanılır.

Herşeyin sonuna bakarak iş görmek, kurtuluştur. Yumuşak olmayan, pişmanlık çeker. Sabreden kazanır. Susan selâmet bulur. Korkan çekinir, ibret alan, ileri görüşlü olur. İleriyi gören, anlayışlı olur. Anlıyan, bilir. Kendi arzu ve isteklerine uyan, sapıtır. Pişmanlık, acele ile beraberdir. Selâmet, acele etmemekle beraberdir, iyilik eken, neş’e ve sevinç biçer. Akıllı kişi ile arkadaşlık eden saadete kavuşur. Câhilin arkadaşı yorulur. Birşey bilmiyorsan, onu sor. Yanıldığında, ondan dön.

Kötülük yaptığında, pişmanlık duy. Bir şey verdiğinde bol ver ki iyiliğin bol olsun. Kızıp öfkelendiğinde, yumuşaklık göster. Çalışmak, muvaffakiyetin sebebidir. Çalışmakla, başarıya kavuşulur.”

Âlimler, dört kitaptan, dört şey bildirdiler: Tevrat’ta: “Kanâat eden doyar”, Zebur’da “Sükût eden, selâmete kavuşur”, İncîl’de: “Uzlet eden, kurtuluşa kavuşur”, Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Kim Allahın dînine sımsıkı tutunursa, o, muhakkak doğru bir yola itilmiştir” (Âl-i İmrân-101).

Âlimler buyurdu ki: Yumuşaklık şeref, sabır zaferdir, iyilikler hazine, cehâlet aşağılıktır. Bütün hikmet sahibleri buyurdular ki: “Gücünün yetmiyeceği şeyi yüklenme, sana fayda vermeyen işi yapma, hanımınla gurûrlanma, malın çok olsa da ona güvenme:”

Devlet adamlarının kuvvetli olması: Sultânın birisi, âlim bir zâta; “Sultânı kuvvetli ve üstün yapan şey nedir?” diye sordu. Alim zât da; “Kendisine itaat edilmesi” dedi. Sonra sultan; “Tâatın esâsı nedir?” diye sorunca, o zât; “Sultânın, emrini gözetip çalışan yardımcılarına iyilik ve sevgi göstermesi ve halkına adâletle muâmele etmesidir” dedi. O zaman sultan; “Doğru söyledin, emânet itaatin kalesidir, itaat etmekde milletin süsü ve zînetidir. Sultâna itaat dört şekilde olur Ona düşkün olmak, onu sevmek, ondan korkmak, ona baş eğmek” dedi. Halkın devlet başkanına itaati lâzımdır. Devlet başkanına itaat etmede, Allahü teâlâdan korkmak lâzımdır. Devlet başkanı da, Allahü teâlâya itaat etmelidir. Adâletli olsun olmasın, devlet başkanına ta’zim ve hürmet, Allahü teâlâya ta’zimdendir. İtaat ile birlik husule gelir, müslümanların işleri düzenli ve tertipli hâle getirilir, itaat etmeyip isyan etmek, devletin temelini yıkmak olur. İnsanlara lâzım olan, devlet başkanına itaattir. Çünkü dînin ve halkın selâhı, ancak devlet başkanına itaatle olur. Mal, mülk ve namusun muhafazası, ancak devlet başkanına itaatle mümkündür, itaat etmede sayısız menfaatler vardır. Selâmet ve saadet ondadır. En sağlam yol itaat etme yolu olup, milletin bekâsı, rahatı ve huzûru ondadır. Çünkü itâatle, bütün fitnelerden ve fesatlardan korunulmuş olur. Allahü teâlâ kendine itaatle, Resûlüne itaati bir tuttu. Kur’ân-ı kerîmde, Nisa sûresinin ondokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; “Ey imân edenler! Allaha itaat edin” buyuruldu. İtaat etmeyen, ni’mete şükretmemiş demektir, idâreciler olmasaydı, halk felâkete düşüp helak olurlardı.

Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Ey Kümeyl bin Ziyâd! Kalbler, bir kaba benzer. O kalblerin en hayırlısı, içinde hayır olanıdır. Sana söyliyeceğim şeyleri ezberle, insanlar üç kısımdır: Rabbanî olan âlimler, kurtuluşa ermek için çalışanlar, bir de esen rüzgâra göre hareket eden ahmak kimseler olup, bunlar; ilim nûruyla aydınlanmamış, sağlam bir barınağa sığınmamış olanlardır. İlim, mal ve mülkden hayırlıdır, ilim, seni gözetir, korur. Sen, malı gözetirsin, ilim, öğrenmekle çoğalır. Mal, vermekle azalır, ilim hâkimdir. Mal, gözetilmeye mahkûmdur, İlim aşkı ibâdet olup, onun ile Allahü teâlâya nasıl ibâdet edileceği öğrenilir. Hayatta iken ilim ile, tâat ve ibâdet yapılır. Mal sahipleri, daha hayatta iken ölmüşlerdir. Âlimler, her zaman bulunacaktır. Onların sevgisi, kalblerdedir. Âlimin vefâtıyla, ilim yok olur. (Onun için, âlimin ölümü; âlemin ölümü dendi.) Fakat, yine yeryüzü, doğruyu gösteren âlimden mahrûm kalmaz. Onlar sayıca az, fakat Allahü teâlâ katında dereceleri çok yüksektir. Kalblerinde hikmetler gizlidir. Kendilerini arayanların kalblerine îmân tohumları ekerler. Mübârek vücûdlarıyla dünyâdadırlar. Fakat kalbleri, Allahü teâlâya bağlıdır. Onlar, Allahü teâlânın yeryüzünde halîfeleridirler ve emîn, güvenilir kullarıdır. Onlar, Allahü teâlânın dinine da’vet ederler. Onları görmeye can atmak lâzımdır. Âh, onları görmekle şereflenmek ne güzeldir.”

Nasihat etmek: Bilmelidir ki, müslümanlara ve bütün insanlara nasihat etmek, doğruyu göstermek ve öğretmek, peygamberlerin sünnetidir. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde, bütün peygamberlerini nasihat edici olarak gönderdiğini bildirdi. Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Din nasihattir. Din nasihattir. Din nasihattir” buyurdu. Müslümanlara nasihat; onlara şefkatli olmak, büyüklerine hürmet ve hizmet, küçüklerine merhamet göstermektir. Onların sıkıntılarını gidermek ve kendilerini saadete çağırmaktır.

Bütün insanların İslâmiyeti sevmeleri için nasihat; onları imâna da’vet etmek ve küfrün kötülüğünü anlatmaktır. Hazreti Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kusurlarımı bana gösteren kişiye Allahü teâlâ rahmet etsin.” Meymûn bin Mihrân, Ömer bin Abdülazîz’in kendisi için şöyle dediğini bildirdi: “Bende olan hoşlanmadığın şeyleri bana söyle. Kişi, arkadaşının beğenmediği şeyleri onun yüzüne söylemedikçe nasihat etmiş olmaz.”

Abdullah bin Vehb buyurdu ki: “Kişinin, beğendiği şeyi, başkası için de beğenmesi güzel olur. Kendisine faydası olmayanın, başkasına faydası olmaz.”

Akıllı ve ağırbaşlı olmak: Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde hilm sahiplerini övdü. Yahyâ bin Zekeriyyâ, Îsâ aleyhisselâm ile karşılaştı ve ona; “Ey Rûhullah! Dünyâ ve âhırette en şiddetli olan şey nedir?” diye sorunca; “Allahü teâlânın gadabıdır” buyurdu. Tekrar, “Beni Allahü teâlânın gadabından koruyan şey nedir?” dedi. Îsâ (aleyhisselâm); “Gadabı terk etmendir” buyurdu. Tekrar, “Gadabın, öfkenin başlangıcı ne iledir?” dedi. O da; “Büyüklenmek, insanlara karşı övünmek” buyurdu.

Âsım bin Ubeydullah anlattı: “Hazreti Ömer, yerden bir yaprak aldı ve “Keşke bunun gibi olaydım. Keşke anam beni doğurmasaydı” dedi.”

Ebû Bekr (radıyallahü anh), ağaca konmuş bir kuşa rastladı. Ona; “Ne mutlu sana ey kuş! istediğin zaman “Uçar, istersen bir ağaca konar, istediğin zaman meyva yersin. Üzerine ne bir hesap, ne de bir ikâb (ceza) var. Keşke ben de senin gibi olsaydım” dedi.

“Hazreti Ali (radıyallahü anh) Sıffîn’den Kûfe’ye dönerken, şehrin girişinde bir kabir gördü. “Bu kimin kabridir?” diye sordu. Oradakiler, “Habbâb bin Eret’in kabridir” dediler. Hazreti Ali, kabrin başında durdu ve “Allahü teâlâ, Habbâb bin Eret’e rahmet etsin, isteyerek müslüman oldu. Yaya olarak hicret etti. Mücâhid olarak yaşadı. Bedenini bu yolda harcadı. Allahü teâlâ, güzel amel işleyenlerin ecrini zayi etmez” dedi. Bunları söyledikten sonra, Hazreti Ali yürümeye başladı. Birde baktı ki, kabir de arkasından geliyordu. Bunun üzerine Hazreti Ali kabrin önünde durdu ve “Ey yalnızlık ve ıssızlık ehli. Allahü teâlânın selâmı, üzerinize olsun. Sizler bizim selefimizsiniz (önde gelenlerimizsiniz). Bizler, sizlerin ta’kibcileriyiz. Yakında sizlere kavuşacağız. Yâ Rabbî, bizleri ve onları bağışla. Bizlerden ve onlardan azâbını uzaklaştır, öleceğini dâima hatırlayana ve hesâb için hazırlanana, aza kanâat edene ve Allahü teâlânın takdîrine râzı olanlara müjdeler olsun” dedi. Hazreti Ali sözlerine devam ederek: “Mallar taksim edildi. Bizim katımızda bulunan haber bu. Sizin katınızda bulunan haber nedir?” buyurdu. Hazreti Ali bundan sonra, arkadaşlarına döndü ve “Eğer kabir ehli konuşacak olsaydı. “Âhırete götürülecek en hayırlı azık takvâdır” derlerdi” buyurdu.

Halîfe Ebû Ca’fer Mensûr, hacca geldiğinde Süfyân-ı Sevrî’yi huzûruna çağırdı. Onunla birçok mes’eleleri istişâre etmek istiyordu. Ebû Mensûr Süfyân’a; “Niçin yanımıza gelmiyorsunuz? Seninle istişârede bulunur, şunu yapın dediklerinizi yapar, yapmayın dediklerinizi yapmayız” dedi.

Süfyân-ı Sevrî ona; “Bu hac seferi için ne kadar para harcadınız?” diye sordu. Ebû Mensûr, “Bilmiyorum, vekîllerim ve vezirlerim bilir” deyince, Süfyân-ı Sevrî; “Yarın Allahü teâlânın huzûruna çıktığında bundan sorulunca ne mazeret bulacaksın? Hâlbuki Ömer bin Hattâb hac yaptığında kölesine; “Bu seferimizde ne kadar harcadık?” diye sordu. Köle; “Ey mü’minlerin emîri onsekiz dînâr” dedi. Bunun üzerine Hazreti Ömer; “Yazıklar olsun bize” buyurdu” dedi.

İmâm-ı Zührî diyor ki: “Süleymân bin Abdülmelik’e şu sözleri söyleyen kişinin sözü gibi bir söz duymadım. O kimse ona; “Ey mü’minlerin emîri! Benden dört kelime işit ki, bu dört kelimede; senin dininin, saltanatının, âhıretinin ve dünyânın salâhı (doğruluğu) vardır” dedi. Süleymân bin Abdülmelik, “Bu kelimeler nelerdir?” deyince o kimse; “Kimseye, yapmayı istemediğin birşeyi va’d etme. Çetin mes’elelerin kolayca hallolması seni gurûrlandırmasın. Biliniz ki, her amelin bir karşılığı vardır. Akıbetten sakınınız. Dâima sakınma üzere bulununuz” dedi.”

Süleymân bin Abdülmelik, Ebû Hazım Seleme bin Dinar’a; “Bu halifelik mes’elesinde kurtuluş yolu nedir?” diye sordu. Ebû Hazım; “Eğer dediğimi tatbik edersen kolaydır!” dedi. Süleymân bin Abdülmelik; “O nedir?” diye sorunca, Ebû Hazım; “Ancak helâl olan şeyleri al. Onları hakkı olan yerlere sarf et” buyurdu. Bunun üzerine Süleymân bin Abdülmelik, “Buna kimin gücü yeter?” deyince, Ebû Hazım; “Allahü teâlânın seni ta’yin ettiği yere, ta’yin edilen kimsenin gücü yeter” buyurdu. Süleymân bin Abdülmelik ona; “Bana nasihat et?” deyince, Ebû Hazım; “Ey mü’minlerin emîri! Bu iş (sultanlık), sana ancak ölüm karşılığı verildi. Senden öncekiler de böyle idi. Ölüp, bu işten uzaklaştılar. Ey mü’minlerin emîri! Rabbinin emrettiklerini yapıp, yasak ettiklerinden uzaklaşma husûsunda her zaman dikkatli ol. Ey mü’minlerin emîri! Ne infâk etmişsen, o şey seni hayra veya -şerre götürür. Sen dilediğini seç!” dedi. Süleymân bin Abdülmelik, Ebû Hâzım’a; “Bir ihtiyâcın varsa, söyle onu halledeyim” deyince, Ebû Hazım; “Ben ihtiyâçlarımı, senden daha kâdir olana havale ettim. Beni neden men etti ise ona râzı oldum. Allahü teâlâ,

Zuhrûf sûresinin otuzikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Rabbinin rahmetini onlar mı bölüyorlar? Onların bu dünyâ hayatındaki geçim rızıklarını aralarında biz böldük” buyuruyor. Kim, Allahü teâlânın çok verdiğini azaltabilir veya az verdiğini çoğaltabilir? Buna kimin gücü yetebilir ki?” dedi. Bunları dinleyen Süleymân çok ağladı.

Şöyle anlatılır: Bir gece Hârûn Reşîd, veziri Fudayl-i Bermekî’ye: “Beni bir kimsenin yanına götür. Kalbim, bu göz kamaştırıcı, şaşalı hayattan sıkıldı. Rahatlık ve gönül huzûru arıyorum” dedi veziri onu Süfyân bin Uyeyne’nin evine götürdü. Süfyân kapıyı açıp, “Kim geldi?” suâline; “Emîr-ül-mü’minîn geldi” dediler. Süfyân bin Uyeyne! “Niçin bana haber vermediniz? Bilseydim ben onun huzûruna gelirdim” dedi. Hârûn Reşîd bunu duyunca; “Benim aradığım kimse bu değildir” dedi. Süfyân bin Uyeyne bunu duyunca; “Sizin aradığınız kimse, Fudayl bin Iyâd’dır” dedi. Bunun üzerine Fudayl bin Iyâd’ın kapısına gittiler. Kapının önüne geldiklerinde, Fudayl bin Iyâd! “Günah işleyenler, kendilerini îmân edenlerle bir tutacağımızı mı sanıyorlar?” meâlindeki, Câsiye sûresi yirmibirinci âyet-i kerîmesini okuyordu. Hârûn Reşîd; “Nasihat istesek bu bize yeter” dedi. Kapıyı çaldılar. Fudayl bin Iyâd; “Kim o?” deyince, “Emîr-ül-mü’minîn” dediler. Bunun üzerine Fudayl bin Iyâd; “Emîr-ül-mü’minînin benim yanımda ne işi var ve benim onunla ne işim var? Beni meşgûl etmeyiniz” dedi vezir; Ulul-emre (ya’nî halîfeye) itaat vâcibdir...” deyince, Fudayl bin Iyâd yine; “Beni meşgûl etmeyiniz” dedi vezîr Fudayl-i Bermekî; “Müsâadenle mi girelim, yoksa zorla mı?” deyince, Fudayl bin Iyâd; “Müsâadem yok, ama zorla girecekseniz siz bilirsiniz” dedi. Hârûn Reşîd içeri girdi. Fudayl bin Iyâd, kimsenin yüzünü görmemek için kandili söndürdü. Karanlıkta Hârûn Reşîd’in eli, Fudayl bin Iyâd’ın eline değdi. Bunun üzerine Fudayl bin Iyâd; “Bu el ne yumuşaktır, Cehennemden kurtulursa” buyurunca, Hârûn Reşîd ağladı ve ondan nasihat olacak bir söz daha söylemesini istedi. Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: “Senin büyük baban Hazreti Abbâs, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) amcası idi. Peygamberimize (aleyhisselâm); “Beni bir kavme emîr, başkan yapınız demişti. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm); “Ey amcam, seni nefsin üzerine emîr ettim.” Ya’nî nefsinin, Allahü teâlâya tâat ve ibâdetle meşgûl olması, insanların bin senelik tâatinden iyidir, buyurdu. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Bir emirlik (başkanlık) kıyâmette pişmanlıktır” buyurmuştur. Hârûn Reşîd; “Biraz daha söyle” deyince, Fudayl bin Iyâd; Ömer bin Abdülazîz’i halîfe yaptıları zaman, Sâlim bin Abdullah, Recâ bin Hayve ve Muhammed bin Ka’b’ı çağırdı.ve onlara; “Ben, bu işe düştüm. Kurtuluş çârem nedir?” diye sorduğu zaman onlar; “Yarın kıyâmet gününde azaptan kurtulmak istiyorsan, müslümanlardan yaşlılarını baban yerine koy, gençlerini kardeş kabûl eyle, çocukları kendi çocukların gibi düşün! Kadınları ise kız kardeşin ve annen gibi kabûl eyle. Onlara; bana, annene, kardeşine ve çocuklarına yaptığın gibi muâmele eyle” dediler” dedi. Hârûn Reşîd; “Biraz daha söyle” dedi. Fudayl bin Iyâd; “İslâm ülkesi, senin evin gibidir. İnsanları ev halkın gibidir. Babalarına, kardeşlerine ve çocuklarına iyilikle muâmele eyle!” buyurdu. Sonra devam ederek; “Korkarım şu güzel yüzün ateşle yanar ve çirkinleşir. Güzel yüzlerden niceleri Cehennemde çirkinleşir ve emirlerden (başkanlardan) niceleri orada esîr olur” dedi.

Hârûn Reşîd; “Biraz daha söyle” diyerek hüngür hüngür ağladı. Fudayl bin Iyâd hazretleri; “Allahü teâlâdan kork ve O’na ne cevap vereceğini düşün. Cevaplarını şimdiden hazırla! Çünkü kıyâmet günü, Allahü teâlâ sana müslümanların hepsinden tek tek soracaktır. Hepsi için adâlet isteyecektir. Eğer bir gece bir ihtiyâr kadın, evinde bir şey yemeden yatarsa, yarın senin eteğine yapışır ve sana hasım (düşman) olur” buyurdu. Bunun üzerine Hârûn Reşîd, ağlamaktan kendinden geçti. Vezîr Fudayl-i Bermekî; “Ey Fudayl yetişir! Emîr-ül-mü’minîni öldüreceksin” dedi. Fudayl bin Iyâd hazretleri; “Sus, ey Hâmân! Onu sen ve kavmin helak eylediniz, ben değil” dedi. Bu söz Hârûn Reşîd’in ağlamasını arttırdı ve vezirine; “Sana Hâmân demesi, beni Fir’avn yerine koyduğundandır” dedi. Sonra Hârûn Reşîd, Fudayl bin Iyâd’a; “Birisine borcun var mıdır?” diye sorunca, Fudayl hazretleri; “Evet, Allahü teâlâya borcum var o da itaattir. Huzûruna böyle borçlu çıkarsam vay hâlime” dedi. Hârûn Reşîd; “İnsanlara borcun var mı demek istiyorum” dedi. Fudayl bin Iyâd; “Allahü teâlâya şükür olsun ki, bana çok ni’metler verdi, hiç şikâyetim yoktur” dedi. Bunun üzerine Hârûn Reşîd onun önüne bin altın koyup; “Bunlar helâldir. Annemin mîrâsındandır” deyince, Fudayl hazretleri; “Bütün bu nasihatlerimin sana hiç fâidesi olmadı” buyurdu. Ve Hârûn Reşîd’in yanından kalktı. Hârûn Reşîd de çıkıp gitti. Fudayl’in ismi anıldığında; “Ah! Ne insandır o! Hakîkaten mert kimsedir” derdi.

Hasen bin Muhammed bin Hasen, Ömer bin Abdülazîz’in huzûruna geldi ve ona; “Yâ Ömer! Üç şey vardır ki, kimde

bulunursa îmânı kâmil olur" dedi. Bunun üzerine Ömer bin Abdülazîz dizleri üzerine çökerek; "Ey Resûlullahın (aleyhisselâm) torunu! Bunları bana söyler misiniz?" dedi. Hasen bin Muhammed; "Kişi râzı olur, rızâsı onu bâtıla düşürmez. Kişi kızar, kızması onu haktan ayırmaz. Muktedir olduğu hâlde, hakkı olmayana el uzatmaz" buyurdu.

Ömer bin Abdülazîz halîfe olunca, memleketin her tarafından heyetler gelmişti. Hicaz'dan gelen bir heyet, Ömer bin Abdülazîz'in yanına girince, heyette bulunan genç birisi konuşmaya başladı. Ömer bin Abdülazîz; "Sen dur, yaşlı olanınız konuşsun" diyerek genci ikaz etmek istedi. Genç; "Ey mü'minlerin emîri! İş yaşa göre ise, müslümanların içinde senden daha yaşlı olanları yok mu?" deyince, Ömer bin Abdülazîz; "Konuş bakalım" diyerek gence söz verdi. Genç; "Biz, senden bir şey isteyen ve senden korkan bir heyet değiliz. Biz, bir şey de talep etmiyoruz. Çünkü lütuf ve ihsânınız o kadar çok ki, bize kadar ulaşmıştır. Senden korkmuyoruz, çünkü adâletin bizi korkmaktan emîn kılmıştır" dedi. Ömer bin Abdülazîz; "Siz kimsiniz?" diye sorunca, genç; "Teşekkür heyetiyiz. Teşekkür edip geri dönmek için geldik" dedi. Ömer bin Adülazîz; "Ey genç! Bana nasihat et!" deyince, genç; "Allahü teâlâ hâllerini râzı olduğu şekilde ıslâh etsin.

İnsanlar, Allahü teâlânın onlar üzerindeki merhametine, Tûl-i emellerine, insanların kendilerini medhetmelerine aldanmakta, böylece ayakları kayarak ateşe (Cehenneme) düşmektedirler. Ey Emîr-ül-mü'minîn! Allahü teâlânın üzerindeki merhameti, Tûl-i emel, insanların seni çok övmesi seni aldatmasın. Eğer aldanırsan ateşe düşen aldananlara dâhil olursun. Eğer aldanmazsan, Allahü teâlâ seni bu ümmetin sâlihleri ile beraber bulundurur" dedi ve sustu. Ömer bin Abdülazîz, gence yaşını sorduğunda, genç; "Onbir" dedi. Nesebini sorunca, Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib'in oğlu olduğunu söyledi.

Birgün Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh), Ka'b-ül-Ahbâr'a (radıyallahü anh), "Bize nasihat et" dedi. Ka'b-ül-Ahbâr, "Elinizde Allahü teâlânın kitabı, Resûlullahın sünneti yok mu? Bu ikisi size yetmiyor mu?" dedi. Hazreti Ömer "Evet var. Fakat sen ayrıca bize nasihat et" diye üsteleyince, Ka'b-ül-Ahbâr; "Ey Emîr-ül-mü'minîn! Korkan bir kimsenin amelini yap. Kıyâmet günü yetmiş (70) peygamberin yaptığı amel ile gelsen, orada gördüklerinden dolayı amelini yine az görürdün" buyurdu. Bunları işiten Hazreti Ömer, düşüp bayıldı. Ayıldığı zaman, Ka'b-ül-Ahbâr'a tekrar; "Bize nasihat et" dedi. Ka'b-ül-Ahbâr; "Ey Emîr-ül-mü'minîn! Şayet Cehennemden doğuda çok ufak bir yer açılsa idi, batıdaki adamın beyni kaynar, sıcaktan erirdi" dedi. Bunu işiten Hazreti Ömer çok ağlayarak; "Devam et ey Ka'b" dedi. Ka'b da: "Ey mü'minlerin emîri! Kıyâmet günü Cehennem öyle bir solur, şiddetlenir ki, mukarreb melekler, peygamberler ve bütün herkes dizleri üstü çökerler. Bütün Peygamberler; "Yâ Rabbî! Bugün ben nefsimi isterim" diyecekler, sâdece Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Yâ Rabbî! Ümmetimi isterim, ümmetimi isterim, başka bir şey istemem" diyecektir" buyurdu.

Kitabın müellifi Tartûşî şöyle anlatır: "Mısır Meliki Efdâl'in yanına girdim. Ona selâm verdim. Selâmımı aldı ve beni meclisine dâhil etti. Ben de ona şöyle söyledim: "Ey Melik! Allahü, teâlâ sana yüksek ve şerefli bir makamı helâl kıldı. Sana şerefli bir mertebe nasîb etti ve mülkünde ba'zı taifenin başına seni melik kıldı. Hükmünde seni sebep eyledi. Başka birinin hükmünün, senin hükmünün üzerinde olmasına rızâ göstermedi. Sen de Allahü teâlâya öyle şükret ki, kimse senden daha fazla şükretmiş olmasın. Allahü teâlâ, halkı sana itaatkâr kıldı. Öyleyse Allahü teâlâya senden daha itaatkâr kimse olmasın. Şükür sâdece dil ile olmaz. Bilakis fiille ve ihsân ile olur. Allahü teâlâ, Sebe sûresinin onüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Kullarım içinde (gereği üzere bana bol bol) şükreden azdır" buyuruyor.

Ey Emîr-ül-mü'minîn! Bu saltanat senden öncekinin ölmesi ile eline geçti. Senden önceki, şimdi bu saltanattan ölmek sûretiyle uzaklaştığı, gibi, sen de uzaklaşacaksın. Bu ümmetin üzerine aldığın işleri husûsunda Allahü teâlâdan kork. Zîrâ Allahü teâlâ, fakirlerin hâlinden ve iğneden ipliğe kadar seni hesaba çekecektir. Allahü teâlâ Kur'an-ı kerîmde meâlen; "Rabbin hakkı için, biz onların hepsine muhakkak sûrette yapmakta oldukları şeylerden soracağız" buyuruyor. (Hicr-92, 93).. Allahü teâlâ, yine Enbiyâ sûresinin kırkyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Biz kıyâmet günü için (insanların amel defterlerini tartmak üzere) adâlet terazileri koyacağız. Artık hiç kimse, en ufak bir zulme uğramıyacaktır. Yapılan amel, bir hardal tanesi kadar olsa bile onu getiririz (mizana koyarız) Hesap görenler olarak da biz kâfiyiz" buyuruyor.

Ey Melik! Allahü teâlâ dünyâyı, her şeyi ile Süleymân aleyhisselâma verdi. İnsanları, cinleri, kuşları, vahşî ve evcil hayvanları onun emrine verdi. Rüzgârı da onun emrine verdi. Rüzgâr onun emri ile istediği yere akar giderdi. Sonra ondan

hesabı kaldırdı ve meâlen buyurdu ki: “Bu bizim ihsânımızdır. Artık dilediğine hesabsız olarak ver, yahut tut (verme, ey Süleymân!).” (Sa’d-39). Süleymân aleyhisselâm, bunu sizin sandığınız gibi ni’met saymadı. Sizin zannettiğiniz gibi kerâmet zannetmedi. Bilakis onun istidrâc olmasından, mekri ilâhî olmasından korktu ve dedi ki: “Bu Rabbanîn fadlındandır. Beni imtihan etmek içindir. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü yapacağım? Kim şükrederse, ancak kendi menfaatine şükreder, kim de nankörlük ederse, muhakkak ki Rabbim onun şükrüne muhtaç değildir, (hem O) hakkıyle kerem sahibidir.” (Neml-40).

Ey Emîr-ül-mü’minîn, kapını aç. Perdeleri kolaylaştır. Mazlûma yardım et ki, Allahü teâlâ da sana yardım etsin.

Biliniz ki, insanlar; emirlere tâbi olmakta, Cehennemden korkmakta ve arkadaşları ve ailesi ile münâsebetlerde fıkıh ilmine çok muhtaçtırlar. Halk, sultandan güzel huy ve yüksek davranışlar bekler. Ahkamda ayrılıkların ve düşmanlıkların giderilmesini isterler. Bu işleri halletmek için, sultanların daha fazla ilme ve hikmete ihtiyâçları vardır. İlimsiz insan, insansız şehir gibidir. Sultanda husûsi, insanlarda umûmî olan en güzel şey; ilmi sevmek, onunla süslenmek ve ilim sahiplerine hürmettir. Zîrâ bu husûsta insanî tarafın kuvvetine ve hayvani duygulardan uzaklığına, derecesine ve duygularının yüceliğine delîl vardır. Eğer sultan ilimden uzak olursa, nefsinin arzu ve isteklerine tâbi olur ve teb’asına yularsız at gibi zarar verir. Çıkmaz sokaklara girer ve uğradığı yerleri felâkete uğratır. Biliniz ki, kötü huylardan, fuhuştan ve rezillikten uzaklaşmak, ilimden ne kadar nasiplenmişse, ona göre mümkün olur. Bunların hepsi sende görülebilir. Güzelliğin artması için âlimlerin meclislerinde oturmaya, fakîhlerin sohbetini dinlemeye, ilim kitaplarını ulemânın dîvânlarını, geçmiş hükümdârların hayatlarını incelemeye çok fazla ihtiyâç vardır.

Ey Sultan! Allahü teâlâdan korkmayı emredenden üstün, onu emretmeyenden küçük, Allahü teâlânın emrini kabûl edenden ve Allahü teâlânın hükmünü öğrenenden daha kıymetli, Allahü teâlânın sıfatları ile sıfatlanandan daha şerefli kimse yoktur, ilim, Allahü teâlânın sıfatıdır. Allahü teâlâ, ilminin genişliğini ve çokluğunu bildirmekte ve meâlen şöyle buyurmaktadır: “Allahın kürsüsü, gökleri ve yeri çevrelemiş, kaplamıştır” (Bekâra-255). Bu âyet-i kerîmedeki kürsî, ilimdir. Kürsî sâhibleri de ulemâdır. İlim böyle faziletli olunca, sultanların, iktidar sahiplerinin, eşrafın ve şeyhlerin ilimle meşgûl olmaları evlâdır. Zîrâ, bu makamlarda hatâ yapmak çok çirkindir. Fazilet göstermek ise büyük bir fazilettir.

İbrâhim bin Mehdî, Halîfe Me’mun, fakîhlerle fıkıhtan konuşurken yanlarına girdi. Halîfe Me’mun, İbrâhim bin Mehdî’ye; “Ey amcacığım! Bu âlimlerin dediği husûsta ne dersin?” deyince o; “Ey mü’minlerin emîri! Bizimle küçüklükte meşgûl oldular. Biz de, yaşlılıkta onlarla ilgileniyoruz” dedi. Halîfe Me’mun; “Niçin bugün ilim öğrenmiyorsun?” diye sorunca, İbrâhim bin Mehdî; “Benim gibi biri için ilim öğrenmek güzel olur mu?” dedi. Halîfe Me’mun; “Evet, güzel olur. İlim taleb ederek ölmen, cehâlete râzı olarak yaşamandan hayırlıdır” dedi. İbrâhim bin Mehdî; “İlim talebi ne zaman güzel olur?” diye sorunca, Halîfe Me’mun; “Hayat, senin için güzel olduğu zaman” diye cevap verdi.

Rivâyet edildi ki: Ahlâk ilmiyle uğraşanlardan biri, ilim öğrenen, ilimle meşgûliyeti seven ve bu yaşta ilim öğrendiği için utanan bir ihtiyâr gördü ve ona; “Ey Pîr-i fâni! Âhır ömrünün, evvel ömründen efdâl olmasından mı utanıyorsun? Hâlbuki cehâlet özür olmadığı hâlde, küçüklük özürdür.”

Âlimler buyurdular ki: “İlmin kuvvetlendirmediği izzet, zillettir. Akılla teyid edilmeyen ilim sapıklıktır.” Hâl böyle olunca, her melik veya mevki sahibi, ilim öğrenmekten nasıl geri durabilir. Mûsâ aleyhisselâm, Şam’a, bütün Bahreyn ülkelerine, batının en ücra köşelerine, Hızır aleyhisselâmı bulmak, ondan birşeyler öğrenmek için gitti. Onu bulduğu zaman da; “Sana, rüşd ve hidâyetten bildiğini bana öğretmen için tâbi olabilir miyim?” dedi. Mûsâ aleyhisselâm, Allahü teâlânın peygamberi ve kelimi olduğu hâlde böyle söyledi.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bütün mahlûkâtın seçilmişi olduğu hâlde, Allahü teâlâ O’na meâlen; “Yâ Rabbî, ilmimi arttır” (Tâhâ-114) demesini bildirmektedir. Şayet Allahü teâlânın katında ilimden daha şerefli bir şey olsaydı, Allahü teâlâ, Peygamberine onu yapmasını bildirirdi. İnsanoğlunun atası Âdem aleyhisselâm, melekler, Rablerine tesbih ve takdisler ile iftihar ettikleri zaman, ilmi ile iftihar etti. Bekâra sûresinin otuzbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Allahü teâlâ meleklere; “Eğer (her şeyin iç yüzünü bilen) sâdıklarsanız, (eşyayı göstererek) bunların isimlerini bana haber verin” buyurdu” buyuruluyor. Melekler bunu söylemekten âciz kalınca, onlara, Âdem aleyhisselâma secde etmelerini emretti. Bütün bunlar, ilmin şerefini ve kıymetini göstermektedir.

Ba’zı haberlerde gelen, “Küçüklükte öğrenilen ilim, mermere yazmak gibi, yaşlılıkta öğrenilen ilim, suyun üzerine yazı yazmak gibidir” sözü, sana mazeret kapısı açmasın. Ahnef bin Kays, bu sözü söyleyen bir kişiye; “Yaşlı bir zât, aklen daha kâmildir. Ancak, kalbi meşgûl olup, ma’nâyı araştırır ve dikkatini sebeblere verir” buyurdu. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbı arasında, yaşlılar, olgun kimseler, gençler vardı. Hepsi ilim, Kur’ân, sünnet öğreniyorlardı. Hepsi ilim deryaları, fıkıh ve hikmet menbaaları idiler. Ancak küçüklükte öğrenilen ilim, sağlam temellere oturur. Ancak, bir şeyin hepsi ele geçmezse, hepsini de kaybetmemelidir.

Birisi Ebû Hüreyre’ye (radıyallahü anh); “Ben ilim öğrenmek istiyorum. Ancak onu zayi etmekten korkuyorum” dedi. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İlim öğrenmeyi terk etmen, ilmi zayi etmeye yeterlidir.”

Akl-ı müktesib (Sonradan kazanılan akıl): Bu akıl, akl-ı garîzînin (Tabiî aklın) neticesidir. Bu da, bilginin doğruluğu, fikrin isâbetidir. Bu aklın bir nihâyeti, sonu yoktur. Kullanıldıkça artar, ihmâl edildikçe eksilir. Artmasının iki sebebi vardır: Birincisi; iştiyâk, arzu, zekâ sahibi, güzel anlayışlı bir kişi olmaktır. Meşhûr nahiv âlimi Esmâi şöyle anlatır: “Birgün bir Arab çocuğuna; “Bana Arab evlâtlarından bahset?” dedim. O da konuşmaya başladı. Onun konuşmasındaki güzellik beni büyülemişti. Ona; “Bin dirhemin olup da ahmak olmak seni sevindirir mi?” diye sorunca, o çocuk; “Hayır” dedi. “Niçin?” diye sorduğumda; “Bu para, benim ahmaklığımı arttırır. Bende bulunan diğer şeyleri alır. Böylece bende, sâdece ahmaklığım kalır” dedi. “Bu durum, çocuğun zekâsının parlaklığını ve kendisinden daha yaşlı olanlardan daha dikkatli davrandığını göstermektedir, İslâm âlimleri: “Aklın alâmeti, anlayışın sür’atli olması, gayesi, vehmin isâbetidir. Zekâ için bir gaye yoktur. Zekânın ve cömertliğin bir sınırı yoktur” buyurdular.

İkincisi; olgun ve doğru görüş sahibi kimselerin, uzun tecrübeler, çok ibâreler dinlemek, günler geçirmek, hâdiseleri yaşamak gibi şeyler ile işlerini ıslâh etmesidir. İslâm âlimleri buyurdular ki: “Tecrübe, aklın aynasıdır. Gurûr, cehâletin meyvasıdır.” Bu sebeble yaşlıların görüşleri övülmüştür ve denilmiştir ki: “Yaşlılar, vekar ağaçları, nûr menbaalarıdır. Onlara, kolay kolay bir yanılma isâbet etmez. Onlardan vehim eksik olmaz. Yaşlıların görüşlerine sarılınız. Zira, onların zekâları olmasa bile, zekâ olarak tecrübeleri yeter. Bir şâir şöyle demiştir:

Görmedin mi akıl, ehli için zînettir.
Ancak aklı tamamlayan, uzun tecrübedir.

Âmir bin Şerâhil eş-Şa’bî buyurdu ki: “Arabların dahîleri altı kişidir. Bunlar; Mu’âviye bin Ebî Süfyân, Amr bin As, Mugîre bin Şu’be, Ziyâd bin Ümeyye, Kays bin Sa’d bin Ubâde, Abdullah bin Budeyl bin Verka’dır.

Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Ebüdderdâ’ya (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Ey Ebüdderdâ! Aklını artır ki, Rabbine yakınlığın artsın.” Ebüdderdâ (radıyallahü anh); “Anam-babam sana feda olsun yâ Resûlallah! Aklımı nasıl arttıracağım?” diye suâl etti. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm);

“Haramlardan sakın, farzları yap, akıllı olursun. Sonra bunları, sâlih amellerle ziyâde eyle. Dünyâda aklın ve Rabbinin katında yakınlığın ve izzetin artar” buyurdu.

Hazreti Ali’den şu beyitler rivâyet edilmiştir:

Ahlâktır üstünlüklerin temizleyicisi,
Akıl evveli, dîn ikincisi,

İlim üçüncüsü, hilm dördüncüsü.
Cömertlik beşincisi, iyiliği emr altıncısı,

Yedincisi iyilik, sabır sekizincisi
Şükür dokuzuncusu, yumuşaklık onuncusu.

Nefs bilir ki, ben ona doğru söylerim.
O âsî olduğunda, doğru yolu gösteririm.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 96

2) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 62

3) Kitâb-üs-sıla cild-2, sh. 545

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 276

5) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 412

6) El-Feth-ül-mübin cild 2, sh. 17

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 85

8) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 984; cild 2, sh. 1113, 1414, 1417

9) Sirâc-ül-mülûk

UBEYDULLAH BİN ALİ EL-MÂRİSTANİYYE

Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Ubeydullah bin Ali bin Nasr bin Humra bin Ali bin Ubeydullah el-Bağdâdî et-Teymî'dir. Lakabı, Fahrüddîn'dir (Dinin iftihar ettiği kişi). Ubeydullah bin Ali İbn-ül-Maristaniyye diye tanınır. Ubeydullah bin Ali, 541 (m. 1147) senesinde doğdu. 599 (m. 1202) senesi Safer ayında vefât etti.

Ubeydullah bin Ali, Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs ilmi yanında, edebiyat, târih, tıb, astronomi ve başka ilim dallarında söz sahibi idi. Ebû Bekr-i Sıddîk'ın (radıyallahü anh) evlâdından olduğu bildirildi.

Ubeydullah el-Mâristaniyye; Ebü'l-Muzaffer bin Şiblî, İbn-ül-Batıy, Yahyâ bin Sabit İbn-i Bendar, Abdülhak bin Abdülhâlık, Ebü'l-Feth bin Şâtil ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi, yazdı ve rivâyette bulundu. Mezhebinin ince bilgilerine vâkıf oldu. Edebiyat ilminde de üstün dereceye yükseldi.

Ebü'l-Muzaffer onun hakkında; "Ubeydullah el-Maristaniyye, fazilet sâhiblerinin büyüklerinden olup, birçok ilimde üstün derecede idi. Dîvân-ül-İslâm fî târihi Dâr-is-selâm, onun yazmış olduğu bir eser olup, üçyüz altmış bölüm halindedir" demektedir.

İbn-ün-Neccâr ise onun hakkında; "İbn-ül-Mâristaniyye çok ilim öğrendi. Tıb, mantık ve astronomide söz sahibi idi. O, Derb-iş-Şâkiriyye'de Dâr-ül-ilim adlı bir bina yaptırdı. Bütün kitaplarını buraya verip, ilim öğrenenlere vakfetti. Aynı zamanda Câmi-ül-Kasr'da ders vererek pekçok talebe yetiştirdi.

Cum'a günleri, halka hadîs rivâyetinde bulunurdu. Başkalarının çıkardığı bir fitne sebebiyle bir ara habsedildi Yaptırdığı Dâr-ül-ilim ve içindeki kitapları ve kendisine âit mal, mülk satıldı. Daha sonra serbest bırakıldı. Dâr-ül-ilm'e ve kitaplarına tekrar kavuştu" demektedir.

Ubeydullah el-Mâristaniyye birçok eserler yazmıştır. Dîvân-ül-İslâm fî târihi Dâr-is-selâm ve Siyer-ül-vezîr İbn-i Hubeyre onun yazdığı eserlerdendir.

¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 241

2) Zeyl-i İbbakat-ı Hanâbile cild-1, sh. 442

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 339

ÜBEY NERSÎ (Muhammed bin Ali Kûfî)

Hadîs ve kırâat âlimi. Künyesi Ebü'l-Ganâim olup ismi, Muhammed bin Ali bin Meymûn'dur. 424 (m. 1033) yılında Kûfe'de Ners köyünde doğdu. Bu sebepten, Kufi ve Nersî nisbet edildi. Eshâb-ı Kirâmdan kırâati ile meşhûr olan Ubey bin Ka'b'a (radıyallahü anh) benzetilerek "Ubeyy-ün-Nersî" lakabı verildi. 510 (m. 1116) yılında Bağdad'da hastalandı. Kûfe'ye dönerken Hılle denilen yerde vefât etti. Kûfe'ye götürülerek orada defnedildi.

Ebü'l-Ganâim Ubeyy-ün-Nersî, İslâmi ilimlerin en eski merkezlerinden olan Kûfe'de yüksek din bilgilerine temel olan ilimleri öğrendikten sonra, devrin en mümtaz âlimlerinin derslerine devam etti. Kûfe'de; Muhammed bin Ali bin Abdurrahmân Alevî, Muhammed bin İshâk bin Fedâye, Ebû Tâhir Muhammed bin Attâr ve Muhammed bin Muhammed bin Hâzım'dan ilim öğrendi. Yirmi yaşında iken ilmini arttırmak için seyahate çıktı. Mekke'de; Kerîmet-ül-Mervezî'den, Bağdad'da; Ebû İshâk Bermekî, Ebû Abdullah bin Hubeyb Kâdisî, Ahmed bin Muhammed Zagferfînî, Ahmed bin Muhammed bin Kafercel, Ebû Mensûr bin Sevvâk, Ebü'l-Kâsım Tenûhî'den, Şam ve diğer şehirlerde daha birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf işitti. Kırâat ve hadîs-i şerîf ilminde çok yükseldi Bıkmadan usanmadan çalıştı. Hocalarından duyduklarını yazdı. Yazdıklarını ezberledi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleri ile birlikte ezberden bilirdi. Kûfe'nin en büyük âlimi oldu. Kûfe'de, batîb naibi ta'yin edildi. Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i

şerîflerini ve sünnetini en iyi bilen âlim olarak tanınırdı. Her sene Receb ayında Bağdad'a giderdi. Kurban bayramından sonra Kûfe'ye dönerdi iki şehirde de dersler verirdi.

Hadîs ilminde âlimler kendisine çok güvenirdi. Dünyâya kıymet vermez, haram ve şüpheli şeylerden çok sakınırdı. Mübahların bir çoğunu da terk ederdi. Gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılardı. Küçük yaşta öğrendiği Kur'ân-ı kerîmin kırâati üzerinde çok çalıştı, İnsanlara, Kur'ân-ı kerîm kırâatini öğretmek için büyük gayret gösterirdi. Yalnız, Allahü teâlânın dinini yaymak ve rızâsını kazanmak için çalışırdı. İnsanlara emr-i ma'rûf yapar, Allahü teâlânın dinini Ehl-i sünnet âlimlerinden veya kitablarından öğrenmeyenin sapıtmaktan kurtulamayacağını anlatırdı.

Pekçok talebe yetiştirdi. Gezmiş olduğu yerlerde ilim ve feyz saçtı, ölü kalbleri diriltti. Kararmış kalbleri aydınlattı. Bu mübârek zâttan ilim öğrenenler arasında; fıkıh âlimi Makdisî, Humeydî, İbn-ül-Hâdıbe, Silefî, İbn-i Nâsır, Meâli bin Ebî Bekr Kiyanî, Müslim bin Sabit Nehhâs, Muhammed bin Haydere bin Ömer, Zeydî, Ebü'l-Ferec bin Küleyb ve daha birçok âlim vardı. Pekçok kimseye kırâat öğretip, Kur'ân-ı kerîmin doğru olarak okunmasına gayret etti.

Birçok kıymetli eser tasnif eden Ubeyy-ün-Nersî'nin kendi zamanına kadar gelen, hadîs âlimlerini ve ilim sahiplerini anlatan, onların güvenilenlerini ve emniyet edilmeyenlerini izah eden "Mu'cem-üş-Şüyûh" adlı eseri bilinmektedir. Birçok kitabı da, kendi hattıyla çoğaltarak hem ailesinin maişetini temin etti. Hem de, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarının yayılmasına hizmet etti.

Übeyy-ün-Nersî'nin bildirdiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir: "Ebü'l-Ahvas, babasından rivâyet etti. "Yâ Resûlallah! (aleyhisselâm) Birinin yanına uğradım. Beni misâfir edip ikramda bulunmadı. Sonra o kimse bana uğradığında, ben de ona bana yaptığı gibi mi davranayım? Yoksa, misâfir edip ağırlayayım mı?" diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm), "Bilakis onu misâfir edip ağırla?" buyurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1260

2) Tabakât-ül-huffâz sh. 458

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 29

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 66

YAHYÂ BİN ABDÜLVEHHÂB EL-İSFENÂNÎ

Hadîs âlimi. İsmi, Yahyâ bin Abdülvehhâb bin Muhammed bin İshâk bin Muhammed bin Yahyâ bin Mende'dir. Baba ve dedeleri hadîs âlimi idiler. İsfehan'da, 434 (m. 1043) Şevval ayının 19'una rastlıyan Salı günü dünyâya geldi. 512 (m. 1118)'de vefât etti. Önce babam Ebû Amr ve amcaları Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân ve Ebü'l-Hasen Ubeydullah ve Ebû Bekr bin Rize'den hadîs-i şerîf öğrendi. Mu'cem-ül-kebîr Taberânî, Ebû Tâhir el-Kâtib, Ebû Mensûr Muhammed bin Abdullah bin Fadlveyh, Ebû Tâhir Ahmed bin Mahmûd es-Sakafî'den ilim öğrendi.

Nişâbûr'a göç etti. Orada, Ebû Bekr Ahmed bin Mensûr bin Halef el-Mukrî'den ve Hâfız Ebû Bekr el-Beyhekî'den, Hemedan'da da; Ebû Bekr Muhammed bin Abdurrahmân Hehâvendî'den hadîs-i şerîf öğrendi.

Basra'da; Ebü'l-Kâsım İbrâhim bin Muhammed bin Ahmed eş-Şâhid, Abdullah İbn-il-Hüseyn es-Saîdânî ve bunlardan başka çok sayıda alimden ders aldı. Kendi beldesinden ve başka beldelerden birçok büyük âlim ve hâfız (hadîs âlimi) yetiştirdi. Hâfız Ebü'l-Kâsım İsmâil et-Teymî, Muhammed bin Abdülvâhid ed-Dekkâk, Ebü'l-Fadl Muhammed bin Hibetullah bin el-Alâ bunlardandır.

Bağdad'da kendisinden hadîs-i şerîf öğrenenler: Ebû Mensûr el-Hayyât, Ebü'l-Hüseyn bin et-Teyûrî, (Bu iki zât, kendisinden yaşlı idiler.) İbn-i Nasır, Abdülvehhâb el-Enmâtî, Selefi, Abdülkâdir-i Geylânî, Ebû Muhammed bin el-Haşşâb, Abdülhak el-Yûsüfî, Ebû Ca'fer et-Tarsûsî, Hâfız Ebû Sa'd bin es-Sem'ânî'dir.

İbn-i Sem'ânî diyor ki: "Hâfız İsmâil Teymî'ye, Yahyâ bin Abdülvehhâb'ı sordum. Onu çok övdü. Hıfzda, ma'rifette (Allahü teâlânın zâtını ve sıfatlarını bilmekte), ilminde söz sahibi idi, dedi."

Hâfız Şireveyh bin Şehridâr diyor ki: “Yahyâ bin Âbdülvehhâb sonra geldi. Fakat hepimizi geçti. Ondan, Horasan ve Cebel âlimlerinin hepsi ders dinledi. Hâfız Selefi’nin onu medh eden sözü şöyledir: “Elbet Yahyâ’da vardır, hıfz, yakîn, takvâ ve hilm. Her âlimin üstünde zekâ asâlet ve ilm.” Muhammed bin Abdülvahid diyor ki: “Yahyâ bin Abdülyehhâb, zamanının bir tanesi idi. Çok sayıda hadîs bilirdi. Çok fazla kitapları ve birçok tasnifleri vardı. Bunlardan biri, “Kitâb-üs-sahîh alâ Sahîh-i Müslim bin el-Haccâc”dır.

Büyük bir cild hâlinde, İmâm-ı Ahmed’in (radıyallahü anh) menkıbelerini tasnif etmiştir. Bu kitap çok faydalıdır. Kitabın başında diyor ki: “İsrâiloğulları zamanında Ahmed İbni Hanbel olsaydı, elbette bir senet olur, dinlerini bozulmaktan korurdu. Allahü teâlâ bizi, onun i’tikâdı üzerine yaşatsın, kıyâmet günü onun zümresinde haşr eylesin. İmâm-ı Ahmed İbni Hanbel hakkında kötü düşüncelere sâhib kimselerin sırlarına vâkıf olduğum zaman, İmâmın üstünlüklerinden ve menkıbelerinden bir miktar bahsederek halkı uyandırmak istedim. Allahü teâlânın ona bağışladığı yüksek makamdan biraz anlatayım diye düşündüm. Bunu yapmağa kendimi ehliyetli görmemekle ve geçmiş büyük âlimlerimizin İmâmın üstünlüklerinin hepsini bildirdiklerine inanmakla beraber, bu işe giriştim, istediğim şey; İmâmın menkıbelerini bir arada bulundurmak, Ehl-i sünnet âlimleri arasında İmâma intisâb etme şerefini kazanıp, onun yolunu, mezhebini süslemektir.

İmâmın üstünlüklerinden birisi şudur: ilim ehli bir kısım kimselerin bulunduğu bir toplumda bir kadın ölmüştü, ölüyü yıkayacak bir kadın bulunamadı. Yalnız bir hayzlı kadın vardı. O sırada Ahmed bin Hanbel geldi. Orada oturanlara, “Niçin böyle bekleşiyorsunuz. Sizi düşündüren nedir?” diye sordu. Kadının yakınları, cenâzeyi yıkayacak bir hayzlı kadından başka kadın bulamadıklarını söylediler. Ahmed bin Hanbel, “Resûlullahın şu hadîs-i şerîfini görmediniz mi: Birgün, “Yâ Âişe, bana güzel bir koku sür” buyurdular. Âişe (radıyallahü anha), “Ben hayzlıyım” dedi. Resûlullah; “Senin hayzlı olman elinde değildir. Elini yıkaman caizdir” buyurdular. Bu hadîs-i şerîfin hükmüne göre, kadının cenâzeyi yıkaması caizdir” buyurdu.

İbn-i Hanbel buyuruyor ki: “Dünyâ, amel yeridir. Âhıret, ceza (karşılık) yeridir. Bir kimse burada çalışmazsa, iyi amel işlemezse, orada pişman olur.”

Ahmed İbni Hanbel’den fütüvvet soruldu. Fütüvvet; Allahü teâlâdan korktuğu için, nefsinin istedikleri şeyleri terketmektir” buyurdu.

Ahmed bin Mervan’dan rivâyetle, İdrîs-il-Haddâd haber vererek diyor ki: “Ahmed bin Hanbel, geçim sıkıntısına düştüğü zaman dokuma işinde çalışırdı. İmâm-ı Ahmed sıkıntılı günlerinde evine çekilirdi. Ona kıymetli mallar hediye ederlerdi. O, bir ekmeğe muhtaç olduğu hâlde, gelenlerin hepsini geri çevirir, kabûl etmezdi. Amcası İshâk, İmâm-ı Ahmed’in geri çevirdiği malları hesâb etti. 500.000 dînâr civarında idi. İmâm, amcasına; “Seni, hesâb edilmeyecek şeyi hesâb ediyor görüyorum” dedi. Amcası, “Bugün sen şunları şunları geri çevirdin, hâlbuki sen, bir ekmeğe muhtaçsın” dedi. İmâm; “Amcacığım, eğer biz taleb edersek bize gelmez. Bize gelenler, ancak terk ettiklerimizdir” buyurdu.

Ahmed bin Hanbel’e biri geldi. “Yâ-Ebâ Abdullah! Burada birisi var, Ömer bin Abdülazîz’i, Mu’âviye bin Ebî Süfyân’dan (r.anhümâ) üstün tutuyor” dedi. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel buyurdu ki: “Onunla oturma, onunla yemek yeme, onunla içme ve hasta olursa ziyâretine gitme.”

Ahmed bin Hanbel buyuruyor ki: “Resûlullahtan (aleyhisselâm) helâl, haram, sünnetler ve hükümler hakkında bir hadîs rivâyet edeceğimiz zaman, isnâdlarda çok titiz davranıyoruz.”

Ahmed İbni Hanbel’in oğlu Abdullah diyor ki: Babama soruldu ki; üzerine mü’min bir köle azad etmesi vâcib olan bir kimsenin, kötü bir kölesi var. Kur’ân-ı kerîm mahlûktur demeyi telkin ediyor. Bu köle azâd edilebilir mi? Babam buyurdu ki: “Onu azâd etmek caiz olmaz.”

Ebû Recâ Kuteybe bin Sa’îd diyor ki: “Ahmed bin Hanbel imamdır, imametinden râzı olmayan bid’at sahibi ve sapıktır.”

Yahyâ bin Abdülvehhâb’ın babasının, dedesinin dedesi olan Yahyâ bin Mende diyor ki: “Ahmed bin Hanbel, İmâm-ül-müslimîn ve Seyyid-ül-mü’minîndir. Onunla yaşar, onunla ölür, onunla âhırette diriliriz, inşâallah.”

Ebû Abdullah Sicistânî anlattı: Resûlullahı rü’yâda gördüm. “Yâ Resûlallah! Bu zamanda bize ümmetinden kimi bıraktın ki, dînimizde ona uyalım?” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm); “Ahmed bin Hanbel’dir.” buyurdu. Yahyâ bin Mende diyor ki: “Resûlullahın uyanık iken ve rü’yâda görüldüğünde

söyledikleri haktır, doğrudur. Bizim uymamızı uygun gördüğü zâta uymamız lâzım gelir."

Yahyâ bin Mende, 511 senesi Zilhicce ayının onbirinci Cum'a günü vefât etti. Bunu İbn-i Neccâr, Hâfız Ebû Mûsâ'dan nakletti. İbn-i Sem'ânî de ba'zı İsfehanlılardan işiterek, İbn-i Mende, 512'de Kurban Bayramı günü vefât etti, dedi.

Bâb-ı Dürriye'de, babasının ve dedesinin kabirlerinin yanına defnedildi.

¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 210

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh. 168

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 32

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 1250

5) Keşf-üz-zünûn sh. 282, 1464

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 520

7) Zeyl-i Tabakat-ı Hanabile cild-1, sh. 137

8) Tabakât-ül-huffâz sh. 464

YAHYÂ BİN ALİ BİN HASEN EL-HULVÂNÎ

Irak'ta yetişmiş Şafiî fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yahyâ bin Ali bin Hasen el-Hulvânî el-Bezzâr olup, künyesi Ebû Sa'd'dır. 450 (m. 1059) senesinin Zilhicce ayında doğmuştur. 451'de doğduğu da rivâyet edilmiştir.

İlim öğrenmekte çok gayretli olan Yahyâ bin Ali, Şafiî fıkhını ve usûl-i fıkhı. Şeyh Ebû İshâk eş-Şîrâzî'den okudu. Ebû Ca'fer bin Müslime, Ebû Hüseyn Nakûr, Ebû Hattâb bin Batr ve Ebû İshâk'dan hadîs ilmini ve hadîs-i şerîf öğrendi. Kendisinden de, İbn-i Sem'ânî hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Bağdad'ın bir kısmına kadı ta'yin edildi. Daha sonra zamanının en meşhûr medresesi olan Nizâmiye Medresesi'ne müderris oldu. Halîfe Müsterşidbillah onu, Mâverâünnehr bölgesi emîri, Muhammed bin Süleymân'a gönderdi. Muhammed bin Süleymân, kendisine çok izzet ve ikramda bulundu.

Semerkand'da, 520 (m. 1126) senesi Ramazân-ı şerîf ayında vefât etti. Yahyâ bin Ali (radıyallahü anh), kıymetli kitaplar tasnif etmiştir. Bunlardan "Et-Telvîh", Şafiî fıkhını anlatan kıymetli bir fıkıh kitabıdır.

¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 383

2) Tabakât-üş-Şâifiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 432

3) El-A'lâm cild-8, sh. 158

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 212

5) Keşf-üz-zünûn sh. 482

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 520

YAHYÂ BİN MUHAMMED DABBÎ

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Tâhir olup ismi, Yahyâ bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Kâsım'dır. Bağdad'da doğdu. Baba ve dedelerinin Dabbî ve Mehâmilî nisbetleri ona da verildi. Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden olup, "Mecmû", "Muknî", "Lübâb" ve "Tecrîd" kitablarının yazarı Ebü'l-Hasen Ahmed Mehâmilî'nin torunu idi. Mekke'ye gitti. Orada Beytullah'da ibâdet edip ilim öğrettiği günlerde, 528 (m. 1134) yılında vefât etti.

Küçük yaşta, babası Ebü'l-Fadl Muhammed Mehâmilî'den öğrendiği temel din ve âlet ilimlerine dâir bilgilerle tahsile başlayan Ebû Tâhir Dabbî, Ebû Ca'fer bin Mesleme, Ebü'l-Hüseyn bin Nekûr ve daha birçok âlimden ilim öğrendi, hadîs-i şerîf işitti. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmek maksadıyla Mekke-i mükerremeye gitti. Orada birçok âlimin sohbetinde bulundu. İslâm âleminin çeşitli bölgelerinden gelen âlimlerin ilimlerinden istifâde etti. Herbiri üstün vasıflara sahip, ilim ve ma'rifet âşığı

talebelere, o mübârek beldede ilim öğretti. Haram ve şüpheli şeylerden nefret eder, mübahları da zarûret miktarı kullanırdı. Haram yiyenin kıyâmet günü azâbtan, helâl yiyenin de hesap vermekten kurtulamayacağını sık sık söylerdi. Resûlullahın (aleyhisselâm) hâl ve hareketlerini ve güzel ahlâkını insanlara öğretirdi. Selef-i sâlihînin yoluna uymayanın, Allahü teâlânın rızâsına kavuşamayacağını anlatırdı. Kendisi de bildiklerine ve söylediklerine uygun yaşardı. Allahü teâlânın râzı olmayacağı hiçbir işi yapmaz, hiçbir sözü söylemezdi. Güler yüzü, tatlı dili, cömertliği, insanlara merhameti, her hâl ve hareketi ile, dost ve düşman herkesin sevgisini kazandı. Kendisine düşman olan sapık ve küfür ehli kimselerden bile, onun güzel ahlâkı sebebi ile tövbe edip sâlih kimseler arasına dâhil olanlar oldu. Onu bu hâller, hiç gurûrlandırmazdı. Aksine, o yaptığı iyilik için bile, lâyıkıyle yapamadığı düşüncesiyle istiğfar ederdi.

Birçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler kaleme aldı. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerine dâir “Mûsânnef” isimli eseri bilinmektedir.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 383

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 383

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 222

YAHYÂ BİN MUHAMMED (İbn-i Hübeyre)

Fıkıh ve hadîs âlimlerinden. Abbasî halîfesi Muktefî’nin veziri idi. Künyesi Ebü’l-Muzaffer, lakabı Avnüddîn’dir. İbn-i Mende ismiyle tanınmıştır. Ayrıca kırâat, edebiyat, nahiv, lügat ve târih ilminde de âlim idi. 499 (m. 1105) senesinde Düceyl nehri kıyısında bir kasabada doğdu. 556 (m. 1161)’da Bağdad’da vefât etti. Kabri Bâb-ı Basra denilen yerde yaptırdığı medresenin yanındadır. Genç yaşta Bağdad’a gidip ilim öğrendi. Kur’ân-ı kerîmi ve kırâat rivâyetlerini zamanın âlimlerinden okudu. Kâdı Ebü’l-Hüseyn bin Ferrâ, Ebü’l-Hüseyn bin Zâgûnî, Abdülvehhâb Enmâtî, Ebû Gâlib bin el-Bennâ, Ebû Osman bin Mille, İbn-i Haşin ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti. Fıkıh ilmini ise, Ebû Bekr Dîneverî’den, edebiyât ilmini de, Ebû Mensûr bin Cevâlikî’den öğrendi. Meşhûr âlim, vâ’iz ve tasavvuf ehli olan Ebû Abdullah Muhammed bin Yahyâ Zebidî’nin sohbetinde bulundu. Bu zât, devesi üzerinde Bağdad sokaklarında dolaşıp, insanlara va’z ve nasihat ederdi.

Yahyâ bin Muhammed de, devesinin yularını tutup dolaştırırdı. Her değişik semte vardıklarında, “La ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh lehülmülkü ve lehülhamdü yühyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihil hayr ve hüve alâ külli şey’in kadîr” diye yüksek sesle okuyarak, va’z için geldiklerini halka duyururdu.

Yahyâ bin Muhammed, tahsilini Bağdad’da tamamlayıp, çeşitli ilimler de yetişti. İbn-i Cevzî onun için şöyle demiştir: “Nahiv, lügat ve arûz ilminde üstün bir bilgi ve mehâret sahibi idi. Bu husûslarda eserler yazmıştır. Resûlullahın sünnetine, Selef-i sâlihînin yolu olan Ehl-i sünnete uymakta son derece titiz davranırdı. “El-İfsah an meâniy-is-sıhâh” adlı on cildlik bir eser yazıp, Sahîh-i Buhârî’yi ve Sahîh-i Müslim’i şerhetmiştir. Bu eseri “İfsah” adı ile kısaltmıştır. Bu eserini yazdıktan sonra, dinlenmesi için ilim erbâbını yanına çağırdı ve bu iş için gelenlere yüzonüçbin dinar harcadı. Pekçok âlim bu eserini, ondan dinlemek için toplandı. Melikler, elçilerini ve âlimlerini gönderdiler. Sultan Nûreddîn de âlimlerini göndermişti. Gelenler, bu eseri ondan dinlediler, yazdılar, yazdıkları nüshaları medreselerde, mescidlerde okuttular. Emânet verdiler. Ve fıkıh âlimleri tarafından ezberlendi. Nahiv ilmine dâir “Muktasad” adlı eserini yazdı. Zamanının âlim ve edîblerine takdim etti. Bu eserinin dört cildlik bir şerhi vardır, İbn-i Sekît’in “İslâh-ül-mantık” adlı eserine bir muhtasar yazıp, kısalttı. Hanbelî mezhebinde “İbâdât-ül-hams” adlı bir eser daha yazdı. Ayrıca mısraları ve her beyti kendi arasında kafiyeli “Ercûze” denilen türde şiirleri vardır.

Yahyâ bin Muhammed, ilimde yüksek âlim ve sâlih bir zât olup, ilim tahsilini tamamladıktan sonra çeşitli vazîfeler yaptı. 542 (m. 1147) senesinde Dîvân-üz-İmâm reîsliğine, 544 (m. 1149) senesinde ise, Abbasî halîfesi Muktefî tarafından vezirliğe ta’yin edildi. Halîfe Muktefi’den sonra halîfe olan Müstencidbillah tarafından da vezirlik vazîfesi verildi. Vezirliği sırasında çok mükemmel hizmetler yaptı. Âlimlere son derece ikram ve yardımda bulunur, ilme hizmet ederdi. Onun bu hizmetleriyle, Ehl-i sünnet i’tikâdı her tarafa yayıldı. Evinde bir meclis kurmuştu. Ekseriyyetle Kur’ân-ı kerîm okunur. Âlimler toplanıp ilmî müzâkereler yapılırdı. Toplanan âlimlere bol bol

ikramda bulunur, servetini harcardı. Adâletin yayılıp, zulmün kalkmasında çok hizmet etmiş, pek te'sîrli olmuştur. Halîfe Muktefî onun için; "Abbâsîlerde onun gibi vezîr yoktur" demiştir.

İbn-i Katî'î şöyle demiştir: "İbn-i Hübeyre, afif, sâlih ve medhe değer bir vezir idi. Çok iyilik yapar, hizmet ederdi. İlim ehlini sever, çok Kur'ân-ı kerîm okur, çok namaz kılar ve çok oruç tutardı. Devamlı ilim meclisleri kurar, dinin emirlerine titizlikle uyardı."

"Bir defasında yanında Nizamiye Medresesi'nin vakfından alınmış bir kitap okunuyordu, "İşittim ki, kitabı oraya vakfeden, oradan çıkarılmaması şartıyla vakfetmiştir" diyerek, kitabı yerine götürmelerini istedi. Efendim, bunun mülkiyetini almıyoruz, sâdece okuyoruz dediklerinde, iade etmelerini, götürüp yerine koymalarını söyledi. Çok tevâzu sahibi idi. Zayıflara acır, fakirlere ve meclisinde bulunanlara yardım ederdi. Fakirlere; "Siz benim kardeşimsiniz. Çünkü müslümanlar kardeştir" derdi.

Âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere yaptığı açıklamalar meşhûrdur. Bekâra sûresi 10. âyet-i kerîmede meâlen; "Kalblerinde hastalık vardır" buyurulan âyet-i kerîmeyi şöyle izah etmiştir: "Ba'zı hastalar, yediği şeyin tadını tersine alır. Yediği tatlı ise acı der, acı ise tatlı der. Kalblerinde hastalık olanlar da, hakkı bâtıl, bâtılı hak olarak görürler."

"Allahım, işlemediğim amelin şerrinden sana sığınırım" buyurulan hadîs-i şerîfi de şöyle açıklamıştır: "Bunun iki ma'nâsı vardır. Biri; insan bir kötülük işler ve bunu beğenir, sonra bunu tekrar işlemeyi temenni eder. İşte bu temennisi, henüz işlenmeyen kötü amelin şerri, zararıdır. İkincisi; insan bir kötülüğü işlemez, meselâ şarab içmeyerek haramdan sakınır. Fakat bu sakınmasından dolayı, kendini beğenir, üstün görür, işte bu da işlenmeyen bir işin, amelin zararı, şerridir."

"Su içtiğiniz zaman artırırız" buyurulan hadîs-i şerîfi de şöyle açıklamıştır: "Bu husûs, su içmeye mahsûstur. Yemekte sünnet ise, kabın dibini iyice almak ve parmakları yalamaktır. Su içmede kabın dibinde artırmayı bildirmekteki hikmet, sudaki toprak ve benzeri şeyler suyun dibine çöker. Kabın dibinde bir miktar su bırakılınca, bu gibi şeyler su ile birlikte yutulmamış olur. Suyu üç yudumda içmek de böyledir. Üç kere nefes alıp dinlenerek içmek, kalbden sıkıntı ve bedenden kederi giderir."

İbn-i Hübeyre buyurdu ki: "Denizler karalar ile çevrilmiştir. Körfezler karalara girmiştir. Rüzgârlar, deniz üzerinde karaya doğru rutubetli, tatlı ve hafif bir hava sürükler. Eğer denizlerin suyu tatlı olsaydı. Durgun oldukları için kokar, bozulurlardı. Rüzgârlar ise buradan karalara kirli hava sürükler, insanlar bu kirli havadan dolayı hastalığa tutulurdu. Hâlbuki Allahü teâlâ denizleri tuzlu yarattı. Oradan karaya, rutubetli ve temiz hava esmekte ve insanlara fâideli olmaktadır."

"İlim üç şeyle elde edilir:

1. İlme çalışmakla. Meselâ, Arabca öğrenmek isteyenin, nahiv ilmini ezberlemesi, öğrenmesi lâzımdır.

2. Öğretmekle, ilmi öğrenen, başkasına öğretirken daha iyi öğrenir.

3. İlmi tasnif etmek, yazmakla." "İnsanların ayıbını örtmeye çalış.

Çünkü onların ayıplarının ortaya çıkması, Ehl-i İslâm için ayıptır, işlerin en evlâsı, ayıpları örtmektir."

"Günler çabuk geçti! ömürler uçup, gitti. Nefsler hevâsına, boş isteklerine uyarak yandı! Nefsler, dâima hayra karşı çıkar. Takvâ yeri olan kalbler bomboş oldu. Takvâdan uzak kaldı."

Buyurdu ki: "Sünnete uymak her hayra sebeb olur."

İbn-i Cevzî, onun şöyle anlattığını nakleder: "Hac dönüşü Kûfe'de, Halîfe Muktedî ile sohbet ediyorduk. Yolda başımızdan geçen bir hâdiseyi şöyle anlattım: Yolculuğumuz sırasında çok miktarda dolu yağdı. Kâfilede bulunanlar ondan yediler. Ben aç karna yemek istemedim. Meskenimize indikten sonra, akşam vakti akşam yemeği hazırlandı. Yemek yedik. Yolda yağan doludan bahsettim. Keşke şimdi ondan biraz olsaydı dedim. Demek ki Allahü teâlâya tam duâ etmişim. Birdenbire üzerimize bir bulut geldi. Bu yüklü buluttan pekçok dolu yağdı.

Çokça toplayıp getirdiler, ondan yedim ve duâmı kabûl ettiği için Allahü teâlâya hamdettim."

Yine şöyle anlatmıştır: “Bir yerde oturmuş olduğum hâlde, Resûlullaha (aleyhisselâm) salevât okuyordum. Bu hâlde iken gözlerim kapandı, uyur gibi oldum. Ben “Allahümme salli alâ Muhammed” dedikçe, birisinin beyaz bir kâğıt üzerine siyah mürekkeble, “Allahümme salli alâ Muhammed” yazdığını görüyordum. Kendi kendime, gözlerini aç da bak dedim. Gözlerimi açtım. Bir anda sağ tarafımda, bembeyaz elbiseli biri gelip geçiverdi. Elbisesinin beyazlığı göz kamaştırıyordu.”

Yahyâ bin Muhammed hazretleri, hem ilimde yüksek derecede, hem de yaptığı vezirlik vazîfesinde çok adâletli, başarılı ve bu vasfı ile halk tarafından, âlimler ve devlet adamları tarafından sevilen bir zât idi. Ayrıca tasavvuf hâllerinde de yükselmiş kıymetli bir âlim idi. Ömrünün son günlerinde hastalandı. Bu hastalık sebebiyle vefât etti. İbn-i Cevzî, tedâvisi sırasında zehirlenerek öldürüldüğünü de nakletmiştir. İbn-i Cevzî, vefâtı ile ilgili şöyle anlatmıştır: “Vefât ettiği günün gecesi, sabaha doğru rü’yâmda onu evinde gördüm. Bir adam, elinde bir mızrak ile içeri girdi. Elindeki mızrağı ile ona vurdu. Vücûdundan duvara kan sıçrıyordu. Bir de, yere atılmış altın bir mühür gördüm. Uyandığımda, vefât ettiği haberini aldım. Hemen gittim. Oğulları, cenâzesini benim yıkamamı söylediler. Ben de yıkama işine başladım. Yıkarken, su koltuk altlarına da ulaşsın diye kolunu tutup kaldırdığımda, elinden altın bir mühür düştü. Bu mühür, rü’yâmda gördüğüm mühürdü. Hayret ettim. Yıkarken, yüzünde ve bedeninde zehirlenme belirtileri gördüm. Cenâze namazı Kasr Câmii’nde kılındı. Sonra Basra semtinde yaptırdığı medresesine götürülüp, orada defn edildi Cenâze namazı için görülmemiş bir kalabalık toplanmıştı. O gün Bağdad sokakları insanla dolup taştı. Yaptığı iyilikler, hayırlar ve adâletinden dolayı, vefâtına herkes üzüldü. Arkasından çok göz yaşı döküldü.” Şâirler onun için mersiyeler yazdı. Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden Ebû Hamîd Ahmed bin Îsâ’nın şöyle anlattığı nakledilmişti: “Rü’yâmda, bir yerde bulunuyordum. Melekler bana: “Bu gece Bağdad’da Allahü teâlânın evliyâsından bir zât vefât etti” dediler. Korku ile uyandım. Rü’yâmı yanımda bulunanlara anlattım. O günün târihini yazıp sakladık. Bağdad’a gittiğimde, falan târih ve falan günde kim vefât etti? diye sordum. O gün, vezir Yahyâ bin Muhammed İbni Hübeyre vefât etmişti dediler.”

Şeyh-üs-Sâlih Mahmûd bin Niâlî şöyle anlatmıştır: “Ben, vezir Avnüddîn İbni Hübeyre’yi hatırladıkça, “Allahım onu bağışla” diyerek duâ ederdim. Aradan bir müddet geçmişti. Bir gece rü’yâmda, onun kabrini ziyâret etmek için medresesine gittim. Bir de gördüm ki, kabrinin üstünde uyuyordu. Bana; “Ey Mahmûd! Allahü teâlâ bana ihsânda bulundu” dedi.

Vezir Ebû Şü’ca’ şöyle anlatmıştır: “Ben, vezîr İbn-i Hübeyre’nin aleyhinde konuşurdum. Bir defasında rü’yâmda onu, güzel bir bahçe içerisinde gördüm. Hiç öylesine güzel bir bahçe görmemiştim. Yanında bir melek duruyor, ona meyve getirip, ağzına veriyordu. Bahçeye girmek için yürüdüm. Bir melek bana bağırıp, mâni oldu. “Bu, Allahü teâlânın ona ihsân ederek verdiği bir ni’mettir. Ondan izinsiz kimse o bahçeye giremez” dedi. Bu rü’yâyı gördükten sonra, onun aleyhinde bulunduğumdan dolayı tövbe ettim.”

Kıraat âlimlerinden Abdullah bin Abdurrahmân da şöyle anlatmıştır: “Vezîr İbn-i Hübeyre’yi, vefâtından sonra rü’yâmda gördüm. Hâlin nasıldır?” dedim. Bana şu ma’nâda bir beyt okuyarak cevap verdi: “Hâlimiz değişip örtüldükten (öldükten) sonra, bize hâlimizden sordu, biz de cevap verdik. Kazandıklarımızı (amellerimizi) kat kat artmış olarak ve tertemiz bulduk.”

“Yahyâ bin Muhammed İbni Hübeyre hazretlerinin şiirlerinden bir kısmının tercümesi şöyledir:

“Ey insanlar, size nasihat ediyorum, sözlerimi iyi belleyiniz. Çünkü ben, tecrübe sahibiyim. Dünyânın güzelliği, süsü sizi aldatmasın. Çünkü o güzelliği ve tatlılığı devam etmez, biter.”

“Takvâya sarıl. Çünkü kişi, bu dünyâda bâki değildir. Herkes bu dünyâda ne yaparsa ârırette onu bulur.”

“İnsanlara zulm ve haksızlık etme. İftira ve hased de etme.”

“Akıllı olmayan kimse, dünyânın zevklerine ve lezzetlerine dalar. Akıllı kimse ise, buna düşkün olmaz.”

“İnsan, gaflet içerisindedir. Hâlbuki zaman bitmektedir. Zaman, pek kıymetlidir. Kıymetinin bilinmesi lâzımdır. Fakat görüyorum ki, zamanı çok kolay zayi ediyorsun, boşa geçiriyorsun!”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Zeyl-i Tabakat-ı Hanâbile cild-1, sh. 251

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 228

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 191

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 521

5) El-Muntazam cild-10, sh. 214

6) Mir’ât-ül-cinan cild-3, sh. 344

7) Brockelmann Gal 1, sh. 408

8) Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 678

YAHYÂ BİN SA’DÛN EL-EZDÎ (Ebû Bekr el-Kurtubî)

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yahyâ bin Sa’dûn bin Temmâm bin Muhammed el-Ezdî el-Kurtubî’dir. Künyesi Ebû Bekr olup, “Sâbıkuddîn” ve “Ziyâüddîn” lakabları ile tanınırdı. Kırâat, tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl (kelâm) ve edebiyat ilimlerinde büyük bir âlimdi. 486 (m. 1093) senesinde Endülüs’ün Kurtuba şehrinde doğdu. Gençlik yıllarının başlarında, Endülüs’ten çıkıp Mısır’a geldi. İskenderiyye’de, Bağdad’da ve Şam’da birçok âlimden ilim öğrendi. Sonra Musul’a yerleşti ve 567 (m. 1172) senesinde orada vefât etti.

Yahyâ bin Sa’dûn, Mısır’a geldikten sonra, İskenderiyye’de; Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed bin İbrâhim er-Râzî’den, Mısır’da; Ebû Sâdık Mürşid bin Yahyâ İbni Kâsım el-Medenî el-Mısrî’den, Silefî nisbetiyle meşhûr olan Ebû Tâhir Ahmed bin Muhammed el-İsfehânî’den ve daha başkalarından hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi. 517 (m. 1123) senesinde Bağdad’a geldi. Orada Şeyh Ebû Muhammed Abdullah bin Ali el-Mukrî’den Kur’ân-ı kerîmi ve ona âit ilimleri okudu. İbn-i Bint Şeyh Ebû Mensûr el-Hayyât diye de meşhûr olan bu zâttan, birçok kitapları okuyup öğrendi. Bu kitaplardan birisi de, meşhûr nahiv âlimi Sibeveyh’in nahiv ilmine dâir olan kitabıdır. Ayrıca Bağdad’da, “Maristân kadısı” diye meşhûr olan Ebû Bekr Muhammed bin Abdülbâkî el-Bezzâr, Ebü’l-Kâsım İbni Husayn, Ebü’l-İzz İbni Kâdeş ve daha başkalarından hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etti.

Bağdad’dan ayrılıp, bir müddet Şam’da ikâmet etti. Sonra Musul’u vatan seçip oraya yerleşti. Oradan İsfehân’a geçti. Daha sonra Musul’a döndü. Yaşadığı devirdeki büyük âlimler, ondan okuyup ilim öğrendiler.

Dînine son derece bağlı olan Yahyâ bin Sa’dûn hazretleri, vera’ sahibi olup, haramlara düşmemek için mübahların çoğunu terk ederdi. Vekar ve heybet sahibi idi. Sükûnet hâlinden ayrılmazdı. Hadîs rivâyetinde güvenilir ve sağlam bir râvî olup, çok hadîs-i şerîf ezberleyip muhafaza etmiştir. O, az konuşur ve devamlı hayırla meşgûl olur, hep faydalı olan şeylerle uğraşırdı.

Haleb kadısı Behâüddîn Ebü’l-Mehâsin Yûsuf bin Râfi’ bin Temîm, onu görmekle ve ondan Kur’ân-ı kerîmin kırâatini öğrenmekle iftihar eder ve şöyle derdi: “Biz, Musul’da onun huzûrunda Kur’ân-ı kerîm okurduk ve ondan ilim öğrenirdik.” Başlıca eserleri şunlardır: 1. El-Erbe’în, 2. Ercûze, 3. Delâil-ül-ahkâm.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 216

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh. 171

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 225

4) Tabakât-ül-mûfcıutirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 369

5) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 334

6) Mir’ât-ül-cinân cild-3, sh. 380

YAHYÂ BİN SÂLİM YEMÂNÎ

Fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü’l-Hüseyn İmrânî’dir. Yemen’de yetişen meşhûr Şafiî mezhebi âlimlerinden olup, 489 (m. 1096)’da doğdu. 558 (m. 1163) senesinde Yemen’de vefât etti. Başta dayısı Ebü’l-Fütûh bin Osman el-İmrânî olmak üzere, Zeyd bin Abdullah Yâfiî ve zamanının diğer âlimlerinden fıkıh ilmini öğrendi. Ayrıca Yemen’de bulunan hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Zâhid (dünyâya düşkün olmayan), vera’ sahibi (şüphelilerden sakınan),

şöhretten uzak, çok ibâdet eden sâlih bir kimse idi. Usûl-i kelâm, fıkıh, nahiv ilimlerinde âlim idi. Ebü'l-İshâk Şîrâzî'nin meşhûr eserlerini en iyi bilen o idi. Onun "Mühezzeb" adlı eserini ezberlemişti. İbn-i Semura şöyle demiştir: "Yahyâ bin Sâlim, her gece yüz rek'atten fazla namaz kılar ve Kur'ân-ı kerîmin yedide birini okurdu. 517 (m. 1123)'de Züeşrak'a gitti. Orada evlendi. "Elbeyân" adlı eserini 518 (m. 1124) senesinde orada yazmaya başladı ve 533 (m. 1138)'de tamamladı. 517 (m. 1123) senesinde de "Zevâid" adlı eserini yazmaya başladı. Züeşrak'da dört sene kaldı. Oradan hacca gitti. Mekke'de, Şerîf Muhammed bin Ahmed Osmânî ile, kelâm ve fıkıh ilmine dâir mes'eleler üzerinde mütâlâa yaptı. Sonra Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabrini ziyâret etti ve Yemen'e döndü. Zieşref denilen yerde ikâmet etti. Burada 549 (m. 1154) senesine kadar ders verip, ilim yaydı, ilim öğretme husûsunda çok maharetli bir âlim idi. "Mühezzeb" adlı eserinden talebesine bir miktar okutur, sonra tekrar ettirirdi. Mes'eleleri derinlemesine inceleyip izah eder, talebeler kavrayıncaya kadar da tekrar ederdi. Dersi talebelerin zihnine iyice yerleştirirdi. Birara ba'zı sebeblerden dolayı Züssüfâl denilen yere gitti. Sonra tekrar döndü. Ömrünün son günlerinde (Mebtûn) dizanteri denilen hastalığa tutuldu. Hastalığı sırasında da namazlarını kıldı. Durumu çok ağırlaşınca, namazları îmâ ile kıldı. Tutulduğu bu hastalık sebebiyle şehîd olarak vefât etti. Onun tutulduğu bu hastalık sebebiyle ölenlerin şehîd olacağı, hadîs-i şerîfte bildirilmiştir.

"El-Beyân", "Ez-Zevâid", "İhtirâzât", "Garâib-ül-vasît", "Muhtasâr-ül-ihyâ", "El-İntisâr fî reddi alel-Kaderiyye" adlı eserleri vardır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 196

2) Tabakât-üş-Şafiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 212

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 336

4) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 185

5) Tabakât-ı fukahâ-i Yemen sh. 174

6) Tehzib-ül-esmâ vel-luga 1. Kısım cild-2, sh. 278

7) El-A'lâm cild-8, sh. 146

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 52, 521

9) Keşf-üz-zünûn sh. 24, 173, 264, 956, 1781, 1839

YÛSUF EŞ-ŞÎRÂZÎ

Hadîs ve tasavvuf âlimlerinden. İsmi, Yûsuf bin Ahmed bin İbrâhim eş-Şîrâzî el-Bağdâdî künyesi Ebû Ya'kûb'dur. Bağdad'da 529 (m. 1135) yılında doğdu. Ramazan ayında 585 (m. 1189)'da vefât etti. Hadîs-i şerîf öğrenmek için; İran, Cezire, Basra, Kûfe, Şam, Vâsıt, Hicaz, Cibâl şehirlerini dolaştı. Babası onu İsmâil bin es-Semerkândî, Yahyâ bin et-Tarrah, Ebü'l-Hasen bin Abdüsselâm. Hâfız Ebû Sa'd bin el-Bağdâdî'den ilim tahsil ettirdi. Kûfe'de Ebü'l-Hasen bin Gabure, Kirmân'da Ebü'l-Vakt Abdülevvel. Basra'da Abdullah bin Ömer bin Süleye, Vâsıt'ta Kâdı Ahmed bin Bahtiyar, Herat'ta Abdülcelîl bin Ebî Sa'îd, Nişâbûr'da Ebû Bekr Muhammed bin Ali et-Tûsî, Belh'de Ebû Şücâ el-Bistâmî, İsfehan'da Muammer İsmâil bin Ali el-Hamâmî, Hemedan'da Nasr bin Muzaffer el-Bermekî, Şam'da Ebü'l-Mekârim bin Helâl'den hadîs-i şerîf, öğrendi.

Ercüvânî'de bulunan insanlara doğru yolu göstermek için çok gayret gösterdi.

Hadîs ilminde sağlam ve güvenilir idi. Kendisinden de Hâfız Ebü'l-Mevâhib hadîs-i şerîf öğrendi. Devlet adamlarıyle de münâsebetleri oldu. Halîfe onu, komşu memleketlere elçi olarak gönderdi. Makamı yükselip, mallarının çoğalmasına rağmen, o, hiçbir zaman mala, mevkiye i'tibâr etmedi.

Az hadîs-i şerîf riâyet etti. "Erbeîn" kitabını yazmıştır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 269

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 1356

3) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 53

4) El-A'lâm cild-8, sh. 214

YÛSUF-İ HEMEDÂNÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yûsuf bin Ya'kûb Hemedânî olup, Künyesi Ebû Ya'kûb'dur. İnsanları hakka da'vet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî saadete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin sekizincisidir. 440 (m. 1048) senesinde Hemedan'da doğdu. 535 (m. 1140)'de Herat'tan Merve giderken yolda vefât etti.

Onsekiz yaşında iken Bağdad'a gelip, fıkıh ilmini Ebû İshâk-i Şîrâzî'den öğrendi. Yaşı küçük olmasına rağmen, Ebû İshâk (radıyallahü anh) kendisine husûsî ihtimâm gösterirdi. Bunun ve diğer fıkıh âlimlerinin derslerine devâm etmekle, Hanefî mezhebinde fıkıh ve münâzara âlimi oldu. İsfehan ve Semerkand'da, zamanın meşhûr hadîs âlimlerinden hadîs ilmini öğrendi. Tasavvufu Ebû Ali Fârmedî hazretlerinden öğrenip, onun sohbetinde yetişerek kemâle ulaştı. Abdullah-ı Cüveynî, Hasen Simnânî ve birçok büyük zâtlar ile görüşüp, sohbet etti. Kendilerinden ilim öğrendi.

Altmış yıldan fazla, insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl oldu. Yüzlerce talebe ondan ders aldı. Abdullah-i Berkî, Hasen-i Endâkî, Ahmed Yesevî ve Abdülhâlık-ı Goncdüvânî gibi büyük velîler yetiştirdi. Bunlardan Ahmed Yesevî, Türkistan tarafına göç edip, insanları irşâd ederek büyük hizmetler yaptı. Yûsuf-i Hemedânî, bütün dostlarına, talebesi Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'ye tâbi olmalarını söyledi. Kendisinden sonra, bu talebesi insanlara doğru yolu gösterdi.

Yûsuf-i Hemedânî (radıyallahü anh), önce Merv şehrinde bir müdâet kalıp Hirat'a gitti. Hirat'ta uzun zaman kaldıktan sonra, tekrar Merv'e gelip bir müddet daha orada kaldı ve Hirat'a döndü. Hirat'tan Merv'e yolculuğu sırasında vefât etti. Kabri Merv şehrinde olup, ziyâret edilmektedir. Yûsuf-i Hemedânî, İmâm-ı a'zama pekçok bağlı idi. Irak, Horasan, Mâverâünnehr bölgelerinin muhtelif şehirlerinde bulunarak, halka saadet yolunu anlatmak ile meşgûl olmuştur. İlmi, fazileti ve kerâmetleriyle İslâm dünyâsında tanınıp, çok sevilmiştir.

Hakîkî İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden olan Yûsuf-i Hemedânî (radıyallahü anh) orta boylu, buğday benizli, kumral sakallı, zayıf bir zât idi.

Eline ne geçerse muhtaçlara verir, kimseden birşey istemezdi. Herkese karşı çok iltifât eder, yumuşak ve merhametli davranırdı. Yolda yürürken bile Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgûldü.

Hoşdûd denilen yerden, câmiye gelinceye kadar bir hatim indirir, mescid kapışından, Hasen Endâkî ve Ahmed-i Yesevî hânesine varıncaya kadar Bekâra sûresini okurdu. Geri dönerken Âl-i İmrân sûresini bitirirdi. Arada bir yüzünü Hemedân'a çevirir ve çok ağlardı. Selmân-ı Fârisî hazretlerinin âsâsı ile sarığı kendisinde idi. Her ay başında, Semerkand âlimlerini çağırarak onlarla sohbet ederdi. Bir taraftan köylülere ve yanına gelen herkese doğru din bilgilerini öğretmeye çalışır, insanlarla uğraşmaktan, onları yetiştirmek için çalışmaktan hiç sıkılmazdı. Diğer taraftan, ağrılara ve yaralara ilâç yaparak herkesin derdine yetişmeye çalışırdı. Böylece, maddî ve ma'nevî hastalıkların tabibi, mütehassısı olduğunu isbât ederdi.

Talebelerine ve kendisini sevenlere dâima Peygamber efendimizin ve Eshâb-ı Kirâmın yolunda gitmelerini tavsiye ederdi. Kalbi, bütün mahlûkat için derîn bir sevgi ile dolu idi. Gayr-i müslimlerin evlerine giderek, onlara İslâmiyeti anlatırdı. Herşeye sabır ve tahammül eder, herkese karşı muhabbet gösterirdi. Altın ve gümüş eşya kullanılmasına müsâade etmez, fakirlere zenginlerden daha fazla i'tibâr ederdi.

Zühd sahibi idi. Dünyâya ehemmiyet ve kıymet vermezdi. Odasında hasır, keçe, ibrik, iki yastık ve bir tencereden başka birşey bulunmazdı. Talebelerine, dört büyük halîfenin menkıbe ve faziletlerinden bahseder, Onlar gibi ahlâklanmalarını nasihat ederdi.

Yûsuf-i Hemedânî, birgün kendi evinde idi. Gönlüne dışarı çıkmak arzusu geldi. Hâlbuki Cum'a gününden başka bir günde dışarıya çıkmak âdeti değildi. Bu arzu ona, o kadar ağır bastı ki, niçin gitmek gerektiğini bilemedi. Merkebine bindi, (Allahü teâlâ nereye dilerse oraya gitsin!) diyerek hayvanının yularını salıverdi. Merkep onu şehirden çıkarıp, vadi tarafında bir mescide götürdü. Gördü ki, bir genç başını önüne eğmiş, tefekkür ediyordu. Onu bekledi. Ancak bir saat sonra başını kaldırdı. Heybetli görünüşü olan bu genç, Yûsuf-i Hemedânî'nin (radıyallahü anh) talebelerinden biri idi. Hocasına dedi ki: "Ey Hocam! Başımda halledemediğim bir müşkil mes'ele var. İyi oldu ki, siz geldiniz! Ne yapacağımı

şaşırmıştım.” Genç, mes’elesini hocasına anlattı. Hocası da, onu sıkıntıdan kurtaracak bir şekilde cevaplandırdı. O andan sonra, talebesi olan bu gence dedi ki: “Ey genç! Ne vakit bir sıkıntıya düşersen şehre gel, benden sor! Beni buraya kadar yorma!”

Muhyiddîn-i Arabî, bu hâdiseyi anlattıktan sonra buyurdu ki: “Sâdık bir talebe, doğruluğu ve ihlâsı ile, hocasını kendi yanına hareket ettirip getirmeğe muktedir olabilir.”

Birgün, Hemedân’dan bir kadın, ağlayarak Yûsuf-i Hemedânî’nin huzûruna geldi ve dedi ki: “Oğlumu Bizanslılar esîr etmişler.” Kadına; “Sabredin” buyurdu. Kadın, “Sabredecek hâlim kalmadı” dedi. Bunun üzerine Yûsuf-i Hemedânî hazretleri; “Yâ Rabbî, bu kadının oğlunu esîrlikten kurtar. Üzüntüsünü neş’eye çevir!” diye duâ etti. Kadın eve gelince, bir de ne görsün. Oğlu evde oturuyor! Hayret etti. Oğluna; “Anlat evlâdım! Buraya nasıl geldin?” dedi. Oğlu; “Biraz evvel İstanbul’da idim. Ayaklarım bağlı idi, başımda muhafız vardı. Aniden, bir kimse geldi. Beni kaptığı gibi, bir anda buraya getirdi” dedi.

Yûsuf-i Hemedânî’ye, İslâm âlimlerinin ve kıymetli rehberlerin azalıp yok olduğu zaman ne yapmak lâzım? denildiğinde, buyurdu ki: “O zaman, her gün o büyüklerin yazdığı kitaplardan bir miktar okuyunuz.”

Sayısız kerâmetlerin ve faziletlerin kendisinde toplandığı velîyy-i kâmil bir zât idi. Kerâmetlerinin en büyüklerinden birisi; Allahü teâlâyı tanımak yolunda çok yüksek derece ve makamlar sahibi olan, Abdülhâlık-ı Goncdüvânî gibi büyük bir velîyi yetiştirmesidir.

Yûsuf-i Hemedânî (radıyallahü anh) hakkında uygunsuz şeyler söyleyip, onu kötüleyen bir kimse vardı. Bu durum Yûsuf-i Hemedânî hazretlerine intikâl edince, üzüldü ve yakında cezasını görür buyurdu. Birkaç gün içinde o kimse, eşkiyalar tarafından öldürüldü.

Bir defa Yûsuf-i Hemedânî (radıyallahü anh) insanlara va’z ederken iki kimse gelip, “Sus! Yanlış şeyler söylüyorsun” dediler. “Asıl siz susunuz. Size diri denmez” buyurdu. O anda, o iki kişi orada ölüverdiler.

Necîbüddîn Şîrâzî isimli bir zât şöyle anlatıyor: Bir zamanlar evliyâ zâtların sözlerinden birkaç parça elime geçmişti. Mütâlâa ettim. Bana gayet hoş geldi. Bu sözü araştırdım. Kimin sözüdür, bundan başka eserleri var mıdır, bu zâtı bulayım da, önüne diz çökeyim dedim. Bir gece rü’yâda, heybetli, vekarlı, ak sakallı, pek nûrânî bir zâtın evimize girdiğini gördüm. Hemen abdesthâneye gitti. Abdest alacaktı. Beyaz bir kaftan giymişti. Kaftanın üzerinde iri hatla, altın suyu ile, Âyet-el-kürsî baştan ayağa kadar yazılmıştı. Ben onun arkasından gittim. Kaftanı çıkarıp bana verdi. Bu kaftanın altında ondan daha göz kamaştırıcı bir yeşil kaftan daha vardı. Bunda da, önceki gibi aynı hatla, altın yazıyla Âyet-el-kürsî yazılmıştı. Onu da hana verdi. “Ben abdest alıncaya kadar bunları tut!” buyurdu. Abdest aldı ve: “Bu iki kaftandan hangisini istersen sana vereyim” buyurdu. Hangisini verirseniz, bence sevgilidir dedim. Yeşil kaftanı bana giydirdi. Beyazı da kendisi giydi. Sonra: “Beni bilir misin? Ben, o okuduğun parçaların musannifiyim. Sen onu arzuluyordun... Ben Ebû Ya’kûb Yûsuf-i Hemedânî’yim. Ona, ya’nî o okuduğun yazılara Zînet-ül-hayât adını verdim. Ayrıca Menâzil-üs-sâlikîn ve Menâzil-üs-sâyirîn gibi sevilen eserlerim de vardır” buyurdu. Uyanınca çok sevindim. Ona olan muhabbetim çok arttı.

İbn-i Hâcer-i Mekkî hazretlerinin Fetâvâ-i hadîsiyye isimli eserinde anlatıldığına göre, Ebû Sa’îd Abdullah ve İbn-üs-Sakkâ ve Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî ilim öğrenmek için Bağdad’a geldiler. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri o zaman çok genç idi. Hâce Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin, Nizâmiyye Medresesi’nde va’z ettiğini duymuşlardı. Bunlar, onu ziyâret etmeye karar verdiler. İbn-üs-Sakkâ, “Ona bir soru soracağım ki cevâbını veremeyecek” dedi. Ebû Sa’îd Abdullah, “Ben de bir soru soracağım. Bakalım cevap verebilecek mi?” dedi. Küçük yaşına rağmen büyük bir edeb timsâli olan Abdülkâdir-i Geylânî de (radıyallahü anh), “Allah korusun. Ben nasıl soru sorarım. Sâdece huzûrunda beklerim, onu görmekle şereflenir, bereketlenirim” dedi. Nihâyet Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin bulunduğu yere vardılar. O anda orada yoktu. Bir saat kadar sonra geldi. İbn-üs-Sakkâ’ya dönerek, “Yazıklar olsun sana, ey İbn-üs-Sakkâ! Demek bana, cevâbını bilemiyeceğim suâl soracaksın ha! Senin sormak istediğin suâl şudur. Cevâbı da şöyledir. Ben görüyorum ki, senden küfür kokusu geliyor” buyurdu. Sonra Ebû Sa’îd Abdullah’a dönerek; “Sen de bana bir suâl soracaksın ve bakacaksın ki, ben o suâlin cevâbını nasıl vereceğim. Senin sormaya niyet ettiğin suâl şudur ve cevâbı da şöyledir. Fakat sen de edebe

riâyet etmediğin için, ömrün hüzün ile geçecek” buyurdu. Sonra Abdülkâdir-i Geylânî’ye (radıyallahü anh) döndü. Ona yaklaştı ve “Ey Abdülkâdir! Bu edebinin güzelliği ile, Allahü teâlâyı ve Resûlünü râzı ettin. Ben senin Bağdad’da bir kürsîde oturduğunu, çok yüksek bilgiler anlattığını ve “Benim ayağım, bütün evliyânın boyunları üzerindedir” dediğini sanki görüyor gibiyim ve ben, yine senin vaktindeki bütün evliyâyı, senin onlara olan yüksekliğin karşısında boyunlarını eğmiş hâlde olduklarını görüyor gibiyim” buyurdu ve sonra gözden kayboldu. Kendisini bir daha görmediler.

Aradan uzun seneler geçti. Hakîkaten Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh) yetişti. Zamanında bulunan evliyânın en üstünü, baştâcı oldu. Öyle yüksek derece ve makamlara kavuştu ki, insanlardan ve yüksek zâtlardan herkes gelerek, mübârek sohbetlerinden istifâde ederlerdi. Birgün yüksek bir kürsîde oturuyor va’z ediyordu. Buyurdu ki; “Benim ayağım, bütün evliyânın boyunları üzerindedir.” Zamanında bulunan bütün evliyâ, onun kendilerinden çok yüksek olduğunu bilirler ve üstünlüğü karşısında boyunları eğri olurdu. Bunlar meydana çıktıkça, Hâce Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin senelerce önce kerâmet olarak haber verdiği hâller anlaşılıyordu.

İbn-üs-Sakkâ’ya gelince, o Yûsuf-i Hemedânî (radıyallahü anh) ile aralarında geçen o hâdiseden sonra, şer’î ilimlerle meşgûl oldu. Çok güzel konuşurdu. Şöhreti zamanın sultânına ulaştı. O da bunu elçi olarak Bizans’a gönderdi. Hıristiyanlar buna çok alâka gösterdiler. Nihâyet, onların yalanlarına aldanarak hıristiyan oldu. Bu hâdiseyi anlatan zât diyor ki: “Birgün onu gördüm. Hasta idi. Ölmek üzere idi. Ben yüzünü kıbleye döndürdüm. O başka tarafa çevirdi. Tekrar kıbleye döndürdüm. O tekrar başka tarafa çevirdi ve öylece öldü.” Ebû Sa’îd Abdullah da diyor ki: “Ben Şam’a geldim. Ba’zı vazîfelerde bulundum. Çeşitli sıkıntılar ile hayâtım geçti. Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin, her üçümüz hakkında da söylediği aynen meydana geldi.”

El-Müşerre-ir-revî kitabının sahibi olan Cemâleddîn Muhammed bin Ebî Bekr el-Hadramî eş-Şâfiî (radıyallahü anh) buyuruyor ki; “Bu menkıbe, rivâyet edenlerin çokluğu sebebiyle lafızları değişik olsa bile, ma’nâ yönünden tevâtür hâlini almış olan bir menkıbedir. Allahü teâlânın evliyâsını inkâr etmeye cür’et edenler, ne’ûzü billâh, İbn-üs-Sakkâ’nın durumuna düşmekten çok korkmalıdır. İlminin ve amelinin çok olmasına rağmen, İbn-üs-Sakkâ’nın, sonunda böyle sonsuz bir felâkete düşmesinin sebebinin, evliyâ hakkında edebsizlik yapması olduğu Behcet-ül-Mûsânnife’de Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin menkıbeleri anlatılırken zikredilmektedir.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1086

2) El-A’lâm cild-8, sh. 220

3) Şezerât-üz-zeheb cild:4, sh. 110

4) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 289

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 135

6) Hadâik-ül-verdiyye sh. 106

7) Reşâhat (Arabî) sh. 14

8) Reşâhat (Osmanlıca) sh. 17

9) Kalâid-ül-cevâhir sh. 110

10) Hadîkat-ül-evliyâ sh. 14

11) İrgâm-ül-merîd sh. 48

12) Behcet-üs-seniyye sh. 11

13) Rehber Ansiklopedisi cild-18, sh. 232

HİCRİ YEDİNCİ ASRIN ALİMLERİ

ABDÜLAZÎM MÜNZİRÎ

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdülazîm bin Abdülkavî bin Abdullah bin Selâme bin Sa’d bin Sa’îd el-Münzirî’dir. Lakabı Zekîyüddîn olup, Abdülazîm Münzirî diye meşhûr oldu. Aslen Şamlıdır. Münzirî denmesi, büyük dedelerine nisbeti sebebiyledir. Abdülazîm Münzirî, 581 (m. 1185) senesi Şa’bân ayı başında Mısır’ın Fustat şehrinde doğdu. 656 (m. 1258) senesi Zilka’de ayının dördüncü Cumartesi günü vefât etti. Ertesi gün öğleden sonra ders verdiği Kâmiliyye Hadîs Medresesi’nde cenâze namazı kılındı

ve cenâzesi, Şam'daki "Şefh-ül-maktam" denilen kabristana defnedildi.

Ailesi ve yetiştiği çevre: Abdülazîm Münzirî, ailesi hakkında şöyle bilgi vermektedir: Babam Ebû Muhammed Abdülkavî, bin Abdullah 554 (m. 1159) senesinde Mısır'da doğdu. 592 (m. 1196) senesi Ramazân-ı şerîf ayının üçüncü günü vefât etti. Şefh-ül-maktam denilen yere defnedildi. Babam, Mekke-i mükerremede; Ebû Abdullah Muhammed bin Hüseyn el-Hirevî'den Mısır'da; Ebû Abdullah Muhammed bin Hamd bin Hâmid'den hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Babam beni, Resûl-i ekremin (s.a.v) hadîs-i şerîflerini öğrenmeye teşvîk edip. Elindekini bu uğurda sarfetti. Hadîs-i şerîf ilmini öğrenmem için çalıştı. Allahü teâlâ kendisinden râzı olsun"

Abdülazîm Münzirî, Eyyûbîlerin, Fâtımîleri ortadan kaldırmasından sonra Mısır'da yetişti. Onun zamanında ilmî hareketler yeniden canlandı ve ilmî çalışmalar hız kazandı. Abdülazîm Münzirî, babasının ihtimâmıyla büyüdü ve ahlâk ilmini çok iyi öğrendi. Şafiî mezhebinde olan Münzirî. 591 (m. 1195) senesinde ilim öğrenmeye başladı. Birçok âlimden ilim öğrendi. Mısır'daki Hanbelî mezhebi âlimlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Abdülazîm Münzirî; "Kendisinden ilk hadîs-i şerîf dinlediğim zât, Ebû Abdullah Muhammed bin Hamd bin Hâmid olup, 591 (m. 1195) senesi Ramazân-ı şerîf ayında bana icâzet verdi" demektedir. Abdülazîm Münzirî'nin evlerinin yakınında Vezîr İbn-ül-Fûrat Mescidi adında bir mescid vardı. Burada Hanbelî âlimi Sâlih Ebü's-Senâ Mahmûd bin Abdullah bin Matruh İmâm idi. Münzirî, ondan Kur'ân-ı kerîm okudu. Babası onun hadîs-i şerîf öğrenmesi ve bu ilimde yükselmesi için çok çalıştı. Fakat babası, o daha onbir yaşında iken vefât etti. Münzirî, çocuk denecek yaşta yetim kaldı ve ayrılık acısını tattı. Abdülazîm, ilim aşkı sebebiyle âlimlerin ilim meclislerine koştu ve onların derslerini dinledi. Kendisi şöyle anlatır: "Evimize yakın mescidde ders veren büyük Hanbelî âlimi Ebû Muhammed Abdülganî bin Abdülvâhid İbni Ali el-Makdisî'nin derslerinde çok bulundum. Ebû Muhammed, 596 (m. 1200) senesinde bana icâzet (diploma) verdi.

İlim öğrenmesi: Abdülazîm Münzirî'nin ilim öğrenme arzusu çoktu. Kur'ân-ı kerîm okuması çok güzeldi. Kırâat ilmini Şeyh Ebü's-Semâ Hâmid bin Ahmed bin Habd el-Ensârî el-Ertâhî'den öğrendi. Mısır'daki Atîk Câmii civârındaki Nâsıriyye Medresesi'nde Ziyâüddîn Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân bin Muhammed bin İsmâil el-Kureşî'den fıkıh öğrendi. Abdülazîm Münzirî bu zât hakkında; "Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân'dan fıkıh ilmini öğrendim. Âlim, sâlih, edebli, güzel ahlâk sahibi bir zât idi" demektedir. Ayrıca edebiyat ve arûz ilmini. Muvaffaküddîn Ebü'l-İzz Muzaffer bin İbrâhim ve başkalarından öğrendi. Abdülazîm Münzirî, birçok İslâm memleketlerini dolaşarak oralardaki İslâm âlimlerinden ilim öğrendi ve icâzet (diploma) aldı. Münzirî; araştıran, inceleyen, rivâyetleri sağlam bir zât idi.

İlmî yolculukları: Münzirî. Mısır'ın bütün bölgelerini dolaştı. İskenderiyye'ye birçok defalar gitti. Orada birçok zâtla görüşüp ilim öğrendi. Kırâat ilminin öncülerinden ve mahirlerinden olan ve İbn-üş-Şerâbî diye bilinen Ebû Muhammed Abdülkerîm bin Atîk bin Abdülmâlik er-Rabî el-İskenderânî el-Mâlikî de, İskenderiyye'de ilim öğrendiği âlimlerden birisidir. Ayrıca Kâdı Ebû Tâlib Ahmed bin Abdullah el-Kennânî el-İskenderânî, İbn-i Yakut, İmâmüddîn Ebü'l-Berekât Abdullah bin Abdülvehhâb, Sadr-ül-İslâm Ebi't-Tâhir İsmâil bin Mekkî ez-Zührî el-Mâlikî'den de kırâat ilmini öğrendi.

Abdülazîm Münzirî, İskenderiyye'de Ebû Abdullah Muhammed bin Ammâd el-Cezerî'den hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Bunun yanında; Ebû Abdullah Muhammed bin Abdurrahmân el-Kaysî es-Sebtî, Ebû Ali el-Hasen bin Îsâ, Ebû Muhammed Abdülbâkî bin Hasen ed-Demirî eş-Şâfiî'den de çok istifâde etti. Ayrıca Ebû Muhammed Abdullah bin Abdülcebbâr el-Kureşî el-Emevî, Ebû Muhammed Abdülazîm bin Abdülmün'îm el-Kureşî et-Teymî'den de ilim öğrendi.

İlim öğrenmek için Şam'a giden Abdülazîm Münzirî, burada ve çevresinde birçok âlimden ilim öğrendi. Şam ve çevresinde ilim öğrendiği hocalarından ba'zıları şunlardır: Ebû Abdullah Muhammed bin Gassân el-Harecî, Mahmûd bin Muhammed, İbn-üş-Şüyûh Sadrüddîn Muhammed el-Cüveynî, Ebû Hafs Ömer bin Muhammed el-Bağdâdî, Ebü'l-Hasen Ali bin el-Mübârek bin Hasen el-Bercûnî, Ebû Bekr Muhammed bin Mûsâ el-Hâzimî, Ebü'l-Fadl Mes'ûd bin Ali, Ebü'l-Kâsım Yahyâ bin Es'ad el-Bağdâdî, Ebû Ali Hasen bin Müslim el-Fârisî, Ebü's-Senâ Mahmûd bin Hibetullah el-Bağdâdî, Ebü'l-Meâlî Muhammed bin Vehb es-Sülemî Ebü'l-Abbâs el-Hıdr bin Kâmil ed-Dımeşkî. Ebû Bekr Abdülcelîl bin Ebî Gâlib el-İsfehânî, Ebü'l-Fadl Ahmed bin Muhammed ed-Dımeşkî, Ebû Abdullah Muhammed bin Dâvûd ed-Derbendî, Ebû Muhammed Abdülvâhid bin İsmâil ed-Dimyâtî, İmâdüddîn Ebû İsmâil. Ebû İshâk İbrâhim bin Abdülvâhid el-Makdisî, Yahyâ bin Abdülmelik et-Taberî, Kâdı Cemâlüddîn Ebü'l-Kâsım

Abdüssamed bin Muhammed el-Ensârî, Muhammed bin Muhammed et-Teymî. Ahmed bin Abdullah es-Sülemî, Dâvûd bin Ahmed el-Bağdâdî, Ahmed bin Muhammed ed-Dımeşkî, Ahmed bin Hamza el-Hubûbî, Muhammed bin Halef el-Makdisî, Mûsâ bin Abdülkâdir el-Ciyelî el-Bağdâdî, İsmâil bin Abdullah el-Ensârî, Abdullah bin Ahmed el-Cemâilî, Hasen bin Ali el-Esedî, Hüseyn bin Hibetullah es-Sasri, İbn-i Asâkir, Abdurrahmân bin Necm el-Ensârî, Kâdı Ebû Nasr Muhammed bin Hibetullah eş-Şîrâzî, Ebû Abdullah Muhammed bin Nasr el-Kureşî, Ebü'l-Hasen Ali bin Abdüssamed er-Râzî, Tâcüddîn Ebû Muhammed Abdüsselâm bin Ömer el-Cüveynî, Ebû Abdullah Yakut bin Abdullah er-Rûmî, Ebû Abdullah Hamd bin Ahmed el-Harrânî. Ebü'l ganîm Abdurrahmân bin Câmi' el-Bağdâdî, Ebü'l-Ferec Abdülkâdir bin Abdülkâhir el-Harrânî, Muhammed bin Selâme el-Attâr, Ebû Muhammed Abdülazîz bin Nasr es-Saffâr, İsmâil bin Zafer en-Nablûsî, Ebü'l-Fadl Meâli bin Selâme el-Attâr, Kâdı Ebü'l-Abbâs Ahmed bin İsmâil et-Temîmî, Seyfüddîn Ebû Muhammed Abdülganî bin Muhammed el-Harranî.

Abdülâzim Münzirî, 606 (m. 1209) senesinde hac vazîfesini îfâ etmek ve Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret etmek için yola çıktı. Medîne-i münevverede, Ebû Muhammed Ca'fer bin Muhammed el-İsfehânî ile görüştü. Mekke'de, Şerîf Ebû Muhammed Yûnus bin Yahyâ el-Bağdâdî, Ebû Bekr Muhammed bin Muhammed el-İsfehânî ve Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Menzûr'dan hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Münzirî, Hicaz'da fazla kalmadı ve hac mevsimi sonunda Mısır'a döndü.

Kâhire ve Fustat'daki ilmî çalışmaları: Hayâtının büyük bir kısmını Kâhire ve Fustat çevresinde geçiren Abdülazîm Münzirî, Sâhibiyye Medresesi'nde ders verdi. Buralarda istifâde ettiği hocalarının sayısı pek çoktur. Bu hocalarından ba'zıları şunlardır: Ebû Nizâr Rebia bin Hasen es-San'ânî, Ebû İbrâhim Kâsım bin İbrâhim el-Makdisî, Ebû Muhammed Abdullah bin İbrâhim el-Ensârî, Es'ad bin Mahmûd el-Acilî, Ebü'l-Hasen Ali bin Fadıl el-Mısrî, Ebû Abdullah Muhammed bin Sa'îd el-Hâşimî, Ebû Muhammed Abdülmücîb bin Abdullah el-Harbî, Ebü'l-Ulâ Mürtefi bin Hasen es-Serrâc, Kâdı Abdülmelik bin Îsâ el-Marânî. İbrâhim bin Hibetullah el-Bağdâdî, Gıyâs bin Fârisel-Münzirî, Abdurrahmân bin Abdullah er-Rûmî, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed el-Hazrecî, Kâdı Ebû Abdullah Muhammed bin Abdülganî, Takıyüddîn Ebû Abdullah Muhammed bin Hasen. Ebü'l-İzz Muzaffer bin Abdullah el-Muhterih, Ebü'l-Fütuh Muhammed bin Ali el-Bağdâdî, Ebû Sâbir Hamîd bin Ebi'l-Kâsım el-Ehvâzî, Necibüddîn Ebû Ali Hasen bin Abdülvehhâb el-Kureşî, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah Mevhûb, Adudüddîn Ebü'l-Fevâris Merhef bin Üsâme, Ebü'l-Harem Mekkî bin Osman es-Sa'dî, Reşîdüddîn Ebû Muhammed Abdülmuhsîn bin Abdülmün'îm, Esadüddîn Ebû Abdullah Muhammed bin Hasen, Cemâlüddîn Ebü'l-Hasen Ali bin Zâfir, Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed er-Remlî, Ebû Sa'd Muhammed bin Ahmed el-Horasânî, Ebü'l-Hüseyn Muhammed bin Ahmed el-Kenânî, Ebü'r-Rebî' Süleymân bin Benîn eş-Şâfiî, Ebû Muhammed Abdülhâlık bin Sâlih el-Emevî, Ebû Muhammed Abdülkavî bin Ebi'l-Hasen el-Kayserânî, Kâdı Ebü'l-Kâsım Hamza bin Ali el-Mahzûmî, Kâdı Bâreztugân bin Mahmûd el-Himyerî, Ebû Muhammed Abdullah bin Necm el-Cüzâmî, Kâdı Tâcüddîn Yahyâ bin Mensûr el-Kâtib, Hasen bin Ukayl es-Sa'dî, Kâdı Abdüsselâm bin Ali el-Kayserânî, Abdurrahmân bin Nefis es-Sülemî, Kâdı Abdüsselâm bin Ali ed-Dimyâtî, Kâdı Abdülazîz bin Hüseyn et-Temîmî, Muzaffer bin Ebi'l-Hayr el-Vârânî, Ali bin Nasr el-Vâsıtî, Kâdı Ali bin Yûsuf ed-Dımeşkî, Muhammed bin Hüseyn el-Kazvînî, Muhammed bin İbrâhim eş-Şîrâzî, İbrâhim bin Osman el-Mârânî, İsmâil bin Zâfir el-Ukaylî, Kâdı Hüseyn bin Muhammed et-Temîmî, Abdüssamed bin Hasen el-İsbahî, Abdülazîz bin Sahnûn en-Nâlî, Abdülmuhsin bin İbrâhim el-Hazrecî, Ebü'l-Feth Nasr bin Cerv es-Sa'dî, Ebû Mensûr Celdek bin Abbdullah el-Muzafferî, Abdüllatîf bin Yûsuf el-Mûsulî, Süleymân bin Ahmed es-Sa'dî, Necm bin Ebi'l-Ferec el-Kenânî, Abdullah bin İsmâil el-İskenderânî, Mekkî bin Ömer el-Makdisî, Abdülkâdir bin Muhammed el-Bağdâdî, Mürtezâ bin Hâtem el-Makdisî, İbrâhim bin Tercem, Mükerrem bin Muhammed el-Kureşî, Abdurrahmân bin Abdülmecîd, Ömer bin Muhammed el-Hamûî, Ahmed bin Ali el-Mâlikî, Muhammed bin Muhammed en-Nûkânî, Abdullah bin Râfi" eş-Şâriî, Ali bin Mahmûd el-Cüveysî, Ali bin Muhammed el-İskenderânî, Abdurrahmân bin Muhammed ellahmî, Ebü's-Su'ûd bin Ebi'l-Aşâir el-Bazebûnî, Ali bin Hibetullah el-Cümmeyzî.

Abdülazîm Münzirî'nin icâzet aldığı hocaları: icâzet, diploma demek olup, icâzet almış kişi o ilimde derin bilgi sahibi ve yetkili demektir, icâzet veren âlime "Mûcîz", icâzet verilen talebeye "Müstecîz" denir, icâzetin kısımları vardır. İcâzet, uzun bir tahsil ve üstün bir başarı neticesinde verilir. Münzirî,

gerek kendi memleketinde, gerekse diğer beldelerdeki (Şam, Harran, Haleb, Beytülmakdîs, İskenderiyye) âlimlerinden ilim öğrenip icâzet aldı.

Bağdad'da icâzet aldığı hocaları: Abdülazîm Münzirî, Bağdad'da; Hasen bin Muhammed el-Harimî, Kâdı Muhammed bin Ca'fer el-Mekkî, Abdülhâlık bin Hibetullah el-Bağdâdî, Ebü'l-Ferec Abdülmün'îm el-Harrânî ve birçok âlimden icâzet aldı. Burada icâzet aldığı hocalarının sayısı üçyüzotuzbeşi geçmektedir.

Şam'da icâzet aldığı hocaları: Abdülazîm Münzirî, burada da birçok âlimden icâzet aldı. Burada icâzet aldığı âlimlerin sayısı yüzotuzbeşi geçmektedir. Bunlardan ba'zıları şunlardır: Mensûr bin Ebi'l-Hasen el-Mahzûmî, Muhammed bin Ali ed-Dımeşkî, Abdülvâhid bin Nasır el-Kerîmî, Ahmed bin Hayûs el-Ganevî, Ahmed bin Vehb (İbn-üz-Zenf), Abdüsselâm bin Mahmûd el-Fârisî.

Kâhire, Fustat, İskenderiyye, Harran, İrbil, Musul, Mekke, İsfehan, Horasan, Hemedan'da icâzet aldığı hocalarından ba'zıları da şunlardır: Şeyh-ül-Müsned Ebü'l-Kâsım, Ebü'l-Kerem Hibetullah, Seyyid-ül-Ehl bin Ali el-Ensârî, Ebü'l-Fadl Muhammed bin Yûsuf el-Gaznevî, Ali bin İbrâhim el-Ensârî, Abdülganî bin Abdülvâhid el-Makdisî, Kâdı Muhammed bin Abdülazîz el-Aglebî, Ebü's-Senâ Şükr bin Sabûre el-Avfî, Abdülmecîd bin Muhammed el-İskenderânî, Hammâd bin Hibetullah el-Fudaylî, Abdülkâdir bin Abdullah er-Rehâvî, Muhammed bin el-Hıdır, Abdülmücîr bin Muhammed el-Kafasî, Ali bin Ahmed el-Bağdâdî, Abdüllatîf bin Ahmed eş-Şehrazûrî, Ahmed bin el-Mübârek ellahmî, Zübeyr bin Muhammed el-Bûşencî, Ebû Bekr el-Kâsım bin Abdullah en-Nişâbûrî, Muhammed bin Mahmûd el-Hemedânî, el-Müeyyid bin Abdurrahîm el-Bağdâdî, Es'ad bin Sa'îd el-İsfehânî. Nasır bin Ali el-Bağdâdî, Abdülmühsîn bin Ebi'l-Amîd el-Hafifî. Süleymân bin Mûsâ el-Endülüsî.

Abdülazîm Münzirî, ayrıca edebiyat ilmini; Ebü'l-Hasen Ali bin Zâfir el-Ezdî. Edîb Ebü'l-Hüseyn Yahyâ bin Sâlim es-Sülemî, Ebû Muhammed Abdülhakem bin İbrâhim el-Irâkî, Ca'fer bin Ahmed el-İskenderânî, Hüseyn bin Ebû Mensûr el-Vâsıtî, Ca'fer bin Şems-ül-hilâfe, Yakut bin Abdullah el-Hamevî, Abdullah bin Sabit eş-Şenhûrî, Hasen bin Hüseyn el-Hayserânî, Ömer bin Ali, Muhammed bin Münîr el-Bağdâdî, Abdurrahmân bin Abdülvehhâb el-Kavsî, Ahmed bin Abdüsseyyid el-Erbilî ve Edîb Ebû Ali bin Sa'dân es-Sanâdikî'den öğrendi. Birçok tasavvuf ehli ile görüştü ve bunların sözlerinden nakiller yaptı. Bunlardan ba'zıları ise şunlardır: Ebû Muhammed Abdullah bin Hatantaş et-Türkî, Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Ebî Bekr et-Tücîbî, Ebû Ali Hasen bin Abdullah et-Tûnusî, Ebü'l-Haccâc Yûsuf bin Harami eş-Şâfiî. Ebû Abdullah Muhammed bin Yahyâ el-Kureşî.

Talebeleri: Hadîs ilminde ve diğer ilimlerde Münzirî'nin ulaştığı ilmî derece pek yüksek idi. İlim talibleri bu kaynaktan çok istifâde ettiler. Kendisinden ilim öğrenen ve hadîs-i şerîf rivâyet eden talebeleri arasında, yüksek âlimler ve muhaddisler vardır. Talebelerinden ba'zıları şunlardır: Abdurrahmân bin Hasen el-Ensârî, Müsâfir bin Ya'mer el-Ciyzî, Abdülvehhâb bin Atîk, Abdurrahmân bin Ömer. Ömer bin Muhammed el-Hedebânî Abdurrahmân bin Abdülvehhâb el-Kavsî, Muhammed bin Şeyh Abdülganî el-Bağdâdî, Muhammed bin Yûsuf el-Berzâlî, İzzüddîn bin Abdüsselâm, İzzüddîn Ahmed bin Muhammed el-Hüseynî, Abdülmün'îm bin Halef ed-Dimyâtî. Muhammed bin Ali el-Kuşeyrî, Tâcüddîn Ahmed (Necibiyye Medresesi müderrisi).

Abdülazîm Münzirî'den icâzet alan talebeleri ise şunlardır: İsmâil bin Îsâ el-Kaftî, Ahmed bin Abdurrahmân el-Kindî, Tâcüddîn Muhammed bin Ahmed, Kâdı Şemsüddîn bin Hılligân (Vefeyât-ül-a'yân adlı eserin sahibi), Ahmed bin Îsâ el-Kavsî, Abdülgaffâr bin Abdüllatîf, Muhammed bin Hasen el-Kanâî, Ahmed bin İbrâhim el-Kureşî, Ahmed bin Muhammed el-Halebî, Ahmed bin Muhsin el-Ensârî, Ali bin Muhammed el-Yunînî, Muhammed bin İsmâil el-Kaftî, Şemsüddîn Ahmed bin Ebî Bekr el-İskenderânî, Abdullah bin Reyhan, Îsâ bin Ömer el-Mahzûmî, Osman bin Muhammed et-Tûzî, Abdurrahmân bin Abdurrahîm el-Kiyzânî, Muhammed bin Hasen et-Tûnusî, İshâk bin İbrâhim el-Vezirî, Ali bin Mahluf en-Nuveyrî, Muhammed bin Ya'kûb el-Cevâidî, Yûsuf bin Ömer el-Hanefî, Ali bin İsmâil el-Mahzûmî, Hüseyn bin Esed el-Ensârî.

Münzirî'nin yetiştirip icâzet verdiği talebeleri, hadîs âlimlerinin büyüklerinden oldular. Kendisinden icâzet alarak en son hadîs rivâyetinde bulunan İsmâil bin Ahmed el-Belbisî'dir.

Hadîs ve diğer ilimlerdeki yeri: Abdülazîm Münzirî, hadîs ilminde çok üstün bir dereceye kavuştu. Asrının Hâfızı idi. Talebesi Şerîf İzzüddîn el-Hüseynî onun için; "Hocam Münzirî hazretleri, hadîs ilminin inceliklerine vâkıf, ma'nâsına ârif

(bilen) idi. Râvîleri iyi tanırdı. Bu ilimde senet, vera' sahibi, yanlışı doğrudan ayıran bir zât idi" demektedir. Şeyh Ebü'l-Hasen eş-Şazelî ise; "Bana denildi ki, şu anda yeryüzünde fıkıh ilminde İzzüddîn bin Abdüsselâm'ın, hadîs ilminde Zekîyüddîn Abdülazîm'in, hakîkat (tasavvuf) ilminde de sizin meclisiniz gibi bir meclis yoktur" dedi.

Abdülazîm Münzirî'ye hafız ünvanı, daha genç yaşta iken verildi. Bu rütbe, ancak bu ilimde mütehassıs olanlara verilirdi. Hâfız; yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezbere bilen büyük âlim demektir. Talebesi Şemsüddîn bin Hılligân onun için; "Abdülazîm Münzirî, zamanının en üstün hadîs-i şerîf âlimi idi" demektedir, İslâm tarihçisi Hâfız ez-Zehebî'nin şu sözleri, Münzirî'nin ilmî derecesini, anlamaya yeter: "Zamanında, Abdülazîm Münzirî'den daha çok hadîs-i şerîf bilen yok idi."

Abdülazîm Münzirî, râvîlerin sağlam ve güvenilir olup olmadıklarını araştıran "Cerh ve Ta'dîl" ilminde çok mahir idi. Sultân-ül-ulemâ lakabı verilen müctehid, büyük Şafiî fıkıh âlimi Şeyh İzzüddîn Abdülazîz bin Abdüsselâm, Mısır'a geldiğinde Abdülazîm Münzirî'nin hadîs-i şerîf meclisinde hazır bulunur, dersini dinlerdi. Tâcüddîn es-Sübkî; "Babamdan işittim ki, Şeyh İzzüddîn bin Abdüsselâm, Şam'daki hadîs-i şerîf ilminden istifâdesi daha az olduğu için, oradan ayrılıp Kâhire'ye geldi. Şeyh Zekîyüddîn Abdülazîm Münzirî'nin dersinde bulundu. Çok hadîs-i şerîf dinledi" demektedir.

Abdülazîm Münzirî, hadîs ilmi yanında, fıkıh ilminde de mütehassıs idi. Ebû İshâk Şîrâzî'nin "Et-Tenbîh" kitabına yaptığı onbir cildlik Münzirî şerhi, onun fıkıh ilmindeki üstünlüğünü gösterir. Abdülazîm Münzirî, fakîh ve müftî olarak da tanındı. Mısır'da fetvâ verirdi. Şeyh İzzüddîn Abdüsselâm Mısır'a gelince, fetvâ verme işini bıraktı ve "Artık fetvâları İzzüddîn Abdüsselâm'dan alınız" dedi.

Abdülazîm Münzirî, "İlm-ür-Ricâl" denilen, ilimde üstün derecelere kavuştu. Bu alanda tabakât kitapları yazdı. Münzirî hazretleri ayrıca, edebiyat ilmine çok önem verdi. Birçok edîb ve şâirlerle görüştü. Bir çoğundan edebiyatın inceliklerini öğrendi ve rivâyette bulundu.

Münzirî, aynı zamanda lügat âlimi idi. İbn-ül-Mülakkan; "Münzirî, lügat ilminde mütehassıs idi" demektedir. Bütün âlimler onu medhü sena ve büyüklüğünde söz birliği ettiler. Münzirî, zühd, vera' sahibi ve dînine sımsıkı bağlı olmakla tanındı. Tasavvuf ehli ile görüşür, onlarla sohbet ederdi. Onların mübârek sözlerini ve hâllerini yazardı.

Tâcüddîn Sübkî şöyle anlatır: "Abdülazîm Münzirî hazretleri, Kâmiliyye Medresesi'nden hiç çıkmaz, ilimle meşgûl olur, sâdece Cum'a günleri Cum'a namazı için çıkardı. Âlim, fazilet sahibi ve muhaddis olan büyük oğlu Hâfız Reşîdüddîn vefât ettiğinde, Münzirî, medresenin avlusunda cenâze namazını kıldırdı ve medresenin kapısına kadar cenâzesini taşıdı ve gözlerinden yaşlar boşanarak; "Ey oğlum, seni Allahü teâlâya ısmarladım" buyurdu. Medresenin kapısından geri dönerek, ilmî çalışmalarına devam etti."

Şöyle anlatılır: "Abdülazîm Münzirî hazretleri, birgün hamama gitti. Hamamın sıcaklığı kendisine çok te'sîr etti. Çıkışta yürüyemedi. Yol üzerinde bir yere oturuverdi. Talebesi Hâfız ed-Dimyâtî; "Efendim, şu dükkân önündeki oturulacak yere müsâadenizle sizi götüreyim, oraya oturup istirahat edin" dedi. Dükkan da kapalı idi. Münzirî hazretleri kızarak, şiddetle; "Sahibinden izinsiz dükkânın önüne nasıl otururum" buyurdu ve bu işe râzı olmadı."

Ebü'l-Hasen Ali es-Sübkî şöyle anlatır: "Abdülazîm Münzirî'nin büyük oğlu Reşîdüddîn Ebû Bekr Muhammed. Kâmiliyye Medresesi'nde asistan idi. Şerefüddîn ed-Dimyâtî ile arasında bir gerginlik oldu. Ed-Dimyâtî, Münzirî hazretlerinin talebelerinden idi. Şerefüddîn Hicaz'da iken, Reşîdüddîn vefât etti. Şerefüddîn Hicaz'dan dönünce. Abdülazîm Münzirî onun evine teşrîf buyurup kapısını çaldı, içeriden; "Kim o?" denilince, "Ben Abdülazîm" dedi. Şerefüddîn hocasının teşrîf ettiğini duyunca, telâş ve endişe ile kapıyı açtı. Hocasını hürmet ve ta'zimle karşıladı. Abdülazîm hazretleri içeri girince ona; "Oğlum Reşîdüddîn vefât etti. Ben de seni onun yerine asistan olarak Kâmiliyye Medresesi'ne ta'yin ettim" buyurdu. Oğlu ile onun arasındaki hâdiseden haberi olduğu hâlde bu şekilde davrandı."

Kâmiliyye Hadîs Medresesi'ndeki rektörlüğü: Melik Kâmil, ilmi ve âlimleri seven ve himâye eden bir zât idi. Âlimler için her hafta ilim meclisleri kurar, ilmî müzâkereleri dinler, kendisi de iştirâk ederek ilmî münâzaralarda bulunurdu. Münzirî'nin bildirdiğine göre. Melik Kâmil, sünneti seniyyeye ve hadîs âlimlerine son derece saygı ve hürmet gösterirdi. Hadîs ilminin yayılmasına çalışırdı. Bu ilme duyduğu saygı sebebiyle, 621

(m. 1224) senesinde Kâmiliyye Hadîs Medresesini yaptırdı. Burasını hadîs-i şerîf ilmiyle meşgûl olanlar için vakfetti. Etrâfına, hocalar ve talebeler için evler inşâ ettirdi. Ayrıca bir kütüphâne de yaptırdı.

Münzirî, ilimde üstün bir dereceye ulaştığı zaman, asrındaki âlimler arasında hürmet ve saygı gördü. Elli yaşını geçmiş olduğu bir zamanda, Melik Kâmil tarafından "Dâr-ül-hadîs-il-Kâmiliyye" Medresesi'ne baş müderris (rektör) ta'yin edildi. Abdülazîm Münzirî, geri kalan ömrünü burada ilim öğretmekle geçirdi.

Abdülazîm Münzirî, bu medresede ilim öğretirken birçok kitap yazdı. "Et-Tekmiletü li vefeyât-in-nekaleti" burada yazdığı eserlerden biridir.

Abdülazîm Münzirî'nin söylediği bir beyit şöyledir:

Kendin için dünyâda sâlih amel işle,
insanların boş sözlerine önem verme.

Toplamak umulmaz onların kalblerini bir araya.

Eserleri: Abdülâzim Münzirî, târih ilmine vâkıf, esas i'tibâriyle hadîs ve fıkıh âlimi idi. Daha çok hadîs ve fıkıh alanında eserler yazdı. Yazdığı eserleri şöyle gruplandırılabilir:

Hadîs alanında yazdığı eserler: 1. Erbeûne hadîsen fil-ahkâm (El-Erbeûn el-Ahkâmiyye), 2. Erbeûne hadîsen fî istinâ-il-ma'rûf beyn-el-müslimîn ve kadâi Havâicihim, 3. Erbeûne hadîsen fî fadl-il-ilm vel-Kur'ân vez-zikr vel-kelâm vesselâm vel musâfeha, 4. Erbeûne hadîsen fî fadlı kadâ-il-havâic, 5. Erbeûne hadîsen fî hidâyet-il-insan li fadlı tâat-il-İmâmi vel-adli vel-ihsân. 6. Et-Tergîb vet-Terhîb: Âlimler bu eseri övdüler. İbn-i Hacer bu eseri özetledi, İbrâhim bin Mahmûd ed-Dımeşkî eser için ta'lik yazdı, İmâm-ı Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretleri. Mektûbât adlı eserinin birinci cild yüzkırkyedinci mektûbunun sonunda bu kitabı medhetti. Muhammed Hayât bin İbrâhim es-Sindî bu eseri şerh etti. Bu eser dört cild olup. Münzirî hazretleri, çeşitli fıkhî ve i'tikâdî konulardaki hadîs-i şerîfleri, bölümler altına yazmıştır. 7. Cüz-ül-Münzirî, 8. El-Cem'u beyn-es-Sahîhayn, 9. Zevâl-üz-Zama'fi zikri men İstegâse bi Resûlillah mineş-Şiddeti vel-Umyi. 10. Sahîh-ül-Münzirî. 11. Amel-ül-yevm vel-leyleti, 12. Kifâyet-ül-Müteabbid vet-Tuhfet-ül-Mütezehhid, 13. Mecâlisün fî savmi yevmi Aşure. 14. Muhtasâru Sünen-i Ebî Dâvûd (el-Müctebâ mines-Sünen). 15. Muhtasâru sünen-il-Hatîb-il-Bağdâdî, 16. Muhtasâru Sahîh-i Müslim, 17 El-Muvâfakat.

Fıkıh ilmine dâir yazdığı eserler: 1. El-Hılâfiyyât ve Mezheb-üs-Selef. 2. Şerh-üt-tenbîh li Ebî İshâk eş-Şîrâzî.

Târih ilmine dâir yazdığı eserler: 1. El-A'lâm bi Ahbâri Şeyh-il-Buhârî Muhammed bin selâm, 2. Târîhu men dehal-el-Mısr, 3. Tercümetü Ebî Bekr et-Tartûşî, 4. Et-Tekmiletü li vefeyâtin nekaleti, 5. El-Mu'cem-ül-mütercim.

Abdülazîm Münzirî'nin. "Et-Tergîb vet-Terhîb" adlı eserinde rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"Müslüman, müslümanın kardeşidir. Birbirlerini incitmezler, üzmezler. Bir kimse, din kardeşinin bir işine yardım etse, Allah da onun işini kolaylaştırır. Bir kimse, bir müslümanın sıkıntısını giderir, onu sevindirirse, kıyâmet gününün en sıkıntılı zamanlarında, Allah onu sıkıntıdan kurtarır. Bir kimse, bir müslümanın ayıbını, kusurunu örterse, Allah, kıyâmet günü onun ayıblarını, kabahatlerini örter."

"Bir kimse din kardeşinin yardımcısı oldukça, Allah da onun yardımcısı olur."

"Allah, ba'zı kullarını başkalarının ihtiyâçlarını karşılamak, onlara yardımcı olmak için yaratmıştır. İhtiyâcı olanlar, bunlara başvurur. Bunlar için âhıretde azâb korkusu olmayacaktır."

"Allah, ba'zı kullarına dünyâda çok ni'met vermiştir. Bunları kullarına fâideli olmak için yaratmıştır. Bu ni'metleri Allâhın kullarına dağıtırlarsa, ni'metleri azalmaz. Bu ni'metleri Allahın kullarına ulaştırmazlarsa, Allah, ni'metlerîni bunlardan alır, başkalarına verir."

"Bir kimsenin, din kardeşinin bir ihtiyâcını karşılaması, on sene i'tikâf etmesinden daha kazançlıdır. Allah rızâsı için bir gün i'tikâf yapmak ise, insanı Cehennem ateşinden pekçok uzaklaştırır." (Ramazan ayının son on gününde, gece gündüz bir câmide kapanarak ibâdet etmeğe i'tikâf yapmak denir).

"Bir kimse, din kardeşinin bir işini yaparsa, binlerce melek o kimse için duâ eder. O işi yapmağa giderken, her adımı için bir günahı affolur ve kendisine kıyâmette ni'metler verilir."

“Bir kimse, din kardeşinin bir işini yapmak için giderse, her adımında birçok günahı affedilir ve yetmiş sevâb verilir. Bu iş bitinceye kadar böyle devam eder. İş yapılınca, bütün günahları affedilir. Bu işi yaparken ölürse, sorgusuz, hesabsız Cennete girer.”

“Bir kimse, din kardeşinin rahata kavuşması veya sıkıntıdan kurtulması için hükümet adamlarına gidip uğraşırsa, kıyâmet günü sırat köprüsünden herkesin ayakları kaydığı zaman, onun süratle geçmesi için Allah yardım eder.”

“Allahü teâlânın, farzlardan sonra ençok sevdiği iş, bir mü’mini sevindirmektir.”

“Bir kimse, bir mü’mine bir iyilik yapınca, Allah bir melek yaratır. Bu melek, hep ibâdet eder. İbâdetlerin sevâbları bu kimseye verilir. Bu kimse ölüp kabre konunca, bu melek nurlu ve sevimli olarak bunun kabrine gelir. Meleği görünce ferahlanır, neş’elenir. Sen kimsin? der. Ben, falanca kimseye yaptığın iyilik ve onun kalbine koyduğun neş’eyim. Allah beni, bugün seni sevindirmek ve kıyâmet günü sana şefaat etmek ve Cennetteki yerini sana göstermek için gönderdi der.”

Resûlullahtan (aleyhisselâm): “Cennete girmeğe sebeb olan şeylerin başlıcası nelerdir?” diye sorulduğunda, “Allahtan korkmak ve iyi huylu olmaktır” buyurdu. “Cehenneme girmeğe sebeb olan şeylerin başlıcası nelerdir?” denildikde. “Dünyâ ni’metlerinden ayrılınca üzülmek, bu ni’metlere kavuşunca sevinmek, azgınlık yapmaktır” buyurdu.

“Îmânı en kuvvetli olanınız, ahlâkı en güzel ve zevcesine karşı en yumuşak olanınızdır.”

“İnsan, güzel huy sebebiyle Cennetin en üstün derecelerine kavuşur. (Nafile) ibâdetler, insanı bu derecelere kavuşturamaz. Kötü huy, insanı Cehennemin en aşağı çukurlarına sürükler.”

“İbâdetlerin en kolayı ve en hafifi, az konuşmak ve iyi huylu olmaktır. Bu sözüme iyi dikkat ediniz!”

Bir kimse, Resûlullaha (aleyhisselâm); “İşlerin en iyisi hangisidir?” diye sorunca, “Güzel huylu olmaktır” buyurdu. O kimse kalkıp biraz sonra sağ tarafından gelip, aynı soruyu sordu. Yine. “İyi huylu olmaktır” buyurdu. Gidip, sonra sol tarafına gelip, “Allahın en sevdiği iş nedir?” diye sorunca, yine; “İyi huylu olmaktır” buyurdu. Sonra tekrar arkadan gelerek; “En iyi, en kıymetli iş nedir?” dedi. Hazreti Peygamber, ona karşı dönüp; “İyi huylu olmak ne demektir anlıyamadın mı? Elinden geldiği kadar kimseye kızmamaya çalış!” buyurdu.

“Kimse ile münâkaşa etmeyen, haklı olsa bile, dili ile kimseyi incitmeyen müslümanın Cennete gireceğini size söz veriyorum. Şaka yapmak, yanındakileri güldürmek için olsa bile yalan söylemiyenin Cennete gireceğini size söz veriyorum, iyi huylu olanın, Cennetin yüksek derecelerine kavuşacağını size söz veriyorum!”

“Allahü teâlâ buyuruyor ki; Size gönderdiğim İslâm dîninden râzıyım. (Ya’nî, bu dîni kabûl edenlerden, bu dînin emr ve yasaklarına tâbi olanlardan râzı olurum. Onları severim.) Bu dînde olmak, ancak cömerdlikle ve iyi huylu olmakla tamam olur. Dîninizin tamam olduğunu, her gün bu ikisi ile belli ediniz!”

“Sıcak su buzu erittiği gibi, iyi huylu olmak, insanın günahlarını eritir, yok eder. Sirke balı bozduğu, yenilmez hâle soktuğu gibi, kötü huylu olmak, insanın ibâdetlerini bozar, yok eder.”

“Allahü teâlâ yumuşak huylu olanları sever ve onlara yardımcı olur. Sert ve öfkeli olanlara yardım etmez.”

“Cehenneme girmesi haram olan veya Cehennem ateşinin yakması yasak olan kimdir? Size bildiriyorum. Dikkat ile dinleyiniz! Yumuşak olanların, kızmayanların hepsi!”

“Yavaş ve yumuşak davranmak, Allahın kuluna verdiği büyük bir ihsândır. Aceleci, atak olmak, şeytanın yoludur. Allahü teâlânın sevdiği şey, yumuşak ve ağır başlı olmaktır.”

“İnsan, yumuşaklığı, tatlı dili sebebiyle, gündüzleri oruç tutanların ve geceleri namaz kılanların derecelerine kavuşur.”

“Kızdığı zaman öfkesini yenerek yumuşak davranan kimseyi, Allahü teâlâ sever.”

“Cennetin yüksek derecelerine kavuşmak isteyen, saygısızlık yapana yumuşak davransın! Zulmedeni affetsin! Malını esirgeyene ihsânda bulunsun! Kendisini aramıyan, sormıyan ahbabını, akrabasını gözetsin.”

“Kuvvetli olmak, başkasını yenmek demek değildir. Kuvvetli olmak, kahraman olmak, kendi öfkesini yenmek demektir.”

“Selâm verirken güler yüzlü olana, sadaka verenlerin kavuştukları sevâblar verilir.”

“Din kardeşlerine karşı güler yüzlü olmak, ona iyi şeyleri öğretmek, kötülük yapmasını önlemek, yabancı kimselere aradığı yeri göstermek, sokakları; taş, diken, kemik ve benzerleri gibi çirkin, pis ve zararlı şeyleri temizlemek, başkalarına su vermek hep sadakadır.”

“Cennette öyle köşkler vardır ki, içinde bulunan kimse, her dilediği yeri görür ve dilediği her yere kendini gösterir.” Ebû Mâlik-il-Eş’ arî: “Böyle köşkler kimlere verilecektir?” deyince. “Tatlı sözlü, eli açık ve herkesin uyuduğu zaman, Allahü teâlânın kudretini, büyüklüğünü düşünen ve O’na yalvaranlara verilecektir” buyurdu.

“Allahü teâlâ benim ümmetime, Ramazân-ı şerîfde beş şey ihsân eder ki, bunları hiçbir peygambere vermemiştir:

1. Ramazan’ın birinci gecesi, Allahü teâlâ mü’minlere rahmet eder. Rahmetle baktığı kuluna hiç azâb etmez.

2. İftar zamanında oruçlunun ağız kokusu, Allahü teâlâya her kokudan daha güzel gelir.

3. Melekler, Ramazan’ın her gece ve gündüzünde, oruç tutanların affolması için duâ eder.

4. Allahü teâlâ, oruç tutanlara, âhırette vermek için, Ramazân-ı şerîfte Cennette yer ta’yin eder.

5. Ramazân-ı şerîfin son günü, oruç tutan mü’minlerin hepsini affeder.”

“Ramazân-ı şerîfin ilk gecesi olunca, gök kapıları açılır. Hiç bir kapı kapalı kalmaz. Ramazân-ı şerîfin son gecesine kadar böyle kalır. Ramazân-ı şerîfin her gecesinde teravih kılana, Allahü teâlâ, her secdesi için binbeşyüz sevâb yazar. Onun için Cennette kırmızı yakuttan bir ev yaptırılır. Bu evin altmış bin kapısı olur. Her kapının yakutla süslü altın köşkü olur. Mü’min bir kimse, Ramazân-ı şerîfin ilk günü oruç tutarsa, bütün günahları mağfiret olur. Ramazân-ı şerîfin her gününün orucunun üstünlüğü, sevâbı böyledir. Her gün, onun için yetmiş bin melek, sabah namazından akşam güneş batıncaya kadar af ve mağfiret isterler. Bu ayın gece ve gündüzündeki herbir secde için, Cennette bir ağaç dikilir. O kadar büyüktür ki, bir atlı, bu ağacın gölgesinin bir başından bir başına beşyüz senede ulaşır.”

“Ramazân-ı şerîfin ilk gecesi olunca, Allahü teâlâ kullarına rahmet nazarı ile nazar eder. Allahü teâlâ rahmet nazarı ile baktığı kuluna, asla azâb etmez. Bu ayın her bir gününde, Hak teâlâ, bir milyon âsîyi Cehennem ateşinden azâd eder. Ramazân-ı şerîfin yirmidokuzuncu gecesi olunca, bütün bir ay boyunca mağfiret ve azâd olunan kadar daha, mağfiret ve azâd olunur. Fıtr bayramı gecesi olunca, melekler yerlerinde duramaz olurlar. Allahü teâlâ, hiçbir kimsenin vasfedemeyeceği şekilde nûru ile tecellî eder. Bayram sabahı müslümanlar namaz için câmilere toplanınca, Allahü teâlâ meleklere; “Ey melekler, işini bitirenin karşılığı nedir?” diye sorar. Melekler; “Ücretini tam vermektir” derler. Allahü teâlâ, “Ey meleklerim şâhid olun! Ben ki, Allahım, onları mağfiret ettim” buyurur.

“Cennet, seneden seneye Ramazân-ı şerîfin gelmesi için süslenir. Ramazan’ın ilk gecesi olunca, Arş’ın altından, Mesire isminde bir rüzgâr eser. Cennet ağaçlarının yapraklarını birbirine vurur. Cennet kapısının halkalarını sallar. Bunlardan hiç kimsenin, hiçbir zaman duymadığı çok güzel sesler duyulur. Cennet hûrîleri köşklere çıkarlar. Burçlar arasında dururlar. Sonra; “Allahü teâlâdan bizi istiyecek kimse yok mudur?” derler. Sonra hûrîler; “Ey Rıdvan, bu hangi gecedir?” derler. Rıdvan; “Bu gece, Ramazân-ı şerîfin ilk gecesidir ki, Allahü teâlâ Muhammed (aleyhisselâmın) ümmetinden oruç tutanlar için Cennet kapılarını bu gece açar” der. Allahü teâlâ; “Ey Rıdvan, Cennet kapılarını aç! Ey Mâlik, Cehennem kapılarını Muhammed (aleyhisselâmın) ümmetinden oruç tutanlara kapa! Ey Cebrâil, yer yüzüne in! Şeytanları bağla, zincire vur. Onları denizlere at. Habîbimin ümmetinin oruçlarını bozmasınlar” buyurur. Allahü teâlâ, Ramazân-ı şerîf ayının her gecesinde, bir münâdiye şöyle nidâ etmesini söyler: “Bir şey isteyen yok mu? İsteğini vereyim. Hiç tövbe eden yok mu? Tövbesini kabûl edeyim. Mağfiret isteyen yok mu? Mağfiret edeyim.”

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), sözlerine devam ederek şöyle buyurdu: “Allahü teâlâ, Ramazân-ı şerîfin her gününde, Cehenneme gitmesi gereken birmilyon kişiyi azâd eder.

Ramazân-ı şerîfin son günü olunca, hepsinin toplamı kadarını mağfiret eder. Kadir gecesi olunca, Allahü teâlâ, Cebrâil'e, melekler topluluğu ile, yanlarında yeşil bir sancakla yeryüzüne inmelerini emr eder. Sancağı Kâ'be-i muazzamanın üzerine dikerler. Cebrâil'in bin kanadı vardır. Bunlardan ikisini yalnız Kadir gecesi açar. Bunları açınca, doğudan batıya bütün dünyâyı kuşatır. Cebrâil, meleklere; bu gece, her ayakta durana, oturana, namaz kılana sabaha kadar selâm vermelerini, onlarla müsâfeha etmelerini, yaptıkları duâlara âmin demelerini buyurur. Fecir doğunca, Cebrâil; ey melekler topluluğu, haydi gidelim der. Melekler; "Ey Cebrâil! Allahü teâlâ, Muhammed'in müslüman ümmetinin işleri hakkında ne hüküm eyledi?" diye sorarlar. O da; "Allahü teâlâ, bu gece onlara nazar eyledi ve bütün günahlarını affeyledi. Yalnız dört sınıfı affetmedi" der. Eshâb-ı Kirâm; "Yâ Resûlallah (aleyhisselâm) bu dört sınıf kimlerdir?" diye sorduklarında; "İçki içmeye devam edenler, babasına-annesine karşı gelenler, sıla-i Rahmi terk edenler ve mü'min olmaktan ümidini kesenlerdir" buyurup, şöyle devam etti: "Sonra Fıtır bayramı gecesi olur. Buna mükâfat gecesi ismi verilir. Bayram sabahı olunca, Allahü teâlâ, meleklere, müslümanların bulundukları şehirlere inmelerini ve köşe başlarında durmalarını emreder. Sonra insanlar ve cinlerden başka bütün mahlûkatın duyabileceği bir sesle bir münâdî; "Ey Muhammed ümmeti! Çok ihsân eden ve büyük günahları bağışlayan Rabbimizin huzûruna çıkınız" diye seslenir. Bayram namazı için müslümanlar câmiye geldiklerinde, Allahü teâlâ; "Ey melekler, verilen işi tamamen yapan işçinin karşılığı nedir?" buyurur. Onlar da; "Ey Allahımız, ey Rabbimiz, onların karşılığı, mükâfatı, ücretlerini tam vermektir" derler. Allahü teâlâ da; "Ey meleklerim, ben ki Allahım, sizi şâhid tutuyorum. Şâhid olun ki, Ramazân-ı şerîfteki oruç ve namazlarına ücret olarak, kendi rızâmı ve mağfiretimi verdim" buyurur. Sonra Allahü teâlâ; "Ey benim kullarım! Bugün benden isteyiniz. İzzet ve celâlimin hakkı için, bugün benden bütün ömrünüzde âhıretiniz için istediğiniz şeyi vereyim. Dünyâ için istediğinizi de vereyim. İzzetime yemîn ederim ki, günahlarınızı örterim. Benden ümid ettiğiniz müddetçe, günahlarınızın önüne, onları örten perde çekerîm. Yine izzetime yemîn ederim ki, sizi hak sahibleri ve idâreciler önünde rezîl rüsvâ etmem. Siz beni râzı ettiniz, ben de sizden râzı olduğum hâlde, bağışlanmış olarak dönünüz" buyurur. Buna melekler çok sevinirler. Allahü teâlânın, bu ümmete Ramazân-ı şerîfin bitiminde verdiği ihsânları birbirlerine müjdelerler."

"Allahü teâlâ, bu ümmete, fakir ve zayıfların duâları, namazları ve samimiyetleri sebebiyle yardım eder."

"Kıyâmet gününde, dünyâda işlenen ameller ortaya konur ve bunun içerisinden kâinatın yaratıcısı ve sahibi Allahü teâlânın rızâsı için yapılan amelleri ayırın, denir. Bu emir üzerine Allah rızâsı için yapılanlar ayrılır. Geri kalanlar da Cehennem ateşine atılır."

"Bir kimse, kırk gün Allah rızâsı için ihlâs ile amel ederse, hikmet menbaaları, kalbinden diline fışkırır." (Hep güzel ve hikmetli sözler söyler.)

"Bir kimse, iyi bir amel yapmak ister, fakat yapamazsa, bir sevâb yazılır. Bir kimse, iyi bir amel yapmak isteyip, o ameli yaparsa, ona yaptığının on mislinden yediyüz katına kadar sevâb yazılır. Şayet bir kimse, kötü bir iş yapmak ister, fakat yapmazsa, ona günah yazılmaz. Eğer yaparsa, işlediği kadar günah yazılır."

"Bir kimse, âhıret amelini gösteriş için yapar ve bu amelinden âhıreti kazanmak gayesi gütmez ise, o kimseye, yerde ve göklerde la'net okunur."

"Bir kimse, insanların gördüğü yerde namazı güzel kılıp, yalnızken namazı önemsemezse, Rabbini de önemsememiş olur."

"Kıyâmet gününde insanlardan bir kısmına, Cennete girmeleri emr edilir. Bu kimseler Cennete yaklaşırlar. Kokusunu koklarlar. Cennetteki köşklere ve cenâb-ı Hakkın Cennetlikler için hazırlamış olduğu ni'metlere bakarlar. Bu sırada, "Onları oradan uzaklaştırın! Onların orada nasîbleri yoktur" diye nidâ olunur. Bunun üzerine onlar da, büyük bir üzüntü içerisinde oradan geri dönerler. Onlardan önce bu şekilde geri dönen olmamıştır. Onlar şöyle derler: "Rabbimiz! Keşke bize gösterdiğin mükâfatı ve dostların için Cennette hazırladıklarını göstermeden bizi Cehenneme atsaydın, bize daha kolay gelirdi." Allahü teâlâ onlara; "Bunu size göstermeyi ben istedim. Siz, sizi kimse görmediği zamanlarda bana karşı isyan edip günahlar işlediniz. Hâlbuki, ben sizi görüyordum. İnsanlarla karşılaştığınızda, onlara Allahü teâlâdan korkup itaat ettiğinizi hissettiriyordunuz. İnsanlara gösteriş yapıyordunuz. Kalbiniz benden gâfil idi. İnsanlardan korktunuz da, benden korkmadınız. İnsanlara ta'zimde bulundunuz, beni

yüceltmediniz. Kötülüğü benim için değil, insanlar için terk ettiniz. Bugün mükâfattan mahrûm edilmenizle birlikte, elem veren azâbı size tattırıyorum” buyurur.”

“Kur’ân-ı kerîm, şefaatçi ve şefaati kabûl edilen bir kitaptır. Kim ona uyarsa, onu Cennete götürür. Kim de onu terk eder, ondan yüz çevirirse, onu tepetakla Cehennem ateşine atar.”

“Benî-İsrâil yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmişti. Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur. Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir.”

“İnsanı tehlikeye düşüren şeyler; benimsenen cimrilik, arkasından gidilen nefsânî arzular ve kişinin kendisini beğenmesidir.”

“İlim öğrenirken ölen kimse, o kadar yükselmiş olarak Allahü teâlâya kavuşur ki, kendi ile peygamber arasında sâdece peygamberlik derecesi kalır.”

“Yalnız iki kişiye gıbta edilebilir: Biri; Allahü teâlânın mal verdiği ve hak yolda harcamaya muvaffak kıldığı kimse, diğeri ise; Allahü teâlânın Kur’ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri anlama gücü verip de, onunla amel eden ve bunları başkalarına da öğreten kimsedir.”

“Kişinin kendisinden sonra bıraktığı şeylerin en hayırlısı şu üç şeydir: İlki; kendisine duâ eden sâlih çocuk, ikincisi; sevâbı kendisine ulaşan sadaka. Üçüncüsü; ölümünden sonra amel edilen ilmî eserler ve talebeleri.”

“Büyüğe saygı göstermeyen, küçüğe şefkat etmeyen ve iyiliği emredip, kötülükten sakındırmayan bizden değildir.”

“Kim Allahü teâlânın rızâsından başka bir gaye ile ilim öğrenirse veya ilmini dünyâ menfaatine âlet ederse, Cehennemde yerini hazırlasın.”

“Bir kimse ilmini gizler, kimseye öğretmezse, kıyâmet gününde Allahü teâlâ ona ateşten bir gem vurur.”

“Kıyâmet gününde insanların en şiddetli azâba uğrayacak olanı, ilmi kendisine fayda vermeyen âlimdir.”

“Misvak kullanınız. Zîrâ misvak, ağzı temizleyen ve Rabbin rızâsını kazandıran bir âlettir.”

“İnsanlar, ezan okumanın ve (cemâatle namaz kılarken) ilk safta bulunmanın ne kadar sevâb olduğunu bilseler, bunun için birbirleriyle mücâdele etseler, sonra kur’a çekmekten başka çâre bulmasalar, kur’a çekerlerdi. Namazı ilk vaktinde kılmanın ne kadar sevâb olduğunu bilselerdi, ona koşarlardı. Sabah ve yatsı namazını cemâatle kılmanın ne kadar sevâb olduğunu bilselerdi, dizleri üstünde emekliyerek de olsa gelir, cemâatle” kılarlardı.”

“Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için, bir kimse bir câmi yaparsa, Allah o kimse için Cennette bir köşk yapar.”

“Mü’min bir kula, ölümünden sonra sevâbı ulaşacak iyi amellerden ba’zıları şunlardır: Öğrettiği ve yaydığı ilim, geride bıraktığı sâlih bir evlât, vârislere bıraktığı Kur’ân-ı kerîm, yaptığı câmi, yolcular için yaptırdığı misâfirhâne, açtırdığı kanal veya sağlığında malından verdiği sadaka, işte bütün bunların sevâbı kendisine ulaşır.”

“Bana ümmetimin aldığı sevâblar, hattâ câmiden temizledikleri çerçöpün sevâbı bile gösterildi. Ümmetimin günahları da gösterildi. Kur’ân-ı kerîmden bir sûre veya bir âyet öğrenip, sonra okumayı unutan kişinin günâhından daha büyük bir günâh görmedim.”

“Kim yatsı namazını cemâatle kılarsa, bir gecenin yarısını ibâdetle geçirmiş gibi olur. Kim de sabah namazını cemâatle kılarsa, gecenin tamâmını ibâdetle geçirmiş gibi olur.”

“Kim sabah namazını kılar, sonra dünyâ işlerine âit boş bir söz söylemeden dört rek’at kuşluk namazı kılıncaya kadar Allahü teâlâyı zikrederse, annesinden doğduğu gibi günahsız ve tertemiz olur.”

“Saflarınızı düzgün tutun. Omuzlarınızı aynı hizaya getirin. Namazda, yanınızdakine yumuşak davranın, onları incitmeyin. Aradaki boşlukları doldurun. Zîrâ şeytan, tıpkı koyunun küçük kuzusu gibi, aranızdaki boşluklarda dolaşır. Şeytana, girebileceği boşluklar bırakmayın. Kim safları sık tutarsa, Allah

ondan râzı olur. Kim de saflarda boşluk bırakırsa, Allah ona gazâb eder.”

“Biriniz İmâmdan önce, rükû’ ve secdelerden başını kaldırdığı zaman, Allahü teâlânın onun başını merkep başına veya şeklini merkep şekline çevirmesinden korkmuyor mu?”

“Parça parça parçalansan, ateşte yakılsan bile, Allahü teâlâya hiçbir şeyi şerik yapma. Farz namazları terk etme. Farz namazları bile bile terk eden müslümanlıktan çıkar. Şarap içme. Şarap, bütün kötülüklerin anahtarıdır.”

“Yatağa girip Kur’ân-ı kerîmden bir sûre okuyan her müslümana, Allahü teâlâ mutlaka, onun için bir melek ta’yin eder ve o melek, tâ uykusundan uyanıncaya kadar onu rahatsız edecek birşeyi ona yaklaştırmaz.”

“Cum’a namazı kılmayanların kalblerini, Allahü teâlâ mühürler, gâfil olurlar.”

“Kim namazı hakkıyla kılar, zekât verir, Kâ’beyi ziyâret eder, Ramazan orucunu tutar, misâfire ikram ederse, Cennete girer.”

“Bir kul, komşusu zararından emîn olmadıkça kâmil mü’min olamaz. Kim Allahü teâlâya ve âhıret gününe inanıyorsa, müsâfirine ikram etsin. Kim Allahü teâlâya inanıyorsa, ya hayır söylesin veya sussun. Allah, yumuşak huylu, tok gözlü zengini sever. Çirkin konuşan, günah işleyen ve ısrarla dilenen kişiyi sevmez.”

“Kim, darda kalmış kimseye kolaylık gösterirse, Allahü teâlâ da ona, dünyâ ve âhırette kolaylık gösterir.”

Resûlullah (aleyhisselâm), Şa’bân ayının son günü hutbede buyurdu ki: “Ey müslümanlar! Üzerinize öyle büyük bir ay gölge vermek üzeredir ki, bu aydaki bir gece (Kadr gecesi) bin aydan daha fâidelidir. Allahü teâlâ bu ayda, her gün oruç tutulmasını emr etti. Bu ayda geceleri teravih namazı kılmak sünnettir. Bu ayda, Allah için ufak bir iyilik yapmak, başka aylarda farz yapmış gibidir. Bu ayda, bir farz yapmak başka ayda yetmiş farz yapmak gibidir. Bu ay sabır ayıdır. Sabr edenin gideceği yer Cennettir. Bu ay iyi geçinmek ayıdır. Bu ayda mü’minlerin rızkı artar. Bir kimse, bu ayda bir oruçluya iftar verirse, günahları affolur. Hak teâlâ, onu Cehennem ateşinden azâd eder. O oruçlunun sevâbı kadar, ona sevâb verilir.” Eshâb-ı Kirâm; “Yâ Resûlallah! Her birimiz, bir oruçluya iftar ettirecek, onu doyuracak kadar zengin değiliz” dediler. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Bir hurma ile iftar verene de, yalnız su ile oruç açana da, biraz süt ikram edene de bu sevâb verilecektir. Bu ay öyle bir aydır ki, ilk günleri rahmet, ortası af ve mağfiret ve sonu Cehennemden azâd olmaktır. Bu ayda işçinin me’mûrun, askerin ve talebenin vazîfesini hafifleten patronları, âmirleri, kumandanları ve hocaları Allahü teâlâ affedip, Cehennem ateşinden kurtarır. Bu ayda dört şeyi çok yapınız! Bunun ikisini Allahü teâlâ çok sever. Bunlar; Kelime-i şehâdet söylemek ve istiğfar etmektir, İkisini de zâten her zaman yapmanız lâzımdır. Diğerleri de; Allahü teâlâdan Cenneti istemek ve Cehennem ateşinden O’na sığınmaktır. Bu ayda bir oruçluya su veren bir kimse, kıyâmet günü susuz kalmıyacaktır.”

“Arefe günü oruç tutanların, iki senelik günahları affolur.

Birgün Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Muâz bin Cebel’e (radıyallahü anh); “Yâ Muâz! Sana bir şey anlatacağım, bunu muhafaza edersen faydası olur. Şayet onu zayi eder hafızanda tutmaz isen, kıyâmet gününde Allahü teâlânın katında bir huccetin olmaktan çıkar. Yâ Muâz! Allahü teâlâ, semâları ve yeri yaratmadan önce, yedi tane melek yarattı. Sonra gökleri yarattı. Bu semâlardan herbirine birer kapıcı melek ta’yin etti. Onların herbirini azametle bürüdü. Her melek, semânın büyüklüğünü dile getirir. Hafaza melekleri de kulun sabahtan akşama kadar yaptığı amelleri semâya çıkarırlar. Bu amelin, güneş ışığı gibi nûru vardır. Dünyâ semâsına o ameli çıkarınca, onu söyleyerek çoğaltır. Dünyâ semâsındaki melek, hafaza meleklerine der ki: Bu ameli sahibinin yüzüne vurun. Ben, gıybet için ta’yin edilmiş bir meleğim. Rabbim bana, inananların gıybetini eden bir kişinin amelinin benden yukarıya geçmesine müsâade etmememi emretti.

Sonra hafaza melekleri, o kulun amellerinden sâlih olanını getirir ve onu dünyâ semâsından geçirir. O ameli tezkiye eder ve zikretmek sûretiyle çoğaltırlar. Böylece o ameli ikinci kat semâya çıkarırlar, ikinci kat semâda vazîfeli melek, hafaza meleklerine:

“Durun, bu ameli sahibinin yüzüne vurun. Çünkü o, yaptığı bu amelle dünyâ malını elde etmek istedi. Rabbim bana, böyle kimselerin amelinin benden yukarıya geçmesine müsâade

etmememi emretti. Zîrâ bu kimse, insanların arasında, onlara karşı büyükleniyordu” der. Hafaza melekleri bu sefer kulun, zekât, oruç ve namaz gibi nûr saçan amellerini semâya çıkarırlar. Bu amellerin güzelliği karşısında melekler şaşkına dönerek, hafaza meleklerinin üçüncü semâya çıkmalarına izin verirler. Üçüncü semâda vazîfeli melek, hafaza meleklerine; “Durun! Bu ameli sahibinin yüzüne vurun! Ben, kibir meleğiyim. Rabbim bana, bu kimsenin amelini benden başkasına geçirmememi emretti. Çünkü bu kişi, insanların arasında, onlara karşı büyükleniyordu” der. Bu sefer hafaza melekleri, kulun parlak bir yıldızın saçtığı ışık gibi, ışık saçan, amelini semâya çıkarırlar. Bu amel, tesbih, namaz, hac ve umre gibi ameller olup, gök gürültüsüne benzer gürültüleri vardır. Bu ameli dördüncü kat semâya götüren hafaza meleklerini, semâ vazîfelisi melek karşılayarak; “Durun ve bu ameli sahibinin yüzüne vurun. Sırtına ve karnına da vurun. Ben, kendini beğenme meleğiyim. Rabbim bana, bu kimsenin amelinin benden başkasına geçmesine izin vermememi emir buyurdu. Zira bu kişi amel yaptığında, ameline ucûb karıştırırdı” der.

Hafaza melekleri, kulun diğer amellerini beşinci kat semâya çıkarırlar. Sanki bu amel, süslenmiş bir gelin gibidir. Bu semâda vazîfeli melek, hafaza meleklerine; “Durun, o ameli sahibinin yüzüne vurun ve omuzuna yükleyin. Ben, hasede bakan meleğim. Zîrâ bu kimse, ilim öğrenen ve kendisi gibi amel işleyen kimseleri çekemez, hased ederdi. Hattâ kendinden fazla ibâdet yapan herkese hased eder ve onları ayıplayarak gıybette bulunurdu. Rabbim bana, bunun amelinin benden başkasına geçmesine engel olmamı emretti” der. Hafaza melekleri, kulun namaz, zekât, hac, umre ve oruç amellerini semâya çıkarır ve onları altıncı kat semâya geçirirler. Bu semâda vazîfeli melek, hafaza meleklerine; “Durun, bu kişinin amelini yüzüne vurun. Zîrâ bu kimse, başına bir belâ gelmiş Allahü teâlânın hiçbir kuluna acımaz, özellikle onun bu hâline sevinirdi. Ben, rahmet meleğiyim. Rabbim bana, bu kimsenin amelinin benden daha yukarıya geçmesine engel olmamı emr buyurdu” der. Hafaza melekleri, bu defa kulun oruç, namaz, zekât, mücâhede ve takvâ gibi amellerini yedinci kat semâya çıkarırlar.

Onlara, yedinci kat semâda vazîfeli olan melek; “Durun, bu kişinin amelini yüzüne ve diğer a’zâlarına vurun. Kalbine de kilit vurun. Ben, Rabbimin rızâsını kazanmak gayesiyle yapılmayan bütün amellerden dolayı Rabbimden utanıyorum. Bu kişi, yaptığı amelle Allahü teâlâdan başkasını memnun etmeği gaye edinmişti. O, hukukçuların katında yükselmeyi, âlimler tarafından övülmeyi, ülkelerde sesinin duyulmasını istemişti. Rabbim bana, bu kimsenin amelinin benden daha yukarıya çıkmasına engel olmamı emretti. Allahü teâlânın rızâsı için, içten gelerek yapılmayan her amel, gösteriş için yapılmış ameldir. Allahü teâlâ ise, gösteriş yapanların amelini kabûl etmez” der.

Hafaza melekleri, kulun namaz, zekât, oruç, hac, umre, güzel ahlâk, sükût ve Allahü teâlâyı zikretmek gibi amellerini çıkarırlar ve onu semâların melekleri, bütün perdeleri açarak Allahü teâlâya ulaştırırlar. Allahü teâlânın huzûrunda durarak, o amellerin Allah rızâsı için içten gelerek yapılmış bir amel olduğuna şâhidlik ederler. Bunun üzerine Allahü teâlâ onlara; “Siz, kulumun amellerini muhafaza ettiniz. Bense onun kalbini gözledim. O amelleri yaparken, benim rızâmı gözetmedi. Başka şeyleri kasdetti. La’netim onun üzerine olsun” buyurur. Bütün melekler de; “Senin ve bizim la’netimiz o kimsenin üzerine olsun” derler. Bütün semâlar da; “Allahü teâlânın la’neti, bizim la’netimiz, yedi kat göklerin la’neti ve bu göklerin içindekilerin la’neti onun üzerine olsun” derler” buyurunca, Muâz bin Cebel (radıyallahü anh); “Yâ Resûlallah! Sen Allahın Resûlüsün, ben ise Muâz’ım, hâlim nice olur?” dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Amelinde bir kusur varsa, bana uyarak sâlih amel işle, yâ Muâz! Kur’ân hafızları olan kardeşlerinin aleyhinde konuşmaktan dilini muhafaza et. Onları kötülemek sûretiyle kendini temize çıkarma. Kendini onlardan üstün sayma. Dünyâ amelini, âhıret ameline karıştırma. Bir kişinin yanında, diğer biriyle gizli konuşma. Halka kibirli davranma ki, kıyâmet gününde Cehenmem ateşinin içerisinde Naşitat seni parçalamasın. Naşitat nedir sen biliyor musun yâ Muâz?” Muâz (radıyallahü anh); “Anam babam sana feda olsun, onlar nedir yâ Resûlallah?” dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Onlar, Cehennemde (Cehennemliklerin) etlerini ve kemiklerini ısırıp, yiyen Cehennem köpekleridir” buyurunca, Muâz (radıyallahü anh) “Anam babam sana feda olsun. Bu tehlikeli mücâdeleye kim dayanabilir ve bundan kim kurtulur?” dedi. Server-i âlem (aleyhisselâm); “Yâ Muâz! Bu, Allahü teâlânın kolaylaştırdığı kimselere kolay olur” buyurdu.

“Altı kişiye ben la’net ederim. Allahü teâlâ la’net eder ve duâları kabûl edilen bütün peygamberler la’net ederler. Bunlar; Allahü teâlânın kitabına, olmayan şeyleri ekleyen, Allahü

teâlânın takdîrine inanmayan, Allahü teâlânın azîz kıldığını zelîl, zelîl kıldığını azîz kılmak için ümmetimi korkutarak, onların üzerine musallat olan, Allahü teâlânın haram kıldıklarını helâl sayan ve sünneti terkedenlerdir.”

“Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için, ilim öğrenmek maksadıyla yola çıkan bir kimseye, Allahü teâlâ Cennete giden bir kapıyı açar. Melekler, onun için kanatlarını yayarlar. Ona gökteki melekler ve denizdeki balıklar duâ ederler. Âlimin, âbide üstünlüğü, gökteki dolunayın en küçük yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler miras olarak altın ve gümüş para bırakmazlar. Fakat ilim bırakırlar. Böyle olunca, ilmi olan, bu mirastan hissesini almış olur. Bir âlimin ölümü, telâfi edilmeyen bir felâket, kapatılamayan bir gediktir. O, batan bir yıldız gibidir. Bir kabilenin ölümü, bir âlimin ölümünden daha ehvendir.”

Birgün Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Kıyâmet gününde secde etmeye izin verilecek ilk kişi benim. Başımı kaldırıp, önüne, arkasına ve sağına, soluna bakarak diğer ümmetlerin içerisinde ümmetimi tanıyacak olan ilk kişi de benim” buyurunca, orada bulunan bir zât; “Nûh peygamberden beri gelen birçok insanlar arasında ümmetini nasıl tanıyacaksın yâ Resûlallah?” dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Benim ümmetimin, aldıkları abdestlerin nişanı olarak, yüzleri ve azaları bembeyaz olur. Bu hâl, başka hiçbir ümmette bulunmaz. Onları tanırım. Çünkü kitapları sağ taraflarından verilir.” buyurdu.

“Kul, abdest alırken ağzına su verdiği zaman, ağzından günahları çıkar. Burnuna su verdiğinde, günâhları burnundan çıkar. Yüzünü yıkadığı zaman, göz kapaklarının altına kadar, yüzündeki bütün günahları çıkar. Ellerini yıkadığı zaman el tırnaklarının altına varıncaya kadar ellerindeki bütün günahlar çıkar. Başını mesh ettiği zaman kulakları da dâhil, başından bütün günahları çıkar. Ayaklarını yıkadığı zaman, ayak tırnaklarının altı dahil, ayaklarındaki bütün günahları çıkar, sonra onun câmiye gidiş ve orada kılmış olduğu namazın sevâbı ayrıca kendisine verilir.

“Şunları yapıncaya kadar hiçbirinizin namazı tam olmaz: Allahü teâlânın emrettiği şekilde eksiksiz abdest alır, yüzünü ve kollarını dirsekleriyle birlikte yıkar, başını mesh eder ve topuklarıyla birlikte ayaklarını yıkar, sonra sırasıyla “Allahü ekber” der. Allahü teâlâya hamd ve ta’zimde bulunur (Sübhâneke duâsını ve Fâtiha’yı) ve Allahü teâlânın müsâade ettiği ve kolayına gelen Kur’ân-ı kerîmin bir yerinden okur. Tekbîr alır ve rükû’a gider, ellerini diz kapaklarına koyar. Öyle ki, kendisini salarak hareketsiz olur. “Semi’allahü limen hamideh” diyerek iyice doğrulduktan sonra, tekbîr alarak secdeye varır. Alnını yere koyar. Secdede kendisini tamamen bırakır ve sakin olur. Tekrar tekbîr alır ve secdeden başını kaldırır, rahatça oturarak belini doğrultur. Böyle yapmadıkça hiçbirinizin namazı tam olmaz.”

Semure bin Cündeb (radıyallahü anh) şöyle rivâyet eder: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) sabahları Eshâb-ı Kirâma ekseriya; “Sizden biri bu gece bir rü’yâ gördü mü?” diye sorardı. Eshâb-ı Kirâm. Allahü teâlânın anlatılmasını dilediği kadar rü’yâ anlatırlardı. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), bir sabah bize rü’yâsını şöyle anlattı: “Bu gece rü’yâmda, bana iki melek geldi. Beni götürmek istediler. Bana “Yürü” dediler. Bende onlarla yürüdüm. Arkasına yaslanmış bir kişinin yanına geldik. Diğer bir kişinin bir kaya ile başında durduğunu ve taşı onun başına vurduğunu, başını yardığını, taş yuvarlandığını, diğer kişi taşı alıp daha geri dönmeden oturan kişinin başının eski hâlini aldığını, sonra diğer kişinin yanına geldiğini, ona yaptığı işkenceyi tekrarladığını gördüm. “Sübhânallah bu ne?” dedim. Melekler bana; “Sen yürü” dediler. Yürümeye devam ederek, sırt üstü yatmış bir kişinin yanına geldik. Başka bir kimsenin, uçları çengelli bir demirle onun başında durduğunu ve yüzünün bir tarafından ağzını, burnunu ve gözünü kafasına kadar yardığını, sonra öbür tarafa geçip aynı şekilde yaptığını, bir tarafı bitirmeden, öbür tarafın önceki normal hâlini aldığını, sonra dönüp normal hâle gelen tarafa aynı işkenceyi tekrarladığını gördüm. “Sübhânallah bu ne?” deyince, melekler bana; “Sen yürü, yürü” dediler. Yürüdük ve tandır gibi bir yere geldik. Orada çıplak erkekler ve kadınların olduğunu, altlarından gelen alevlerin her gelişinde çığlıklar attığını gördüm. Meleklere; “Bunlar kimlerdir?” diye sorduğumda; “Yürü, yürü” dediler. Yürüdük bir ırmağın kenarına geldik. Bir de gördüm ki bir kişi ırmakta yüzüyor. Bir diğer kişi de ırmağın kenarında yanına birçok taşlar toplamış beklemektedir. Yüzen kişi yüzebildiği kadar yüzüyor, sonra nehrin kenarındaki kişinin yanına geliyor ağzını açıyor. Kıyıda duran da, ağzına bir taş koyarak yutturuyordu. Bunun üzerine yüzen tekrar yüzmeye başlıyor. Sonra dönüp geliyor. Her geldikçe ağzını açıyor, kıyıdaki de ağzına bir taş atıyor. Bu işkence böyle devam ediyor. Meleklere; Bu iki kişi kim?” diye sorunca, yine; “Yürü,

yürü” dediler. Yürüdük ve çirkin görünüşlü bir kişinin yanına geldik. Sanki o, gördüğüm en çirkin kimse idi. Bunun, yanındaki ateşi tutuşturduğu ve etrâfında dolaştığını gördüm. “Bu kim?” dediğimde, melekler bana; “Yürü, yürü” dediler. Yürüyerek uzun bitkileri olan bir bahçeye geldik. Bahçede ilkbaharın bütün çiçeklerinden vardı. Bahçenin ortasında uzun boylu bir adam vardı. O kadar uzun boylu idi ki, nerdeyse göğe uzanan başını göremiyecektim. O sırada kişinin etrâfında, çok sayıda çocuğun olduğunu farkettim. Meleklere; “Bu kim?” diye sorunca, melekler yine; “Yürü, yürü” dediler. Yürüyerek büyük bir ağaçlığın yanına geldik. Asla bundan daha büyük ve daha güzel bir yeşillik görmemiştim. Melekler bana; “Bu ağaçlığa tırman” deyince, altın ve gümüş kerpiçlerle yapılmış bir şehre kadar tırmandık ve şehrin kapısına geldik, açmalarını istedik. Kapı açıldı, girdik. Bizi, vücûtlarının yarısı, gördüklerimin en güzeline, diğer yarısı gördüklerimin en çirkinine benzeyen kişiler, karşıladı. Melekler onlara; “Gidin şu ırmağa dalın” dediler. Suyu bembeyaz olan ve enlemesine akan bir ırmak gördüm. Onlar gidip o ırmağa girdiler. Sonra dönerek yanımıza geldiler. Artık çirkinlikleri kaybolmuş ve son derece güzelleşmişlerdi. Melekler bana; “Burası Adn Cenneti, şu senin konağın” dediler. Yükseklere baktığımda beyaz bulutlara benzer bir köşk gördüm. Meleklere; “Allahü teâlâ, iyiliğinizi versin! İzin verin de oraya gireyim” dedim. Onlar; “Hayır, şimdi olmaz! Fakat ileride gireceksin” dediler. Sonra onlara; “Bu gece şimdiye kadar şaşılacak şeyler gördüm. Bu gördüklerim neydi!” diye sorunca, onlar bana şöyle dediler: Sana bildirelim; ilk uğradığın başı taşla parçalanan kişi, Kur’ân-ı kerîmi ezberleyip de onu unutan ve farz namazı kılmadan uyuyan kimsedir. (Böyle olanlara bu şekilde azâb edilecektir.)

İkinci rastladığın, ağzı, burnu ve gözü başına kadar yırtılan kimse ise, sabahleyin evinden çıkar, her tarafa ulaşacak yalanlar söylerdi. (Böyle yapanlara da bu şekilde azâb edilecektir.)

Tandıra benziyen binadaki çıplak kadın ve erkekler ise, zinâ yapan erkeklerle kadınlardır. Irmakta yüzerken ve taş yutturulurken rastladığın kişi ise, faiz yiyen kimsedir. Ateşin yanında çirkin görünüşlü devamlı ateşi tutuşturan ve etrâfında dolaşan kişiye gelince, o Cehennem zebanîsi melektir. Bahçedeki uzun kişi, İbrâhim aleyhisselâmdır. Etrâfındaki çocuklar, İslâm fıtratı üzere ölen bütün çocuklardır. Bir tarafı güzel, diğer tarafı çirkin olan kişiler ise, yaptıkları iyi amellere kötü amelleri karıştıranlardır. Allahü teâlâ, onları iyi amelleri sayesinde bağışladı.”

Kıyâmet günü, Allahü teâlâ yarattıklarını hesaba çeker. Her sınıf insan, orada toplanır. Hesap için ilk çağırılanlar; Kur’ân-ı kerîm okuyanlar, Allah için harpte ölenler ve dünyâda iken malı mülkü olup, zengin olanlardır. Allahü teâlânın huzûruna önce Kur’ân-ı kerîm okuyan getirilir. Allahü teâlâ ona; “Peygamberime gönderdiğim esaslar sana bildirilmedi mi?” diye sorar. O da; “Evet bildirildi, yâ Rabbî!” der. Allahü teâlâ yine sorar: “Peki sana bildirilenle, öğrendiğin ile ne yaptın?” O da; “Gece gündüz okudum” der. Allahü teâlâ; “Yalan söyledin” buyurur. Melekler de; “Evet yalan söyledin. Sen, hakkında başkası, “Ne güzel okuyor” desinler diye okudun. Nitekim sana böyle söylendi.” derler.

Daha sonra, harpte Allah yolunda ölen huzûra getirilir. Allahü teâlâ ona; “Niçin öldürüldün?” diye sorunca, “Senin yolunda harp ettim ve öldürüldüm” der. Allahü teâlâ; “Yalan söyledin” buyurur. Melekler de; “Yalan söyledin. Sen Allah için harp etmedin. “Ne cesur adam” desinler diye harp ettin. Herkes de sana böyle dedi” derler.

Allahü teâlâ, sonra huzûruna getirilen zengin olana; “Sana verdiğim zenginlikle ne yaptın?” buyurur. O da; “Sıla-i rahm yaptım ve o malla sadaka verdim, dağıttım” der. Allahü teâlâ; “Yalan söyledin” buyurur. Melekler der ki: “Yalan söyledin. Hakkında herkes, “Ne cömerd, ne iyilik sever adam” desinler diye bunları yaptın. Herkes de senin için böyle söyledi.” Sonra Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) “Ey Ebû Hüreyre! Kıyâmet günü Allahü teâlânın Cehenneme atacağı bu üçüdür” buyurdu.

“Zinâ eden kimse, puta tapan kimse gibidir.”

“Şarap içmeğe devam eden bir müslüman öldüğü zaman, Allahü teâlâ onu puta tapan kâfir gibi cezalandırır.”

“Hiçbir gölgenin olmadığı günde, Allahü teâlâ, yedi sınıf kimseyi Arş’ın gölgesinde gölgelendirir: 1. Adâlet ile hükmeden devlet reîsleri ve vâliler. 2. İbâdet eden gençler. 3. Kalbi mescidlere bağlı olanlar (ya’nî namazı ve cemâati gözetenler). 4. Allah için birbirini seven iki mü’min. Bu sevgi ile biraraya gelip, ayrılırken de bu sevgi üzere olanlar. 5. Güzel bir kadın, çirkin bir iş için kendini çağırınca, Allahü teâlâdan korkup bunu yapamam, Allahtan korkarım diyenler. 6. Sadaka

verirken gösteriş yapmayanlar. Şöyle ki, sağ eli ile verdiğini, sol eli bilmemelidir. 7. Allah deyip gözünden yaş akanlar."

"Cennet, cömertlerin yeridir."

"Cömert; Allaha yakın, insanlara yakın, Cennete yakın ve Cehennemden uzaktır. Cimri; Allahü teâlâdan, insanlardan ve Cennetten uzak, Cehenneme yakındır. Allah katında cömert bir câhil, cimri olan bir âlimden daha sevimlidir. En ağır hastalık, cimrilik hastalığıdır."

"Haya îmândandır, îmânı olan Cennettedir. Fuhuş kötülüktür. Kötüler Cehennemdedir."

"Kıyâmet günü mizanda en ağır gelen şey, Allah korkusu ile güzel ahlâktır.

"Mü'minlerin îmân yönünden en faziletlisi, en üstünü, ahlâkça en iyi olanıdır."

"Bir insan az ibâdet etse de, güzel ahlâkı sayesinde yüksek dereceye kavuşur."

"Bir müslüman, güzel ahlâk sayesinde, gündüzleri oruç tutan, geceleri ibâdet eden kimselerin derecesine kavuşur."

"Kuvvetli ve kahraman pehlivan, herkesi yenen kimse değildir. Kuvvetli pehlivan, ancak öfke zamanında nefsine hâkim olan ve öfkesini yenen kimsedir."

"Kızgın kimse ayakta ise otursun, kızgınlığı devam ederse yan yatsın."

"Kızgınlık, şeytanın vesvesesinden hâsıl olur. Şeytan ateşten yaratılmıştır. Ateş, su ile söndürülür. Gazâba gelince, öfkelenince abdest alınız."

"Kalbinde zerre kadar kibir (küfür) bulunan kimse, Cennete giremez."

"Gıybetten uzak olunuz, çünkü gıybet, zinâdan fenâdır. Zinânın tövbesi kabûl edilir ama, gıybet edilen helâl etmeyince, gıybet edenin tövbesi kabûl edilmez."

"Mi'râc gecesi Cehennemi bana gösterdiler. Etleri parça parça edilip, ağızlarına konduğu bir takım insanları gördüm. Kendilerine, bu kokmuş etleri yiyin diyorlardı. Bunların kimler olduğunu suâl ettim. Cehennem meleklerinin reîsi Mâlik; bunlar gıybet edenlerdir, gıybet edenler, şeytanın dostlarıdır, dedi."

"Kıyâmet günü, bir kimsenin amel defteri açılır. Yâ Rabbî! Dünyâda iken, şu ibâdetleri yapmıştım. Amel defterimde bunlar yazılı değil, der. Onlar, defterlerinden silindi, gıybet ettiklerinin defterlerine yazıldı denir."

"Bir kimse, dünyâda din kardeşinin hakkını korursa, Allahü teâlâ, bir melek göndererek onu Cehennem azâbından korur."

"Hased etmekten sakınınız. Biliniz ki, ateş odunu yok ettiği gibi, hased de, iyilikleri yok eder."

"Koğuculuk yapan Cennete giremez"

"Peygamber efendimiz zamanında Alkame adında bir genç vardı. Hep tâat üzere olup, yaz-kış oruç tutar, geceleri sabaha kadar ibâdet ederdi. Birgün hasta yatağında fenâlık geçirdi. Dili tutuldu. Resûlullaha haber verdiler. Hazreti Ali ve Ammâr bin Yâser hazretlerini Alkame'ye gönderdi. Kelime-i şehâdeti söyletmek için çalıştılar ise de, dili dönmedi. Hazreti Ali efendimiz, Hazreti Bilâl-i Habeşî'yi Resûlullah efendimize gönderdi. Durumu bildirdi. Resûlullah efendimiz (s.a.v); "Alkame'nin anası, babası var mı?" buyurdu. Orada bulunanlar "Yaşlı bir annesi var" dediler. "Annesini buraya getirin" buyurdu. Annesini getirdiler. Ona, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Alkame'ye ne oldu, anlat! Seninle geçinmesi nasıldır?" buyurdu. Annesi şöyle anlattı: "Yâ Resûlallah! Alkame çok iyidir. Zâhiddir (dünyâya düşkün değildir). Hep ibâdet, itaat üzeredir. Ama, ben ondan râzı değilim. Çünkü o, hanımının rızâsını, benim rızâmdan önde tutmaktadır." Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Dilinin tutulması bu yüzdendir. Ona hakkını helâl et de, dili açılsın" buyurdu. Annesi; "Ey Allahın Resûlü! O, benim hakkıma riâyet etmedi. Hakkımı helâl etmem" dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Ey Bilâl! Eshâbımı topla. Etrâftan odun toplasınlar, Alkame'yi yakacağız. Çünkü annesi ondan râzı değildir" buyurdu. Annesi; "Yâ Resûlallah! Benim oğlumu, benim gözümün önünde mi yakacaksınız? Kalbim buna nasıl dayanabilir?" Server-i âlem efendimiz (aleyhisselâm); "Cehennem ateşi, dünyâ ateşinden çok daha kızgın ve yakıcıdır. Sen ondan râzı olmadıkça, onun hiçbir itaati makbûl değildir" buyurdu. O zaman Alkame'nin annesi; "Yâ Resûlallah! Ben ondan râzı oldum. Hakkımı ona helâl ettim"

dedi ve eve gitti. Eve vardığında Alkame’nin sesini duydu. Kelime-i şehâdet söylüyordu. Dili açılmıştı. Aynı gün vefât etti. Cenâze namazını Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) kıldırdı. Defn işleri bittikten sonra, Server-i âlem, Eshâb-ı Kirâma dönerek;

“Ey Eshâbım, ey Muhacir ve ey Ensâr! Hanımını annesinden üstün tutana, Allahü teâlâ ve melekler la’net ederler. Onun farz ve nafile ibâdetleri kabûl edilmez” buyurdu.”

“Müslümanın, din kardeşine üç günden fazla dargın durması helâl değildir. Üç günden fazla bir kimseye dargın olduğu hâlde ölen kimse, Cehenneme gider.”

“Îmânı kâmil olan kimse, sevdiği kimseyi, ondan gördüğü menfaat için değil, sırf Allahü teâlânın rızâsı için sever. Gerçek îmân da budur.”

“Allahü teâlâ, kıyâmet gününde öyle insanlar haşreder ki, yüzleri nurlu olup, inciden yapılmış minberlere (koltuklara) oturacaklar. Bütün insanlar onlara imreneceklerdir. Onlar ne peygamberler, ne de şehidlerdir. Onlar, çeşitli uzak memleketlerden bir araya gelmiş, Allah için birbirini seven, bir arada Allahü teâlâyı zikreden kimselerdir.”

“İnsanı tehlikeye düşüren yedi şeyden sakının. Onlar; Allahü teâlâya şirk koşmak, sihirle uğraşmak, haksız yere Allahü teâlânın yasak ettiği cana kıymak, faiz yemek, haksız yere yetimin malını yemek, savaşta düşmandan kaçmak ve tertemiz namuslu mü’min kadınlara iftira etmektir.”

“Üç kişinin duâsı kabûl olur: Babanın çocuğuna yaptığı duâ, seferde olanın ve zulme uğrayanın duâsı.

“Batıda, genişliği yetmiş yıllık bir kapı vardır. Allah gökleri ve yeri yarattığı gün, kullarının tövbe etmesi için o kapıyı açmıştır. Güneş batıdan doğuncaya kadar da kapatmayacaktır.”

“Kul günahlarından tövbe edince, Allahü teâlâ hafaza meleklerine, a’zalarına ve günah işlediği yerlere günahlarını unutturur, kıyâmet gününde Allahü teâlânın huzûruna çıkınca, günahlarına şâhidlik yapacak hiç kimse ve hiçbir şey olmaz.”

“Sizden önce yaşıyan insanlar arasında, doksandokuz kişiyi öldüren bir adam, yeryüzünde en büyük âlimin kim olduğunu sorduğunda, falanca râhib derler. O da rahibe giderek; “Doksandokuz kişiyi öldürdüm. Günahlarıma tövbe etsem, kabûl olur mu?” diye sorunca, râhib; “Hayır” der. Bunun üzerine rahibi de öldürür, öldürdüklerinin sayısı yüz olur. Daha sonra yine “Yeryüzünde en büyük âlim kimdir?” diye sorunca, falanca, âlim derler. Onun da yanına giderek; “Yüz kişiyi öldürdüm. Tövbe etsem kabûl olur mu? diye sorunca, âlim; “Evet, kim tövbenle arana girebilir. Falanca şehre git. Orda Allahü teâlâya ibâdet eden insanlar var. Onlarla beraber Allahü teâlâya ibâdet et. Bir daha da memleketine dönme. Çünkü orası hayırsız ve kötülerin yeridir” der. Bunu dinleyen günahkâr, iyi kimselerin bulunduğu şehre gitmek üzere yola çıkar. Yarı yola varınca, ölüm meleği (Azrail aleyhisselâm) canını almaya gelir. O sırada rahmet melekleri ve azap melekleri gelir, aralarında çekişirler. Rahmet melekleri; “Bu kişi kalbini Allahü teâlâya bağlıyarak günâhlarından tövbe etti” derler. Azap melekleri de; “Bu kişi hiç hayır işlemedi. Bütün işleri kötülüktür” derler. Bunun üzerine insan sûretinde bir melek; “Çıktığı şehirle gideceği, yeri ölçün. Hangisine daha yakınsa oralı sayılır” der. Ölçerler, gideceği yeri daha yakın bulduklarında, rûhunu rahmet melekleri alır (Cennet bahçesine götürürler).”

“Yâ Muâz! Sana Allahü teâlâya âsî olmaktan sakınmayı, doğru sözlü olmayı, anlaşmalara bağlı kalarak aynen yerine getirmeyi, emâneti sahibine vermeyi, yetimlere acıyıp merhametli olmayı, komşu haklarını korumayı, öfkeyi gizleyip, kimseye surat asmamayı, tatlı dilli olmayı, selâm vermeyi, idârecilere ve âmirlere itaat ederek bağlı kalmayı, Kur’ân-ı kerîmin emirlerini yerine getirmeni, âhırete hazırlanmayı, âhırette hesaba çekilmekten korkarak kötülükten kaçmayı, hayâl perest olmamayı, güzel işler yapmayı tavsiye eder, müslüman kardeşine kötü lâf söylemeni, yalancıyı doğrulamanı, doğru konuşanları yalanlamanı, âdil idâreci ve âmirine âsî olmanı ve yeryüzünde fesad çıkarmanı yasaklarım. Yâ Muâz! Her ağacın ve taşın yanında (ya’nî her yerde) Allahü teâlâyı zikret. Her günah işledikçe tövbe et. Gizli işlediğin günahlara gizli olarak, açıkta işlediğin günahlara açık olarak tövbe ve istiğfar et.”

“Hergün güneş doğarken, Allahü teâlâ iki melek gönderir. Seslerini yeryüzünde bütün canlılar işitir, sâdece insanlar ve cinler işitmez. Şöyle seslenirler: “Ey insanlar! Rabbinizin ibâdet ve tâatına koşun, insana yeteri kadar ve ibâdetlerine engel olmayan az mal, ibâdetlerden oyalayan çok maldan

hayırlıdır.” Hergün güneş batarken de, iki melek gönderilir. Onlar da şöyle seslenirler;

“Allahım! Malını hayırlı yerlere harcayan cömertlere, harcadığından fazlasını ver. Malını harcamayan cimrilerin de, mallarını helak et.

“Birbirinize iyilik ve hayırlı işleri tavsiye edin. Kötülüklerden ve zararlı şeylerden birbirinizi koruyun. Cimriliğin çoğaldığı, nefsî arzulara uyulduğu, âhıretin unutulup da hep dünyâ için çalışıldığı, herkesin kendi kendini beğendiği zamana ulaştığında, kendi kendinizi düzeltmeye, kötülüklerden kendinizi korumaya çalışın, insanları bırakın, onlara uymayın. İleride zor günler yaşayacaksınız. O zamanlarda kötülüklerden kaçınmak, elde ateş tutmak gibi zor olacak. O günlerde faydalı işler yapan, müslümanca yaşıyan, aynı işleri yapan sizden elli kişinin kazandığı ecir ve sevâbı kazanacak.”

“Dünyâ tatlı ve çekicidir. Kim helâlinden kazanırsa, Allahü teâlâ malına ve kazancına bereket verir. Nefsinin arzularına uyup, âhıretini ihmâl eden birçok kimseler için, kıyâmet gününde ateşten başka birşey yoktur.”

“Kim kalbini tamamen dünyâ sevgisine kaptırırsa, üç şeye mübtelâ olur: 1. Yorgunluğu bitmeyen çırpınma, 2. Ne kadar kazansa doymayan hırs, tama’, 3. Bitmeyen emel ve arzu. Dünyâ hem tâlibdir, insanı kul eder, hem de matlûbdur, insana hizmet eder. Kim. âhıreti unutur, dünyâya tâlib olursa, âhıret onu taleb eder ve onun canını alır. Kim de âhıreti isterse, rızkını bitirip ölünceye kadar dünyâ ona hizmet eder.”

“Allahü teâlâ, kendisine gerçek ma’nâda bağlanıp ibâdet eden kulunun bütün ihtiyâçlarının sebeblerini yaratır, onu beklemediği yönden rızıklandırır. Kim de kendini tamamen dünyâya kaptırırsa, onu dünyâya kul eder.”

“Azâbını, kudret ve azametini düşünerek, Allahü teâlâyı zikrederken gözlerinden yaş dökülen kimseye, kıyâmet gününde azâb edilmez.”

“Üç kimsenin gözleri Cehennem ateşi görmez: 1. Gazâda nöbet tutan göz, 2. Allah korkusundan ağlayan göz, 3. Allahın bakılmasını haram kıldığı şeylere bakmayan göz.”

“Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) mescide girdiğinde, ba’zı kimselerin kahkaha ile güldüğünü görünce, onlara şöyle buyurdu: “Ne bu hâliniz? Eğer ağız tadını bozan ölümü, çok düşünseydiniz, sizi bu hâlde görmezdim. Ümitleri kıran ölümü çok düşünün. Zira kabir, hergün muhakkak şu sözleri söyler: “Ben gurbet ve ayrılık eviyim. Ben, yalnızlık ve toprak eviyim. Bana gelenleri toprak ediciyim. Ben, kurt ve böcek eviyim. Bana gelen ölüler kurtlanır, böceklere yem olur.” Bir mü’min kulun cenâzesi gömüldüğü zaman kabir ona; “Hoş geldin, sefâlar getirdin. Üzerimde yüreyenlerin arasında en çok sevdiğim sendin. Bugün benim himâyemdesin. Pek yakında sana yapılan iyilikleri göreceksin” der ve Allahü teâlâ kabri ona gözünün alabildiği yere kadar genişletir. Cennetten bir kapı açılır. Fâcir ve kâfir bir kul defnedilince de kabir ona; “Sana burada ne geniş yer var, ne de rahatlık. Üzerimde yürüyenlerin arasında en sevmediğim sendin. Biraz sonra seni bana bırakıp gittiklerinde, benimle yalnız kalınca, göreceksin sana ne işkenceler yapacağım” der ve hemen kabir daralmaya başlar. Kabir o kadar daralır ki, kaburga kemikleri birbirine girer. Ona azap etmek için, yetmiş büyük yılan gönderilir. Eğer onun bir tanesi dünyâda olsa, nefesinden çıkan zehirin etkisinden, yeryüzünde hiçbir şey yetişmez, işte o yılanlar, kıyâmet gününde hesaba çekilinceye kadar, ona azâb ederler. Kabir, ya Cennet bahçelerinden bir bahçedir veya Cehennem çukurlarından bir çukurdur.”

“Müslümanın, müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevap vermek, hastasını yoklamak, cenâzesinde bulunmak, da’vetine gitmek ve aksırıp Elhamdülillah diyene, yerhamükellah diyerek cevap vermek.”

“Yâ Rabbî! Kim sana îmân eder, benim, senin Resûlün olduğuma şehâdet ederse, ona, sana kavuşmayı sevdir, ölümü kolaylaştır, dünyâ yükünü hafiflet. Kim de sana inanmaz, benim, senin elçin olduğumu kabûl etmezse, ona, sana kavuşmayı sevdirme, ölümü zorlaştır, dünyâ yükünü ağırlaştır.”

“İnsanın işlediği günahlar yüzünden rızkı daralır. Duâ ile kaderi değişir, iyilik ve büyüklere itaat ise ömrü uzatır.”

“İsrâiloğullarından bir zât, “Bu gece Allahü teâlânın rızâsı için mutlaka sadaka vereceğim” diyerek evinden çıktı ve sadakayı bilmiyerek bir hırsıza verdi. Sabahleyin halk “Bu gece hırsıza sadaka verildi” dediler. Bunun üzerine sadaka veren kişi; “Allahım! Hırsıza sadaka verdiğim için sana hamd ederim. Mutlaka makbûl bir sadaka vereceğim” deyip tekrar evinden

çıktı ve bu defa sadakayı zinâ eden bir kadına verdi. Sabahleyin halk; “Bu gece de zinâ eden kadına sadaka verildi” dediler. Sadakayı veren o zât; “Ey Allahım! Bir fahişeye sadaka verdiğim için sana hamd ederim. Mutlaka makbûl bir sadaka vereceğim” dedi. Yine sadaka vermek üzere evinden çıktı. Bu sefer de zengin birisine verdi. Sabahleyin halk; “Hayret! Bu gece de zengin birisine sadaka verildi. Olur mu böyle şey?” diye dedikodu yaptılar. Sadaka veren zât! “Ey Allahım! Hırsıza, fahişeye ve zengine sadaka verdiğim için sana hamd ederim.” dedi. Bu zâta rü’yâsında şöyle müjde verildi: “Senin o hırsıza verdiğin sadaka var ya, belki de hırsızı hırsızlığından, fahişe kadını da zinâdan vazgeçirir, iyi ve namuslu birer insan olmalarına vesile olur. Umulur ki, zengin de senden ibret alır, (malını) Allah rızâsı için harcar.”

“Bir kimse, gece kalkar namaz kılarım” deyip yatağına yatsa, fakat kalkmayıp sabaha kadar uyusa, amel defterine niyet ettiği namazın sevâbı yazılır. Uykusu da kendisine Rabbi tarafından bir sadaka olur.”

“Bir kimse haksız iken münâkaşayı terkederse, ona Cennetin kenarlarında bir köşk bina edilir. Bir kimse de, haklı olduğu hâlde, münâkaşayı terkederse, onun için de Cennetin ortasında bir köşk bina edilir. Bir kimse, ahlâkını güzelleştirirse, onun için de Cennetin en yüksek yerinde bir köşk bina edilir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 264

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 212

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1436

4) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 336

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 277

6) Zeyl-i Ravdateyn sh. 201

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 586

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 249

9) El-A’lâm cild-4, sh. 30

10) Muhtasâr-ı Müslim mukaddimesi

11) Tabakât-ül-huffâz sh. 501

12) Mümin ve kitâbühü et-Tekmiletü li-vefeyât-in-nakile.

13) Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 128, 400, 490, 557, 589, cild-2, sh. 1004, 1172, 1735, 1737

14) Et-Tergîb-vet-Terhîb

15) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 278, 372, 409, 970

16) Herkese Lâzım Olan Îmân sh. 123, 125

ABDÜLAZÎZ BİN AHMED ED-DÎRÎNÎ

Evliyânın büyüklerinden ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdülazîz bin Ahmed bin Sa’îd bin Abdullah’dır. Lakabı İzzeddîn ed-Dîrinî’dir. Ed-Dîrinî, el-Mısrî, eş-Şâfiî diye de bilinir. 613 (m. 1216) senesinde doğdu. 694 (m. 1295) senesinde Mısır’da vefât etti. Kabri Mısır’dadır.

Ed-Dîrinî, zamanındaki âlimlerden ilim öğrendi. Ebü’l-Feth bin Ebi’l Ganîm er-Resânî’nin sohbetinde bulundu ve Şeyh İzzeddîn’den ahlâk ilmini öğrendi. Tasavvuf yolunda yüksek mertebelere ulaştı. Hâller ve kerâmetler sahibi oldu.

Es-Sübkî onun hakkında; “Ed-Dîrinî, zühd sahibi, birçok kerâmetleri görülen, çok sayıda eser yazan, edebiyatta mahir, kelam ilminde ârif bir zât idi” demektedir.

Ebû Hayyan ise onun için; “Abdülazîz ed-Dîrînî, ilim ve edeb sahibi idi. İnsanlar duâsını isterlerdi” demektedir.

Abdülazîz ed-Dîrînî, Mısır’da er-Rîf denilen yerde otururdu. Ba’zı günler buradan ayrılıp, civar bölgeleri dolaşırdı. Oralardaki insanlar, ondan, müşküllerinin hallolması için Allahü teâlâya duâ etmesini isterlerdi. Kendisini görme imkânı bulamıyanlar, mes’elelerini mektûpla sorup gereken cebâbı alırlardı. O, kuvvetli îmân ve güzel ahlâk sahibi idi. Herkese güler yüz, tatlı dil gösterirdi. Kimseyi kırmazdı. Birgün bir yere giderken, onu tanımayan kimseler yanına gelip, “Kelime-i şehâdeti söyle bakalım” dediler. O da peki deyip, okudu.

Sonra onlar; “Şimdi kadıya gidelim. Onun huzûrunda yeni müslüman olanların yaptığı gibi, sen de oku” dediler. Orada bulunan büyük-küçük herkes beraberce kadıya gittiler. Kâdı hemen Abdülazîz ed-Dîrînî’yi tanıdı ve; “Efendim, bu ne hâl? Bunlar kim?” dedi. O da; “Bilmiyorum. Bunlar beni ne zannetti iseler, Kelime-i şehâdeti okumamı istediler ve buraya getirdiler. Ben de onları kırmayıp geldim” dedi.

Şöyle anlatılır: Abdülazîz ed-Dîrînî. Ali el-Müleyhî’yi çok sever ve sık sık ziyâretine giderdi. Ziyâretlerinden birinde, Ali Müleyhî ikram olarak bir piliç pişirip getirdi. Sofraya koydu. Beraberce yediler. Yemekten sonra ed-Dîrînî hazretleri; “Bunun karşılığını inşâallahü teâlâ görürsünüz” buyurdu. Bir süre sonra Abdülazîz ed-Dîrînî, Ali el-Müleyhî’yi tekrar ziyârete gitti. Ali el-Müleyhî tekrar bir piliç pişirdi ve ikram etti. Hanımı, pilicin ikram edilmesini pek hoş karşılamadı. Piliç sofraya gelince, Abdülazîz ed-Dîrînî kızarmış pilice bakıp, hişt demesiyle piliç canlandı ve yürüyüp gitti. Sonra da; “Çorba bize yeter. Hanımınız üzülmesin” buyurdu.

Birgün talebeleri, hocalarının kerâmet göstermesini akıllarından geçirdiklerinde; “Yavrularım, bizler, yerin dibine batmaya müstehak kimseler olduğumuz hâlde, batmamamız ve Allahü teâlânın bizi, bu yeryüzünde, bu hâlde bulundurması en büyük kerâmet değil midir?” buyurdu.

Abdülazîz ed-Dîrînî buyurdu ki: “Bütün işlerinizde ve hareketlerinizde, orta hâl üzere olun. Cimrilikten ve isrâftan son derece sakının, isrâf ve haddinden fazla dağıtmakla, elde birşey kalmaz. Birgün insan muhtaç kalır. Cimrilik yapmak, hâl ve harakette ölçülü olmamakla da, kişi i’tibâr bulamaz.”

“Rabbim, Allahü teâlâdır. O bana kâfidir. O’ndan af, ümid diler ve O’na hamd ederim. Âhıret günü benim şefaatçim; bütün mahlûkâtın her bakımdan en üstünü, en kıymetlisi, en hayırlısı, Peygamberim Muhammed aleyhisselâmdır.

Yâ Rabbî! Bütün duâlar, iyilikler peygamberin ve en sevdiğin kulun, insanların her bakımdan en güzeli, en üstünü olan Muhammed Mustafâ’ya (aleyhisselâm) olsun.”

“İlmiyle âmil, takvâ sahibi bir âlim vefât ettiği zaman, müslümanlar için, büyük ve tehlikeli bir boşluk meydana gelir. Adâlet sahibi, hak üzere yürüyen bir sultanın, devlet reîsinin vefâtı, müslümanlar için büyük bir eksikliktir. Sâlih ve Allahü teâlânın velî kullarının ölümü de böyledir. Çünkü onların müslümanlara yardımı pek çoktur. Allah yolundaki kahramanın ölümü ise, kuvvetin zayıflamasına sebeb olur. Çünkü onlar, sabır, sebat ve kahramanlıkları ile muharebenin kazanılmasında, büyük bir vesiledirler. Cömerd ve asil kimselerin ölümü, büyük bir sıkıntı, hayatta kalmaları bolluk ve ni’mettir. Bu beş kişiye ağlayabilirsin. Bunlardan başkasının ölümü, insanlar için rahatlık, hafiflik ve rahmettir.”

“İşlerini, herşeyi yaratan ve işlerinde hikmetler sahibi Allahü teâlâya teslim et. Böyle yaparsan, sıkıntılardan ve günahlardan kurtulursun.”

“Her tarafta görülen tehlike, belâ ve musibetlere bakarsan, Allahü teâlânın yüce irâdesinin hükmünün geçerli olduğunu görürsün.”

“Bu dünyâ, hakîkî mekân, devamlı ikâmet edilecek ve yerleşilecek bir yer değildir.”

“Dünyânın geçici lezzetleri, uykuda görülen rü’yâlar gibidir. Dünyâda isteğine, hedefine ulaştığını söylemek, gerçek bir söz değildir. Asla kabûl edilmez.”

“Dünyâ sevinçleri, alınan bir haberle bir anda bunalıp, hüzün ve kedere dönüverir, öyleyse, dünyâya karşı zâhid ol, haramlardan ve haram olması ihtimâli olan şüphelilerden sakın. Âhirete hazırlıklı ol. Çünkü dünyâya doymayıp, hırsla onun peşinde koşanlar, aslında dünyânın köleleri ve hizmetçileridir. Dünyâda mes’ûd ve huzûrlu olan kimse, dünyâya köle olmayan, âlim ve takvâ sahibi kimsedir.

“Dünyânın iyiliği ve kötülüğü birbirine karışmıştır. Dünyâyı her türlü kirlerden ve üzüntülerden arınmış olarak istesen bile, şunu iyi bil ki, dünyâ bunlar üzerine yaratılmıştır. Ya’nî dünyânın tabiatı budur. Asla değişmez. Fakat insan, dünyâda Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınır ve bu husûsta sabır gösterirse, akıbette, sonsuz saadet ve mutluluğa kavuşur.”

“Sakın dünyânın parlaklığına, cazibesine ve onun dışı tatlı, içi zehir olan hilelerine aldanma. Onun inci gibi görünen ön dişlerinin arkasında, parçalayıcı dişler saklıdır. Çünkü dünyânın sağı solu belli olmaz. Bakarsın ba’zan suda ateş parçası olsun ister. Ba’zan insana yapamıyacağı şeyleri teklif

eder. Böylece insan, boyundan büyük işlere girer de helak olur gider.”

“Eğer kadere, Allahü teâlânın hükmüne rızâ gösterirsen, şerefli bir hayat yaşarsın. Eğer imkânsız bir şeyin olmasını ümid edersen, ümidini, tehlikeli birşey üzerine bina etmiş, kurmuş olursun.”

“Zaman akıp gidiyor. Hâdiseler birbiri peşinden geliyor. Yumuşaklık, vekar ve sükûnettir. Dünyâ hırsı bir anlıktır. Sabır, yumuşak olmaya, mes’eleler üzerinde temkinli ve dikkatli hareket etmeye vesile olur. Kızmak, kabalığa yol açar. Dünyâ hayâtı, bir uyku hâlidir, ölüm, bu uykudan uyanmaktır.”

“İnsanın ömrü, hep sonra yapacağım, edeceğim ile geçer, İnsanların temenniden başka sermâyeleri yoktur. Sonra yaparım diyenin düşüncesi, sonraya asılıp sallanmak gibi olmayacak düşüncelerdir, İnsanların günleri çok çabuk geçer, ömürler, yolculuktan başka birşey değildir.”

“Âhıret yolculuğunun çok yakın olduğunu, hatırınızdan asla çıkarmayınız. Âhıret hazırlığını elden kaçırmaktan çok sakınınız. Çünkü, her girişin bir çıkışı vardır. (Bu dünyâya geldiğimiz gibi, birgün bu dünyâdan ayrılacağız.)”

“Ey insanlar! Yaptığınız uygunsuz işler için bir sebeb ve özür göstermeyi bırakın artık! Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınmakta gevşeklik göstermeyin. Âhırete hazırlanmakta sabırlı olunuz ve sebat gösteriniz.”

“İnsan, gençliğinin kıymetini bilmelidir. Hiç vakit kaybetmeden, gençliğin her ânını değerlendirmelidir. Sonra, ah gençliğim, tekrar elime geçse de iyi işler yapsaydım diye pişmanlık duyulur. Onun için, gençliğin, insana emânet olduğunun farkında, idrâkinde ve bunun şuurunda olmak ne kadar mühimdir.”

“Zaman içerisinde, nice meclisler ve toplantı yerleri yok oldu. Nice asîl ve yüksek yaradılışlı kimseler, zaman içerisinde gelip geçtiler. Zaman içerisinde nice kimseler, türlü türlü ni’metlere kavuşmuşlardır. Fakat ne kadar arzu edersen et, zaman içerisinde her istediğini elde edemezsin (Sana takdîr edilen rızk ne ise onu yersin)”

“Yerde yetişen yaş veya kuru bitkilere bakınca, kâinatta Allahü teâlânın azamet ve kudretini müşâhede ediyorum. O’nun, kalbimden fışkıran sevgisiyle herşeyi unutuyorum. Hafif ve tatlı tatlı esen rüzgâr, pekçok defa bana güzel kokular getirir. Yâ Rabbî! Sen, sevdiklerinin bulundukları yerleri, en kıymetli damlalarla suladın. Düşmanlarını ise erimiş bakır ile suladın.”

Abdülazîz ed-Dîrînî; tefsîr, fıkıh, lügat, tasavvuf ve edebiyata dâir birçok eserler yazdı. Bu eserlerden ba’zıları şunlardır: 1. El-Misbâh-ül-münîr (2 ciltlik tefsîr), 2. Et-Teysîr-ü fî ilm-it-tefsîr. Tefsîr ilmine dâir, 3200 beyitten müteşekkil bir şiir kitabıdır. 3. Tahârat-ül-kulûb fî zikri Allâm-il-guyûb (Tasavvuf hakkında bir eser), 4. Envâr-ül-Meârif ve Esrâr-üt-tavârif (Tasavvufa dâir bir eser), 5. Tefsîru Esmâ-il-hüsnâ (Tevhîd hakkında bir eserdir.) 6. El-Vesâilü ver-Resâilü (Tevhîde dâir bir eser), 7. Nazmüssîretin Nebeviyyeti, 8. El-Vecîz: 5000 beyitten müteşekkil bir şiir kitabı, 9. Et-Tenbîh, 10. Nazm-ül-vesît, 11. El-Envâr-ül-Vâdıha fî mesân-il-Fâtiha, 12. Ed-Dürer-ül-mültekita fî mesâil-il-muhtelita, 13. Erkân-ül-İslâm fit-tevhîdi vel-ahkâm, 14. Er-Ravdat-ül-enika fî beyân-iş-şerîat-il-hakîkati, 15. Kılâdet-üd-Dürr-il-mensûr fî zikri yevm-il-ba’s ven-Nüşûr, 16. Mîzân-ül-vefâ.

Abdülazîz ed-Dîrînî’nin yazmış olduğu Tahârat-ül-kulûb adlı eserden ba’zı bölümler:

“İlâhî! İhsân ve ikram ederek bize kendini tanıttın. Ni’metlerin deryasına bizleri daldırıp, garkettin. Her an ni’metlerin deryasında yüzmekte, onlardan istifâde etmekteyiz. Bizleri râzı olduğun, beğendiğin yer olan Cennetine da’vet ettin. Seni hatırlamak, emirlerini yapmak sebebiyle, bizlere sonsuz ni’metler hazırladın, ihsân ettin. Ne büyüksün yâ Rabbî!

Yâ ilâhî! Biz kendimize zulmettik. Nefsimizin kötülüğü her yanımızı kapladı. Gaflet denizi kalblerimizi doldurdu. Her hâlimizle perişanlığımız apaçık. Bizim bu hâlimizi en iyi bilensin.

Yâ ilâhi! İsyanımız ve günahımız, senin azâbını bilmemek, duymamak sebebiyle değildir. Lâkin âsî nefsimiz bize, azâba düşürecek işleri yaptırdı ve günahları işletti. Senin günahları örtüp, yüzümüze vurmaman sebebiyle şımardık. Bu yüzden çok günah işledik. Senin af ve mağfiretine güvenip, günahlara daldık. Şimdi yaptıklarımızın cezası olarak, bize hazırladığın azâb ile karşı karşıyayız. Cehennem azâbından bizi şimdi kim kurtarabilir. Senden başka kim bize bir kurtuluş ipi uzatabilir. Âhıret günü, senin huzûrunda mahcub bir duruma düşecek bu

hâlimize yazıklar olsun. Yarın çirkin olan amellerimiz arz olunduğunda, ayıblanmamıza esefler olsun.

Yâ Rabbî! Bizim günahlarımızı affet. Kusurlarımızı bağışla. İbâdetlerimizdeki kusurlarımızı af ve mağfiret eyle. Yâ ilâhî! Bilmiyerek yaptıklarımızı affet ve bizi akl-ı selim sahibi kıl. Sen, Rabbimizsin, sana inandık. Sen günahları affedersin, affedicisin."

Abdülazîz bin Ahmed ed-Dîrînî'nin yazdığı Âdâb Risâlesi'nden ba'zı bölümler:

Talebenin hocasına karşı edebleri: Talebe, doğru yolu öğrenmek isteyince, hocasına karşı tam olarak boyun eğmesi ve itaat etmesi gerekir. Hattâ talebenin, hocasına karşı meyyit gibi olması lâzımdır. Nasıl meyyit, yıkayıcıya hiçbir şey şart koşmadan, i'tirâz etmeden teslimiyet gösteriyorsa, talebenin de hocasına karşı, bu şekilde teslimiyet göstermesi gerekir. Yoksa, teslimiyet ve itaat etme mertebesinden düşer, takvâ ve doğru yol üzere bulunma derecesinden uzaklaşır. Nitekim Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey îmân edenler! Allahü teâlânın ve Resûlünün önüne geçmeyiniz! Allahü teâlâdan korkunuz! Ey îmân edenler! Peygamberin sesinden daha yüksek sesle konuşmayınız! O'na karşı, birbirinize seslendiğiniz gibi seslenmeyiniz! Böyle yapanların, ibâdetlerinin sevâbları yok olur" buyuruyor (Hucurât: 1-2). Müfessirler bu âyet-i kerîmeyi. Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında sesin yükseltilmemesi, Resûlullahın önünde yürünmemesi ve O'ndan önce bir işin yapılmaması veya fetvâ verilmemesi, şeklinde tefsîr etmişlerdir.

Bu sebebledir-ki, hocanın yanında bulunulduğu zaman, onun izni ve müsâadesi olmadan birşey konuşmamak lâzımdır. Lüzumsuz söz ve bakışlardan da uzak durmalıdır. Çünkü hocasının yanında lüzumsuz sözler ve bakışlar, hoş hareketler değildir. Hocanın yanında, başı önünde verilecek cezanın korkusu içinde bulunan bir suçlu gibi olmalıdır. Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm), Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarında oturdukları zaman, başlarını eğerler, konuşmadan, hareketsiz bir hâlde, edeb, huşû' ve kalb huzûru ile Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek sözlerini dinlerlerdi. Onlar, görünen a'zâları ile olduğu gibi, görünmeyen bütün a'zâlarıyla da edeb ve huşû' içinde bulunurlardı. Onları bu hâlde görenler, sanki cansız olduklarını zannederlerdi, İşte talebe de, hocasının huzûrunda bulunduğu zaman, Eshâb-ı Kirâmı örnek alıp, onların edebleri gibi edeblenmeleri lâzımdır. Bunun için de, hocasının söylediklerini can kulağı ile dinlemelidir. Allahü teâlâ, Zümer sûresinin onsekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "O kullarım ki, (Kur'ân-ı kerîmi) dinler, sonra da Onun en güzelini (açığını ve kuvvetlisini) tatbik ederler, İşte bunlar, Allahü teâlânın kendilerine hidâyet verdiği kimselerdir ve bunlar, gerçek akıl sahipleridir" buyuruyor.

Talebe, özellikle hocasının huzûrunda, nefsinin arzu ettiği bir şeyin iddiasında bulunmamalıdır. Çünkü böyle bir iddiada bulunmak, talebenin en büyük hatâlarından olup, hocasının gözünden düşmesine sebebiyet verir. Fakat talebenin, hocasının huzûrunda sâdece dinlemesi, söze karışmaması, nefsine âit herhangi bir iddiada bulunmasına mâni olur. Onun en güzel bir şekilde hocasına tâbi olmasına yardımcı olur. Bu ise, zâten talebenin, hocasının huzûrunda iken dikkat etmesi lâzım olan husûslardandır.

Talebe, kendi derecesinin, hocasının derecesinden yüksek olduğunu düşünmemelidir. Bilakis, her yüksek mertebeyi hocası için istemeli.

Allahü teâlânın yüksek ihsânlarını ve bol lütuflarını hocası için temenni etmelidir. Hakîkî talebe böyle olur. Bu sebeble, en yüksek mertebelere çıkar.

İbn-i Hanif buyurdu ki: "Rüveym bin Ahmed bana; "Ey Oğul! Amelini güzel yap, edebini ince yap" dedi. Denilir ki: "Tasavvuf yolunun esâsı, edebden ibârettir." Her hâlin ve her makamın (yerin) bir edebi vardır. Edebe sarılan, kemâle erişir. Büyüklerin kavuştuğu, mertebelere kavuşur. Edebden mahrûm olan kimse, yakın zannettiği yerden pek uzak kalır. Kabûl edileceğini umduğu yerden red olunur.

Edeb, zâhirin ve bâtının süsüdür. Allahü teâlâ, Hucurât sûresinin birinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey îmân edenler! Allahü teâlânın ve Resûlünün önüne geçmeyiniz! Allahü teâlâdan korkunuz" buyurarak, Eshâb-ı Kirâma (r.anhüm), Resûlullah efendimizin huzûrlarında nasıl olunacağı öğretilmiştir. Yûsuf bin Hüseyn buyurdu ki: "İlim, edeb ile anlaşılır, ilim, amel ile sahîh olur. Amel ile hikmet kazanılır. Hikmet ile zühde kavuşulur. Zühd ile dünyâ sevgisi, dünyâya düşkünlük, haramlar ve şüpheliler terk edilir. Bu şekilde dünyâ terk edilince, âhırete rağbet duyulur. Günahlardan sakınılıp,

âhırete hazırlık yapılır. Böylece, âhırete hazırlık ile, yüksek mertebelere ve derecelere erişilir.”

Cüneyd-i Bağdadî (r.aleyh), Ebû Hafs Irâkî’nin yanına gittiğinde ona; “Ey Ebû Hafs, talebelerini çok iyi terbiye etmişsin” dedi. O da; “Zâhirdeki edeb, bâtındaki edebe delâlet eder” buyurdu.

Yine büyük zâtlardan birisi şöyle buyurdu: “Hiçbir hâl, makam ve ma’rifet, dînî edebin yerine geçemez. Dînî edeb ise, zâhir ve batın güzelliğidir.” (Ya’nî dînî edeb, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymak demektir. Böylece emir ve yasaklara uyulursa, insanın zâhiri ve batını güzel olur.)

Ebû Ubeyd bin Selâm şöyle anlatır: “Bir zaman Mekke-i mükerremeye gitmiştim. Ba’zan Kâ’be-i muazzamanın hizasında oturur, ba’zân ayaklarımı uzatır sırt üstü yatardım. Bu hâlimi gören ve Allahü teâlânın sevgili kullarından olan Âişe-i Mekkiyye bana; “Ey Ebû Ubeyd! Sen ilim sahibi bir kimsesin. Sözümü dinle, burada edeble otur.

Yoksa, Allahü teâlâya yakın kimselere âit olan defterden ismin silinir” dedi.

Denilir ki: “Nefs, kötü işleri ister. Kul, iyi edebe sarılmakla emrolunmuştur. Nefs dâima, iyi şeylere muhalefet eder. Kul, onu güzel şeylere çekmeye çalışır. Kim, nefsini iyi şeylere çekmek için çalışmazsa, nefsinin işlerini salıvermiş demektir.” Yine denilir ki: “Kim nefsine, arzu ve istekleri husûsunda yardımcı olursa, onun kötülüğüne ortak olur. Kulluk, güzel edebe sarılmak; taşkınlık, kötü edeb üzere olmaktır.”

İlim öğrenmek için uğraşan, fazla yememeli, fazla uyumamalı, fazla konuşmamalı ve insanlarla ihtiyâç miktarı bulunmalıdır. Bunun içindir ki tasavvuf büyükleri: “İhlâsla, cân-ı gönülden, samimî olarak tövbe yaptıktan sonra, dört şey insanın sermâyesi ve asîl hâlleridir. Bunlar; az yemek, az uyumak, az konuşmak ve insanlardan uzak kalmaktır” buyurmuşlardır.

“Ey îmân edenler! Allahü teâlânın ve Resûlünün önüne geçmeyiniz! Allahü teâlâdan korkunuz! Ey îmân edenler! Peygamberin sesinden daha yüksek sesle konuşmayınız! Ona karşı, birbirinize seslendiğiniz gibi seslenmeyiniz! Böyle yapanların, ibâdetlerinin sevâbları yok olur.” Meâlindeki Hucurât sûresi birinci ve ikinci âyet-i kerîmeleri nâzil olunca, kulağı az işiten Sabit bin Kays, yolun üzerine oturup ağlamaya başladı. Âsım bin Adiyy onu görüp, bu durumu Resûlullaha (aleyhisselâm) haber verdi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) onu çağırıp, hayatta iken saadetle, ölüm zamanı şehâdetle ve Cennetle müjdeledi ve hakkında; “Resûlullahın yanında seslerini kısanların kalblerini, Allahü teâlâ takvâ ile doldurur. Onların günahlarını affeder ve çok sevâb verir” meâlindeki, Hucurât sûresinin üçüncü âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Talebenin, hocasına uyması gerekir. Büyüklerin yanında edeb ile çok şeyler kazanılır. Ebû Osman buyurur ki: “Büyüklerin yanında ve evliyânın meclislerinde edebi gözeten kimse, pek yüksek derecelere kavuşur. Hem dünyâda hem de âhırette hayırlara kavuşur.”

Talebenin, hocası hakkında herhangi birşeye zihni takılırsa, Mûsâ aleyhisselâm ile Hızır aleyhisselâm arasında geçen şu kıssayı hatırlamalıdır: “Hızır aleyhisselâmın yaptığı ba’zı şeyleri, Mûsâ aleyhisselâmın hoş görmediğini, fakat Hızır aleyhisselâm, onları niçin öyle yaptığını haber verince, Mûsâ aleyhisselâm, onun bu yaptıklarını uygun görmeme durumundan vazgeçti. Talebe de hocasından böyle birşey görünce, bunun hocasının murâd ettiği bir şeyin olduğunu düşünmelidir. Hocasının her yaptığında bir hikmet, bir fâide olduğunu hatırına getirmelidir.

Birgün, Cüneyd-i Bağdâdî’ye (r.aleyh) bir mes’ele soruldu. O da cevap verdi. Ancak kendisine, soruya verdiği cevap yüzünden i’tirâz edenler oldu. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdadî; “Eğer inanmıyorsanız, benden ayrılınız” buyurdu.

İslâm âlimleri buyurdular ki: “Kim, kendisini terbiye eden zât hakkında edebi gözetmezse, o edebin bereketinden mahrûm olur.”

“Talebe, hocası ile dîni veya dünyâsı ile alâkalı bir şey konuşurken, konuşmakta acele etmemelidir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 241

2) El-A’lâm cild-4, sh. 18

3) Tabakât-üş-Şafiiyye cild-8, sh. 199

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 450

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 580

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 304

7) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 421

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 202

9) Tabakât-ül-evliyâ sh. 447

10) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 72

11) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 190, 447, 492, 749, 924; cild-2, sh. 1012, 1034, 1118, 1389

12) Brockelmann Gal-1, sh. 451; Sup-1, sh. 810

13) Âdâb Risalesi, Süleymâniye Kütüphânesi, Kılıç Ali Paşa kısmı, No: 622

ABDÜLAZÎZ BİN DELF EL-BAĞDÂDÎ

Bağdad'da yetişen Hanbelî mezhebindeki kırâat ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Abdülazîz bin Delf bin Ebî Tâlib bin Delf bin Kâsım el-Bağdâdî'dir. Künyesi Ebû Muhammed olup, "Ebü'l-Fadl" da denilirdi. Afifüddîn diye lakablandırılmıştı. 551 veya 552 (m. 1157) senesinde doğdu, önce Kur'ân-ı kerîmin çeşitli okunuş rivâyetlerini öğrendi. Birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden de pekçok kimseler Kur'ân-ı kerîmin kırâatini ve hadîs-i şerîf öğrendiler, önce Zübeydâ Mescidi'nin kütüphâne me'murluğuna, sonra da Selçûkiyye Türbesi kütüphânesinin me'mûrluğuna ta'yin edildi. Bir müddet bu vazîfeden ayrı kaldıktan sonra, tekrar oraya döndü. Dînine, son derece bağlı olup, çok ibâdet eder, devamlı namaz kılar ve oruç tutardı. Gençliğinden i'tibâren, vefât edinceye kadar Kur'ân-ı kerîmin kırâatına devam etti. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Sesi güzeldi. Fazileti çok yüksek olan bir kimseydi, insanların ihtiyâcını karşılardı. 637 (m. 1239) senesi Safer ayında vefât etti. Evliyânın büyüklerinden Ma'rûf-i Kerhî'nin türbesinin yanına götürülüp, onun yanına defnedildi.

Abdülazîz bin Delf, Kur'ân-ı kerîmin kırâatini; Ebû Haris Ahmed bin Sa'îd el-Akberî el-Askerî'den, Ebû Ca'fer bin Kâsîn'den ve Ebü'l-Hasen el-Betâihî'den ve onun talebesinden okudu. Bunlardan başka, birçok âlimden ilim aldı. Kendisinden de; birçok kimse istifâde edip, Kur'ân-ı kerîmin kırâatini öğrendiler.

Hadîs ilmini; Ebû Ali er-Rahâbî, Es'ad bin Yeldirek, Lâhık bin Kârih, Hadîce en-Nehrevâniyye Şühde binti Ahmed el-Kâtibe, İbn-i Şâtil, Kazzâz, İbn-i Küleyb ve daha birçok âlimden öğrendi. Bunlardan, çok hadîs-i şerîf dinledi. Birçok insanlar da, ona gelip hadîs-i şerîf öğrendiler. Güzel bir hat ile varaklara (kâğıtlara) yazı yazardı. O, halîfe Nasır zamanında Zencânî'nin yanında bulundu. Halîfe, oğlu Zâhir'in, Zencânî'den, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin "Müsned"ini rivâyet etmesine izin vermişti. Hanbelî âlimlerinden dört kişiye de, ondan hadîs-i şerîf dinlemeye izin verdi. Abdülazîz bin Delf de bunlardan birisi idi. Bu sebeble, halîfenin oğlu Zâhir ile onun arasında dostluk meydana gelmişti. Zâhir, halifelik makamına getirilince, Abdülazîz hazretleri, Beyt-ül-mâl'ın terekeler kısmının idâresine ta'yin edilmişti. O, bu vazîfesini en güzel şekilde yürüttü. Elde edilen malları, hakkı olan kimselere dağıttı. Halîfe Zâhir'in müsaadesiyle, bu işin reîsliğine getirildi. Bir kerresinde, Bağdad'da Hemedanlı bir kimse vefât etmiş ve vârisleri olmadığı için, onun mirası hakkında, Tereke Dîvânı gerekli yerlere tasarrufta bulunmuştu. Bir sene sonra, o kişinin amcası oğlu, nesebini ispatlayarak hâkime müracaat edip, terekedeki hakkını istedi. Bu durumu halîfe Zâhir'e ulaştırdı. Dînin emri gereğince, terekenin hak sahibine verilmesini ve bu husûsta başka bir yola müracaat edilmemesini istedi. Tereke, belli miktarda olan nakit para idi. Halîfe de, dînin emrine aynen riâyet etti. Şeyh Abdülazîz bin Delf, bu vazîfede uzun müddet kaldı. Sonra halîfeden, Hârûn Tekkesi'ne ta'yin edilmesini, artık ilimle ve ibâdetle meşgûl olmak istediğini ve "Dîvân-üt-terekât" idâresine de, kendi yerine en küçük oğlu Ömer'in bakmasını rica etti. Bu isteği kabûl edildi. Adı geçen tekkede, birçok kimseyi yetiştirdi. Vefâtına kadar orada kaldı.

Nâsıh bin Hanbelî'nin, el yazısı olan kitabında şöyle yazıyordu: "Şeyh Abdülazîz, kırâat ve hadîs ilminde büyük bir âlimdi. Çok hadîs-i şerîf dinledi ve onları kendi eliyle yazdı. Senenin tamâmını oruç tutarak geçirirdi. İki defa, Bağdad'da onunla karşılaştım."

İbn-i Neccâr onun hakkında diyor ki: "O, çok ibâdet eder, devamlı oruç tutar ve namaz kılardı. Gençliğinden i'tibâren, vefât edinceye kadar Kur'ân-ı kerîm okumaya ve okutmaya devam etti. İnsanların ihtiyâcını gidermede acele ederdi.

İhtiyâç sahibinin işini görecek kimsenin yanına kadar gidip, ona tavassut ederdi. Şefaatçi olurdu. Kendi işinin üzerinde durduğu gibi, ona da ehemmiyet verirdi. Mutlaka olmasını te'mine çalışırdı. Devlet me'murları tarafından halka verilen sıkıntıları ve başka yerlere nakledilmelerini önlemeye uğraşır ve bunları, yakın, uzak ve garîb farkı gözetmeksizin Allah rızâsı için yapar ve onlara zarar veren şeyleri önlemeye çalışırdı. Çok sadaka verir herkese iyilik yapardı. Mallarını, fakirlere ve elinde hiçbir şey bulunmayanlara eşit olarak dağıtırdı. Elinde bulunan şeyler bitinceye kadar böyle yapardı. İnsanlara karşı olan bu ahlâkında ve tevâzu'unda, hiçbir değişiklik olmadı. Ben, bunları oradan yazdım."

İbn-i Sâ'î de diyor ki: "O, sâlih ve âbid bir zât idi. Yaşayışı, herkes tarafından çok takdîr edilmiş ve övülmüştür, iyilik yapmaya, ibâdet etmeye, güzel sesiyle Kur'ân-ı kerîm okumaya ara vermeden devam etti. Gündüzleri devamlı oruç tutar, geceleri de sabaha kadar namaz kılardı. Devlet adamları, kendisine hürmet ve saygı gösterirdi. Özellikle halife Müstensır böyleydi. İnsanların ihtiyâcını gidermek için şefaat etmekten, aracı olmaktan hiç ayrılmadı. Hattâ kendisi için; "Bağdad'da ihtiyâcını görmediği fakir ve zengin bir kimse kalmadı" dendi ve hakîkaten böyle oldu. Halîfe Müstensır, onu kendi medresesinin kütüphâne me'mûrluğuna ta'yin etmişti."

Abdüssamed bin Ebi'l-Ceyş, ondan kırâat ilmini okudu ve hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi. İbn-i Neccâr ve İbn-i Hâcib de, ondan hadîs-i şerîf yazdı.

İbn-i Nakata diyor ki: "O, güvenilir bir râvî ve sâlih bir zât idi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 217

2) Şezerat-üz-zeheb cild-5, sh. 184

ABDÜLAZÎZ İBNİ ZERKÂLE HAMEVÎ

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, edîb ve şâir. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdülazîz bin Muhammed bin Abdülmuhsin bin Muhammed bin Mensûr bin Haleftir. 586 (m. 1190) yılında Dımeşk'da doğdu. Doğum yerinden dolayı Dımeşkî, dedeleri Ensârdan (radıyallahü anh) oldukları için Ensârî, Evs kabilesinden oldukları için Evsî, Hama'da yerleştiği için Hamevî nisbet edildi. Şerefüddîn, Şeyh-üş-Şüyûh ve İmâm-ül-allâme lakabları verildi. İbn-i Zerkâle denildi. 662 (m. 1264) yılında Hama'da vefât edip oraya defnedildi.

Baba ve dedeleri de âlim olan İbn-i Zerkâle, küçük yaşta zekâ ve hafızasının kuvvetiyle dikkatleri üzerinde topladı. Arabî ilimleri ve temel din bilgilerini öğrendikten sonra, babası ile beraber seyahate çıktı. İbn-i Küleyb, Ebü'l-Yûmn Kindî, Ebû Ahmed bin Sükeyne, Yahyâ bin Rebî' ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Ebü'l-Yûmn Kindî'den edebiyat ve kırâat bilgilerini, Hama kadısı olan babasından Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Hadîs, fıkıh ve edebiyat ilimlerinde âlim oldu. Çok güzel şiirleri vardır. Şiirlerinde Resûlullahı (aleyhisselâm) ve Eshâbını (radıyallahü anh) över, onların örnek hayatlarını, gönüllere nakşedilen güzel sözlerini şiir şeklinde söylerdi. Bir müddet Dımeşk'da kaldı. Daha sonra Ba'lebek'e gitti. Hama'da yerleşti. Ömrünün sonuna kadar orada kaldı, ilim tahsili ve talebe yetiştirmekle meşgûl oldu. Şiirde derecesi o kadar yükseldi ki, "Hicrî beşyüz yılından önce ve sonra, Şam şâirlerinin en güçlüsü idi" sözü, onun için söylendi, ilimde, ahlâkta, vera' ve takvâda çok ilerledi. Haram ve şüpheli şeylerden şiddetle kaçar, şüpheliye düşmek korkusundan mübahların birçoğunu da terk ederdi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına tam riâyet eder, Resûlullaha (aleyhisselâm) bütün hâl ve hareketlerinde uymak için gayret ederdi. İnsanlara emr-i ma'rûf yapar, Allahü teâlânın emirlerini öğrenip tatbik etmeyenin, Cehennem ateşinden kurtulamayacağını, onların anlıyacağı şekilde açık olarak anlatırdı.

Birçok talebe yetiştirdi. Kendisinden ilim öğrenenler arasında, Abdülmü'min bin Halef Dimyâtî, Ebü'l-Hüseyn Yûnînî, Ebü'l-Abbâs bin Zâhiri, Kâdı'l-kudât Bedrüddîn bin Cemâ'a ve daha birçok âlim vardı.

Yetiştirmiş olduğu mümtaz talebeleri yanında, pek kıymetli eserler de yazan İbn-i Zerkâle Hamevî, "Tezkâr-ül-vâcid bi-ahbâr-il-vâlid" adlı eserinde, babası ile birlikte çıktığı ilk seyahatten başlayarak, ders aldığı hocaları ve yaptığı seyahatleri manzûm olarak anlatmaktadır. Fâtiha sûresinin tefsîrine dâir de, "El-Envâr-ül-vâdiha fî me'âniyy-il-Fâtiha" adlı

eseri yazan Ebû Muhammed bin Zerkâle Hamevî'nin, "Nazrât-ül-ma'şûk ilâ vech-il-ma'şûk" adlı bir eseri daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 258

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 1443

3) Fevâid-ül-vefeyât cild-2, sh. 354

4) Zeyl-i Ravdateyn sh. 231

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 309

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 259

ABDÜLCEBBÂR BİN ABDÜLHÂLIK EL-UKBERÎ

Tefsîr ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdülcebbâr bin Abdülhâlık bin Muhammed bin Ebî Nasr bin Abdülbâkî bin Ukber ez-Zâhid bin Abdülhâlık bin Muhammed el-Ukberî'dir. Soyu Hazreti Ömer'e dayanır. Lakabı Celâlüddîn'dir. Abdülcebbâr el-Ukberi, 619 (m. 1222) senesi Şa'bân ayının yirmiyedisinde, Pazartesi günü vefât etti. Evinin yanındaki mescidin avlusuna defn edildi.

Abdülcebbâr el-Ukberi; âlim, fazîlet sahibi, haram ve şüphelilerden kaçan bir zât idi. Fıkıh, kelâm, tefsîr ilimlerinde üstün derecelere sahip bir âlimdi, özellikle va'z ve nasihat husûsunda çok mahir idi. Abdülcebbâr el-Ukberi, Bağdad'daki Halîfe Câmii'nde Cum'a günleri va'z verirdi. Vefâtına kadar ilim öğretti.

Abdülcebbâr el-Ukberî; Abdullah bin Ömer bin Ali, Kâdı Ebû Sâlih el-Ciyelî, Ahmed bin Ya'kûb bin el-Mâristânî, Muhammed bin Ebû Sehl el-Vâsıtî, Ahmed bin Ömer el-Kâdisî'den ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de; İbn-i Fütî, Ebü'l-A'lâ el-Faradî, Nâsırüddîn Ahmed bin Abdüsselâm bin Ukber, kardeşinin oğlu İbrâhim bin Muhammed ve birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Safiyyüddîn Abdülmü'min de kendisinden icâzet (diploma) aldı.

İbn-i Receb onun hakkında; "Abdülcebbâr el-Ukberi, Müstensıriyye'de fıkıh ilmini öğrendi. Birçok yerde ilim tahsil ettikten sonra, tekrar Müstensıriyye'ye döndü ve Müstensıriyye Medresesi'nde müderrislik yaptı" demektedir.

Safiyyüddîn Abdülmü'min bin Abdülhak ise onun hakkında; "El-Ukberî, Bağdad'daki vâ'izlerin reîsi ve önde geleni idi. İlk önceleri terzilik yapardı. Daha sonra tıb ilmini öğrendi. Birçok beldelere giderek, fıkıh ve tefsîr ilmini öğrendi ve bu ilim alanlarında söz sahibi oldu. Müstensıriyye Medresesi'nde hoca oldu. Burada ders müzâkere ve mütâlaalarıyla meşgûl oldu. Birçok meclislerde va'z ve nasihat verdi. Halîfe el-Mu'tasım tarafından Bâb-ı Bedr'e vâ'iz ta'yin edildi. Orada hizmeti çok oldu. Herkes tarafından sevilip sayıldı. Orada devamlı kalması emr olundu. Daha sonra Musul vâlisi tarafından, va'z vermesi için Musul'a götürüldü. Oradan tekrar Bağdad'a dönünce, yine Müstensıriyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Derslerini birçok âlim dinledi. Es-Sâhib Alâüddîn Atâ Melik el-Cüveynî bunlardandır. 684 (m. 1285) senesinde Bağdad halkı yağmur duâsına çıktıklarında, Celâlüddîn el-Ukberî ve Zülfikâr el-Hâşimî de aralarında idi. Bunlar hutbe okuyup duâda bulundular" demektedir.

Es-Safdî de onun için; "Abdülcebbâr bin Abdülhâlık el-Ukberi'nin bir benzerini görmedim" demektedir.

Abdülcebbâr el-Ukberî birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1. Mişkât-ül-Beyân: Sekiz cild hâlinde yazılmış bir tefsîr kitabıdır. 2. İkâz-ül-vu'âz, 3. El-Mukaddimetü fî usûl-il-fıkh ve mesâil-ül-hılâf, 4. Merâti-ül-mürteîn fî merâtib-il-erba'în fî ahbâri Seyyid-il-mürselîn, 5. Riyâd-ül-cinân fî fevâtih-il-Kur'ân.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 80

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 300

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 374

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 499

5) El-A'lâm cild-3, sh. 274

6) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 258

7) Târihü ulemâ-i Müstensıriyye sh. 166

ABDÜLGAFFÂR BİN ABDÜLKERÎM EL-KAZVÎNÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdülgaffâr bin Abdülkerîm bin Abdülgaffâr el-Kazvînî'dir. Necmeddîn lakabı ile tanınırdı. Doğum târihi belli değildir. Fıkıh ve hesâb ilimlerinde büyük bir âlimdir. Kıymetli eserleri vardır. 665 (m. 1266) senesinin Muharrem ayında vefât etti.

Şafiî âlimlerinin meşhûrlarından olan Abdülgaffâr Kazvînî, sâlih bir zât olup, güzel hâller ve yüksek kerâmetler sahibi idi. İsfehân'da yetişen büyük âlimlerden Afîfet-ül-Fârikânî kendisine icâzet verdi.

Eserleri çok kıymetlidir. Başlıcaları şunlardır: 1. El-Hâviy-üs-sagîr, 2. Şerh-ül-lübâb, 3. Kitâbün fil-hisâb. Bunlardan başka, çok kıymetli eserleri de vardır. Yukarıdaki ilk iki eseri, Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini ihtivâ etmektedir. Üçüncü kitap da, hesâb ilmine dâir yazdığı kitabı olup, çok kıymetlidir.

Kutbüddîn Muhammed bin Esfehîd el-Erdebîlî anlatır: "Âlimlerin büyüklerinden ve evliyânın üstünlerinden olan Şihâbüddîn-i Sühreverdî'nin hac yaptığı sene, Abdülgaffâr Kazvînî de hacca gitmişti. Fakat birbirlerini tanımıyorlardı. Sühreverdî, etrâfında toplanan cemâate, "Burada mübârek bir zâtın kokusunu duyuyorum" dedi ve uzun uzun onun üstünlüğünü anlattı. Cemâat, onun hâlini keşfeden Şihâbüddîn-i Sühreverdî'nin emriyle Kazvînî'nin ziyâretine gittiler. Kazvînî o sırada "Hâvî" kitabını yazıyordu. Ziyâretine gelenler, gece olduğu ve yanında ışık veren birşey bulunmadığı hâlde, odasında her tarafı aydınlatan bir nûrun olduğunu fark ettiler. Hepsi hayretler içinde kalmıştı. Ona, "Hocamız sizi da'vet ediyor" dediler. O, bu da'veti kabûl edip Sühreverdî hazretlerinin yanına gidince, Sühreverdî ona; "Ne yapıyorsun?" diye sordu. Abdülgaffâr Kazvînî de; "İşte bu Hâvî kitabımı tasnif ediyorum" dedi. Sühreverdî hazretleri, "Çabuk ol, acele et! Bu kitabı hemen tamamla!" dedikten sonra, birbirlerinden ayrıldılar. Sühreverdî'ye niçin böyle söylediği sorulduğunda; "Muhakkak ki, onun eceli yaklaşmıştı. Ölmeden evvel bu kitabını bitirmesini istedim" dedi. Dediği gibi olup, kitabı tamamladıktan, kısa bir süre sonra vefât etti."

Yine Kutbüddîn anlatır: "Abdülgaffâr, Kazvîn halkı arasında meşhûr bir zât idi. Kazvînî, geceleri kitap yazdığında, onun parmaklarının ışık saçtığını ve böylece her tarafın aydınlanıp kitap yazdığını herkes biliyordu." Geceleri ondan hâsıl olan bu nûrun ışık vermesi, onun yüksek bir kerâmeti olup, kitap yazdığında ve başka vakitlerde de olurdu.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 267

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 277

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 587

4) Keşf-üz-zünûn sh. 627, 1543

ABDÜLHALÎM İBNİ TEYMİYYE

Ferâiz, matematik, astronomi ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyeleri, Ebü'l-Mehâsin, Ebû Ahmed olup ismi, Abdülhalîm bin Abdüsselâm bin Abdullah bin Teymiyye'dir. 627 (m. 1230) yılında Urfa yakınlarında Harran'da doğdu. Doğum yerine nisbetle Harrânî denildi. Allahü teâlânın dînine hizmetlerinden dolayı Şihâbüddîn lakabı verildi. 682 (m. 1284) yılında Şam'da vefât etti.

İlk tahsiline babasından öğrendikleriyle başlayan Abdülhalîm İbni Teymiyye, küçük yaşta babası ile birlikte seyahate çıktı. Haleb'de; İbn-ül-Letî, İbn-i Revâha, Yûsuf bin Halîl, Ye'îş-i Nahvî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Fıkıh bilgilerini babasından tahsil etti. Babasının vefâtından sonra yerine geçti. Beldenin âlimi oldu. Babasının fetvâ ve hatîblik vazîfelerini üstlendi. Hey'et (astronomi), hesâb ve ferâiz (miras hukuku) ilimlerinde âlim oldu. Oğullarıyla beraber, 667 (m. 1268) yılında Şam'a göç etti. Şam'da Hanbelî mezhebi âlimlerinin ileri gelenlerinden oldu. Bir câmide va'z eder, Cum'a günleri de hutbe okurdu. Aynı zamanda, Sekriyye Dâr-ül-hadîs'inde ders verirdi. Vefâtına kadar bu vazîfeleri hiç aksatmadı, işlerini yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapardı. O'nun rızâsı için ilim öğrenir, yine O'nun rızâsı için ilim öğretirdi. Güzel ahlâkta, alçak gönüllülükte, insanlara

merhamette, vera' ve takvâda, dünyâya ehemmiyet vermemek husûsunda zamanının en ileri gelenlerindendi.

Değişik ilimlere dâir pekçok eser yazan Abdülhalîm İbni Teymiyye, birçok talebe yetiştirdi. Bunlar arasında, oğulları Ebû Muhammed ve Ebü'l-Abbâs da vardı. Oğlu ve talebesi olan Ebü'l-Abbâs Ahmed İbni Teymiyye, bu mübârek âlimden çok istifâde etmiş, birçok ilimde âlim olmuş ise de, meleklerin hocası olan şeytan gibi, gurûr ve kibiri onun sapıtmasına sebep olmuştur. Yalnız kendisinin sapıtmasıyla kalmamış, birçok kimsenin de doğru yoldan ayrılmasına sebep olmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 310

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 376

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 96

ABDÜLHAMÎD BİN EBİ'L-BEREKÂT TRABLÛSÎ

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Muhammed es-Sadafî olup, 606 (m. 1210) senesinde Trablus'ta doğdu. 684 (m. 1285)'te Tunus'da vefât etti. Fıkıh ilmini İbn-i Sâbûnî'den öğrendi, iki defa doğuya gitti. İskenderiyye'de Abdülkerîm bin Atâullah el-Cezâmî es-Sûfî'den, Şeyh-ül-Kurrâ Abdülhamîd Safrâvî'den, Kâdı Cemâleddîn bin Ebî Abdullah'dan, Kâhire'de İzzeddîn bin Abdüsselâm ve diğer âlimlerden ilim aldı. Sonra hacca gitti. Hacdan memleketi Trablus'a dönüp, talebelere ders verdi. Kendisinden pekçok kimse ilim öğrendi. Bunlardan ba'zıları: Yahyâ bin Ebî Bekr bin Bernîk el-Hevârî el-Mahyersî, Üstâz-ül-kebîr hafız Abdülazîz bin Abdülazîm'dir. Bu zât ondan İmâm-ül-Haremeyn'in "El-İrşâd" ve "El-Bürhân" adlı eserlerini, İmâm-ı Gazâlî'nin "El-Müstesfâ" adlı eserini ve diğer eserleri okudu.

Emîr Ebî Zekeriyyâ Yahyâ el-Hafsî zamanında Tunus'a gitti. Sonra memleketine dönüp, yine ilim öğretmekle meşgûl oldu. Çok meşhûr olup, sevildi.

Halîfe Mustansır el-Hafsî, ona Batı Trablus'ta bir medrese yaptırma işini yürütme vazîfesi verdi. 655 (m. 1258) senesinde başlanıp üç senede bitirilen bu medrese, büyüklük ve san'at bakımından en güzel medreselerdendir. Bu işten sonra Halîfe Mustansır onun Tunus'a yerleşmesini istedi. Ba'zı işlerin idâresini ve Zeytûniyye Câmii'nde hutbe okuma vazîfesini verdi. Tunus'da ikâmet ettiği sırada fıkıh, usûl-i fıkıh ve usûlüddîn (i'tikâd bilgileri) ile ilgili ders verdi. İlim öğretmede, önceki âlimlerin usûlünü ta'kib etti. Âlim, faziletli, dîne tam uyan, gayet temiz bir hayat yaşayan bir zât idi. "El-İzâh vel-beyân", "Cilâ-ül-iltibâs fir-reddi nefât-il-kıyâs", "El-Akîdet-üt-dîniyye", "Kitâbü limen lekıye min-es-sâlihîn", "Müzeftkir-ül-fuâd fî haddi alel-cihâd" adlı eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-3, sh. 285

2) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 159

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 99

4) Terâcim-ül-müellifîn et-Tunûsiyyin cild-2, sh. 309

5) Dürret-ül-hicâl cild-3, sh. 161

ABDÜLHAMÎD BİN ÎSÂ EL-HÜSREVŞÂHÎ

Kelâm âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, Abdülhamîd bin Îsâ bin Ammûye bin Yûnus bin Halîl bin Abdullah bin Yûnus el-Hüsrevşâhî'dir. Hüsrevşâh, İran'da Tebrîz'e bağlı bir köydür. 580 (m. 1184) senesinde Hüsrevşâh'ta doğdu. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı da Şemsüddîn'dir. Kelâm, fıkıh ve usûl ilimlerinde büyük bir âlim olup, aynı zamanda muhakkik (araştırıcı) idi. Aklî ilimlerde de yüksek bir yeri vardı. Büyük âlim Fahrüddîn-i Râzî'nin talebesidir. İlimlerinin çoğunu ondan öğrendi. Fahrüddîn-i Râzî'yi, diğer talebeleri gibi Abdülhamîd Hüsrevşâhî de çok severdi. Nitekim bir kerresinde, başka taraflardan birisi yanına gelmişti. Yanında İmâm-ı Râzî'nin eliyle yazılmış bir yazı vardı. Bunu görünce, kitabı alıp yazıyı öptü ve başının üzerine koydu ve; "Bu, hocamın yazısıdır" diyerek, hürmet ve saygısını gösterdi. İmâm-ı Fahrüddîn-i Râzî'nin vefâtından sonra Şam'a geldi. Orada ders okuttu, herkese çok faydalı oldu. Sonra Kerk şehrine geldi. Bu şehrin vâlisi olan, sultân Nasır Dâvûd bin Muazzam'ın yanından

ayrılmadı. Sultan ondan çok faydalandı. Sultan, onun meclisinde bulunmak ve ilim öğrenmek için da'vet etmişti. O da kabûl edip, uzun bir zaman yanında kalmıştı. Sonra Dımeşk'e (Şam'a) döndü. Vefât edinceye kadar orada kaldı. 652 (m. 1254) senesinde Şam'da vefât etti. Melik Muazzam'ın türbesinin kapısı yakınına defnedildi.

Hadîs ve fıkıh ilimlerinde de yüksek bir âlimdir. Şafiî mezhebi fıkhına dâir yazılan "Mühezzeb" adındaki kitabı kısaltarak daha muhtasar hâle getirmiştir. Felsefe, mantık gibi aklî ilimlere dâir eserleri de vardır. Kendisinden de Hatîb Zeynüddîn bin Merhal ilim öğrendi. Dimyâtî de ondan hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebû Şâme diyor ki: "O, heybetli ve fazilet sahibi bir zât olup, mütevâzi idi. Güzel giyinirdi."

İbn-i Cevzî de dedi ki: "O, mütevâzi ve zekî bir âlim olup, hep hayırla meşgûl olurdu. Hiçbir kimseye bir eziyet, sıkıntı verdiği bildirilmemiştir. Faydalı olan şeyleri söyler, yoksa susardı." Eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. Muhtasâr-ül-mühezzeb: Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini anlatır. Eserin aslı Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nindir. 2. Muhtasâr-üş-şifâ: Mantık ilmine, dâirdir.). Telhîs-ül-âyât-il-beyyinât: Fahrüddîn-i Râzî'nin eserinin kısaltılmış şeklidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 103

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 506

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 161

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 185

5) Zeyl-i Ravdateyn sh. 188

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 255

7) El-A'lâm cild-3, sh. 288

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 503

9) Keşf-üz-zünûn sh. 1055, 1913

ABDÜLKÂDİR BİN ABDULLAH ER-RÜHÂVÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdülkâdir bin Abdullah- bin Abdullah er-Rühâvî el-Fehmî el-Harrânî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. İsmi, Abdülkâhir bin Abdülkâdir bin Abdullah bin Abdurrahmân olarak da bildirilmiştir. 536 (m. 1142) senesi Cemâzil-âhır ayında Rühâ (Şimdiki Urfa) şehrinde doğdu. Musul'da yetişti ve orada Dâr-ül-hadîs-il-Muzafferiyye'de hocalık etti. 612 (m. 1215) senesi Cemâzil-evvel ayının 2. gününe rastlayan Cumartesi günü Harran'da vefât etti.

Ebû Muhammed er-Rühâvî (radıyallahü anh) henüz üç yaşında iken, bulunduğu Rühâ (Urfa) şehri, Selçuklu atabeglerinden Ebü'l-Kâsım Mahmûd bin İmâdüddîn Zengî tarafından 539 senesinde ele geçirilmişti. Rühâvî (radıyallahü anh), bu sırada, Harrânlı Fehimoğulları kabilesine mensûb bir kimse tarafından esîr edildi. Buna nisbetle kendisine Fehmî de denilmektedir. Kur'ân-ı kerîm okumasını öğrenince, efendisi bunu serbest bıraktı.

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden Kâdı Ebû Ya'lâ hazretlerinin Câmi-üs-sagîr isimli eserini okuyup ondan çok istifâde etti. İsfehân'da; Mes'ûd bin Hasen es-Sekafî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Hasen es-Saydelânî ve Abdurrahîm bin Ebi'l-Vefâ'dan, Hemedân'da; Hâfız Ebü'l-Alâ ve Ebû Zür'a el-Makdisî'den, Bağdad'da: Hâfız İbn-i Asâkir'den ve başka birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca Hirât, Merv, Nişâbûr, Sicistân, Vâsıt, Musul, Kurtuba, Şam, Mısır, İskenderiyye, Erbil, Harran, Buşenc, Zencân, Tüster, Kerh, Basra ve başka birçok yere gidip orada bulunan âlimler ile görüştü. Kendilerinden hadîs-i şerîf dinledi. Fakirliğinden dolayı, bu kadar beldeleri yayan olarak gezdi. Kitaplarını da başka kimseler alır ve kendisine hediye ederlerdi. Onun yemek ve diğer masraflarını da ba'zı hayır sever insanlar verirdi. Kendisi çok fakir idi. İlim öğrenmek için çok çeşitli yerlere gitmekle ve âlimlerin hâl tercümelerini iyi bilmekle meşhûr oldu.

Kendisinden ise; İbn-üs-Salâh, İbn-i Abdüddâim, Yahyâ bin Sayrafî, Abdülazîz bin Saykal el-Harrânî, Ebû Abdullah bin Hamdân ve başka birçok âlim ilim öğrenip rivâyetlerde

bulunmuşlardır. Talebeleri içinde, hadîs ilminde hafız ve İmâm derecesinde çok yüksek âlimler yetişti.

Kendi el yazısıyla birçok kitaplar ve risaleler, cüzler yazdı. Bir müddet Şam'da ikâmet etti. İbn-i Hanbelî Medresesi'nde kaldı. Hocalarından meşhûr İbn-i Asâkir'in 80 cildlik Târîh-i Dımeşk isimli eserini, kendi eliyle bir kere daha yazdı.

Sonra bir müddet Musul'da ikâmet etti. Dâr-ül-hadîs-il-Muzafferiyye diye bilinen medresedeki müderrislerin başkanı oldu. Öğrendiği hadîs-i şerîflerin bir çoğunu orada öğretti, rivâyet etti.

Sonra Harran'a gidip, vefâtına kadar orada kaldı.

Debîsi (radıyallahü anh) diyor ki "Rühâvî, sâlih bir zât idi. Çok ilim öğrenmiş, çok hadîs-i şerîf dinlemiş idi. Rivâyetlerinde güvenilir idi. İnsanlar kendisinden çok şeyler dinleyip yazmışlardır. Bize icâzet (diploma) verdi."

İbn-i Halîl (radıyallahü anh) diyor ki; "Rühâvî, güvenilir bir hadîs âlimi idi, İ'timâda şayan, çok güzel, kıymetli eserler tasnif etmiştir. Hadîs ilminde çok yüksek idi."

İbn-ün-Neccâr (radıyallahü anh) diyor ki: "Ebû Muhammed er-Rühâvî hazretleri, hıfz, sağlamlık, fazilet, ilim, vera', dînin emirlerine çok sıkı bağlılık, zühd, ibâdet, sıdk, güvenilir olmak, güzel ahlâk ve şeref gibi daha nice güzel vasıfları kendinde toplamış olan çok kıymetli ve yüksek bir âlim idi. Her hâli Selef-i sâlihînin (r.anhüm) hâline uygun idi. Her haliyle o büyüklerin yolunda olduğunu gösteriyordu. Harran'da, zamanında bulunan âlimlerin önde gelenlerinden idi. Kendisi ile Harran'da karşılaştım. Kendisine birinci gidişimde, dinlediklerimden seçtiklerimi yazdım. Bir cüz meydana geldi."

Ebû Muhammed Münzirî diyor ki; "Ebû Muhammed:er-Rühâvî hazretleri benim hocamdır. Bize icâzet vermiştir. Kendisi, dünyâya düşkün olanlarla beraber olmaktansa, yalnız olup tek başına yaşamayı tercih ederdi."

Ebû Şâme diyor ki: "Rühâvî, devamlı ibâdetle meşgûl olan, zühd, vera', sıdk ve salâh sahibi, heybetli bir zât idi." Diğer âlimlerden bir çoğu Ebû Muhammed er-Rühâvî'nın (radıyallahü anh) üstünlüğünü, yüksekliğini bildiren buna benzeyen sözler söylemişlerdir.

Ebü'l-Feth Nasrullah bin Ebî Bekr bin Ömer el-Ferrâ el-Harrânî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: "Hâfız, ya'nî hadîs âlimi Abdülkâdir er-Rühâvî'yi (radıyallahü anh) vefâtından birkaç gün sonra rü'yâmda gördüm. Mescidde oturuyordu ve elinde bir kitap vardı. Hadîs-i şerîf okuyordu. Kendisine yaklaştım. "Siz vefât etmemiş miydiniz?" dedim. "Evet, sen zan ediyorsun ki, ben vefât edince, hadîs-i şerîf öğrenmem zâil oldu, bitti. Hayır, hadîs-i şerîf öğrenmek, okumak, kıyâmete kadar benden zâil olmaz" buyurdu."

Abdülkâdir er-Rühâvî hazretleri, çok fâideli ve güzel eserler tasnif etmiştir. Bunların içinde Erbe'ûn isimli eseri meşhûr olup, bu kitabında kırk ayrı şehirde âlimlerden duyduğu kırk hadîs-i şerîfi, kendisinden Peygamber efendimize kadar, râvîlerini zikrederek rivâyet etmekte, bir hadîs-i şerîfin senedinde bulunan bir râvînin ismi, başka bir defa daha geçmemektedir. Bu kitabı, onun hadîs ilmindeki üstünlüğünün, kıymetinin bir işâretidir. Bu kitap, iki büyük cild halindedir. Başka hiçbir âlim bu usûlde bir eser tasnif etmemiştir.

Diğer bir eseri de el-Mâdih vel-memdûh olup, bu eserini, Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî hazretlerini medh için yazmıştır. Şeyh-ül-İslâm hazretlerini medhedenlerin sözlerini de aldığı bu kitabında, bu sözleri söyleyenlerin hâl tercümelerini de zikretmiş olup, kitap böylece genişlemiştir.

Ebû Muhammed Abdülkâdir bin Abdullah er-Rühâvî hazretleri, Resûlullah (aleyhisselâm)efendimize kadar râvîlerini sayarak, şu hadîs-i şerîfi rivâyet etmektedir: Hazreti Ali'nin Peygamber efendimizden işiterek rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Namazın anahtarı, abdesttir. Tahrîmi (namazdan olmayan fiilleri haram kılan şey) Allahü ekberdir (bu kelimeyi söyleyerek namaza başlamaktır). Namazın tahlîli de (namazdan olmayan fiiller)helâl kılan şey de selâmdır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbil, cild-2, sh. 82

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 1387

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 51

4) El-hidâye ven-nihâye cild-13, sh. 69

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 292

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 596

7) El-A'lâm cild-4, sh. 40

8) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 56

ABDÜLKÂDİR HARRÂNÎ

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Ferec olup ismi, Abdülkâdir bin Abdülkâdir bin Abdülmün'im bin Muhammed bin Selâmettir. 564 (m. 1169) yılında Urfa yakınlarında Harran'da doğdu. Doğum yerinden dolayı Harrânî nisbet edildi. Allahü teâlânın dînine yaptığı hizmetlerden dolayı Nâsıhuddîn lakabı verildi. 634 (m. 1236) yılında Harran'da vefât etti.

Ebü'l-Ferec Harrânî, ilk tahsiline kendi memleketi ve zamanın belli başlı ilim merkezlerinden biri olan Harran'da başladı. Harran'da, Ebü'l-Feth bin Abdüs ve Ebû Hafs bin Taberzed'in talebelerinden idi. Onlardan hadîs-i şerîf işitti. Şam'da, Ebû Abdullah bin Sadaka Harrâni, Yahyâ bin Mahmûd Sekafî, Abdurrahmân bin Harkî, Huşûî gibi hadîs âlimlerinin derslerine iştirâk edip hadîs-i şerîf öğrendi. Bağdad'da, Yahyâ bin Bevş, İbn-i Küleyb, İbni Cevzî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Hâfız Abdülkâdir Rühâvî de hocaları arasındaydı. İbn-i Şâtîl, Nasrullah Kazzâz gibi âlimler, kendisine icâzet verdiler. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde âlim oldu. Diğer ilimlerde de yüksek ilim sahibi idi. Hanbelî mezhebine göre fetvâ verirdi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ve Selef-i sâlihînin hayatlarını ve yollarını, onların yolunda giden mübârek hocalarından öğrendi. Hayâtı boyunca öğrendiklerine tâbi olmaya gayret etti. Tatlı dil ve güler yüzle insanlara pek nasihatler verdi. Cömertlikte, zühd ve takvâda, vera'da, merhamette çok ileri idi. Allahü teâlânın kullarına O'nun rızâsı için çok acır, acıdığı için de onları, Cehennem ateşinden kurtarmaya gayret ederdi. Herşeyi ile Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyar, sözünün geçtiklerini de uydurmaya çalışırdı. Hiç evlenmedi. Vaktini hep Allahü teâlânın dînini öğrenmek için harcadı. Boş zamanında mescidde kalır, ibâdet eder, gözyaşı dökerdi. Harran'a yerleşti. Ömrünün sonuna kadar Attâriyye Medresesi'nde ders verdi. Allahü teâlânın dînini öğretmek için elinden gelen gayreti gösterdi. Birçok talebe yetiştirip kıymetli eserler yazdı. Ebû Nasr Şîrâzî Müzzî, Ebû Abdullah bin Hammâs ve Münzirî, talebelerindendir. "El-Mezheb-ül-mündâd fî mezheb-i Ahmed" adlı kitap onun eseridir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 202

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 167

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 290

ABDULLAH BİN ABDÜLAZÎZ (OSMAN) EL-YUNEYNÎ

Şam'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Osman olup ismi, Abdullah bin Abdülazîz (Osman) bin Ca'fer el-Yuneynî'dir. Ebû Osman, 530 (m. 1136) senesinden sonra Ba'lebek beldesine bağlı Yuneyn köyünde doğdu. Zühd sahibi, heybetli, uzun boylu, cesur, iyiliği emreden, kötülükten sakındıran, gece-gündüz dîn-i İslâmı yaymak için uğraşan, Allahü teâlâyı bir an unutmayan, şânı yüksek, kerâmet sahibi bir zât idi. Ba'lebek vâlisi kendisini ziyâret ettiğinde, ona adâletle davranmasını tenbîh eder ve nasîhatta bulunurdu. Ebû Osman, 617 (m. 1220) senesinde vefât etti. Ömrü, seksen sene civarında idi. Defnedildiği yere türbe yapıldı. Türbesi istifâde edilen bir ziyâretgâhtır.

Şeyh Muhammed bin Ebi'l-Fadl şöyle anlatır: "Birgün Ebû Osman hazretlerinin huzûruna, zamanın büyük sultânı olan Sultan Îsâ gelerek ondan duâ talep etti. Ebû Osman Abdullah ona; "Yâ Îsâ! Sen de baban gibi şakî ve azâb ehli olma" buyurdu. Sultan Îsâ: "Efendim! Benim babam şakî ve azâb ehli mi idi?" diye sorunca, o da, "Evet" buyurdu. Çünkü Sultan Îsâ'nın babası, insanlar arasındaki mu'amelelerde âdil davranmazdı. Sultan Îsâ, Ebû Osman hazretlerinin yanından kalkıp gitti. Ertesi gün Ebû Osman el-Yuneynî'nin yanına tekrar gelirken, onu denemek için yanında üçbin altın getirdi. Sultan Îsâ, Ebû Osman el-Yuneynî'nin huzûruna girince, yanındaki üçbin altını onun önüne bıraktı ve "Efendim! Bunları kabûl ediniz. Bunlarla dergâhınıza ba'zı şeyler alırsınız" dedi. Ebû Osman Abdullah ona baktı ve "Kalk git, ey beni denemeye kalkan câhil! Ben, Allahü teâlâya duâ edersem,

yerler hemen yarılır ve seni yutar. Beni zenginlikle ölçmek istiyorsun. Hâlbuki, ben isteyince, Allahü teâlânın izniyle şu seccadenin altında iki çeşme olur. Birisinden su gibi altın, diğerinden de gümüş akar" buyurup seccadesini kaldırdı. Orada bulunanlar, seccadenin altında iki çeşme olduğunu ve birisinden altın, diğerinden gümüş aktığını gördüler."

Şöyle anlatılır: Melik Emced, birgün bir imârethâne yaptırmak için teşebbüs etti. İmârethâneyi büyük taşlardan yaptırmak istedi ve o beldede bulunan büyük taşların kırılmasını ve düzeltilmesini emretti. Fakat ellerindeki âletler taşların kırılmasına kâfi gelmedi. Ne kadar uğraştı iseler, kırma işini yapamadılar. Sonunda Ebû Osman el-Yuneynî'den yardım istediler. Orada bulunanlar, Ebû Osman Abdullah hazretlerinin havadan gelip, taşların üzerlerine vurduğunu gördüler. Taşlar, Allahü teâlânın izni ile kırılıp, parçalandı. Bu durum Melik Emced'e anlatılınca, derhal Ebû Osman Abdullah el-Yuneynî hazretlerinin dergâhına geldi ve onun elini öperek, ona teşekkür etti.

Es-Sehâvî şöyle anlatır: "Ebû Osman el-Yuneynî, senede üç dirhem ile geçinirdi. Bir dirhemiyle un alır, bir dirhemiyle yağ, bir dirhemiyle de bal alırdı. Bunları karıştırıp, üçyüzaltmış tane yuvarlak yuvarlak köfte gibi parçalar hâline getirirdi. Her akşam bir tanesi ile iftar ederdi."

İbn-i Şühbe, Târih-i İslâm adlı eserinde şöyle demektedir: "Ebû Osman, aslen Ba'lebek köylerinden olan Yuneyn köyündendir. Kerâmet sahibi bir zât olup, nefsiyle çok mücâdele ederdi. Hiçbir kimseden birşey almadı.

Aza kanâat eden iffet sahibi bir zât idi. Yarım dirhem kıymetindeki koyun derisinden yapılmış bir takke ile, bir elbiseden başka birşey giymedi.

Kâdı Ya'kûb şöyle anlatır: "Birgün Şam'da bir mescidin kenarında idim. Orada bir köprü vardı. Hava da çok sıcak idi. Abdullah el-Yuneynî, abdest almak için dereye indi. O sırada bir nasrânî, beraberinde katırı ile köprüden geçiyordu. O katır şarap yüklü idi. Katır bir ara ürktü ve yük yere yığıldı. Çevrede başka kimse yoktu. Abdullah el-Yuneynî, yukarı çıkıp bana, yükü yüklemeye yardım etmem için seslendi. Ben de o nasrânîye yardım ettim ve yükü katıra yükledik. Nasrânî, oradan uzaklaşıp gitti. Ben de kendi kendime, bu zât böyle yapmamı niye istedi diye düşündüm. Sonra nasrânîyi ta'kib ettim. Nasrânî, katırıyla şarap satan bir dükkânın Önüne geldi. Katırdaki yükü indirip açtı. Hepsi sirke olmuştu. Şarap satıcısı; "Yazıklar olsun sana, bu sirke" dedi. Nasrânî ağlayarak; "Bu şarap idi" dedi. Daha sonra sebebini anladım deyip, katırı bağladı ve Abdullah el-Yuneynî'nin bulunduğu dergâha koştu. Ebû Osman el-Yuneynî'nin huzûruna girdi ve "Eşhedû enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü" diyerek müslüman oldu ve onun talebesi olmak şerefine erişti."

Yine İbn-i Şühbe anlatır: "Hanımımın bir örtüye ihtiyâcı vardı, satın almamı istedi. Borcum olduğunu, bu sebeple alamıyacağımı söyledim. O gece uyudum. Rü'yâda bana; "İbrâhim Halîlullahı görmek istersen, Abdullah bin Abdülazîz el-Yuneynî'ye bak!" dendi. Sabahleyin, Abdullah el-Yuneynî'nin bulunduğu yere gittim. Beni görünce, beklememi istediler ve evlerine gidip geldiler. Beraberlerinde, bir örtü ve borcum kadar para vardı. Onları bana verdi. Ben de alıp evime döndüm."

Abdullah el-Yuneynî'nin söyleyip ağladığı şiirin tercümesi şöyledir: "Ey benim şefaatçim! Bütün arzu ve iştiyâkım sizedir. Bütün kerîmler, kendilerinden şefaat istenilince kabûl ederler. Benim özrüm, sizin arzunuzda esîr olmaktır. Aşk ateşiyle yanıp esîr olunan kişilerin boynu bükük olur. Benim size olan bu özrümü kabûl ederseniz ne güzel, ne güzeldir. Eğer kabûl etmez iseniz, seven büyük bir yük yüklenmiştir. Size karşı benim sabrım vardır. Benim için bu sevgiliye kavuşmak, ulaşmak vardır."

Ebû Osman el-Yuneynî'nin vefâtı şöyle anlatılır: "Ebû Osman hazretleri bir Cum'a günü yıkanmak üzere hamama gitti. Cum'a namazı için gusl abdesti aldı. Sonra câmiye gelip Cum'a namazını kıldı. Sonra Dâvûd ismindeki müezzine; "Yâ Dâvûdî Sen cenâze yıkar mısın? Yarın bak neler olacak" dedi. Bundan müezzin birşey anlamadı ve "Efendim! Biz sizin emrinizdeyiz" dedi. Ebû Osman el-Yuneynî, oradan ayrılıp dergâhına geldi. Talebelerini, her zaman altında oturduğu ağacın yanına çağırdı ve onlara; "Beni, buraya defnedin" diye vasıyyet etti. O gece bütün talebeleriyle sohbet etti ve onlara ayrı ayrı duâ etti. Onlardan birisi: "Ey Allahü teâlânın dostu! Falanca, sizin için falan yerden bir miktar güzel su getirmiş, içer misiniz?" deyince, Abdullah el-Yuneynî, o suyu alıp içti. Artan bir miktarı ile abdest aldı. Sabah namazını cemâatle kıldıktan sonra, her zaman çıktığı minderin üzerine çıkıp,

kıbleye doğru bağdaş kurup oturdu. Her zaman olduğu gibi tesbihi elinde idi. O hâlde hiç kimse ile konuşmadı. Herkes onun uyuduğunu zannedip usulca oradan ayrıldılar. Bir ara hizmetçisi bir ihtiyâcı danışmak için yanına girdi. Ebû Osman el-Yuneynî'yi uyuyor zannederek yanından çıktı. Bir süre sonra, "Hocamız bu kadar geç kalmazdı" diye düşünerek, özel hizmetçi Abdüssamed tekrar odaya girdi ve "Yâ Seyyidi! Yâ Seyyidi!" diye seslendi, Ebû Osman el-Yuneynî hiç ses vermeyince, yanına gidip baktığında, Ebû Osman el-Yuneynî'nin vefât etmiş olduğunu gördü. Hemen melik Emced'e haber verdiler. O da, derhal dergâha geldi. Ebû Osman Abdullah'ın hiç renginin değişmediğini ve bağdaş kurmuş bir hâlde vefât etmiş olduğu gördü. Hemen cenâze işlerine başladılar. Müezzin Dâvûd gelip, Ebû Osman Abdullah'ı yıkadı. O zaman Ebû Osman'ın Müezzin Davud'a, "Yarın sabah bak ne olacak" demesinin, vefâtına bir işâret olduğunu anladılar. Elbisesini vasıyyet ettiği kimseye verdiler. Yine vasıyyet ettiği üzere, talebeleriyle altında sohbet ettiği ağacın dibine defn edildi. Daha sonra buraya birçok evliyâ defn edildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 110

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 73

ABDULLAH BİN ABDÜLGANÎ EL-MAKDİSÎ

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Mûsâ olup ismi. Abdullah bin Abdülganî bin Abdülvâhid bin Ali el-Makdisî'dir. Lakabı Cemâlüddîn'dir. 581 (m. 1185) senesi Şevval ayında doğdu. 629 (m. 1232) senesi Ramazan ayında Cum'a günü Şam'da vefât etti.

Abdullah el-Makdisî, Kur'ân-ı kerîmi amcası Şeyh el-İmâd'dan öğrendi. Fıkıh ilmini Şeyh Muvaffakuddîn'den, Arab dilinin inceliklerini ise Ebi'l-Bekâ el-Akberî'den öğrendi. Abdullah el-Makdisî, Şam'da; Abdurrahmân bin Ali el-Harkî, İsmâil el-Cinzevî, Ebû Tâhir el-Huşûî'den, Bağdad'da; Abdülmün'îm bin Küleyb, el-Mübârek bin Ma'tuş, Mes'ûd el-Cemâl, İsfehan'da; Halîl er-Râzânî, Ebü'l-Mekârim el-Lebbân'dan, Mısır'da; Ebû Abdullah el-Ertâhî ve oğlu Sa'd-ül-Hayr'dan, Nişâbûr'da; Mensûr el-Ferâvî, el-Müeyyid et-Tûsî'den ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi, yazdı ve rivâyette bulundu. Bunun yanında Musul, İrbil, Mekke ve Medine'yi de dolaşıp hadîs-i şerîf dinledi.

Kendisinden ise; Hâfız ez-Ziyâ, Şeyh Şemsüddîn, Şeyh-ül-Fahr, Şems İbni Hazım, Şems İbn-ül-Vâsıtî, Nasrullah bin Iyâş, Nasrullah Sa'd-ül-Hayr ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Kendisinden icâzet (diploma) almak sûretiyle en son rivâyette bulunan, Kâdı Takıyyüddîn el-Hanbelî'dir.

İbn-ül-Hacîb onun hakkında; "Hâfız Cemâlüddîn, sağlam, güvenilir, dînine sımsıkı bağlı bir zâttır. Emâneti koruma, ma'rifet ve ezberinin kuvvetli olması husûslarında, zamanımızda bir benzeri yoktu. Çok mütevâzî, heybetli, vakûr (ağırbaşlı), cömert, müsâmehakâr, aklı selim sahibi, özür dileyenin özrünü kabûl edici, çok ibâdet eden, vera' sahibi, her an nefsi ile mücâdele eden bir zât idi" demektedir.

Hâfız ez-Ziyâ ise onun hakkında; "Kur'ân-ı kerîmi kırâatına uygun, doğru ve güzel okurdu. Ebû Mûsâ, fıkıh ve hadîs-i şerîf ilimlerinde zamanının büyük âlimi oldu. Birçok yere ilim öğrenmek için; gitti. Çok kere bu yolculukları yürüyerek yaptı. Her haliyle örnek, kendisine uyulan bir zât oldu. İnsanlar, onun derslerinden çok istifâde ettiler" demektedir.

Ebû Mûsâ, İsfehan ve Nişâbûr'a ilim öğrenmek için yalınayak giderdi. Yolda açlık ve susuzluk sıkıntılarına da göğüs gererdi. Melik el-Eşref, onun için Sefh'da kendi ismiyle bir hadîs külliyesi yaptırdı ve Ebû Mûsâ'yı rektör ta'yîn etti.

Zekîyüddîn el-Berzâlî ise; "Hâfız Cemâlüddîn, sağlam, dînine bağlı ve doğruyu yanlıştan ayırırdı" demektedir.

Muhammed bin Selâm onun için; "Ebû Mûsâ, bir müzâkere (ders) meclisi kurdu. Birçok kimseler akın akın huzûruna koştu. O, ilim ve edeb olarak bütün üstünlükleri kendisinde toplamıştır" demektedir.

Ebû Mûsâ hazretleri vefât ettikten sonra, birçok talebeleri onu rü'yâda gördüler. Bir talebesi onu rü'yâda gördüğünde, Allahü teâlânın nasıl muâmelede bulunduğunu sordu. O da, "Allahü teâlânın ihsânı ve ikramı ile ni'metler içindeyim" dedi. Bir başkası onu rü'yâsında gördü ve hâlini sordu. O da, "Hayra kavuştum" dedi.

Ebû Mûsâ el-Makdîsî bir talebesine rü'yâda; "Yavrum! Benim, dünyâda iken okuduğum ve size yazdırıp öğrettiğim bir duâya devam et. O duâ, sana yazdırdığım, falan kâğıttadır. O duâ; "Yâ Rabbî! Sen benim Rabbimsin. Senden başka ilâh yoktur. Ancak sen varsın. Beni yoktan yarattın. Ben senin kulunum" duâsı olup, dünyâda çok okunması sebebiyle burada kurtuluşuma sebep oldu. Ona devam et!" dedi.

Vefâtı sebebiyle Yûsuf bin Abdülmün'îm, söylediği kasidede onun hakkında özetle şöyle der: "Ölümüyle beraber sevinç ve neş'enin yok olduğu kimseye üzülmemek elde değildir. Şayet o kişi yaşasaydı, dîni öğretir, insanlara Allahü teâlânın yolunu gösterir, sünnetleri yayardı."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 185

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 131

3) Mu'cem-ül-müellifnı cild-6, sh. 76

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1408

5) Tabakât-ül-huffâz sh. 495

ABDULLAH BİN ABDURRAHMÂN EŞ-ŞÂRMESÂHÎ

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdullah bin Abdurrahmân bin Ömer el-Mearrî el-Mısrî eş-Şârmesâhî'dir. Lakabı Sirâcüddîn'dir. Şârmesah, Dimyât'a dört fersah mesafede, Mısır'ın büyükçe bir köyüdür. 589 (m. 1193) senesinde doğdu. 669 (m. 1271) senesinde Şârmesah'da vefât etti.

Birçok hocadan ilim tahsil ederek, Mâlikî mezhebinde ilim denizi hâline gelen Abdullah eş-Şârmesâhî, Mâlikî mezhebi âlimlerinden ba'zıları ve ailesi ile birlikte Bağdad'a gitti. Oradaki âlimlerle görüştü. Halîfe el-Mustansır, onu hürmet ve saygı ile karşıladı. Ona izzet ve ikramda bulundu. Sonra Halîfe, Abdullah eş-Şârmesâhî'yi Mustansıriyye Medresesi'ne müderris ta'yin etti.

Daha sonra başkanlık sarayında, devlet başkanının emriyle bütün müderrisler ve devlet erkânı toplandı. Abdullah eş-Şârmesâhî, onlara oniki ders verdi ve güzel bir hutbe okudu. Zihinlerde şüphe uyandıran birçok sorunun cevâbı olan bu dersleri hutbeyi orada bulunan herkes beğendi. Abdullah eş-Şârmesâhî, herkesin takdîr ve tebrikini kazandı.

Abdullah eş-Şârmesâhî, Mustansıriyye Medresesi'nde Mâlikî mezhebi fıkhını öğretti. Uzun zaman bu vazîfede kaldı. Çok ibâdet ederdi. Vefâtından sonra yerine kardeşi Alemüddîn Ahmed eş-Şârmesâhî ta'yin edildi.

Abdullah eş-Şârmesâhî'den, Nûreddîn Ebû Amr el-Mâlikî, Osman bin Mes'ûd el-Vâsıtî hadîs-i şerîf dinleyip rivâyette bulundu. Mustansıriyye, Medresesi'nde müderris olan İzzüddîn en-Niylî de kendisinden istifâde etti.

Abdullah eş-Şârmesâhî hazretleri birçok eser yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır. 1. Nazm-üd-dürer fî ihtisâr-il-Müdevvene, 2. Evhâm-ür-Râzî, 3. El-Meâhız (iki cild) 4. El-Fevâidü fil-fıkh, 5. Et-Ta'lîk fî ilm-il-hılâf, 6. Şerhü Âdâb-in nazar. 7. Şerh-ül-celâb.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 71

2) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 142

3) Târih-i ulemâ-i Mustansıriyye cild-1, sh. 194

ABDULLAH BİN EBÎ BEKR EL-HARBÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdullah bin Ebî Bekr bin Ebi'l-Bedr bin Muhammed el-Harbî el-Bağdâdî olup, Ketile diye de tanınır. Abdullah el-Harbî, 605 (m. 1208) senesinde doğdu. 681 (m. 1282) senesi Ramazân-ı şerîf ayında Cum'a günü vefât etti.

Abdullah bin Ebî Bekr, ilim öğrenmek için birçok yerlere gitti. Abdullah el-Harbî, Şam'da; Hâfız Diyâ-ül-makdisî ve Süleymân el-Esardî'den hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Şeyh Muvaffaküddîn, kendisine icâzet (diploma) verdi. Abdullah el-Harbî, Bağdad'da; Kâdı Ebî Sâlih'den fıkıh ilmini öğrendi. Ayrıca Harran'da; Şeyh Mecdüddîn İbni

Teymiyye ve Muhtasar kitabının yazarı İbn-i Temîm'den, Dımeşk'de; Şeyh Şemsüddîn bin Ebî Ömer ve diğer âlimlerden, Mısır'da; Ebû Abdullah İbni Hamdân'dan fıkıh okudu. Kendisinden ise; Abdürrezzâk bin el-Kûtî ve birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Abdullah bin Ebî Bekr el-Harbî hazretleri, kerâmet ve üstünlükler sahibi, çok ibâdet eden, haram ve şüphelilerden kaçan bir zât idi. Devlet adamları, ilminden dolayı kendisine çok hürmet eder ve saygı gösterirdi. Abdullah el-Harbî, birçok sâlih zât ile görüştü ve sohbette bulundu.

Abdullah el-Harbî, birçok eserler yazdı. "El-Hırakî" adlı eseri şerh ederek "El-Mühim" adını verdi. "Es-Simâ'" ve "El-Uddetü liş-Şiddeti" adlı eserler de onundur.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 37

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 373

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 301